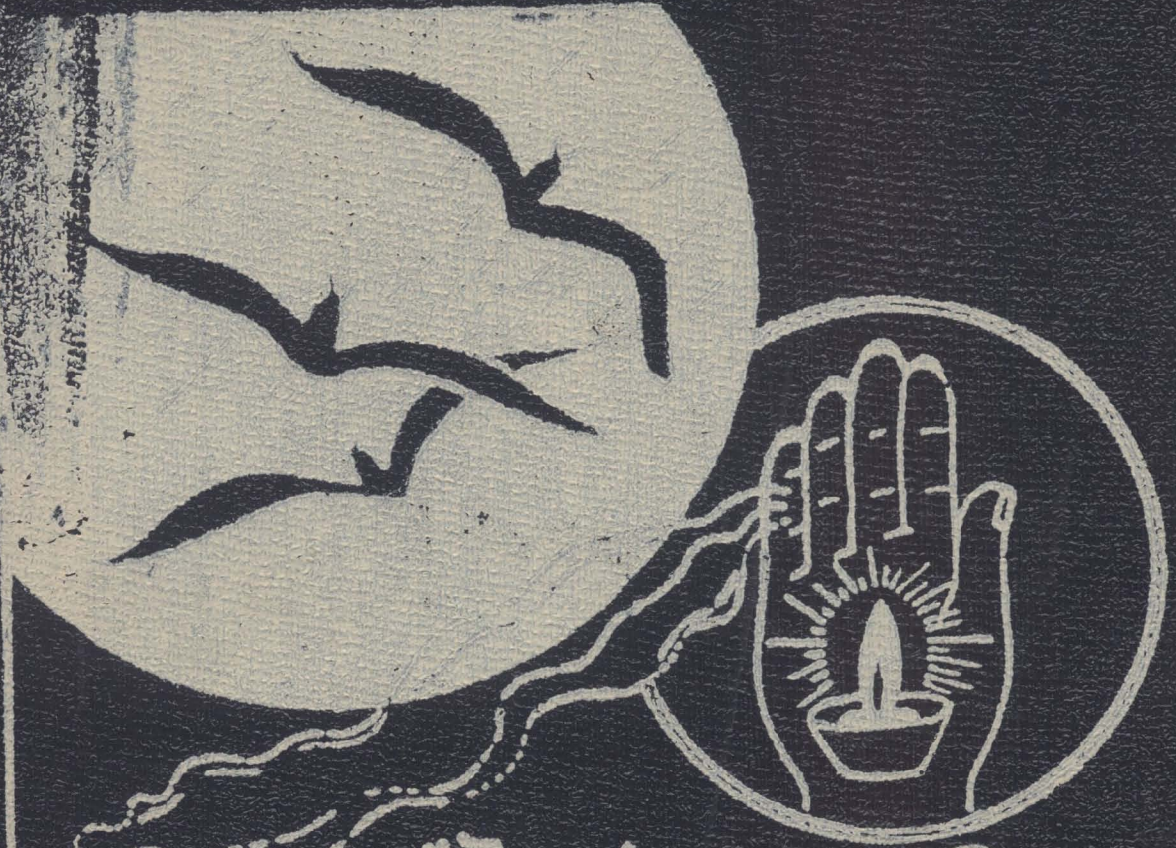

બાલકલ્યાણશ્રી શ્રી ભેદિભાષાનાથ ભાષ :

સાપિંગપ હેતું પદ્યપ્રક્રિયા

ભાગ - ચોથો

પ્રેરણા : વિદ્યાવ્યાસંગી પૂ. ભુનિરાજ શ્રી સુધર્મભાગદત્ત મ.સા.

સંપાદક - અનુવાદ - સંસ્કૃત્ય વિવરણ
 પૂ. ભુનિરાજ શ્રી મુનિરાજ શ્રી સુધર્મભાગદત્ત મ.સા. જી દિવસ
 (M. Com. M.Ed.)
 દીપરત્નાલાલગદગુ

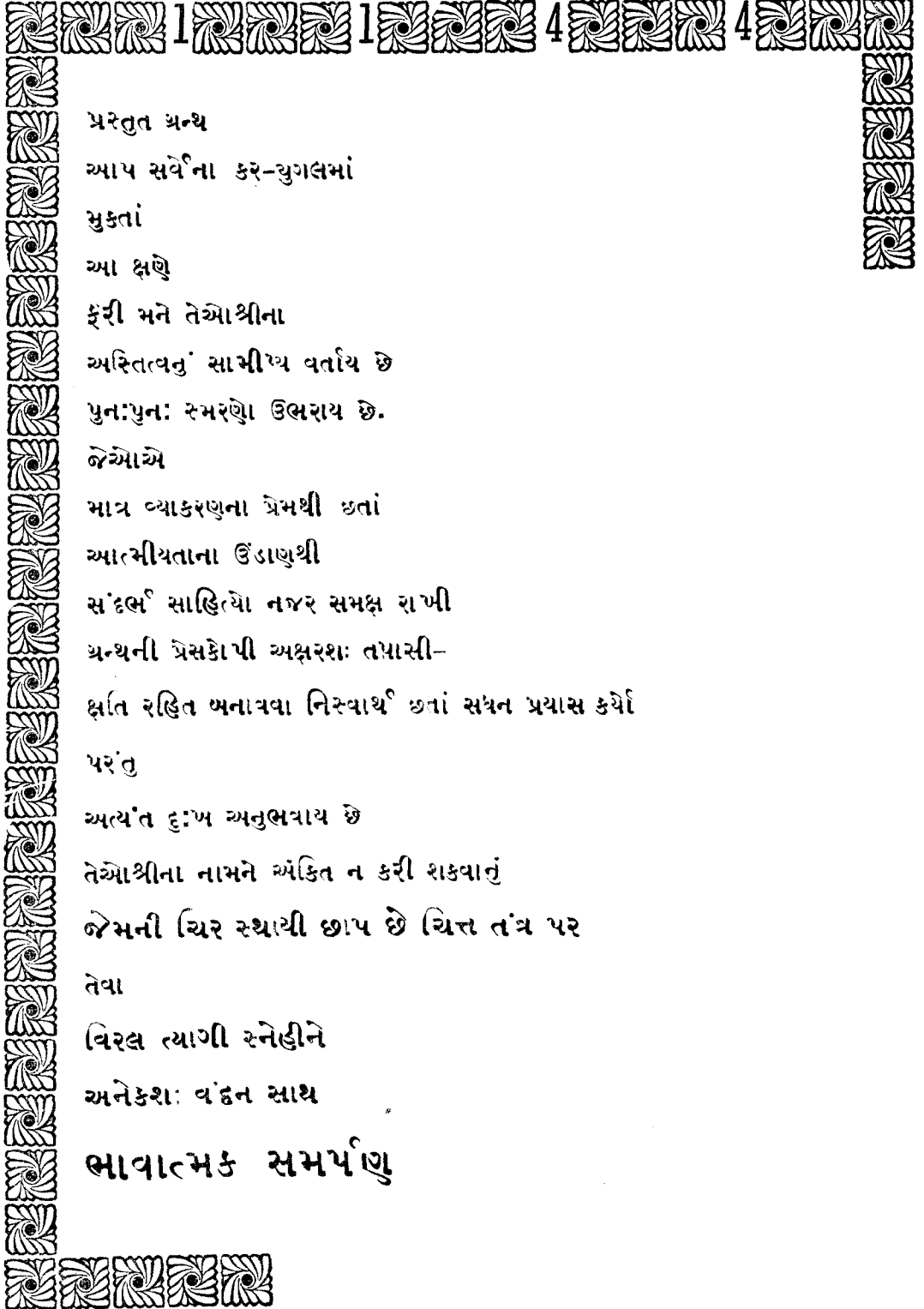
પ્રેમયુગ્મેટ પ્રવચનકાર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા.

જેઓનો .....

- ❖ વિદ્યાવ્યાસંગ એ આ અંથમંદિરનો પાથો છે.
- ❖ નિર્મળ સહજ સંબંધજ દ્રવ્યાદિક સહાય સ્તંભો છે.
- ❖ ભાવાત્મક પરિશ્રમ એ પ્રવેશદ્વાર છે.
- ❖ કાર્યપૂર્ણતા માટે શ્રદ્ધા-ધીરજ જેના પગથીયા છે.
- ❖ અદ્ભુત પ્રેરણાબળ દ્વારા ઉત્સાહના સિંચન રૂપ રંગમંડપ છે.
- ❖ આ અંથની અત્યંત ઉપાદેયતા સમજી સર્વજન સ્વીકાર્ય બને તે માટે અવિરામ ઉત્સુકતા, અખંડ શ્રદ્ધા રૂપ ગર્ભગૃહ છે.
- ❖ જ્ઞાન આરાધન થકી કર્મ નિર્જરાના દ્યેયરૂપ મૂર્તિ છે.
- ❖ સાધનત સુંદર કાર્ય માટે વ્યવસ્થા શક્તિ શિખરો છે અને....
- ❖ જેઓની હાર્દિક કૃપા દ્વારા અંથની પૂર્ણતા રૂપ દ્વન્નયો છે.

- તેઓશ્રીને કાટી કાટી વંદન સાથ સમર્પણ -

પ્રરતુત ગ્રન્થ

આપ સર્વેના કર-યુગલમાં

મુકતાં

આ ક્ષણે

ફરી મને તેઓશ્રીના

અસ્તિત્વનું સામીપ્ય વર્તાય છે

પુનઃપુનઃ સ્મરણો ઉભરાય છે.

જેઓએ

માત્ર વ્યાકરણના પ્રેમથી છતાં

આત્મીયતાના ઉંડાણથી

સંદર્ભ સાહિત્યો નજર સમક્ષ રાખી

ગ્રન્થની પ્રેસકોપી અક્ષરશઃ તપાસી-

ક્ષતિ રહિત બનાવવા નિસ્વાર્થ છતાં સઘન પ્રયાસ કર્યો

પરંતુ

અત્યંત દુઃખ અનુભવાય છે

તેઓશ્રીના નામને અંકિત ન કરી શકવાનું

જેમની ચિર સ્થાયી છાપ છે ચિત્ત તંત્ર પર

તેવા

વિરલ ત્યાગી સ્નેહીને

અનેકશઃ વંદન સાથે

ભાવાત્મક સમર્પણ

બાલ વ્રતચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ

શ્રી આનંદ-ક્ષમા-લાલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરુભ્યો નમઃ

અભિનવ 'હેમ' લઘુપ્રક્રિયા

ભાગ ચોથો

મૂલ કર્તા :- પૂ. મહોપાધ્યાય (વિનયવિજયજી ગણિવય)

અંતરચના પ્રેરણાદાતા

વિદ્યાવ્યાસંગી પૂ. મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી મહારાજ

卐

卐

સંપાદન-અનુવાદ-સંસંહર્ષવિવરણ

ત્રેજ્યુએટ પ્રવચનકાર પૂ. મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા ના શિષ્ય

પૂ. મુનિરાજ શ્રી દીપરત્નસાગરજી (M.Com, M.Ed.)

કિંમત-પઠન પાઠન

સંવત ૨૦૪૪

વીર સંવત ૨૫૧૪

સને ૧૯૮૮

પૂ. આગમોદ્ધારક આ. દેવ શ્રી આનંદસાગર સૂરજી મ. સા.

* મુદ્રક *

જય જલિયાણ પ્રિન્ટર્સ

સુતરીયા કે. સેન્ટર

દિપક ટોફીઝ પાસે,

જામનગર

* પ્રકાશક *

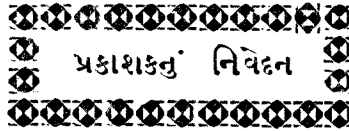
અભિનવ શ્રુત પ્રકાશન

પ્રવિણચંદ્ર જે. મહેતા

“જેસંગ નિવાસ”

હેડ પોસ્ટ ઓફિસ પાસે,

જામનગર

પ્રકાશકનું નિવેદન

લગભગ હજાર વર્ષ પૂર્વે પૂ. કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવંતે રચેલ સિદ્ધહેમ વ્યાકરણને, લગભગ સવાત્રણસો વર્ષ પૂર્વે પ્રક્રિયા રૂપે ફેરવ્યા પછીનું સંદર્ભ-વિવરણ સહિતનું આ પ્રથમ ગુજરાતી પ્રકાશન છે. જે ફિલોસોફી સાથે ગ્રેજ્યુએટ થયેલા અમારા પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મ.સા.ની અનન્ય પ્રેરણા-અતઃકરણપૂર્વકની ભાવના/લાગણી તથા તેમના શિષ્ય પૂ. મુનિ દીપરત્નસાગરજીની મહેનતનો પરિપાક છે.

પ્રથમ ત્રણ ભાગના પ્રકાશન બાદ ખૂબજ સુંદર અભિપ્રાયો અને સહકાર મળતા હુંક સમયમાં ચોથા અને છેલ્લો ભાગ રજુ કરતાં અમે ખૂબજ આનંદ અનુભવીએ છીએ. આ સાથે સમગ્ર ગ્રંથ પ્રકાશન સમાપ્ત થાય છે ત્યારે આ વ્યાકરણના અભ્યાસથી પદ સિદ્ધનું શુદ્ધ જ્ઞાન પામી શાસ્ત્રના અર્થની વિચારણા-ચિંતન, મનન દ્વારા પરંપરાએ શાશ્વત સુખને પામો એજ શુભેચ્છા.

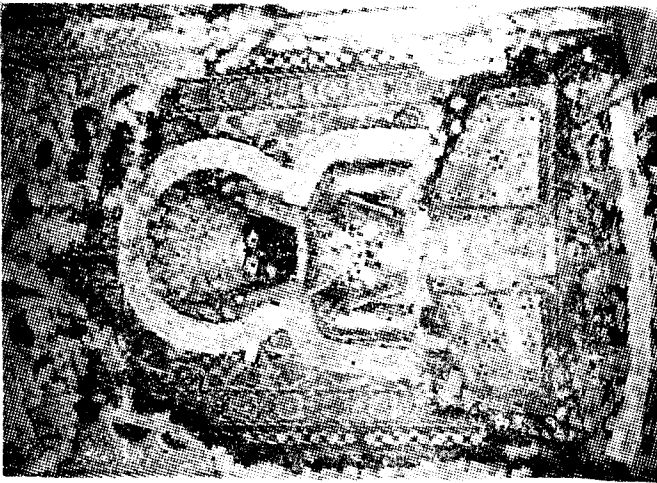
પુસ્તક પ્રકાશનમાં અત્યંત ઉપયોગી બનેલા અને તન મન ધનથી સહકાર આપનારા શ્રી કાન્તિભાઈ-હર્ષદભાઈ-વિરભાઈ, વહીવટ કાર્યવાહીમાં મદદરૂપ બનેલા મહેન્દ્રભાઈ તથા અમરીષભાઈ, ઉદાર હાથે જાણો આપનાર શ્રી જામનગર જૈનસંઘ સમસ્તના આભારી છીએ.

આ સમગ્ર ચોથા ભાગના કાગળના દ્રવ્ય સહાયક શ્રી વિશાશ્રીમાળી

તપગચ્છ જૈન સંઘ-જામનગર ના આભાર સહ

પ્રવિણચંદ્ર જે. મહેતા
અભિનવ શ્રુત પ્રકાશન વતી

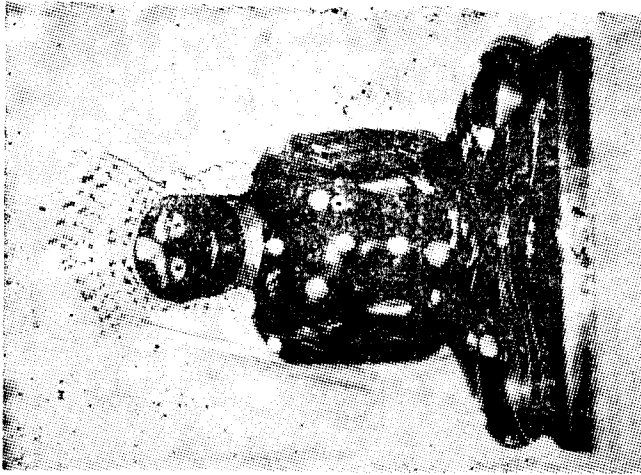
શ્રી નેત્રિનાથ ભગવાન

ફક્ત બ્રહ્મદત્ત પૂજ્ય કસોડીના પ્રતિમાજી
(જે હૈરાસરજીનું આરજીં મોટું થતું નથી
અને શિખર થતું નથી)

શ્રી નેત્રિનાથ ભગવાન

અમનગરના શેઠના હૈરાસરજીના
જૂના મૂળનાથકજી
(હાલ અરિહંત રથે ઉપર બિરાજમાન
કરી પુનઃ પ્રતિષ્ઠા થયેલ છે)

આલ બ્રહ્મચારી પ્રભુના દર્શન પૂર્વક અભ્યાસ કરતાં - અભ્યાસક નિર્ભલ બ્રહ્મચર્ય પાળી પરંપરાએ શાશ્વત સુખને પામે એ શુભેચ્છા

અનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠાંક

00 પ્રસ્તાવના	6
0 વ્યાકરણ અભ્યાસ શામાટે ?	7
0 આ અભિનવ હેમ લઘુ પ્રક્રિયા અભ્યાસનું મહત્વ	7
0 આ ગ્રંથનો ઉપયોગ કઈ રીતે કરશો ?	9
0 ઋણ સ્વીકાર	10
0 લઘુ પ્રક્રિયા એટલે માત્ર બે જુક નહીં	11
0 પૂ. ગચ્છાધિપતિશ્રીના આશીર્વાદ અને શુભેચ્છા	12

00 વિષય સૂચિ	મૂળ સૂત્રો	અંતર્ગત સૂત્રો	
૧ જિગન્ત પ્રક્રિયા	૩૫	૭	૧
૨ સન્ પ્રક્રિયા	૩૦	૧	૧૫
૩ યદન્ત પ્રક્રિયા	૧૭	૭	૨૭
૪ યદ્જિગન્ત પ્રક્રિયા	૫	—	૩૩
૫ નામધાતુ પ્રક્રિયા	૧૬	૨	૩૭
૬ ભાવકર્મણો પ્રક્રિયા	૬	૬	૪૩
૭ કૃદન્ત પ્રક્રિયા	૨૦૯	૬૭	૪૯

00 પરિશિષ્ટો	
૧ રૂપાવલી (૧ થી ૬ પ્રક્રિયાની, અનુક્રમ પૃષ્ઠ ૧૬૭ ઉપર)	૧૦૫
૨ કૃદન્તમાલા	૧૬૮
૩ ધાતુ પ્રત્યય અનુબંધક (કૃદન્તમાલાની નીચે)	૧૬૯
૪ અકારાદિ સૂત્રક્રમ	૧૬૪
૫ ધાતુ ઉપસર્ગ સંબંધ નિરૂપણ	૨૦૦
૬ સિદ્ધહેમ સૂત્ર ક્રમ	૨૦૧
૭ સેદ્ અનિદ્ કારિકા	૨૦૮
૮ સેદ્ અનિદ્ વેદ વિભાગીકરણ યંત્ર	૨૧૪
૯ સેદ્ અનિદ્ સંખ્યા પૃથક્કરણ	૨૧૫
૧૦ ગણ અને અન્તર્ગત ગણનું ક્ષણ નિરૂપણ	૨૧૬
૧૧ સકર્મક અકર્મક નિરૂપણ	૨૧૮
૧૨ અનુસ્વારાદિ નિરૂપણ	૨૧૯
૧૩ શુદ્ધિ પત્રક	૨૨૦
૧૪ ધાતુ સંખ્યા સમુચ્ચય	૨૨૩
૧૫ સંહર્ષ સૂચિ	૨૨૪

00 દ્રવ્ય સહાયકોની નામાવલી	૨૨૬
----------------------------	-----

પ્રસ્તાવના

૧૯૮૩-૮૫ ના સમયગાળામાં પૂ. કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવંત શ્રીમદ્ હેમચંદ્રચાર્યે સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસનની રચના કરી. પછી તત્સંબધી અન્ય સંસ્કૃત સાહિત્યની રચનાઓ થઇ, જુદાજુદા વિદ્વાનોએ અષ્ટાધ્યાયી ક્રમમાં રહેલ શબ્દાનુશાસનને પ્રક્રિયા ક્રમમાં ફેરવ્યો પણ તે બધામાં પૂ. મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી દ્વારા ૧૭૧૦માં રચાયેલ “હેમલઘુપ્રક્રિયા” વધુ પ્રચલિત બની. આજ પર્યંત તેનો અભ્યાસ પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓ કરી રહ્યા છે. લગભગ ૩૨૫ વર્ષ થયા તેનું કોઈ ભાષાન્તર થયું નથી તેથી લઘુપ્રક્રિયાનો અનુવાદ તથા વિવિધ ગ્રંથોના નિચોડરૂપ એવો સંદર્ભ-વિવરણયુક્ત ગ્રંથ તૈયાર કરવાની યોજનાના ભાગરૂપે “અભિનવ હેમ લઘુ પ્રક્રિયા ભાગ-૪” પ્રગટ કરતાં આ કાર્ય પુર્ણ થાય છે.

પુ. ગુરુદેવ મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજીની અનન્ય પ્રેરણા, દૃઢ વિદ્યાસ, કાર્યબોજ પોતાને ખભે રાખીને મને લેખન કાર્યની સગવડ કરી આપવાનો ઉત્સાહ વગેરે અનેક ઉપકારોથી જ આ ગ્રંથ લેખન અને પ્રકાશક શક્ય બન્યા. પુજ્યશ્રીની જ વિશિષ્ટ પ્રેરણા અને અંતરના આશિષથી પ્રથમ અને દ્વિતીય ભાગનું વિમોચન જામનગર શ્રી સંઘે પ્રમુખશ્રી ભાનુભાઈ દાશીના પ્રમુખપણામાં કયું સોનામાં સુગંધની જેમ પ્રથમ ભાગના વિમોચનમાં પુ. ગચ્છાધિપતિશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરિજીની પાવન નિશ્રા અને શુભ વાણીનો લાભ મળ્યો.

ભાગ બે-ત્રણ-ચારના મુદ્રણમાં અતિ મદદરૂપ બનેલ શ્રી જામનગર વિ. ત. જ્ઞાતનું ટ્રસ્ટી મંડળ (વિશેષ્ટે સેક્રેટરી ભોગીભાઈ મહેતા તથા પાઠશાળાના ટ્રસ્ટી વીક્રમભાઈ, બીપીનભાઈને આ તકે યાદ કરવા જ ઘટે “માત્ર બે દિવસમાં તૈયાર કરી આપશું તમે શું ચિંતા કરો છો” ? એવું વિશ્વાસથી કહેનાર અને કરનાર કૃદન્ત માલા ના સર્જકો તો કદી વિસ્મૃત થઈ જ ન શકે મુશ્તાવક કાન્તીભાઈ, પ્રવીણભાઈ, હર્ષદભાઈ નો સહકાર અતીવ નોંધપાત્ર રહ્યો.

ચાર ભાગ દ્વારા પ્રથમ ભાગમાં સંજ્ઞા પરિભાષા સન્ધિ પટલિંગ અવ્યય બીજા ભાગમાં સ્ત્રીપ્રત્યય-કારક-સમાસ તદ્વિત. ત્રીજા ભાગમાં ૧૦ ગણની કર્તૃરી પ્રક્રિયા ચોથા ભાગમાં જિગન્ત સન્, યડન્ત, યડ-લુખન્ત, નામધાતુ ભાવકર્મણી પ્રક્રિયા તથા કૃદન્ત એ રીતે ૧૬૦૦ સૂત્રોદ્ધાર પ્રકાશિત કરાયા છે વિશિષ્ટ પરિશિષ્ટો બેવડા સૂત્રાનુક્રમ સંદર્ભયુક્ત વિવેચનો આદિ પ્રચૂર માહિતીથી તૈયાર થયેલ આ દળદાર ગ્રંથ કેવળ “પઠન પાઠન” મુલ્યથી જ વિતરીત થઈ રહ્યો છે.

લઘુવૃત્તિના અભ્યાસકો પણ જે સંદર્ભ સાહિત્યનો ઉપયોગ ભાગ્યેજ કરતા હોય તેવા જુહન્યાસ, ન્યાયસંગ્રહ, અન્ય પાંચેક પ્રક્રિયા ગ્રંથો, કોષ વગેરેના યોગ્ય અવતરણો અને વિવરણો સહિતનો આ ચોથો ભાગ અને ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમ દ્વારા કરાયેલી સર્જન અને રૂપરેખાત પ્રક્રિયા અભ્યસના અધ્યયન-અધ્યાપન તથા સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસનનું જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરવામાં સહાયક બનશે તેવી અતુટ શ્રદ્ધા...

વ્યાકરણ અભ્યાસ શા માટે

વિદ્યાવ્યાસંગી પૂ. ગુરુદેવશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ની અંતકરણની પ્રેરણાથી આ અભિનવ “હેમ” લઘુપ્રક્રિયા. તૈયાર તો થઈ-પણ વ્યાકરણ અભ્યાસની આવશ્યકતા સમજ્યા વિના માત્ર ગતાનુગતિક રીતે એ સુકથી લઘુવૃત્તિનાં અભ્યાસને આપણા નિરપૃઢી પંડિતવર્ય શ્રી વજુભાઈ ‘કાળી મજુરી’ સમાન ગણે છે-તેથી વ્યાકરણ અભ્યાસનું મહત્વ માનસમાં પ્રતિપાદિત કરીને ધ્યેય સિદ્ધિની દિશામાં કદમ માંડવા ઉચિત ગણાય.

કોઈપણ ભાષાનાં પ્રમાણિક અને સર્વાંગસંપૂર્ણ અભ્યાસ માટે તેના વ્યાકરણનું જ્ઞાન નિતાન્ત આવશ્યક છે. વાણી દ્વારા માનવ પોતાના વિચારોને આકાર આપે છે-વાણીનું નિયમન વ્યાકરણ થકી થાય છે તેથી વ્યાકરણના અભ્યાસ વિના શિષ્ટ વાણી વ્યવહાર મુશ્કેલ અને શાસ્ત્ર ગ્રંથોના અધ્યયન અને પરિશીલન માટે વ્યાકરણ જ્ઞાન આવશ્યક છે. તેથી જ કહેવાય છે કે :-

* “વ્યાકરણ એ ભાષાનું વ્યુત્પાદક શાસ્ત્ર છે. પ્રયોગનું શુદ્ધ સાચું જ્ઞાન કરાવનાર છે. ભાવમાં મૂર્ત જ્યોત પ્રગટાવનાર છે. સકલ શાસ્ત્રમાં દીપક સમાન છે. શબ્દ ધાતુરૂપ દરિયો છે સંજ્ઞા પરિભાષા-ન્યાયો-ગણો-ધાતુઓ-કારકો-અવ્યયો-પ્રત્યયો આદિને પ્રતિપાદન કરનાર અનુપમ ખજાનો છે. ગ્રંથ રચનામાં સહાયક છે. ગ્રંથ માર્ગમાં મુસાફરી કરનારને ભોમિયા તુલ્ય છે.”

* “લોકમાં અને શાસ્ત્રમાં આવતા શબ્દો જેની વડે સંધાય એવું જે શબ્દ શાસ્ત્ર તેનું નામ વ્યાકરણ”
—આવશ્યકવૃત્તિ પૂ. હરિભદ્રસૂરિજી

* “વ્યાકરણ ભણવાથી પદની સિદ્ધિ થાય છે. પદની સિદ્ધિથી અર્થનો નિર્ણય થાય છે અર્થ નિર્ણયથી તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે તત્ત્વજ્ઞાનથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.”
શ્રીમદ્શ્રી વ્યાકરણ સૂત્ર

વાણી-વ્યવહારમાં પરોક્ષ અનેલી એવી સંસ્કૃત ભાષાના પથ
પર કદમ માંડવા વ્યાકરણ એક માત્ર સાધન છે.

આ અભિનવ “હેમ” લઘુપ્રક્રિયાના અભ્યાસનું મહત્વ

જે રીતે અષ્ટાધ્યાયી (સિંધહેમમાં સાત અધ્યાય) ક્રમમાં રચાયેલા વ્યાકરણને કાળક્રમે પ્રક્રિયા ક્રમમાં પરિવર્તિત કરવાની આવશ્યકતા ઉદ્ભવી અને જુદા જુદા પ્રક્રિયા પુસ્તકોની રચના થઈ, હેમ લઘુપ્રક્રિયાને પણ મુદ્રિત કરાવતા તેમાં “દીપણી” મુદ્રા સ્પષ્ટીકરણો માટેનો પ્રયાસ થયો તે રીતે આ અનુવાદ સ્વઅધ્યન અધ્યાપન કાર્યમાં તો ઉપયોગી થશે તદ્ઉપરાંત તેમાં નિમ્નલિખિત વિશેષતાઓ સમાવિષ્ટ છે જેના વડે અભ્યાસ સાધન બનશે.

* માત્ર એ જુદા કરતાં વિશેષ જાણકારી મળે

* સંદિગ્ધતા નિવારણ :- લઘુવૃત્તિ અભ્યાસમાં પણ ઉદ્ભવતી કેટલીક સમસ્યાઓનું અહીં બૃહદ્વૃત્તિ ન્યાસ, કોશ જેવા સંદર્ભોમાંથી થયેલ ગુજરાતી અક્ષરણ સંદિગ્ધતા નિવારવા મદદરૂપ બને.

- * અપૂર્ણવૃત્તિ કે વૃત્તિ અભાવે પૂરતો વૃત્ત્યર્થ પૂરો પાડ :- પ્રક્રિયાકારે કેટલાંક સુત્રોની વૃત્તિ અપૂર્ણ રાખી છે જેમકે સન્ પ્રક્રિયા સૂત્ર-૧૮ જાપ્યાયો જીપીન્ નચદ્ધિઃ ની વૃત્તિમાં નચદ્ધિઃ શબ્દની વૃત્તિ નોંધાઈ જ નથી ત્યાં વૃત્ત્યર્થ દ્વારા અપૂર્ણતા નિવારણ છે. સન્ પ્રક્રિયા-૧૭ શ્રુત્તુદ્રુ પ્રુષ્ણ ચ્યોર્વા તથા કૃદન્ત પ્રક્રિયા સૂત્ર-૭ નન્દ્યાદિમ્બોડને માં વૃત્તિ જ નથી ત્યાં આ અન્ય વૃત્ત્યર્થ દ્વારા વૃત્તિ પૂરી પાડે છે
- * અનુ પદાન્તે જેવા શબ્દો પ્રક્રિયાની વૃત્તિમાં છોડી દેવાયા છે. પણ અર્થની દૃષ્ટિએ જરૂરી જણાતા તે શબ્દોને યોગ્ય સ્થાન આપેલ છે.
- * એક કરતાં વધારે સૂત્રોની વૃત્તિમાં યોગ્ય પૃથક્કરણ :- કૃદન્ત સૂત્ર-૨૭ હ્રગોવયોડનુચ્ચમે માં બીજા ૨ અન્ય સૂત્રો ગોઠવેલ છે. સૂત્ર-૧૬૪માં ચાર સૂત્રો બીજા છે પ્રક્રિયામાં આવા કેટલાંક સૂત્રોમાં એક કરતાં વધુ સૂત્રો આવે છે. ત્યાં અભ્યાસકર્તાને ગોઠાણો ન થાય તે માટે “શેષવૃત્તિ” નામક અલગ વિભાગમાં આ સૂત્રો પૃથક્કિત કર્યા છે.
- * સૂત્ર કે વૃત્તિના અભાવનું નિવારણ :- યદન્ત પ્રક્રિયા સૂત્ર-૧૩ દ્વિર્ચજને. માં હનો ઘ્ની વધારાનું સૂત્ર ગોઠવેલ છે પણ વૃત્તિ નથી ત્યાં સિદ્ધહેમ વ્યાકરણાધારે વૃત્તિ નોંધી છે એ રીતે કયાંક સૂત્રમાં વધારાની સૂત્રની વૃત્તિ છે પણ સૂત્ર નથી ત્યાં અલગ પેઠા ક્રમાંક આપી સૂત્ર નોંધેલ છે.
- * મૂળ સૂત્ર બદલી દેવાયું હોય ત્યાં મૂળ સૂત્ર આપવું :- જેમકે કૃદન્ત પ્રક્રિયા સૂત્ર-૧ આતુમોત્વાદિકૃત્વહુલ્મ માં આતુમોત્વાદિ. અને વહુલ્મ એ અલગ સૂત્રો છે.
- * સૂત્ર સમ્બન્ધી આમ કેમ જેવા પ્રશ્નોનું નિવારણ :- યદન્ત સૂત્ર-૧૩ વયે इति किम् ? કહયું પણ દરેક સૂત્રમાં આવા પ્રશ્નો નથી આ અન્ય તેવી શંકા અને સમાધાનો આપશે.

ઉપરોક્ત સુદાઓ ઉપરાંત નીચેની બાબત નોંધપાત્ર છે.

- * સંદર્ભ સાહિત્ય :- ન્યાયો, લિંગાનુશાસનથી લિંગ નિર્ણય, પ્રસંગોચિત ઉણાદિ વગેરેની મૂળ સંદર્ભો સહિત નોંધ કરેલ છે.
- * મૂળવૃત્તિ :- લઘુ પ્રક્રિયાની મૂળ વૃત્તિ હોવાથી મૂળ ગ્રંથની આવશ્યકતા ન રહે.
- * સાધનિકા :- જરૂરી સાધનિકાને લીધે સંબંધિત સૂત્ર સંબંધો સ્પષ્ટ બને.
- * પરિશિષ્ટ :- અકારાદિ અને સિદ્ધહેમ સૂત્ર ક્રમથી પ્રક્રિયા અને લઘુવૃત્તિ બંનેના અભ્યાસીઓને યોગ્ય માર્ગદર્શન ધાતુ રૂપાવલી અને કૃદન્તમાળા તૈયાર રૂપે પુરા પાડે છે તેમજ માહિતી લક્ષી બીજા પરિશિષ્ટો

સંક્ષેપમાં આ અનુવાદ ગ્રંથ માત્ર પ્રક્રિયા ઉપરાંત વ્યાકરણ ના પાંચે અંગોનો યથોચિત બોધ કરાવે છે જે અધ્યાપકને પણ ઉપયોગી થશે.

આ ગ્રન્થનો ઉપયોગ કઈ રીતે કરશે.

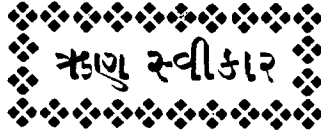
પૂ. ગુરુદેવશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી કેટલાંક દિશા સૂચનો

- (૧) મૂળ સૂત્રના ત્રણ ક્રમાંકનો :- [૧] સૂત્ર પૂર્વે પ્રકરણાનુસાર ક્રમાંક ૧ ૨ ૩... [૨] સૂત્ર પછી સિદ્ધહેમનો ક્રમ [૩] સૂત્ર પુર્ણ થતાં નીચે સળંગ ક્રમ દા. ત. ક્રતો રીઃ સૂત્રનો ક્રમ ૧૫ છે. સિદ્ધહેમનો ક્રમ ૪/૩/૧૦૬ છે અને સૂત્ર પુરૂ થતાં નીચે [૧૦૫૪] લઘુપ્રક્રિયાનો સળંગ સૂત્ર ક્રમાંક છે.
- (૨) સૂત્ર પૃથક્કરણ :- સૂત્ર પછી સૂત્ર પૃથક્કરણ વિભાગ છે જેમાં સન્ધિ રહિત સૂત્રોની નોંધ છે જેથી વૃત્તિની મદદ વિના પણ સૂત્ર મહદ્ અંશે સ્પષ્ટ બનશે જેમકે તિ ચોપાન્ત્વાતો ડ નો દુઃ નું, તિ ચ ઉપાન્ત્વાત્ ડઃ અન્ ડદુઃ
- (૩) વૃત્તિ :- ત્રીજો વૃત્તિ વિભાગ પ્રક્રિયા વૃત્તિ દર્શાવે છે જે અપ્રાપ્ય બનતી જતી હૈમ લઘુપ્રક્રિયાની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરશે.
- (૪) વૃત્ત્યર્થ :- લઘુપ્રક્રિયાની મૂળ વૃત્તિ (શેષવૃત્તિ સિવાયની) નો અનુવાદ દર્શાવે છે છતાં પ્રક્રિયામાં મૂળ વૃત્તિનો અભાવ, અપૂર્ણતા કે અન્ય સંદિગ્ધતા હોય ત્યાં આ વિભાગ દ્વારા સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસનની મદદ વડે પ્રત્યેક સૂત્રની વૃત્તિનો સરળ-સ્પષ્ટ પુરો અર્થ અપાચ છે.
- (૫) અનુવૃત્તિ :- આ વિભાગ કેવળ જ્ઞાસુચો માટે છે સિદ્ધહેમ જ્ઞાકરણ પરથી અનેલી પ્રક્રિયાઓમાં અનુવૃત્તિક્રમ જળવાતો નથી. તેથી કેટલાક સૂત્રોમાં ન જણાતી બાબત વૃત્તિમાં જોવા મળતાં અભ્યાસક્રમે સંશય થાય કે આ બાબત વૃત્તિમાં કેમ ? જેમકે નામધાતુ સૂત્ર ૩ ક્યનિ માં અવર્ણાન્તસ્ય લખ્યુ. તેથી પૂર્વની અનુવૃત્તિ દર્શાવવા ઈશ્ચાવર્ણસ્યા ૪/૩/૧૧૧ નોંધવું પડ્યું આ સંજોગોમાં અનુવૃત્તિ વિભાગના સૂત્રો જિજ્ઞાસા સંતોષવા દિશાસૂચક છે.
- (૬) વિશેષ વિભાગ :- વિશેષ હકીકતો માટેજ છે સંદર્ભ સચ્ચિ મુજબના સાહિત્ય પરથી સૂત્રો સંબંધિ પ્રશ્નો, ખુલાસા વિશેષતા, ન્યાયો, વ્યુત્પત્તિ વગેરેની નોંધ છે જેના અભ્યાસથી સૂત્રો વધુ સ્પષ્ટ થશે, સારો અવબોધ થશે, સંશય નિવારણ શક્ય બનશે છતાં વૃત્ત્યર્થ બરાબર સમજીને આ વિભાગ વાંચવો કેમ કે જે રીતે મધ્યમવૃત્તિ કે આતંદ બોધિની ટીકામાં અવચુરી છે અને બૃહનન્યાસમાં ન્યા. સ. વિભાગ છે તે રીતે અહીં ‘વિશેષ’ છે..... આ ઉપરાંત વિશેષ ઉદાહરણો. પ્રક્રિયા સાથે સંબંધ ન હોવા માત્રથી છોડી દેવાયેલા સૂત્ર સંબંધિ દ્રષ્ટાંતો ને બૃહદવૃત્તિમાંથી અત્રે રથાત અપાયેલ છે .બૃહદહેમપ્રક્રિયામાંથી ગણ પાઠોની નોંધ લીધેલી છે જેના વડે સૂત્રના બાકી કાર્યક્ષેત્રનો બોધ શક્ય બનશે.
- (૭) પાદનોંધ :- સંદર્ભોની પૃષ્ઠાંક સહિતની નોંધ છે જે વિશેષ માહિતી માટે અભ્યાસને મુળ સ્ત્રોત પુરોપાડે પાદનોંધ નિશાની ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ આ રીતે છે.
- (૮) શેષવૃત્તિ :- મૂળ સૂત્ર ઉપરાંતનાં અન્ય સૂત્રો કે સંબંધિત અન્ય હકીકતો અહીં નોંધેલ છે અંતર્ગત સૂત્રો [ ] આ કૌસમાં સળંગ ક્રમ આપી નોંધેલ છે જે કે લંબાણુ લયે શેષવૃત્તિના સૂત્રોમાં માત્ર વૃત્ત્યર્થ આપેલ છે.

આ ગ્રન્થ માં ના સંક્ષેપો :- વ્યા - વ્યાકરણ, કારા-કારાન્ત, એ. વ - એકવચન
દ્વિવ. - દ્વિવચન, બ. વ. - બહુવચન, પ્ર - પ્રથમા, દ્વિ. - દ્વિતીયા. તૃ - તૃતીયા
૧-વ વર્તમાના ૨-સ સપ્તમી ૩-પ પંચમી ૪-હ્ય હ્યસ્તની ૫-અ અઘતની ૬-પ પરોક્ષા
૭-આ આશી; ૮-શ્વ શ્વસ્તની ૯-મ ભવિષ્યન્તી ૧૦-ક્રિ ક્રિયાતિપતિ કૃ.-કૃદન્ત

આટલી સૂચનાથી સ્વઅધ્યયન શક્ય બને તે શુભેચ્છા

-દ્વીપરત્નસાગર

પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મહારાજ સાહેબ
જેમની અનન્ય પ્રેરણા, પરિશ્રમ ઉત્કટ લાગણી, કાર્યબોજ વહનશક્તિ, કૃપા આદિથી
આ ગ્રંથ લેખન અને પ્રકાશન શક્ય બન્યા.

પૂ. આ. દેવ સુર્યોદયસાગર સુરિજી મ. સા.
સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકાનો અભ્યાસ કરાવી વ્યાકરણનો
મજબુત પાથો નાખ્યો, પુસ્તકો આપ્યા

પૂ. આ. દેવ વિજય સુર્યોદયસુરિજી મ. સા.
પોતાના વિનિત શિષ્યને આજ્ઞા કરતા
'ન્યાય સંગ્રહ' નો સુંદર અભ્યાસ થયો

પૂ. આ. દેવ વિજય યશોદેવ સુરીધરજી મ. સા.

જેમની વિશિષ્ટ પ્રેરણા અને આશીર્વાદથી સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ લખાયું.

પૂ. મુનિશ્રી જિતરત્નસાગરજી પૂ. મુનિશ્રી મુકિતરત્નસાગરજી, સાધ્વી શ્રી રમ્યજ્ઞાશ્રીજી
જેઓએ પોતાની નોંધપોથીઓ એકાદ વર્ષ જેવા લાંબા સમય માટે પૂર્ણ વિશ્વાસથી વાંચવા આપી.

પૂ. મુનિશ્રી નંદિબોધવિજયજી :- પુરતો સમય-સુંદર છણાવટ પૂર્વક "ન્યાય સંગ્રહ" લખાવ્યો

નિરુપૃહિ વિદ્વદ્વર્ય પંડિતજી વૃજલાલ વાલજી ઉપાધ્યાય

સંશય નિવારવા પત્રોના તાત્કાલીક ઉત્તરો આપ્યા, પોતાનો મુક્ત અભિપ્રાય આપી નિષ્ણાંત છાપ મારી
પંચાંગી વ્યાકરણનો બોધ કરાવ્યો. આ ગ્રંથની પ્રેસ કોપી તપાસવા સુંદરતમ વ્યવસ્થા કરાવી

પંડિતવર્ય જીભીલદાસજી : સિદ્ધહેમના સૂત્રોની વિશેષતા જણાવી અભિનવ પ્રકાશ પાડ્યો

પંડિતશ્રી ધીરુભાઈ (મોટા) ધીરુભાઈ (નાના), મહાદેવભાઈ-જેમનાથી સિદ્ધહેમનું જ્ઞાન મળ્યું

શ્રી લાવણ્યસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, અંધેરી, ગુજરાતી સંઘે અભ્યાસ માટે પુસ્તકો આપ્યા

શ્રી ખુશાલભવન જૈન સંઘ અમદાવાદ

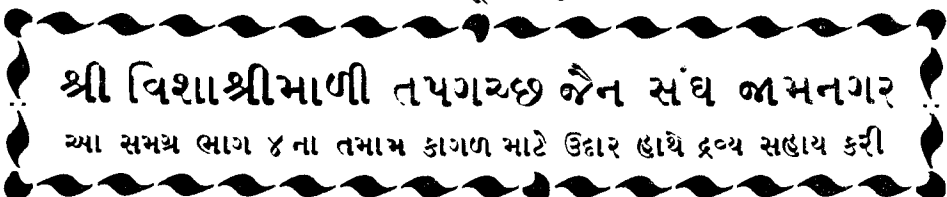
શ્રાવક પંડિતની ૮ માસ માટે સગવડ આપી જરૂરી તમામ પુસ્તકો ખરીદી આપ્યા, એક, ન મળતા પુસ્તકની
આપ મેળે ઝેરોક્ષ કરાવી આ ગ્રંથ-ઈમારતના સ્તંભો મુક્યા.

સાધુ-બુદ્ધિમાન વિવેક પુર્વક વાત કરવાની પદ્ધતિ સધુની અનુકુળતા પ્રતિકુળતા મુજબ સગવડ કરવાની
વૃત્તિ-પ્રવૃત્તિ ખુશાલ ભવન જૈન ઉપાશ્રયના ટ્રસ્ટી જેટલી બહુજ ઓછા સંઘના ટ્રસ્ટીમાં હશે !!!

સાધ્વીશ્રી દિવ્યગુણાશ્રીજી

ધૂપસળીની જેમ સ્વ. સમર્પણ થકી નિજસુઝદ્વારા ગ્રંથક્રમારતને સુવાસિત કરી

* પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે સહાયક એવા તમામ પૂ. શ્રમણ ભગવંતો તેમજ વ્યક્તિઓ અને સંઘો

શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જૈન સંઘ જામનગર

આ સમગ્ર ભાગ ૪ ના તમામ કાગળ માટે ઉદાર હાથે દ્રવ્ય સહાય કરી

[એક બ્રામક માન્યતાનું નિરસન]

લઘુપ્રક્રીયા એટલે માત્ર બે બુક નહીં

કેટલાક વિદ્વાન પદસ્થા શ્રાવક પાંડિતો વગેરે એવા મત ધરાવે છે કે લઘુપ્રક્રીયાનો અભ્યાસ હવે નિર્રર્થક છે કેમ કે લઘુક્રીયા માત્ર બે બુકથી વિશેષ કંઈ નથી પણ હૈમ સંસ્કૃત પ્રવેશિકા પ્રથમા અને મધ્યમાં કે માર્ગોપદેશિકા અને મદિરાન્ત પ્રવેશિકા કરતાં હૈમ લઘુપ્રક્રીયામાં નીચેની વિશેષતાઓ છે.

- ૧ યજ્ઞંત ક્રિયા, યજ્ઞ-લુપ્ત પ્રક્રિયા તથા નામધાતુ પ્રક્રિયાનો યોગ થાય છે.
- ૨ તદ્ધિત પ્રત્યયોની (મુખ્ય તથા અંતર્ગત કુલ ૩૬૦ જેટલા સૂત્રો દ્વારા) વ્યવસ્થિત વિભાગીકરણ સહિતચર્યા
- ૩ બસો જેટલા સૂત્રો દ્વારા કૃદન્ત પ્રક્રિયાની ઝીણવટભરી છણાવટ.
- ૪ સૂત્રોના અંતર્ગત રહસ્યોને પ્રગટ કરતી પરિભાષાઓનું સ્પષ્ટીકરણ
- ૫ ધાતુઓની અનુબંધ સાથે રજુઆત - દા. ત. કથળૂ માં ણૂ અનુબંધ (૧૦) ચુરાદી ગણ સુચવે છે. ક્રઘચૂ માં ચૂ અનુબંધ (૪) દિવાદિ ગણ સુચવે છે.
- ૬ ધાતુ પારાયણના ક્રમાનુસાર ધાતુઓનું જ્ઞાન - જે ધાતુરત્નાકર આદિ જોવામાં તથા “ધાતુપાઠ” તૈયાર કરવામાં મદદરૂપ બને છે.
- ૭ સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાનના અભ્યાસ માટે સૂત્રોનું યોગ્ય તાદાત્મ્ય
- ૮ બે બુકમાં માત્ર ૮૦૦ જેટલા સૂત્રોનો સમાવેશ થાય છે લઘુપ્રક્રીયામાં લગભગ ૧૭૦૦ થી ૧૮૦૦ જેટલા સૂત્રો સમાયા છે જેથી બુક કરતાં બમણાં સૂત્રોનું જ્ઞાન થાય છે.
- ૯ લગભગ પોણાત્રણસો જેટલી ધાતુઓનું ધાતુરત્નાકરના ભાગોમાં થયેલ વિભાજન મુજબની પ્રક્રિયાઓ અનુસાર જ્ઞાન - સમજ.
- ૧૦ સંસ્કૃત વાંચન ક્ષમતાની ખીલવણી.

બે બુક એ “બ્રામક - ટ્રાન્સલેશન મેથડ” અનુસાર તૈયાર થયેલ પુસ્તક છે. જે સંસ્કૃત ભાષાને વ્યવહારમાં પ્રયોજવાની પ્રાથમિક ભૂમિકા રૂપ છે. તેની અને પ્રક્રિયા વ્યાકરણની તુલનાજ અસ્થાને ગણાય.

વળી કેટલાક માને છે કે લઘુવૃત્તિ ‘[સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાન એટલે લઘુવૃત્તિ-માત્ર એવો ભ્રમ પ્રવર્તે છે.] જ લખવી જોઈએ પ્રક્રિયા નહીં - મુર્ધન્ય વિદ્વાનોને જ્ઞાત હશે જ કે લઘુવૃત્તિ એ પૂર્ણ ગ્રન્થ નથી પણ પૂર્ણતા તરફ ગતિ કરાવતો ગ્રન્થ છે. લઘુપ્રક્રીયાની જેમ લઘુવૃત્તિ એ પણ માત્ર નિર્દેશન ગ્રન્થ છે. એટલે જ આ અનુવાદ ગ્રન્થમાં બૃહદ્વૃત્તિ, ન્યાયસંગ્રહ, લિંગાનુશાસન જેવા ગ્રન્થોના અવતરણો લીધા છે. લઘુપ્રક્રીયા એટલે માત્ર બે બુક માનીને લઘુવૃત્તિ તરફ અંગુલી નિર્દેશ કરતા વિદ્વાનોને એટલા જ વિજ્ઞાપિ કે જે સિદ્ધહૈમનું સુવ્યવસ્થિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એજ એક માત્ર લક્ષ્ય હોય તો બૃહદ્વૃત્તિ ના સ્પષ્ટ જ્ઞાન અને સમજ વિના મત્ર લઘુવૃત્તિનું અધ્યાપન અથવા તો માત્ર લઘુવૃત્તિના અભ્યાસથી પૂર્ણ વ્યાકરણનો યોગ થવાની માન્યતા એ પણ લઘુપ્રક્રીયા એટલે માત્ર બે બુક જેવો જ ભ્રમ છે એ વાત નિર્વિવાદ સ્વીકારવી રહી.

ખભાતમાં પાંડિતવર્ધ છખીલદાસજી એ સાધુના દૃષ્ટાંત થકી કહેલુ કે લઘુવૃત્તિ ભણ્યાં બાદ એમ થાય કે (અવ મુસે કુછ નહીં આતા) હવે મને વ્યાકરણમાં કાંઈ ખબર પડતી નથી તો માનવું તેઓ સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન વીશે કાંઈક ગણતા થયા છે.

-દીપરત્નસાગર

પંડિત વૃજલાલ વાલજી ઉપાધ્યાય

પ્રાધ્યાપક
શાંતિભુવન જામનગર.

વેદાન્તાચાર્ય

દીપરત્નસાગર દ્વારા સંપાદીત આ અભિનવ
લઘુપ્રક્રિયાની મહેનત પ્રશંસનીય છે કાર્ય
નિર્વિઘ્ને પરિપૂર્ણતાને પામે અને વધુને વધુ શ્રુત
ભક્તિ દ્વારા બાલજીવોને માર્ગે લાવવા પ્રયત્ન-
શીલ રહે એજ ભાવના.

— આ દેવેન્દ્રસાગરસૂરિ

આપશ્રીની અભિનવ કૃતિનાં દર્શન થયાં, વિહંગાવલોકન કર્યું અને લેખકની વિશિષ્ટ દ્રષ્ટી
અને લીધેલા પરિશ્રમ, વિવિધ વિશેષતાઓ જોઈ ઘણી પ્રસન્નતા અનુભવી. છેલ્લા ૩૦/૪૦
વરસથી ઉગતા વિદ્યાર્થીઓને વ્યાકરણ જ્યારે વ્યાધીકરણ જેવું થઈ પડ્યું છે અને આનું
મુખ્ય ક્ષેત્ર ગણાતા આપણા શ્રમણ સંઘમાં તેનું મહત્ત્વ વિસરાતું જાય છે ત્યારે અનેક
શાસ્ત્રોની પ્રાથમિક ચાવી જેવી આ વિદ્યાની જ્યોત જલતી રહે એના માટે જે કાંઈ પ્રયત્નો
થાય તે આની ચિંતા કરનારાઓ માટે આવકાર્ય બની રહે છે.

ગુરુનિશ્રા-કૃપા વિદ્યાની લગન, ખીજને ઉપકારક બનવાની તમત્રા લેખકના ને અન્યના
હિતમાં ઉપયોગી બની રહેશે - ધન્યવાદ - જ્ઞાનક્ષેત્રે કંઈક લાભ આપવા વિનંતી.

— યશોદેવસૂરિની વંદના

કલિકાલ સર્વજ્ઞ પૂ. હેમચન્દ્રસૂરિભ્યો નમઃ
પૂ. મહેપાધ્યાય વિનયવિજયજી ગણિવરેભ્યો નમઃ

॥ અર્હમ્ ॥

૦ શિગન્ત પ્રક્રિયા ૦

શિગન્ત - સામાન્ય અર્થ - શિગ્ પ્રત્યય અન્તે હોય તેવી પ્રક્રિયા એવો થાય,
પશુ શિગ્ પ્રત્યય શા માટે ?

જ્યારે કર્તાને પ્રેરણા કરે ત્યારે આ પ્રત્યયનો ઉપયોગ થાય છે. જેમાં
“ચૈત્ર રાંધે છે” ત્યાં રાંધવું એ ક્રિયા છે તેનો કર્તા ચૈત્ર છે. પશુ મૈત્ર - ચૈત્ર
પાસે રાંધાવે છે. (પાચયતિ) તો અહીં પ્રેરણા અર્થ છે. એટલે કે પ્રેરક રચનામાં
પ્રેરકભેદનો કર્તા અન્ય હોય છે-જે મૂળ ભેદના કર્તાને પ્રેરણા કરે છે. જેમકે મૈત્ર
એ પ્રેરક કર્તા છે જ્યારે ચૈત્ર મૂળભેદનો કર્તા છે. મૈત્ર ચૈત્રને રાંધવાની પ્રેરણા કરે છે.

કલિકાલ સર્વજ્ઞ પૂ. હેમચન્દ્રસૂરિભ્યો નમઃ
પૂ. મહેપાધ્યાય વિનયવિજયજી ગણિવરેભ્યો નમઃ

શિંગલ પ્રક્રિયા

(૧) પ્રયોક્ત વ્યાપારે ગિમ્ ૩/૪/૨૦

★ વૃત્તિ :- કુર્વન્તં યઃ પ્રયુજ્ઞતે તદ્ વ્યાપારે વાચ્યે ધાતૌર્ગિમ્ વા સ્યાત્ । ગકાર ઉભયપદાર્થઃ । ગકારો વૃદ્ધ્યર્થઃ । ભવન્તં પ્રયુજ્ઞતે । નામિનોડકલિહલેરિતિ વૃદ્ધૌ, માવયન્તિ । ૪।

■ ભવન્તં પ્રયુજ્ઞત । ગિશ્રીતેઙ્ગમે, ઉપાન્ત્યસ્યાડસમાન-લેવીતિ હ્રસ્વે, જૌ યત્ કૃતં કાર્યં તત્સર્વં સ્થાનીવદ્ ભવતીતિ ન્યાયાત્ મૂં હતિ દ્વિત્વે હ્રસ્વત્વે સુમવિ હતિ સ્થિતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઠરનારને જે પ્રેરણા ઠરે તે “વ્યાપાર”-“વ્યાપાર” અર્થ વાચ્ય હોય ત્યારે ધાતુને (૩) ગિમ્ પ્રત્યય વિહસે થાય છે - ગ ઠાર ઉભયપદને અર્થે છે. - ગ ઠાર વૃદ્ધિને માટે છે.

0 ભવન્તં પ્રયુજ્ઞતે - યતાને/હોતાને પ્રેરે છે. - મૂ ધાતુ ગણુ (૧) - માવયતિ

- (૧) આ સૂત્રથી ગિમ્ = મૂ + ગિમ્ (૩)
 (૨) ઠર્તરી વર્તમાના - મૂ + ઇ + શવ્ (મ) + તિવ્
 (૩) નામિનોડકલિહલે થી વૃદ્ધિ - મૌ + ઇ + અ + તિ
 (૪) મોઢૈતોવાવ્ થી આવ્, ઇનો યુણુ એ, એઢૈતોયાવ્ થી અય્ - માવ્ + અય્ + અ + તિ

★ અનુવૃત્તિ :- યુજાદેર્નવા

❧ વિશેષ :- 0 પ્રયોક્ત - ઠર્તારને જે પ્રેરણા ઠરે તે.

0 વા અધિઠારથી પક્ષે વાક્ય થશે જેમકે ભવન્તં પ્રયુજ્ઞતે 0 ગિ પ્રત્યય લાગતો હોવાથી અચતનીમાં ગિશ્રિદુલ્લુ...હ ૩/૪/૫૮ થી હ પ્રત્યય થશે હ થી અધે દિત્વ થશે.

■ શેષવૃત્તિ :- ભવન્તં પ્રયુજ્ઞત - ગિશ્રિદુલ્લુ ....હ ૩/૪/૫૮ થી હ પ્રત્યય, ઉપાન્ત્યસ્યાસમાનલોપિ ..૪/૨/૩૫ થી ઉપાન્ત્ય સ્વર (ગિ હ થી) હસ્વ.

* ન્યાય - જૌ યત્ કૃતં કાર્યં તત્સર્વં સ્થાનીવદ્ભવતે તે ન્યાયથી મૂમાં દિત્વ થયા બાદ હસ્વત્વ થતાં મૂમવિ થશે. - મૂ + ગિમ્ + હ + ત્ = મૌ - માવ્ - માવિ + હ + ત્ = (હસ્વ) મવિ + હ = (દિત્વ સ્થાનીવત્ થતાં શ્પો. ચિત્કણ - (જુઓ પરિશિષ્ટ) મૂ - હસ્વ થતાં મૂમવિ + અત્ (૧-વ) માવયતિ, માવયત્, માવયન્તિ

* ન્યાય ૩૫, ન્યાય સંગ્રહ પૃ ૮૪

(૨-સ) માવચેત્, માવચેતામ, માવચેયુઃ

(૩-પ) માવચતુ (૪-હ્ય) અમાવચતુ

[૮૭૫]

(૨) અન્માનલોપે મન્વત્લહુનિક્ષે ૪/૧/૬૩

★ સૂત્રપૃથક :- મ સમાનલોપે મન્વત્ લહુનિ હે

★ વૃત્તિ :- નાસ્તિ સમાનલોપો યત્ તસ્મિન્ હપરે જૌ દ્વિત્વે પૂર્વસ્ય લહુનિ ધાત્વક્ષરે પરે સનીવ કાર્યં સ્યાત્ । યથા ભવર્ણાન્તે જાન્તસ્થાપવર્ગે પરે સનિ પૂર્વસ્ય ઓરિઃ સ્યાત્ । યથા ચ સનિ પૂર્વસ્યાત્ ઇઃ સ્યાત્ તથાત્રાપિ । તતો લ્યોડસ્વરાદેરિતિ કીર્ણે, જેરનિટીતિ ગિ લોપે, અવીમવત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જેમાં સમાન સ્વરનો લોપ થયો નથી તેવા ધાતુમાં હ છે પરમાં જેને એવો ગિ પર છતાં દિત્વ થયેલા પૂર્વના સ્વરનો લઘુ ધાતુ અક્ષર પર છતાં સન્ જેવું કાર્ય થાય છે. (દિત્વ + ધાતુ + ગિ + હ એ સ્થિત)

સન્ જેવું એટલે - જેમ ભોજનિસ્થાપવર્ગે ડવર્ગે ૪/૧/૬૦ એ સૂત્રમાં અન્તે અ વર્ણવાળો જ અક્ષર - અન્તસ્થા કે પ વર્ગના અક્ષરો પર છતાં સન્ પ્રત્યય લાગીને દ્વિર્ભાવ થયે છતે ડ વર્ણાન્ત ધાતુના દિત્વ થયેલા પૂર્વના ડનો ઇ થાય છે તેમ (અહીં પણ ઇ થાય)

[0 દા. ત પૂ ધાતુ - દિત્વ પુપૂ + સન્ + તે = પૂર્વના પૂના ડનો પથી પ હોવાથી ઇ થશે - પિપૂ + સ + તે]

[0 એ જ રીતે સન્વસ્ય ૪/૧/૫૬ થી સન્ પ્રત્યયથી ધાતુને દ્વિર્ભાવ થાય દ્વિર્ભાવ પામેલા પૂર્વના અ અંશનો ઇ થાય પવ્ + સન્ = વપવ્ + સ + તિ = વિવવ્ + સ + તિ તેમ અહીં પણ]

- (૫-મ) અવીમવત્ - મૂ + ત્ = (૧) મૂ + ગિમ્ + દિવ્ (ત્)
 (૨) નામિનોડકલિહલે થી વૃદ્ધિ - મૌ + ગિમ્ + ત્ (૩) માવ્ + ગિ + ત્ (૪) ગિશ્રિદુલ્લુ ૦ થી હ લાગતાં માવ્ + ગિ + હ + ત્
 (૫) દિત્વ પ્રસંગે - જૌ યત્ કૃતં કાર્યં ન્યાયથી સ્થાનીવત્ થતાં મૂમાવ્ + ગિ + અત્ (૬) હસ્વઃ થી મુમાવ્ + ગિ + અત્
 (૭) ઉપાન્ત્યસ્યા ૦ થી મુમાવ્ + ગિ + અત્ (૮) આડુ સૂત્રથી સન્ વત્ અને ભોર્જાડન્તસ્થાથી ડનો ઇ, દ્વિતીય તુયંયો થી મૂનો બ્ લક્ષ્યકીર્ણો થી ઇ-દીપ્, જેરનિટિ થી ગિ લોપ, અદ્ આગમ હોવાથી અવીમવત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્વપો ગૌ ડ : ૪/૧/૧૨ થી જિ
(૨) પૂર્વસ્ય ૪/૧/૩૭

❧ વિશેષ :- ૦ હ પ્રત્યય - જિશ્ચિદુલુ .....

૩/૪/૫૮ થી હ

૦ લુનિ કેન ઠલું ?

અતઃક્ષત્ - અહીં ત્ક્ષ ધાતુને જિ પ્રત્યય ભાગવાથી
અઘનનીનો હ થયો પ્ર. તેથી આઘોડશ એકસ્વરઃ થી ત
દ્વિત્વ યદ્ અતઃક્ષત્ થયું છે. પદ્ય ત પદ્યી ક્ષ (ક+પ)
અયોગ હોવાથી ત ગુરુ અક્ષર થતાં ત નો તિ ન થાય
૦ જિ કેમ ઠલું ?

અચકમ્ - અહીં કમ્ ધાતુને હ લાગી અઘનની માં
અચકમ્ થયું. જિ જ નથી માટે ચ નો ચિ ન થાય
૦ સમાન લોપ કેમ ઠલો ?

ક્ય ધાતુ-અ ઠરા છે. અતઃ સૂત્રથી અ લોપ થયો છે
અને અચકમ્ બને છે. અ લોપ થતાં ચ નો ચિ ન થાય
૦ અવીમવત્ - અવીમવતામ્ - અવીમવન્

[૮૭૪]

(૩) આમન્તાલ્વાયેત્નાવ્ય ૪/૩/૮૫

★ સૂત્રપૃથક :- આમ અન્ત આલ્ આય્ય હત્નો અય્

★ વૃત્તિ :- એવુ પદ્યમુ ગેરય્ સ્યાત્. માવયામાસ ૬।

માવ્યાત્ ૭। માવયિતા ૮। માવયેત ૪।
અવીમવત ૫. પાચયતિ ૪। અપીપચત્ ૫। પાચયતે ૪।
અપીપચત ૫। કારયતિ ૪। અવીકરત્ ૫। રાવયતિ ૪।
અરીરવત્ ૫। લાવયતિ ૪। અલીલવત્ ૫। પાવયતિ ૪।
અપીપવત ૫। શાસયતિ ૪। અશાશાસન્ ૫। દૌકૃદ્
ગતૌ। દૌકમાન્ પ્રયુક્તે દૌકયતિ ૪। અહુદૌકત્ ૫।
શાસ્વદિતો વર્જનાત્ હ્રસ્વ નિષેધઃ। રાજયતિ ૪।
અરરાજત્ ૫। સ્મરન્તં પ્રયુક્તે

❧ વૃત્તિ :- આમ્ - અન્ત - આલ્ - આય્ય -
હત્ પ્રત્યયો લાગે ત્યારે જિ નો અય્ થાય છે.

૦ પરાક્ષા :- મૂ+ખવ્=મૂ+ખિ+ખવ્=મૌ+ખિ+ખવ્=મા+ખિ+
ખવ્=(ધાતોરનેક સ્વરાદામ્ ૩/૪/૪૬ થી આમ્-મામ્ ભાગતાં
આ સૂત્રથી જિ નો અય્ થશે) માવ્+અય્+આમ્=
(ક-મૂ-અસ્તુ પરાક્ષા ત્રી.પુ એ.વ નું ૩૫ થતાં)
માવયામાસ પક્ષે માવયાઞ્ચકાર કે માવયામ્ભૂવ થશે)

★ અનુવૃત્તિ :- ગેરનિટિ ૪/૩/૮૪ થી ગે:

❧ વિશેષ :- ૦ અન્ત, આય્ય, હત્ પ્રત્યયો

ઉણાદિના છે. જેમકે *તૃજિમૂવદિ.....રેવિમ્યઃ થી અન્ત
પ્રત્યય થાય.

૦ ગેરનિટિ થી થતા લોપનો અપવાદ કરી આ સૂત્ર
અનાવેશ છે

❧ શંપવૃત્તિ :- (૭-આ) માવ્યાત્ - મૂ+ખિ+ખવ્=
માવ્+ખિ+ખવ્=(ગેરનિટિ થી જિ લોપ, ક્ અપ્રયોગી
છે) માવ્+યત્=માવ્યાત્

(૮-થ) માવયિતા - મૂ+ખિ+તા=સ્તાયશિતોડ્યોનાદેઃ થી
હૃ=મૂ+ખિ+ઇ+તા=માવ્+ખિ+ઇ+તા=માવ્ય્+ઇતા
(૯-ભ) માવયિષ્યતિ

૦ આમને :- (૧-વ) માવયતે (૨-સ) માવયેત
(૩-પં) માવયતામ્ (૪-લ) અમાવયત્ (૫-) અવીમવત
(૬-પ) માવયાઞ્ચક્રે (૭-આ) માવયિષીષ્ટ
(૮-થ) માવયિતા (૯-ભ) માવયિષ્યતે (૧૦-ક)
અમાવયિષ્યત

૦ પચ્ - રાંચું ગણ્ય - ૧/૮૯૨ પાચયતિ તે રંધાવે છે.

૦ કુ - કરું ગણ્ય - ૧/૮૮૮ કારયતિ - કરાવે છે.

૦ રુ - હિંસા કરવી. ગ-૧/૫૫૯ રાવયતિ-હિંસા કરાવે છે.

૦ લુ - લણ્ણું ગ-૬/૧૫૧૯ લાવયતિ - લણ્ણાવે છે.

૦ પૂ - પવિત્ર કરવું. ગ-૧/૬૦૦ પાવયતિ

૦ શાસ્ - શાસન કરવું. ગ-૧/૧૦૯૫ શાસયતિ

૦ દૌક - ગતિ કરવી. ગ-૧/૬૨૭ દૌકયતિ

-(૫-અ) અહુદૌકત્ - હ નો હ-તૃતિય વર્ણ-કરતાં હ
થયો - હ્રસ્વ થતાં ડ થયો.

૦ રાજ્ - શોભવું. ગ-૧/૮૯૩ રાજયતિ અહીં મૂળ ધાતુ
રાજ્ છે તેમાં ક્ર - અપ્રયોગી છે. તેથી ઉપાન્ત્યસ્ય...
શાસ્વદિતોડે ૪/૨/૩૫ થી કદિન્ ધાતુમાં ઉપાન્ત્ય સ્વર
હ્રસ્વ થશે નહીં. એટલે કે રાજ્ જ રહેશે.

-૦- ઉપરોક્ત આઠે ધાતુઓના રૂપો ઉભયપદમાં થશે
અને મૂ જેવા થશે. અનેક સ્વરી હોવાથી આ ધાતુઓ
સેદ્ થશે

૦ સ્મ - યાઃ કરવું સ્મરન્તં પ્રયુક્તે યાદ કરવાને પ્રેરે
છે. ગણ્ય - ૧/૧૦૧૪

[૮૭૭]

(૪) ઘટાદેહ્ સ્વો દીર્ઘસ્તુ વા જિગમ્પરે ૪/૨/૨૪

★ સૂત્રપૃથક :- ઘટાદેઃ હ્રસ્વઃ દીર્ઘઃ તુ વા
જિગમ્પરે

*તૃજિ - મૂ.....ઉણાદિ સૂત્ર : ૨૨૧

★ વૃત્તિ :- ઘટાદીનાં જૌ દ્રસ્વઃ સ્યાત્ । જિણમ્પરે તુ જૌ વા દીર્ઘઃ । સ્મરયતિ । ૪।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઘટ વગેરે ધાતુઓને જિ પ્રત્યય લાગતાં (ધાતુઓને દીર્ઘ સ્વર) હસ્વ થાય છે પણ જિ પછી જિ કે જમ્ હોય તો વિઠલ્પે દીર્ઘ થાય છે. સ્મરયતિ - સ્મૃ ધાતુ (1014) ઘટાદિ પેટાગણનો છે. સ્મૃ+તિવ્ = સ્મૃ+ગિગ્+શત્+તિવ્ = સ્માર+ઇ+અ+તિ = (આ સૂત્રથી હસ્વ થતા) સ્માર+ઇ+અ+તિ = સ્મરયતિ

★ અનુવૃત્તિ :- જૌત્રીજીઠઃ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- 0 ઘટાદિ ગણ :- ઘટ વગેરે ધાતુઓ - 1000 થી 1058 છે.

ઘટ, ક્ષવ્, વ્યથ, પ્રથ, મ્રદ, સ્વદ, કદ, વલ્લદ, કપ્, ત્વર, પ્રસૂ, દક્ષ, શ્રાં, સ્મૃ દૃ, વૃ, સ્તક, ચક, અક, કરવ્, અગ્, રગ્, લગ્, દ્રગ્, હલગ્, ષગ્, સગ્, ઘગ્, સ્થગ્, વદ, મદ, નદ, ગદ્, હેદ્, લઙ્, ફગ્, કળ્, રળ્, ચળ્, ડાળ્, શ્રળ્, સ્નથ, વનથ, કથ, વલથ, છદ, મદ, ઇન્, સ્તન્, ધ્વન્, રવન્, ચન્, જ્ઞર, ચલ્, હલ્, હ્રલ્, જ્ઞલ્

0 આ ધાતુઓ ધાતુપાઠમાં આપેલા અર્થમાં જ હસ્વ થાય છે. અન્ય અર્થમાં નહીં.

0 વા જિણમ્પરથી હસ્વત્વ સિદ્ધ છતાં દીર્ઘ કરવાનું કારણ એ છે કે હેદ્ ધાતુ (હેદ્ વેષ્ટ-1035) હસ્વ કરતાં હિદ્ થાય. ન કરીએ તો હેદ્ રહે. પણ દીર્ઘ હિદ્ થાય મટે અવું સૂત્ર બતાવ્યું.

0 સ્મરયતિ વગેરે ચારે કાળના રૂપો મૂ - ભાવયતિ જેવા થશે

[૯૭૯]

(૫) સ્મૃદૃત્વરપ્રથમદસ્તુસ્પશોરઃ ૪/૧/૧૫

★ સૂત્રપૃથઃ :- સ્મૃ - દૃ - ત્વર - પ્રથ - મ્રદ - સ્તુ સ્પશોરઃ અઃ

★ વૃત્તિ :- ઇધં ક પરે જૌ દ્વિત્વે પૂર્વસ્યાત્ અસસ્મરત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્મૃ-દૃ-ત્વર-પ્રથ-મ્રદ-સ્તુ અને સ્પશ્ એ ધાતુઓને ક છે પરમાં એવો જિ લાગતાં દ્વિત્વ થયેલા પૂર્વના અંશના સ્વરને અ થાય છે. (૫-અ) અસસ્મરત્-સ્મૃ+ત્ = ધ+સ્મૃ+ગિગ્+ક+ત્ = અ+સસ્મૃ+ગિ+અત્ = (આ સૂત્રથી પૂર્વના ઋ નો અ) અ+સસ્મૃ+ગિ+અત્ = અ+સસ્મર+ગિ+અત્ = (જિ...લોપ) = અસસ્મર

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્વપો જૌ ૪/૧/૩૨ થી જૌ (૨) અસમાનલોપે...કે ૪/૧/૧૩

❧ વિશેષ :- 0 ઋ ના અ ના ઉદાહરણો.

0 દૃ-ક ડવું - અદદગ્, 0 ત્વર = ઉતાવળ કરવી.

અતસ્વરન્, 0 સ્ત - ડાંકવું - અતસ્તરન્

0 અહીં દ્વિતીય અંશમાં જે હસ્વ થાય છે તે ઘટાદે-હૃસ્વો... ૪/૨/૨૪ થી થાય છે જેમકે સ્મૃ - પ્રયોક્તુ વ્યાપારે થી ગિગ્=સ્મૃ+ગિ = (નામિનોડકલિહલે થી વૃદ્ધિ) સ્મારિ (જિશ્રિદુસ્તુ થી ક) સ્મારિ+ક=ઘટાદેહૃસ્વ...થી) સ્મારિ+ક એ રીતે હસ્વ થયું છે.

0 આ ઉદાહરણોમાં અસમાનલોપે સન્વત્...૪/૧/૧૩ની પ્રાપ્તિ હતી. પણ આ સૂત્ર બનાવવાથી જ્ઞાત સૂત્રોમાં સન્વત્ કાય નહીં થાય.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧-પ) સ્મરયાજ્ઞકાર (૭-આ) સર્વાત્ (૮-થ) સ્મરયિતા (૬-ભ) સ્મરયિષ્યતિ

[૯૭૯]

(૬) વા વેષ્ટ વેષ્ટઃ ૪/૧/૬૬

★ વૃત્તિ :- વેષ્ટિ વેષ્ટને । વેષ્ટિ વેષ્ટાયામ્ । અનયોઠ્ પરે જૌ પૂર્વસ્યાદ્વા સ્યાત્ । વેષ્ટમાનં વેષ્ટમાનં પ્રાપ્તુક્ત અવવેષ્ટત્ / અવિવેષ્ટત્ । અચવેષ્ટત્ / અચિવેષ્ટત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વેષ્ટિ (વેષ્ટ) ગણ-૧/673 વીંટવું, વેષ્ટિ (વેષ્ટ) ગણ-૧/670 ચેંટા કરવી-અને ધાતુને ક પરમા હોય તેવો જિ લાગતાં દ્વિર્વાવ પામેલા પૂર્વના અંશના સ્વરને વિઠલ્પે અ થાય છે.

-0- વેષ્ટમાનં વેષ્ટમાનં પ્રાપ્તુક્ત-વીંટવ.ને/ચેંટા કરવાને પ્રેરે છે (૫-અ) અવિવેષ્ટત્ પક્ષે અવવેષ્ટત્ અચિવેષ્ટત્ પક્ષે અચવેષ્ટત્

0 વેષ્ટ+ત્ = વેષ્ટ+ગિગ્+ક+ત્ = વેવેષ્ટ+ગિ+અ+ત્=અદ્ આગમ, જિ લોપ થતાં અવેવેષ્ટ+અત્=આ સૂત્રથી વિઠલ્પે અ પક્ષે હ્રસ્વઃ ૪/૧/૩૯ સૂત્રથી વે નો વિ=અવિવેષ્ટત્ પક્ષે અવવેષ્ટત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્મૃ દૃ ત્વર...અઃ ૪/૧/૩૫ થી અ (૨) અસમાનલોપે...કે ૪/૧/૧૩ થી કે (૩) સ્વપો જૌ ૪/૧/૬૨ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૨૫૯

■ શેષવૃત્તિ :- (૧-વ) વેષ્ટયતિ (૫-અ) અચિવેષ્ટત્ (૬-પ) વેષ્ટયાજ્ઞકાર (૭-આ) વેષ્ટયાત્ (૮-થ) વેષ્ટયિતા

[૯૮૦]

www.jainelibrary.org

૦ અચતની :- આર્પિપત્ - ઋ+ત્=ઋ+ણિ+ઋ+ત્=(આ સૂત્રથી પુ આગમ) ઋ+ત્+ણિ+મત્=(પુસ્તો ૪/૩/૩ગુણ) અર+પ્+ણિ+મત્=(સ્વરાદે દ્વિતીય ૪/૧/૪ થી દ્વિતીય અંશનો દ્વિર્ભાવ) અર્પિપ્+ણિ+મત્ (આયિ ર. ૪/૧/૬ થી ૨ નો દ્વિર્ભાવ ન થયો)=(ગેરનિટિ થી ણિ ભોળ) અર્પિપ્+મત્=(અસમાન લેપે... હે થી હ)=અર્પિપ્+મત્=સ્વરાદે-સ્તાસુ થી વૃદ્ધિ) આર્પિપત્
૦ રી-રેવયતિ - ૮૫૬૧૯ છે.

❧ વિશેષ :- ૦ *મર્તિ-તિવ્ નિદેશથી મૂ-કુળ-તામાં આ નિયમ ન લાગે.

૦ બ. વ વ્યાપ્તિને માટે છે તેનાથી નામધાતુનું પણ અલગ થાય છે

૦ ધાતુ ક્રમાંકન :-

(૧) ઋ-ગ-૧/૨૬ મ-૨/૧૧૩૫ (૨) રી-મ-૪/૧૨૭૪
(૩) લ્લી ગ-૬/૧૫૨૭ (૪) હ્રી મ-૨/૧૧૩૩ (૫) કનૂય્ ગ-૧/૮૦૨ (૫) કમાય્ ગ-૨/૮૦૩

■ શેષવૃત્તિ :- કનૂયૈ - (કનૂયૈહ) અવાળ ૪૨૧૯, કમાય્ (કમાયૈહ) ૬૫૧૧૬.

[૮૮૩]

(૧૦) ચ્વોઃ પ્વચ્ચક્ષ્ણે લુક્ ૪/૪/૧૨૧

★ સૂત્રપૃથો :- ચ્વોઃ પુ-અય્ વ્યક્ષ્ણે લુક્

★ વૃત્તિ :- જો ય્વર્જન્યક્ષ્ણાદૌ ચ ચ્વોર્લુક્ સ્યાત્ । ક્નોપયતિ । કમાપયતિ

■ દીપયતિ । અદીપત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પુ આગમ થયો હોય અથવા આર્ષિમાં ય સિવાયના વ્યંજનાદિ પ્રત્યયો લાગ્યા હોય ત્યારે ધાતુના ય-ચ્વ નો લોપ થાય છે.

૦ કનૂય્ - કનોપયતિ - અવાળ ૪૨ છે. કનૂય્+તિ=કનૂય્+ણિ+અ+તિ=કનૂય્+પુ+ણિ+મ+તિ=(આ સૂત્રથી ય્ લોપ પુસ્તો થી ગુણ) કનોપ્+હ+અતિ=(ગુણ-અય્ થતા) કનોપયતિ

૦ કમાપયતિ - ૬૫૧૧૬ છે = કમાય્ + તિ

❧ વિશેષ :- ૦ ય વળન કમ યુ ?

કનૂયતે = કનૂય્ + કય (કમંણી) + તે

■ શેષવૃત્તિ :- દા ધાતુ - (૧-વ) દાપયતિ

(૫-અ) અદીપત્ = દાપ્+ણિ = દાપ્+ણિ+ઋ+ત્ = દાદાપ્+

•••••

* તિવશવાનુસંધેન - નાથ ૧૮. પૃ. ૧૮

ણિ+મત્ = દદપ્+ણિ+મત્ = દદપ્+મત્ = અદીપત્

[૮૮૪]

(૧૧) જૌ ક્રીજીઃ ૪/૨/૧૦

★ સૂત્રપૃથો :- જૌ ક્રી - જિ - ર્હ :

★ વૃત્તિ :- ણ્ણાં ત્રયાણાં જૌ આત્ સ્યાત્ । ક્રાપયતિ । જાપયતિ । અધ્યાપયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રી (ગ-૬ / ૧૫૦૮), જિ (ગ-૧/૮), ર્હ (ગ-૨/૧૧૦૪) ધાતુઓને જિ લાગે ત્યારે (હ વચ્ચેનો) આ થાય છે. ક્રાપયતિ - ખરીદાવે છે. - ક્રી + તિ = ક્રી+ણિ+અ+તિ = ક્રા+પ્+હ+અતિ (આ સૂત્ર લાગતા હ નો આ થયો.)

૦ જિ - જાપયતિ - જિતાડે છે.

૦ ર્હ - અધ્યાપયતિ - બણાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- આત્ સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આત્

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૨૮.

[૮૮૫]

(૧૨) જૌ સન્ હે વા ૪/૪/૨૭

★ વૃત્તિ :- સન્ પરે હ પરે ચ જૌ ર્હો ગા વા સ્યાત્ । અધ્યજીગપત્ / અધ્યાપિપત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ર્હ ધાતુને સન્ અથવા હ પરમાં હોય તેવો જિ લાગે ત્યારે ર્હ નો ગા આદેશ વિઠ્ઠપે થાય છે ર્હ-ગણ-૨/૧૧૦૪ બળપુ - અધ્યજીગપત્ પક્ષે અધ્યાપિપ્ - બળાવે છે (૫-અ) અધિ+હ+ત્ = (૧) વિઠ્ઠપે ગા થાય તે :- અધિ + ગા + ણિ + ઋ + ત્ = (૨) દિત્વ, (૩) ઉપાન્યસ્યા...હે ૪/૨/૩૫ થી ગા નો હ્રસ્વ, (૪) ગર્હોર્જ થી જ, (૬) ગેરનિટિ થી ણિ ભોળ, (૧) મર્તિરલ્લી ૪/૨/૨૧ થી પુ આગમ) અધિ+અ+જગપ્+અત્ = (૫) (અસમાનલેપે...૪/૧/૬૩ થી) જ નો ર્હ - અધ્યજીગપત્ = (૭) લગોદીર્ઘો થી અધ્યજીગપત્
૦ વિઠ્ઠપે-(૨) અધિ+મ+હ+પ+ણિ+ઋ+ત્=અધિ+મ+આ + પ + ણિ + મત્ = (સ્વરાદેદ્વિતીયઃ) અધ્યાપિપ્ + અત્ = અધ્યાપિપત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ગાઃ પરોક્ષાયમ્ ૪/૪/૨ થી ગાઃ

(૨) સનિ ર્હો ચ ૪/૪/૨૫ થી ર્હ :

(૩) જૌ ક્રીજીઃ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ જિ ર્હ કમ ર્હું ?

અધ્યાપયાજ્ઞકાર-પરોક્ષામાં જિ લાગે પણ હ ન લાગે માટે

ગા ન થાય.

[૯૮૪]

(૧૩) ચિસ્ફુરોર્નવા ૪/૨/૧૨

★ સૂત્રપૃથક :- ચિ - સ્ફુરોઃ નવા

★ વૃત્તિ :- નિસ્ફુરોર્ણો સ્વરસ્યાદ્વા સ્યાત્ । ચાપયતિ / ચાયયતિ । સ્ફારયતિ / સ્ફોરયતિ ।

❧ વૃત્યર્થ :- ૧૩ (ગણ-૫/૧૨૯૦) અને સ્ફુર (ગણ-૬/૧૪૬૦) ધાતુને નિ લાગે ત્યારે સ્વરને આ વિઠ્ઠપે થાય છે. ચિ - ચાપયતિ પક્ષે ચાયયતિ - એઠું કરાવે છે - ચિ+તિવ્-(૧) જ્યારે ઇનો આ થાય ત્યારે પ આગમ થતાં ચાપયતિ (૨) ઇ ની વૃદ્ધિ થતાં એ નો આયૂ થઇને ચાયયતિ થશે.

૦ સ્ફુર :- સ્ફારયતિ પક્ષે સ્ફોરયતિ

★ અનુવૃત્તિ :- આત્સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આ

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ

[૯૮૭]

(૧૪) વિયઃ પ્રજને ૪/૨/૧૩

★ વૃત્તિ :- ગર્ભાધાને વિયે ગાવાદ્વા સ્યાત્ । પુરોવાતો ગાઃ પ્રવાપયતિ

❧ વૃત્યર્થ :- (પ્રજનન) ગર્ભાધાન અર્થમાં વી (ગણ-૨/૧૦૭૬) ધાતુને નિ લાગે ત્યારે ઇનો આ વિઠ્ઠપે થાય છે. જેમકે પુરો વાતો ગાઃ - પૂવ'નો બાધુ ગાયને પ્રવાપયતિ - ગર્ભાંતું પ્રલ્પ કરાવે છે. પ્ર + વી = (૧) આ થાય ત્યારે :- પ્રવા+પ+નિ+અતિ = પ્રવા+પ+અ + અતિ = પ્રવાપયતિ

(૨) આ ન થાય ત્યારે :- પ્ર+વી+નિ+અ+તિ = પ્ર+વૈ+અ+અતિ = પ્ર + વૈ + અ + અતિ = પ્રવાયયતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આત્સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આવ (૨) જૌ ક્રીજીઙઃ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ (૫-અ) પ્રાવીણપત્ પક્ષે

પ્રાવીણયત્

૦ * પુર :- પૂવ'ની દિશામાંથી આવતો.

[૯૮૮]

(૧૫) જિઘ્રેતેરિઃ ૪/૨/૩૮

★ સૂત્રપૃથક :- જિઘ્રેતેઃ ઇઃ

.....

* પુર - સિદ્ધહેમ બૃહદ્વૃત્તિ - ન્યા. સ. ૫. ૧૧૧

★ વૃત્તિ :- અસ્ય ઙ પરે જૌ ઇર્વા સ્યાત્ ।

અજિઘ્રિપત્ / અજિઘ્રવત્ ।

❧ તિષ્ઠતેર્નિત્યમ્ - અતિષ્ઠિપત્

❧ વૃત્યર્થ :- ગ્રા ધાતુને ઙ પરમા હોય તેવો નિ લાગે ત્યારે ઉપાન્ત્યના આ નો ઇ વિઠ્ઠપે થાય છે, ગ્રા (ગ-૧.૩) [(૧-અ) ગ્રાપયતિ] - (૫-અ) ગ્રા+ત્ = અ+જિઘ્ર+પ્+નિ+ઙ+ત્ = (આ સૂત્ર લાગીને આ નો ઇ થાય તેથી અ+જિઘ્રિ+પ્+અત્ = અજિઘ્રિપત્ વિઠ્ઠપે આ નો ઇ ન થાય ત્યારે :- અજિઘ્રવત્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આજમાસમાષ...નવા ૪/૨/૩૬ થી નવા (૨) જૌ ક્રીજીઙઃ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ તિવ્ નિદે'શથી યજ્ લુપ્તમાં

આ નો ઇ ન થાય.

❧ શેષવૃત્તિ :- (૧) તિષ્ઠનેઃ ૪/૨/૩૮ સ્થા ધાતુને ઙ પરમા હોય તેવો નિ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે આ નો ઇ થાય છે. સ્થા + નિ + ઙ + ત્ = અતિષ્ઠિપત્ [૫૧૭]

[૯૮૯]

(૧૬) સિધ્યતેરજ્ઞાને ૪/૨/૧૧

★ સૂત્રપૃથક :- સિધ્યતેઃ અજ્ઞાને

★ વૃત્તિ :- અજ્ઞાનાર્થસ્ય સિધ્યતેર્ણો સ્વરસ્યાત્ સ્યાત્ । અજ્ઞં સાધ્યતિ । સિધ્યતિ તત્ત્વં નિશ્ચિનોતિ તં પ્રયુજ્ઞતે સેધયતિ તપઃ સાધુમ્ ।

❧ વૃત્યર્થ :- અજ્ઞાન' અર્થવાળા સિધ્ (ગણ ૪/૧૧૮૫) ધાતુને નિ લાગે ત્યારે સ્વરને આ થાય છે અજ્ઞં સાધ્યતિ અજ્ઞ રાંધાવે છે. (અજ્ઞ રાંધવાનું સિદ્ધ કરાવે છે.)

૦ 'અજ્ઞાન' એટલે 'જ્ઞાન' સિવાયની વ્યાપ્ત - પણ અજ્ઞાન એટલે મુરખ-મૂડ વગેરે નહીં. જેમકે સાધ્યતિ તપઃ સાધુમ્ - સાધુ તપને સાધે છે. (તપ દ્વારા જ્ઞાન-અનુભવ મળે છે. સાક્ષાત્કાર થાય છે, તત્ત્વને પામે છે. એવો અર્થ થાય. માટે અહીં 'જ્ઞાન' અર્થમાં આ નિયમ ન લાગે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આવ સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આવ (૨) જૌ ક્રીજીઙઃ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ સિધ્યતે - એવું વૃત્તિમાં

હલ્લેવાથી એવા ગણનો જ ધાતુ અહીં લેવો.

૦ (ન્યા. સ.) સન્ધ્યક્ષરના પ્રસ્તાવથી સ્વરસ્ય એ પ્રમાણે

થયું - અન્યથા વ્રઠયાડન્યસ્ય પરિભાષાયા ધૂનો
આજ થયો હોત.

[૯૯૦]

(૧૭) જાણજ્ઞાને ગમુઃ ૪/૪/૨૪

★ સુત્રપૃથો :- જો મજ્ઞાને ગમુઃ

★ વૃત્તિ :- અજ્ઞાનાર્થયોરિષિકોર્ગમુઃ સ્યાત્ । ગમયતિ
ગ્રામમ્ । અધિગમયતિ પ્રિયમ્ । જ્ઞાને તુ પ્રત્યાયયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અજ્ઞાન અર્થવાળા ઇળ્ - ઇક
ધાતુને જિ લાગે ત્યારે તે બંનેને બદલે ગમ્ આદેશ થાય.

૦ ઇક - સ્મરણે - 1074 ૦ ઇન્ક ગતૌ - 1075

૦ ઇ -> ગમયતિ ગ્રામમ - ગામ પહોંચાડે છે.

ગમ + જિ + તિ (ઇને ગમ્ આદેશ)

૦ ઇ -> અધિ + ઇ = અધિગમયતિ પ્રિયમ્ પ્રિયને પ્રાપ્ત
કરાવે છે

૦ જ્ઞાન અર્થ હોય તો -> પ્રત્યાયયતિ - પ્રતિ + ઇ + જિ +
અ + તિ - જાણાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- ઇષિકો ગાંઃ ૪/૪/૨૩ થી ઇળ્ - ઇકઃ

❧ વિશેષ :- ૦ અજ્ઞાન ઇળ્ તું વિશેષજ્ઞ છે.

ઇક માં અસંખ્ય છે

૦ (૫-અ) (ઇળ) અજીગમત્ (ઇક) અધ્યજીગમત્

[૯૯૧]

(૧૮) રહઃ પઃ ૪/૨/૧૪

★ વૃત્તિ :- રહે જો પો વા સ્યાત્ । રોપયતિ/રોહયતિ
વા તરુમ્ ।

❧ લિયો નોડન્તઃ સ્નેહદ્રવે વૃત્તં વિલીનયતિ/વિલાયયતિ વા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- રહ ધાતુને જિ લાગે ત્યારે
હનો પ્ વિદ્યે થાય છે રહ (ગ-૧/૯૮૮) - જન્મવું.
રોપવું. રોહયતિ વિદ્યે હનો પ્ થાય તો રોપયતિ
તરુમ્ - તે ઝાડ રોપાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- જો ક્રીજીઃ ૪/૨/૧૦ થી જો

❧ વિશેષ :- ૦ રપો :- (૫-અ) અરૂરહમ
પક્ષે અરૂરપમ્ (૬-પ) રોપયાજ્ઞકાર પક્ષે રોહયાજ્ઞકાર

❧ રોપવૃત્તિ :- (૨) લિયો નોડન્તઃ સ્નેહ દ્રવે
૪/૨/૧૫ લી ધાતુને ચીકણા પ્રવાહી અર્થમાં જિ પ્રત્યય
લાગતાં અંતે વિદ્યે ન ઉમેરાય છે. લી-મેટવું-ચોટવું
વૃત્તં વિલીનયતિ પક્ષે (ત્ત ન ઉમેરાય ત્યારે લીની વૃદ્ધિ
થઈ ગાય્ થતાં) વિલાયયતિ-ચી ઝોગાજે છે. (વિલાયયતિ

જુઓ સુત્ર ૨૦)

(૫-અ) વ્યલીલિનત્ પક્ષે વ્યલીલયત્ (૫૧૮)

[૯૯૨]

(૧૯) લીઙ્-લીનો વા ૪/૨/૯

★ સુત્રપૃથો :- લીઙ્ - લીનઃ વા

★ વૃત્તિ :- અનયોર્યપિ ચલ ચલ વર્જે ડ કિઙ્કિતિ ચ
આદ્રા સ્યાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- લીઙ્ (ગ-૪/1248) અને
લીઙ્ (ગ-૯/1526) બંને લીં ધાતુને મેટવું અર્થમાં
યપ્ પ્રત્યય લાગતાં તેમજ ચલ્, અચ્, અલ્ અને વજ્ઞને
કિન્ હિન્ સિવાયના (અકિઙ્કિતિ) વિષયમાં લી ના ઈ નો
આ વિદ્યે થાય છે. (સંક્ષેપમાં કહીએ તો યપ્ લાગે
અને ચલ્, અચ્, અલ્ તથા કિન્ હિન્ ન લાગે તો
ઈ નો આ વિદ્યે થાય)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આત્ સન્ધ્યશ્વરસપ ૪/૨/૧ થી
આત્ (૨) મિમીમો ૦ થી અચલ ચલિ
(૩) ચપ્કિઙ્કિતિ થી અકિઙ્કિતિ

❧ વિશેષ :- ૦ ચિન્લિન્યપ્ (સંખંધક ભુ.

કૃ.) ચિલીય - મેટીને - પક્ષે (આ) ચિલાય થશે.*

૦ ચલાદિ વજ્ઞને કેમ ?

કિન્ :- લીન્કત્ = લીનઃ = લીન અહીં કિન્ પ્રત્યય છે
માટે આ ન થયો - પજ્ સૂચકાંચો... ૪/૨/૭૦ થી ન થયો.
૦ હિન્ લોપના નિદેશથી લીઙ્ માં લિનઃ માં હપ્ તિન્
નિદેશથી) જહ્ લુપન્તમાં આ સૂત્ર ન લાગે.

[૯૯૩]

(૨૦) લો લઃ ૪/૨/૧૬

★ સુત્રપૃથો :- લઃ લઃ

★ વૃત્તિ :- લારુપસ્ય જો સ્નેહદ્રવે ગમ્યે લોડન્તો વા
સ્યાત્ । વૃત્તં વિલાયયતિ વિલાપયતિ વા । સ્નેહદ્રવ્ ઇતિ
કિમ્ જટામિરાલાપયતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- લા રૂપ ધાતુને જિ લાગે ત્યારે
ચીકણા પ્રવાહી અર્થમાં ધાતુને અંતે લ વિદ્યે ઉમેરાય
છે વૃત્તં વિલાયયતિ પક્ષે વિલાપયતિ-ધીને પ્રવાહી કરે છે.
(અહીં આ સુત્રથી લ આગમ થયો પક્ષે અર્હિરીચ્છી..
૪/૨/૨૧ થી પ્ આગમ થયો છે. - આ રૂપ લીઙ્લીનોર્વા
૪/૨/૯ થી થઈ લી તું લા થયું.)

* વાતુપારાયણમ્ - ૫. ૨૨૫ - યપિ-વિલાય - ચિલીય

૦ સ્નેહદ્રવે કેમ કહ્યું ?

જટામિર.લાપયને - જટા દારા પૂખ્ત છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) (લિય:)..કાન્ત: સ્નેહદ્રવે ૪/૨/૧૫ (૨) જૌ ક્રીજીઢ: ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ ઇ નો આ - (૧) લીઢ લીનો વાં ૪/૨/૯ થી વિદ્યે - ૫૨૨૨૫૬ (૨) લીઢલિનોડર્વા મિમવે ચાત્ ૩/૩/૯૦ થી નિત્ય - આ - આત્મને પડીપણું થાય.

[૯૯૪]

(૨૧) પાતે: ૪/૨/૧૭

★ વૃત્તિ :- જૌ લોડન્ત: સ્થાત્ । પાલ્લતિ ।

■ ધૂમપ્રીગોર્ન. । ધૂનતિ પ્ર્ણયતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પા (વાંકુ - ૫૦૫ - 1067) ધાતુને જિ પ્રત્યય લાગતાં અન્તે લ આગમ થાય છે પા+જિ = પા+લ+જિ (હ) +મ+તિ = પાલયતિ તે રક્ષણ દરાવે છે / પળાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) લો લ: ૪/૨/૧૬ થી લ:

(૨) જૌ ક્રીજીઢ: ૪/૨/૧૦ થી જૌ

(૩) લિયો નોડન્ત: થી અન્ત:

❧ વિશેષ :- ૦ પાતિ એમ કહેતાયા ગણ-૨ અદાદિ નો જ પા ધાતુ લેવો

૦ તિવ્ પ્રત્યય નિર્દેશથી આ સૂત્ર ચઢ્ઢુખન્ત પ્રક્રિયામાં ન લાગે

૦ અચ - અપીવલ્ - પરોક્ષા - પાલયાચ્ચકાર

■ શેષવૃત્તિ :- (૩) ધૂમપ્રીગોર્ન: ૪/૨/૧૮

ધૂ (ગણ - ૫. ૯ ૧૦ તથે) પ્રી (ગણ - ૯/૧૦) ને જિ પ્રત્યય લાગતાં અન્તે ન આગમ થાય છે - ધૂ - ધૂનયતિ કંપાવે છે પ્રી - પ્રીણયતિ - ખુશ કરે છે [૫૧૯]

[૯૯૫]

(૨૨) વો વિધૂનને જ: ૪/૨/૧૯

★ વૃત્તિ :- વા ક્ષયસ્ય વિધૂનનેડર્થે જોડન્ત: સ્થાત્ । પક્ષેણોપવાજયતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વા (ગ - ૨/1063) ધાતુને વિશેષ કંપાવવું અર્થમાં જિ પ્રત્યય લાગતાં અન્તે જ ઉમેરાય છે પક્ષેણ ઉપવાજયતિ - પક્ષી પાંખ વડે કંપાવે છે. (૧-વ) વાજયતિ (૫-અ) ^૧ અવીવજત્ (૬-પ) વાજયાચ્ચક્રે

★ અનુવૃત્તિ :- જૌ ક્રીજીઢ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ વિધૂનને કેમ કહ્યું ?

ઉચ્ચે કેશાન્ ભાવપયતિ - વાળોને ઉંચા દરીને સુકવે છે. - અહીં વિધૂનન અર્થ નથી મળે જ ન થાય.

૦ ^૧ અવીવજત્ - વા+જિ+(દિ) ત=વી+જ+જિ+હ+ત=(દિત્વ) વાવાજ+જિ+ત્=(હૃ૨૦) વવાજ+જિ+મત્=(ઉપાન્તસ્યા સમાન) વવજ+જિ+અત્=(અસમ નલોપ) વિ જ+જિ+અત્=(લઘોર્દીર્ઘો) વીવજ+જિ+અત્=(અદ આગમ ગેરનિટિ યા જિ ભે.૫)=અવીવજત્

[૯૯૬]

(૨૩) પાશાઢાસાવેચ્યાહો ય: ૪/૨/૨૦

★ સૂત્રપૃથક :- પા શા-છા-સા-વે-ઘા-હ્વા-ય:

★ વૃત્તિ - છાં સસાનાં જૌ યોડન્ત: સ્થાત્ । પાયયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પા, શો, છો, સો, વે, ઘ્યા, હો એ સાત ધાતુને જિ લાગે ત્યારે અન્તે ચ આગમ થાય છે. પા+જિ+તિ = પાયયતિ - તે પીવડાવે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- જૌ ક્રીજીઢ ૪/૨/૧૦ થી જૌ

❧ વિશેષ :- ૦ અન્ય ધાતુના ઉદાહરણ સૂત્ર ૨૪માં જુઓ.

૦ પા-પિવન્તં પાયન્તં વા પ્રાપ્ત્વક્તે ઇતિ પાયયતિ

૦ શો-છો-સો વગેરેને આત્ સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આ ક્યો ડ.

૦ વે નો વા ન મુકવાનું કારણ એ છે કે વો વિધૂનને ૪ ૨/૧૯ થી કહેવ.યેલ વા ધાતુનું અહણ ન થઇ જાય

૦ પા (ગણ - ૧ / 2. ગણ - ૨ / 1067)

[૯૯૭]

(૨૪) કો પિવ: પીપ્પ ૪/૧/૩૩

★ વૃત્તિ :- પવન્તસ્ય પિવતેકે' રે પીપ્પ્ સ્વાચ્ચ ચ દ્વિ: । અપીપ્પત્ ।

■ શાયયતિ । અવચ્છાયયતિ । અવસાયયતિ । વાયયતિ । વ્યાયયતિ । હ્વાયયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જિ પ્રત્યયાન્ત એવા પિવ - (ગણ ૧) ધાતુને હ લાગે ત્યારે પીપ્પ્ થાય છે પણ (દિત્વ) થશે નહીં. (૫-અ) અપીપ્પત્ - તેણે પાપું-પા+ત્=પા+જિ+હ+ત્=(આ સૂત્રથી) પીપ્પ્+જિ+અત્=(જિ ભે.૫) = અપીપ્પત્

★ અનુવૃત્તિ :- જ્ઞપ્તયો.....ન ચ દ્વિ: સિ સનિ ૪/૧/૧૬ થી ન ચ દ્વિ:

✠ વિશેષ :- ૦ પિતૃના નિદેશથી ગણ-૨ ની પા ધાતુનું ગ્રહણ થશે નહીં. ગણ-૨ નું તો (પાતે: ૪/૨/૧૭) અપીપલ્લ ન થાય

૦ હુત તિવ્ નિદેશથી યજ્ઞ હુત-તમાં પીપ્લુ ન થાય.

૦ હ કેમ ઠણું ?

પાયયતિ - વર્તમાનામાં હ ન આવે.

■ **શેષવૃત્તિ :-** સૂત્ર-૨૩ પા શા છા...ય ના પા સિવાયની ધાતુના ઉદાહરણ.

૦ શો - (ગણ-૪/૧૧૪૭) હોલણું - શાયયતિ

(૫-અ) અશીશયત્

૦ છો - અવ પૂર્વઃ - (ગણ-૪/૧૧૪૯) હેલણું

અવચ્છાયયતિ પક્ષે અવાચિચ્છયત્

૦ સો - અવ પૂર્વઃ (ગણ-૪/૧૧૫૦) અવસાસયતિ

(૫-અ) અસીસવત્

૦ વે (ગણ-૧/૯૯૨) વણુનું વાયયતિ

(૫-અ) અવીવયત્

૦ વ્યે (ગણ-૧/૯૯૩) ઢાંહણું વ્યાયયતિ

(૫-અ) અવિવ્યયત્

૦ હો = (ગણ-૧/૯૯૪) હાયયતિ

ઉપરોક્ત બધા ઉદાહરણોમાં યુ ઉમેગય છે તે સૂત્ર : પાશાછાસા... ૪/૨/૨૦

[૯૯૬]

(૨૫) ગૌ હ સતિ ૪/૧/૯૯

★ **વૃત્તિ :-** હોગ: સસ્વરાન્તસ્થાહ પરે સન્ધરે ચ ગૌ વિષયે યત્ સ્યાત્ । બ્રાજભાસેત્યાદિના વોપાન્ત્યસ્ય હસ્વે । મજૂહવત્ / મજુહાવત્ ।

■ **શ્વેર્ગ યત્** મજૂહવત્ / મશિશ્વયત્ । સ્ફાય: સ્ફાવ્ ગૌ । સ્ફાવયતિ । શદેરગતૌ શાત્ । પુષ્પાણિ શાતયતિ । ગતૌ તુ ગા: શાદયતિ

✠ વૃત્ત્યર્થ :- હો (ગણ-૧/૯૯૪) ધાતુને હ અથવા સન્ પ્રત્યય નેના પછી છે તેવે ગિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે રર સહિત અન્તસ્થાતું યત્ થાય છે. (વ નો ડ). મચ→હો+ગિ+હ+(દિ) ત્=(આ સૂત્રથી યત્) હુ+ગિ+હ+ત્=(૪૬) હૌ+ગિ+હ+ત્=હાવ્+ગિ+હ+ત્=(દિત્વ) હુ-થશે કેમકે *ગૌ યત્કૃતંકાર્ય તત્ સર્વં સ્થાનિ વત્ ભવતિ ત્યાં છે=મહેર્જ: થી હ નો જ, ગેરનિટિ થી

* ગૌયત્કૃતં ન્યાય ૩૫. પ. ૮૪

ગિ લોપ, ઉપાન્ત્યસ્ય ૪/૨/૩૫ થી (૪૨૧) જુહવ્+અન્= (લઘોર્દોર્ધો થી ડ નો ડ) મજૂહવત્ વિદ્યે બ્રાજ ભાસ માષ...નવા ૪/૨/૩૬ થી મજુહાવત્

★ **અનુવૃત્તિ :-** (૧) દ્વિવે હ: થી હ

(૨) યજાદિ વશ... ૪/૧/૭૨ થી સસ્વરાન્તસ્થા યત્

✠ વિશેષ :- ૦ ગિ વિષય સમગ્રી (ગૌ) ને

હારણે પાશાછાસા... ૪/૨/૨૦ થી થતાં ચ હાર આગમને બાધ કરી યત્ થયું છે.

૦ હ સન્ કેમ ઠણું ?

પરોક્ષા - હાયયાચ્ચકાર

■ **શેષવૃત્તિ :-** (૪) ધ્રેવર્ગ ૪/૧/૯૯ શ્ચિ (ગ-૧/૯૯૭) ધાતુને હ કે સન્ પરમાં હોય તેનો ગિ લાગતાં વૂ નો રર સહિત વિદ્યે ઉ થાય છે મજૂહવત્ પક્ષે મશિશ્વયત્ સોળે યજાદિયો - (અર્ધો વિદ્યે યત્ થતાં વૂ નો ડ થશે. તેથી શ્ચિ નો હુ થયો અને યત્ ન થાય ત્યારે દિત્વ થતાં શિશ્ચિ થશે) [૫૨૦]

(૫) સ્ફાય: સ્ફાવ્ ૪/૨/૨૨ - ગિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે સ્ફાય (ગ - ૧/૮૦૪) નું સ્ફાવ્ થશે - સ્ફાય + ગિ = સ્ફાવ્ + ગિ = સ્ફાવયતિ - વધારે છે. [૫૨૧]

(૬) શદિર ગતૌ શાન્ ૪/૨/૨૩ - ગે ગતિ અર્થ ન હોય તો ગિ પ્રત્યય લાગતાં શદ્ ને બદલે શાત્ આદેશ થાય છે પુષ્પાણિ શાયયતિ - પુષ્પે ને સદાવે છે. - શદ્ + ગિ + તિ = શાત્ + ગિ + તિ - થશે. - પણ ગે ગતિ અર્થ હોય તો ગા: શાદયતિ - થાય શદ્ ને શાત્ અદેશ ન થાય. [૫૨૨]

[૯૯૯]

(૨૬) ઙિણતિ ઘાત્ ૪/૩/૧૦૦

★ **વૃત્તિ :-** હન્તેઙિણંતિ ઘાત્ સ્યાત્ ઘાતયતિ ।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- હન્ (ગ-૨/૧૧૦૦) ધાતુને જિન્ કે ગિન્ પ્રત્યય લાગતાં ઘાત્ આદેશ થાય. - હન્ + ગિ + મ + તિ = ઘાત્ + ગિ + મ + તિ = ઘાતયતિ = તે હણાવે છે.

★ **અનુવૃત્તિ :-** હનો ધ્વી વંધે ૪/૩/૯૯ થી હન:

✠ વિશેષ :- ૦ ધ્વન્તં પ્રયુક્તે હતિ-ઘાતયતિ

૦ (૫-અ) અજીષત્

૦ ઙિણતિ કેમ ઠણું ?

હત: હન્ + ક્ત છે.

[૨૦૦૦]

(૨૭) ઝઘ્ઘો ગૌ ૪/૨/૪૦

★ સૂત્રપૃથક :- ઝઘ્ઘ-ઘઘઃ ગૌ

★ વૃત્તિ :- ઘઘેસ્વાન્યસ્ય ગૌ ઝઘ્ઘ સ્યાત્ । ઘઘયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઘઘ્ઘ ધાતુને (ગણ-૪/1209)

જિ પ્રત્યય લાગતાં ઉપાન્ત્ય (હસ્ત ૩) નો દીર્ઘ* ઝઘ્ઘ+ગિ+અ+તિ=ઘઘ્ઘ+ઇ+અ+તિ=ઘઘયતિ દુષિત કરે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- ઝઘ્ઘાન્તરસા

❧ વિશેષ :- ૦ ઘઘન્તં પ્રયુજ્યતે इति ઘઘયતિ

૦ ગૌ કેમ રહ્યું ?

ઘઘયતિ - ઠત્તરી - વત્તાના છે માટે ઝ ન થાય.

૦ જિ લાગીને ઝ. દીર્ઘ*નું વિધાન રહ્યું છે તેથી જ લાગતાં દીર્ઘ* ન થાય. જેમકે અઘ. માં અઘ્ઘુષ્ટ થયું- ઘુ હસ્ત છે માટે જ પૂર્વનો ઘુ દીર્ઘ* થયો.

[૨૦૦૧]

(૨૮) ચિત્તે વા ૪/૨/૪૧

★ વૃત્તિ :- ચિત્તકર્તૃકસ્ય ઘઘેસ્વદ્રા સ્યાત્ ચિત્તં દોષયતિ ઘઘયતિ વા મૈત્ર* ।

❧ ગોહઃ સ્વરે ઇત્યુત્ત્વે, ગૂહયતિ । ઘટાદેહ*સ્વે દીર્ઘસ્તુ વા જિગમ્પરે ગૌ વર્તતે । ઘટયતિ । અઘાટિ / અઘટિ । ઘાટં । ૨ । ઘટં । ૨ । વ્યયયતિ । અઘ્યાયિ / અઘ્યયિ વ્યાયં । ૨ । વ્યયં । ૨ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ‘ચિત્ત’ ઠતાં હોય ત્યારે ઘઘ્ઘ ધાતુના ઉપાન્ત્ય ૩ નો દીર્ઘ* ઝ વિહલ્પે થાય છે. ચિત્તં ઘઘયતિ/દોષયતિ વા મૈત્રઃ મૈત્ર ચિત્તને દુષિત કરે છે ઘઘ્ઘ+ગિ+અ+તિ=(૧) દીર્ઘ* :- ઘઘ્ઘ+ઇ+અ+તિ પક્ષે (૨) યુષ્ - ઘઘ્ઘ+ઇ+અ+તિ

★ અનુવૃત્તિ :- ઝઘ્ઘ ઘઘો ગૌ ૪/૨/૪૦

❧ વિશેષ :- ૦ ચિત્તના અલ્પથયા પ્રજ્ઞા પશ્ય

આલ્પ છે. તેથી પ્રજ્ઞા ઘઘયતિ દોષયતિ વા - પ્રજ્ઞાને દુષિત કરે છે.

૦ ચિત્તે* - સત્તરીને દારણે ચિત્ત વિષય અથવા ચિત્ત અલ્પ કરવો

❧ શેષવૃત્તિ :- ૦ ગોહઃ સ્વરે (બ્વાદિ ઉભય-189 સૂત્ર મુજબ) ગૂહના ૩ નો ઓ થયા બાદ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં ઓનો દીર્ઘ* ઝ થાય છે. ગૂહ (ગણ-

* ચિત્તે - દૈમપ્રજ્ઞાથ - ઉત્તરીય* - પૃ ૭૮૦

૧/935) સંતાડયું - ગૂહ+ગિ+અ+તિ=(યુષ્) ગોહ+ઇ+અ+તિ=(આ સૂત્રથી ઓનો ઝ) ગૂહયતિ (૫-અ) મજૂગૂહત્ ૦ ઘટાદેઃ દ્વસ્વો દીર્ઘસ્તુ વા જિગમ્પરે (જિગન્ત તું સૂત્ર-૪) મુજબ ઘટાદિ ધાતુઓને જિ લાગે ત્યારે દીર્ઘ*સ્વર હસ્ત થાય અને જિ કે ગમ પૂર્વે વિહલ્પે હસ્ત થાય (૧-વ) ઘટ+ગિ+અ+તિ=(વૃક્ષિ) ઘાટ+ગિ+અ+તિ=(આ સૂત્રથી હસ્ત) ઘટયતિ - ચેષ્ટા કરાવે છે. - *[-૦- માવકર્મણો ૩/૪/૬૮ થી જિજ્ઞ પ્રત્યય. ઘટ+ગિ+અ+તિ=અઘાટિ પક્ષે અઘટિ - (વિહલ્પે હસ્ત)

-૦- રણમ્ જામીશ્વરે ૫/૪/૪૮ થી રણમ્ લાગતાં - ઘટ+ગિ+અ+તિ=વિહલ્પે હસ્ત થતાં→મુશામીશ્વર ૭/૪/૭૩ ઘાટંઘાટમ્ પક્ષે ઘટંઘટમ્]

૦ વ્યય - (ગણ-૧/1002) વ્યયયતિ - પીડા કરાવે છે.

(૫-અ) અવિવ્યાય

[૨૦૦૨]

(૨૯) કમેવનૂજનેજૂષ્ઠનસૂઝઃ ૪/૨/૨૫

★ સૂત્રપૃથક :- કમે વન જને જૂષ્ઠ કનસૂ રઝઃ

★ વૃત્તિ :- ઇષાં ઇષ્ણાં ગૌ દ્વસ્વો ભવતિ જિગમ્પરે તુ ગૌ વા દીર્ઘઃ । કમયતિ । જનયતિ ।

❧ “ગૌ મૃગમણે” રઝોનો લુક્ । રજયતિ મૃગાન્ । અરાજિ / મરજિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કમ, વન, જન, જૂષ્ઠ, કનસૂ, રઝઃ એ છ ધાતુઓને જિ લાગતાં દીર્ઘ* સ્વર

હસ્ત થાય છે જિ પછી રહેલા જિ કે ગમ પરમાં હોય ત્યારે વિહલ્પે દીર્ઘ* થાય છે.

૦ કમયતિ-તે કરાવે છે. - કમ+ગિ+અ+તિ=કામ+ગિ+અ+તિ=(આ સૂત્રથી હસ્ત થતાં-કામયતિ એ-જ-રી-તે જન્ તું જનયતિ - તે જન્મ કરાવે છે થાય.)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) (ઘટાદેઃ) દ્વસ્વઃ દીર્ઘ તુ વા જિગમ્પરે ૪/૨/૨૪

(૨) ગૌ ક્રીજીઙઃ ૪/૨/૧૦ થી ગૌ

❧ વિશેષ :- ૦ ધાતુ પરીચય

(૧) કમ્ (સૂત્ર ધાતુ), (૨) વન (ગ-૮/1506), (૩) જન (ગ-૪/1265), (૩) જૂષ્ઠ (ગ-૪/1145), (૪) કનસૂ (ગ-૪/1170), (૪) રઝઃ (ગ-૧/896)

* આ બંને ઉદાહરણ જિગન્ત પ્રશ્નિકામાં ૧૦ કાળના નથી છતાં કેમ ને.ધ્યું તે વિચારણીય છે

* અચુચોરત્ - વિચારણીય છે - ધાતુ રત્ત કર વગેરેમાં
અચુચરત્ છે.

❖ વિશેષ :- ૦ ધાતુ ક્રમાંક :-

- (૧) હ્વલ્ (ગ-૧/૧૫૬), (૨) હ્વલ્ (ગ-૧/૧૦૫૬),
(૩) હ્મલ્ (ગ-૧/૧૦૫૭), (૪) ગ્લૈ (ગ-૧/૩૧),
(૫) સ્ના (ગ-૧/૧૦૬૪), (૬) ક્વ (ગ-૨/૧૫૦૬),
(૭) વ્મ (ગ-૧/૧૦૬૯), (૮) નમ્ (ગ-૧/૩૮૮)

૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

હ્લ - ચલાવવું - હ્લયતિ પક્ષે હ્લાયતિ

ગ્લૈ - ક્ષીણ થવું - ગ્લપયતિ પક્ષે ગ્લાપયતિ

વમ - વમવું - વમયતિ પક્ષે વામયતિ

૦ ગ્લા અને સ્ના ધાતુને અપ્રાપ્તિમાં અને આક્રીની ધાતુને પ્રાપ્તિમાં આ સૂત્રથી વિરુદ્ધે હ્રસ્વ થાય છે.

■ **શેષવૃત્તિ :-** જિન્ અન્તવાળા ધાતુથી જિન્-ચુરાદિ ગણમાં ચુરાદિમ્યો જિન્ થાય જિન્ પ્રત્યય થાય છે પણ અહીં જિન્ લેવાનો છે, જેમકે ચોર્યન્તં પ્રયુજ્યતે-ચૂર+જિન્+જિન્+શવ્+તિવ્=જોરનિદિ થાય જિન્ લેાય થતાં ચૂર+જિન્+અ+તિ = ચોરયતિ - (૫-મઘ.) અચૂચુરત્ * જિન્ લેાય થવા છતાં જિન્ થતાં માના આશ્રયથી (સ્થાનીયત્ થવાથી) ઉપાન્ત્યસ્થા - ૪/૧/૩૫ થી હ્રસ્વ અને લઘોદીર્ઘો - ૪/૧/૧૪ થી પૂર્વોના ઉદીધ્ થતાં અચૂચુરત્ ૩૫ થાય - (પ્રક્રિયા મુજબ અચુચોરત્ મતાન્તર છે.)

[૨૦૦૬]

(૩૩) અણિર્કર્મણિકૃત્ કાણિગોઽસ્મૃતૌ ૩/૩/૮૮

★ **સૂત્રપૃથક :-** અ-જિન્-કર્મ જિન્-કૃત્-કાન્ જિગઃ અ-સ્મૃતૌ

★ **વૃત્તિ :-** અણિગવસ્થાયાં ચક્રમ્ તદેવ જિગવસ્થાયાં કર્તા યસ્ય તસ્માણિગન્તાદસ્મૃત્યર્થાન્ કર્તૃયાત્મનેપદમેવ સ્યાત્ । આરોહયતે હસ્તી હસ્તિપકમ્ ।

❖ **વૃત્યર્થ :-** અ-જિન્ અવસ્થાનું જે ક્રમ તેજ જિન્ અવસ્થામાં કર્તા જે ધાતુનો થાય તેવા જિગન્ત ધાતુથી સ્મૃતિ અર્થવાળા ધાતુ સિવાય કર્તારીમાં આત્મને પદ થાય

૦ અણિગ્ એટલે અપ્રેરક અથવા કર્તારિ અવસ્થા

૦ જિગન્ત - પ્રેરક અવસ્થા

૦ આરોહયતે હસ્તી હસ્તિપકમ્ - હાથી મહાવતને ઉપર

• • • • •

* હેમપ્રદાશ તથા પ્રક્રિયાકારની વૃત્તિમાં મતાન્તર છે તેથી અહીં ધાતુપારાયણ ૫. ૩૦૮ ને આધારે શેષવૃત્તિને અર્થ કર્યો છે.

ખેસાડે છે.-અહિં મહાવત હાથી ઉપર ખેસે છે.-હસ્તિપકઃ હસ્તિનવ્ આરોહતિ-એ અપ્રેરક અવસ્થાનું ક્રમ હસ્તિનમ્ છે જ્યારે પ્રેરક અવસ્થામાં હસ્તી કર્તા થયો તેથી આરોહતિનું આરોહયતે એ રીતે આત્મને પદ થાય.

★ **અનુવૃત્તિ :-** (૧) પર્ણાણિ કાનાનશૌચ ૩/૩/૨૦ થી આત્મનેપદમ્ (૨) ઇકિતઃ કર્તારિ યા કર્તારિ

❖ વિશેષ :- ૦ અણિગ્ ક્રમ કયું ?

આરોહયતિ હસ્તીપકાન્ મહામાત્ર મહાવતે. હસ્તીપકે ને ચલાવે છે - અહીં હસ્તીપક પ્રેરક અવસ્થાનું ક્રમ છે ૦ જિગ્ માં ગ્-ઇન્ હં તે જન્ થાય અગલ દર્શાવવા માટે છે.

૦ ક્રુશાન્ પ્રતીપ. દર્શયતે - દીવો નોકરોને દેખાડે છે અહીં ક્રમ - કર્તાને પાસે કરણ - કર્તા છે. પ્રતીપન્ત પદ્યતિ

૦ નોંધ :- આ સૂત્ર ખૂબ મહત્વનું હોવાથી તેની વિશદ્ધ ચર્ચા માટે બૃહદ્વૃત્તિ આશ્રયેની. -ભા-૧ ૫-૨૩૨-૩૩

[૨૦૦૭]

(૩૪) અણિગિપ્રાણિકૃત્ કાનાપ્યાણિ ગઃ ૩/૩/૧૦૭

★ **સૂત્રપૃથક :-** અ-જિગિ પ્રાણિકૃત્ ક્ અન્-આપ્યર્ જિગઃ

★ **વૃત્તિ :-** અણિગવસ્થાયાં યઃ પ્રાણિકૃત્ કોઽકર્મકશ્ચ ધાતુસ્તસ્માણિગન્તાત્પરસ્મૈપદમેવ સ્યાત્ । આસયતિ ચૈત્રમ્ ।

❖ **વૃત્યર્થ :-** અણિગ્-(અપ્રેરક) અવસ્થામાં જે ધાતુ પ્રાણીકર્તાવાળો અને અક્રમક હોય તેવા ધાતુને જિગન્ત માં (પ્રેરક અવસ્થામાં) પરસ્મૈપદમ્ થાય છે. આસયતિ ચૈત્રમ્-ચૈત્રને ખેસાડે છે. ચૈત્રઃ આસ્તે માં મામ્ ધાતુ અક્રમક છે અને ચૈત્ર એ પ્રાણી કર્તા છે તેથી આસયતિ એવું પરસ્મૈપદી ૩૫ થયું.

★ **અનુવૃત્તિ :-** શેષાત્ પરસ્મૈ ૩/૩/૧૦૦ થી પરસ્મૈ

❖ **વિશેષ :-** ૦ ખીલ ગણનો આસ ધાતુ 'ખેસવું' અર્થમાં આત્મનેપદી છે.

૦ પ્રાણી કર્તા કેમ કયું ?

ગ્રીહયાઃ શુશ્યન્તિ-શોષયતે ગ્રીહીન્ આતપઃ તદકો યોખાને શુકલે છે અહીં યોખા પ્રાણી કર્તા નથી માટે આત્મનેપદ થયું.

૦ અણિગ્ માં ગ્ કેમ કયું ?

ચેતયતિ-ગણ ૧૦ માં જિન્ પ્રત્યય લાગી પરસ્મૈપદ થયું. સૂત્રમાં અણિગ્ કયું તેથી જિગ્ નો નિર્દેશ થશે.

ગિચ્ નો નહીં.

૦ અઠમંદ ઠમ ઠથું ?

કટં કારયતે - કાદી બનાવઠાવે છે. કટં કરોતિ માં
કુ સઠમંદ છે.

૦ ર્પો - (૫-મ) આસિન્ (૬-પ) આસયાશ્ચકાર

[૧૦૦૮]

(૩૫) ચલ્યાહાર્યે ઇ-બુધ-યુધ-પુ-દ્રુ-નશ જનઃ
૩/૩/૧૦૮

★ સૂત્રપૃથઃ :- ચલિ-આહાર અર્થે ઇચ્ બુધ્-યુધ્-
પુ - દ્રુ - લુ - નશ - જનઃ

★ પૃત્તિ :- ચલ્યાહાર્યેભ્ય ઇલાદિભ્યોઽષ્ટાભ્યશ્ચ
ગિગ્નતેભ્યઃ પરસ્મૈવદમેવ સ્યાત્ । ચલતિ । ઘટાદિત્વાદ્ દ્વસ્વ

❧ પૃત્યર્થ :- “ચાત્રવા” અને “આહાર”

અર્થવાળા ધાતુ તથા (૩) ઇચ્, બુધ્, યુધ્, પુ, દ્રુ, લુ
નશ અને જન્ ધાતુઓને ગિગ્નત (પ્રેરક) અવસ્થામાં
પરસ્મૈવદમેવ થાય છે. ચલયતિ-ચત્રાવે છે.-ઘટાદેહ્સ્વઃ

સૂત્રથી હસ્ત થયેલ છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અગ્નિ પ્રાપ્તિ ૩/૩/૧૦૭થી
ગિગ્નઃ (૨) શેષાત્ પરસ્મૈ ૩/૩/૧૦૦ થી પરસ્મૈ

❧ વિશેષ :- ૦ ચલ્યર્થ - ચલયતિ, કમ્પયતિ,

ચોપયતિ ૦ આહાર્યર્થ :- નિગારયતિ, ભોજયતિ, આશયતિ
૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

(૩) ઇચ્ - ગ-૨/૧૧૦૪, અધ્યાપયતિ

બુધ્ - મ-૧/૯૧૨, ગ-૪/૧૨૬૨ - વોધયતિ

યુધ્ - ગ-૪/૧૨૬૦ - યોધયતિ

પુ - ગ - ૧ / ૫૯૭ - પ્રાવયતિ

નશ - ગ-૪/૧૨૦૨ - નાશયતિ

જન્ - ગ-૪/૧૨૬૫ - જનયતિ

૦ અઘ :- મચીચલ્, અબૂબુધન્, અપિપ્રવન્

૦ પુ, લુ, દ્રુ ને અચલન અર્થમાં અને બાકીનાને
સઠમંદ અર્થ અને પ્રાણિકૃતંદ અર્થમાં આ સૂત્ર છે.

[૧૦૦૮]

પૂ મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી ગણિવરે રચેલ હૈમ લઘુપ્રક્રિયાની જિગ્નત પ્રક્રિયાનો
પૂ આગમોદ્ધારક આ. દેવશ્રી સાગરાનંદ સૂરીચરણના સમુદાયના તપસ્વી પંચાસ પૂ.
સુશીલસાગરજી મ. સા. ના - જ્ઞાનપિપ્પ. સુ મુનિરાજશ્રી પૂ સુધર્મસાગરજી મ. સા. ના શિષ્ય
મુનિ દીપરત્નસાગર (M.Com. M.Ed) કરેલ ગુજરાતી અનુવાદ તથા સસંદર્ભ વિવરણ સમાપ્ત.

જેઓશ્રીએ બાલ્યવયથી સંસ્કાર રેડી દીક્ષાને માર્ગે વળાવ્યા તે ઉપકારી
માતા - તારાબહેન કાંતલાલ ઠક્કર

પિતા - કાંતલાલ લક્ષ્મીચંદ ઠક્કર

સન્ પ્રક્રિયા

સનન્ત-જેને અન્તે સન્ પ્રત્યય લાગે છે તેવી પ્રક્રિયા. - ઇચ્છા અર્થને સૂચવવા માટેનો આ પ્રત્યય છે. જેમકે 'માવાને' ઇચ્છે છે. અહીં ભોજનની ઇચ્છા વ્યક્ત થઈ તો તે અર્થમાં સન્ પ્રત્યય લાગે તેવું આ પ્રક્રિયા સૂચવે છે. - આ પ્રક્રિયાની વિશેષતા એ છે કે "ઇચ્છનાર" અને "ક્રિયા કરનાર" બંને એકજ હોવા જોઈએ.

(૧) તુમહાદિચ્છાયાં સન્નાત્સન: ૩/૪ ૨૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- તુમહાદ્ ઇચ્છાયાં સન્ મત્ત-સન
★ વૃત્તિ :- યો ષાતુરપે: કર્મ ફિણૈઃ ચ સમાન-
કર્તૃક: સ તુમર્હસ્તસ્માદિચ્છાયામયં સન્ વા સ્થાત્ ।
ન તિવચ્છાવજ્ઞનાત્ । પઠિતુમિચ્છતે સામમે ઇડાગમે ચ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જે ધાતુ ઇષ્ (ઇચ્છવું) ધાતુનું
ક્રમ હોય અને તેજ ધાતુ ઇષ્ સાથે સમાન દર્તાસંગો
હોય તે ધાતુ તુમર્હ (તુમને યોગ્ય) દહેરાય - તે તુમર્હ
ધાતુથી ઇચ્છા અર્થમાં સન્ પ્રત્યય વિકલ્પે થાય.
- ઇચ્છા અર્થમાં (એક વખત) સન્ થયા પછી ફરીથી
(બીજી વખત) તે સનન્ત ધાતુથી સન્ ન થાય જેમકે
પઠિતુમ્ ઇચ્છતિ - સ આગમ અને ઇષ્ આગમ થતાં →
(જુઓ સૂત્ર: ૨) પઠ્ ધાતુ (ગ-૧/૩૧૨ પરસ્મે) પઠ્+
ઇ+સન્ (સ)-આ સૂત્રથી સન્ અને સ્તાચશિતોડઞાણાદે-
રિદ્ ૪/૪/૪૨ થી ઇષ્ આગમ થયો છે

❧ વિશેષ :- ૦ તુમર્હ-જે ધાતુ તુમ્ પ્રત્યયને
યોગ્ય હોય તે તુમ્ મર્હ દહેરાય
૦ તુમ - 'માટે' અર્થનો સૂચક પ્રત્યય છે કૃદન્તમાં
શક-વૃષ-જ્ઞા-રમ-લમ-સહાર્હ-સ્લા-ઘટાડસ્તિ સમર્થાડયે
ચ તુમ્ ૫/૪/૯૦ થી તુમ્
૦ તુમર્હ ધાતુને સન્-જ્યા જ્યાં તુમ્ નો સંભવ છે ત્યાં
ત્યા ઇચ્છા અર્થ સૂચવવા સન્ પ્રત્યય લાગે.
૦ ધાતુનું ક્રમ અને દર્તા-એટલે ઇચ્છનાર અને ક્રિયા
કરનાર બંને એકજ હોવા જોઈએ.
૦ ઇચ્છાથં કેમ દહેરું ?
મેકતું યાતિ-ભોજનને માટે જાય છે-ઇચ્છા-અર્થ નથી.
૦ દર્તા ક્રમ એક કેમ દહેરું ?
મુક્તિમ્ ઇચ્છતિ મૈત્રસ્ય - મૈત્ર ભોજન કરે તેમ બીજો
કોઈ ઇચ્છે છે માટે સન્ ન લાગે.
૦ અત્સન કેમ દહેરું ?
ચિકીર્ષિતુમ્ ઇચ્છતિ - મરનાને ઇચ્છે છે-એવું ઇચ્છે છે.

અહીં સન્ બાળા ચિકીર્ષ પછી બીજો સન્ ન થાય.

[૨૦૧૦]

(૨) સન્યહચ્છ ૪/૧/૩

★ સૂત્રપૃથઃ :- સન્-ચઃ ચ
★ વૃત્તિ :- સનન્તસ્ય યદન્તસ્ય ચાચ એકસ્વરોડશો
દ્વિ સ્થાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સન્ અન્તે હોય અથવા યદ્
અન્તે હોય તેવા ધાતુઓનો માદિ - પૂર્વના એક સ્વર-
વાળો અંશ દિત્વ થાય છે. (ઉપરના સૂત્ર ૧ મુજબ)
પઠ્+ઇ+સ (આ સૂત્રથી) પપઠ્+ઇ+સ - (કેમકે પૂર્વનો
અંશ એટલે પ દિત્વ થયો.)

❧ વિશેષ :- ૦ યદ્ નો પ્રયોગ હવે પછીની
યદન્ત પ્રક્રિયામાં આરંભે - જેમકે પચ્ પાપચયતે

[૨૦૧૧]

(૩) સન્યસ્ય ૪/૧/૫૯

★ સૂત્રપૃથઃ :- સનિ અસ્ય
★ વૃત્તિ :- દ્વિત્વે પૂર્વસ્થાત: સનિ પરે ઈ: સ્થાત્ ।
નામ્યન્તસ્યેતિ ષત્વે વિપટિષ્વતિ ૪ ।

■ અવિપટિષીત્ ૧૫ । વિપટિષાઞ્ચકાર ૧૬ । વિપટિષ્વાત્ ૧૭ ।
વિપટિષ્વતા ૧૮ । વિપટિષિષ્વતિ ૧૯ । અવિપટિષિષ્યત્ ૨૦ ।

■ સ્વરાદેદ્વિતીય: इति द्वित्वे अटितुम् इच्छति अटिति-
षति । षस्त्वं सन्यतनी षवचलि । अर्तुमिच्छति,
जिघ्रसति अजिघ्रस्सीत्

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દિત્વ થયેલ ધાતુના પૂર્વના
(અંશમાં આવેલ) અનો સન્ પ્રત્યય લાગતાં ઇ થાય.
- નામ્યન્તસ્યા ક વર્ગાત્ ૦ ૨/૩/૧૫ થી સૂનો ષ્ થાય-
વિપટિષતિ

૦ (૧) પઠ્+સન્ (૨) સ્તાચશિતો - પઠ્+ઇ+સ (૩)
સન્યહચ્છ-પપઠ્+ઇ+સ (૪) આ સૂત્ર મુજબ-પૂર્વ અનો
ઇ - વિપટ્ + ઇષ્ (૫) વિપટિષ + મ (શવ્) + તિવ્

(૬) લુગસ્યાદેત્યપદે - વિપટિષ્+અ+તિ (૭) વિપટિષ્વતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) વૃષ્ટમાહા ઇ: ૪/૧/૫૮ થી
ઇ: (૨) પૂર્વસૌ ૪/૧/૩૭

❧ વિશેષ :- ૦ સન્ કેમ ઠહું ?

પવાચ - પરોક્ષા ત્રી. પુ. એ. વ. છે માટે ઇ ન થાય.
૦ રૂપો :- નોંધ :- ણિગન્ત માં ગ્ અનુપૂર્વ હોવાથી
વિદ્યે એ-એ રૂપો થતાં હતા તે અહીં ન થાય-પ્રાગ્વત્
૩/૩/૭૪ થી મૂળ ધાતુ પ્રમાણે જ થાય.

(૧-વ) વિપટિષ્વતિ (૨-સ) વિપટિષેત્ (૩-પં) વિપટિષ્વતુ
(૪-હ) અવિપટિષ્વત્ (૫-અ) અવિપટિષીત્ - પટ્ + ટિ
(ત્) = વિપટિષ્વત્ - (વત્) માના મુજબ = (૧) સિજ-
ચત્ત્યામ-વિપટિષ્વ+ક્તિચ્+ત્ = (૨) સ્તાચશિ. સઃ સિજસ્તે ૦
૪/૩/૧૫-વિપટિષ્વ+ઇટ્+મ્+ઈત્+ત્ = (૩) ઇટ્+ઈત્-વિપટિષ્વ+
ઈ+ઈ+ત્ (૪) અત :- વિપટિષ્વ+ઈત્ (૫) અઢધાતે ૦
અવિપટિષીત્, (દિ.વ.) અવિપટિષિષ્ટામ
(૬-પ) વિપટિષ્વજ્ઞકાર... આડી વૃત્તિ મુજબ

❧ શેષવૃત્તિ :- ૦ સ્વાદેદ્વિતીયઃ ૪/૧/૪ થી
દ્વિતીયનો દ્વિત્વ થશે. જેમકે અટ્ (ગ-૧/૧૪૯) અટિતુમ્
ઇચ્છતિ - ભટ્ટવાને ઇચ્છ છે. - અટિષ્વતિ - રૂપો. પટ્
જેવા થશે પણ અહીં ટિ દ્વિત્વ થશે અને ભૂતઠાળમાં
નની વૃદ્ધિ થતાં આ થશે જેમકે (૫-અ) આટિષ્વતિ
૦ ઘસ્ (ગ-૧/૫૪૪) ઘસ્લ્ અરને-આવું સત્ :- ઘસ્લ
સનચત્તની ઘજચલિ ૪/૪/૧૭ થી અટ્ ને બદલે ઘસ્ થાય
છે. અટ્ (ગ-૨/૧૦૫૯) આવું. - અતિમ્ ઇચ્છતિ આવોને
ઇચ્છ છે. - (૧-વ) જિષ્તસતિ
૦ નોંધ :- (૧) ઘસ્ ધાતુ અનિદ્ હોવાથી ઇટ્ લાગશે નહીં.
(૨) ઘ-દ્વિત્વ થયા બાદ-દ્વિતીય તુર્યથા: પૂર્વે ૪/૧/
૪૨ થી ઘનો ગ, મહોર્જઃ ૪/૧/૪૦ થી ગનો જ થશે.
(૩) સસ્તઃ સિ ૪/૩/૮૨ થી મ્નો ત્ થયો છે

[2022]

(૪) મહગુહ્થ સનઃ ૪/૮/૫૯

★ સુત્રપૃથઃ :- મહ - ગુહઃ ચ સનઃ

★ વૃત્તિ :- આશ્વામુવર્ણનાશ્ર નિહિતસ્ય સન
આદિરિદ્ ન સ્યાત્.

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મહ (ગણ-૯/૧૫૧૭) અને ગુહ
(ગણ-૧/૯૩૫) ધાતુને તથા ડ વર્ણાન્ત ધાતુને સન્
પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વે ઇટ્ ન થાય. (ઉદાહરણ જુઓ
સુત્ર : ૫માં)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ડ વર્ણાન્ત ૪/૪/૫૮

(૨) સ્તાચશિ ૦ ૪/૪/૩૮ થી ઇટ્

(૩) ન વૃદ્ધ્યઃ ૪/૪/૫૫ થી ન

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદાહરણ :- ડુક - 1085

રુ (ડ વર્ણાન્ત) - રુસવતિ (સ્વરહનુભો ૪/૧/૧૦૪ થી ડીર્ઘ)

૦ ચ દારથી ઉપરના સૂત્રની અનુવૃત્તિ લેવી.

[2023]

(૫) સ્વવિદમુષપ્રહસ્વપ્રચ્છઃ સન્ ચ ૪/૩/૩૨

★ સૂત્રપૃથઃ :- સ્વ - વિદ - મુષ - પ્રહ - સ્વપ - પ્રચ્છઃ
સન્ ચ

★ વૃત્તિ :- અમ્ય ક્ત્વા સન્ ચ કિદ્વત્ સ્યાત્ ।
કિત્ત્વાદ્ પ્રહસ્વશ્ચેતિ ચ્વૃતિ હો ધુદ્ પદાન્તે इति हस्य ढत्वे
गडश्च दरेति षत्वे जिवृक्षति ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વ (1087), વિદ (1099)
મુષ (1563), પ્રહ (1517), સ્વપ (1088), પ્રચ્છ
(1347) આ છ ધાતુઓને લાગેલા ક્ત્વા અને સન્
અન્ને પ્રત્યયો કિત્ જેવા થાય છે. - * [કિત્વત્ થવાથી
પ્રહસ્વશ્ચ અસ્જ પ્રચ્છઃ ૪/૧/૮૪ સૂત્રથી ચ્વૃત્ થશે. - પ્રહ તું
ગુહ્ થશે. હો ધુદ્ પદાન્તે ૨/૧/૮૨ થી હ્નો હ્ થશે -
ગુહ્, ગડ્દવાદે ૦ ૨/૧/૭૭ થી ગનો ઘ થશે - ચ્વૃદ્ -
દ્વિત્વ થતાં જિવૃદ્+સન્+તિવ્ દ્વિતીય તુર્યથા થી ઘનો ગ,
મહોર્જઃ થી ગનો જ, ક્ત્વોઢ્ થી ક્ત્વો જ, સન્યસ્ય
૪/૧/૫૯ થી અનો ઇથતા જિવૃદ્+સન્+તિ=વટોઃકસિ
૨/૧/૧૨ થી મ્નો પ્ર થતાં જિવૃક્+પતિ= જિવૃક્ષતિ
(કુંઠમાં કિત્વત્ થવાથી - ચ્વૃત્ થયું)
(૫-અચ.) અજિવૃક્ષીત્ - આડી પટ્ જેવા રૂપો.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ક્ત્વા ૪/૩/૨૯

(૨) હન્ધ્યસંયોગાત્ ૦ ૪/૩/૨૧ થી કિદ્વત્

❧ વિશેષ :- ૦ પૂર્વસૂત્ર ૪ થી ઇટ્ નિષેધ

૦ કિદ્વત્ થતાં ઉપાન્તપનો ગુણ પણ ન થાય.

જેમકે :- સ્વ - સ્વિત્વા

૦ આ સૂત્ર સ્વ, વિદ, મુષ ને વૌ વ્યજ્ઞનાદેઃ ૪/૩/૨૫
થી વિદ્યે પ્રાપ્તીમા અને મહ વગેરેને ક્ત્વા ૪/૩/૨૯
થી પ્રતિષેધમાં અનાવેશ છે.

[2024]

* જિવૃક્ષતે - સાધનિઠાઃ - આધાર - "ક્રિયા રુદ્ધ સમુચ્ચય.

www.iainelibrary.org

હેતુથી જ્ઞાનો લોપ. દ્વિત્વ કરેલા સના અને આ સૂત્રથી ઉત્પન્ન - સુશ્વાપચિષ્વતિ

❧ વિશેષ :- ૦ સાધો જિ કેમ કહ્યો ?

સિશ્વાપકીચિષ્વતિ - સનારને ઇચ્છનારને ઇચ્છે છે - સ્વપ્ન ધાતુ જનક પ્રત્યય - સ્વાપક+ક્યન્=સ્વાપકીચ+સન્-અહીં જનક પ્રત્યય છે માટે પૂર્વ અંશનો ઉત્પન્ન થયો.

૦ *સ્વપો જો કેમ કહ્યું ?

સિશ્વાપચિષ્વતિ - (૧) સ્વપ્નને ભાવાકર્ષર્થજ્ ૫/૩/૧૮ થી ધવ્ લાગી સ્વાપ્ (૨) સ્વાપ કરોતિ-થી જિજ્ઞ્ બહુલં ૩/૪/૪૨ થી જિજ્ઞ્ (૩) સ્વાપચિષ્વતિમ્ ઇચ્છતિ થી સન્ (૪) અન્યસ્ય ૪/૧/૮ થી સ્વા દ્વિત્વ થશે - એટલે કે અહીં સ્વર્પણિમ્ નથી પણ સ્વાપ શબ્દથી પરમાં જિ છે તેથી આ સૂત્ર લાગી પૂર્વમાં ઉત્પન્ન થાય.

[૨૦૨૭]

(૯) સ્વર હન્ ગમોઃ સનિ ધુટિ ૪/૧/૧૦૪

★ વૃત્તિ :- સ્વરાન્તરસ્ય હન્ ગમોશ્ચ ધુટાદૌ સનિ દીર્ઘઃ સ્યાત્ । જેર્ગિઃ સન્ પરોક્ષયોઃ । જિગીષતિ ।

■ જેઃ કિર્વા । ચિર્વીષતિ, ચિકીર્ષતિ સ્તોતુમિચ્છતિ તુષ્ટૂષતિ । કુગો દીર્ઘે સતિ ઇર । ચીકીર્ષતિ । હન્તુમ ઇચ્છતિ સનિ દ્વિત્વે અહે હિહનેતિ ઘરવે દીર્ઘે ચ જિષાંસતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વરાન્તર ધાતુઓ તથા હન્ અને ગમ ધાતુને આદિમાં ધુટ વ્યંજનવાળો સન્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે (સ્વર) દીર્ઘ થાય છે (હન્ અને ગમ ના અને આ થાય છે.) જિગીષતિ, ચિકીર્ષતિ, તુષ્ટૂષતિ

૦ જિગીષતિ - ઇતવાને ઇચ્છે છે. જિ+સન્+શવ્+તિવ્= (દ્વિત્વ) જિજિ+સ+અ+તિ=લુગસ્યાદેત્યં ૦ થી સનો. અ લોપ-જિજિ+સ+અ+તિ=જેર્ગિઃ સન્ ૪/૧/૩૫ થી જિગિ+સતિ=આ સૂત્રથી દીર્ઘ થતાં જિગીષતિ

★ અનુવૃત્તિ :- દીર્ઘમગોડન્યમ ૪/૧/૧૦૩ થી દીર્ઘમ

❧ વિશેષ :- ૦ ધુટ કેમ કહ્યું ?

ચિયવિષતિ - અહીં હ+સન્ છે તે અધુર છે માટે દીર્ઘ ન થયું.

૦ સન્ એમ કેમ કહ્યું ?

સ્તુતઃ તસ્ પ્રત્યય છે

૦ જિ - ગણ - ૧/૮ પરસ્મે - અનિદ્

• • • • •

*સ્વપો જો - મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરિ આ ૨ - ૫. ૬૭

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ ચિ-ગ-૫/૧૨૯૦ ઉભયપદી-જેઃ કિર્વા ૪/૧/૩૬ (સળંગ સૂત્ર : ૯૪૧ જુઓ) સન્ પ્રત્યય લાગતાં ચિનો દ્વિત્વ થયા બાદ પૂર્વથી પરના ચિનો કિ આદેશ વિદ્યે થાય. ચેતુમ્ ઇચ્છતિ-ચિર્વીષતિ પક્ષે ચિકીર્ષતિ એટલું કરવાને ઇચ્છે છે (સૂત્ર : ૭થી ગુણ નિષેધ), (આ સૂત્રથી દીર્ઘ)

૦ તુષ્ટૂષતિ - સ્તોતુમ્ ઇચ્છતિ - સ્તુ+સન્+શવ્+તિવ્-તુસ્તુ+સતિ (સનો. જ્ઞ તેના યોગે ત્નો દ્વ થતાં) તુષ્ટૂષતિ (દીર્ઘ) તુષ્ટૂષતિ

૦ ચિકીર્ષતિ-કરવાને ઇચ્છે છે. ક્+સન્=(કુ-ગ-૧/૮૮૮ ઉભય મનિદ્)-આ સૂત્રથી દીર્ઘ ક્+સન્=ક્ષતાં કિહીર્ષતિ ઇર. નામિનોડનિદ્ થી સન્-કિદ્વત્, દ્વિત્વ, ક્ષતોડ્ થી ક્નો. અ થતાં - કર્કિર+સતિ=મ્વાદેનામિનો થી દીર્ઘ - કર્કીર+સતિ=કહશ્ચજ્ થી ચ, સન્યસ્ય થી ઇ ચિકીર્+સતિ=ચિકીર્ષતિ

૦ જિષાંસતિ - હવવાને ઇચ્છે છે (હન્-૧૧૦૦) હન્+સન્=(દ્વિત્વ) હહન્+સન્=(ગદોર્જઃ થી જ, અહે હિ હનો ૪/૧/૩૪ થી ઘ) જઘન્+સન્=(સમ્યસ્ય થી અને ઇ, આ સૂત્રથી દીર્ઘ. શિદ્ધે નુ સ્વારઃ થી - જિષાંસતિ

[૨૦૨૮]

(૧૦) સનીહશ્ચ ૪/૪/૨૫

★ સૂત્રપૃથઃ :- સનિ ઇહઃ ચ

★ વૃત્તિ :- ઇહ ઇળિકોશ્ચાજ્ઞાને સનિ ગમુઃ સ્યાત્ । અસાન ઇતિ ઇળ એવ વિશેષણં નાન્યયોરસંભવાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અજ્ઞાન અર્થમાં વર્તતા ઇહ ધાતુ (ગ-૨/૧૧૦૪) તથા ઇળ અને ઇક્ ધાતુ (ગ-૨/૧૦૭૪-૭૫) ને સન્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે (ઇનો) ગમ્ આદેશ થાય છે (અજ્ઞાન એ ઇળ-ગતૌ નું વિશેષણ છે. ઇક્ અને ઇહ માટે અસંભવ છે) ઉદા. સૂત્ર : ૧૧

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઇળ-ઇકોઃ ૪/૪/૨૩

(૨) ગાવજ્ઞાને ગમુ ૪/૪/૨૪

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૭૮

[૨૦૨૯]

(૧૧) પ્રાગ્વન્ ૩/૩/૭૪

★ વૃત્તિ :- સનઃ પૂર્વો યો ધાતુસ્તસ્માદિવ સન્નાતાવ કર્તૃયાત્મનેપદં સ્યાત્ । ગમોડનાત્મને ઇતીહ નિષેધઃ । ઇહ અધિજિગાંસતે વિદ્યામ્ । ઇળ જિગમિષતિ ગ્રામમ્ । ઇક્ માતુરધિજિગમિષતિ

www.jainelibrary.org

■ ઉપાનત્ય હ કે ઉ કેમ કહ્યો ?

વિવૃત્તવતિ પક્ષે વિવર્તિવતે-રતવાને ઇચ્છે છે અહીં વૃત્ત ધાતુ ઉપાનત્યમાં ક્રઃ ઘણો છે. (વૃત્-ગણ-૧૦/1783) માટે આ નિષપ ન લાગે પણ વૃદ્ધ્યઃ સ્યસ્તોઃ ૩/૩/ ૪૫ થી આત્મનેપદ થાય - વૃત્ નો ગુણ વત્ થાય, પૂર્વે ક્રનોહત્ થી વૃ નો વ, સન્યસ્યથી અ નો ઇ થતાં વિ થશે. ન્યારે પરસ્મૈપદ માં ન વૃદ્ધ્યઃ ૪/૪/૫૫ થી ઇટ્ નિષેધ, ઉપાનત્યે ૪/૩/૪૪ થી કિદ્વત્ થતાં ગુણ નિષેધ થવાથી વિવૃત્તવતિ થશે

0 અનનાદિ કેમ કહ્યું ?

આધિત્વા - આળીને ઉષ્ ધાતુ સ્વરાદિ છે

0 એટ કેમ કહ્યું ?

બુધ્વજતિ - આવાને ઇચ્છે છે. મૂ ધાતુ અનિદ્ છે

■ શેષવૃત્તિ :- કૃત ચૃતનૃત . વા ૪/૪/૫૦ (સળંગ સત્ર કેમ - ૯૨૭) મુજબ વિઠલ્પે ઇટ્ લે છે તેથી - (અનિદ્) નિનૃત્તવતિ પક્ષે (ઇટ્) નિર્નિવૃત્તવતિ (ઇટ્-સન્ થતાં કિત્વ અભાવે ગુણ થશે) નાચાનાને ઇચ્છે છે.

[2022]

(13) ઇવૃધ્વજન્મશ્રિયુર્ણભાસપિસનિતનિપતિ
વૃદ્ધિરિદ્રઃ સનઃ ૪/૪/૪૭

★ સુત્રપૃથો :- ઇવ્-ક્રઃ-અસ્જ-દમ્મ-શ્રિ-યુ-ર્ણ
મર-જપિ-સનિ-તનિ-પતિ-વૃ-ઋત્ દરિદ્રઃ સનઃ

★ વૃત્તિ :- ઇચ્છતાદષાદિમ્ય ક્રદન્તેમ્યો દરિદ્રશ્ચ સન આદિરિદ્ધિ વા સ્યાત્ । દિવ્ અનુનાસિકે ચ્ચ્વઃ શૂટ । દુચ્ચવતિ - દિદેવિષતિ

■ વૃત્ત્યર્થ :- અન્તે ઇવ્ હોય તેવા ધાતુઓ. ક્રઃ-અસ્જ-દમ્મ-શ્રિ-યુ-ર્ણ-મર-જપ-સન્-તન્-પત્-વૃ તથા દીધ્ ક્રઃરાન્ત ધાતુઓ અને દરિદ્રા ધાતુને સન્ પૂર્વે ઇટ્ વિઠલ્પે થાય છે જેમકે દિવ્ (ગ-૪/1144) માં અન્તે ઇવ્ છે. (૧) અનિદ્-દુચ્ચવતિ પક્ષે (૨) ઇટ્-દિદેવિષતિ - રમવાને ઇચ્છે છે.

-0- દિવ્+ઇ+સન્+અ+તિ પક્ષે દિવ્+સન્+અ+તિ થશે. અહીં ઇ+સન્ પ્રત્યય કિન્તુ જેવો ન થતાં શૂટ ૪/૧/૧૦૮ થી બ નો ઋ થતાં દિ+ઋ નો ઘ્ થશે - દિત્વ થતાં દુચ્ચવતિ થશે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્તાઘ ચિતો ૪/૪/૩૨ થી ઇટ્ (૨) પૂહ કિલરા ૪/૪/૪૫ થી નવા

■ વિશેષ :- 0 નોષ :- બાહીની ધાતુના

ઉદાહરણ હવે પછીના સૂત્રોમાં છે.

0 (૫ - અ) અદિદેવિષીન્

0 સન્ કેમ કહ્યું ?

દેવિતા - દિવ્ + તા છે.

[2022]

(૧૪) ઋધ્વ ઈત્ ૪/૧/૧૭

★ વૃત્તિ :- ક્રઃ સાદૌ સનિ ઈત્ સ્યાત્ ન ચાસ્ય દ્વિઃ । ઈત્સતિ અર્દિષિષતિ ।

■ વિભ્રજિજ્ઞતે/વિભ્રજ્ઞતિ । મર્જાદેશે, વિમર્જતિ/વિમર્જિષતિ

■ વૃત્ત્યર્થ :- આદિમાં સ ઠારવાળો સન્ લાગ્યો હોય ત્યારે ક્રઃ ધાતુ (ગ-૪/1186, ગ-૫/1306) નું ઈત્ થાય છે. પછી દિત્વ થશે નહીં. ક્રઃ +સન્ નું (૧-૩) ઈત્સતિ પક્ષે અર્દિષિષતિ ક્રઃ+ઇ+સન્+શ્ચ +તિવ્=ધત્ : ૧૩ ઇવૃધ્વજન્મ ૦ થી ઇ થયો છે. ક્ર નો ગુણ મર+ધ્+ઇ+સન્+અ+તિ=સ્વરાદે દ્વિતીય થી ધિ-દિત્વ અર્દિધિ+સતિ

(નોષ :- અયિ રા થી ૨-દિત્વ ન થાય), દ્વિતીય તુર્યયો થી ધ્ નો ડ્ થતાં અર્દિધિ+સતિ = અર્દિષિષતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (જપ્યાયો) ન ચ દ્વિઃ સિ સનિ ૪/૧/૧૬

■ વિશેષ :- 0 રપ્

(૫ - અ) આર્દિષિષીન્ પક્ષે ઇત્સીન્

■ શેષવૃત્તિ :- *અસ્જ - પઠાવનું - (ગ-૬/1136) અષ્ટું અષ્ટું વા ઇચ્છતે ઇતિ સન્ ચાર વિઠલ્પો થશે (૧) વિભ્રજિજ્ઞતિ (૨) વિભ્રજ્ઞતિ (૩) વિમર્જતિ (૪) વિમર્જિષતિ તે પઠાવવાને ઇચ્છે છે. - ધાતુ ઉભય-પદી હોવાથી આ ચારે રૂપો આત્મને માં પણ થશે જેમકે વિભ્રજિજ્ઞતે - (કુલ ૮ રૂપો)

0 પરસ્મૈના ચાર વિઠલ્પો :- (૧) વિભ્રજ્ઞતિ

(૧) અસ્જ+સન્ = સંયોગસ્યાદૌ ૨/૧/૮૮ થી સ્ લોપ
અજ્ (૨) યજ્સુજ્ ૨/૧/૮૭ થી જ્ ને જ્ = અજ્
(૩) ગઠોઃ કસ્મિ અજ્ + (નામ્યન્તસ્યા થી જ્) જન્
(૪) દિત્વ દ્વિતીય તુર્યયો ૦ મૂ નો જ્ વખતે + જ્ + અતિ
(૫) સન્યસ્ય થી અ નો ઇ = વિભ્રજ્ઞતિ વિઠલ્પે

(૨) વિભ્રજિજ્ઞતિ-(૧) ઇવૃધ્વજન્મ ૪/૪/૪૭ થી વિઠલ્પે
ઇ - અસ્જ+ઇ+સન્ (૨) સસ્યશબ્દો થી સ્ નો શ્ - અસ્જ

(૩) તૃતીયસ્તૃતીય થી જ્ - અજ્ (૪) દિત્વ-મૂ નો જ્
અ નો ઇ - ઉપર મુજબ થયે વિભ્રજ્ઞ+ઇ+સતિ

* અસ્જ - હૈમપ્રકાશ ઉત્તરાધ - ૫ ૭૮૭

www.jainelibrary.org

www.jainelibrary.org

અહીં સ્ નો ષ્ થયો કેમકે સેવ્ + ણિ + સન્ છે.

૦ સ્તુ માં તુષ્ટૃષતિ - સ્ નો ષ્ થયો.

૦ અસ્વદાદિ કેમ ક્યું ?

સિસ્વાદયિષતિ સ્વાદ કરવાને ઇચ્છે છે. ષ્ ન થયો.

[૧૦૨૯]

(૧૧) તનો વા ૪/૧/૧૦૫

★ વૃત્તિ :- તનો ધુડાદો સનિ દીર્ઘો વા સ્યાત્ ।

તિતાંસતિ - તિતંસતિ - તિતનિષતિ

❖ વૃત્ત્યર્થ :- તન્ (ગ-૮/૧૪૭૭) ધાતુને આદિમાં ધુદ્ વણ્વાળો સન્ લાગે ત્યારે (તન્ નો અ) વિઠ્ઠલે દીર્ઘ થાય તિતાંસતિ પક્ષે તિતંસતિ-વિસ્તારવાને ઇચ્છે છે.

૦ આદિમાં ધુટ્વાળો સન્ કેમ ક્યું ?

તિતનિષતિ - અહીં ઇ+સન્ છે. તન્+ઇ+સન્ = તિતાનિષતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્વર હન્ ગમોઃ ૪/૧૧/૧૦૪ થી સનિ ઘુટિ (૨) દીર્ઘમ્ ૪/૧/૧૦૩

❖ વિશેષ :- ૦ (૫-અઘ) અતિતનિષીત્ પક્ષે અતિતંસીત્ પક્ષે અતિતાંસીત્ પક્ષે ત્રણે રૂપે આત્મને માં થાય.

[૧૦૩૦]

(૨૨) રમલમશકપતપદામિઃ ૪/૧/૨૧

★ વૃત્તિ :- ઇષાં સ્વરસ્ય સિ સનિ ઇઃ સ્યાત્ ન ચ દ્વિઃ । પિપ્સતિ, પિપતિસતિ

■ પ્રાવૃષ્ટિ - પ્રાવિવરિષતિ । વુવૃષ્ટિ - વિવરિષતે । તિતીર્ષતિ - તિતરીષતિ । દિદરિદ્રાસતિ - દિદરિદ્રિષતિ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- રમ્, લમ્, શક્, પત્ અને પદ્ ધાતુઓને આદિમાં સ્ કારવાળો સન્ પ્રત્યય લાગતાં (અનો ઇ) થાય છે. પછી દિત્વ થયે નહીં. જેમકે પત્-(ગ-૧/૧૨૬) પિપ્સતિ તે પડવાને ઇચ્છે છે પત્+સન્ ૦ સ કારાદિ કેમ ક્યું ?

પિપતિષતિ - પત્ + ઇ + સન્ (ઇવૃષ્મન્નજ્ઞ૦ વિઠ્ઠલે ઇદ્)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મિમીમાદામ્ ૦ ૪/૧/૨૦ થી સ્વરસ્ય (૨) સિ સનિ ન ચ દ્વિઃ ૪/૧/૧૧

❖ વિશેષ :- ૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

૦ આ + રમ્ + સન્ = આરિપ્ + મ્ + અ + તે = આરિપ્સતે - આરંભવાને ઇચ્છે છે.

૦ લમ્ + સન્ = લિપ્સતે - મેળવવાને ઇચ્છે છે

(અન્નેમાં પૂર્વના અનો ઇ)

૦ *૧ સૂત્રમાં જ.વ. મુદ્ધયું તે શક્ ધાતુ યો.થા-પાંચમાં જ-ને ગણનો ગ્રહણ કરવા માટે છે.

■ શેષવૃત્તિ :- વૃહ્ (વૃ-વરવું-ગણ-૪/૧૨૯૪) પ્રાવૃષ્ટિ પક્ષે પ્રાવિવરિષતિ - ઓઢવાને ઇચ્છે છે. પ્ર + આ + વૃ + સન્ = (સ્વર હન્ ગમોઃ થી) ક્ષ દીર્ઘ - વૃ, નામિનોડનિદ્ થી ક્ષ નો ડર - “વુર્” થયું. વુર્ + સન્ = (સન્યહશ્ચ થી આદિ અંશ દિત્વ ભવાદે નામિનો થી દીર્ઘ થતાં) વુવૃષ્-પ્રા ઉપસંગ પૂર્વક (૧-વ) નું ૩૫-પ્રાવૃષ્ટિ પક્ષે ઇદ્ લાગે ત્યારે પ્રા+વૃ+ઇ+સ+અ+તિ = (૧) દિત્વ. (૨) ક્ષતોઢ્ થી વ (૩) સન્યસ્ય થી ઇ-વિ (૪) ગુણ-વૃ નો વર થતાં પ્રાવિવરિષતિ પક્ષે આત્મનેપદ માં (૧) વુવૃષ્ટે (૨) વિવરિષતે વિઠ્ઠલે *૨ વૃતો નજાડનાશીઃ ૦ ૪/૪/૩૫ થી ઇ વિઠ્ઠલે દીર્ઘ ત્રિવરીષતિ - વિવરીષતે

૦ એ-ઝ-રી-તે તુ (ગ-૧/૨૭ - તરવું)

તિતીર્ષતિ પક્ષે તિતરીષતિ

૦ દરિદ્રા (ગ-૨/૧૦૯૨ - દુઃખી થવું)

દિદરિદ્રાસતિ પક્ષે દિદરિદ્રિષતિ - દિદરિદ્રા + ઇષતિ માં અશિત્યસ્સન્ ..... અનિટિ ૪/૩/૭૭ થી આ લોપ થતાં દિદરિદ્ર + ઇષતિ = દિદરિદ્રિષતિ

-૦- સૂત્ર : ૧૩ ઇવૃષ્મન્નજ્ઞ. સનઃ નું કાપ સમાપ્ત

[૧૦૩૧]

(૨૩) ઋઘિમ્ પૂઢઞ્ઞૌ કૃઘૃદ્ધૃષ્મન્નજ્ઞઃ ૪/૪/૪૮

★ સૂત્રપૃથઃ :- ઋ-સ્મિ-પૂઢ-અઞ્જ-અશૌ-કૃ-ઘૃ-દ-ધૃ-પ્રચ્છઃ

★ વૃત્તિ :- ઇમ્યો દશમ્યઃ પરસ્ય સનિ આદિરિદ્ સ્યાત્ । અરિરિષતિ । સિસ્મયિષતે । પિપવિષતે । અઙ્ગિષતિ । અશિષિષતે । ચિક્રીષતિ । જિગ્રીષતિ । આદિદરિષતે । આદિધરિષતે । રુદવિદેતિ સનઃ કિત્વે, પિપ્તુચ્છિષતિ ।

■ ઉદ્ધીવું રિતિ તુ ભવાદિકસ્ય રૂપમ્ । આપ્તુમિચ્છતિ ઈપ્સતિ । આરિપ્સતે ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ઋ વગેરે દશ ધાતુઓને લાગેલ સન્ પૂર્વે ઇદ્ થાય છે. (ક્રમશઃ દશે ઉદાહરણો :-) (૧) ઋ (ગ-૧/૨૬, ગ-૨/૧૧૩૫) અરિરિષતિ જવાને ઇચ્છે છે. ઋ+ઇ+સન્=ગુણ. સ્વાદે દ્વિતીયઃ થી અરિરિ+સ+અ+તિ

*૧ બહુવચનં . યૃહૃષ્ટિ - લા. ૨ - ૫. ૮૨

*૨ વૃતો નજાડ ધાતુપારાયણમ્ - ૫ ૨૪૦

(૨) સ્મિ (ગ-૧/587) સિસ્મવિષતે મરઠવાને ઇચ્છે છે.

સ્મિ+ઇ+સન્ = સિસ્મિ+ઇ+સન્ = સિસ્મયુ+ઇ+ષતે

(૩) પૂ (ગ-૧/600) પિપવિષતે - પવિત્ર થવાને ઇચ્છે છે. પૂનો ગુણ્ય પો-નું પવ્

(૪) અઞ્ઞ (ગ-૭/1488) અઞ્જિવિષતિ આંજવાને ઇચ્છે છે - અઞ્જ+ઇ+સન્ = સ્વરાદેર્દ્વિતીયઃ થી સ્વરાદિ ધાતુમાં દ્વિતીય અંશનો દિર્ભાવ ન વદન સંયોગાદિઃ ૪/૧/૫ થી ઉપાન્ત્ય ન્ (જૂ) નો દિર્ભાવ ન થાય માટે માત્ર જિ (૫) અશ્ (ગ-૫/1314) અશિવિષતે - વ્યાપવાને ઇચ્છે છે.

(૬) કૃ (ગ-૬/1334) ચિક્રિષતિ પક્ષે ચિક્રીષતિ - વિક્ષેપ કરવાને ઇચ્છે છે - વૃતો નવાડનાશીઃ ૪/૪/૩૫ થી વિઠ્ઠ્વે દીધ*

(૭)*^૧ગુ - (ગ-૬/1335) જિગરિષતિ પક્ષે જિગરીષતિ પક્ષે જિગ્લિષતિ પક્ષે જિગ્લીષતિ - ગળી જવાને ઇચ્છે છે.

- (૧) નવા સ્વરે ૨/૩/૧૦૨ થી વિઠ્ઠ્વે રનો લ

(૨) વૃતો નવા ૦ ૪/૪/૩૫ થી ઇ વિઠ્ઠ્વે દીધ*

(૩) ગુનો ગુણ્ય

(૮) ટ - (ગ-૬/1335 - ગ-૧/1015) આ + ટ = આદિવિષતે - આદર કરવાને ઇચ્છે છે.

(૯) ધૃ (ગ-૬/1467) આ + ધૃ = આદિધરિષતે સ્થિર રહેવાને ઇચ્છે છે ધૃનો તૃતીય દ્

(૧૦) પ્રચ્છ (ગ-૬/1347) પિપૃચ્છિષતિ - તે પૂછવાને ઇચ્છે છે. - પ્રચ્છ+સન્ = પ્રચ્છ+ઇ+સન્ = (સ્વ વિદિ સુપ ૦ ૪/૩/૩૨ થી કિદ્વત્) ગ્રહ વ્રસ્વ ૦ ૪/૧/૮૪ થી ચ્યન્ - પૃચ્છ = દિત્વ ક્રતોઽત્ થી અ, સન્યસ્વ થા ઇ થતાં પિપૃચ્છ + ઇષતિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) હૃષ્ણમ્ ૪/૪/૪૭ થી સનઃ (૨) સ્તાગ્ચિતો ૪/૪/૩૨ થી ઇદ્

❧ વિશેષ :- ૦ ક્ર-સ્મિ-પૂ-ટ-ધૃ-પૃચ્છ ને અપ્રાપ્તિમાં અને આક્રીનાને નિઠ્ઠ્વે પ્રાપ્તિમાં આ સત્ર નિત્ય પ્રાપ્તિ માટે ખનાવેલ છે.

❧ શેષવૃત્તિ :- *^૧ઉદ્દિવીર્ણરિતિ તુ રૂપમ્-એ ટ્વિકાર નો અભિપ્રાય છે.

*^૧ગુ - ધાતુપારાયણ્ય - ૫. ૨૫૪

*^૧ઉદ્દિવીર્ણ હૈમપ્રક શ ઉતરાધ - ૫. ૭૯૦

૦ આપ્ - ઈપ્સતિ - સત્ર : ૧૮ નું ઉદાહરણ છે.

[2032]

(૨૪) શકો જિજ્ઞાસાયામ્ ૩/૩/૭૩

★ વૃત્તિ :- શકઃ સત્રન્તાદસ્મિન્નયે આત્મનેપદં સ્યાત્ । વિદ્યાં શિક્ષતે । અન્યત્ર શિક્ષતિ ।

❧ સ્થાતુમિચ્છતિ તિષ્ઠાસતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શક્ (ગ-૫/1308) ધાતુને સન્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય અને 'જિજ્ઞાસા' અર્થ થતો હોય તો (કર્તામાં) આત્મનેપદ થાય છે. વિદ્યાં શિક્ષતે । વિદ્યા શીખવાને ઇચ્છે છે શક્+સન્+અ+તે = (રમલમ મિ ૪/૧/૨૧ થી અનો ઇ - દિત્વ વજન) શિક્+પૂ+અતે = શિક્ષતે

૦ જિજ્ઞાસા કેમ કર્યું ?

અન્ય અર્થમાં શિક્ષતિ પરસ્મે થશે.

શિક્ષતિ - સમર્થ થવાને ઇચ્છે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અતનોઃ સનઃ ૩/૩/૭૦ થી સનઃ (૨) પરાણિ કાનાઃ ૩/૩/૨૦ થી આત્મનેપદ

❧ વિશેષ :- ૦ જિજ્ઞાસા શબ્દની વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાતુમ્ શક્તુશ્ચ કરવી.

૦ *આત્મનેપદ કેમ ?

આમ્ - અનુ પ્રયોગ માટે છે-જો તેમ ન કરે તો આમ કૃતઃ સન્ ૩/૩/૭૫ થી આમ્ થી પર કૃપ્ લાગી આત્મનેપદ ન થાત. અને પરોક્ષમાં શિક્ષાશ્રવણે એવું રૂપ પણ સિદ્ધ ન થાત.

❧ શેષવૃત્તિ :- સ્થાતુમ્ ઇચ્છતિ ।

સ્થા ગ-૧/5 તિષ્ઠાસતિ ઉભા રહેવાને ઇચ્છે છે. સ્થા+સન્ = (સન્યહશ્ચ) સ્થાસ્થા+સન્ = (અવોષે શિટઃ થી સ્ લો ૫) અસ્થા+સન્ = (દ્વિતીય તુર્યયોઃ થી) તસ્થા+સન્ = (સન્યસ્ય) તિસ્થા+સન્ = (નામ્યન્તસ્થા ૦ થી સ્નો ષ્, તર્વાશ્ચર્વા ૦ થી નો ટ્) તિષ્ઠા + સન્ = (૧-વ) તિષ્ઠાસતિ

[2033]

(૨૫) મિમીસાદામિત્સ્વરસ્ય ૪/૧/૨૦

★ સુત્રપૃથઃ - મિ-મી-મા-દામ્-હન્-સ્વરસ્ય

★ વૃત્તિ :- ષ્ણાં દા સંજ્ઞાનાં ચ સિ સનિ ઇત્ સ્યાન્ન ચ દ્વિઃ । મિત્સવિ - મિત્સવે । દિત્સતિ । વિત્સતિ

* આત્મનેપદ - મધ્યમવૃત્તિ - ભા. ૨. ૫. ૧૫

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સિ (ગ-૫/1247), મી (ગ-૪/1246, -ગ-૬/1944) મા રૂપવાળા દા અંશવાળા ધાતુઓના સ્વરનો આદિમાં સ કારવાળો સન્ પ્રત્યય લાગતાં હતુ થાય છે. પછી દિત્વ ન થાય. - સિ-મિત્સતિ - ફે કવાને ઇચ્છે છે. મિ+સન્=(આ સૂત્રથી) મિત્+સન્
 ૦ મી = મિત્સતે - હણવાને ઇચ્છે છે
 ૦ દા = દિત્સતિ - દેવાને ઇચ્છે છે.
 ૦ ધા = ધિત્સતિ - ધારણ કરવાને ઇચ્છે છે.
 ઘા + સન્ = ધિત્ + સન્

★ અનુવૃત્તિ :- (જ્ઞાપ્યો) .. ન ચ દ્વિ: સિ સનિ ૪/૧/૧૬

❧ વિશેષ :- ૦ મિમીમાદામ્ અહીં બ. વ. વ્યાપ્તિને માટે છે. તેના વડે *નિરનુબન્ધગ્રહણે ન સાનુબન્ધ કસ્ય ન્યાયનો આશ્રય થઈ શકશે નહીં.
 ૦ સૂત્રમાં સ્વરસ્ય કથું તેથી સમગ્ર ધાતુનો “ઇત્” આદેશ ન થાય તેમ સમજવું.
 ૦ મા રૂપ :- મા ગણ-૨ નો તથા મેતું આસન્ધ્યક્ષ-સ્ય થી થતું મા એ રીતે જે જે મા રૂપ બને તે ધાતુ ગ્રહણ કરવી.
 ૦ દા અંશમાં - દાં દાને, દેહ ગલને, હુલાંક દાને, દોંચ્છેદને, દૂધે પાને, હુલાંક ધારણે-એ છ ગ્રહણ કરવી.

[2038]

(૨૬) રાધેર્વધે ૪/૧/૨૨

★ સૂત્રપૃથઃ :- રાધે: વધે

★ વૃત્તિ :- સિ સનિ સ્વરસ્ય ઇ: સ્યાત્ પ્રતિરિત્સતિ । અન્યત્ર આરિરાત્સતિ ગુરુન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- રાધ્ (ગ-૫/1304) ધાતુને વધ્ અર્થ થતો હોય તેા આદિમાં મ્ કારવાળો સન્ લાગત તેના સ્વર (આ) નો ઇ થાય છે. (પછી દિર્ભાવ ન થાય) પ્રતિ+રાધ્+સન્=(આ સૂત્રથી આ નો ઇ) પ્રતિ+રિત્+સ=(૧-વ) પ્રતિરિત્સતિ - હણવાને ઇચ્છે છે (ધૂ નો ત્-અવોષે પ્રથમો થી અને સ નો અ લોપ. લુગસ્યાદેત્વં થી થયો છે)

૦ વધે કેમ કથું ?

૦ આરિરાત્સતિ ગુરુન્ - અ.રાધના કરવાને ઇચ્છે છે

આ+રાધ્+સન્=આ+રાધ્+સન્=(હ્રસ્વઃ, સન્યસ્ય થી ઇ) આરિરાત્ + સ્ + અતિ - આરીરાત્સતિ

.....

* ન્યાય : નિરનુબન્ધઃ ન્યાય ઠર - ૫. ૩૦

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) રમ લમ શક...હ: ૪/૧/૨૧ થી ઇ: (૨) (જ્ઞાપ્યો) .. ન ચ દ્વિ: સિ સનિ ૪/૧/૧૬ (૩) મિમીમાઠ થી સ્વરસ્ય

❧ વિશેષ :- ૦ રૂપૃ

[2034]

(૨૭) દીઠ: સનિ વા ૪/૨/૬

★ વૃત્તિ :- સનિ વા આત્ સ્યાત્ । દિદાસતે-દિદીષતે
 ■ અવ્યાપ્યસ્ય મુચેર્મોગ્ વા ન ચ દ્વિ: । મોક્ષતિ - મુમુક્ષતિ । સર્કર્મણસ્તુ મુમુક્ષતિ વત્સમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દીઠ (દી-ગણ ૪/1244) ધાતુને સન્ પ્રત્યય લાગતાં ઇનો આ વિકલ્પે થાય છે. દી+સન્=(આ) દાદાસતે (ઇ) દિદીસતે તે ક્ષીણ થવાને ઇચ્છે છે

★ અનુવૃત્તિ :- આત્ સન્ધ્યક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ થી આ

❧ વિશેષ :- ૦ રૂપૃ

■ શેષવૃત્તિ :- (૧) અવ્યાપ્યસ્ય મુચે મોગ્ વા ૪/૧/૧૬ અકર્મક એવા ગણ - ૬ ના મુચ્ ધાતુને સ કારાદિ સન્ લાગે ત્યારે મોક્ આદેશ વિકલ્પે થાય છે. પછી દિર્ભાવ ન થાય. મોચ્+સન્=મોક્ષતિ પક્ષે મુમુક્ષતિ છુટવાને ઇચ્છે છે.

૦ અકર્મક કેમ કથું ?

મુમુક્ષતિ વત્સમ્-અકર્મક છે માટે મોક્ ન થાય. [૫૨૪]

[2039]

(૨૮) ગુપ્તિજોગર્હાક્ષાન્તૌ સન્ ૩/૪/૫

★ સૂત્રપૃથઃ :- ગુપ્-તિજો: ગર્હા-ક્ષાન્તૌ સન્

★ વૃત્તિ :- ગુપો ગર્હાયાં તિજઃ ક્ષાન્તૌ ચ વર્તમાનાત્ સ્વાર્થે સન્ સ્યાત્ । જુગુપ્સતે તિતિક્ષતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ગુપ્ (ગ-૧/763) ધાતુને ગર્હા - નિંદા અર્થમાં અને તિજ્ (ગ-૧/667) ધાતુને ક્ષાન્તિ-ક્ષમા અર્થમાં સ્વાર્થે સન્ પ્રત્યય થાય છે. (સન્ લાગ્યા પછી જ ક્રિયાપદ રૂપે વપરાય.)

૦ ગુપ્ - જુગુપ્સતે - તે નિંદા કરે છે.

ગુપ્ + સન્ = ગુગુપ્ + સન્ = જુગુપ્ + સતે

૦ તિજ્ = તિતિક્ષતે - તે ક્ષમા કરે છે.

તિજ્ + સન્ = તિતિક્ + પ્ + અતે

❧ વિશેષ :- ૦ ગર્હા - ક્ષાન્તૌ કેમ કથું ?

ગુપ્ - ગોપયતિ - તે ગુપ્ત રખાવે છે. - તિજ્ - તેજયતિ -

તિજ્ઞાનિ-તેજ હરાવે છે-અને અન્ય અર્થ હોવાથી સન્ પ્રત્યય લાગતો નથી.

0 સ્વાર્થે ૪/૪/૬૦ થી સન્ પૂર્વે' રૂઢ ન થાય.

0 ઉગાન્યે ૪/૩/૩૪ સૂત્રથી અનેદ્ સન્ કિદ્દર થતાં ગુણ ન થાય.

[2039]

(૨૯) કિતઃ સંશયપ્રતીકારે ૩/૪/૬

★ વૃત્તિ :- સંશયપ્રતીકારાર્થિકિતઃ સ્વાર્થે સન્ સ્થાત્ ।
વિચિકિત્સતિ ચિકિત્સતિ ।

❧ વૃત્યર્થ :- "સંશય" અને 'પ્રતિહાર' અર્થમાં વર્તતા કિત્ (ગ-૧/288) ધાતુને સ્વાર્થે' સન્ પ્રત્યય લાગે છે. (સન્ લાગીને કિયાપદરૂપે વપરાય.)

0 સંશય :- વિ+કિર્+સન્=વિચિત્સતિ-સંશય કરે છે.

0 પ્રતિહાર :- કિર્+સન્=ચિકિત્સતિ - પ્રતિહાર કરે છે.

કિર્+સન્=(કિત્) કિકિત્+સન્=(કદ્શ્ચ) ચિકિત્+સન્ થયું.

★ અનુવૃત્તિ :- ગુપ્તિજો ૦ .....૩/૪/૫ થી સન્

❧ વિશેષ :- 0 સંશય-પ્રતિહાર અર્થ' કેમ ?
કિત્-કર્તયતિ-નિવાસ કરવાને પ્રેરે છે.-નિવસન્તં પ્રયુજ્યતે કિત્ + ગિ + અ + તિ - (સન્ ન થયે.)

[2036]

(૩૦) જ્ઞાન્દાન્માન્વવાન્નિજ્ઞાનાર્જવ વિચાર વૈરૂપ્યે
દીર્ઘચ્ચેતઃ ૩/૪/૭

★ સૂત્રપૃથો :- જ્ઞાન્-દાન્-માન્-વવાન્-નિજ્ઞાન
આર્જવ - વિચાર - વૈરૂપ્યે દીર્ઘઃ ચ હતઃ

★ વૃત્તિ :- દ્રવ્યશ્ચતુર્થ્યો નિજ્ઞાનાર્થ્યેભ્યઃ સ્વાર્થે સન્ સ્થાત્ । દીર્ઘશ્ચ દ્વિત્વે પૂર્વસ્યેતઃ । શીર્ષાંયનિ । દીર્ઘાંસતિ । મીમાસતિ । વીમત્સતે

❧ વૃત્યર્થ :- જ્ઞાન્ વગેરે ચાર ધાતુઓને અનુક્રમે 'નિજ્ઞાન' વગેરે ચાર અર્થમાં સ્વાર્થે-અન્ પ્રત્યય થાય છે.-દિર્ઘાંયન ધાતુ પૂર્વેનો રૂઢી થાય છે. જેમકે જ્ઞાન્ (ગ-૧/915-ઉભયપદી)-શીર્ષાંસતિ-(૬થીયાર) તેજ કરે છે. આત્મને-શીર્ષાંસતે-(૧) જ્ઞાન્+સન્ (૨) દિત્વ-હૃસ્વ-શશાન્+સન્ (૩) સન્યસ્ય-શિજાન્+સન્ (૪) આ સૂત્રથી રૂઢી થઈ, ન્નો અનુસાર થતાં શીર્ષાંસતે થશે.

0 દાન્ (ગ-૧/914-ઉભયપદી) દીર્ઘાંસતિ

આત્મને :- દીર્ઘાંસતે-સરળ કરે છે.

0 માન્ (ગ-૧/749-આત્મનેપદી)

મિમાંસતે-વિચાર કરે છે.

0 વધ્ (ગ-૧/746-આત્મનેપદી)

વીમત્સતે-વિરૂપ કરે છે. વધ્+સન્=(૧) ગઢદ્વાદે ૦ થી

મધ્+સન્ (૨) દિત્વ વમધ્+સન્ (૩) સન્યસ્ય-વિમધ્+સન્ (૪) મયોપે પ્રથમો-વિમધ્+સન્ (૫) (૧-૩નું ૩૫)

વીમત્સતે-આધુ સૂત્રથી રૂઢી

★ અનુવૃત્તિ :- ગુપ્-તિજો ..સન્ ૩/૪/૫ થી સન્ પ્રત્યય

❧ વિશેષ :- 0 અર્થ' નિદેશ કેમ કર્યો ?

-0- અર્થાન્તર થાય તો સન્ પ્રત્યય ન લાગે. જેમકે માન્-માનવતિ-માન કરે છે. વધ્-વાધવતિ-આધા કરે છે.

અહીં માન્-વિચાર અર્થમાં નથી અને વધ્-વિરૂપ અર્થમાં નથી માટે સન્ ન લાગ્યો.

0 જ્ઞાન્ દાન્ ના સાહચર્યથી માન્ પણ પહેલા ગણુનો લેવા ચુકાદિ ગણુનો નહીં.

[2036]

.....
* જ્ઞાન્-દાનો :- બૃહદ્વૃત્તિ - ૨ ન્વા. સ પ. ૪૩

પૂ. મહોપાધ્યાય વિનય વિજયજી ગાંધીવરે રચેલ સનન્ત પ્રક્રિયાનો.....પૂ. ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવ આનંદસાગર સૂરીશ્વરજીના સમુદાયના પૂ. તપસ્વી પંન્યાસ સુશીલસાગરજી મ. સા. ના શિષ્યરત્ન અપ્રતિમ ચારિત્રરાગી પૂ. મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ દીપરત્નસાગર (M. Com. M. Ed.)...કરેલ ગુર્જર અનુવાદ તથા સમ્પ્રદર્શ વિવેચન સમાપ્ત.

www.jainelibrary.org

૦ અન્વાદે: કેમ કહ્યું ?

યંચ્યતે (તે વારંવાર શાંત થાય છે) અહીં ય પછી સ્ આગમ છે માટે આ સૂત્ર ન લાગતાં ય નો યા ન થયો (સુરતોડનુનાસિક ૪/૧/૫૧ થી સુ આગમ થયો છે.)

(૧-વ) પાપચ્યતે (૨-સ) પાપચ્યત

(૩-પ) પાપચ્યતામ્ (૪-હ) અપાપચ્યત

[૨૦૪૧]

(૩) અતઃ ૪/૩/૮૨

★ વૃત્તિ :- અકારાન્તાદ્ધાતોર્વિહિતેડશિતિ પ્રત્યયે તસ્યૈવ ધાતોર્લુગ્નાદેશઃ સ્યાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અ કારાન્ત ધાતુથી વિધન કરાયેલ ધાતુને અશિત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે અન્ત્ય (અ) નો લોપ થાય છે. (જેમકે કથ-ગણુ ૧૦ નો ધાતુ અદન્ત છે કથ+ઇ=કથ્+ઇ થશે અનો લોપ)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) યોડશિતિ ૪/૩/૮૦ થી અશિતિ (૨) ધુઙ્ હસ્વાલ્લુ ૪/૩/૭૦ થી લુમ્

❧ વિશેષ :- ૦ અદન્ત કેમ કહ્યું ?

ગમ+ક્ત અહીં વ્યંજનાન્ત ધાતુ છે માટે અ લોપ ન થાય.

-૦- યા+તા - આ કરા. છે માટે લોપ ન થાય.

૦ નોધ :- સૂત્ર : ૪ માં જે યૂના લોપનું વિધાન છે તે ય નો અ આ (અતઃ) સૂત્રથી લોપાય છે.

[૨૦૪૨]

(૪) યોડશિતિ ૪/૩/૮૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- યઃ અ - શિતિ

★ વૃત્તિ :- ધાતોર્વ્યજ્ઞનાન્ત પરસ્ય યોડશિતિ પ્રત્યયે લુક્ સ્યાત્ । અપાપચિષ્ટ ૧૫। પાપચાઙ્ગકે ૬૬। પાપચિ-વીષ્ટ ૭ પાપચિતા ૮। પાપચિષ્યતે ૯। અપાપચિષ્યત ૧૦

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વ્યંજનાન્ત ધાતુને લાગેલો યૂનો અશિત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે લોપ થાય છે. અપાપ-ચિષ્ટ-તેણે વાર વાર રાંધ્યું-પચ્+યઙ્ = (સન્યહશ્ચ થી દિત્વ) પપચ્+ય = (આગુણો ૦ ૪/૧/૪૮) પાપચ્+ય = (અચાની નો ત પ્રત્યય લાગતાં-સિજયત્ત્વમ્ ૩/૪/૫૩ થી સિચ્) પાપચ્+ય+સિચ્ સ+ત = (અતઃ થી અ, આ સૂત્રથી યૂ લોપ) પાપચ્+સૂ+ત = (સ્તાચશિતો ૦ ૪/૪/૩૨)

ઇદ્-પાપચ્+ઇ+સૂ+ત = (અદ્ આગમ, સૂ નો ધૂ, ત્ નો ટ થતાં) અપાપચિષ્ટ

* અપાપચિષ્ટ - સાધનિષ્ઠા આધાર કિપારત્ન સમુચ્ચય.

એ જ રી તે પાપચાઙ્ગકે - વગેરેમાં યૂ લોપ થશે -

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ધુઙ્ હસ્વાલ્લુ ૪/૩/૭૦ થી લુમ્ (૨) વ્યજ્ઞનાત્ .... ૪/૩/૭૮ થી

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વરાન્ત કેમ કહ્યું ?

લૂ = લોલુચિતા - સ્વરાન્ત છે માટે યૂ લોપ ન થાય.

૦ અશિત્ કેમ કહ્યું ?

પાપચ્યયે - વત્+માના શિત્ છે માટે યૂ ન લાગે.

૦ અતઃ સૂત્રથી અ લોપ યોડશિતિ થી યૂ લોપ ક્યો-આ એ સૂત્રને બદલે એક જ સૂત્રથી ય લોપ કેમ ન ક્યો ?

-૦- જો અતઃ સૂત્રથી અ લોપ કરીએ તો જ્યારે કોઇ કાચ કરવા જાયએ તો સ્વરસ્ય પરે પ્રાગ્ વિધો ૪/૧/૧૦ થી સ્વર સ્થાનીવત્ થતાં અ પ છેા આવી જાય અને અન્ત્ય સૂત્ર લાગી ખોટો પ્રયોગ ન થાય - જ્યારે વ્યંજનનો સ્થાનીવત્ આવ થતો જ નથી માટે બન્ને સૂત્રા અલગ બનાવ્યા. ૦ રૂપો - જુઓ " પરિચિષ્ટ " માં

[૨૦૪૩]

(૫) અદ્યર્થિત્સૂત્રિમૂત્રિસૂચ્યશ્ણોઃ ૩/૪/૧૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- અટિ - અર્તિ - સૂત્રિ - મૂત્રિ - સૂચિ - અશ્ - ઝઞ્ઞૌઃ

★ વૃત્તિ :- અમ્યઃ સપ્તમ્યો મૃશામીશ્ણયે યઙ્ વા સ્યાત્ । સ્વરાદેદ્વિતીયં ઇતિ દ્વયસ્ય દ્વિત્વે, વ્યજ્ઞનસ્થાનાદેર્લુગિતિ પૂર્વસ્ય ય્લુકિ, આત્વે ચ અટાદ્યતે કચયહાશીર્થે ઇતિ ગુણે અધિ ર ઇત્યત્ર યવર્જનાયે પરે રો દ્વિત્વં સ્યાદેવ । અરાર્યતે । સોસૂચ્યતે । મોમૂચ્યતે । સોસૂચ્યતે । અશાશ્યતે । પ્રોઞ્ઞૌનૂચતે ।

■ દીર્ઘચ્ચીતિ દીર્ઘે, તોષ્ટ્યતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અદ્-ઋ-સૂત્ર-મૂત્ર-સૂચ્-અશ્ -ઝઞ્ઞૌ એ સાત ધાતુઓને "ભૂશત્વ" અને "આભિક્ષણ" અર્થમાં યઙ્ (ય) વિહરે થાય છે.

(૧) અદ્ (ગણુ-૧/૧૯૪ - ધા. ૨. - ૧૭૯)

અટાદ્યતે - ખૂબ/વારંવાર રખડે છે. (આ સૂત્રથી યઙ્) અદ્+યઙ્ = (સ્વરાદેદ્વિતીયઃ થી દ્વય દિત્વ થશે) અદ્યદ્ય = (વ્યજ્ઞનસ્થાનાદેઃ ૦ ૪/૧/૪૪ થી યૂ લોપ) અટાદ્ય = (આગુણાવન્વાદેઃ ૪/૧/૪૮) અટાદ્ય = (૧-વ. ત્રી પુ. એ. વ.) અટાદ્યતે

(૨) ઋ (ગ-૧/૨૬ ગ-૨/૧૧૩૫) ધા. ૨. - ૨૫, ૧૦૪૬ અરાર્યતે-તેખૂબ રખડે છે. ઋ+યઙ્ = (કચયહાશીર્થે ૪/૧/૧૦ થી ગુણુ) અર+શ્ = (અધિ રઃ તૃતીય અંશ દ્વિરુક્ત ન થાય તેથી સ્વરાદેઃ થી ર દિત્વ થતાં) અર્ય = અરાર્યતે

(૩) સૂત્ર (ગણ-૧૦/1899-ધા. ૨-1452) સોસૂચ્યતે-તે ખૂમ/વારંવાર સંક્ષેપ કરે છે. સૂત્ર+યહ્-ગિ લોપ-સૂત્ર+યહ્ =સૂત્ર+યહ્=સૂસૂત્ર+ય=(મા ગુણાવન્યાદે૦થી ગુણ) સોસૂચ્યતે

(૪) સૂત્ર (ગણ-૧૦/1900-ધા. ૨. 1453) મોમૂચ્યતે-તે ખૂમ/વારંવાર મૂતરે છે

(૫) સૂત્ર (ગણ-૧૦/1898-ધા. ૨.-1453) સોસૂચ્યતે-તે ખૂમ/વારંવાર મૂતરે છે

(૬) અશ્ (મ પ/1334, ગ-૯/1558) ધા ૨-1217/1442 અશાશ્યતે-તે ખૂમ/વારંવાર ખાય છે. વ્યાપે છે.

(૭) ઊર્ણુ (ગ-૨/1123 - ધા ૨-1034) પ્ર+ઊર્ણુ=પ્રોર્ણોનૂચ્યતે-તે ખૂમ/વારંવાર ઢાંકે છે-પ્ર+ઊર્ણુ+યહ્=પ્ર+ઊર્ણુ+ય=(સ્વરાદેર્ઘિતીયઃ થી દિત્વ અયિ રઃ થી ર દિત્વ ન થાય. જૂનો ન દ્વિત્વમાં જ અસત્ થતાં ન રહેશે) પ્ર+ઊર્ણુનુચ્ય=(મા ગુણ૦ થી ગુણ) પ્રોર્ણોનુચ્ય=(દીર્ઘશ્ચિવ્વહ્ ૦ ૪/૩/૧૦૮ થી દીર્ઘ) પ્રોર્ણોનુચ્ય=ન-દિત્વ પ્રોર્ણોનૂચ્યે ૩૫ થશે.

★ અનુવૃત્તિ :- (વ્યજ્ઞના)..... મૃશામીશ્વરે યહ્ વા ૩/૪/૯

❖ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્રમાં સ્વરાદિ અને અનેકસ્વરી (સૂત્ર વગેરે) ધાતુઓ લીધી છે-કેમકે સૂત્ર (૧) વ્યજ્ઞના ૦ ન લાગતું હોવાથી-આ સૂત્ર દ્વારા યહ્ ની પ્રાપ્તિ શક્ય બનાવી છે.

■ શેષવૃત્તિ :- સ્તુ (ગ-૨/1124 - ધા ૨. 1035) તોહ્યતે-સ્તુ+ય=સ્તુસ્તુ+ય=તુસ્તુ+ય=(ગુણ) તોસ્તુ+ય=(સ્ને. પૂ, ત્નો. ર) તોહ્+ય=(દીર્ઘશ્ચિવ્વહ્ ૦ થી દીર્ઘ) તોહ્યતે

[2088]

(૬) ગત્યર્થાત્ કુટિલે ૩/૪/૧૧

★ સૂત્રપૃથક :- ગતિ - અર્થાત્ કુટિલે

★ વૃત્તિ :- વ્યજ્ઞનાદેરેકસ્વરાદ્ ગત્યર્થાત્ કુટિલે એવાર્થે વર્તમાનાદ્ધાતોર્યહ્ સ્યાત્ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- આદિમાં વ્યંજનવાળા, એક-સ્વરી ગતિ અર્થવાળા એવા ધાતુઓને માત્ર કુટિલ અર્થમાં જ વર્તતા હોય તો યહ્ થાય છે. (ઉદા. જુઓ સૂત્ર : ૭)

★ અનુવૃત્તિ :- વ્યજ્ઞનાદેરેક સ્વરાદ્ યહ્ વા ૩/૪/૯

❖ વિશેષ :- ૦ કુટિલ અર્થ કેમ કહ્યો ? મૃંશ ક્રામતિ - કુટિલ અર્થ નથી માટે યહ્ ન લાગ્યો. ૦ ધાતુનું વિશેષણ કુટિલ બનાવ્યું છે તેથી કુટિલ આધ-

નમાં યહ્ ન લાગે જેમકે કુટિલં પન્થાનં ગચ્છતિ-અહીં રસ્તાની કુટિલતા છે

૦ તત્ત્વ કૌણ્ડિન્ય ન્યાય મુખ્ય ભુશા અને આલિક્ષણના નિષેધને માટે આ સૂત્ર બનાવેલ છે-તત્ત્વ કૌણ્ડિન્ય :-સામાન્ય લક્ષણની વિધિથી વિશેષ લક્ષણ વિધિ બાબત થાય છે.

[2084]

(૭) મુરતોડનુનાસિકસ્ય ૪/૧/૫૧

★ સૂત્રપૃથક :- મુઃ અતઃ અનુનાસિકસ્ય

★ વૃત્તિ :- આત્પરાં યોડનુનાસિકસ્ય દન્તસ્ય યહ્ દિત્વે પૂર્વસ્ય મુરન્તઃ સ્યાત્ । ચઢ્કમ્યતે । તૌ મુમોરિત્યનુસ્વારઃ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- અ પછી અનુનાસિક આવ્યો હોય-તદન્ત ધાતુને યહ્ પ્રત્યય લગી દ્વિર્ભાવ થાય ત્યારે પૂર્વના અશ પછી (મુ) મ્ આગમ થાય છે.

ક્રમ (ગ-૧/385 - ધા ૨-356) ચઢ્કમ્યતે તે વાકું ચૂક્ર સાલે છે ક્રમ+યહ્=(દિત્વ) ક્રક્રમ્+ય=(કઢ્કશ્ચજ્) ચક્રમ્+ય=આ સૂત્ર લાગી મુ આગમ) ચ+મ્+ક્રમ્+ય=(નોમુમો વ્યજ્ઞનસ્તૌ) ચ + હ્ + ક્રમ્ + ય = ચઢ્કમ્યતે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કવતોર્યહ્ ૪/૧/૪૭ થી યહ્ (૨) પૂર્વસ્વઃ ૪/૧/૩૭

❖ વિશેષ :- ૦ અનુનાસિક - હ્રસ્વજ્ઞન્મ ૦ અનુનાસિક કેમ કહ્યું ?

પાસચ્ચાને - પ પછી ચ્ અનુનાસિક નથી

૦ અતઃ કેમ કહ્યું ?

તિમ્ - તેતિમ્યતે - ખૂમ બીનું થાય છે

અહીં ૬ થી પર મ્ છે માટે સૂત્ર ન લાગે.

[2089]

(૮) મૂલુપસદચરજમદશદહો ગર્હ્યો ૩/૪/૧૨

★ સૂત્રપૃથક :- મૂ - લુ પ - સદ - ચર - જપ - જમ દશ - દહઃ ગર્હ્યો

★ વૃત્તિ :- ગર્હ્યોર્થમ્ય અર્થોડામ્યો યહ્ સ્યાત્ । ક્રતાં કિકટી-પ્રાદેશે (મો યહ્ રો લ્ સ્યાત્) નિજેગિલ્યતે, લોલુપ્યતે । સાસવતે ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- મૂ-લુપ-ન્દ્ ચર-જપ-જમ્-દશ-દહ્ આ આઠ ધાતુઓને ગર્હ્યા - નિદા અર્થમાં યહ્ થાય.

૦ મૂ-(ગ-૬/335-ધા. ૨/1238) નિ+મૂ નિજેગિલ્યતે -તે નિદાનીય રીતે ગળી બન્ય છે નિ+મૂ+યહ્ (આ સૂત્રથી

* તત્ત્વ કૌણ્ડિન્ય ૭ પૃહ્લવૃત્તિ-ભા. ૨, ન્યા સ-૫ ૪૫

યદ્ લાગે, = (ક્રતાં વિહતીર ૪/૪/૧૧૬) નિ+ગિર+ય= (દિત્વ) નિ+ગિરિ+ય= (ગદોર્જ:) નિ+જિરિ+ય= (આ ગુણો યા ગુણ) નિ+જેરિ+ય= (૧) પ્રો યદિ ૨/૩/૧૦૧ ચદ્ પ્રત્યય લાગતા ગૃધાતુના રનો લૂ થાય છે. નિ+જેરિ+ય= નિજેરિ+ય= [૫૨૫] ૦ લુપ્ (ગ-૧/૧૩૨૩-ધા.૨. ૧૨૨૬) લોલુપ્યતે - તે નિદ્ધિ રીતે લોપ કરે છે ૦ સદ્ (ગ-૧/૯૬૬-ધા. ૨. ૮૯૨) શાસ્યતે - તે નિદ્ધિ રીતે પીઠા પામે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (વ્યજ્ઞનાદે૦ .....) ચદ્ વા

❧ વિશેષ :- ૦ બાહીની ધાતુઓના ઉદાહરણો આગળના સત્રોમાં છે.

૦ ગદ્યં અથં કેમ કહ્યું ?

મુશં નિગરિતિ - તે ધણું ગળી જાય છે. અહીં ગદાં - નિદા અથં નથી માટે ચદ્ ન લાગે

૦ ધાતુનું વિશેષણ હોવાથી સાધન-ગદાં અથંમાં હોય તે પશુ ચદ્ ન લાગે.

[૨૦૪૭]

(૯) ચરફલામ્ ૪/૧/૫૩

★ વૃત્તિ :- એમાં ચદિ દિત્વે પૂર્વસ્ય મુરન્તઃ સ્યાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ચર અને ફલ્ ધાતુને ચદ્ લાગે ત્યારે દિર્ભાવ થવા પછી પૂર્વના અસ પછી મુ (મ) આગમ થાય છે. (ઉદા. - સૂત્ર ૧૦ જુઓ)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મુરતોડનુનાસિકસ્ય ૪/૧/૫૧ થી મુ (૨) ન કવતેર્યદ્ ૪/૧/૪૭ થી ચદ્

(૩) પૂર્વસ્ય૦ ૪/૧/૩૭

❧ વિશેષ :- ૦ ફલામ્ એ પ્રમાણે બ. વ મુકવાથી ફલ્ (ગ-૧/૪૨૮) કંગવું, (ગ-૧/૪૧૪) સળી જવું - બન્નેના મહણ માટે છે.

[૨૦૪૮]

(૧૦) તિ ચોપાન્ત્યાતોડનોદુઃ ૪/૧/૫૪

★ સૂત્રપૃથો :- તિ ચ ઉપાન્તર અતઃ અન્ ઓદ્ ઋઃ

★ વૃત્તિ :- ચરફલાં ચદિ તાદૌ ચ પ્રત્યયે ઉપાન્તરસ્યાત ઃ સ્યાત્, અનોદિતિ તસ્ય ગુણો ન સ્યાત્ । ચચ્ચૂર્યતે । પમ્ફુલ્યતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ચર અને ફલ્ ધાતુઓને ચદ્ પ્રત્યય લાગે હોય ત્યારે તથા ત કાગદિ પ્રત્યય લાગે

ત્યારે ઉપાન્ત્યાના બનો ડ થાય છે અને ડ થવા બાદ ડનો ઓ થતો નથી. (ડનો ગુણ ઓ ન થાય.) ચર (ગ-૧/૪૧૦-ધા.૨. ૩૭૬) ચચ્ચૂર્યતે - તે નિદ્ધિ રીતે ચરે છે.

૦ *ચર+ચદ્=(દિત્વ) ચચર+ય=(ચરફલામ્) ચમ્+ચર+ય=(તૌ મુમે વ્યજ્ઞતે) ચચચર+ય=(આ સૂત્રથી) ચચ્ચુર+ય=(શ્વાદેર્નામિનો ૨/૧/૬૩ થી દીધું) ચચ્ચૂર્યતે

૦ ફલ્-(ગ-૧/૪૧૪ અને ૪૨૮-ધા.૨. ૩૮૦) પમ્ફુલ્યતે -તે ખૂબ ફળે છે -ફલ્+ચદ્ (વ્યજ્ઞનાદેરેક૦ થી ચદ્ અને દ્વિતીય તુર્યયોઃ થી ફ નો પ્ થશે-બાકી ચર મુજબ-આ ૩૫ સધારો.

■ અનુવૃત્તિ :- (૧) ચરફલામ્ ૪/૧/૫૩

(૨) ન કવતેર્યદ્ ૪/૧/૪૭ થી ચદ્

❧ વિશેષ :- ૦ બનો ડ કેમ કહ્યું ?

ચચ્ચાર્યતે-ચરન્તં પ્રયુજ્ઞતે ઇતિ કિવપ્ (કવૃં કિવપ્-૩/૪/૨૫ થી) આ કાર છે માટે ડ ન થયો

[૨૦૪૯]

(૧૧) જપજમદશદહમઙ્ગપશઃ ૪/૧/૫૨

★ વૃત્તિ :- એમાં વળાં ચદિ દિત્વે પૂર્વસ્ય મુરન્તઃ સ્યાત્ । જક્ષપ્યતે । જક્ષમ્યતે । દંદશ્યતે । દંદહ્યતે । વંમજ્યતે । પંશ્યતે ।

■ સિત્તો ચદિ ષત્વં ન સ્યાત્ । સેસિચ્યતે

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જપ્-જમ્-દશ્-દહ્-મઙ્-પશ્ ધાતુઓને ચદ્ લાગી દિત્વ થાય ત્યારે પૂર્વના અંશ પછી મુ (મ) આગમ થાય છે.

(૧) જપ્ (ગ-૧/૩૩૮-ધા.૨. ૩૧૦) જક્ષપ્યતે ગદાં અથં તે નિદ્ધિ રીતે જપ કરે છે. જપને ગૃહ્ય સદ૦ ૩/૪/૧૨ થી ચદ્ થશે. (આ સૂત્ર લાગી-મ આગમ) જમ્+ચ=

જમ્+જપ્ય= (૩૫) જક્ષપ્યશે

(૨) જમ્ (ગ-૧/૭૮૩-ધા.૨. ૭૨૨) જક્ષમ્યતે તે નિદ્ધિ રીતે મેથુન સેવે છે

(૩) દહ (ગ-૧/૫૧૨-ધા.૨. ૫૧૧) દંદહ્યતે તે નિદ્ધિ રીતે બળે છે.

(૪) દશ્ (ગ-૧/૪૭૬-ધા.૨. ૪૫૮) ડસવું. દંદશ્યતે (ત્યારેમાં સૂત્ર ૮ થી ગદાં અથંમાં ચદ્)

(૫) મઙ્ (ગ-૧/૧૪૮૬ ધા.૨. ૧૩૭૬) વંમજ્યતે - તે ખૂબ ભાગે છે.-મ્ દિત્વ થતા પૂર્વના મ્નો (દ્વિતીય તુર્યયો પૂર્વેથી) વ્. (નો વંજ્ઞનસ્યા૦) થી મઙ્જા ન (વ્) નો લોપ

.....
* ચચ્ચૂર્યતે - ધાતુપારાયણમ્ - ૫. ૫૪

(ક) પજ્ઞ (સોત્ર ધાતુ છે) વ્યવચયે - તે ખૂબ/વારંવાર જાય છે/ગુણે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મુરતોડનુનાસિકસ્ય ૪/૧/૫૧ થા મુ (૨) ન કવતેર્યહ ૪/૧/૪૦ થી યહ

❖ વિશેષ :- ૦ સૂત્રમાં દર્શ ધાતુ દર્શાવી તેમાં મૂળ ધાતુ દંશ છે પણ નો લોપ દર્શાવે તેથી યહ પ્રત્યયનો લોપ થયા પછી પણ દંશનો ન લોપ થઈ શકે તે માટે છે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧) સિચો યદ્ધિ ૨/૩/૬૦ સિચ્ ધાતુને યહ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે સૂનો જ થતો નથી. સિચ્ (ગ-૧/૧૩૨૧-ધા.૨-૧૨૨૪) સેચિન્યતે - (સિનો ગુણ - આ ગુણો થી થયો છે.) [૫૨૬]

[૨૦૪૦]

(૧૨) ન ગુણાશુભરુચઃ ૩/૪/૧૩

★ વૃત્તિ :- અમ્યજિમ્યો યહ ન સ્યાત્ । નિન્ય ગૂણાતિ । મૂશંશોમતે । મૂશંરોચતે ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ગ, શુમ્, રુચ્ આ ત્રણ ધાતુને યહ પ્રત્યય લાગતો નથી.

૦ ગૃ (ગ-૬/૧૫૩૮) નિન્ય ગૂણાતિ કૃત્સિત અવાજ કરે છે

૦ શુમ્ (ગ-૧/૧૪૭) મૂશં શોમતે - ખૂબ શોમે છે.

૦ રુચ્ (ગ-૧/૧૩૩૮) મૂશં રોચતે - ખૂબ રુચે છે.

(ત્રણેમાં યહ ન થયો - યહ ન થવાથી ધાતુ રત્નાકરમાં તેનું ૩૫ ન હોય)

★ અનુવૃત્તિ :- વ્યક્ષનાદેરેક... યહ વા ૩/૪/૯૫ થી યહ

❖ વિશેષ :- ૦ ૨૫૫૨

[૨૦૪૧]

(૧૩) ઈર્વ્યક્ષનેડયપિ ૪/૩/૯૭

★ સુત્રપૃથક :- ઈઃ વ્યક્ષને ઇ-યપિ

★ વૃત્તિ :- ગાપાસ્થાસાદામાહાકાં યર્વર્જકિઠ્ઠયશિતિ વ્યક્ષનાદાવીઃ સ્યાત્ । જેગીયતે, પેપીયતે इत्यादि ।

■ ધ્રાધ્યોર્યદ્ધિ ઈઃ સ્યાત્ । જેગીયતે, દેધ્મીયતે । તૃ તેતીર્યતે । હનોધ્મીર્વયે । જેધ્મીયતે । વધે इति किम् । ગનો જહ્ધન્યતે

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ગા-પા-સ્થા-સા-દા સાંસાવાળા, મા અને હા ધાતુઓને યર્ જિવાયના આદિમાં વ્યંજન-વાળા કિન્-કિત્ એવા બશિત્ પ્રત્યયો લાગે ત્યારે ધાતુના

આનો ઈ થાય છે.

૦ ગા (ગ-૧/૫૬૬, ધા.૨-૫૪૧) ગૈ (ગ-૧/૩૭-ધા. ૨-૩૬) જેગીયતે - તે બહુ ગાય છે. ગા+યહ = (આ સૂત્રથી ઈ) ગી+ય = (દિત્વ, ક્ષરવ, ગૂનો જ થતાં) જિગી+ય = (ગુણ) જેગીયતે

૦ પા-(ગ ૧/૨-ધા.૨-૨) પેપીયતે-તે ધણું પીએ છે. (યહ - અશિત્ - કિત્ છે માટે ઈ થયો.)

■ અનુવૃત્તિ :- (૧) ગાપાસ્થાસાદામાહાકઃ ૪/૩/૯૧ (૨) દીપ્ દીઢઃકિઠ્ઠિ ૪/૩/૯૩

(૩) યોડશિતિ ૪/૩/૮૦ થી અશિતિ

❖ વિશેષ :- ૦ વ્યંજનાદિ કેમ કહ્યું ?

સ્થા (પરેક્ષ ત્રી પુ એ વ.) તસ્થુ-ઉસ્ પ્રત્યય સ્વરાદિ છે માટે આનો ઈ ન થાય.

૦ અશિત્ કેમ કહ્યું ?

પાહિ (પા - ગણ ૨ / ૧૦૬૭ + પંચમીનો હિ)

■ શેષવૃત્તિ - (૩) ધ્રાધ્યોર્યદ્ધિ ૪/૩/૯૮ ધ્રા અને ધ્મા ને યહ લાગે ત્યારે આનો ઈ થાય. ધ્રા-(ગ-૧/૩) જેધ્મીયતે તે ધણું સુધે છે ધ્મા-(ગ-૧/૪) દેધ્મીયતે - તે બહુ ધમ છે. [૫૨૭]

(૪) હનો ધ્મીઃ વધે ૪/૩/૯૯ યહ પ્રત્યય લાગતા 'વધ' અર્થના સૂચક હન્ ધાતુનું 'ધ્મી' રૂપ થાય છે. જેધ્મીયતે તે બહુ ઢણે છે. હન્+યહ = ધ્મી+ય = જેધ્મીયતે

૦ વધ અર્થ કેમ કહ્યું ?

જહ્ધન્યતે - તે વાંકુ ચામે છે - હન્+યહ હહન્+યહ = જહન્+યહ = (અહે હિ હનો થી હનો ધ્મ) - જધન્+યહ = (મુરતોડનુનાસિક) જન્+યન્+યહ = જહ્ધન્યતે [૫૨૮]

૦ તૃ-(ગ-૧/૨૭-ધા.૨-૨૬) તેતીર્યતે તૃ-(ઋતાં કિઠ્ઠિ) તિર-દિત્વ પછી આ ગુણો થી ગુણ

[૨૦૪૨]

(૧૪) કિઠ્ઠિતિ યિ શય ૪/૩/૧૦૫

★ વૃત્તિ :- શીઢઃ કિઠ્ઠિતિ યાદો શય સ્યાત્ । શાશય્યતે ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ય શરાદિ એવા કિન્ કિત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે શીઢનું શય થાય છે શીઢ (ગ-૨/ ૧૧૦૫-ધા. ૨-૧૦૨૦) શાશય્યતે - તે ધણું/વારંવાર સુએ છે.

૦ શી+યહ = શય+ય = (દિત્વ) શશય+ય = (આ ગુણો) શાશય+ય = શાશય્યતે

★ અનુવૃત્તિ :- શીઢ ઇઃ શિતિ ૪/૩/૧૦૪ થી શીઢઃ

❧ વિશેષ :- ૦ યજ્ઞ લોપ થતા આ સૂત્ર લાગશે નહીં - એટલે કે શપ્ત નહીં થાય.

૦ કિંકરિતે કેમ કહ્યું ?

શેષમ્ - શીત્તય (કૃદન્તનો પ્રત્યય) કિન્ કિન્ નથી માટે ગુણ થઇ શેષમ્ થયું.

[2043]

(૧૫) ઋતો રી: ૪/૩/૧૦૯

★ વૃત્તિ :- ચિવયજ્ઞપ્રક્રમેષુ પરેષુ ઋદન્તસ્ય ઋતાં રી: સ્યાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ચિવ, યજ્ઞ, યજ્ઞ કે કય પ્રત્યય લાગે ત્યારે હરત્ત ઋદન્ત ખાતુના ઋતો રી થાય છે. ક્ર (ગ-૧/૮૮૮-પા.૨. ૮૨૦) ચેન્નીયતે - તે ધનુઃ કરે છે. - ક્ર + (વ્યજ્ઞનાદેરેક૦) યજ્ઞ = (આ સૂત્ર લાગી ઋતો રી) ક્ર + રી + ય = (સન્ધ્યશ્ચ યી દિત્વ) ક્રીકીય = (વ્યજ્ઞસ્થાનાદે૦) ક્રીકીય = (કન્ધશ્ચ) (હરત્ત) ચિકીય = (ગુણ) ચેન્નીયતે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) (દીર્ઘ:) ચિવયજ્ઞપ્રક્રમેષુ ચ ૪/૧/૧૦૮ (૨) પૂર્વસ્વ૦ ૪/૧/૩૭

❧ વિશેષ :- ૦ હરત્ત ઋદન્ત કેમ કહ્યો ?
કૃ - ચેન્નીયતે - ઋદ્ધીય છે તેની રી ન થતાં ઋતાં વિહતીર યી હર થયો.

[2044]

(૧૬) ઋતનાં રી: ૪/૧/૫૫

★ વૃત્તિ :- ઋતનાં યજ્ઞનાં દિત્વે પૂર્વસ્વ રીન્ત: સ્યાત્ । [નુતેર્યકિ નો જ્ઞ ન સ્યાત્] નરીનૃત્યતે । પરીપૃચ્છતે ।

■ કવચકારીર્થે इति गुणे ततो द्वित्वे सामर्थ्यते । वा प्रोक्षावाची न चन्द्रिकले शोच्यते । शोच्यते ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હરત્ત ઋદન્ત યજ્ઞ (યજ્ઞ પ્રત્યય લાગ્યો હોય તેવા) ખાતુ દિત્વ થાય ત્યારે પૂર્વના અંશ પાસે રી આગમ થાય છે. ૦ નૃત્ (ગ-૪/૧૧૬૨ પા.૨. - ૧૦૬૩) નરીનૃત્યતે - તે ખૂમ નાચે છે.

- ૦ - નૃત્ + ય = (દિત્વ, ઋતોડન્ત યી ઋતો અ) નનૃત્ + ય = (આ સૂત્ર લાગી રી આગમ) ન + રી + નૃત્ + ય

(૫) નુતેર્યકિ ૨/૩/૯૫ નૃત્ ખાતુને યજ્ઞ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે નૃનો જ્ઞ થતો નથી - નરીનૃત્યતે [૫૨૯]

૦ પ્રચ્છ - (ગ-૬/૧૩૪૭-પા.૨. ૧૨૪૬) પરીપૃચ્છતે - તે ખૂમ પૂછે છે. - પ્રચ્છ + યજ્ઞ = (પ્રચ્છશ્ચ પ્રજ્ઞ૦ ૪/૧/૮૪૫)

ચુત્) પૃચ્છ + ય = (નૃત્ ની જેમ) પરિપૃચ્છતે

★ અનુવૃત્તિ :- ન કવચ: ૪/૧/૪૭ યી યજ્ઞ

❧ વિશેષ :- ૦ ઋતનામ કેમ કહ્યું ?

ચેન્નીયતે - ક્ર છે માટે *૧ ઋતો રી: ૪/૩/૧૦૯ લાગી પછી દિત્વ થશે તેથી આ સૂત્ર ન લાગે.

૦^૨ ચલીકૃત્યતે - ક્રા ખાતુ - (ઋદ્ધીય લં ક્રો ૦ ૨/૩/૯૯૫)

કલ્પન + યજ્ઞ = (દિત્વ, લી આગમ, ક્રનો ચ્ થતાં) ચ +

કલ્પન + ય + ને - અર્થો *૩ ઋકારોરપદિષ્ટકાર્ય લકારસ્યાપિ -

ન્યાય મુજબ ઋને થતું કાવ્ લે ને પણ લામતા લી

આગમ થઇ શક્યો છે.

*૪ સૂત્રમાં જે અ.વ. મુદ્ધ્યું છે તે લાક્ષણિકતા યજ્ઞ

માટે છે - તેથી જ પ્રચ્છ ખાતુના સૂત્રથી કાર્યેદ ઋ

(પૃચ્છ) માં આ સૂત્ર લાગી શકાયું.

■ શેષમ્ :- ૦ સ્મૃ (ગ-૧/૧૮-પા.૨. ૧૭) સામર્થ્યતે તે ખૂમ ચિંતા કરે છે - કવચકારીર્થે - ૪/૩/૧૦ યી ગુણ થતાં સ્મર થયું.

૦ ખિવ (ગ-૧/૯૯૬-પા.૨. - ૯૨૩) શોચ્યતે પક્ષે શોચીયતે

તે ખૂમ વધે છે/ગતિ કરે છે. ચિવ + યજ્ઞ (વા પ્રોક્ષા યકિ

૪/૧/૯૦ યી ચિદલે ચુત્) યુ + ય = યુયુય + શોચ્યતે

[2045]

(૧૭) વચ્ચસંસ્વંતસન્શકસપતપદસ્કન્દોડન્તો ની:

૪/૧/૫૦

★ સુત્રપૃથક :- વચ્ચ-સ્વ-ધ્વંત-અંશ-કસ-પત-પદ સ્કન્દ: અન્ત: ની:

★ વૃત્તિ :- एषामष्टानां यकि द्वित्वे पूर्वस्व नीरन्त: स्यात् । नो वञ्जनस्यति न लुपि, वनिवन्तः । सनीलस्यते इत्यादि

■ વેસ્વમો યકિ ચુત્ સ્યાત્ । વેવીયતે । સેસિમ્પતે । ચાવ: કીર્વક । ચેન્નીયતે । વશેવશીતે - ચુન્નિયેવાન્, વાવશ્યતે । વોચ્યતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વચ્ચ વગેરે આઠ ખાતુઓને યજ્ઞ લાગી દિત્વ થયા પછી પૂર્વના અંશ પછીની આગમ થાય છે. (૧) વચ્ચ (ગ-૧/૧૦૭-પા.૨. - ૯૫)

.....

*૧ ઋતો રી: - ખુદ્ધતિ ભા. ૨ - ન્યા. સ. પ. ૮૯

*૨ ચલીકૃત્યતે - દેમપ્રદાશ - ઉતરાધ - પ. ૭૯૭

*૩ ઋકારોરપદિષ્ટ૦ ન્યા. - ૧૪, પ. ૬૦

*૪ અનુવૃત્તિ - મધ્યમવૃત્તિ - ભા. ૨ - પ. ૬૫

દનીવચ્યતે - તે વારંવાર ઠગે છે. વચ્ચ + ચ્હ = (નો વ્યજ્ઞનસ્યા ૦ ૪/૧/૪૫ થી ન લેખ) વચ્ચ + ચ = (સન્યજ્ઞ) વચ્ચ + ચ = (આ સૂત્રથી ની આગમ) વ + ની + વચ્ચ = (૧-વ) વનીવચ્યતે

(૨) સ્વસ્ (ગ-૧/૧૯૩ - ખા.૨.-૮૭૯) સનીવચ્યતે - તે ખૂબ ટપકે છે. - (વચ્ચ ની ગેમ)

■ અનુવૃત્તિ :- (૧) કવતેર્યજ્ ૪/૧/૪૭ થી ચ્હ (૨) પૂર્વસ્ય ૦ ૪/૧/૪૭

❧ વિશેષ :- ૦ ચ્હ લાગી સર્વત્ર મૃશા-આમીલ્પ્ય અર્થ સમજાવો.

૦ ની - એવા દીધં વિધાનથી હરુ ન થાય.

૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

ધ્વંસ્ - દનીધ્વસ્યતે બ્રંશ્ - વનીબ્રશ્યતે કમ્ - વનીકસ્યતે

■ શેષવૃત્તિ - (૬) ઠેસ્યમોર્યજ્ ૪/૧/૮૫ વ્યે અને સ્યમ્ ધાતુને ચ્હ લાગે ત્યારે સ્વર સ્થિત યૂને હ

થાય છે * [સ્વર હરુ હોય તો હરુ-હ દીધં હોય તો દીધં હ થાય છે] એ - (ગ-૧/૧૯૩-ખા.૨-૯૧૯) - વ્યે+ચ્હ=વી+ચ=વિવી+ચ+વેવીચતે-તે બહુ ઠાકે છે. (મ-૧/૩૮૭ - ખા. ૨ - ૩૫૮)

૦ સ્પમ્ + ચ્હ = સિમ્ + ચ = સિસિમ્ + ચ = સેસિમ્યતે-તે બહુ અવાજ કરે છે. [૫૩૦]

(૭) ચાયઃ કી ૪/૧/૮૬ ચાય (ગ-૧/૧૧૭-ખા.૨. ૮૪૬) ને ચ્હ લાગતા કી આદેશ થાય. ચાય+ચ્હ=કી+ચ=કિકી+ચ=ચેકીચતે - વારંવાર પૂન કરે છે [૫૩૧]

૦ વશોર્યજ્ સ્પાંગ સૂત્ર ક્રમાંક ૮૯૦ મુજબ વશ્ ધાતુને ચ્હ લાગે ત્યારે સ્થિત ન થાય. વશ્ + ચ્હ = વવશ્ + ચ = (આ ગુણો) વાવશ્ + ચ = વાવશ્ચતે-તે બહુ દીધે છે.

૦ મૂ-વોમૂચ્યતે - મૂ+ચ=મૂમૂ+ચ=મૂમૂ+ચ=મૂમૂ+ચ=વોમૂચ્યતે (૫-૫) અવોમૂચિત

[૧૦૫૬]

* સ્વર હરુ - લઘુવૃત્તિભાષા - ભા. ૧. પ. ૯૮ છતાં - કીર્ણમવોડન્યમ્ ૪/૧/૧૦૩ થી દીધં થવાની માત્ર થોડા લાગે છે. - (૧) વ્યે+ચ્હ (૨) વિ+ચ (૩) વેવિ+ચ (૪) દીધં - વેવીચતે

પૂ. મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય વિજયભાઈ ગણિયરે રચેલ હેન લઘુપ્રક્રિયાની ચક્રાન્ત પ્રાક્યાનો... મુનિ દીપરત્નસાગર (M. Com. M. Ed.) કરેલ અનુવાદ તથા સસંદર્ભ વિવરણ સમાપ્ત.

ચહ્લુખન્ત પ્રક્રિયા

ચ્હ લુખન્ત :- “ ધાતુને પહેલા ચ્હ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારપછી અન્ય કોઈ સૂત્ર દ્વારા તે ચ્હ નો લેખ થાય તે ”

મુખ્યત્વે વહુલં લુપ્ સૂત્રથી ચ્હ પ્રત્યયનો લેખ થાય છે. લેખ થયા બાદ આત્મનેપદી ન રહેતા પાસમૈપદી બને છે અને જાવૂ (વિકરણ) પ્રત્યય પણ દૂર થાય છે. (તમામ ધાતુના રૂપો થશે નહીં)

(૧) વહુલં લુપ્ ૩/૧/૧૪

★ વૃત્તિ :- ચ્હો લુપ્ વહુલં સ્થાત્ ।
કચ્ચિવવૃત્તિઃ કચ્ચિવવૃત્તિઃ કચ્ચિદ્વિધાષા કચ્ચિદન્યદેવ ।
વિશેષધાનં વહુલા સમીચ્ય ચતુર્વિધં વાહુલકં વદન્તિ । ૧
ચ્હ લુખન્તે પરસ્મૈપદેડદિ વદ્વોધ્યમ્ । ચ્હ તુસ્તેરારિતિ
વા રૂપાગમે વોમવિતિ વોમોતે, વોમૂત્, વોમચ્ચિતિ । વોમોચિ
સ્થાદિ । ૧। વોમૂચાત્ । ૨। વોમવીત્/વોમોતુ-વોમૂચાત્ ।
હિચ્ચેન વિચ્ચસ્ય વાધનાન્ન ગુણ, વોમૂહિ-વોમૂચાત્ । ૩।
અવોમવીત્/અવોમોત્, અવોમૂચાત્ । અવોમચ્ચિતિ । ૪।
પિચ્ચૈતિ દેતિ સિજ્જુપિ । “તિવા શવાતુબન્ધેન, નિર્દિષ્ટ” ।
ચ્ચગ્ગેન ચ એકસ્વર નિમિત્તં ચ, પચ્ચૈતાનિ ન ચ્હલુપિ

મવતેઃ સિજ્જુપિ ગુણ નિવેધામાવે અવોમોત્, અવોમોતામ્,
અવોમૂચ્ચ । ૫। વોમવાચ્ચાકાર । ૬। વોમૂચાત્,
વોમૂચાસ્તા- । ૭।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (નોંધ :- મૂળ સૂત્રની વૃત્તિ
આથે ઉદાહરણાદિ ગોઠવેલા હોવાથી અહીં અર્થની
સાતુક્રીયાની દૃષ્ટિએ વૃત્ત્યર્થનો ક્રમ થોડો ફેરવેલ છે)

૦ ધાતુને લાગેલા ચ્હ નો વહુલમ્-બહુલં કરીને લેખ થાય.

૦ વહુલમ્-એટલે ચાર બાબતો સમાવિષ્ટ થશે. (૧) ક્રમાંક પ્રવૃત્તિ થાય-સૂત્ર લાગે-(૨) ક્રમાંક પ્રવૃત્તિ ન થાય - (અપ્રવૃત્તિ) સૂત્ર ન લાગે (૩) ક્રમાંક વિભાષા-વિકલ્પે સૂત્ર લાગે (૪) ક્રમાંક અન્ય જ કોઈ ફેરફાર થાય છે-

આ ચાર પ્રકારના વિધિ-વિધાનો વિરૂપે-સમીક્ષા કરતાં
અહુલતાએ કહેવાય છે - થાય છે

૦ યજ્ઞ લુબ્ધ-ધાતુ પરસ્મૈપદી અને અદાદિ (ગણ : ૨)
જેવા થાય (એટલે કે શવ્ ન લાગે)

૦ બોમવીતિ પક્ષે બોમોતિ - તે ધણું થાય છે મૂ ધાતુ
(ગ-૧/૧) મૂ+યજ્ઞ=(દિત્વ) *^૧ મૂમૂ+યજ્ઞ=(દ્વિતીયતુર્યથો
૪/૧/૪૨ થી વા) મૂમૂ+યજ્ઞ=(આગુણાવ્યાદે: ૪/૧/૪૮ થી
ગુણ) બોમૂ+યજ્ઞ=(આ સૂત્રથી યજ્ઞ લોપ) બોમૂ=
(યજ્ઞતુસ્તોર્વહુલમ ૪/૩/૧૪ થી વ્યંજનાદિ વિત્ પ્રત્યય
પૂર્વે અહુલમ્ રૂત) બોમૂ+ઈત્+તિ=બોમવૂ+ઈત્+તિ=બોમવીતિ
-જે રૂત ન લાગે તો - બોમૂ+તિ=(ગુણ) બોમોતિ થશે.
જે યજ્ઞ લોપ ન થાય તે - બોમૂગતે રૂપ થાય. ઉદા (૨)
બોમુવતિ - મૂ+અન્તિ=મૂ+યજ્ઞ+અન્તિ=(દિત્વ, મૂનો વૂ,
ગુણ) બોમૂ+યજ્ઞ+અન્તિ=(આ સૂત્રથી લોપ થતાં) બોમૂ+
અન્તિ=(ધતોરિવર્ણો ૦ ૨/૧/૫૦ થી ઉચ્) બોમુવૂ+અન્તિ
=(અન્તોનો લુક્ ૪/૨/૯૪) બોમુવૂ+અન્તિ = બોમુવતિ
*^૨ ન્યાય :- (જુઓ 'વિશેષ')

તિવા શવાનુબંધેન નિર્દિષ્ટં યદગુણેન ચ એકસ્વરનિમિત્તં ચ
પઞ્ચૌતાનિ ન યજ્ઞલુપિ ૧ તિવ્ ૨ શવ્ ૩ ગણનિદેશ
૪ અનુબંધ ૫ એકસ્વર નિમિત્ત - આ પાંચ બાબત
ન્યાં ન્યા સૂત્ર વગેરેમાં હોય તે-તે સૂત્ર મુજબના કાર્યો
યજ્ઞ લુબ્ધ પ્રક્રિયામાં થતા નથી.

૦ મત્ત: સિહુલપિ ૪/૩/૧૨ સૂત્ર ગુણ નિષેધ કરે છે.
પણ મત્ત: માં તિવ્ અનુબંધ છે તેની ઉપરોક્ત ન્યાય
લાગી યજ્ઞ લુબ્ધ માં ગુણ નિષેધનો અભાવ થશે.

૦ (૫-અચ) અવોમોત્ - મૂ-યજ્ઞ+મૂ+યજ્ઞ+સિચ્+ત્=
(પિવૈતિ દામૂ ૦ ૪/૩/૧૧ થી સિચ્ લોપ થશે. વહુલં લુપ્
યા યજ્ઞ લોપ થયે ઉચ્ મુજબ (દિત્વ વગેરે થશે) બોમૂ+ત્
(ગુણ થઈ શકશે તેથી) બોમો+ત્=તૈવાર રૂપ - અવોમોત્
૦ (૨-સ) બોમૂયાત્ વગેરે રૂપો પરિશિષ્ટમાં રૂપાવલમાં
આપેલ છે - તેથી અહીં અલમ નિદેશ કરેલ નથી.

★ અનુવૃત્તિ :- વ્યજ્ઞનાદેરેક યજ્ઞ વા ૩/૪/૯ થી
યજ્ઞ પ્રત્યય

❖ વિશેષ :- ૦ ન્યાયની છજાવટ :-

૧ તિવ્-દા ત મત્ત: સિચ્ લુપિ (મહુલ-તિવ્ નિદેશ
છે) સૂત્રથી ગુણ નિષેધ થઈ શકશે નહીં.

*^૧ બોમવીતિ - મધ્યમવૃત્તિ - ભા. ૨ - પ. ૩૦

*^૨ ન્યાય :- તિવાશવાનુ ૦ - ૧૮, પ. ૧૮.

-૦- હે પિવ: પીવ્ય ૪/૧/૩૩ અહીં પિવ: એ પિવતે: નો
લુપ્ત તિવ્ નિદેશ છે-તેથી યજ્ઞ લુબ્ધ માં પિવ્ નો વિપ્ય
આદેશ ન થાય.

૨ શવ્ :- નિસસ્તપેડનાસેવાયામ્ માં નિસ: થી સ્નો ષ્
થાય છે પણ નિસ માં શવ્ (મ) અનુબંધ છે માટે યજ્ઞ
લુબ્ધ માં સ્નો ષ્ ન થાય.

૩ ગણ :- (૧) સંખ્યા :- જક્ષપચ્ચકાન્ (૨) અહુલ્યન
વડે :- લુદ્મ્યોડચ્ચત્ત્યામ્ થી લુદ્મ્ય: (૩) આદિ અહુલ્ય
લુદિત્ લુતાદિ આ ત્રણ રીતે થતા ગણ નિદેશના નિયમો
યજ્ઞ લુબ્ધ માં ન લાગે.

૪ અનુબંધ :- ગાપાસ્થા હાક: માં હાક્ અનુબંધ
સહિત નિદેશ છે.

૫ એકસ્વર નિમિત્ત :- એકસ્વરાત્ અનુસ્વારેત: માં
એકસ્વર નિમિત્ત છે. - પાંચે નિમિત્તોથી યજ્ઞ લુબ્ધ માં
તે-તે સૂત્ર ન લાગે-છતાં આ ન્યાય અનિત્ય છે. તેથી
ક્યારેક લાગી પણ શકે છે.

[૧૦૫૭]

(૨) ન વૃદ્ધિશ્રાવિતિ વિહલ્લોપે ૪/૩/૧૧

★ સૂત્રપૃથક :- ન વૃદ્ધિ: ચ અવિતિ વિહ્નુ લોપે

★ વૃત્તિ :- અવિતિ પ્રત્યયે થ: કિતોઢિતશ્ચ લોપસ્તસ્મિન્
સતિ ગુણો વૃદ્ધિશ્ચ ન સ્થાન્ । વેમિદિતિ / મરીમૃજિતિ

■ જહ્ગમીતિ / જહ્ગમિતિ । યમિરમિનમિગમીતિ મ્ લુપિ
જહ્ગમિતિ । ગમહનેત્યુપાન્થલુકિ જહ્ગમિતિ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- અવિત્ પ્રત્યય પરમાં હોય તો
જે (ધાતુને લાગેલા) કિત્ કિત્ પ્રત્યયનો લોપ-તે હોતે છે તે
(લોપ થયા પછી) (ધાતુના સ્વરના) ગુણ વૃદ્ધિ થતાં નથી.

૦ મિદ્-ફાડવું (ગ-૭/૧૪૭૮-ધા.૨. ૧૩૬૮) વેમિદિતિ
-મિદ્+યજ્ઞ=(દિત્વ, પૂર્વથી મૂનો લ) વિમિદ્+યજ્ઞ=
(આ ગુણો થી ગુણ યજ્ઞ લોપ) વેમિદ્=(યજ્ઞ તુસ્તો
૪/૩/૧૪ થી રૂ) વેમિદ્+ઈત્+તિ=(આ સૂત્ર મુજબ “રૂ”
અવિત્ પ્રત્યય છે. પૂર્વે યજ્ઞ એવા કિત્ પ્રત્યયનો લોપ
થયો છે - તેથી પૂર્વના સ્વરનો ગુણ ન થાય - તેથી
વેમિદિતિ રૂપ થયું

૦ મૃજૂ - સાફ કરવું (ગ-૨/૧૦૯૭ - ધા.૨. ૧૦૧૫)
મરિમૃજિતિ - મૃજૂ+યજ્ઞ+તિવ્=(દિત્વ ઋતોડત્ થી અ,
વહુલં લુપ્ થી યજ્ઞ લોપ) મમૃજૂ+તિ=(યજ્ઞ તુસ્તો
૪/૩/૧૪ થી રૂ) રૂ+તિ ચ લુપિ (હવે પછીનું સૂત્ર : ૫)થી

*ધાતુરત્નાકર-ભા. ૫, પૃ. ૨૩૮ થી રિ, રી, રૂ ત્રણ વિહલ્

રી આગમ થયો - (ક્રા: સ્વેવા ૪/૩/૪૩ થી વૃદ્ધિની પ્રાપ્ત થતી પછી) આ સૂત્રથી નિષેધ થતા મરીમૃજિતિ રી ને બદલે રિ કે ર પછી થઈ શકે - જેમકે મમૃજિતિ
 * અનુવાતે :- નમિનો ગુણો ૪/૩/૧ થી ગુણ

❧ વિશેષ :- ૦ અવિત્ કેમ હતું ?

વેમેત્તિ-ચઙ્ લે.પ થયા બાદ સિધો રિવ્ લાગ્યો તે વિત્ છે માટે ગુણ થયો.

૦ વૃદ્ધિશ્ચ લાખ્યું તેમાં ચતારી ગુણની અનુરૂપિ લીધી તે * ચકારો યસ્માત્ પરસ્પરસજાતીહેવ સમુચિનોતિ ન્યાય મુજબ વૃદ્ધિના સમ્પત્તિય ગુણ નું મહત્ત્વ હતું.

■ શબ્દરૂપિ :- ગમ (ગ-૧/૩૯૬-ધા ૨. ૩૬૬)

જઙ્ગમીત પક્ષે જઙ્ગન્ત તે વક્રગતિ કરેછે ગમ્ + ચઙ્ = (કિત્વ. ગદાજા: થી જ, મુત્તોડનુનાસ્કિ થી મુ આગમ, તૌ મુમો ઇ જને થી મ નો ઇ) જઙ્ગમ્ + ઈ + તિ = જઙ્ગમી પક્ષે ઈ ન લાગેતો જઙ્ગમ્ + તિ = (મ્નાંબુદ્ વર્ગે ૧/૩/૩૯ થી જઙ્ગન્ + તિ = જઙ્ગન્તિ

૦ જઙ્ગમ્-ગમ્ + ચઙ્ + તસ્ = (યમિરમિ નમિ. ૪/૨/૫૫ થી આદિમા ધુટ્ પળા કિત્ કિત્ પૂર્વે મ લે.પ-જઙ્ગત:

૦ જઙ્ગમતિ - ગમ્ + ચઙ્ + અન્તિ = (ગમહન જન ૦ ૪/૨/૪૪ થી ગમ નો અ લે.પ થશે) જઙ્ગમતિ (મન્તો નોલુક થી ન લે.પ)

[૨૦૫૮]

(૩) મોનેમ્બોશ્ચ ૨/૧/૬૭

★ સૂત્રપૃથક :- મ: ન: મ્બો: ચ

★ વૃત્તે :- મન્તસ્ય ધાતોરન્તસ્ય પદાન્તસ્યસ્ય મ્બોશ્ચ પરયોન: સ્યાત્ ।

જઙ્ગન્મે, જઙ્ગન્ત:, જઙ્ગન્મ: । ચઙ્ગનીતિ

❧ વૃત્તર્થ :- અન્તે મ્ કે વ્ પરમાં હે.ય તો મ્ નો ન થાય, તેમજ પદાન્તે રહેલા મ્ નો ન થાય જેમકે જઙ્ગમિ, જઙ્ગન્ત: જઙ્ગન્મ: અહીં મ્ કે વ્ પ્રત્યય છે માટે ગમ્ મ નો ન થયો (સાવનિષ્ઠા સૂત્ર-૨ મુજબ)

❧ વિશેષ :- ૦ ઉદ.૬૨થ :-

પ્રશાન્ = પ્રશામ્ + સિ - મ્ પદાન્ત છે માટે આ સૂત્રથી ન થયો - સિ નો લીધ - હળાવ્ વ્યજ્જનાન્તસે: ૧/૪/૪૫ થી લે.પ ૦ ચ ઠાન્થી પદાન્તે નો અધિકાર આણુ છે ૦ મ્બોશ્ચ કેમ હતું ?

* ચકારો ન્યાય ૧૧ પુ ૧૦૫

પ્રશાનો - પ્રશામ્ + ઓ છે માટે ન્ ન થાય.

■ શેષવૃત્તિ :- ચ્- ખાદ્યું (ગ-૧/૯૧૩-ધા. ૨. -૮૪૫) ચઙ્ગનીતિ પક્ષે ચઙ્ગન્તિ ચ્ + તિ = ચ્ + ચઙ્ + ચઙ્ (ચ નો ક્, ક નો ચ્, મુ આગમ મ્ નો સ્વ અનુ-નાસિક ૫૩. લે.પ)

ચઙ્ગન્ + તિ = ચઙ્ગન્તિ પક્ષે (ઈત્) ચઙ્ગનીતિ

[૨૦૫૯]

(૫) *આ: ચ્ચનિ જનિ જન: ૪/૨/૬૦

★ વૃત્ત :- એવાં ધુડાદૌ વિહત્યા: સ્યાત્ ।

ચઙ્ગત: । ચઙ્ગન્તિ ।

❧ વૃત્તર્થ :- ચ્, સ્, જન્ ધાતુઓ પછી આદીમાં ધુટ્ (અજનવાળા) કિત્ કિત્ પ્રત્યયો (વિધમાન) હે.યતો ધાતુના અ-ત્ય અજનનો આ થાય છે ઠા.ત. ચઙ્ગત: ચ્ + તસ્ = (ઉપર મુજબ) ચઙ્ગન્ + તસ્ = (આ સૂત્રથી ન્ નો આ) ચઙ્ગન્ + તસ્ - (તસ્ પ્રત્યય ધુડાદિ છે.-અવિત્ શિન્ હેવાથી કિત્ વન્ થશે. માટે આ થશે) = ચઙ્ગન્ત:

★ અનુવાતો :- યમિરમિનમિ ૪/૨/૫૫ થી ધુટિ વિહતિ

❧ વિશેષ :- ૦ ધુડાદિ કેમ હતું ?

ચઙ્ગન્ - ચ્ + અન્તિ = (ઉપર મુજબ) ચઙ્ગન્ + (અન્તોનો લુક્ થી ન્ લે.પ) અન્તિ-ઉપ-ત્ય અ ૪/૨/૪૪ થી લે.પ ચઙ્ગન્તિ

૦ કિત્ કેમ હતું ?

ચઙ્ગન્તિ પક્ષે ચઙ્ગન્સિ અહીં સિ પ્રત્યય કિત્ નથી માટે આ ન થયો.

[૨૦૬૦]

(૫) રિ રૌ ચ લુપિ ૪/૧/૫૬

★ વૃત્ત :- કમતાં યજ્ઞે લુપ દિત્વે પૂર્વસ્ય રિ રૌ શ્વાનાત: સ્યાત્ । ચરિકરીતિ । અકરીતિ । ચરીકરિતિ ।

■ ચરિકર્તિ / ચકર્તિ / ચરીકર્તિ । ૩ । ચરિકૃત: / ચકૃત: / ચરીકૃત: । ચરિકૃતિ । અચરીકરીત્ । ૪ । અચરિકારીત્ । ૫ । ચરિકરામાસ । ૫ । ચરિક્રિયાત્ । ૭ । ચરિકરિતા । ૮ ।

નરિનર્તિ । ૩ । નરીનૃતીતિ । ૩ । ચરિવર્તિ ચરીકર્તિ । અચરિવૃત્તીત્ । ૩ । જરિગૃધીતિ/જરિગૃધ્ધિ । ૩ । અચરિવૃત્તીત્, *

* આ સૂત્ર ફરીપાઠ્યું કૃદન્ત પ્રકાશમાં - ૮૮ મું છે.

સળગ સૂત્ર ક્રમાંક ૧૧૭૪

મજરિગૃદામ્ । સ્વત્ લુગ્ દીધૌ' । મજર્ધાઃ । જાગ્રહીતિ
જાગ્રાદિ જાગૃદઃ । જાગૃહતિ । જાગ્રહીષિ / જાગ્રશ્ચિ, જાગ્રહિતા ।
પાપ્રચ્છન્તિ । અનુનાસિકે ચેતે શત્વે પાપ્રષ્ટિ, પાપ્રષ્ટા,
પાપ્રચ્છતિ પ્રાપદિમ પાપ્રદઃ

❖ વૃત્ત્યર્થ :- જે ધતુ હસ્ત્ર ક્રવાળાછે તેને
યજ્ઞ (ભાગીને) લોપ થાય ત્યારે દિત્વ થયેલા પૂર્વના
અંશ પછી રિ, રી અથવા ર આગમ થાયછે.

ક્ર. (ગ-૧/888-ધા.૨. 821) ચરિકરીતિ પક્ષે ચરીકરીતિ
પક્ષે ચર્કરીતિ - તે બહુવચનવાર દરેકે. -

કૃ + વ્યજ્ઞનાદેરેક થી યજ્ઞ યજ્ઞ = (દિત્વ) કૃકૃ+યજ્ઞ
= (ક્રતોડત્ થી કૃ, કઙ્કશ્ચ થી ચ) ચકૃ + યજ્ઞ =
(બહુલ્ લુપ્ થી યજ્ઞ લોપ) - (૧-વ) ચકૃ + તિવ્ =
(આ સૂત્રના રિ આગમ) ચ + રિ + કૃ + તિ = (યજ્ઞ-
તુરસ્તો ૦ થી ર્) ચ + રિ + કૃ + ર્ + તિ = ચરિકરીતિ
પક્ષે રી આગમ- ચરીકરીતિ પક્ષે ર આગમ ચ+ર+કૃ
+ ર્ + તિ = ચર્કરીતિ (ત્રણેમાં કૃ નો ગુણ કર)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ક્રમતાં રીઃ ૪/૧/૫૫ થી રી
(૧ ન કવતેઃ ૪/૧/૪૭ થી યજ્ઞ (૩) પૂર્વસ્ય ૦ ૪/૧/૩૭

❖ વિશેષ :- ૦ યજ્ઞ લોપ કેમ થયું ?

નરીનૃત્યયે માં માત્ર (ક્રમતાં રીઃ)- રી જ લાગ્યે ક્રમકે
ય લોપ થયો નથી.

૦ આ સૂત્ર હસ્ત્ર ક્ર ને લાગે દીધૌ' ક્ર માં નહીં

■ શેષવૃત્તિ :- (૧-વ) ચરીકરીતિ પક્ષે ર્ ન લાગે
ત્યારે ચરીકર્તિ થાય-એનરીતે-(રિ) ચરિકર્તિ(ર) ચર્કર્તિ
૦ આ રી ૧ કૃ ના યજ્ઞક્રવત નાજ અન્ય ર્પે છે. તે
પરિશીલ્પમાં આપેલ હેવાથી અહીં પુનરાવર્તન થયું નથી
૦ નૃત્- નાયવું (ગ-૪/1152 - ધા. ૨. - 1064)

નરિનૃત્તીતિ પક્ષે નરિનર્તિ કુલ છ નિઠ્ઠેપો થશે - રિ,
રી, ર ત્રણ × ર્ નો અને ર્ ન લાગે=૬ નિઠ્ઠેપો

૦ વૃત્- વર્તવું (ગ-૧/955-ધા. ૨. 882) વરીવૃત્તીતિ
પક્ષે વરીવર્ત્તી

૦ ગૃધ્-લાલય રખવી (ગ-૪/1187-ધા. ૨.-1096)
જરિગૃધીતિ પક્ષે જરિગર્દિ (દિત્વમાં ગદોર્જઃ થી ગ્નો જ
થયો) (૪-લ) મજરિગૃધ્ પક્ષે મજરિગૃધીત્- મજરિગૃધ્
(- ય્ + ત્ = દિત્વ, ક્ર નો અથતાં ગ, ગ નો જ, રિ
આગમ થતા) જરિગૃધ્ + ત્ = (વ્યજ્ઞનાદેઃ સશ્ચ) થી ત્
લોપ. વિરામેવા થી અન્ય ધ્ નો ત્, ગઢવાશ્ચતુર્થાન્ત
થી ગ નો વ ગુણ થતા) મજરિગૃધ્

-૦- મજર્ધાઃ (૪-લ. ખી પુ એ વ) ય્ + યજ્ઞ + સિવ્
= (દિત્વ, ક્ર નો મ, ગ નો જ થતા) જગૃધ્ + યજ્ઞ
+ સિવ્ = (બહુલ્ લુપ્ થી યજ્ઞ લોપ ગુણ થતા) જગૃધ્
+ સિવ્ = (સેઃ રુધાં ચ ર્વા થી) સિ ને લોપ અને ધ્
નો ર (૨) થશે. જગૃ + ર = (ગઢવાદે ૦ થી ગ્ નો ધ્
અને રિરીચ લુપિ થી ર આગમ થતાં) જ + ર + ધ્
+ ર = (અદ આગમ, શેરે લુગ્ દીધૌ'શ્ચા ૦ થી ર લોપ
-પૂર્વનો અ દીધૌ', ર નો વિધર્ગ) મજર્ધાઃ થયું.

૦ ગ્રહ (મ-૯/1517-ધા. ૨. - 1404) જરિગૃહીતિ
પક્ષે જરિગર્દિ આ ર્પે. ખાસ નેવા ક્રમકે લઘુપ્રક્રિયામાં
જે ર્પ છે. તે અન્યમતે છે.

૦ પ્રચ્છ (મ.-૬/1347-ધા. ૨. - 1247) પરીપ્રચ્છીતિ
પક્ષે પરીપર્ષિ લઘુપ્રક્રિયામાં આપેલ ર્પ અન્યમતે છે.
તેથી ધાતુરત્નાદર નેઈ જવું સલાહ લયું છે.

[૨૦૬૨]

પૂ મહોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી રચિત હૈમ લઘુપ્રક્રિયાની યજ્ઞભન્ત પ્રક્રિયાનો
યુગદિવાકર આચાર્ય પૂ આનંદસાગર સૂરીજીના સમુદાયના નિસ્પૃહી પંન્યાસ પૂ. સુશીલ-
સાગરજી મ.સા. નાશિખરતન પ્રાચીન-શાસ્ત્રીય વાંચન ગ્રેમી પૂ. મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી
મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ દીપરતનસાગર (M. Com. M. Ed.) કરેલ ગુજરાતી અનુવાદ તથા
સંસદર્ભ વિવરણ સનાતન.

નામધાતુ પ્રક્રિયા

કામ્ય, કચન્, કિવપ્, કચઙ્, કચઙ્-પ્, ણિઙ્, ણિચ્ પ્રત્યયો નામધાતુને નિરૂપન કરનાર છે. નામધાતુ :- “જ્યાં નામ જ પ્રત્યયોના સંબધથી ધાતુપણને પ્રાપ્ત કરે છે તે નામધાતુ કહેવાય છે.” આ પ્રક્રિયામાં નામને ધાતુ બનાવીને દશે કાળમાં તેના રૂપોનું નિરૂપણ કરાયું છે. સિદ્ધદેવ વ્યાકરણમાં સૂત્ર ૩/૪/૨૨ થી ૩/૪/૪૫ ના સૂત્રો નામધાતુ પ્રક્રિયા અંગે છે.

(૧) દ્વિતીયાયાઃ કામ્યઃ ૩/૪/૨૨

★ વૃત્તિ :- દ્વિતીયાન્તાદિચ્છાયાં કામ્યો વા સ્યાત્ ।
ઇદમિચ્છતિ । ઇદંકામ્યતિ ૪ એદંકામ્યતિ ૫ ઇદંકા-
મ્યાશ્ચકાર ૬। ઇદંકામ્યતા ૮। ઇદંકામ્યિચ્છતિ ૧૧।
એદંકમિચ્છત્ ૧૨।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- દ્વિતીયાન્ત (ખીજી વિભક્તિવાળા) નામને ઇચ્છા અર્થમાં કામ્ય પ્રત્યય વિઠ્ઠલે થાય છે. ઇદંમ્ ઇચ્છતે - ઇદંકામ્યતિ (ધા ૨. - ૨ પ. ૪) આને ઇચ્છે છે. ઇદમ્ + કામ્ય + શવ્ + તિવ્ (૧-વ) ઇદંકામ્યતિ (૨-સ) ઇદંકામ્યેત્ (૩-સ) ઇદંકામ્યતુ (૪-હ્ય) એદંકામ્યત્ (૫-અ) એદંકામ્યતિ (૬-પ) ઇદંકામ્યાશ્ચકાર * આ રીતે દશે કાળના રૂપો કર્તારિ મુખ્ય સમજવા.

★ અનુવૃત્તિ :- તુમ્હાદિ ૩/૪/૨૧ થી ઇચ્છાયામ

✠ વિશેષ :- ૦ દ્વિતીયાન્ત કેમ કહ્યું ?

ઇષ્ટઃ પુત્રઃ ઇચ્છતે। પુત્ર-પુત્રઃ પ્રથમાન્ત છે માટે કામ્ય ન લાગે
૦ આતુઃ પુત્રમિચ્છતિ મા કામ્ય કેમ ન થયું ?
સાપેક્ષતાત્ - ખીજાની અપેક્ષા સાથે ખીજાનો એક અર્થ લાવ અનુભવો શક્ય નથી માટે કામ્ય ન લાગે
૦ સૂત્રમાં વિઠ્ઠલે લખ્યું તે વિઠ્ઠલ પક્ષમાં વાઠપ થાય તેમ સમજવું.

૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

પુત્રકામ્યતિ - પુત્રને ઇચ્છે છે કિંકામ્યતિ - શું ઇચ્છે છે.
યશસ્કામ્યતિ - યશને ઇચ્છે છે ગીઃ કામ્યતિ - ગાણીને ઇચ્છે છે

[૨૦૪૨]

(૨) અસાઘ્યયાન્ કચન્ ચ ૩/૪/૨૩

★ સૂત્રપૃથક :- અમ્ - અઘ્યયાત્ કચન્ ચ

* નોંધ - નામધાતુ કર્તારિ રૂપોના જ અભ્યાસ કરવા નોંધ છે. પ્રેરક વગેરે પ્રકારને નહીં.

★ વૃત્તિ :- માન્તાઘ્યયવર્જાદ્ દ્વિતીયાન્તાદિચ્છાયાં કચન્ કામ્યશ્ચ વા સ્યાત્

✠ વૃત્ત્યર્થ :- અન્તે મ્ હોય તેવા નામને તથા અઘ્યયોને છોડીને અન્ય કોઈ દ્વિતીયાન્ત નામને ઇચ્છા અર્થમાં કચન અને કામ્ય અન્તે પ્રત્યયો વિઠ્ઠલે લાગે છે. - ઉદા. સૂત્રઃ ૩ માં જુઓ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) દ્વિતીયાયાઃ કામ્યઃ

(૨) તુમ્હાદિ ૩/૪/૨૧ થી ઇચ્છાયામ

✠ વિશેષ :- ૦ અમ્ કેમ કહ્યું ?

ઇદમ્ ઇચ્છતિ - આને ઇચ્છે છે. મ્ દારા. જન્દ છે

૦ અઘ્યય વર્જન કેમ કહ્યું ?

સ્વર ઇચ્છતિ-રંગને ઇચ્છે છે. સ્વર અઘ્યય છે.

કચન્ મા ન્ દાર કચનિ ૪/૩/૧૧૨ સૂત્રના વિશેષણ રૂપ છે

૦ *કચન્ માં ક દાર કર ના સામાન્ય ગ્રહણને મારે છે જેમકે કયો વા ૪/૩/૮૧

[૨૦૪૩]

(૩) કચનિ ૪/૩/૧૧૨

★ વૃત્તિ :- અવર્ણાન્તસ્ય કચનિ ઈઃ સ્યાત્ ।

પુત્રમિચ્છતે પુત્રીયતિ ।૪। અપુત્રીયીત્, અપુત્રીયિષ્ટામ્ ।૫।

પુત્રીયામાસ ।૬। પુત્રીયિતા ।૮। પુત્રીયિચ્છતિ ।૯।

✠ વૃત્ત્યર્થ :- અ વર્ણાન્ત નામનાં અ કે આ નો કચન્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે ઈ થાય છે. પુત્રમ્ ઇચ્છતે પુત્રીયતિ (ધા ૨.-૧૫ પ ૧૨) પુત્રને ઇચ્છે છે.

૦ પુત્ર + કચન્ + શવ્ + તિવ્ = (આ સૂત્રથી ઈ થતાં)
પુત્રી + ય + મતિ = પુત્રી + ય + મતિ (હ્રાસ્વાદેત્યવદે ૨/૧/૧૧૩ થી મ લોપ) પુત્રીયતિ

૦ (૨-સ) પુત્રીયેત્ વગેરે રૂપો કર્તારિ મુખ્ય સમજવા - (જુઓ પશિષ્ટ)

★ અનુવૃત્તિ :- ઈઃ (ત્વૌ) અવર્ણસ્ય...૪/૩/૧૧૧

* કચન્...અઘ્યયવૃત્તિ બા. ૨, પ. ૩૩

❧ વિશેષ :- ૦ ફે આદેશ દીર્ઘત્વને અપવાદ કરે છે - દીર્ઘશ્ચિવ્યજ્ઞયેષુ ચ ૪/૩/૧૦૮ થી દીર્ઘની પ્રાપ્તિ હતી.

૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

માલીયતિ - માળને ઇચ્છે છે સ્વચ્છીયતિ - ખાટલીને ઇચ્છે છે, સુચ્છીયતિ - સુખને ઇચ્છે છે, ધર્મીયતિ - ધર્મને ઇચ્છે છે

[૨૦૬૪]

(૪) આધારાદ્યોપમાનાદાચારે ૩/૪/૨૪

★ સુત્રપૃથક :- આધારાત્ ચ ઉપમાનાત્ આચારે

★ વૃત્તિ :- માન્તાવ્યવર્જાદુપમાનાત્ દ્વિતીયાન્તાદાધારાશ્ચ નામ્ન આચારે ક્યન્ વા સ્યાત્ । પુત્રમિવાચરતિ પુત્રીયતિ છાત્રમ્ । પ્રાસાદે ઇવાચરતિ પ્રાસાદીયતિ કુટુમ્બમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મ કારાન્ત નામ તેમજ અવ્યયોને છોડીને ઉપમાનાત્યા એવા દ્વિતીયાન્ત નામને તથા આધાર અર્થમાળા નામને “આચાર” અર્થમાં ક્યન્ (ય) પ્રત્યય થાય છે.

૦ ઉપમા :- પુત્રવ્ ઇવ આચરતિ - પુત્રીયતિ છાત્રમ્ (ધા. ૨. ૧ ૩-૫. ૩૭) પુત્રની જેમ વિદ્યાર્થીને માને છે પુત્ર + ક્યન્ + શ્ચ + તિવ્ = પુત્રી + ય્ + જ + તિ = ૦ આધાર :- પ્રાસાદે ઇવ આચરતિ-પ્રાસાદીયતિ કુટુમ્બમ્ (ધા. ૨.- ૧૧૫-૫. ૩૮) કુંવરીને મહેલ સમજીને રહે છે (અન્નેમાં અ નો ફે ક્યન્ ૪/૩/૧૧૨ થી થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અમાવ્યયાત્ ક્યન્ ૩/૪/૨૩ (૨) નવા ૩/૪/૧૮ થી (૩) દ્વિતીયાયાઃ ૩/૪/૨૨

❧ વિશેષ :- ૦ સિદ્ધહેમની વૃત્તિ મુજબ “આધાર” અર્થમાં સમન્વયન્ત નામ હોયતો ક્યન્ લાગે છે આધારાત્ કેમ કહ્યું ?

પરશુના દાત્રેણ ઇવ આચરતિ - પરશુને દારૂદાની જેમ વાપરે છે - આધાર અર્થ નથી માટે ક્યન્ ન થાય

૦ અ-માવ્યયાત્ કેમ કહ્યું ?

ઇદમ્ ઇવ આચરતિ - આની જેમ આચરે છે. મ્ અન્ય છે

૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

વચ્ચીયતિ કમ્બલ - કામળાને વચ્ચની જેમ વાપરે છે.

[૨૦૬૫]

(૫) કતુઃ ક્વિપ્ ગલ્મક્લીવહોઢાત્ કિત્ ૩/૪/૨૫

★ સુત્રપૃથક :- કતુઃ ક્વિપ્ ગલ્મ-ક્લીવ હોઢાત્ તુ કિત્

★ વૃત્તિ :- કતુઃ સમાનાદાચારેઽર્થે ક્વિપ્ વા સ્યાત્ ।

ગલ્માદિમ્યસ્તુ સ એવ કિત્ । અશ્ચ ઇવાચરતિ અશ્ચતિ - પ્રગલ્ભતે - ક્લીવતે - હોઢતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપમાનાત્યાથી કતાં સૂચક નામને “આચાર” અર્થમાં ક્વિપ્ વિઠલ્પે થાય છે. ગલ્મ, ક્લીવ, હોઢ શબ્દને લાગેલ ક્વિપ્ પ્રત્યય કિત્ જેવો સમજાવેા અશ્ચ ઇવ આચરતિ - અશ્ચતિ (ધા. ૨.- ૧૭ ૫. ૪૪) ઘોડાની જેમ આચરે છે - ઘોડા જેવો લાગે છે. (૧-વ) અશ્ચનિ-મશ્ચ + ક્વિપ્ + શ્ચ (મ) + તિવ્ (તિ) = (ક્વિપ્ પ્રત્યય આપો ફ્ છે તેવી) મશ્ચ + જ + તિ = અતઃ થી અશ્ચ્ + અતિ = અશ્ચતિ

૦ કિત્-ક્વિપ્ ના ઉદાહરણ :-

(નોંધ :- ફલિતઃ કર્તૃરિ ૩/૪/૨૨ થી આત્મને ૫૬

(૧) પ્રગલ્ભ ઇવ આચરતિ - પ્રગલ્ભતે - (ધા. ૨.- ૧૨૪ ૫. ૭૧) - હોશીયાર જેવો લાગે છે.

(૨) ક્લીવતે (ધા. ૨.- ૧૨૫ ૫. ૭૨) નપુ સ્ક જેવો લાગે છે

(૩) હોઢતે (ધા. ૨.- ૧૨૬ ૫. ૭૨) મુખ જેવો લાગે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- (માધારાચ) ઉપમાનાદાચારે ૩/૪/૨૪

❧ વિશેષ :- ૦ દ્વિતીયાયાં (ખીચ વિભક્તિ વાળું) નામ અનુવર્તે છે તે ખ્યાલ રાખવો

૦ * ક્વિપ્ એ પૂર્વ પ્રસિદ્ધ અનુવાદ છે તેનાથી (સ્મરતે) કિત્ કે વિત્ કાર્યો થતાં નથી.

૦ અન્ય ઉદાહરણ :- (અધર્માં યુજ્ય થયે છે)

ઈરિવાચરતિ-ઈ + ક્વિપ્ + તિવ્ = અચિત્, ઋ-મરતિ-ઋ ની જેમ આચરે છે. મરતિ - પૃથ્વી જેવું આચરે છે અનહોહતિ - અળઃ જેવું આચરે છે.

[૨૦૬૬]

(૬) ક્યદ્ ૩/૬/૨૬

★ વૃત્તિ :- કતુઃ સમાનાદાચારે ક્યદ્ વા સ્યાત્ । દીર્ઘશ્ચીતે દીર્ઘે. હંસાયતે । ૪।

■ મહંસાચિષ્ઠ । ૫। હંસાયાચ્ચક્રે । ૬। હંસાચિષીઠ । ૭। (સો વા લુક્ ચ કરકે) વચાયતે વચસ્યતે । ઓજોવરતો નિત્યં સ્ લુક્ । ઓજાયતે । મપ્વરાયતે । કઠો રીઃ, માત્રીયતે । કચ્છમાનિપિત્તદ્વેતે इति पुद्मां बावे, इयेनीवा-चरतीति इयेतायते काकः

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપમાનાત્યાથી એવા કતાં ૩૫ નામને “આચાર” અર્થમાં ક્યદ્ (ય) પ્રત્યય વિઠલ્પે

* ક્વિપ્ - બૃહદ્વતિ ભા. ૨. ન્યાસ પૃ. ૫૧

ધાયછે. (દીર્ઘશ્ચિવ્વ યદ્ યક્ કયેષુ ચ ૪/૩/૧૦૮ થી દીર્ઘ) હંસાયતે (ધા. ૨.-૧૭ પૃ ૭૮) હંસઙ્ઘ આચરતિ - હંસની જેમ આચરણ કરેછે. હંસ + કયઙ્ઘ + અ + તે = હંસ + ય + તે સ નો અ દીર્ઘ થયો યનો અ-લુગસ્યાદેત્યપદે યો લોપ)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કર્તૃકિવર્ણ... ૩/૪/૨૫ થી કર્તૃ (૨) (આષ રાચ) ઉપમાનાદાચારે ૩/૪/૨૪

❧ વિશેષ :- ૦ કયઙ્ઘ માં હુ કાર આત્મને-૫૬ માટે અને ક કાર સામાન્યના મહણને માટે છે. ૦ કયઙ્ઘ કિર્ણતુલ્ય વિપયને કા-ણે પર્વાયનાથી પ્રયોગ થાય ૦ ઉદાહરણ :-

અપ્તવાયને- ધેહા જેવું વર્તન કરે છે

ગદંભાયતે- ગધેહ જેવું વર્તન કરે છે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૧) સો વા લુક્ ચ ૩/૪/૨૭ ઉપમાનાગથી કર્તા સૂત્રક સૂ કારાન્ત નામને આચર અર્થમાં કયઙ્ઘ વિરૂપે ધાયછે. અને સ નો લોપ ધાયછે પયસ્ ઇવ આચરતિ = પયસ્યતે પક્ષે પયાયતે (ધા. ૨.-૯૨, ૯૩-૫ ૧૦૦) પરસ + કયઙ્ઘ = પયસ્યતે પક્ષે સૂ લોપ અને દીર્ઘશ્ચિવ્વ યદ્ ય દીર્ઘ પયાયતે [૫૩૨]

(૨) ઓજોડપ્સરસ ૩/૪/૨૮ ઉપમાનાગથી કર્તૃસૂત્રક ઓજસ અને અપ્સરસ નામને આચર અર્થમાં કયઙ્ઘ (ય) પ્રત્યય વિરૂપે ધાયછે. અન્ત્ય સૂ નો લોપ ધાયછે ઓજાયતે (ધા. ૨. ૯૦ પૃ ૯૯) અપ્સરાયતે-(ધા. ૨-૯૧, ૫ ૧૦૦) અપ્સરાની જેમ આચરે છે નિત્ય સૂ લોપ માટે આ ન બનાવેલ છે [૫૩૩]

૦ ક્રતો રીઃ (જળંગ સૂત્ર ક્રમાંક ૧૦૫૪)-માતૃ માત્રીયતે માતાની જેમ આચરે છે. એન્દરીતે પિતૃ પિત્રીયતે (ધા. ૨.-૪૧ પૃ ૮૪) પિતાની જેમ આચરે છે પિતૃ + કયઙ્ઘ + તે = (આ સૂત્રથી રી) પિત્રી + ય + અ + તે થયું. ૦ કયઙ્ઘમાનિપિત્તદિત્તે (જળંગ સૂત્ર ક્રમાંક ૧૨૬) થી પુન્ત બાવ- ર્યેનીવાચરતિ ઇતિ ર્યેતાયતે કાકા ર્યેની= ર્યેત વજ્જ વાળી રત્રી (અપાન ૩૫-૯૫) ઇતાયતે ધા. ૨.-૨૫ પૃ. ૮૦) ર્યેની + કયઙ્ઘ = (કયઙ્ઘમાનિ ૦ ૩/૨/૫૦ થી) પુન્ત થતા * મૂળ શબ્દ ર્યેત + કયઙ્ઘ = (દીર્ઘશ્ચિવ્વ યદ્ ય દીર્ઘ) ર્યેતા + ય + શવ્ + તે

[૨૦૫૭]

* મૂળ શબ્દ - ર્યેત - જુઓ. મૂત્ર ર્યેતૈત્ હરિત ભરત... નશ્વ ૨/૪/૭૧

(૭) નં કયે ૧/૧/૨૨

★ વૃત્તિ :- નાન્તં નામ કયે વરે પદં સ્યાત્ । રાજીયતિ / રાજાયતે ।

■ વ્યકયે રૂપવાદેશે ગઘ્યતિ/ગઘ્યતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ન અન્તવાળા નામને કયઙ્ઘ, કયન્ કે કયઙ્ઘ પ્રત્યય લાગે ત્યારે ૫૬ સંજ્ઞા થાય છે રાજાનમ્ ઇચ્છતિ ^૧ રાજીયતિ (ધા. ૨. -૯૫ પૃ. ૩૩) રાજાને ઇચ્છે છે રાજન્ + કયન્ (આ સૂત્રથી ૫૬ સંજ્ઞા = (નામ્નોતો ૦ ૨/૧/૬૧ થી અન્ત્ય ન્ લોપ) રાજ + કયન્ = (કયનિ ૪/૩/૧૧૨ થી અ નો ઈ) રાજી + ય + અ + તિ = રાજીયતિ પક્ષે કયઙ્ઘ થી રાજાયતે - રાજેવ આચરતિ (ધા. ૨.-૭૬ પૃ. ૬૪) રાજન્ + કયઙ્ઘ = રાજ + ય (ઉપર મુજબ) = (દીર્ઘશ્ચિવ્વ ૦ થી દીર્ઘ) રાજા + ય + અ + તે = રાજાયતે - રાજાની જેમ વર્તે છે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) તદન્તં પદમ્ ૧/૧/૨૦ (૨) નામસિદ્ધયગ્જને ૧/૧/૨૧

❧ વિશેષ :- ૦ અર્થ ગ્યજ્ઞને એવું જે ૧/૧/૨૧ સૂત્રમાં લખ્યું તેનો અપવાદ કરી આ સૂત્રમાં ન્ + કય ને ૫૬ સંજ્ઞા કરી

૦ કયા ના સામાન્ય મહણથી કયન્, કયઙ્ઘ, કયઙ્ઘ ત્રણેનું મહણ થશે.

૦ નં કેમ કહ્યું ?

વાચ્યતિ અહીં અન્તે ચ્ છે માટે આ સૂત્રથી ૫૬ સંજ્ઞા ન થાય ૫૬ સંજ્ઞા ન થવાથી ચ્ નો કૂ પણ નથઈ શકે.

* ૧ રાજીયતિ (૧) રાજાનમ્ ઇચ્છતિ = રાજન્ + કયન્ (અમાન્યાત્કયન્ ૩/૪/૨૩)

(૨) રાજા ઇવ આચરતિ-રાજન્ + કયઙ્ઘ (કયઙ્ઘ ૩/૪/૨૬)

(૩) ડાણ્ણેહિતાદિભ્યઃ પિદ્ ૩/૪/૩૦ થી કયઙ્ઘ પ્રત્યય લાગે આ સૂત્ર વડે ૫૬ સંજ્ઞા થતા પૂર્વનો ન્ લોપ થાય.

-૦- વિશેષણમન્તઃ ૭/૪/૧૧૩ પરિભાષાથી ન કારાન્ત એવો અર્થ થયો છે

■ શેષવૃત્તિ :- વ્યકયે જળંગ સૂત્ર ક્રમાંક ૫૬૧ મુજબ ઓ કે ઓ પછી (કમંણી સિવાયનો) કય આવેતો અવ્ -માવ્ અનુક્રમે થાય ગો + કયન્ = ગઘ્યતિ-(ધા. ૨. -૬૦ પૃ ૨૮) ગામ્ ઇચ્છતિ = ગામને ઇચ્છે છે

ગઘ્યતે-(ધા. ૨.-૪૯ પૃ ૮૬) ગૌરિવાચરતિ ગો + કયઙ્ઘ = ગઘ્યતે [૨૦૫૮]

* રાજીયતિ:- તત્વ પ્રકાશિકા મહાશ્વ ન્યાયા ૫૬ : ૧/૩૧

(૮) ડાચ્ લોહિતાદિભ્યઃ ષિત્ ૩/૪/૩૦

★ વૃત્તિ :- એમ્પઃ કર્તૃભ્યશ્ચ્યર્થે ષિત્ કચ્ ણિત્ સ્થાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ડાચ્ પ્રત્યયાના નામ તથા લોહિતાદિ-લોહિત વગેરે શબ્દોને જિવ અર્થમાં ષિત્-કચ્ (કચ્છ) પ્રત્યય લાગે છે. (ઉદા. સુત્રઃ ૯ માં જુઓ)

★ અનુવૃત્તિ :- કચ્ ૩/૪/૨૧

❧ વિશેષ :- ૦ ડાચ્ પ્રત્યયના વિધાનો સુત્ર ૭/૨/૧૩૫ થી ૭/૨/૧૪૫-સિદ્ધિ મળ્યા. માં આપેલા છે. ૦ લોહિતાદિ (ગણ) - લોહિત, જિહ્વા, ક્ષ્યામ, ધૂમ, ચર્મનૂ, હર્મ, ગર્વ, સુલ્, દુઃલ્, મૂર્છા, નિદ્રા, ક્રુપા, કરુણા... વગેરે ૦ સુત્રમાં મુકેલ બ વ. આકૃતિમળ્ય મારે છે. ૦ જિવ અર્થના જેવું - જેમકે પહેલા લાલ ન હતું તે લાલ થાય છે. તેથી જ માત્ર લોહિતઃ ભવતિ મા કચ્છ ન લાગે

[૨૦૪૮]

(૯) કચ્છો નવા ૩/૩/૪૩

★ વૃત્તિ :- કચ્છવૃત્તાદારને પદં વા સ્થાત્ । પટપટાયતિ, પટપટાયતે । લોહિતાયતિ । લોહિતાયતે । રૂપાદિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અન્તે કચ્છપ્રત્યય આવે છે. હે.ય (તેવા ધાતુને ઠાંમાં) નિહલે આત્મનેપદ થાય છે. ૦ પટપટાયતિ પક્ષે પટપટાયતે (ધા. ૨-૧ પ. ૧૨૦)

* અગત્ પટત્ ભવતિ = (અવ્યક્તાનુકરણ... દ્વિઃ ચ ૭/૨/૧૪૫ થી ડાચ્ પ્રત્યય અને દ્વિર્લાવ થતા) પટત્ પટત્ + ડાચ્ = (ડાચ્વાદૌ ૭/૨/૧૪૮ થી પૂર્વના પટત્ નો ત્ લોપ) પટપટત્ + ડાચ્ = ડિલ્પત્ત્ય સ્વરાદેઃ ૨/૧/૧૧૪ થી અન્ત્ય સ્વગદિ લોપ) પટપટ + આ (હ અને ચ બન્ને હૃ છે) = ૩૫ વિહલે આત્મનેપદ - કચ્છ લાગતા થશે તેથી પટપટાયતે પક્ષે પટપટાયતિ

૦ લોહિતાયતે પક્ષે લોહિતાયતિ (ધા. ૨-૨, પ. ૧૨૦)

અલોહિતઃ લોહિતઃ ભવતિ

★ અનુવૃત્તિ :- પરાણિ... ૩/૩/૨૦ થી આત્મને પદમ્

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

[૨૦૭૦]

(૧૦) તપસઃ કચ્ ૩/૪/૩૬

★ વૃત્તિ :- અસ્માત્ કર્મણઃ કૃતાવર્થે કચ્ નવા સ્થાત્ । તપઃ કરોતિ । તપસ્યતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (દ્વિતીયાન્ત) તપસ્ શબ્દને કૃ

* પટપટાયતિ - સાધનિશ-અધ્યપ્રવૃત્તિ બા. ૨ પ. ૧૦

અર્થમાં (તપ કરવો અર્થમાં) કચ્ વિહલે થાય છે. તપઃ કરોતિ - તપસ્યતિ (ધા. ૨.-૧૧૮, પ. ૩૮) તપ કરે છે. તપસ્ + કચ્ + શ્ચ + તિવ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) દ્વિતીયાયાઃ કામ્યઃ ૩/૪/૨૨ થી દ્વિતીયાયાઃ (૨) શબ્દાદેઃ કૃતૌ વા ૩/૪/૩૫

(૩) યુજાદેનં વા ૩/૪/૧૯ થી નવા

❧ વિશેષ :- ૦ તપસ્ શબ્દ ઠમ્ રૂપ હોવાને કારણે - જેમકે તપઃ કરોતિ

૦ કચ્ ત્રણ અર્થમાં થયો :- (૧) કચ્-હૃત્ અર્થ- (સુત્રઃ ૨), - (૨) કચ્-આચાર અર્થમાં (સુત્રઃ ૪) (૩) કચ્-“તપ” ને “કરવું” અર્થમાં

[૨૦૭૨]

(૧૧) નમોવરિવશ્ચિત્રહોડર્ચાભેવાશ્ચર્યે ૩/૪/૩૭

★ સુત્રપૃથક :- નમસ્-વરિવશ્-ચિત્રહઃ અર્ચા-સેવા-આશ્ચર્યે

★ વૃત્તિ :- એમ્પઃ કર્મભ્યો યથાસંલ્પમર્ચાદિષ્વર્થેષુ કચ્ નવા સ્થાત્ નમસ્યતિ વરિવસ્યતિ । ચિત્રીયતે

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નમસ્, વરિવશ્ અને ચિત્રહ (ચિત્ર) શબ્દને અનુક્રમે (અર્ચા) પૂજા સેવા અને આશ્ચર્ય કરવું એ અર્થમાં વિહલે કચ્ પ્રત્યય લાગે છે.

(૧) નમસ્યતિ- (ધા. ૨.-૧૧૯, પ. ૩૮) તે નમસ્કાર કરે છે. નમસ્ + કચ્ + શ્ચ (ય) + તિ

(૨) વરિવસ્યતિ (ધા. ૨.-૧૨૦, -વરિવશ્ કરોતિ એવા કરે છે)

(૩) ચિત્રીયતે (ધા. ૨.-૧૨૧, પ. ૩૮) ચિત્ર કરોતિ - ચિત્રહ + કચ્ = (કચ્ની ૪/૪/૧૨૨ થી હૃ) ચિત્રી + ય = (ચિત્રહ માં હ કારથી આત્મનેપદ) ચિત્રીયતે આશ્ચર્ય કરે છે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) તપસઃ કચ્ ૩/૪/૩૬ થી કચ્ (૨) શબ્દાદેઃ કૃતૌ વા ૩/૪/૩૫ થી કૃતૌ

(૩) યુજાદેનં વા ૩/૪/૧૯ થી નવા

❧ વિશેષ :- ૦ અર્ચા વગેરે ઠમ્ હતું ?

(૧) નમઃ કરોતિ-નમસ્ શબ્દ બોલે છે મારે કચ્ નવા

(૨) ચિત્ર કરોતિ-ચિત્ર કરે છે-આલેખન કરે છે અર્થમાં કચ્ નવા

૦ શક્તાર્થે વષહ્ નમઃ ૨/૨/૬૮ થી નમસ્ ના થોડે અપૂર્ણતા પ્રાપ્તિ છતાં અર્ચા દ્વિતીયા થઈ તે * ઉપપદ

વિભક્તેઃ કારક-વિભક્તિ-વલ્લિયસી ન્યાય મુજબ કારક વિભક્તિ બળવાન થતા થઈ શક્યું - જેમકે : દેવાઃ આપ તમ નમ-

સન્તિ-તમ - દ્વિતીયા છે.

[૨૦૭૨]

* ઉપપદ - ન્યાય - ૪૬ પ. ૪૩

(૧૨) ક્ષુદ્ધગદ્ધેઽશનાયોદન્યધનાયમ્ ૪/૩/૧૧૩

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષુત્-તૃહ-ગદ્ધેઽશનાય ઉદન્ય ધનાયામ્

★ વૃત્તિ :- દ્વિચ્છેષુ યથાસહૃલ્યપ્રમાણાદયઃ કયન્નન્તા નિપાતન્તે । અશનાયતિ । ઉદન્યત । ધનાયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષુત્ (કુખ) તૃહ (તૃષા), ગદ્ધ (ગૃહ-લાઘ્ય) અર્થમાં કયન્ અન્તવાળી અશનાય, ઉદન્ય અને ધનાય શબ્દ અનુક્રમે નિપાતન કરાયછે.

(૧) અશનાયતિ-અશનમિચ્છતિ - ભોજનને ઇચ્છે છે.

(૨) ઉદન્યતિ - ઉદકમિચ્છતિ - પાણીને ઇચ્છે છે.

(૩) ધનાયતિ - ધનમિચ્છતિ - ધનને ઇચ્છે છે.

★ અનુવૃત્તિ :- કર્ણિ ૪/૩/૧૧૨

❧ વિશેષ :- ૦ ક્ષુદ્ધાદૌ કમ કલ્પું ?
અશનીયતિ દાતુમ્-દેરાને મટે ભોજનને ઇચ્છે છે. અહીં દાતુમ્ અર્થ મુખ્ય છે માટે આ સૂત્ર ન લાગે

[૧૦૭૩]

(૧૩) વૃષાધ્વાન્મૈથુને સ્સોઽન્ત ૪/૩/૧૧૪

★ સૂત્રપૃથક :- વૃષ-અશ્વાત્ મૈથુને સ્સ અન્તઃ

★ વૃત્તિ :- આઃ ા મૈથુનાર્થાઽર્થાં કયન્ સ્સોઽન્તઃ સ્થાત્ ।
વૃષસ્યતિ ગૌઃ । અશ્વસ્યતિ વઢવા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વૃષ (અળદ) અને અશ્વ (ધોડો) શબ્દને મૈથુન અર્થમાં કયન્ પ્રત્યય લાગતા નામને અન્તે “સ્” આગમ થાયછે.

૦ વૃષસ્યતિ ગૌઃ (ખા ૨-૨૭, પ ૧૫) ગાય મૈથુન માટે અળદને ઇચ્છે છે. - વૃષ + કયન્ = વૃષ + સ્ + ય + અ + તિ = વૃષસ્યતિ

૦ અશ્વસ્યતિ વઢવા (ખા ૨-૨૯, પ ૧૬) ધોડી મૈથુન માટે અશ્વને ઇચ્છે છે

★ અનુવૃત્તિ :- કર્ણિ ૪/૩/૧૧૨

❧ વિશેષ :- ૦ મૈથુને કમ કલ્પું ?

વૃષીયતિ બ્રાહ્મણીય દ્વારે સાંદને ઇચ્છે છે. મૈથુન અર્થ નથી

૦ સૂત્રમાં સ્સ (એ સ્ કાર) મુદરાથી (નસ્સઃ ૨/૪/૫૯ થી) સ્ ના પૂ નો નિષેધ થશે

૦ મનુષ્ય જાતિ માટે પણ મૈથુન અર્થમાં વૃષસ્ય શબ્દ પ્રયોજાય છે - * લેખાન ચિત્રામણી વૃષસ્યન્તિકામુકિ અર્થ માં વપરાયછે - મૈથુનની ઇચ્છાવાળી સ્ત્રી

[૧૦૭૪]

(૧૪) અસૂ ચ લૌલ્યે ૪/૩/૧૧૫

★ વૃત્તિ :- ભોગેચ્છાતિરેકે લૌલ્ય તત્ર ગમ્યે કયન્ પરે નામનઃ સ્સોઽમ્ ચાન્તઃ સ્થાત્ । દ્વિત્ત્વાસાઠાન્નાસ્ય વત્તમ્ । દધિસ્યતિ । દધ્યસ્યતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- લૌલ્ય-ભોગ ભોજનવાની ઇચ્છા નો અતિરેક તે લૌલ્ય લૌલ્ય અર્થમાં કયન્ પ્રત્યય લાગતા નામને અન્તે સ્ અને અસૂ આગમ થાયછે. (ન સ્સઃ ૨/૩/૫૯ સૂત્રને વીધે એ સ્ કાર (સ્સઃ) ષ ના નિષેધ માટે છે) ૦ દધિસ્યતિ પક્ષે દધ્યસ્યતિ - ખૂબજ આક્રમિતથી દહીં ખાયછે (ખા ૨-૪૨-૪૩, પ ૧૯) દધિ + કયન્ = દધિ + સ્ + ય + ષ + તિ પક્ષે દધિ + અસૂ + ય + અ + તિ = દધિસ્યતિ પક્ષે દધ્યસ્યતિ (ય ના અ નો લુગસ્યા૦ થી લોપ)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) વૃષાશ્વાત્... ૪/૩/૧૧૪ થી સ્સોન્તઃ (૨) કયન્ ૪/૩/૧૧૨

❧ વિશેષ :- ૦ લૌલ્ય કમ કલ્પું ?

ક્ષીરિયતિ દાતુમ્ - આપના માટે દુધને ઇચ્છે છે. અહીં દાતુમ્ અર્થ છે માટે સ્ આગમ ન થાય.

૦ અસૂ વિધાન અન્-અ કારાન્ત નામ માટે છે કેમકે અ કારા. નામમાં તો લુગસ્યાદેયવર્તે ૨/૧/૧૧૩ થી પૂર્વ-અ લોપાયને એકજ રૂપ થયાનું છે. જેમકે ક્ષીરસ્યતિ (એટલેકે)

૦ * સંક્ષેપમાં કહીએ તો (૧) દધિમ્ ઇચ્છતિ (૨) અમા-વ્યયાત્ ૨/૪/૨૩ થી કયન્ (૩) અશ્વ લૌલ્યે ૪/૩/૧૧૫ થી સ્, અસૂ આગમ (૪) જે અસૂ નો વિહલ્ય લપ્ઠએ તો ઇવર્ણદિઃ ૧/૨/૨૯ થી યત્વ બગેરે સિદ્ધ થશે તેથી દધ્યસ્ય થશે (૫) અ કારાન્તમાં લુગસ્યા૦ ૨/૧/૧૧૩ થી પૂર્વ અ લોપ થશે.

[૧૦૭૫]

(૧૫) ણિજુ બહુલં નામ્ઃ કૃગાદિષુ ૩/૪/૪૨

★ વૃત્તિ :- કૃગાદીનાં ધાતુનામર્થે ણિજુ બહુલં સ્થાત્ । ત્રત્ય સ્વરાદેરિત્યન્ત્ય સ્વરાદિ-લુકિ, મુણ્ડં કરોતિ, મુણ્ડયતિ છાત્રમ્ । પટુમાચટે, પટયતિ । વૃક્ષં રોપયતિ, વૃક્ષયતિ । કૃતં ગૃહ્ણતિ, કૃતયતિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કૃગ્ બગેરે ધાતુઓના અર્થમાં કાઈપણ નામથી ણિજુ પ્રત્યય બહુલાએ (બહુલમ્) થાયછે. (ત્રત્ય સ્વરાદેઃ ૭/૪/૪૩ થી અન્ત્ય સ્વરનો લોપ થશે) મુણ્ડયતિ (ખા ૨-૧૫ પ ૧૩૭) મુણ્ડં કરોતિ છાત્રમ્ વિદ્યર્થોને મુંડે છે. (મુંડન કરે છે)

* અધિષ્ઠાન ચિન્તામણી શ્લોક-૫૨૭-અર્થ કાણ્ડ પૂ ૧૨૦

* દધિસ્યતિ-દેમ વિભ્રમ-શ્લોક ૮, પ. ૧૧

૦ મુણ્ડ + ણિચ્ (હા) + શ્વ (મ) + તિ = મુણ્ડ + એ
+ અતિ = મુણ્ડ + મય્ + અતિ (અહીં હ ના મ નો
લે પ ત્રત્ય સ્વરાદેઃ યા થયે) = મુણ્ડયતિ
૦ પટયતિ (ધા. ૨-108, પૃ. 141) પટુમાચ્છે હોશિ-
યારને હહેછે - પટુ + ણિચ્ + શ્વ + તિચ્
૦ વૃક્ષયતિ (ધા. ૨. 81, પૃ. 140) વૃક્ષમ્ રોપયતિ
૦ કૃતયતિ (ધા. ૨-30, પૃ. 140) કૃતં ગૃહ્ણતિ

❧ વિશેષ :- ૦ બહુલમ્-શબ્દ પ્રયોગ અનુસર-
ણને માટે છે. -તેનામાં-ને નામ જે વિભક્તિ સાથે જે
ધાતુમાં દેખાય તે નામ લે વિભક્તિ સાથે તે ધાતુમાંજ
[ણિચ્ પ્રત્યયવાળું] થાયછે તેમ સમજવું જેમકે :-તિલકયતિ
ત્રેલોક્યને તિલક કરેછે. ત્વચયતિ-ત્વચાને ઘડણુ કરેછે
ઉદ્ઘાટયતિ-દ્વાર ઉધાડે છે. દણ્ડયતિ-દંડ કરેછે પ્રમાણયતિ
પ્રમાણને કરેછે -વગેરે.
૦ કૃમ વગેરે-કરવું. બોલવું. ઉધાડવું ઘડણુ કરવું વગેરે

[૨૦૭૬]

(૧૬) સત્યાર્થો નેદત્યાઃ ૩/૪ ૪૪

★ સૂત્રપૃથઃ :- સત્ય-મર્થ-વેદસ્વ માઃ

★ પૃતિ :- એમાં ણિચ્ સંનિયોગે આઃ સ્યાત્ । સત્યા-
પયતિ, અર્થાપયતિ, વેદાપયતિ ।

■ પ્રિયસિધેરેત્યાદિના પ્રાચ્યાદેશે, પ્રિયમાચ્છે પ્રાપયતિ इत्यादि
સ્થૂલદૂરેત્યાદિના સ્થૂલમાચ્છે સ્થવયતિ ।

❧ પૃત્યર્થ :- સત્ય, અર્થ, વેદ શબ્દોને ણિચ્
ના યોગમાં અન્ત્ય સ્વરનો આ થાયછે. - સત્યાપયતિ
(ધા. ૨.-50, પૃ. 144) સત્યને હહેચ અથવા કરેછે.
સત્ય + ણિચ્ + મ + તિ = (આ સૂત્રથી અન્ત્ય સ્વરનો
આ) સત્યા + ઈ + મ + તિ = (અર્તિરીઝી ૦ ૪/૦/૧૧
થી પુ આગમ) સત્યા + પ્ + ઈ + મ + તિ = સત્યાપયતિ
એજરીતે-અર્થાપયતિ-અર્થને હહેછે. વેદાપયતિ-વેદને હહેછે

★ અનુવૃત્તિ :- ણિચ્ બહુલમ્ ૪/૪/૪૨ થી ણિચ્

❧ વિશેષ :- ૦ આ કાર. એવા વિધાન
આમત્યથી ક્રત્યસ્વરાદેઃ ૭/૪/૪૩ થી અ કારનો લેાપ
થતો નથી

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ પ્રિય સ્થિર સ્ફિરોદ...વૃન્દમ્ ૭/૪
/૩૮ (સર્ગંગ સૂત્ર ક્રમાંક-૬૦૫) થી અનુક્રમે પ્રા-સ્થા
વગેરે આદેશ થતાં - પ્રિયમાચ્છે - પ્રા + ણિચ્ + મ
+ તિ = પ્રા + પ્ (અર્તિરીઝી થી પુ આગમ) + ઈ +
અતિ = પ્રાપયતિ-પ્રિયને હહેછે. (ધા. ૨-48, પૃ. 144)
■ સ્થૂલ દૂર યુત...નામિનઃ ૭/૪/૪૨ (સર્ગંગ સૂત્ર ક્રમાંક
૬૦૭) થી અન્ત્યનો લેાપ અને ગ્રુણ થતાં-સ્થૂલ+ણિચ્
= સ્થુ + ઈ + મ + તિ = (ગ્રુણ) સ્થો + ઈ + અતિ =
સ્થવ્ + મય્ + અતિ = સ્થવયતિ = સ્થૂળને હહેછે
અથવા કરેછે. (ધા. ૨-73, પૃ. 142)

[૨૦૭૭]

પૂ. મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય વિજયજી મણિવરે રચેલ હૈંમ બહુપ્રક્રિયાની નામધાતુ
પ્રક્રિયાનો... અપ્રતીમ ચારીત્ર રાગી પૂ. આ. દેવશ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજીના શિષ્ય
ઉદાર દિલ ઉપાધ્યાય પૂ. સમાસાગરજી મ. સા. ના સરલ સ્વભાવી શિષ્ય પૂ. મુનિશ્રી
લક્ષ્મીતસામરજીના શિષ્ય નિત્ય તપસ્વી પંન્યાસ પૂ. મુશીસસામરજી મ.સા. ના સંવેદશીલ
મુનિરાજ પૂ. સુધર્મસામરજી મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ દીપરતન સાગર (M. Com. M. Ed.)
કરેલ ગુજરાતી અનુવાદ તથા સસંદર્ભ વિવરણ સમારત.

ધાતુઓના જેવા અર્થવાળા ધાતુઓપણ દ્વિત્વમંક બન્યાય છે
૦ ની-દ્વ-વહ-કૃષ્ ચાર ધાતુના મુખ્ય ક્રમને કહે છે.
તેથી તે ઉકત થતા મુખ્ય ક્રમને પ્રથમા થાય - જ્યારે
દુહ્ વગેરે જાત્રીની ધાતુ ગૌણ ક્રમને કહે છે

૦ “વૃદ્ધિ” - યોષ અર્થવાળા, મલ્લ-આહાર અર્થ-
વાળા શબ્દકર્મક- જે ધાતુનું ક્રમ સંબંધ-વચનરૂપ હોય
તેવા ધાતુઓના પ્રધાન કે ગૌણ ક્રમને પ્રથમા થાય છે
-૦- નિજેચ્છયા - સ્વેચ્છાથી જે ઉકત હોય (કહેવાયું
હોય) તેને (મુખ્ય કે ગૌણને) પ્રત્યય થાય - (જેમકે
વોષ્યતે શિષ્યો ધર્મ પક્ષે વોષ્યતે શિષ્યં ધર્મઃ

૦ અન્વેષાં-અતિ-ગતિ અર્થવાળા કે અક્રમંક જે ગિરાન્ત
ધાતુ તે । પ્રધાન ક્રમમાં ક્રમંજિ પ્રત્યય થાય છે જેમકે
આસ્યતે માસં ચૈવઃ - ચૈત્ર મહિના સુધી યેસાડાય છે.
૦ પઠપઠે ગ્રન્થઃ શિષ્યેણ-શિષ્ય વડે ગ્રન્થ લખાય છે...
વગેરે પઠ (ગ-૧/૨, ૩) ધાતુના ક્રમંજિના રૂપો છે.
જેમકે :- પઠયતે, પઢ્યેતે, પઠન્તે વગેરે (જુઓ પરિશિષ્ટ
ધાતુ રૂપાવર્તી) - પઠ્ + ક્ય + તે = પઢ્યતે

★ અનુવૃત્તિ :- માવ કર્મણો:

❧ વિશેષ - ૦ શિત્-एता: શિતઃ ૩/૩/૧૦

- વર્તમાના સંપત્તી, પંચમી ભસ્તની

૦ ક્ય માં - ક શર - યુષ્ય નિષેધ માટે છે.

૦ શિત કેમ કહ્યું ?

પેટે પઠ-પરોક્ષા ત્રી પુ. એ.વ. અશિત્ છે માટે ક્ય ન લાગે

૦ માવ કર્મણો કેમ કહ્યું ?

પઠતિ - તે બણે છે. - કર્તારિ પ્રયોગ છે.

૦ ૧ દ્વિત્વમંકની આ ઠારિકા અને પૂ કલિકાલ સર્વંચ
કૃત આશરણની વૃત્તિમાં થોડો મતભેદ છે તે સ્પષ્ટ નથી

[૨૦૭૮]

(૩) * માવકર્મણો: ૩/૪/૬૮

★ વૃત્તિ :- સર્ગસ્માદ્ધાતોર્માવકર્મં વિહિતેઽચ્યતન્યાસ્તે જિચ્
સ્વાત્ ત લુક્ ચ અપાટિ

■ અપટિષાતામ્, અપટિષત ૧૫। પેટે ૧૬। પટિષીઘ ૧૭।
પટિતા ૮। પટિષ્યતે ૧૯। અપટિષ્યત ૧૨૦। ઋતોઃ રિઃ
શકગશીર્થે ૧। ક્રિયતે ૧૧। ક્રિયેત ૧૨। ક્રિયતામ્ ૧૩।
અક્રિયયત ૪।

* ૧ ક્રમંજિ-ભાવે પ્રયોગમાં શિત્ કાળમાં ક્ય લાગે અશિત્
કાળમાં સોધાન પ્રત્યયો લાગે

* ૨ સ્વઃ ૧ મુળજ આત્મનેપદી પ્રત્યયોળ લાગે

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સર્ગ ધાતુને ભાવક્રમંથી વિહિત
કરાયા હોય (ભાવ-ક્રમંજિ પ્રયોગમાં કહેવાયેલા હોય)
ત્યારે અચ્યતની ને ત પ્રત્યય લાગતાં જિચ્ (ફ) પ્રત્યય
થાય છે. અને તેનો લોપ થાય છે. અપાટિ-તેના વડે બણાયું
(૫-અચ.) પઠ્ + ત = (આ મુત્રથી જિચ્ પ્રત્યય અને
ત લોપ થતા) પઠ્ + જિચ્ (ફ) = (જિગિતી થી વૃદ્ધિ)
પાઠ્ + ફ = (અઢધાતોઃ ૦) અ + પાઠ્ + ફ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) જિચ્ તે...ત લુક્ ચ ૩/૪/૨૧
(૨) (સિચ્)...અચ્યતન્યામ્ ૩/૪/૫૩

❧ વિશેષ :- ૦ માવે :- અક્રમંક અથવા

અવિવક્ષિત ક્રમં - અપાટિ તેન

૦ કર્મણિ :- સક્રમંક :- ગ્રન્થઃ અપાટિ તેન

૦ જિચ્ લાગે ત્યારે અચ્યતનીના સિચ્, સક્, અહ, જ
કોષ્ઠ પ્રત્યય ન થાય

■ શેષવૃત્તિ :- પઠ્ ના કશિત્ કાળના કોષોનું નિદર્શન
છે-જે પરિશિષ્ટમાં પણ આપેલ હોય મિનજરૂરી પુનઃ
રાખતંન કરેલ નથી.

(૫-અચ) અપટિષાતામ્ - પઠ્ + માતામ્ = અ + પઠ્ +
હટ્ + સિચ્ + માતાન્ (સિચ્, એટ ધાતુ હોવાથી હટ્
અઢધાતોઃ ૦ થી અ આગમ) અપટિષાતામ્ રૂપ થયું

(૧-૫) પેટે-પઠ્ + ઇ = (મનાદેશાદેરેક ૦ ૪/૧/૨૪ થી
અ નો ઇ દિત્વ અભાવ = પઠ્ + ઇ = પેટે

૦ કુ (અ. ૧/૮૮૮) કંચું - રિઃ શક્યાશીર્થે ૪/૩/૧૦
થી ક્રઠ નો રિ (૧-૦) કુ + ય + તે = ક્રિ + ય + તે =
ક્રિયતે - કરાય છે.

[૨૦૮૭]

(૪) સ્વરગ્રહદશ્ન-હન્યઃ સ્યસિજાશીઃ શ્વસ્તન્યાં જિઙ્ વા
૩/૪/૬૮

★ સૂત્રપૃથો :- સ્વર-દશ-હન્યઃ સ્ય-સિચ્-આશીઃ
--શ્વસ્તન્યાં જિઙ્ વા

★ વૃત્તિ :- સ્વરાન્તાદ્ ગ્રહાદેશ્ચ સ્યસિજાશીઃ શ્વસ્તનીપુ
જિઙ્ વા સ્યાત્ । નામિનોઽકલિહ્લેરિતિ વૃદ્ધો ૧ (અકારિ)
અકારિષાતામ્ / અકૃષાતામ્ / અકારિષત / અકૃષત ૧૫। (વક્રે)
૧૬।) કારિષીઘ / કૃષીઘ ૧૭। કારિતા / કર્તા ૧૮। કારિયતે /
કરિયતે ૧૯। અકારિયત / અકરિયત ૧૨૦।

■ હૈયંજ્ઞને દરિ-દીયતે

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વરાન્ત ધાતુઓને ગ્રહ, દશ્ન,
હન્ ધાતુને (ભાવે-ક્રમંજી પ્રયોગમાં) સ્ય (અવિવક્ષિત,
ક્રિયાનિપત્તિનો), સિચ્ (અચ્યતનીનો) પ્રત્યય તેમજ આશીઃ

અને સ્વસ્તી માં જિદ્ પ્રત્યય વિહલ્પે થાયછે (જિદ્ થાય ત્યારે નમિનો કલિહલ્પે ૦ થી વૃદ્ધિ)

૦ (૫-અ) અકારિષાતામ્ પક્ષે અકૃષાતામ્ કૃ + સિચ્ + આતામ્ = (કૃ સ્વરાન્ત ધાતુ હે ૫ ને જિદ્ લાગેતો) કૃ + જિદ્ + સિચ્ + આમ્ = (વૃદ્ધે) કાર + ઇ + ષ + આતામ્ = (અદ્ આગમથી) અકારિષાતામ્ ને જિદ્ ન લેતો-અકૃષાતામ્ થાય

૦ (૭-આ) કારિષીષ્ટ પક્ષે કૃષીષ્ટ (જિદ્ લેતો) કૃ+જિદ્+સિષ્ટ

૦ (૯-ભ) કારિષ્યતે પક્ષે કરિષ્યતે કૃ+સ્યતે=(જિદ્ પક્ષે) કૃ + જિદ્ + સ્યતે = (વૃદ્ધિ) કાર + ઇ + સ્યતે = કારિષ્યતે પક્ષે (જિદ્ અભાવ) કૃ + ઇ + સ્યતે હરુતઃ સ્યસ્ય ૪/૪ /૪૯ થી ર્દ્ = (શુષ્ય) કર્ + ઇ + સ્યતે = કરિષ્યતે

★ અનુવૃત્તિ :- ભાવકર્મણોઃ ૩/૪/૬૮

❧ વિશેષ :- ૦ અચિત્ કાળના પરીક્ષા

સિચાયના પાંચે કાળમાં આ નિયમ લાગ્યો છે

(૧-પ) ચક્રે થયું - કૃ - કૃ + ઇ = (કિત્વ. ક્ર નો અ, ક નો ચ) ચક્ર + ઇ = ચક્રે

૦ જિદ્ વિહલ્પે હેવાથી બળ્ભે રૂપે થયાછે. અકારિમાં ને એક રૂપ થયું તે - ભાવ કર્મણોઃ (સૂત્રઃ ૩) થી જિચ્ લાગીને થયું છે.

૦ કૃ ધાતુ અનિદ્ છે માટે વિહલ્પ પક્ષમાં ર્દ્ નથી લાગી

૦ આટલા નેજા “જિદ્” કેમ કહ્યું ?

પરિણતે - પદ્ ધાતુ છે માટે જિદ્ ન લાગે.

૦ ભાવકર્મણોઃ કેમ કહ્યું ?

ચેષ્યતે - ક્તરિ છે - જિદ્ ન લાગે.

૦ સૂત્રમાં સ્વરાદિ પ્રકૃતિ અને સ્ય વગેરે પ્રત્યયો બનને માં વ્યત્ત ભેદ રૂપો તે યથાસંસ્કૃત્ય ને અટકાવવા માટે છે

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ રૂપ્યજ્જવયપિ ૪/૩/૯૭ - સળંગ સૂત્ર ક્રમાંક - ૧૦૫૨ થી દા વગેરેમાં આ નો રૂપ થશે તેથી દા (ગણ-૧/૭) (૧-વર્ણવીયતે - અપાયછે દા + ય + તે = દી + ય + તે ય પ્રત્યય (વપ) કિત્ છે માટે શુષ્ય ન થાય.

[૨૦૮૨]

(૫) આત એઃ કૃઙ્ઙૌ ૪/૩/૫૩

★ સૂત્રપૃથક :- આતા એઃ કૃઙ્ઙૌ

★ વૃત્તિ :- આદન્તસ્ય ધાતોર્જિણિ કૃતિ જૌ ચ એઃ સ્વાત્ । અદાયિ, અદાયિષામ્ પક્ષે રૂપ સ્થાદઃ । અદિષાતામ્ ૫।

■ દદે દા દાયિતા/દાતા ૮। દાયિષીષ્ટ/દાસીષ્ટ ૭।

દાયિષ્યતે દાયિયતે ૧૯। ગૃહ્યતે ૧૪। અગ્રાહી, અગ્રાહિષાતામ્ / અગ્રાહીષાતામ્ । અગ્રાહિદ્વમ્ / અગ્રાહિધ્વમ્ । અગ્રાહિદ્વમ્ જગ્રહે ૬। ગ્રાહિષીષ્ટ/ગ્રાહીષીષ્ટ, ગ્રાહીષીદ્વમ્ / ગ્રાહીષીદ્વમ્ ૭। ગ્રાહિતા ગ્રાહીતા ૮। ગ્રાહિષ્યતે/ગ્રાહીયતે ૧૯। અદર્શિ, અદર્શિ - ષાતામ્ । અટકાવમ્ ૫૯ દટ્ટશે ૬। દર્શિષીષ્ટ/દૃશીષ્ટ ૭। દર્શિતા / દ્રષ્ટા ૮ દર્શિષ્યતે/દ્રશ્યતે ૧૯। જિણવિષન્ । અધાનિ, અધાનિષાતામ્ । અચત્ત્યાં વા ત્વાત્મને इति वा वधादेशे, અધિ મવધષાતામ્ / અહસાતામ્ ૫। જધ્ને ૬। ધાનિષીષ્ટ । હનો વધ આશિષ્ઞૌ । વધિષીષ્ટ ૭। ધાનિતા / હન્તા ૮ ધાનિષ્યતે/હનિષ્યતે ૧૯।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આ કારા. ધાતુને કૃદન્તના જિત્ કે જિત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે તથા જિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે (મા નો) એ થાયછે અદાયિ તેણે દીધું (૫-અ) દા + ત = (ભાવકર્મણોઃ ૩/૪/૮૬ થી જિચ્ અને ત લેાપ) દા + જિચ્ (ઈ) = (આ સૂત્ર લાગીને) દૌ + ઇ = (દૌતૌયાય્ થી આય્, અઙ્ઙાતો ૦ થી અદ્) અ + દાય્ + ઇ = અદાયિ

૦ અદાયિષાતામ્ પક્ષે અદિષાતામ્ (૧) દા + આતામ્ = દા + (૧૨ ૪ થી) જિહ્ + સિચ્ + આતામ્ = (આ સૂત્રથી દૌ) દૌ + ઇ + ષ + આતામ્ = અદાયિષાતામ્ પક્ષે (૨) દા = સિચ્ + આતામ્ = (રૂપચરણાદઃ ૪/૩/૩૧ થી ર્દ્) દિ + ષ + આતામ્ = અદિષાતામ્

★ અનુવૃત્તિ :- જિણિ ૪/૩/૫૦

❧ વિશેષ :- ૦ સૂત્રમા કૃઙ્ઙૌ મુક્યું તે કૃત્ + જૌ છે ત્ ના સંયોગે જૂ થયો છે

૦ જૌ - નિરનુવન્ધ ગ્રહણે સામાન્ય ગ્રહણમ્ ન્યાયથી જિચ્ અને જિહ્ બનનેના મહત્ત્વ માટે છે

૦ કૃત્ કેમ કહ્યું ?

દદૌ-દા + જંવ્ = (કિત્વ ૬૨૨) દદા + આ (આતો ગવ ઔઃ ૪/૨/૧૨૦ થી ઔ) દદા + ઔ = દદૌ-આમ અહીં ગવ્ ને જિત્ છે તે પરીક્ષાનો છે-કૃદન્તનો નહીં માટે આ નો એ ન થાય

૦ જૌ કેમ કહ્યું :

(૬-પ) દદે - દા + ઇ = (કિત્વ ૬૨૨ અને રૂપેત્પુસિ ષાતો ૪/૩/૯૪ થી આ લેાપ) દદ્ + ઇ = દદે (એ પ્રત્યય છે માટે સૂત્ર ન લાગે)

૦ અન્ય હતાહરણુ :-

(૮-૨૪) દાયિતા પક્ષે દાતા - દા + તા = (સ્વગ્રહરૂપ ૩/૪/૬૯ થી જિહ્) દા + જિહ્ + તા = (આ સૂત્રથી)

દૈ + હ + તા = દાયિતા

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ દા ના ખાડી રૂપો વૃત્તિ મુજબ થશે
૦ પ્રહ (ગ-૯/૧૫૧૭) (૧-વ) ગૃહ્યતે - પ્રહ + કય +
તે = (પ્રહવ્રથ ૦ ૪/૧/૮૪ થી ચૃત્) ગૃહ + ય + તે
(૫-મ) અગ્રાહિ - પ્રહ + ત = (ભાવકર્મણો થી
જિચ્ પ્રહ + જિચ્ = (અદ આખમ, ઉપાનત્ય વૃદ્ધિ) અ+પ્રહ
+ હ = અગ્રાહિ (૫-મ) અગ્રાહિષાતામ પક્ષે અગ્રાહીષાતામ અ
+ પ્રહ + જિહ્ (વિહલ્પે) + સિચ્ + આતામ = અગ્રાહિ + પૂ + આતામ
= અગ્રાહિષાતામ પક્ષે - અ + પ્રહ + હ + સિચ્ + આતામ = અપ્રહ
+ (ગુહાડપરોક્ષાયામ થી દીધ) હ + આતામ = અપ્રાહીષાતામ
(૧-વ) જગૃહે - પ્રહ + એ = (અભ્યસંયોગાત્ ૦ ૪/૩/૨૧ થી
વિકૃત, પ્રહવ્રથ ૦ થી ચૃત્ = ગૃહ + એ = (દિત્વ ક્રનો
અ, ગ નો જુ) જગૃહે

-૦- આશી : વગેરેના રૂપો વૃત્તિ મુજબ થશે માત્ર-
દીધ' હૈ-ગુહાડપરોક્ષાયામ થી થાય તે ખ્યાલમાં રાખવું
૦ દશ (ગ-૧/૪૯૫-અનિદ્) દશ્યતે - દેખાય છે
(૫-મ) - લઘોરૂપાન્ત્યસ્ય ૪/૩/૪ થી અધે ગુણ અર્દશિ
દશ + જિચ્ (ત લોપ, અદ આખમ) અર્દશિષાતામ પક્ષે
અદશાતામ (અહીં સ્વપ્રહદશ ૦ ૩/૪/૬૯ થી વિહલ્પે
જિહ્ થી એ રૂપો - (જિહ્ ન લેતો) દશ + સિચ્ + આતામ
માં (યજસૃજ ૦ થી પૂ, ષટોઃ કસિસ થી કનામ્યન્તસ્થા ૦
થી પૂ = દક્ + આતામ = અદશાતામ

૦ હન્ (ગ-૨/૧૧૦૦) હન્થતે-હન્ + કય + તે
(૫-મ) વિહલ્પે ત્રણ રૂપો - (૧) જિણવિ... ૪/૩/૧૦૧
થી ઘન્ આદેશ, સ્વપ્રહહન્ ૦ ૩/૪/૬૯ થી વિહલ્પે જિહ્
(ત્રી પુ એ વ. માં ભાવકર્મણો ૩/૪/૬૮ થી જિચ્ વિહલ્પે
(૨) અચતન્થાં વા ત્વાત્મને ૪/૪/૨૨ થી ઘન્ આદેશ
હન્ + ત = (૧) અઘાનિ પક્ષે (૨) અવધિ - (૩) હના
સિચ્ ૪/૩/૬૮ થી કિત્વ, નો વ્યજ્જનસ્થા ૦ ૪/૨/૪૫
થી ન્ લોપ (૧) અઘાનિષાતામ પક્ષે (૨) અવધિષાતામ
પક્ષે (૩) અહસાતામ

નોંધ :- ન જન વધઃ ૪/૩/૫૪ થી વિહલ્પ (૨) અને
(૩) માં અ નો આ ન થયો

(૬-પ) જધ્ને - (૧) હન્ + એ = (૨) (અહોહિ હનો ૦ ૪/
૧/૩૪ થી હ નો ઘ, દિત્વ (૩) દ્વિતીયતુર્યયો થી ગઘન્
(૪) ગદોઃ જઃ થી જઘન્) જઘન્ + એ = અભ્યસંયોગાત્
થી એ-કિતવત્ ગમહનજન્ ૦ ૪/૨/૪૪ થી ઉપાનત્ય અ
લોપ) જધ્ને

(૭ અ) ધાનિતીઠ પક્ષે વધિષીઠ-હન્ + સીષ્ટ - (૧) જિહ્

લાગેનો જિણવિઘન્ થી ઘન્ આદેશ - ૪/૬ (૨) હનોવધ ૦
૪/૪/૮૧ થી આશીઃ માં વધ આદેશ દ્વ (ખાડી વૃત્તિ મુજબ)

[૨૦૮૨]

(૬) યે નચા ૪/૨/૬૨

★ વૃત્તિ :- યનિસનિજનાં યે વિહલ્પા વા સ્યાત્ । યાયતે
યન્યતે । સાયને/સન્યતે જાયતે/જન્યતે ।

■ તનઃ કયે આ વા સ્યાત્ । તાયતે/તન્યતે । અમોકમ્ય-
મીતિ વા લીર્ણ, અશમિ/પશમિ, । ધ્યન્તામાવે -

✠ વૃત્ત્યર્થ :- યન, જન, સન, ધાતુઓને
કિન્ જિવ એવા ય કરાદિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે અન્ય
ન્ નો આ વિહલ્પે થાય યન્ (ગ-૧/૧૧૩) યાયતે પક્ષે
યન્યતે યન + કય + તે = યા + ય + તે - ખવાય છે. સન્
(ગ-૧/૩૩૦) સાયતે પક્ષે સન્યતે - દેશાય છે.

જન (ગ-૪/૨૬૫) જાયતે પક્ષે જન્યતે - જનમાય છે

★ અતુવૃત્તિ :- (૧) આ યનિસનિ જન. ૪/૨/૬૦
(૨) યમિરમિ ૦ ૪/૧/૫૫ થી વિહલ્પે

✠ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

■ શેષવૃત્તિ :- (૧) તનઃ કયે ૪/૨/૬૩ તન્ ધાતુને
કય પ્રત્યય લાગતા અન્યનો વિહલ્પે આ થાય છે. તન્ +
કય + તે = તા + ય + તે = તાયતે વિહલ્પે તન્યતે (તન્
ગણ્ય - ૮/૪૯૯) [૫૩૪]

૦ શમ (ગ-૪/૧૨૩૦) શમ્યતે - શ ત થવાય છે
(૫-મ) - પ્રેરઃ કમ'શિતું ૩૫ - અશમિ પક્ષે અશમિ
૦ શમ + ણિન્ - ૧ શમ + ણિન્ + ત = ૨ (ભાવકર્મણોઃ
૩/૪/૬૮) શમ + ણિન્ + જિચ્ (ત લોપારો) = ૩ (અમો-
ડકમ્યમિ ચમઃ ૪/૨/૨૬ અણંગ સૂત્ર ક્રમાંક ૧૦૦૪
થી ણિ + જિ પૂર્વ વિહલ્પે દીધ), (અહ આખમ)
અશમિ પક્ષે અશમિ

૦ જો ણિગન્ત ન હોયતો - માત્ર કમ'ણીના રૂપ માટે
જુઓ સૂત્ર : ૭

[૨૦૮૩]

(૭) મોડકમિયમિમિનમિગમિવમ્યાચમઃ ૪/૩/૫૫

★ સૂત્રપૃથક :- મઃ અ કમિ-યમિ-રમિ-નમિ-ગમિ
વમિ-આ ચમઃ

★ વૃત્તિ :- કમ્યાદિ વર્જમાન્તસ્ય ધાતોર્ઞિગતિ કૃતિ
જો ચ વૃદ્ધિ નં સ્યાત્ । અશમિ-ઇતિ નિષેધે અકમિ

■ વિશ્રમેર્વા । વ્યશ્રમિ/વ્યશ્રમિ

✠ વૃત્ત્યર્થ :- કમ્, યમ્, રમ્, નમ્, ગમ્,

વમ્ અને આવમ્ ધાતુઓને છોડીને અન્તે મ્ હોય તેવા અન્ય ધાતુઓને કૃદન્તના જિન્ ગિન્ પ્રત્યય કે જિ પ્રત્યય હાથે ત્યારે વૃદ્ધિ થતી નથી. જેમકે શમ્ ધાતુ -

(૫-અચ) અશમિ-શમ્ + ત = શન્ + જિન્ = અશમિ-મ્ કારા. છે મારે વૃદ્ધિ ન થાય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મૃજોડસ્ય વૃદ્ધિ ૪/૩/૪૨ થી વૃદ્ધિ (૦) ન જન વધઃ ૪/૩/૫૪ થી ન (૩) ઙિગિતિ ૪/૩/૫૦

❖ વિશેષ - ૦ કમ્પદિ વળ્ ન કેમ કયું ? અકામિ - લેણે ધર્યા કરી - કમ્ ધાતુ છે (ગ-૧/749) મારે આ સૂત્ર ન લાગે ૦ ઙિગિતિ ૪/૩/૫૦ થી થતી વૃદ્ધિ (અ નો આ) નો આ સૂત્રથી નિષેધ કરે છે

■ શેષવૃત્તિ :- (૨) વિશ્રમેર્વા ૪/૩/૫૬ વિ પૂર્વક શ્રમ્ ધાતુને જો કૃદન્તનો જિન્ ગિન્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય કે જિ (મૂદાણનો) લાગ્યો હોય તો વિહરે વૃદ્ધિ થાય (શ્રમ ગણ-૪/1233) (૫-અચ) વ્યશ્રમિ પક્ષે વ્યશ્રમિ - વિશ્રમો કરાયો. (જિન્ પ્રત્યય લાગ્યો - પુત્રઃ ૩, ત લોપ થયો)

[2068]

[૫૩૫]

(૮) જિરણમોર્વા ૪/૪/૧૦૬

★ સૂત્રપૃથક :- જિ રણમોઃ વા

★ વૃત્તિ :- લભઃ સ્વરાન્તોડન્તો વા સ્યાત્ । જો રણમ્ ચ । અલામિ/અલમ્મિ ।

■ મજ્જેજૌ વા લોપઃ સ્યાત્ । અમાજિ/અમજિ । માવો ધાત્વર્થસ્તસ્યૈકત્વાદાત્મનેપદૈકવચનમ્ । ચૈત્રેણ મૂયતે । ૧૦ લજ્ઞાસત્તાસ્થિતિ જાગરણં, વૃદ્ધિશ્ચમયજીવિતમરણમ્ શયનક્રીડાઋતિદીપ્ત્યર્થા, ધાતવ એતે કર્મવિમુક્તાઃ અવિવક્ષિત કર્મકોડપ્યકર્મક એવ પચ્યતે અકર્મકોડપ્યુપસર્ગ વશાત્ સકર્મતામતિ । અનુમૂયતે સુખં સાધુના । અન્વભાવિ અન્વમભિષાતામ્ / અન્વમભિષાતામ્ । ૫૧

❖ વૃત્ત્યર્થ :- જિ અને રણમ્ પ્રત્યયો હાથે ત્યારે લભ્ ધાતુના સ્વર પછી વિહરે ન ઉમેશાય છે. અલામિ પક્ષે અલમ્મિ મેળવાયું - ધાતુ લભ્ (ગ-૧/786) લખ્યતે - (૫-અચ) લભ્ + ત = (ભાવકર્મણોઃ થી જિન્ પ્રત્યય - ત લોપ થતાં) (અ) + લભ્ + જિન્ = (આ સૂત્રથી વિહરે ન આગમ) અ + લ + ન્ + મ્ + જિ = (માં) હુડ૦ ૧/૩/૩૯ અ + લ + મ્ + મ્ + જિ = અલમ્મિ પક્ષે (વૃદ્ધિ) અલામિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) લભઃ ૪/૪/૧૦૩

(૨) (ઉદિતા) સ્વરાન્તોડન્તઃ ૪/૪/૯૮

❖ વિશેષ :- ૦ ન આગમ થતાં ઙિગિતિ સૂત્ર લાગી રહે નહીં મારે પૂર્વે અ નો આ ન થયો

■ શેષવૃત્તિ :- (૩) મજ્જેજૌ વા ૪/૨/૪૮ મજ્ઞ ધાતુને જિ પ્રત્યય લાગે ત્યારે ન (જ્) નો વિહરે લોપ થાય મજ્ઞ (ગ-૭/1468) [(૧-વ) મજ્ઞયતે-મજ્ઞ+વ્ય +તે (નો વ્યજ્ઞતસ્યા ૦ ૪/૨/૪૫ થી પૂર્વ ન્ (જ્) લોપ) મજ્ + ય + તે થયું] (૫-અ) અમાજિ પક્ષે અમજિ આ સૂત્રથી વિહરે લોપ થતા બે રૂપો થયા મજ્ઞ+જિન્ [૫૩૬]

■ ધાતુને ભાવ અર્થમાં (માવે પ્રયોગમાં) એકત્વને કારણે આત્મનેપદમાં એક વચન જ થાય જેમકે ચૈત્રેણ મૂયતે-ચૈત્ર વડે અવાયક મૂધાતુ અકર્મક છે (ગણ-૧/1) (૧-વ) મૂયતે (૫-અ) અમાવિ (૬-વ) અમ્વે

■ અકર્મક :- લજ્ઞા સતા... કર્મવિમુક્ત પ્રયોગ અકર્મક ધાતુઓ નાણાવે છે - લજ્ઞા સતા, રિથિતિ, નમરણ, વૃદ્ધિ ક્ષય, ભય અવિત, મરણ શયન, ક્રીડા, રુચિ, દીપ્તિ અર્થવાળા ધાતુઓ અકર્મક છે,

-૦- અવિવક્ષિત કર્મ હોય તો પણ અકર્મક જ ગણાય છે

■ અકર્મક :- અકર્મક ધાતુને પણ ઉપસર્ગ લાગવાથી સકર્મક થાય છે જેમકે મૂ મૂયતે અકર્મક છે પણ અનુ + મૂ સકર્મક છે દા. ત. અનુમૂયતે સુખં સાધુના આધુ વડે મુખ અનુભવાય છે. - અહીં સુખ કર્મ છે -

અચ ની માં અન્વભાવિ થયું - અનુ + અ મૂ + જિન્ (ત નો લોપ થયો છે.) તેમજ દ્વિ વ - (સૂત્ર ૪ થી જિહ્ (વિહરે લાગતાં) અન્વભાવિષાતામ્ પક્ષે અન્વમભિષાતામ્

■ પચ્ (ગ-૧/892) પચ્યતે - પકાવાય છે.

[2064]

(૯) એકધાતૌ કર્મક્રિયયૌકાડકર્મક્રિયે ૩/૪/૮૬

★ સૂત્રપૃથક :- એકધાતૌ કર્મ ક્રિયયા એકા અકર્મક્રિયે

★ વૃત્તિ :- એકસ્મિન્ ધાતૌ કર્મક્રિયયા પૂર્વદૃષ્ટ્યા એકા અમિન્ના સંપ્રત્યકર્મિકા ક્રિયા યસ્ય તસ્મિન્ કર્તૃરિ કર્મકર્તૃરૂપે ધાતોર્જિવશાત્મને પદાનિ સ્યુઃ । ઉક્તં ચ શ્ચ કર્મૈવ કર્તૃત્વં યાતિ કર્તાતુ નોચ્યતે જિવશાત્મનેપદં ધાતોરુક્તિઃ સા કર્મકર્તૃરિ, અકારિ ।

■ સ્વરદુહો વા જિન્-અકૃન્ ક્રિયતે કરિષ્યતે વા કટઃ સ્વયમેવ । પચ્ચિદુહોઃ અપાચિ પચ્યતે પદ્યતે વા બોદનઃ

સ્વયમેવ । અદોહિ દુગ્ધે અદુગ્ધ ગૌઃ સ્વ.મેવેત્યાદિ ।
કવચિન્નિકમ્બૌ ન સ્યાતામ્ । અલમકૃત અલંકુરતે કન્યા સ્વયમેવ ।

પ્રત્યય :- એકજ ધાતુમાં ક્રમમાં રહેલી પૂરે જોવાયેલી એવી અને હમણાં વર્તમાન કાળે અભિનન એવી અક્રમક ક્રિયા છે જેને એવા ક્રમકરૂપ કર્તામાં પૂરે કહ્યા મુજબ ધાતુથી જિ કય અને આત્મનેવદ થાય
0 ઉક્તં ચ :- જ્યાં ક્રમજ કર્તા થાયછે અને કર્તા કહેવાતો નથી ધાતુને જિ, કય, આત્મનેવદ કહેવાય તેજ ક્રમ કર્તારિ થાય —

0 સ્પષ્ટીકરણ :- જે ધાતુનું ક્રમ પોતે કર્તા થઈ ગયું હોય તેજ ધાતુને કારિ પ્રયોગમાં જિ-કય અને આત્મનેવદ થાયછે પણ કર્તારિ અને ક્રમકર્તારિ પ્રયોગનો ધાતુ એકજ હોવા જોઈએ વળી કર્તારિ પ્રયોગમાં જોયેલી ક્રિયા છે તેજ ક્રિયા ક્રમને કર્તા બનાવતી વખતે પ્રયોગમાં હોવી જોઈએ ખીલું કર્તારિ પ્રયોગનો સક્રમક ધાતુ ક્રમકર્તારિ પ્રયોગમાં અક્રમક અને છે.

0 કર્મકર્તારિ એટલે એકજ ધાતુને આશ્રીને પૂરે સક્રમક ક્રિયા જોયેલી હોય તેજ ક્રિયા પછી અક્રમક થાય એટલે કે ક્રમને કર્તા બનાવી દેવાય છે અને કર્તા વિવક્ષા ન કરવામાં આવે તેને કર્મકર્તારિ કહેવાય દા. ત. ચૈત્રઃ ઓદનં પચતિ ને બદલે ઓદનઃ સ્વયમેવ પચતે માં ક્રમ (ઓદનં) કર્તા (ઓદનઃ) થયું — કર્તા (ચૈત્રઃ) ની વિવક્ષા ન કરી

0 કર્મકર્તારિ પ્રયોગમાં પણ બાવે-ક્રમણિ પ્રયોગની જેમ આત્મનેવદ થાયછે તથા શિત્ કાળમાં કય પ્રત્યય લાગેછે
0 કટઃ સ્વયમેવક્રિયતે — અકારિ કરિયતે વા — ક્રિયતે (કય), અકારિ (જિ) કરિયતે (આત્મને)

અનુવૃત્તિ :- સૂઝઃ શ્રાદ્ધે...૩/૪/૮૪ થી જિ-કય — આત્મને

વિશેષ :- 0 બન્ને પ્રયોગમાં બિન્ન ધાતુ હોયતો આ નિયમ ન લાગે જેમકે :- પચત્યોદનં ચૈત્રઃ, સિધ્ધત્યોદનં સ્વયમેવ

0 ક્રમજ કર્તા થયું જોઈએ કન્ય કર્તા થાય તો આ નિયમ ન લાગે

0 નોંધ :- મૂત્ર થેડું — લાંબુ અને દિલ્હ હોવાથી વૃત્ત્યમાં શક્યતઃ સ્પષ્ટીકરણ આપેલ છે.

શિષ્યવૃત્તિ :- (૪) સ્વર દુહો વા ૩/૪/૯૦ સ્વરાન્ત ધાતુએ ને દુહ ધાતુને ક્રમકર્તારિમાં જિન્ન વિદ્યે ન થાય અકૃત અકારિ વા કટઃ સ્વયમેવ-સાદી પોતાની મેળેજ કરાઈ જો જિન્ન થાય તો અકાર અન્થા અકૃત [૫૩૭]
(૫) પચિદુદ્ધેઃ ૩/૪/૮૭ પચ્ અને દુહ ધાતુનું ક્રમ જ્યારે કર્તા બને ત્યારે ક્રમકર્તારિમાં (ક્રમના સદ્ભાવમાં અક્રમકમાં ક્રમના અભાવમાં) જિ, કય, આત્મનેવદ થાયજો. (જિ) અપાચિ, [કય] પચતે, (આત્મને) પક્ષતે ઓદનઃ સ્વયમેવ — એખા આપમેળે રંધાયા-રંધાયછે — રંધાજો —

0 દુહ — ગાય આપમેળે દેરાઈ [જિન્ન] અદોહિ, દુગ્ધે, અદુગ્ધ [૫૩૮]

[૬] મૂષાયે-સન્-કિરાદિભ્યઃ જિ-કયૌ ૩/૪/૯૩ લુપા અધંબાળા ધાતુઓને તથા સન્ પ્રત્યયવાળા કિર વગેરે સાત ધાતુને ક્રમકર્તારિ પ્રયોગમાં જિ અને કય પ્રત્યયો થતા નથી. અલમકૃત પક્ષે અલંકુરતે કન્યા સ્વયમેવ — કન્યા આપમેળે જાણારાઈ અહીં જિ-કય ન લાભતા માત્ર આત્મનેવદ જ થયું [૫૩૯]

[નોંધ :- લંબાણુભયે શિષ્યવૃત્તિનો સુત્રાર્થજ આપેલ છે]

[૨૦૮૫]

પૂ. મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય વિજયજી ગણિવરે રચેલ હૈમ લઘુપ્રક્રિયાના ભાવ-કર્મણો પ્રક્રિયાનો... સિદ્ધસ્ત વ્યાખ્યાના પૂ. આ. દેવ પી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી ના શિષ્ય ઉદાર દિલ્હ ઉપાધ્યાય પૂ. ક્ષમાસાગરજી મ. સા. ના સરલ સ્વભાવી શિષ્ય પૂ. મુનિશ્રી લલીતસાગરજી ના શિષ્ય નિત્ય તપસ્વી પંન્યાસ પૂ. મુશીલસાગરજી મ. સા. ના ભવલીડ મુનિરાજ પૂ. સુધર્મસાગરજી મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ દીપરત્ન સાગર (M. Com. M. Ed.) કરેલ ગુજરાતી અનુવાદ તથા સસંદર્ભ વિષયજી સમાવેત.

॥ અર્હમ ॥

કુદન્ત પ્રક્રિયા

કુદન્ત :- ધાતુને જે પ્રત્યયો લાગીને શબ્દો બનેછે તે પ્રત્યયો “કૃત” પ્રત્યયો કહેવાય છે જે શબ્દોને અન્ને “કૃત” પ્રત્યયો હોય તેને કુદન્ત કહેવાય છે. સામાન્ય રીતે વ્યાકરણોમાં આવા કુદન્તોને આજખવા માટે તેના વર્તમાન કુદન્ત, ભૂત કુદન્ત ભવિષ્ય કુદન્ત વિગતે કુદન્ત, સંબંધક કુદન્ત, હેતુર્થ કુદન્ત જેવા વિભાગો પાડવામાં આવેછે. પણ પ્રક્રિયા અભ્યાસમાં તો (સિદ્ધહેમની જેમ) પ્રત્યયોને આધારે જ નિયમોઅનાવાયા છે તે નોંધનીય છે.

કુદન્ત એ ક્રિયા દર્શક પદો છે. તેમ છતાં ક્રિયાપદ ઉપરાંત સંજ્ઞા કે ક્રિયા વિશેષણ તરીકે પણ તેમના ઉપયોગ થાય છે.

(૧) આતુમોત્યાદિઃ કૃત્ (બહુલમ) ૫/૧/૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- આ-તુમઃ અ-ત્યાદિઃ કૃત્ ૫/૧/૧
[બહુલમ ૫/૧/૨]

★ વૃત્તિ :- ક્યાદિ ।

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** * [નોંધ :- અહીં એક સૂત્રમાં બે સૂત્ર સાથે છે તેમજ ક્યાદિ સૂત્રમાં ત્રીજા એક સૂત્રની હેમ પ્રકાશમાં વાત કરીછે] તેથી ત્રણેની વૃત્તિ સાથે જાહેર થયાં કરીછે અનુવ્રત્તિ કે વિશેષ વિભાગ અલગ પાડેલ નથી. 0 આતુમોત્યાદિઃ કૃત્-૫/૧/૧ - સિદ્ધહેમના પાંચમાં અધ્યાયને અન્ને સૂત્રઃ ૫/૪/૯ “તુમ” પ્રત્યયનું વિધાન કરેછે તે તુમ પ્રત્યય સુધીના જેજે પ્રત્યયોનું વિધાન છે. (બી કરતાં વધુ પ્રત્યયો છે.) તે તમામ પ્રત્યયોની કૃત્ સંજ્ઞા થાય પણ ત્યાદિ પ્રત્યયોને બહુને ત્યાદિ-સિવ્, હમ્ વગેરે ક્રિયાપદના પ્રત્યયોની કૃત્ સંજ્ઞા ન થાય) - આ સંજ્ઞા સૂત્ર છે.

(૧) બહુલમ ૫/૧/૨ - આ અવિહાર સૂત્ર છે - કૃત્સંજ્ઞક પ્રત્યયો અલુપ્તમ સમજવી. બહુલમ અનિત્યતા દર્શાવે છે. જણાવેલા અર્થ દિવાય ખીજા અર્થમાં પણ “કૃત્” પ્રત્યયો વાપરી શકાય જેમકે મોહનીયં કર્મ - માં બનીય પ્રત્યય “રમ” અર્થમાં છે પણ દ્યારેક “દરણ” અર્થ પણ સૂચવે છે.

[૫૪૦]

(૨) અસરુપોડપવાદે વોત્સર્ગીઃ પ્રાક્ ક્તેઃ ૫/૧/૧૬

ઉત્સર્ગ :- સામાન્ય નિયમ અપવાદ :- વિશેષ નિયમ

આ સૂત્ર જણાવે છે કે અપવાદ લાગતો હોય ત્યાં અમુક શરતે ઉત્સર્ગ સૂત્ર વિરુદ્ધે લાગુ પાડી શકાય છે. - જેમકે અન્ને પ્રકારના પ્રત્યયો અલક્ષ્ય મળતાપણાં વિનાના હોય ખીજું આ નિયમ અભિગ્રવૌ માટે કનુ-જિન્ ૫/૩/૯.

• હેમ પ્રકાશ - ઉત્સર્ગ - ૫. ૮૭૭

સુધીજ લાગુ પડે છે —

[૫૪૧]

0 આસરો અંગેના ઉદાહરણો હવે પછીના સૂત્રોમાં કહેવાશે

[૨૦૮૭]

(૨) કર્તૃરિ ૫/૧/૩

★ વૃત્તિ :- વૃદ્ધવ પ્રવેશકિત્તિના કર્તૃરિ સ્યાત્ ।

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** કૃત પ્રત્યય વિશેષ અર્થમાં ન જાણ્યો હોય ત્યાં કર્તા અર્થમાં થાય છે

❧ **વિશેષ :-** 0 કર્તા-કૃ+ત્વ્ પ્રત્યય- (નકતૃચૌ ૫/૧/૮૮)-કૃ-પ્ર એ વ. કર્તા - સૂત્રમાં ઠંઠ વિધાન નથી મારે કર્તા અર્થ સમજવો

[૨૦૮૮]

(૩) નકતૃચૌ ૫/૧/૮૮

★ સૂત્રપૃથઃ :- નક - તૃચૌ

★ વૃત્તિ :- ધાતોરેતો સ્થાતામ્ । કરોતીતિ કારકઃ કર્તા ।

■ સેટાં સ્થાવશિત્તિતીકામમે । ઈષતા ધૂમોદિત્તિ ઈતિ વેદિ ગોષ્ઠા,ગોપિતા । સદિવેરિતિ સોદા, વોદા । ઝિનિતિ ઇત્યુપાન્થ વૃદ્ધો । પાત્તકઃ

❧ **વૃત્ત્યર્થ :-** ધાતુને નક (અક) અને ત્વ્ (તૃ) પ્રત્યય થાય છે

0 કર્તા :- (૧) કૃ+ત્વ્=(નામિનો ગુણો થી ગ્રણ) (૨) કર્ +ત્વ્=(૩) પ્રથમા એ વ કર્ +શિ=(કદુશનમ્...સેડાં: ૧/૪/૮૪ થી) (૪) કૃત્+કા=(હિત્યસ્ય ૦ ૨/૧/૧૧૪ થી) કર્ +મા=કર્તા - દરનાર

0 કારકઃ - કરોતિ ઈતિ - જે કરેતે દારક-કૃ+નક=કાર +નક (નામિનો ડ કલિહિલે: ૪/૩/૫૧ થી વૃદ્ધિ થય છે) = પ્રથમા એ વ. - કારક + સિ કારકઃ

❧ **વિશેષ :-** 0 નક માં ન્ હાર વૃદ્ધિને મારે છે

૦ ત્વ્ માં ચ્ હાર-“કરસ્કારાદે:” ૭/૪/૪૩ થી આભાન-મ
અહ્યને માટે છે તેથી ત્વ્ અને ત્વ્ બન્ને અહ્ય થાય
* ૧ અન્યથા-નિરતુલ્ય ગ્રહણે ન સાનુલ્યવકસ્ય ન્યાયાનુસાર
ત્વ્ તું જ અહ્ય થાત ત્વ તું નહીં

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ સેદ્ધ ધાતુ હેયતો સ્તાવ્ય શિતો ૦ ૪/
૪/૩૨ થી રૂદ્ આભમ થાય ઇષિતા-વધનાર-અર્ (ગ-૧/
૭૪૧) અર્+હ+ત્વ્= (પ્રથમા એ.વ.) ઇષિતા
૦ ધૂગોદિત: થી વિઠ્ઠપે રૂદ્ ભે ત્યારે :- ગોપિતા પક્ષે ગોપ્તા
-ગોપવનાર ગુર્ (ગુણો-ગ-૧/૩૩૨, +હ+ત્વ્=ગોપ્+હ+ત્વ્=

ગોપિતા પક્ષે ગોપ્તા થયે
૦ સહિવહેરોન્વાડવર્ણસ્ય ૧/૩/૪૩ થી સોદા-સહેનાર, વોદા
-વહેનાર થયું સહ+ત્વ્=(૧) હો ધુદ્ પદાન્તે - હ નો દ્,
(૨) અચશ્વતુર્ણાં ૦ થી ત નો ખ્, (૩) તલ્ગમ્ ૦ ૧/૩/૬૦
થી ખ્ નોદ્, (૪) સહિવહે થી ધાતુના દ નો લોપ પૂર્વના
અ નો ઓ-સોદા થશે. એ-જ-રી-ભે વહ+ત્વ્=વોદા
૦ ઙિણિ ૪/૩/૫૦ થી વૃદ્-પચ્+ળક્=પાચક:- પૂર્વના
અ ની વૃદ્

૦ પક્તા-પચ્+ત્વ્=પક્+ત્વ્=પ્રથમા એ.વ.-પક્તા-પકાવનાર

[૨૦૮૮]

(૪) અચ્ ૫/૧/૪૯

★ વૃત્તિ :- ધાતોરચ્ સ્યાત્ । કર: હર:

■ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુને અચ્ પ્રત્યય બાજે છે (કર્તાથે)

કર: - હરનાર હર: = હરનાર ૦ કૃ+અચ્ (કરોતિ ઇતિ)
ગુણ્યનાં કર+અ= (પ્રથમા એ.વ.) કર:

૦ હ + અચ્ (હરતિ ઇતિ) = હર + અ = હર:

■ વિશેષ :- ૦ ચ્ હાર-અચ્ ૩/૪/૧૫ સૂત્ર
ના વિકલ્પણને માટે છે.

૦*૨ પૂર્વના ણ્ક-ત્વ્ સાથે અચ્ નો બાહ્ય-પ્રાધિકનથી.
બન્ને સૂત્રોની પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે

[૨૦૮૦]

(૫) લિહાદિભ્ય: ૫/૧/૫૦

★ વૃત્તિ :- અયોડચ્ સ્યાત્ । લેહ: । શેષ:

■ વૃત્ત્યર્થ :- લિહ્ વગેરે ધાતુને અચ્ (અ)
પ્રત્યય થાય છે. લેહ: = લિહ્+અચ્ = (અણ) લેહ્+અ તું
પ્રથમ: એ.વ. લેહ: - આદનારો

* ૧ અન્યથા - બૃહદ્વૃત્તિ - બા. ૨, ૫ ૨૧૯

* ૨ પૂર્વના-સિદ્ધિમ - પંચમેડપ્યાય - સૂત્ર ૫/૧/૪૯
નો જ. ન્યા. બુઓ

૦ શિનષિ ઇતિ - શિષ્ + અચ્ = શેષ:

★ અનુવૃત્તિ :- અચ્ ૫/૧/૧૯

■ વિશેષ :- ૦ લિહાદિ ગણ :- લેહ:, શેષ:

સેવ:, દેવ:, મેષ:, મેષ:, મેષ:, દેહ:, પ્રોહ:, ન્યમોષ:, કોષ:
ગોષ:, સર્પ:, નર્ત: દર્શ:, શ્વપચ:, પાશપત:, કદ્દર:, યદ્દર:,
કન્ધાવર:, રઘૂદહ, રસાવહ:

૦ સૂત્રમાં મુકેલ જ.વ આકૃતિ ગણને માટે છે તેનાથી નવી,
મહી, મરી, પ્લવી, ગરી, ચરી, દરી, સ્તરી, સૂરી, દેવી, સેવી,
ચોરી, ગેહી, -અરી અચ્ થાગી ગૌરાદિભ્યો ૦ ૨/૪/૧૯ થી હી
૦* પુરં સૂત્રથી અચ્ પ્રથમ સિધ્ધ હતો છતાં અહીં અચ્
તું વિષાત નિયમને માટે છે. ઉત્સર્ગ માટે સર્વત્ર અચ્
પ્રત્યય થાય છે - નામ્યુપાન્ત્ય... ક: ૫/૧/૫૪ થી ક ની
પ્રાપ્તિ અને ઘ્ર્ણા દશ: શ: ૫/૧/૫૮ થી શ ની પ્રાપ્તિ
નો બાધ કરવા આ સૂત્ર છે.

[૨૦૮૨]

(૬) બ્રુવ: ૫/૧/૫૧

★ વૃત્તિ :- બ્રુગોડચિ બ્રુવ: સ્યાત્ । બ્રાહ્મણ બ્રુવ:

■ વૃત્ત્યર્થ :- બ્રુ (બ્રુ) ધાતુને અચ્ પ્રત્યય

લ.ગના બ્રુવ: થાય છે

૦ બ્રુ+અચ્=બ્રુવ: કહેનારો ૦ આત્માનં બ્રાહ્મણં બ્રવીતિ ઇતિ
- બ્રાહ્મણબ્રુવ: - પોતાને બ્રાહ્મણ કહેનારો

★ અનુવૃત્તિ :- અચ્ ૫/૧/૪૯

■ વિશેષ :- ૦ નિપાતન છે જે અર્ પ્રત્યય

અચ્ આદેશ અને ગુણ્યના બાધક માટે છે.

૦ (૧) કર્મણોડચ્ ૫/૧/૭૨ થી અર્

(૧) અસ્તિબુદ્ધાભૂવચ્ ૦ ૪/૪/૧ થી વચ્ આદેશ

[૨૦૮૨]

(૭) નન્દાદિભ્યોડન: ૫/૧/૫૨

★ સૂત્રપૃથક :- નન્દિ - આદિભ્ય: અન:

★ વૃત્તિ :- નન્દના:, સહન:

■ વૃત્ત્યર્થ :- (નન્દ - વગેરે ધાતુઓને અન

પ્રત્યય થાય છે) નન્દન પુત્ર, આનંદ આપનાર, સહન: કહેનાર

૦ નન્દયતિ ઇતિ - નન્દ + અન = નન્દન:

૦ સહતે ઇતિ - સહ + અન = સહન:

■ વિશેષ - ૦ અન પ્રત્યય વાળા નામે

નામગણપદમાં ગણાવેલા છે

* પૂર્વે...અધ્યમવાત અવચૂરિ બા. ૨, ૫. ૧૬૬

* નન્દિ વગેરે :- ગિ-અન્ત-સં-ગ્રામાં-નન્દનઃ, (પુત્ર) વાશનઃ
(ઋષિનું નામ) મદનઃ (કામદેવ) દૂષણઃ (રાક્ષસનું નામ)
સાધનઃ (રાજાનું નામ) વર્ષનઃ (ઋષિ) શોભનઃ (ઋષિ),
રોચનઃ (અદની સંગ્રા) ... સહનઃ, રમણઃ, દમનઃ, રોચનઃ,
વિરોચન, વિકર્તન, તપનઃ, પ્રતદનઃ, દહનઃ, યવનઃ, પવનઃ, લઘનઃ
... સ કન્દનઃ, સંકર્ષણ, સંહર્ષણઃ, ... સર્વદમનઃ, જનાદનઃ,
વિત્તવનાશનઃ, મધુસૂદનઃ,

0 અસંજાયામ્-રિપુદમનઃ, કુલદમનઃ, પરાદનઃ, રોગનાશનઃ,
અરિસૂદનઃ... 0 નર્દનઃ, વિમિષણ, મૂષણઃ, દર્ષણઃ, જલ્પનઃ
0 મુત્રમાં મુકેલ ૫ વ આકૃતિગણ ને માટે છે - તેથી સૂત્ર
માં મુકેલ ધાતુ સિવાય અન્ય ધાતુઓ થી અન લાગેલા
દેખાય તો તે આકૃતિગણ થી પ્રહણ કરવું

[2063]

(૮) ગ્રહાદિભ્યો ગિન્ ૫/૧/૫૩

★ સૂત્રપૃથઃ :- ગ્રહ - આદિભ્યઃ ગિન્

★ વૃત્તિ :- ગૃહ્ણતીતિ ગ્રાહી । ટિષ્ઠતીતિ સ્થાયી

❧ વૃત્યર્થ :- (ગ્રહ વગેરેને ગિન્-ઇન્ પ્રત્યય થાય છે)

0 ગૃહ્ણતિ ઇતિ - ગ્રહ+ગિન્ = (૧૬) ગ્રહ+ઇન્ તુ પ્રથમા
એ.વ. ગ્રાહી (શશિન્ ના રૂપો જોશ થશે)

0 ટિષ્ઠતિ ઇતિ-સ્થા+ઇન્=(આત પેઃ કૂઝો ૪/૩/૫૧ થી)

સ્થા+ઇન્=સ્થાય+ઇન્ તુ પ્રથમા એ.વ. સ્થાયી

❧ વિશેષ :- 0 ગ્રહાદિ-આકૃતિગણને માટે છે

0 * 2 ગ્રાહી વગેરે :- ગ્રાહી, સ્થાયી, ઉપસ્થાયી, મન્ત્રી, સંમર્દી,
ઉપરોધી, અવરોધી, અપરાધી, ઉપસાહી, ઉદ્દાસી, ઉદ્દમાસિ, નિશ્રાવી
નિશાયી, નિવાસી, નિવાપી, નિરક્ષી, અગ્ન્યાહારી, અસંવ્યવહારી,
અયાત્રી, અવાત્રી, અવાદી, અવાસી, અકારી, અહારી, વિમાવી,
અભિમાવી, પરિમાવી, વિશયી

[2064]

(૯) નામ્યુપાન્ત્યપ્રીકૃગૃહ્ણઃ કઃ ૫/૧/૫૪

★ સૂત્રપૃથઃ :- નામિ-ઉપાન્ત્ય-પ્રી-કૃ-ગૃ જઃ કઃ

★ વૃત્તિ :- નામ્યુપાન્ત્યેભ્યઃ પ્રયાદિગ્યશ્ચતુર્થ્યશ્ચ કઃ સ્યાત્
ક્ષિપઃ, પ્રિયઃ, કિરઃ, ગિરઃ, જઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- નામિ સ્વર ઉપાન્ત્યમાં છે તેવા

. . . . .

* 1 નન્દિ-નન્દનઃ વગેરે નામોની વ્યુત્પત્તિ માટે સિદ્ધદેવ
પ્રથમોડખાયા શ. ગ્યા. - પ. ૪૦ - જોવું

* 2 ગ્રાહી વગેરે પ્રત્યેક નામોની વ્યુત્પત્તિ સિદ્ધદેવ -
પ્રથમોડખાયા - પ. ૪૧ માં જોવી.

ધાતુઓને તથા પ્રી - કૃ - ગૃ અને જા ધાતુઓને ક્તર્થિ* ક
(અ) પ્રત્યય થાય

0 નામિ ઉપાન્ત્ય - ક્ષિપતિ ઇતિ-ક્ષિપઃ કૃદનાર ક્ષિપ્+ક=

(ક્ર-ઇત્ છે, ગુણ ન થાય) ક્ષિપ્+અ= પ્રથમા એ.વ. ક્ષિપઃ

0 પ્રી - પ્રિણતિ ઇતિ - પ્રિયઃ પ્રિય - પ્રી + ક (અ)=

સંયોગાત્ ૨/૧/૫૨ થી પ્રિય્ + અ

0 કૃ-કિરતિ ઇતિ - કિરઃ કૃદ-કૃ+ક (અ)= કૃતાંકિક્ષતિ

થી કિર + અ

0 જા-જાનાતિ ઇતિ-જઃ - પંડિત-જા+ક (અ)= જા + અ

(ઇડેરુપિ ચાતો ૦ ૪/૩/૯૪ થી આ બે.૫) - જઃ

❧ વિશેષ :- 0 ક પ્રત્યયમાં કૃ દાર કિત્ કાય*

માટે છે - તેમાંથી ગુણ નિષેધ થશે

[2064]

(૧૦) ગ્રાહ્યાપાદધેદશઃ શ ૫/ ૧/૫૮

★ સૂત્રપૃથઃ :- ગ્રા - ધમા - પા - દ્ધે - દશઃ શઃ

★ વૃત્તિ :- ઇમ્બઃ શઃ સ્યાત્ । શકર શિરકાર્થઃ ।

જિગ્રઃ, ઉદ્ગમઃ પિષઃ, ઉદ્ગયઃ, ઉત્પશ્યઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ગ્રા, ધમા, પા, દ્ધે, દશ ધાતુઓ

ને શ(અ)પ્રત્યય થાય છે શ માં શ-ઇત્ છે તે શિત્ કાય* માટે

0 જિગ્રઃ - સુધનાર 0 ઉદ્ગમઃ - ધમનાર

0 પિષઃ-પિનાર 0 ઉદ્ગયઃ-ધાવનાર 0 ઉત્પશ્યઃ-જોયેનેનાર

-0 ગ્રા+શ-જિગ્રતિ ઇતિ - (શ્રૌતિ કૃવુ ૦ ૪/૨/૧૦૮ થી

જિગ્ર આદેશ) જિર્ણ+અ=જિગ્રઃ એજરીતે ધમા નો ધમ્ પાનો

પિલ્ દશ નો પશ્ય આદેશ થશે.

❧ વિશેષ :- 0 ઉપસર્ગ* સહિત ધાતુપ્રયોગ

છે. ઉદ્ + દ્ધે - ઉદ્ગયઃ

0 દ્ધે માં દ્ દાર હી ને માટે છે તેથી (સીલિંગે) ઉદ્+દ્ધે

+શ+હી=ઉદ્ગય+હી (અગ્રયેયકળ ૦૨/૪/૨૦ થી હી) ઉદ્ગયી

0 ગ્રા વિ. ના સહયય* થી પી-પિલ્ ગણ - ૧ તુ* પ્રહણ

કરવું પા - પાતિ ગણ - ૨ નહીં

[2065]

(૧૧) સાહિસાતિવેશુરેજિધારિપારિચેતેરનુપસર્ગાત્ ૫/૧/૫૯

★ સૂત્રપૃથઃ :- સાહી-સાતિ-વેદિ-ઉદેજિ-ધારિ-પારિ
-ચેતેઃ અનુપસર્ગાત્

★ વૃત્તિ :- ઇમ્બોડનુપસર્ગેભ્યઃ જ્યન્તેભ્યઃ શઃ સ્યાત્ ।

સાહયઃ, સાતયઃ, ચેદયઃ, ઉદેજયઃ, ધારયઃ, પારયઃ, ચેતયઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ઉપસર્ગ* રહિત એવા ગિ અન્ત

વાળા સાહિ, સાતિ, વેદિ, ઉદેજિ, ધારિ, પારિ, ચેતિ ધાતુઓને

શ (અ) પ્રત્યય થાય છે.

૦ સાહયઃ સહન કરનાર ૦ સાતયઃ સુખ ઉત્પન્ન કરનાર

૦ વેદયઃ બળજીનાર ૦ હ્રદયયઃ કંપનાર

૦ ચેતયઃ ચેતનાર ૦ સાહયઃ આપનિકા :-

સાહયતિ ઇત્ = સાહિ + શવ્ (અ) = સાહે + અ (અણ) = (એદો - યાય થી) સાહય + અ = પ્રથમા એ.વ સાહયઃ સહન કરનાર / કરાવનાર એ અર્થ કર્યા કરણકે ગિગન્ત - પ્રેરક હોયતો પ્રેરણા અર્થમાં "સહન કરાવનાર" થાય

★ અનુવૃત્તિ :- ગ્રા ધ્મા પા...શઃ ૫/૧/૫૮ થી શઃ

❧ વિશેષ :- ૦ અનુપચયનં કેમ કહ્યું ?

પ્રસાહિતા પ્ર + સાહિ + ત્ચૂ (નકત્ત્વો ૫/૧/૪૮) કેમકે ઉપચયનં

૦ વૃત્તિમાં જિ અન્ત કેમ કહ્યું ?

મૂળધાતુ સહ વગેરે છે તેને જિ લાગ્યો છે. - સહ + જિ = સાહિ, વિદ્ + જિ = વેદિ

[૨૦૮૭]

(૧૨) નૃત્તલ્લઙ્ગઃ શિલ્પિન્યકદ્ ૫/૧/૬૫

★ સૂત્રપૃથઃ :- નૃત્ત લ્લન રજ્ઞઃ શિલ્પિનિ અકદ્

★ વૃત્તિ :- અમ્યઃ શિલ્પિનિ કર્તૃયકદ્ સ્યાદ્ । નર્તકઃ, લ્લનકઃ, રજ્ઞકઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નૃત્ત, લ્લન, રજ્ઞ, ધાતુઓને બો

ક્તાં શિલ્પી (કર્મકોશલ વાળો) હોયતો અકદ્ (અક) પ્રત્યય

૦ નર્તકઃ નર્તક = નૃત્ત + અકદ્ = નર્ત + અક નૃત્યતિ इति -

૦ રજ્ઞ + અકદ્ = અકદ્ - ધિનોશ્ચ રજ્ઞે ૪/૨/૫૦ થી ઉપા.

ત્ય લોપ) રજ્ઞ + અક = રજ્ઞકઃ = રંભારો

૦ લ્લનકઃ = લ્લન + અકદ્ = ભોદનારો

❧ વિશેષ :- ૦ નર્તિકા (નૃત્ત + ગન્ક + સ્ત્રીલિંગે

આત્ પ્રત્યય) નાચનારી અહીં કોશલ્ય તરીકે નહીં પણ સામાન્ય કૃત્ય ગણતા નક પ્રત્યય થયો.

૦ અકદ્ માં જે દ્વ ઇત્ મુક્યો તે સ્ત્રીલિંગે હી પ્રત્યય

માટે - નૃત્ત + અકદ્ + હી = નર્તકી

[૨૦૮૮]

ગચ્છકઃ ટનળ ચ ૫/૧/૬૬-૬૭

★ સૂત્રપૃથઃ :- (૧) ગઃ ચકઃ ૫/૧/૬૬

(૨) ટનળ ૫/૧/૬૭

★ વૃત્તિ :- ગઃ શિલ્પિનિ કતર્થેતો સ્થાતામ્ । ગાયકઃ ।

■ આત્ એઃ કુજ્ઞો । ગાયતી

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શિલ્પી ક્તાં હોયતો ગા ધાતુને ચક પ્રત્યય લાગે છે ગાયતિ इति = ગા + ચ = ગાયકઃ ગાયેયો

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) નૃત્તલ્લઙ્ગઃ ૦ ૫/૧/૬૫ થી શિલ્પિનિ

(૨) કતર્થિ

❧ વિશેષ :- ૦ જે ધાતુને અર્થ 'ગાયુ'

થાય છે. - ગાહ્ ગતો ધાતુ ન લેતી

■ શેષવૃત્તિ :- (૩) ટનળ ચ ૫/૧/૬૭ શિલ્પી ક્તાં

ગા ધાતુને ચક મન (ટનળ) પ્રત્યય લાગે ગાયતિ इति - ગા +

ટનળ = (આત્ એઃ કુજ્ઞો ૪/૩/૫૩ થી) ગે + મન = ગાયનઃ -

ગાયેયો (સ્ત્રીલિંગે) ગાયતી ગાનારી [૫૪૨]

[૨૦૮૮]

(૧૪) તિક્કૃતૌ નામ્નિ ૫/૧/૭૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- તિક્કૃ કૃતૌ નામ્નિ

★ વૃત્તિ :- માર્શીવિષય સંજ્ઞાયાં ગમ્યાયાં તિક્કૃતશ્ચ સ્વૌ

પ્રત્યયાઃ સ્યુઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અર્થ અર્થ બળજીતો હોય તે

ધાતુને આશિષ અર્થમાં તિક્કૃ (તિ) પ્રત્યય લાગે છે અને

કૃદન્તના ખીજા સ્વે પ્રત્યયો લાગે છે (ઉદા ભુજો સૂત્ર: ૧૫)

★ અનુવૃત્તિ :- માર્શિષિ અકન ૫/૧/૭૦ થી માર્શિષિ

❧ વિશેષ - ૦ ૨૫૪

[૨૧૦૦]

(૧૫) અહ્યપ્ચમસ્ય કિવ્ કિક્કતિ ૪/૧/૧૦૭

★ સૂત્રપૃથઃ :- અહ્ય પ્ચમસ્ય કિવ્ - કિક્કતિ

★ વૃત્તિ :- હન્યવંચમાન્તસ્ય ક્વૌ ધુહાદૌ કિક્કતિ ચ

દીર્ઘઃ સ્યાત્ । શમ્યા વિત્યાશાસ્યમાનઃ શાન્તિઃ

■ ક્વચ્ચિત્કિ ન દીર્ઘઃ । રન્તિઃ । વર્ષતામિત્યા શાસ્ત્રમાનો વર્ષમાનઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- હનૃ ધાતુ શિવાયના પામ બંધ

બન (હ, જ, ણ, ન, મ) માનો કોષપણ બંધન અન્તે

હોય તેવા ધાતુને કિવ્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે અને આદિમા

ધુદ બંધનવાળો કિન્ ઇત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે તેની પૂર્વનો

સ્વર દીર્ઘ થાય છે

૦ શમ્યાત્ इति - શમ્ + તિક્કૃ (તિ) = આ સૂત્રથી પૂર્વસ્વર દીર્ઘ

શામ્ + તિ = (સ્નાં ધુહ્ વગેરે ૦ ૫.) શાન્ + તિ = શાન્તિઃ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્વર હન ગમ ૦ ૪/૧/૧૦૪ થી

ધુટિ (૨) દીર્ઘ મ્વોડન્ત્યમ ૪/૧/૧૦૩ થી દીર્ઘ મ

❧ વિશેષ :- ૦ અહ્ય કેમ કહ્યું ?

વૃત્તહપિ - હનૃ ધાતુ વર્જનને માટે દીર્ઘ ત્વ ન થાય. (* ન નોળ

ક વગેરે સ્વર વતિ ૨/૩/૭૬ થી થયો)

.....

* વૃત્તહપિ - અર્થ હોયતો પૂર્વાવસ્થા ૨/૩/૧૪ થી અને અર્થ -

શામાં કવર્ગે ૦ ૨/૩/૭૬ થી જતવ - ખ. ૫. બા. ૨ ન્યા, સ. ૫. ૧૦૩

ક્ર વૃત્ત્યર્થ :- કલેશ વગેરે ક્રમ પછી અપ પૂર્વક
હનુ ધાતુને ડ (અ) પ્રત્યય થાય છે કલેશાપહઃ કલેશને
હ્યુનારો. કલેશમ્ અપહન્તિ=કલેશ+અપ+હનુ+ક=કલેશ+
અપ+હ+મ (અન્ય અન્ ધૈ(પ)=કલેશાપહઃ એ-અ-રી-તે
તમાપહઃ અપહારને હ્યુનાર તમસ્+અપ+હનુ+ક

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આતો ડો...મઃ ૫/૧/૭૬ થી ડ
(૨) આશિષિ... ૫/૧/૮૦ થી હનઃ

ક્ર વિશેષ :- ૦ કલેશાદિ-કલેશ, રોગ, તમસ્.
દુઃખ, દોષ, વાતપિત્તકફ, ઝવર, દર્પ
૦ સૂત્રમાં બ.વ મુકશાથી અન્ય ક્રમોથી પર પશ્ય હનુ
ને ડ પ્રાપ્ત થશે.
૦ પૂર્વસૂત્રથી પશ્ય ડ પ્રત્યયના પ્રાપ્તિ હતી છતાં આશીર્વાદ
સિવાયના વિષયમાં પ્રાપ્તિ માટે આ સૂત્ર બનાવેલ છે.

[૧૧૦૫]

(૨૦) અચિત્તે ટક્ ૫/૧/૮૩

★ વૃત્તિ :- કર્મણઃ પરાદ્ધન્તેરચિત્તવતિ કર્તરે ટક્ સ્યાત્
વાતધ્ન તૈલમ્ । અચિત્ત ઇતિ કિમ્ । પાપધાતો યતિઃ

ક્ર વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમથી પર હનુ ધાતુને અચિત્ત કર્તા
હોયતો ટક્ (અ) થાય છે

૦ વાતધ્ન તૈલમ્ - વાયુને હ્યુનાર તેલ - વાત હન્તિ ઇતિ
વાત+હનુ+ટક્=વાત+ધ્ન+મ= (ગમહન જન ૦ ૪/૨/૪૪ થી
હનુ નો અ, લોપ. હનો હો ધ્નઃ ૨/૧/૧૧૨ થી ધ્ન થશે.)

૦ અચિત્ત ક્રમ કહ્યું ?

પાપધાતઃ યતિઃ = પાપં હન્તે ઇતિ પાપ+હનુ+અણુ (અ) =
ઙિગિત ધાત્ ૪/૩/૧૦૦ થી પાપ+ધાત્+અ = પાપધાતઃ
અહીં સચિત્ત કર્તા છે માટે ટક્ ન થયો

★ અનુવૃત્તિ :- આશિષિ હનઃ ૫/૧/૮૫ થી હનઃ

ક્ર વિશેષ :- ૦ અચિત્ત - ચૈતન્ય સહિત

૦ ક્ ઇત્ છે તે કિન્ શયં માટે છે

૦ દ્ ઇત્ છે તે સ્ત્રીભિંને હી પ્રાપ્તિ માટે છે

[૧૧૦૬]

(૨૧) બ્રહ્માદિભ્યઃ ૫/૧/૮૫

★ વૃત્તિ :- એભ્યઃ કર્મભ્યઃ પરાદ્ધન્તેષ્ટક સ્યાત્ । બ્રહ્મધ્નઃ
ગોધ્નઃ પાપી ।

■ રાજઘઃ નિપાતોડયમ્ ।

ક્ર વૃત્ત્યર્થ :- બ્રહ્મ વગેરે ક્રમથી પર હનુ ધાતુને
ટક્ (અ) પ્રત્યય થાય છે. બ્રહ્મધ્નઃ = બ્રહ્મને હ્યુનારો બ્રહ્મહન્તિ
= બ્રહ્મ+હનુ+ટક્ = (હનુ નો ૪/૨/૪૪ થી હ, ૨/૧/૧૧૨

થી ધ્ન થતાં) બ્રહ્મ+ધ્ન+ટક્ (અ) = બ્રહ્મધ્નઃ

૦ ગોધ્ન = ગાયને હ્યુનારો. ગાં હન્તિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આશિષિ હનઃ ૫/૧/૮૧ થી હનઃ
(૨) અચિત્તે ટક્ ૫/૧/૮૩ થી ટક્

ક્ર વિશેષ :- ૦ બ્રહ્માદિ :- બ્રહ્મધ્નઃ, કૃતધ્નઃ,

ગોધ્નઃ, શત્રુધ્નઃ, ઋણધ્નઃ, વાલધ્નઃ, શશર્ધી

૦ બહુલ અધિકારથી સંપ્રદાન (ચતુર્થી) માં પણ આ સૂત્ર
કપારિક લ. ગેહેએમકે ગોવ્નોડતિથિઃ=ગાં હન્તિ યસ્મૈ આગતાય
દાતુપ સ - અહીં સંપ્રદાન :- યસ્મૈ આગતાય છે તો પશ્ય
ટક્ પ્રત્યય થયો

■ શપ્તવૃત્તિ :- (૫) * રાજઘઃ ૫/૧/૮૮ રાજન્ ક્રમથી
પર હનુ ધાતુને ટક્ પ્રત્યયાન્ત તથા (હનુ નો) ઘ આદેશ કરી
નિપાત ૧૪૧ થી રાજન્+હનુ+ટક્=રાજઘઃ=રાજને હ્યુનાર

[૧૧૦૭]

[૫૪૪]

(૨૨) કુક્ષ્યાત્મોદરાદ્ ભૂગઃ સ્તિઃ ૫/૧/૮૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- કુક્ષિ-આત્મ-ઉદરાદ્ ભૂગઃ સ્તિઃ

★ વૃત્તિ :- એભ્યઃ કર્મભ્યઃ પરાદ્ ભૂગઃ સ્તિઃ સ્યાત્ । સ્ત્ ઇત્ ।

ક્ર વૃત્ત્યર્થ :- કુક્ષિ, આત્મન્ અને ઉદર ક્રમ
પછી આવેલા ભૂગ (ભુ) ધાતુને સ્તિ (હ) પ્રત્યય થાય છે
સ્તિ માં સ્ત-ઇત્ છે (ઉદા. ભૂગઃ ૨૩ માં જુઓ)

ક્ર વિશેષ - ૦ સ્ત્ કાર મુક્યો તેમ આગમ
માટે છે સ્તિત્યનવ્યયાદ્... ૩/૨/૧૧૧ થી મ્ આગમ થાય

[૧૧૦૮]

(૨૩) સ્તિત્યનવ્યયાડરુપોમોડન્તે, હ્રસ્વશ્ચ ૩/૨/૧૧૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- સ્તિતિ અન્ - અવ્યય અરુઘઃ મઃ
અન્તઃ હ્રસ્વશ્ચ

★ વૃત્તિ :- સ્વરાન્તર્યાયાનવ્યયાડરુપશ્ચ સ્તિત્યનવ્યાન્તે ઉત્ત-
રપદે મોડન્તે યથાશંભવં હ્રસ્વશ્ચ સ્યાત્ । કુક્ષિમ્ભરિઃ
આત્મમ્ભરિઃ, ઉદરમ્ભરિઃ

ક્ર વૃત્ત્યર્થ :- અવ્યય સિવાયના સ્વરાન્તર
શબ્દ પછી તેમજ અરુઘ શબ્દ પછી સ્ત-ઇત્ વાળો પ્રત્યય
ઉત્તરપદમાં હોયતો (પૂર્વ પદને અન્-તે) મ્ આગમ થાય છે.
(એમકે :- અરુઘ નું અરુઘમ્ પછી મ્ લોપ અરુઘ) અને
પુર્વે દીર્ઘસ્વર હોયતો હ્રસ્વ થાય છે.

૦ કુક્ષિમ્ભરિઃ પેઢારો કુક્ષિવિમર્તિ ઇતિ-કુક્ષિ+મ્+સ્તિ (હ)
કુક્ષિ+મ્+સ્તિ=કુક્ષિ+મ્+મરિ (આ સૂત્રથી મ્ આગમ)

• • • • •

* રાજઘઃ હૈમ પ્રકાશ ઉત્તરાધ - પ. ૮૪૪

0 આત્મમ્મરિ: પોતાને પે. પનારે. આત્મનુ+મ્+ચિ (અહીં સમાસ થયો) આત્મન+મ્+મ્+ચ્. એકાગ્ર્યે ૩/૨/૮ થી વિભક્ત લો. પ, ૫૬ સંજ્ઞા થતાં નામ્નો નો ૨/૧/૯૧ થી અન્ય ન લો. પ) આત્મ+મ્+મ્+ચ્=આત્મમ્મરિ:
0 ઉદરમ્મરિ: પેટ બરો - ઉદરં વિમર્તિ

❧ વિશેષ :- 0 લિન્ કેમ હતું ?

જમાની-જ+મન્+ગિન્-જમાન્+ઇન્ અહીં ગિન્ છે માટે મ આગમ ન થાય મન્નાગિન્ ૫/૧/૧૧૬ થી ગિન્

0 અનવ્યય કેમ હતું ?

દોષામ્નયમ્ અહ: પોતાને રાત માનતો દિવસ - દોષા અન્યય છે માટે મ ન લાગ્યો

[૧૧૦૮]

(૨૪) અર્હોડ્ ચ ૫/૧/૯૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- અર્હ: અર્ચ

★ વૃત્તિ :- કર્મણ પરાદર્હે'રચ્ સ્યાત્. પૂજાહ: સાધુ: પૂજાર્હા સધ્વી.

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમ'થી પર અર્હ' ધાતુને અર્ચ

પ્રત્યય થયે છે પૂજાહ: સાધુ: પૂજાને યોગ્ય સાધુ-પૂજાર્હા સધ્વી પૂજાને યોગ્ય સાધ્વી

0 પૂજાહ: = પૂજામ અર્હ'તિ - પૂજા+અર્હ'+અર્ચ

0 પૂજાર્હા = પૂજાહ' + આ (સ્ત્રીલિંગે આવ)

❧ વિશેષ :- 0 અર્ણ પ્રત્યયનો અપવાદ કરી

આ સૂત્ર ખતાવેલ છે.

0* અર્ચ અને અર્ણ બન્ને સ્વપ હોવાથી નિત્ય અપવાદ રૂપે છે

[૧૧૧૦]

(૨૫) ધનુર્દળ્ડસરુલાજ્જલાઙ્કુશર્ષિદયર્ષિટ શક્તિ

તામર ઘટાડ્ ગ્રહ: ૫/૧/૯૨

★ સૂત્રપૃથઃ :- ધનુર્ દળ્ડ-સરુ-લાજ્જલ-અઙ્કુશ-ઋષ્ટ-યર્ષિ-શક્તિ-તામર-ઘટાડ્ ગ્રહ:

★ વૃત્તિ :- ઇમ્મો દશમ્મ: કર્મમ્મ: પરાદ્ ગ્રહેરચ્ સ્યાત્ ધનુર્ગ્રહ:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ધનુર્ વગેરે દશ ક્રમ' (અર્ધ) થી

પર ગ્રહ ધાતુને અર્ચ (અ) પ્રત્યય થાય છે ધનુર્ગ્રહ: ધનુર્ધને મહણ કરનાર ધનુર્ગ્રહાતિ ઇતિ ધનુસ્+ગ્રહ+અર્ચ એનરીતે

દળ્ડગ્રહ: = દડ મહક. સરુગ્રહ: = તલવારની મૂક મહણ કરનાર, ઋષિગ્રહ: = બાહરી મહણ કરનાર

.....

.....

.....

.....

.....

★ અનુવૃત્તિ :- અર્હોડ્ ચ ૫/૧/૯૧ થી અર્ચ

❧ વિશેષ :- 0 ઘટીગ્રહ નું મહણ કેમ ?

ઘટી (ધડી-સમયમાપક) નું વિધાન સૂત્રમા નથી પણ

* નામ ગ્રહણે લિજ્જ વિશિષ્ટસ્વાપિ ગ્રહણમ્ એ ન્યાયે ઘટી

અર્ધનું મહણ કરેલ છે

[૧૧૧૧]

(૨૬) આયુધાદિમ્મો ધૃગોડ્દળ્ડાદે: ૫/૧/૯૪

★ સૂત્રપૃથઃ :- આયુધ્-આદિમ્મ: ધૃગ: મ-દળ્ડાદે:

★ વૃત્તિ :- દળ્ડાદિ વર્જાદાયુધોદે પરાદ્ધૃગોડ્ચ સ્યાત્.

ધનુર્ધર:, મૂધર:, । મદળ્ડાદેરિતિ કિમ્ । દળ્ડધાર:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દળ્ડ વગેરે અર્ધો સિવાયના આયુધ

વગેરે અર્ધોથી પર આવેલા ધૃ ધાતુને અર્ચ (અ) પ્રત્યય

થાય છે 0 ધનુર્ધર = ધનુર્ધને ધા: કરનાર ધનુર્ધરતિ =

ધનુ+ધ્+અર્ચ 0 મૂધર: પવંત

0 મદળ્ડાદે: કેમ હતું ?

દળ્ડધાર: = દળ્ડ ધરતિ - દળ્ડ+ધ્+અર્ચ દડ ૫.૨૪ (અહીં

અર્ણ પ્રત્યય થયો

★ અનુવૃત્તિ :- અર્હોડ્ ચ ૫/૧/૯૧ થી અર્ચ

❧ વિશેષ :- 0 આયુધાદિ મહણ :-

ધનુર્ધર:, શક્તિધર:, ચક્રધર:, શાહ્મધર:, ગદાધર:, પશુધર:,

શૂલધર:, સ્વઙ્ગધર:, વજ્રધર:, હલધર:

0 આદિ અર્ધોથી - જલધર:, વિષધર:, શશધર:, વિચાધર:,

શ્રીધર:, જટાધર:, પથોધર: વગેરું પણ મહણ થશે.

0* સૂત્રમા બ વ મુદ્વાથી અન્ય ક્રમ'થી પર પણ અર્ચ

થાય એમકે :- અષ્ટિધર:, ફલકધર:, શઙ્કુધર:, ગોત્રધર:,

શ્રીવત્સધર:, તૂળીધર:, પાશધર:, છત્રધર:

0 મદળ્ડાદે: કેમ હતું ?

દળ્ડધાર:, કર્ણધાર:, સૂત્રધાર:, છત્રધાર:, કુણ્ડધાર:, કર્મધાર: -

અધે અર્ણ પ્રત્યય થયો છે

[૧૧૧૨]

(૨૭) હગોવયોડ્નુચમે ૫/૧/૯૫

★ સૂત્રપૃથઃ :- હગ: વય: અનુચમે

★ વૃત્તિ :- કર્મણ: પરાદ્ધૃગો વયસ્યનુચમે ગમ્યંડ્ચ

સ્યાત્. અસ્થિહર: શ્વાઉષ્મમ્ ઉત્કેષણમાકાશસ્યસ્ય વા ધારણે

તદભાવે-મનેહરા સ્વક્ર. ઉચમે તુ મારહાર ।

.....

* 1 નામ ગ્રહણે - ન્યાય - ૧૬ પ ૧૬

* 2 બ. વ. - મધ્યમશક્તિ અવચૂરિ ભા. ૨. પ. ૧૭૪

■ શાહ: શીલે । પુષ્પહાર: । દત્તિ - નાથારચાવિ: ।
દત્તિહરિ: શ્વા: । નાયહર: સિંહ:

❧ વૃત્ત્યર્થ: :- ઉપર કે અનુચમ અર્થ જણાવો
હોય ત્યારે ક્રમથી પર હાવાતુને મચ્ (અ) પ્રત્યય થાય છે
○ ઉચમ એટલે ઊંચે ફેંકવું અથવા આકાશમાં અધ્ધર
રહેના પદાર્થને હાથમાં પરી રાખવો - તેનો અભાવતે અનુચમ
○ વચ :- અસ્તિહર: શ્વા - હાલકાને લઈ જનાર કુતરું
- અહીં હાલકાને લઈ જવું તે કુતરાની આસ્થાવસ્થા
સત્યવેષે અસ્તિ હરતિ ઇતિ - મસ્તિ + હ + મચ્
○ અનુચમ :- મનોહરા સક મનોહર માળા મન: હરતિ
ઈ - મનમ્ + હ + મચ્ = મનોહર, સ્ત્રીલિંગે આત્ - મનોહરા
મનને હરવામાં ઉચમ નથી માટે મચ્ (મનમ્ ના સ્ત્રીનો
રુચ્ચ અતોડતિરોઃ થી ઉચર્થ મ + ઉચતાં એ થયો)
○ અનુચમ કેમ કહ્યું ?
ઉચમ અર્થમાં મારહાર: બાર ઉપાહનાર માર + હ + મચ્

★ અનુવૃત્તિ :- મહોડચ્ ૫/૧/૯૧ થી મચ્

❧ વિશેષ :- ○ વચ :- પ્રાણીને કાળક્રમે
કરી થતી (વધતી) ઊંચર અવસ્થા
○ જ્યાં વચ હોય ત્યાં ઉચમ અર્થમાં પણ આ સ્વ
લાગે જેમકે :- કાચહર:

■ શપવૃત્તિ :- (૧) શાહ: શીલે ૫/૧/૯૬ શાહ
આયેના હાવાતુને શીલ અર્થમાં મચ્ પ્રત્યય થાય છે.
શીલ - સ્વભાવિક ક્રિયા - પુષ્પાહર: ફૂલને ચૂંટનારો.
પુષ્પાણિ આહરતિ - પુષ્પ + આ + હ + અચ્ [૫૪૫]
(૭) દત્તિનાથાત્ પશાવિ: ૫/૧/૯૭ દત્તિ લેખન નાથ
ચળક પછી હાવાતુ હોય અને પશુ કર્તા હોયતો થાય છે
દત્તિહરિ: શ્વા - ચામડાની મસલકલ્પ જનારો કુતરો દત્તિ + હ + હ
○ નાથહરિ: સિંહ: માલિકને હરનાર સિંહ નાથ + હ + હ

[૨૨૨૩] [૫૪૬]

(૧૮) રજ: ફલે મલ્લદ્ મહ: ૫/૧/૯૮

★ વૃત્તિ :- અમ્ય: કર્મમ્ય: જરાદ્ ગ્રહેરિ: સ્યાત્ ।
રજ:ગ્રહિ: ફલેગ્રહિ:, મલ્લગ્રહિ:

❧ વૃત્ત્યર્થ: :- રજમ્, ફલે, મલ ક્રમ પછી મહ
વાતુને હ થાય છે. રજોગ્રહિ: રજ લેનારો - રજ: ગુહાતિ
ઈતે - રજમ્ + મહ + હ
○ ફલેગ્રહિ: = ફલે + મહ + હ - ફળ લેનાર
○ મલ્લગ્રહિ: = મલ + મહ + હ - મળ લેનાર

* વચસ્ત્ર - બૃહદ્દત્તિ ભા. ૨, ન્યા. ૪. ૨૨૯

★ અનુવૃત્તિ :- દત્તિ નાથાત્ પશાવિ ૫/૧/૯૭ થી હ

❧ વિશેષ :- ○ ફલે - સૂત્રમાં આ કર નિર્દેશ
હોવાથી ફલે કૃં + છે

[૨૨૨૪]

(૨૯) દેવવાતાદાપ: ૫/૧/૯૯

★ સૂત્રપૃથક :- દેવ વાતાત્ આપ

★ વૃત્તિ :- આમ્યામાપ દે: સ્યાત્ । દેવાપિ:, વાતાપિ: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ: :- દેવ અને વાત ક્રમ પછી આવેલા
આપ વાતુને હ પ્રત્યય થાય છે
○ દેવાપિ: દૈત્ય કે અસુરનું નામ છે. દેવાન્ આપોતિ-
દેવ + આપ્ + હ
○ વાતાપિ: ઋષિ પુત્રનું નામ છે વાતમ્ આપોતે -
વાત + આપ્ + હ

★ અનુવૃત્તિ :- દત્તિ નાથાત્ ૫/૧/૯૭ થી હ

❧ વિશેષ :- ○ ૨૫૪

[૨૨૨૫]

(૩૦) શક્તસ્તમ્બાદ્ સત્રીહૌ કુગ: ૫/૧/૧૦૦

★ સૂત્રપૃથક :- શક્ત - સ્તમ્બાત્ વસ - વ્રીહૌકુગ:

★ વૃત્તિ :- આમ્યાં કર્મમ્યામનયો: કર્જો: કુગ: હ: સ્યાત્
શક્તકરિ: વસ: । સ્તમ્બકર્ચિઃ

■ કિયત્તદ્ વહે: । કિઙ્કર:, યકર:, તત્કર:, વહુકર: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ: :- શક્ત (કાચ) સ્તમ્બ (કુંડ)
ક્રમથી વસ અને વ્રીહિ કર્તા હોયતો તેનાથી પર કુને થાય
○ શક્ત્ કર: વસ: કાચ કરનારો વાળકે શક્ત્ કરોતિ
ઈતિ - શક્ત્ + ક + હ

○ સ્તમ્બ કર્ચિઃ = કુંડું કરનાર ચોખાનો ઊંડ
સ્તમ્બ કરોતિ - સ્તમ્બ + ક + હ

★ અનુવૃત્તિ :- દત્તિ નાથાત્ ૫/૧/૯૭ થી હ

❧ વિશેષ - ○ વસવ્રીહૌ ક્રમ કહ્યું ?

શક્ત્ કાર: વસ કર્તા ન હોયતો મળ્ લાગે શક્ત્ + ક + મળ્

■ શેષવૃત્તિ :- (૮) કિયત્તદ્ વહે: ૫/૧/૧૦૧ કિમ્
-યત્-તત્-વહુ ક્રમ પછી કુ વાતુને જ પ્રત્યય થાય છે.
કિઙ્કર: નોહર - કિમ્ કરોતિ ઇતિ - કિમ્ + ક + જ

○ યકર: = યત્ + ક + જ ○ તત્કર: = તત્ + ક + જ

○ વહુકર: = વહુ + ક + જ [૫૪૭]

[૨૨૨૬]

કષ્ ધાતુને સ્વ પ્રત્યય થાય સર્વમ્ સહતે-સર્વસહઃ= અધુઃ
સહન કરનારો એન્-રીતે સર્વકષઃ=અધાને દયાવનાર કુષ્

★ અનુવૃત્તિ :- મેઘર્ષિમયા ૦ ૫/૧/૧૦૬ થી સ્વઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪
[૨૨૨૦]

(૩૫) મન્યાણિન્ ૫/૧/૧૧૬

★ સૂત્રપૃથઃ :- મન્યાત્ ણિન્

★ વૃત્તિ :- કર્મણઃ પરાત્ મન્યતેર્ણિન્ સ્યાત્ । પણ્ડિ-
તમાની બન્ધોઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમંથી પર મન્ ધાતુને ણિન્
(ઇન્) પ્રત્યય થાયછે (મન્ય-ગણ્ય યોથે) । પણ્ડિતમાની બન્ધો
આધને પંડિત માનનાર પણ્ડિત મન્યતે इति-પણ્ડિત+
મન્+ણિન્=પણ્ડિત+માન્+ઇન્=પ્ર.એ.વ. પણ્ડિતમાની (જિગતિ
થી ઉપાન્ત્યનો આ, સિ પ્રત્યય લેાપ નામ્નોનો ૦ થી અન્ત્ય
ન લેાપ)

❧ વિશેષ :- ૦ બન્ધો. અહીં કર્મણિ કૃતઃ ૨/
૨/૮૭ થી ૫૪ી ૨૬.

૦ * ર્થ નિદેશ ઉત્તરાર્થમ્ મન્યતે માં ચ (ર્થ) નિદેશ
આગળના સૂત્ર માટેછે તેથી તુદાદિ બધુના મન્ ધાતુનું
મહત્ત્વ રહે નહીં [૨૨૨૨]

(૩૬) કતુઃ સ્વઃ ૫/૧/૧૧૭

★ વૃત્તિ :- પ્રથયાર્થાત્ કતુઃ કર્મણઃ પરાન્મન્યતે સ્વઃ
સ્યાત્ । આરમાન્ પણ્ડિત મન્યતે इति પણ્ડિત મન્યઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પ્રત્યયના નિમિત્તવાળા એવા કતુઃ-
ભૂત ક્રમંથી પર રહેલાં મન્ ધાતુથી સ્વઃ (અ) પ્રત્યય
થાયછે. પણ્ડિત મન્યઃ આરમાન્ પણ્ડિત મન્યતે પણ્ડિત +
મન્ય+સ્વઃ=પણ્ડિત+મન્+મન્ય+મ= (તૈમુમો વ્યજ્ઞને) પણ્ડિત
+ મન્યઃ = પણ્ડિત મન્યઃ

★ અનુવૃત્તિ :- મન્યાણિન્ ૫/૧/૧૧૬ થી મન્યાત્

❧ વિશેષ :- ૦ કતુઃ કેમ કહ્યું ?
પટ્ટમાની ચૈત્રસ્ય (ણિન્) ચૈત્રને ચતુર માનનારો - અહીં
કર્તા પોતે પોતાને ચતુર માનનાર નથી માટે આસન્ નલાગે
૦ મસરૂપ હોવાથી સ્વઃને નહીં ણિન્ પછી લાગેછે-પણ્ડિતમાની
૦ સ્વ થી મ આગમ થાય. શ-શિત્ કાવં માટે છે. તેથીજ
ગણ્યપાઠને અનુકૂળ (વિકરણ) પ્રત્યયો થાય જેમકે :-
મન્ ને ર્થ લાગી મન્ય થયુ

[૨૨૨૨]

* ર્થ નિદેશ-બુદ્ધિશ્ચિ આ. ૨ ન્યા. સ ૨૩૩

(૩૭) એજેઃ ૫/૧/૧૧૮

★ વૃત્તિ :- કર્મણઃ પરાદેજેઃ સ્વઃ સ્યાત્ । જનમેઙ્ગયઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમંથી પર એજ્ ધાતુને સ્વઃ
પ્રત્યય થાયછે (એજિ-જિગન્ત છે) જનમેઙ્ગયઃ=જનમ્ એજ્યતિ
લોકોને ધુમ્પવનાર એજિ યુજ્ય એજે-એજ્ય)

★ અનુવૃત્તિ :- કતુઃ સ્વઃ ૫/૧/૧૧૭ થી સ્વઃ

❧ વિશેષ :- ૦ એજ કમ્પને (એજ) ૭ અહીં
ણિ અન્તરાણુ એજિ ર્થ કરે છે

[૨૨૨૩]

(૩૮) શુનીસ્તનમુઙ્ગકૂલસ્યપુષ્પાદૃષ્ટેઃ ૫/૧/૧૧૯

★ સૂત્રપૃથઃ :- શુની-સ્તન-મુઙ્ગ-કૂલ-આસ્થ-પુષ્પાત્ દૃષ્ટેઃ

★ વૃત્તિ :- અમ્યઃ પરાત્ દૃષ્ટેઃ સ્વઃ સ્યાત્ । શુનીઘ્ઘયઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શુની વગેરેથી પર દૃષ્ટે ધાતુને
સ્વઃ (અ) પ્રત્યય થાયછે

૦ શુનીઘ્ઘયઃ - શુની ઘયતી-શુની+ઘે+શ્વ+સ્વઃ=શુનિ
+મ+ઘે+ય (ય આગમ નિ દ્વસ્વ=તૈ મુમો વ્યજ્ઞને ૦ થી
ન) શુનિ+ન્+ઘે+ય= * શુનિઘ્ઘયઃ કુતરીને ધાવનાર

★ અનુવૃત્તિ :- કતુઃ સ્વઃ ૫/૧/૧૧૭ થી સ્વઃ

❧ વિશેષ :- ૦ દૃષ્ટે માં દ્ કાર લી કરવા
માટે છે - જેમકે શુનિઘ્ઘયો

૦ અન્ન ઉદાહરણ :- સ્તન ઘયઃ સ્તનને ધાવનાર
- પાણક મુઙ્ગઘયઃ મુઙ્ગને ખાનારું - હરણ

[૨૨૨૪]

(૩૯) નાડી ઘટી સ્તરીમુષ્ટિનાસિકાવાતાદ્ ધ્મઃ ૫/૧/૧૨૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- નાડી-ઘટી-સ્તરી-મુષ્ટિ - નાસિકા -
વાતાદ્ ધ્મઃ ય

★ વૃત્તિ :- અમ્યઃ ષદ્ધમ્યો ધ્મઃ દૃષ્ટે સ્વઃ સ્યાત્ ।
નાડીઘમઃ । નાડીઘયઃ

■ પાણિકાત્ ધ્મઃ સ્વઃ । પાણિઘમઃ વહાડમ્પ્રાક્લિહઃ ।
વહલિહા, મમ્પ્રલિહઃ બહુવિધચ્ચંચિત્લાત્તુદઃ । બહુતુદઃ ।
લલાવાતશ્ચર્ષાત્ત્રા જહાકઃ । લલાટતપ અસૂર્યોગ્રાદ્ દહઃ ।
અસૂર્યપથ્યા રાજદારાઃ કૂલાદુદ્ગોજોદ્દહઃ । કૂલમુદ્ગોજોગજઃ ।
કૂલમુદ્દહા નદી । હંમદઃ નિપાતેડાયમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નાડી વગેરે ૭ ક્રમંથી પર
ધ્મા કે દૃષ્ટે ધાતુને સ્વઃ (અ) પ્રત્યય થાયછે

• • • • •
* શુનિઘ્ઘયઃ લઘુવૃત્તિ, મધ્યમવૃત્તિ, બૃ.ટ. નધામાં હસ્ત
કે છે. પ્રક્રિયામાં લિપ્ત કેમ !

૦ ધ્મા - નાહિન્ધમ: ૦ દ્ધે નાહિન્ધવ:
નાહિને ધમનાર/નાહિને પીનારે (અહીં ધ્મા નો ધન આદેશ
શ્રોત કૃત્તિ ૪/૨/૧૦૮ થી થયો, સ્વ થી મ્ આગમ થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- અતુ: લઘ્ ૫/૧/૧૧૭ થી લઘ્

❧ વિશેષ :- ૦ નાહી-ઘટી શબ્દો હી અન્ત
વાળા નિદે શૈલ છે નાહી શબ્દ ઉપપદમાં લઘ્ પ્રત્યય,
હોનાડકાવર્ણાત્ ૨/૪/૩૨ થી હી નિદેપે, હી અભાવે
લઘ્ પછી ન થાય જેમકે ઘટ ધ્મા (અહીં માતા હો...
૫/૧/૭૬ થી હ થયો)

૦ ધ્મા અન્ત ધે અન્તેમાં લઘ્ ના શિત્ પછીને લીધે શ્વ
લાગનાં પૂરનાં અનો લુપ્ત્યાદે ૨/૧/૧૧૩ થી લોપ થશે
૦ અન્ય ઉપાહ્વાનુ :-

ઘટિન્ધમ: પક્ષે ઘટિન્ધવ: લરિન્ધમ: પક્ષે લરિન્ધવ:

❧ શેષવૃત્તિ :- (૧૩) પાળિ કાત્ ૫/૧/૧૨૧ પાળિ
અને કર મ્માંથી પરધ્મા ને લઘ્ પ્રત્યય થાય. પાળિ ધમત્તિ
- પાળિન્ધમ: હાથને ધમનારે [૫૫૨]

(૧૪) વહામ્નાલિહ: ૫/૧/૧૨૩ વહ અને અમ્ર થી પર
લિહ ધાતુને લઘ્ પ્રત્યય થાય વહલિહ: વાયુ ચાટનાર,
અમ્રલિહ: આશાસ ચાટનાર [૫૫૩]

(૧૫) વહુ વિધ્વરુમ્ તિલાત્ તુદ: ૫/૧/૧૨૪ વહુ -
વિધુ-અરુમ્-તિલ મ્માંથી તુદ ધાતુને લઘ્ પ્રત્યય થાય
વહુ તુદતિ-વહુતુદ: ધણાને પીડા કરનાર [૫૫૪]

(૧૬) લલાટ વાતશર્વાત્ તપાડજ હાક: ૫/૧/૧૨૫
લલાટ પછી તપ ધાતુ વાત પછી મજ્જાતુ શર્ધ્ પછી
હાક ધાતુને લઘ્ પ્રત્યય થાય છે લલાટ તપતિ - લલાટ
તપ: = સ્થ [૫૫૫]

(૧૭) અસૂર્યોઘાદ્ દશ: ૫/૧/૧૨૬ અસૂર્ય કે ઉગ્ર પછી
આવેલા દશ ધાતુને લઘ્ પ્રત્યય થાય સૂર્યમપિ ન પશ્યતિ
અસૂર્યારથા રાજદારા: સ્થને પછી ન જોનારો ગભગ્રાણી
[૫૫૬]

(૧૮) કુલાદુરુજોદ્વહ: ૫/૧/૧૨૨ કુલ થી પર ઉદ્+
વહ અને ઉદ્+રુજ ધાતુને લઘ્ પ્રત્યય થાય છે. ૦ કુલદુરુજો
ગજ: ઠાઠાને લોડનાર હાથી [૫૫૭]

(૧૯) હરમદ: ૫/૧/૧૨૭ હરામદ્ ને લઘ્ પ્રત્યાના
નિપાતન કરાય છે હરમદ: - હરિયો [૫૫૮]

[૧૧૨૫]

* શેષવૃત્તિ :- હૈમપ્રકાશ ઉત્તરાશ્વ ૮૪૯

(૪૦) નગનપલિતપ્રિયાન્ધસ્થૂલસુભગાદ્ય તદન્તાચ્ચન્ધ-
શેડ્ચ્ચેભુવ લિખ્ણુ લુકઝો ૫/૧/૧૨૮

★ સૂત્રપૃથક :- નગન-પલિત-પ્રિય-અન્ધ-સ્થૂલ-સુભગ
-આદ્ય-તદન્તાત્ ચિવ અર્થે મ્-ન્ધે: મુન: લિખ્ણુ લુકઝો

★ વૃત્તિ :- નગનાદિમ્: સપ્તમ્યસ્તદન્તેમ્યશ્ચાક્ષન્તેમ્ય-
શ્ચ્ચથર્થે વૃત્તિમ્: પરાદ્ મુવઃ લિખ્ણુલુકઝો સ્થાતામ્ ।
અનગ્નો નગ્નો મ્મત્તિતિ નગનમ્લિખ્ણુ: , નગનમ્ભાલુક: । તદન્તે
સુનગનમ્લિખ્ણુ: , સુનગનમ્ભાલુક: । इत्यादि

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નગન-પલિત-પ્રિય-અન્ધ-સ્થૂલ,
સુભગ આદ્ય એ શબ્દોને અન્તે ચિવ અર્થને સૂચવનાર
પછી ચિવ પ્રત્યય સિવાયને પ્રત્યય હોવાનો તેનથી પર
મૂ ધાતુને લિખ્ણુ (ફણુ) અને લુકઝ (ઉક) પ્રત્યયો થાય છે
૦ નગનમ્ ભલિખ્ણુ: = અનગ્ન: નગન: મ્મત્તિ નગનમ્+મ્+લિખ્ણુ:
નગનમ્+મ્+મ્+ફણુ (મ્ નો આગમ થયો છે. મ્ નો ગુણ
મો યજ્ પૂર્વે સ્વર મ્મ થયું) પહેલાં નગન નહોતો પછી નગન
- લુચ્ચો થયો

૦ નગનમ્ ભાલુક: (લિખ્ણુ ને બાદે લુકઝ પ્રત્યય નગન+
મ્+લુકઝ=(મ્ આગમ જ્ ઠાર થી મ્ ની વૃદ્ધિ થશે)
નગનમ્+મ્+ભાલુક+ઉક એનરીતે સુનગનમ્લિખ્ણુ: પક્ષે સુનગનમ્ભાલુક:

❧ વિશેષ :- ૦ અન્ધે: હૈમ કહ્યું ?

અદ્યો મ્મિતા(ત્વ્ પ્રત્યયથો) *આદ્યો એ ચિવ પ્રત્યાનાન્ત
છે-કૃમ્મસ્તિમ્યાં ચિવ: ૭/૨/૧૨૬ થી ચિવ, હ્ચ્ચવાવર્ણ
સ્થા ૦ ૪/૩/૧૧૧ થી ધ નો હ થયો

૦ ચિવ અર્થે હૈમ કહ્યો ?

નગ્નો મ્મિતા - નગન થયો ચિવ અર્થે નથી

૦ ચિવ અર્થે અન્તે પૂર્વે નહોતો અને પછી થાય તે બાબ

[૧૧૨૬]

(૪૧) ક્રગ: લ્લનદ્ કરણે ૫/૧/૧૨૯

★ વૃત્તિ :- નગનાદિસપ્તકાદચ્ચન્તાચ્ચથર્થવૃત્તિ: પરાદ્
ક્રગ: કરણે લ્લનદ્ સ્થાત્ । અનગ્નો નગન: ક્રિયતેડનેતેતિ
નગનકરણં ચુતશ્ચ સુનગનકરણશ્ચ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ચિવ અર્થના સૂચક પછી ચિવ
પ્રત્યાનાન્ત ન હોય તેવા -નગન-પલિત-પ્રિય-અન્ધ-સ્થૂલ
-સુભગ-આદ્ય શબ્દો પછી ક્ર ધાતુને કરણ અર્થમાં
લ્લનદ્ (અન) પ્રત્યય થાય

૦ નગનં કરણં ચુતશ્ચ-અનગન: નગન: ક્રિયતે અનેન=નગન
+ક્ર+લ્લનદ્=નગન+મ્+કર+અન (લ્લ હોવાથી ૩/૨/૧૧૧

* આદ્યો સિદ્ધેમ્ પૃ.૧.૫.૫૨૫૫ - ન્યા. સ. પૃ. ૭૯

લાગી મ્ આગમ કૃ નો ગુણ)=(સ્વર્ણનાં ૦ થી જુ) નગ્ન કરણમ્-પહેલા જે નાગો ન હોય તે નાગો-એકાલ કાચકે તેવો જુગાર એ-જ-રી-તે પ્રિયંકરણમ્ શીલમ્

★ અનુવૃત્તિ :- નગ્નવલ્લિ પ્રિયાન્ધ ૫/૧/૧૨૮

❧ વિશેષ :- ૦ ચિવ અર્થ કમ કલ્પો ?

નગ્ન કરોતિ ચુતેન-જુગાર વડે એકાલ કરે છે ચિવ નથી ૦ અન્વે : કમ કલ્પો ?

નમ્ની કુર્વન્ત્યનેન-જેના વડે નગ્ન કરાય છે-ચિવ અન્તવાળુ છે ૦ કર્તાર ૫/૧/૩ ના અપવાદ રૂપે આ કરજનું સત્ર બનાવેલ

[૧૧૨૭]

(૪૨) નામ્નો ગમઃ લઙ્ઘૌ ચ વિહાયસસ્તુ વિહઃ ૫/૧/૧૩૧

★ સૂત્રપૃથક :- નામ્નઃ ગમઃ લઙ્ઘૌ ચ વિહાયસઃ તુ વિહઃ

★ વૃત્તિ :- નામ્નઃ પરાદ ગમેઃ લઙ્ઘૌ ચ સ્યુઃ વિહાયસો વિહઃશ્ચ । તુરજ્ઞઃ, વિહજ્ઞઃ । તુરગઃ, વિહગઃ । તુરજ્ઞમઃ વિહજ્ઞમઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નામ પછી આવેલા ગમ્ ધાતુને લઙ્ (મ), ડ (મ) અને લ (મ) પ્રત્યયો થાય છે તથા ગમ્ પૂર્વે વિહાયસ નામનો વિહ આદેશ થાય છે

૦ તુરજ્ઞઃ પક્ષે તુરજ્ઞમઃ પક્ષે તુરગ = ઘોડો-(ત્વરાયા જનારો) તુરઃ ગચ્છતિ इति-(લઙ્) તુર+ગમ્+લઙ્-લ ઇર્ છે માટે મ્ આગમ અને ઙ્-ઇર્ છે માટે અન્ત્ય સ્વરાદિ લોપ-તુર+મ્+ગ+મ્=તુરજ્ઞઃ પક્ષે (લ) તુર+ગમ્+લ પક્ષે (ડ) તુર+ગમ્+ડ=તુરગઃ એ-જ-રી-તે વિહજ્ઞઃ પક્ષે વિહજ્ઞમઃ પક્ષે વિહગઃ (અહીં વિહાયસ નો વિહ આદેશ થયો છે

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

૦ અન્ય ઉદાહરણો બુદ્ધવૃત્તિમાં આવેલા છે જેના ઉપર મુજબના ત્રણ ત્રણ પ્રકારો છે.

જેમકે :- મુજંગઃ પક્ષે મુજગઃ પક્ષે મુજંગમઃ

[૧૧૨૮]

(૪૩) શોકાપનુદતુન્દ પરિમૃજસ્તસ્વેરમકર્ણે જપં પ્રિયા-લસહન્તિસૂચકે ૫/૧/૧૪૩

★ સૂત્રપૃથક :- શોકાપનુદ-તુન્દપરિમૃજસ્તસ્વેરમ-કર્ણે જપં ... પ્રિય-મલસ-હરિત-સૂચકે

★ વૃત્તિ :- એતે ચત્તારણ્યુ ચતુર્થર્થોષુ નિપાત્યાઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શોકાપનુદ - પ્રિય અર્થમાં, તુન્દપરિમૃજ-આળસુ અર્થમાં, સ્તસ્વેરમ-હારી અર્થમાં, કર્ણે જપ-ચાડીયા અર્થમાં ક (મ) પ્રત્યયાન્ત નિપાતન કરાય છે. જેમકે શોકાપનુદઃ શોક નિવારનાર પ્રિયજન,

તુન્દપરિમૃજઃ પેટ પર હારી ફેરવનાર - આળસુ

❧ વિશેષ :- ૦ આજ અર્થમ કમ કલ્પો ?

શોકાપનોદઃ ધર્માચાર્યઃ શોક નિવારનાર ધર્મચર્ય-અહીં પ્રિયજન અર્થ નથી મારે ક પ્રત્યયાન્ત ન થતા અણ પ્રત્યય થયો-શોક+અપ+નુદ+જાણ=ઉપ-ત નો ગુણ થયો) શોકાપ+નોદ+અ=શોકાપનોદઃ થયું

[૧૧૨૯]

(૪૪) દુહેર્દુષઃ ૫/૧/૧૪૫

★ સૂત્રપૃથક :- દુહેઃ દુષઃ

★ વૃત્તિ :- નામ્નઃ પરાદ દુહેર્દુષઃ સ્વાત્ । કામદુષા ❧ વૃત્ત્યર્થ - નામથી પર દુહ ધાતુને દુષ (ઉષ) પ્રત્યય થાય કામદુષા=કામં દુર્ગ્ય કામ+દુહ+દુષ = (હિત્યન્ત્ય ૦ લઙ્ ભેદ પ થતાં) કામ+દ્+ઉષ= (માત્ર પ્રત્યય લાગીને) કામદુષા મચ્છિતને પૂરનારી ગા-મ મધેનુ

❧ વિશેષ - ૦ દુહ નો ડ-શ્ચ છે જેના વડે

હિત્યન્ત્ય સ્વરાદેઃ લાગી શકે

૦ * અસરૂપા યો ને કિવ્ પ્રત્યય લાગે તો કામદુષક થઈ શકે કામાન્ દોષિઃ इति કિવ્-(૧) સ્વાદેર્દ ૨/૧/૮૩ થી દુહ ના હ નો ઘ્ (૨) ગદ્વાદેઃ ૨/૧/૮૭ થી દ નો ઘ્ (૩) ટુટસ્તૂતીયઃ ૨/૧/૭૬ થી ઘ્ નો ગ્ (૪) વિરામે યા ૧/૩/૫૧ થી ગ્ નો ક્ થયો

[૧૧૩૦]

(૪૫) મજો વિળ્ ૫/૧/૧૪૬

★ સૂત્રપૃથક :- મજઃ વિળ્

★ વૃત્તિ :- નામ્નઃ પરાદ મજો વિળ્ સ્વાત્ । અર્દ્ધ મજતીતિ ઈર્દ્ધમાક્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નામ પછી આવેલા મજ ધાતુને

વિળ્ પ્રત્યય થાય છે (વિળ્ પ્રત્યય હતો છે) અર્દ્ધમાક્-અડધું લેનારો અર્દ્ધ મજતિ इति=અર્દ્ધ+મજ્+વિળ્=અર્દ્ધ + માજ્ (વિળ્-ઇર્ છે. જૂ હાર થી વૃધ્વિ)=ચજ ક-ગમ્ ૨/૧/૮૬ થી જૂ નો ગ્, વિરામે યા યા ક્, દીર્ઘ-હ્યાવ્ વ્યજ્જનાત યા સ્ પ્રત્યય લોપ) અર્દ્ધમાક્ થયું

❧ વિશેષ :- ૦ વિળ્ અને કિવ્ પાન્તે સરૂપ

છે માટે વિહલ્પે કિવ્ ન થાય

૦ વિળ્ માં હ હાર ઉચ્ચારણ માટે અને જૂ હાર વૃધ્વિને માટે છે.

[૧૧૩૧]

* અસરૂપ... સિધ્ધહેમ બૃ. ધ. પંચમોડધ્યાય, ન્યા. સ. પૃ. ૬૧

(૬૬) મરુવન્ કવનિપ્ વિન્ ૫/૧/૧૮૭

★ સૂત્રપૃથક :- મન્-વન્-કવનિપ્ વિન્ (કવનિપ્)

★ પુરિ :- કવનિનામ્નઃ પરાદ્યતિરેતે યથાલક્ષ્યં
સ્થુઃ । સુદામા ।

કૃત્ત પુત્રપૃથક :- (કવનિપ્-સિપ્નરહેમ શબ્દનુશાસન
વૃત્તિમાં આ શબ્દ સૂત્ર સાથે જોડાયેલો.) નામના પર
ધાતુઆને ક્યારેક મન્, વન્, કવનિપ્ અને વિન્ પ્રત્યયો
યથાયોગ થાય છે સુદામા-સુધુ દદામિ=સુ+દા+મન્=સુદામન્
+સિ=(શિષ્)દશવ્ ૧/૪/૧૫ થી સિ લોપ, નામના ૨/
૧/૯૧ થી નુ લોપ નિશિષ્ઃ ૧/૪/૮૫ થી રન્ રીધ્
= સુદામા થયું

કૃત્ત વિશેષ :- ૦ કવનિપ્ પ્રત્યયમાં ક હાર કિન્
દાયમાટે, પ્ હાર વિન્ દાયમાટે હ હાર ઉચ્ચારણ્ય માટે
૦ વિન્ પ્રત્યય આપો હતો છે.

[2232]

(૪૭) વખ્યાઙ્ પચ્ચમમ્ ૬/૨/૧૫

★ સૂત્રપૃથક :- વનિ આઙ્ પચ્ચમમ્

★ પુરિ :- વનિ પચ્ચમમ્ આઙ્ વ્યાઙ્ વિજાયતે इति વિજાવા

■ કવનિપ્ સુધીવા । વિન્ શુમંયાઃ ।

કૃત્ત પુત્રપૃથક :- વન્ પ્રત્યય હાજો ત્યારે ધાતુને
અન્તરહેવા પાંચમાં અક્ષાંતો આ થાય છે. વિજાવા-વિશેષે
પેઠા થનારો-વિશેષે જાયતે-વિ+જન્+વન્=(આ સૂત્રથી
આ થતાં:-) વિ+જા+વન્(વતઃ ૪૬ સુજન્ સિ લોપ,
ન્ લોપ પુવે દીવ) વિજાવા

કૃત્ત વિશેષ :- ૦ આઙ્ એમ હ હાર મુક્તા વિન્
દાયો અને એમકે શુભ્ય નિપેય થાય

૦ પૂર્ સૂત્રથી આ થતો હતો છતાં આ તું જે પુત્ર્યંદ્ય
શ્યું તે વિશેષે આ ની નિરૂપિત માટે છે.

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ કવનિપ્-સુધુ દદામિ इति-સુ+દા
+વન્ (કવનિપ્)-ક-પ્-હર છે કમ્પોઝે ૪/૩/૯૭ થી
હાં મુધીકા-મારી રીતે ધારણ્ય દનાર

૦ વિન્-શુમંયાઃ = શુમંયાતિ = શુમં + યા + વિન્
("વિન્" - હતો છે)

[2233]

(૪૮) કિવપ્ ૫/૧/૧૮૮

★ પુરિ :- નામ્નઃ પરાદ્યતોર્થાલક્ષ્યં કિવપ્ ક્યાન્ ।
હંસખંતેશ્વાદિના ક્યે, ડલાલ્ ૧ । પ્રસામ્પતીતિ મો નો
મ્વોચ્ચેતિ નત્વે, પ્રસાન્ ।

કૃત્ત પુત્રપૃથક :- નામ પછી આવેલ ધાતુને
યથાયોગ (ધાતુના પ્રયોગનુમાર) કિવપ્ ક્યાન્, ડલાલ્
થાળી નહે ઝંનાર-હંસ ખંતેશ્વર... ૨/૧/૬૮ થી
દ્ (કિરમેશ થી દ્ નો ન્)-ડલાલ્ હંસતે इति કિવપ્
ડલાલ્+સિ=(સિષ્)દશવ્ ૦ થી સિ લોપ, નો વ્યક્તિત્વા
૪/૨/૨૫ થી અનુસ્વાર લોપ) હાન્

૦ પ્રસાવ-પ્રસામ્પતિ इति કિવપ્ મોતેમ્વોચ્ ૨/૧/૧૭ થી
પ્ નો ન્

કૃત્ત વિશેષ :- ૦ કિવપ્ પ્રત્યય આપો-હર છે.
એમાં ક હાર કિન્ દાયમાટે, પ્ હાર વિન્ દાયમાટે છે.
૦ અન્વ ઉપદંશો એમકે કલ્પ, વલ્લ, કલ્પ, વગેરે
પૃથક્વૃત્તિ કે મધ્યમરૂપિતાથી મિશ્ર થનારો

[2234]

(૪૯) વિશુદ્ધજ્જાતજુગ્ગપ્રાદધીશ્રી શર્દ્દસૂચાયત્ત-
સ્વકટપૂરિગદ્ધાકાદયઃ કિવપ્ ૫/૫/૮૩

★ સૂત્રપૃથક :- મહુર્-કટ્ટ-કગલ-હુ-કાક્-પટ-
ધી-ધી-શ-દ્રૂ-જૂ-આવસ્-કટ્-પરિગ્રાહ-
-આજાદયઃ કિવપ્

★ પુરિ :- પર્વતિત્ત્વા નિપાતવાઃ । સ્વપ્રાદ, સ્વપ્રાદ્યો

કૃત્ત પુત્રપૃથક :- મહુર્ થી કાક્ વગેરે શબ્દો
કિવપ્ પ્રત્યયાન્ત નિપાતત્ત્વા છે-પ્રાદ-સ્વપ્રાદ, સ્વપ્રાદ્યો
(શ નો ચક્રવર્ત ૦ થી શ્ નો પ્, હુટપલુત્ત્વા થી હ,
કિરમેશ થી દ્)

૦ નધા શબ્દો નિપાતત્ત્વા છે માટે નિશ્ચય અર્થા કરેક નથી
૦ વિશુ-દીપતરે, વહુ-હાલતરે, જગર્-ગતિવાળું
જૂઃ - હે સત્તર વગેરે

કૃત્ત વિશેષ :- ૦ નુવ અધિકારથી ધી મુધીઃ
પ્રધીઃ, આવીઃ... વગેરે કાય
૦ * આજાદિ શય-કાજ-વિગ્રાદ, માઃ પૂઃ શૂઃ, ડક્,
પક્, વક્, પિદ, કિન્ વગેરે

[2235]

(૫૦) સ્વદશાય-આજાદપ્રાત્તત્ત્વાપ્યે દસા વટ્ક
સકૌ ચ ૫/૧/૧૫૨

★ સૂત્રપૃથક :- સ્વદાદિ-ગત્-સમાન્ત-ઉપમાનાન્
-વ્યાપ્-દયાઃ ટક્ સકૌ ચ

★ પુરિ :- સ્વદ ઉપમાતેમ્વો વ્યાપ્તેમ્વઃ પરાદ્યોર્વાપ્ત્વ દ્વા
ટક્ સકૌ કિવપ્ ચ સ્થુઃ ।

* જાતે-વ્યુત્પત્તિ માટે પૂર્વકે મધ્યમરૂપિતે વેતી-
એમકે યજ્ઞોતિ इति શક્ય

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપમાનવાચી ક્રમંરૂપ ત્યદાદિ શબ્દો, અન્ય અને સમાન શબ્દથી પર દર્શ પાતુને ક્રમંરૂપી અર્થમાંજ ટક્, સક્ અને કવર્ પ્રત્યયો થાયછે (ઉદા, સુત્ર: ૫૧ મા જુઓ)

★ અનુવૃત્તિ :- કિપૂ ૫/૧/૧૪૮

❧ વિશેષ :- ૦ ક્રમં ક્રમ કહ્યું ?
તેન ઇવ દર્શયતે-તે વડે જેવો દેખાયછે અહીં તદ્ શબ્દ ક્રમંરૂપ નથી પણ તૃતીયાન્ત છે મારે આ સૂત્ર ન લાગે
૦ અર્થ: ક્રમ કહ્યું ?

વૃક્ષ ઇવ દર્શયતે-વૃક્ષ શબ્દ સૂત્રમાં નથી મારે ટક્, સક્ ન થાય
૦ ઉપમાનાત્ કેમ કહ્યું ?

સ દર્શયતે - તે દેખાયછે ઉપમાનવાચી નથી
૦ સૂત્રમાં જે વચનમેદ મુદ્યો તે થયાસ પદ્યમ્ને અટકાવતા
૦ ત્યદાદિ: (સુત્ર: ૧, ૪/૭) ત્યદ્, તદ્, દદ્, અદમ્, હદમ્, ઇદ્, એદ્, એક, દ્વિ, યુષ્મદ્, અસ્મદ્, મયતુ, કિમ્

[223૬]

(૫૧) અન્યત્યદાદેસ: ૩/૨/૧૫૨

★ સૂત્રપૃથક :- અન્ય ત્યદાદે: આ:

★ વૃત્તિ :- અન્યસ્ય ત્યદાદેશ્વ દગ્ગાદાવુત્તરપદે આ સ્યાત્ સ્ય ઇવ દર્શયતે હિતિ ત્યાદૃશ ત્યાદૃશી । ત્યાદૃશ: ત્યાદૃશી । ત્યાદૃક્ । એવમન્યાદૃશ: । ર્દૃક્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ટક્, દર્શ, દક્ષ ઉત્તરપદમાં હોયતો અન્ય અને ત્યદાદિ શબ્દના અન્ત્ય વર્ણનો મા થાયછે ત્યાદૃશ: - સ્ય: ઇવ દર્શયતે તેના જેવા દેખાયછે-ત્યદ્+દૃશ=(આ સૂત્રથી) ત્યા+દર્શ+ટક્ (પૂર્વ સૂત્રથી ટક્-અ લાગ્યો) = ત્યાદૃશ:

૦ ત્યાદૃશી-તેના જેવી ત્યાદૃશ+હી (ર-રૂ છે મારે ૨/૪/૨૦ થી હી) ત્યાદૃશ+ઈ

૦ ત્યાદૃક્, ત્યાદૃશી-ત્યદ્+દર્શ+સક્=ત્યા+દર્શ+સ=ત્યા+દક્+ષ=ત્યાદૃક્ષા (પૂર્વે પ્રત્યયો, ઘટો: કસ્તિથી પૂર્વે: ક્ર નામસ્તરણ થી સૂ નો પૂ)

૦ ત્યાદૃક્-ત્યદ્+દર્શ+કિવર્=માજરીતે મન્યાદૃશ: પીત્ત જેવો (ર્દૃક્ - સૂત્ર - ૫૩ નું ઉદાહરણ છે)

★ અનુવૃત્તિ :- ટક્ દર્શ દક્ષે

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

[223૭]

■ કૅપવૃત્તિ :- ત્યાદૃશી પ્રયોગ અન્યમતે છે - જુઓ
કૅપ પ્રક શ ઉત્તરાદ્ ૫. ૮૫૫ હિદ્દેમ મતે તે ત્યાદૃક્ષાન્યાય

(૫૨) દગ્ગાદૃશ્વે ૩/૨/૧૫૧

★ વૃત્તિ :- સમાનસ્ય સ: સ્યાત્ । સદૃક્, સદૃશ:, સદૃક્ષ:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દર્શ-દર્શ-દર્શ ઉત્તરપદમાં હોય ત્યારે સમાન ને બદલે સ (આદેશ) થાયછે (સુત્ર: ૫૦ ત્યદાદ્ય ન્વ૦ થી દર્શ ને કિવર્, ટક્, અને સક્ લાગીને અનુક્રમે ટક્, દર્શ, દક્ષ થયા છે)

૦ સમાન ઇવ દર્શયતે-(સમાન નો સ) (૧) સદૃક્ (૨) સદૃશ: (૩) સદૃક્ષ સરખા જેવું દેખાયછે

[૦ ર્દૃશ: કિદૃશ: મારે જુઓ સુત્ર: ૫૩]

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સદૃશ્યસો ૩/૨/૧૪૨ થી સ: (૨) સમાનન્વ૦ ૩/૨/૧૪૮

❧ વિશેષ :- ૦ દર્શ શબ્દને કિવર્ પ્રત્યય લાગતા દર્શ ૨/૧/૬૯ થી રૂ નો ગૂ - વિરામે વા થી ક્ થતા ટક્ [223૮]

(૫૩) ર્દૃદ્ કિમીન્ કી ૩/૨/૧૫૩

★ સૂત્રપૃથક :- ર્દૃદ્ કિમ્- ર્દૃત્-કી

★ વૃત્તિ :- દગ્ગાદાવુત્તરપદે ર્દૃદ્ કિમૌ ર્દૃત્કીર્યૌ સ્યાતામ્ । ર્દૃક્ । કીદૃક્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ટક્, દર્શ, દક્ષ ઉત્તરપદમાં હોયતો ર્દૃદ્ ને બદલે ર્દૃ અને કિમ્ ને બદલે કી રૂપ થાયછે

૦ ર્દૃદ્-મયર્ ઇવ દર્શયતે-આના જેવો દેખાયછે (સુત્ર: ૫૦ મુજબ અનુક્રમે તક્ષ રૂપ) ર્દૃદ્, ર્દૃદૃશ:, ર્દૃદ્ક્ષ:

૦ કિવ્-ક ઇવ દર્શયતે-કોના જેવો દેખાય કીદૃક્, કીદૃશ: કીદૃક્ષા

★ અનુવૃત્તિ :- ટક્ દર્શ દક્ષે ૩/૧/૧૫૧

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

[223૯]

(૫૪) કર્તુર્ગિન્ ૫/૧/૧૫૩

★ સૂત્રપૃથક :- કર્તુ: ગિન્

★ વૃત્તિ :- કર્તુર્ગિન્પ્રમાનાત્ પરાદ્દાતોર્ગિન્ સ્યાત્ । ઉપ્ક્રોશી

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપમાન સૂચક ક્તારૂપ પછી આવેલ પાતુને (રૂ) ગિન્ પ્રત્યય થાયછે ઉપ્ક્રોશી-ઉત્તરી જેમ આક્રોશ કરનાર ઉપ્ક્ર ઇવ ક્રોશતિ હિતિ ઉપ્ક્ર+ક્રોશ+ગિન્=ઉપ્ક્ર+ક્રોશ+રૂ=(પ્રથમા એ વ.) ઉપ્ક્રોશી

★ અનુવૃત્તિ :- ત્યદાદ્યન્ય-સમાનાત્-ઉપમાનાત્ ૫/૧/૧૫૨ થી ઉપમાનાત્

❧ વિશેષ :- ૦ કર્તુ: ક્રમ કહ્યું ?

શાલીન્ ઇવ કોદ્રશન્ મુદ્ધકતે ચોખાની જેમ કોદ્રા આવે

અહીં શાલીન્ કર્તા નથી માટે ગિન્ ન થાય

૦ ઉપમાનાન્ કેમ કહ્યું ?

ઉપ્પ્ર: ક્રોશતી-ઉંદ આદોષ કરે છે. અહીં ઉપમા નથી

[2280]

(૫૫) અજાતે: શીલે: ૫/૧/૧૫૪

★ વૃત્તિ :- અજાતિવાચિનો નામ્ન: પરાન્ ધાતો: શીલે-
ડર્થે વર્તમાનાગિન્ સ્યાન્ । ઉણ્મોજી । અજાતેરિતિ કિપ્ ।
શાલીન્ મોક્તા ।

■ સાધોસ્તથા । સાધુકારી ।

❖ વૃત્ત્યથ :- અભિવાચી (અભિવાચક નહોત
તેવ) નામ પછી આવેલ ધાતુને શીલ (સ્વભાવ દેવ)
અર્થમાં ગિન્ (હન્) પ્રત્યય થાય છે

૦ ઉણ્મોજી - ઊનું આવના સ્વભાવના - ઉણ્મુદ્ધકતે
इति एव शीलः=उण+भुज+गिन्

૦ અજાતે: કેમ કહ્યું ?

શાલીન્ મોક્તા-યોજાને ખાનાર અહીં શાલી નામ અભિ
વાચી છે માટે ગિન્ ન થયે (*તુન્ થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- કર્તૃગિન્ ૫/૧/૧૫૩ થી ગિન્

❖ વિશેષ :- ૦ શીલ કેમ કહ્યું ?

ઉણ મોજ આવુર: ગરમ ખાનાને આવુર શીલ અર્થ નથી
માટે ગિન્ ન થયો પણ કર્મગોડળ ૫/૧/૭૨ થી અર્થ થયો

[2282]

(૫૬) વ્રહ્મશ્રૂણવૃત્તાન્ કિવ્ ૫/૧/૧૬૧

★ સુત્રપૃથઃ :- વ્રહ્મ-શ્રૂણ-વૃત્તાન્ કિવ્

★ વૃત્તિ :- અપ્પ્રિય: કર્મસ્વ: પરાદ્ મૂત્તાપદિક્ષતે:
કિવ્ સ્યાન્ । વ્રહ્મ હતવાન્ વ્રહ્મહા ।

❖ વૃત્ત્યથ :- કર્મસ્વ વ્રહ્મ, શ્રૂણ અને વૃત્ત શ્રુદો
પછી હન્ ધાતુને મૂત્તાપદ અર્થમાં કિવ્ પ્રત્યય થાય છે
વ્રહ્મહા-અભની જેણે હત્યા કરી છે તે-વ્રહ્મ હતવાન્ इति
કિવ્=વ્રહ્મ+હન્+કિવ્=(દીર્ઘ)ક્યાન્ થી કિ લેાપ, હન્ હન્
૧/૪/૮૭ ન્ લેાપ, નિ દીર્ઘ: થી પૂર્ સ્વર દીર્ઘ થતાં
વ્રહ્મહા થયે એ-જ-રી-તે

૦ શ્રૂણહા - અભની જેણે હત્યા કરી છે તે

૦ વૃત્તહા - વૃત્તની જેણે હત્યા કરી છે તે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કરણાદ્ મૂતે ૫/૧/૧૫૮ થી મૂતે
(૨) હનો ગિન્ ૫/૧/૧૬૦ થી હન્

* તુન્ શીલકર્મ સાધુષુ ૫/૨/૨૭ થી તુન્

❖ વિશેષ - ૦ કિવન્ત ૫/૧/૧૪૮ થી આ

નિયમ સિધ્ધ હોયો છતાં મૂત્ત ખનાવના થી વ્રહ્મ, શ્રૂણ
વૃત્ત થીજ હન્ ધાતુને ભુત અર્થમાં કિવ્ થાય છે...નિયમ
ચાર પ્રકારે કહ્યો-(૧) ધાતુ નિયમ (૨) ઉપપદ નિયમ
(૩) કાળ નિયમ (૪) પ્રત્યય નિયમ...અહીં હન્ માટે
તે નિયમ ચાર પ્રકારે બિધ્ય કરીએ તો (૧) ધાતુ-હન્
(૨) ઉપપદ-શ્રૂણાદિ (૩) પ્રત્યય-કિવ્ (૪) કાળ-મૂત
* ૧ નેમક :- (૧) ધાતુ-વ્રહ્માદિમ્વ: થી પર હન્ નેજ
ભુતકાળમાં કિવ્ થાય અન્યને નહીં

-૦- * ૨ (૧) ધાતુ-હન્ સિવાયની હોતતો અર્થ થાય
(૨) ઉપપદ-વ્રહ્માદિ સિવાયના ત. પુરુષ ધાત: ૫/૧/૧૪૮
થી કિવ્ (૩) પ્રત્યય સામાન્ય કાળ અર્થમાં વ્રહ્માદિમ્વ:
૫/૩/૮૧ થી ટક્ (૪) કાળ - કાલિષ્વતિ - અર્થ

[2282]

(૫૭) કૃગ: સુપુણ્યપાપકર્મમન્ત્રપદાન્ ૫/૧/૧૬૨

★ સુત્રપૃથઃ :- કૃગ: સુ-પુણ્ય-પાપ-કર્મ-મન્ત્ર-પદાન્

★ વૃત્તિ :- સો: પુણ્યપાપ: કર્મણશ્ચ પરાદ્ મૂત્તાર્થાત્ કૃગ:
કિવ્ સ્યાન્ ।

❖ વૃત્ત્યથ :- સુ શ્રુદ પછી અને કર્મસ્વ
એના પુણ્ય, પાપ, કર્મ, મન્ત્ર અને પદ શ્રુદો પછી રહેલા
ક ધાતુને ભુતકાળના અર્થમાં કિવ્ થાય છે
(ઉત્તર-ભુ - જુઓ મુત્ર: ૫૮)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કરણાદ્...મૂતે ૫/૧/૧૫ થી મૂતે
(૨) વ્રહ્મ...કિવ્ ૫/૧/૧૬૧ થી કિવ્

❖ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્રમાં પણ ત્રણ નિયમ

છે (૧) ઉપપદ (૨) પ્રત્યય (૩) કાળ - સુ - ઉપપદ,
કિવ્-પ્રત્યય ભુતકાળ નેમકે કિવ્ પ્રત્યય થાય અન્ય નહીં

[2283]

(૫૮) હસ્વસ્ય ત: પિત્કૃતિ ૪/૪/૧૧૩

★ સુત્રપૃથઃ :- હસ્વસ્ય ત: પિત્ કૃતિ

★ વૃત્તિ :- હસ્વાન્તસ્ય ધાતો: પિતિ કૃતિ તોડન્તા સ્યાન્
મુષ્ટુ કરવાન્ મુકુન્

❖ વૃત્ત્યથ :- હસ્વાન્ત ધાતુને પૂ-ફ્ત (પિત)
હોય તેવો હ્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે ધાતુને અન્તે
ત્ આગમ થાય છે

૦ મુકુન્ - જેણે આડું કામ ક્યું છે તે મુષ્ટુ કરવાન્=

* ૧ હધુ પ્રક્રિયા - ૧૧૫૫ ૫૧, ૫. ૩૮૦

* ૨ મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરિ ભા. ૨ - ૫.૧૮૬

સુ+ક્ર+કિ+પ્ (ક્રમ: સુપુણ્ય ૦ ૫/૧/૧૬૨થી કિ+પ્) આ
સત્રથી ત આગમ કુ ફર છે માટે ગુણુ-અભાવ-સુ+ક્ર+ત્

❧ વિશેષ :- ૦ દ્વિત્વસ્ય કેમ કહ્યું ?

ગ્રામ+ની+કિ+પ્=ગ્રામણી: મામનો નેતા-અહીં ની દીધું છે
માટે ત્ આગમ ન થાય

૦ પિત્ એમ કેમ કહ્યું ?

ચિત્+વિ+કત છે - પિત્ નથી.

[૨૨૪૪]

(૫૯) દશ: ક્વનિપ્ ૫/૧/૧૬૧

★ **વૃત્તિ :-** વ્યાપ્યાત્ પરાદ્ ભૂતાર્થાદિ દશ: ક્વનિપ્ સ્યાત્
બહુદશ્વા :

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમથી ૫૨ દશ્ પાતુને ભુતકાળ
ના અર્થમાં ક્વનિપ્ થાય છે બહુદશ્વા-બહુદશ્વાન્-બહુ+દશ્
+ક્વનિપ્=બહુ+દશ્+વન્ (કુ પ્-ફત છે)=બહુદશ્વન્ (પ્ર.
એ.વ.) બહુદશ્વા

★ **અનુવૃત્તિ :-** કરવાદ્ ભૂતે ૫/૧/૧૫૮ થી ભૂતે

❧ વિશેષ :- ૦ મન વન્ ક્વનિપ્ ૫/૧/૧૪૦
એવા સામાન્ય સત્રથી ક્વનિપ્ પ્રત્યય સિધ્ધ હોવા છતાં
ભુતકાળના (અણાદિ ના) આધન માટે આ સત્ર બનાવેલ
છે-★ મન્-વન્-વિચ્-અણૂ ના આધન માટે છે.

[૨૨૪૫]

(૬૦) ગત્સ્વરાધોષાદ્ વનોરશ્ચ ૨/૪/૪

★ **સૂત્રપૃથક :-** ગ-સ્વર-અધોષાત્ વન: ર: ચ

★ **વૃત્તિ :-** एतदन्ताद्विहितो यो वन् तदन्तात् स्त्रियां
હી: સ્થાત્ ત્યોગે નસ્ય રશ્ચ । બહુદશ્વરી ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ગ કાર-સ્વર કે અધોષ વ્યંજન
અન્તે હોય તેવા શબ્દને જ્યારે વન્ પ્રત્યય લાગ્યો હોય
ત્યારે તેમને સ્ત્રિલિંગી બનાવવા હી (ઈ) પ્રત્યય લાયક છે.
તેના યોગમાં વન્ ના ન્ ને ૨ થાય છે

૦ બહુદશ્વરી-બહુદશ્વન્+હી+બહુદશ્વર+ઈ (દશ્માં અન્તે શ્ચ
અધોષ છે માટે આ સત્ર લાગ્યું)

★ **અનુવૃત્તિ :-** સ્ત્રિયાં વૃતોડસ્વસ્તાદેર્હી: ૨/૪/૧૫૧
સ્ત્રિયાં હી:

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વરાન્ત :- ધી+વન્+હી=

ધીવરી-માધીમારની સ્ત્રી

૦ ગત્સ્વરાધોષાત્ કેમ કહ્યું ?

.....
★ અણાદિ-વાધનાયમ્-સિધ્ધકેમ-૫-અમેડપ્-૫-૪. ૧૦૬

સહયુષ્વા-સહ+યુષ્+વન્-યુષ્+મા અન્તે ધ છે તે ધે.પછે
માટે સત્ર નલાગે [૨૨૪૬]

(૬૧) સહરાજમ્યાં ક્રમ ગુણ: ૫/૧/૧૬૦

★ **સૂત્રપૃથક :-** સહ-રાજમ્યાં ક્રમ ગુણ:

★ **વૃત્તિ :-** આમ્યાં કર્મમ્યાં પરાદ્ ભૂતાર્થાત્ ક્રમ:

ક્વનિપ્ સ્યાત્ । સહકૃત્વા, સહયુષ્વા । રાજકૃત્વા, રાજયુષ્વા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સહ અને રાજન્ ક્રમથી ૫૨
રહેલાં ભુતકાળનાં એવા ક્રમ-(ક્ર) અને યુષ્ પાતુને ક્વનિપ્
પ્રત્યય થાય

૦ સહકૃત્વા-આથે ક્યું છે જેણે એવો સહકૃત્વાન્-ઈતિ-સહ
+ક્ર+ક્વનિપ્=દ્વિત્વસ્ય ત: પિત્કૃતિ થી ત્ આગમ) સહ+
ક્ર+ત્+વન્=(પ્રથમા એ.વ મા) સહકૃત્વા

૦ એ-અ-રી-તે સહયુષ્વા-આથે લલાપ કરી છે જેણે તેવો
રાજકૃત્વા-રાજાને ક્યો છે જેણે રાજયુષ્વા-રાજાને લલાપ્યો
છે જેણે તેરો (રાજન્ ના ન્ ને છે) ૫ નામોનો ૦ ૨/૧/૬૧ થી)

★ **અનુવૃત્તિ :-** (૧) દશ ક્વનિપ્ (૨) ભૂતે-૫/૧/૧૫૮

❧ વિશેષ :- ૦ યુધિ જિ અન્ત વાળો પ્રયોગ
છે માટે યુધે: ક્યું છે તેથી પ્રેરક અર્થમાં લલનારો.
કરાવનારો એવો અર્થ ક્યો છે

૦ અન્ય પ્રત્યયનો ખાપ કરવા આ સત્ર છે જેમકે :-
મન્ - વન્ - વિચ્-વમેરે

૦ સુત્રમાં કરેલ વ્યતભેદ "યધાસ" "પ્યમ્" ને અલકાવળ

[૨૨૪૭]

(૬૨) બનોર્જનેર્હ: ૫/૧/૧૬૮

★ **સૂત્રપૃથક :-** બનો: જને: ડ:

★ **વૃત્તિ :-** કર્મણ: પરાદતુ પૂર્વાબ્જનેભૂતેડર્થે વર્તમાનાબ્જનેર્હ:
સ્યાત્ । આત્માનુજ:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્રમથી ૫૨ અનુ પૂર્વક વન્
પાતુને ભુતકાળના અર્થમાં ડ(મ)પ્રત્યય થાય છે માત્માનુજ:
=માત્માનુજ અનુજાત: પોતાના પછી જ-મેલો-માત્મન
+અનુ+જન્+ડ=આત્માનુ+જન્+મ (હિતવન્ત્ય ૦ ૨/૧/૧૧૪
થી અન્ત લે(૫) આત્માનુજ:

❧ વિશેષ :- ૦ સ્પષ્ટ

[૨૨૪૮]

(૬૩) સપ્તમ્યા: ૫/૧/૧૬૯

★ **વૃત્તિ :-** સપ્તમ્યન્તાત્ પરાદ્ ભૂતેડર્થે વર્તમાનાબ્જનેર્હ:
સ્યાત્ । ઠરસરજ: મન્દુરજ:, અપ્તુજારાં અન્વય

■ પચ્ચમ્યાસ્તથા । બુદ્ધિજ: ક્વચિત્ યથાલક્ષ્યં જનેર્હ:
સ્યાત્ । અનુજ: કિલ્લ:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સપ્તમ્યન્ત નામ પછી આવેલા

જન ધાતુને ભુતકાળના અર્થમાં ડ થાય છે

0 ઉપસરજ: ઉપસરે જાત: પશુના ગર્ભમહણ કાળે જન્મેલો

0 મન્દુરે જાત: - મન્દુર + જન્ + ડ = મન્દુરજ: તમેલામાં

જન્મેલો-ધોડો 0 અમુ જાતમ્-અપ્+જન્+ડ=મગ્ગજ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) અનોર્ગનિડ: ૫/૧/૧૧૮ થી જને: ડ:

(૨) મૂતે ૫/૧/૧૫૮

❧ વિશેષ :- 0 મન્દુરજ: = મન્દુરાક્રયાપો વહુલ

નામિ ૨/૪/૯૯ થી હસ્ત

0 અગ્નિ પક્ષે અમુજમ્-વર્ણજ... ૩/૨/૨૬ થી િહલે

અપત્તી લેાય

■ શેષવૃત્તિ :- (૨૦) અજાતે: પશ્ચમ્યા ૫/૧/૧૭૦

ભતિરાયક નામ સિવાય પંચમ્યન્ત નામ પછી જન ધાતુને

ભુતકાળના અર્થમાં ડ થાય છે બુદ્ધે: જાતવાન: બુદ્ધિ+જન્

+ડ=બુદ્ધજ ભુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલ [૫૫૯]

(૨૧) કવચિન્ ૫/૧/૧૭૧ કોષપણ નામથી ૫૨ કોષપણ

ધાતુને ડ પ્રત્યય થાય છે અનુજાત: = અનુજ: નાનો ભાઈ,

કિ જાતેન-વિજ્ઞ: જન્મ્યાથી શુ ? [૫૬૦]

[૧૧૪૯]

(૬૪) કત કતવત્ ૫/૧/૧૭૪

★ વૃત્તિ :- મૂતાર્થધાતોરેતૌ સ્થાતામ્ । સ્ત્ર તરણાપ્થ-

નાપ્થાત્કર્મ માલે કૃત્યવત્સ્વલર્થાશ્વેતિ વચનાત્ કત: કર્મણિ

માલે ચ । ક્રિયતે સ્મ । કૃત: કટૌચૈત્રેણ । રિયત ચૈત્રેણ ।

કતવત્શ્ચ કર્તરિ । કરોતિ સ્મ । કૃતવાન્ કટૌ ચૈત્ર: ।

સ્થિતવાંચૈત્ર: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ભુતકાળના અર્થમાં વર્તતા ધાતુ

ને કત, કતવત્ પ્રત્યયો થાય છે -0- તત્સાપ્થત્કર્મ માલે

કૃત્ય વત્સ્વલર્થાશ્ચ ૩/૩/૨૧ થી કત: (ત) પ્રત્યય કમ્ભણી

અને ભાલે અર્થમાં થાય છે. 0 ક્રિયતે સ્મ કૃત+કત=કૃત:

=કરેલો -) - કૃત: કટા ચૈત્રેણ-યૈત્ર વડે સારી કરાઈ

0 સ્થિત: ચૈત્રેણ યૈત્ર વડે ઉભાયું સ્થા+કૃત=(દો-સો-મા

-સ્થ હ: ૪/૪/૧૧ થી આ નો હ) સ્થિત+ત=સ્થિતમ્

0 કત કતવત્-કર્તરિ ભૂત-કરોતિ સ્મ-કૃત+કતવત્ (તવન્)

=કૃતવાન્ (સાધનિકા:-) (૧) કિન્ છે માટે ગુણ ન થાય

(૨) અમ્નાદેસ્વસ: સૌથી વત્ નું વાત્ થયું (૩) કટુલિત:

૧/૪/૭૦ થી ન્ આગમ (૪) પદસ્ય ૨/૧/૮૯ થી ત્ લેાય

(૫) દીર્ઘદ્વાન્ થી સિ લેાય - કૃતવાન્

0 સ્થિતવાંચૈત્રા ઉમેલો યૈત્ર સ્થા+તવન્=(કિપર મુજબ)

★ અનુવૃત્તિ :- કરણાદ્ મૂતે ૫/૧/૧૫૮ થી મૂતે

❧ વિશેષ :- 0 કમ્ભણી-કર્તરિ જન્ને ભુત-

કૃતમાં કત-કતવત્ પ્રત્યયો થાય છે.

[૧૧૫૦]

(૬૫) શિલ્પશીલ્પ-સ્થાસવસજનરહજૃમજે: કત ૫/૧/૯

★ સૂત્રપૃથક :- શિલ્પ-શીલ્પ-સ્થા-માસ-વસ-જન

રહ-જૃ-મજે: કત

★ વૃત્તિ :- એવ્યો નવમ્યા: કર્તરિ કતો વા સ્યાત્ ।

માશ્લિષ્ટ: કાન્તાં ચૈત્ર: । આશ્લિષ્ટા કાન્તા ચૈત્રેણ ।

અતિશયિતો ગુરં શિષ્ય: । અતિશયિતો ગુર: શિષ્યેણ ઉપસ્થિતો

ગુરં શિષ્ય: । ઉપસ્થિતો ગુર: શિષ્યેણ । ઉપસ્થિતો ગુરં સ:

ઉપસ્થિતો ગુરસ્તેન । અનુષિતો ગુરં સ: । અનુષિતો ગુર

સ્તેન । અનુજાત: તં સ: । અનુજાત: સતેન । આરુઢો: ડૌજ

સ: । આરુઢો: ડૌજસ્તેન । અનુજીર્ણસ્તં સ: । અનુજીર્ણ:

સતેન । વિમક્તા: સ્વં તે । વિમક્તાં સ્વ તૈ: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શિલ્પ વગેરે નવ ધાતુઓને

કર્તરિમાં વિકલ્પે કત થાય છે

0 શિલ્પ :- આશ્લિષ્ટ: કાન્તાં ચૈત્ર: યૈત્રે પત્નીને આર્થી-

ગત કથુ આશ્લિષ્+કત (આશ્લિષ્યતિ સ્મ) કમ્ભણી માં

આશ્લિષ્યતે સ્મ થાય

-0- દિગ્ભિગે-માશ્લિષ્ટ કાન્તા ચૈત્રેણ-મા કરા. કથુ

0 શી-અતિ+શી+કત-અતિશયિતો ગુરં શિષ્ય: શિષ્યે ગુરને

અતિશય કર્યો -0- અતિશયિતો શિષ્યો: ગુર: શિષ્યો

વડે મુર અતિશયિત થયા

0 સ્થા-ઉપ+સ્થા+કત=ઉપસ્થિત: = સેવાયેલા

0 વમ્-અનુ+વમ્+કત=ચત્ થતાં વ નો ડ, છુલ્લવસ...

૪/૪/૪૩ થી હૃદ=અનુષેત: રહેવાયું

0 જન-અનુ+જન્+કત=મા: સનિ સનિ જન: ૪/૪/૪૩

થી મા અનુ+જાન્+ત=અનુજાત: પછી જન્મેલો

0 રહ-આ+રહ+કત=(દો ધુદ્ પડાન્તે)મારહ+ત્=(મધશ્ચ

તુર્ધાન્) આરુઢ+પ્=(તવગ્+સ્ય૦) આરુઢ+દ્=(દસ્તહૃદે)

આરુઢ: ચઢેલો

જ-અનુ+જૃ+કત+(મ્ નો ફર, મ્નાદેરેવાં ૪/૨/૬૮ થી

ત્ નો ન સ્વરૂપાગ્રી થી ન્ મ્નાદેનામિતો થી સ્વર દીર્ઘ

0 મજ-વિ+મજ+કત=વજ: ક-ગમ્ થી જ નો ગ, ગ

નો ક થપ વિ+મજ+ત=વિમક્ત - વહેંચવું

❧ વિશેષ :- 0 અકમ્ભ ક ધાતુ પશ્ચ ૭૫૪મ્

૫૧૪મ્ અકમ્ભ અને છે તેથી અતિ+શી વગેરેના કમ્ભણી ૩૫

શિલ્પ થયા અન્યથા ગત્યર્થાકર્મક ૫/૧/૧૧ થી કા થતો હોતો

[2242]

(૬૬) આરમ્ભે ૫/૧/૧૦

★ પુરિ :- આરમ્ભાર્થદ્વાતોઃ કર્તાર ક્તો વા સ્યાત્ પ્રકૃતાઃ કટં તે । પ્રકૃતઃ કટત્તૈઃ ।

❧ વૃત્યથ :- આરંભ અર્થવાળા પાતુને કર્તાં માં ક્ત વિહરે થાય છે

0 પ્ર+કૃત+ક્ત=(કર્તાં) પ્રકૃતાઃ કટાઃ તેઓએ સાદરી કરી (કર્મણી) પ્રકૃતઃ કટઃ તૈઃ તેઓ વડે સાદરી કરાઈ (કર્મણી) એટલે આરંભી અર્થમાં કા થયો છે

★ અનુપુરિ :- (૧) શિલ્પ શિદ્ધ... ક્તઃ ૫/૧/૯ થી ક્તઃ (૨) કર્તાર ૫/૧/૩

❧ વિશેષ - 0 [શિલ્પકેમ વ્યા ની વૃત્તિમાં મૃતાદિ શબ્દ લખેલ છે તેમાં] * યાદિ શબ્દના પ્રયુક્ત થતો માના અને ભવિષ્યતિ માં પણ આ સુત્ર મહત્વ કરાશે જેમકે :- જ્ઞાતુમ્ આરમ્ભેતિ-પ્ર+જ્ઞા+ક્ત=પ્રજ્ઞાતઃ

[2242]

(૬૭) ગત્યર્થાકર્મકપિવમુજેઃ ૫/૧/૧૧

★ સુત્રપૃથઃ :- ગત્યર્થ-અર્કર્મક-પિવ-મુજેઃ

★ વૃત્તિ :- એમ્યઃ કર્તાર ક્તો વા સ્યાત્ । ગતોડસૌ ગ્રામમ્ । ગતો ગ્રામત્તૈઃ । આસિતોડસૌ, આસિતં તૈઃ । પીતાઃ પયસ્યતે, પીતાં પયસ્યતૈઃ । ઇદં મુક્તાસ્તે ઇદં મુક્તં તૈઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- ગત્યર્થ, અકર્મક, પા (પિવ) મ-૧-મુજ્ પાતુઓને કર્તાં અર્થમાં ક્ત વિહરે થાય છે

0 ગમ્+ક્ત=ગતઃ (જ નો લોપ-ચમિરમિનમિઃ ૪/૨/૫૫ થી

0 ગત્યર્થ :- ગતોડસૌ ગ્રામમ્ ગ્રામમાં આ ગ્રામ અથો (કર્મણીમાં) ગતો ગ્રામઃ તેના વડે ગ્રામમાં જવાયું

0 અકર્મક :- આસૂ+ક્ત=આસિત=ખેડો (ખેડ પાતુ હોવાથી

ઇદં) આસિતોડસૌ આ ખેડો-(આકર્મક) આસિતમ્ તૈઃ

0 પા-પા+ક્ત=(પૈવ્ય) પજનેયપિ ૪/૩/૯૭ થી પૈ) પીતાઃ

પયસ્યતે=તેઓએ દુધ પીધું (કર્મણીમાં) પીતાં પયસ્ય તૈઃ

0 મુજ્-મુજ્+ક્ત=ઇદં મુક્તાસ્તે આ તેઓએ ખાધું (કર્મણીમાં) ઇદં મુક્તં તૈઃ

★ અનુપુરિ :- (૧) શિલ્પ-શીદ્ધ... ક્તઃ ૫/૧/૯

(૨) કર્તાર ૫/૧/૩

* યાદિ - મમમવૃત્તિ અવચૂરિ બા. ૨, પ ૧૫૯

❧ વિશેષ :- 0 અવિવક્ષિત કર્મ પશ્ય અકર્મક અકર્મક

0 કાલાબમાવ... ૨/૨/૨૩ થી સકર્મક સંજ્ઞા પશ્ય અકર્મક અને છે

[2243]

(૬૮) જ્ઞાનેચ્છાર્ચાચીચ્છીલપાદિમ્યઃ ક્તઃ ૫/૨/૯૨

★ સુત્રપૃથઃ જ્ઞાન-ચ્છા-અર્ચય-ચીત્-ચીલપાદિ-મ્યઃ ક્તઃ

★ વૃત્તિ :- એમ્યઃ સર્વેમ્યઃ ક્તઃ સ્વાત્ રાજાં જ્ઞાતઃ જ્ઞ, પૂજિતઃ, મિન, ચીલિતો રચિતઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- જ્ઞાનાર્થ, ઇચ્છા, અર્ચ, ચીત્ અને અચ (પૂજ) થઈ પાતુ તથા જિત્ (જિત્ વાળા પાતુઓને અને ચીલ્ વગેરે પાતુઓને વર્તમાનકાળ અર્થમાં ક્ત થાય છે રાજાં... રાજાઓને

0 જ્ઞાન :- જ્ઞા + ક્ત = જ્ઞાતઃ બનેલ છે

0 ઇચ્છા :- ઇષ્ + ક્ત = ઇષ્ટઃ હરે છે

0 પૂજ :- પૂજ્ + ક્ત = પૂજિતઃ પૂજે છે

0 જિત્ :- મિદ્+ત=મિનઃ=રનેહ કરે છે (જિમિદાન્-પાતુ-મિદ્) સ્વઃ ૭૦ થી દ નો ન

0 ચીલપાદિ :- ચીલ્+ઇ+ક્ત=ચીલિતઃ શીલવાળો

રચિતઃ=રક્ષ્ +ઇ + ક્ત - રક્ષાય કરનાર

❧ વિશેષ :- 0 રાજાન્-“રાજાઓને” શબ્દ બધાજ પ્રયોગમાં સાથે મળ્યો જેમકે ‘રાજાઓને ઇષ્ટ’

0 મહુલ અપિહારથી ભુત અર્થમાં પણ ક્ત પ્રત્યય થાય

0 શીલપાદિ-ચીલિતઃ, રચિતઃ, જ્ઞાન, આર્ષ્ટ, ભુષ્ટ, કષ્ટ, રચિત, હૃષ્ટઃ, પુષ્ટઃ, કન્તઃ, સંયતઃ, ચયિતઃ, આશિતઃ વગેરે

[2244]

(૬૯) શ્લેષારૈષાં તેનોડપ્રઃ ૪/૨/૬૮

★ સુત્રપૃથઃ :- શ્લ-લ્-આદેઃ ણ્ણાં તઃ નઃ અ-પ્રઃ

★ વૃત્તિ :- પૂર્વજાત કદન્તાત્ લવાદિમ્યશ્ચ પેરેણાં કિત્ કત્ કતવત્નાં તો નઃ સ્યાદ્ । તીર્ણઃ, તીર્ણવાન્ । લૂતઃ, લૂતવાન્ । અપ્ર ઇતિ કિન્ । પૂર્તઃ, પૂર્તવાન્ ।

❧ વૃત્યર્થ :- પૂર્ પાતુ સ્થિતિવાળા દીધં શ્લેષારાન્ત પાતુ લ્-આદિ (લ્-ધૂ-સ્તુ-કુ-વૃ) પાતુઓ

પછી કિત, કત, કતવતુ પ્રત્યય લાગ્યા હોય તેમના તુ નો ન થાય છે. 0 તુ+ક્ત=(કતાંકિતીર થી) તિર-શ્વાદેનાં મિ

નો થી દીધં તીર+ત=(આ સુત્રથી ન) તીર+ત=તીર્ણઃ

તરેલો -0- તુ+ક્તવતુ=તીર+તવતુ=(1-આ સુત્રથી -

તુ નો ન, શ્લેષારૈષાં ૦ ૨/૩/૬૩ થી નુ નો ન પ્ર. એ. વ. છે

www.jainelibrary.org

❧ વિશેષ :- ૦ ગાંધીની પર કેમ હતું ?
આનંદનંદના ગયેલો અહીં આમાં અનંતરથા છે
૦ અનંતરથા કેમ હતું ?
સ્નાતઃ સ્નાત કરેલો-અનંતરથા નથી
૦ આ ૪૨ કેમ હતું ?
ચ્યુતઃ પડી ગયેલો અનંતરથા છે. આ ૪૨ નથી

[૨૨૫૮]

(૭૩) ક્ષે: ક્ષી ચાડ્યાર્થે ૪/૨/૭૪

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષે: ક્ષી ચ મ-અર્થે
★ વૃત્તિ :- ક્ષેસ્તો નસ્ત્યોગે ક્ષે: ક્ષીશ્ચ ન તુ ધ્યાર્થે ।
ક્ષીણઃ, ક્ષીગવાન્ । ધ્યાર્થે ઇતે કિમ । મ-વર્ત્તમે ક્ષીમસ્ય
❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષિ ધાતુને બાગેલા ક, કત્વ
ના ત નો ન થાય છે તેના થોગે ક્ષિ ના ક્ષી (દીરં ઇ)
૩૫ થશે (પણ બાવ અને કમળી અર્થનો મુચ્છક ધણ
પ્રત્યય તે ધણ અર્થ સિવાય એટલે) બાવ અને કમળી
અર્થ સિવાય આ મુચ્છલગે ક્ષિનક્ર-ક્ષીણઃ ક્ષાય પામેલે
ક્ષિનકત્વનુ=ક્ષીગવાન્ (ત નો આ સૂત્રથી ન થઈ પશુગણો
થી જ)

૦ અર્થાર્થે કેમ હતું ?

બાવ-કમ-ક્ષિતમ્ કલ્પ-આનો ક્ષય થયો અહીં બાવ
એટલે ક્રિયા અર્થ હોવાથી સૂત્ર ન લાગે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) રદાદમ્ચ્છં... કતયોઃ ૪/૨/૬૯થી
કત-કત્વનુ (૨) ઋત્વાદે તેનો ૪/૨/૬૮થી ત નઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ક્ષીણઃ ક્ષયતિ સમ ૫/૧/૧૧
વર્ત્ત્યાર્થકર્મ ૫/૧/૧૧ થી કતઃ

[૨૨૫૯]

(૭૪) ઋત્વીઘ્રાઘ્રાચોન્દનુદવિન્નેર્વા ૪/૨/૭૬

★ સૂત્રપૃથક :- ઋ-ઠ્ઠી ઘ્રા-ઘ્રા ઘ્રા-અન્-નુદ-વિન્નેર્વા
★ વૃત્તિ :- એવ્યોડાટમ્યઃ કતયોર્એન્વા સ્યાત્ । ઋણ
ઋતમ્ । ઘ્રાયઃ, ઘ્રાણવાન્ । ઠ્ઠીતઃ, ઠ્ઠીતવાન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઋ વગેરે આઠ ધાતુઓને બાગેલા
ક-નકત્વ પ્રત્યયા ત નો ન વિહરે થાય છે (ક) ઋ+
કત=ઋણમ્ પક્ષે ઋતમ્ (ઋણ-હેવું ઋણ સત્ય, એન્વરિતિ
અર્થ લેવો વિહરે નહીં)

(૧)-ઠ્ઠી+કત=ઠ્ઠીગઃ પક્ષે ઠ્ઠીતઃ શરમાયેશે

-(૨)- ઠ્ઠી+કત્વનુ=ઠ્ઠીગવાન્ પક્ષે ઠ્ઠીતવાન્

★ અનુવૃત્તિ :- રદાદમ્ચ્છં... કતયોઃ ૪/૨/૬૯થી
કત-કત્વનુ

❧ વિશેષ :- ૦ ઋ-વિહરવાચી નહીં પણ
વ્યવસ્થિત વિકાસ વાળી છે એથી ન હેવું અર્થે ઋણમ્
સત્યર્થે ઋતમ્ થયું [૨૨૬૦]

(૭૫) ક્ષોઘુપિપચેમકયમ ૪/૨/૭૮

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષો-ઘુપિ-પચઃ મ-ક-અમ

★ વૃત્તિ :- એમસ્વિમ્યઃ કતયોર્એન્વાસહસ્ય મકયઃ સ્યુઃ
ક્ષામઃ, ક્ષામવાન્ । ઘુકઃ, ઘુકવાન્ । પચઃ પચવાન્ ।

■ નિર્વાર્ણમવાતે । નિપાલેડયઃ । નિર્વાણો મુનેઃ । કાતે
તુ કર્તરિ । નિર્વર્તિ બાતઃ એવં ક્ષીણદોષ નિપતા જ્ઞેશઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષો, ઘુર્ અને પચ્ ધાતુને
બાગેલા કા, કત્વનુ ના ત નો ધાતુકે મકય થાય છે
૦ ક્ષો ક્ષીનક્ર (માત્રનંધરસ્ય ૪/૨/૧ થી જા) ક્ષામઃ,
ક્ષામવાન્ કુળ્યો (અ સૂત્રથી ત નો મ)

૦ ઘુર્ - ઘુર્ + કત = ઘુકઃ સહાયેલો

૦ પચ્ - પચ્ + કા = (ચઃ ક યા) = પચ્+ત=
(આ સૂત્રથી જ) પચ પચવાન્ - પાકય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) રદાદમ્ચ્છં... કતયોઃ ૪/૨/૬૯
થી કત કત્વનુ (૨) ઋત્વાદે તેનો ૪/૨/૬૮થી ત નઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૭

■ શપટ્ટિ :- * (૨૨) નિર્વાર્ણમવાતે ૪/૨/૭૯ નો
પાયુ કર્તા ન હોયતો નિરન્વાનકત એ (ચયિતમાં ત નો
ન થાય છે ૦ નિર્વાણો મુને-મુનિ જ્ઞાત થયે [૫૬૧]

(૨૩) અનુપસર્ગાઃ ક્ષિવોલલાથ કુશપરિકુશ પુલ્લોલપુલ્લ
સંપુલ્લઃ ૪/૨/૮૦ અ-વ-કે-ષ ઉપરજી લગાડ્યા સિવાય
કીલઃ બહેલો, લલ્લાષઃ=સમર્થ, કુશઃ=દૂધળો, પરિકુશઃ
=દૂધળો પુલ્લઃ કે અપુલ્લઃ કે સંપુલ્લઃ વિશરથ પામેલો
- નિપાતન કરાય છે [૫૬૨]

[૨૨૬૨]

(૭૬) ક્ષુધવસસ્તેવામ ૪/૪/૪૩

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષુધ-વસઃ તેવામ્

★ વૃત્તિ :- આમ્માં વર્ણનાં કતકત્વનુ-કલ્પાસિદ્ધ સ્યાત્
કુધિતઃ । ઉધિતઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષુર્ અને વસ્ ધાતુને કત,
કત્વનુ, કલ્પા લાગે ત્યારે પ્રત્યય પૂર્વે હ્રદ થાય છે

૦ ક્ષુર્+કા=ક્ષુર્+ક+ત=કુધિત=કુધ્યો થયેલો

૦ વસ+કત=(ચ્ચુત થતાં) ઉધિત-રહેલા એ-વ-સી-તે
કત્વનુ - કુધિતવાન્

★ ક્ષેપટ્ટિ :- હૈમપ્રભાશ ઉતરાષ્-૫૮૫-૮૬

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કતયોઃ ૪/૪/૪૦

(૨) જુ-વ્રજ્ઞઃ કત્વઃ ૪/૪/૪૧ થી કરવા

❧ વિશેષ :- ૦ લુધ્-લુધ્ વ લુમ્ભાગણ, વમ્
ગર્ભ નિગાસે-એ વ લેલી

૦ યત્ - યજાલે ગણ ગતઃ ૦ ૪/૧/૭૨ થી

[2292]

(૭૭) લુમ્બઞ્ચેર્વિમોહર્ણે ૪/૪/૪૪

★ સુત્રપૃથઃ :- લુમ્-અઞ્ચેઃ વિમોહ-મર્ચે

★ વૃત્તિ :- મામ્યાં યથાસહચ્ચં વિમોહન પૂજાર્થમ્નાં કત
ક્તગતુક્લામિદ સ્યાત્ । વિલુપિતઃ । અશ્રિતઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- લુમ્ પાતુને વિમોહન અર્થમાં
અને મન્ચ પાતુને પૂલ અર્થ કત કતવતુ-કત્વા લ આ
હાય ત્યારે તત્વા પૂર્વે હદ થાય છે વિ+લુપ્+કત=વિ+લુમ્
+કત=વિલુપિતઃ - વિમોહન પામેલો

૦ મન્ચ-મન્ચ+કત=મન્ચિતઃ પામેલો - અશ્રિતવાન

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કતયોઃ ૪/૪/૪૦

(૨) જુ વ્રજ્ઞ...કત્વઃ ૪/૪/૪૧ થી કરવા

❧ વિશેષ :- ૦ વિમોહન કેમ હણું ?

લુપ્ઞઃ=લુમ્+કત-અહીં લુપ્ઞ અર્થ જે માટે હ ન લાગ્યો
પણ અવશ્યતુર્વાર્થ થી ત નો મ્ થયો તૃતીયસ્તુતી ૦
થી પૂર્વે મ્ નો લ થયો

૦ સહ લુમેચ્છ રુષ ૪/૪/૪૬ થી લુમ્ ને હદ વિહત્યે
થાય - તેના નિષેધમાં આ સુત્ર છે

[2293]

(૭૮) ઋવર્ણસ્થ્યુર્ગુગઃ કિતઃ ૪/૪/૫૭

★ સુત્રપૃથઃ :- ઋ વર્ણ-શ્રિ ડગુંગઃ કિતઃ

★ વૃત્તિ :- ઋ વર્ણાન્તાદેકસ્વરાદ્વાતોઃ યેલુર્ગોશ્ચ કિત્ હદ
ન સ્યાત્ વૃત્તઃ શ્રિતઃ, ડગુંગઃ । એકસ્વરાદિતિ કિન્ જાગરિતઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઋ વર્ણાન્ત એકસ્વર પાતુને
તથા શ્રિ અને ડગુ પાતુને બાપેલા કિન્ પ્રત્યયોની પુર્વે
હદ ન થાય વૃ + કત = વૃત્તઃ = રેલો, શ્રિતઃ એવાયેલો,
ડગુંગઃ - હાકેતો

૦ એક સ્વરાન્ કેમ હણ્યું ?

જાગરિતઃ=પામેલો જાણ પાતુ એકસ્વર નથી માટે હદ લાગ્યો

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ન વૃદ્ધ્યઃ ૪/૪/૫૫ થી ન

(૨) ૪/૪/૭૬ થી હદ

❧ વિશેષ :- ૦ કિન્ કેમ હણ્યું ?

વૃતિ-વૃ+તૃચ્=વર+હ+તૃ (પ્રથમા એ વ) વારેલા તૃચ્ એ

કિન્ નથી માટે વૃ નો મુખ્ય થઈ હ લાગ્યો

૦ વિદિત...વિકેષણ હોવાથી ઋ નો હર-હર આદેશ
થયા પછી પણ આ નિયમથી હદ નહીં થાય તુ+કત્વા=
તીર+કત્વા=તીર્ત્વા - તરીને

[2294]

(૭૯) ઉવર્ણાન્ ૪/૪/૫૮

★ વૃત્તિ :- ઉવર્ણાન્તાદેકસ્વરાદ્વાતોઃ વિહિતસ્ય કિત્ હદ
ન પર્વાતિ સુતઃ । મૂતઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉ વર્ણાન્ત એવા એક સ્વરો
પાતુને કિન્ પ્રત્યય પુર્વે હદ ન થાય વૃ+કત=સુતઃ (મથ
થયેલો મૂ+ક=મૂતઃ થયેલો)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ન વૃદ્ધ્યઃ ૪/૪/૫૫ થી ન

(૨) ઋ વર્ણશ્રિ ૦ ૪/૪/૫૭ થી કિતઃ (૩) ૪/૪/૭૬ થી હદ

❧ વિશેષ :- ૦ કિન્ કેમ હણ્યું ?

લ્હ+તૃચ્=લ્હ+હ+તૃ-લ્હ+હ+તૃ-લ્હિતા - લણ્યો

[2295]

(૮૦) પૂઙ્-કિલશિમ્યો નવા ૪/૪/૬૫

★ સુત્રપૃથઃ :- પૂઙ્ કિલશિમ્યઃ નવા

★ વૃત્તિ :- પૂઙ્કિલશિમ્યાં ચ કત્કતવતુ કરવામિદ્ ના
સ્યાત્ । પૂતઃ । પવિતઃ । કિલ્ષઃ કિલશિતઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પૂઙ્ અને કિલ્ષ પાતુને કત-
કતવતુ અને કરવા પુર્વે હદ વિહત્યે થાય પૂ+કત=પૂતા
પક્ષે (હદ) પવિતઃ=પવિત્ર થયેલો

૦ કિલ્ષ+કત=કિલ્ષટઃ પક્ષે કિલશિતઃ કલેશ પામેલો એ-ન
-રી-તે પૂતવાન પક્ષે પવિતવાન થાય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કતયોઃ ૪/૪/૪૦

(૨) જુ-વ્રજ્ઞઃ કત્વઃ ૪/૪/૪૧ થી કરવા (૩) ૪/૪/૭૬ થી હદ

❧ વિશેષ :- ૦ પૂઙ્ નિદેશથી પૂઙ્ પવને-

લેવું અને કિલશિમ્યઃ એમ બ.વ. માં નિદેશથી કિલશિચ્
ઉપગમે અને કિલ્ષીચ્ વિવાધને ન-ને પ્રહણ કરવા

૦ પૂઙ્ માં ઉવર્ણાન્ ૪/૪/૫૮ થી અપ્રાપ્તિ હતી કિલ્ષ
માં નિત્ય હદ ની પ્રાપ્તિ હતી તે ન-નેવું આ સુત્ર
વિહત્યે કરે છે

[2296]

(૮૧) ડીયમ્-ઘૈદિતઃ કતયોઃ ૪/૪/૬૧

★ સુત્રપૃથઃ :- ડીય-મ્-ઘૈદિતઃ કતયોઃ

★ વૃત્તિ :- દિવાદિકસ્ય ડીયતેઃ મ્વરે વિદ્મ્યમ્વ પાતુમ્નાં
પરયોઃ કત્કતવસોરિદ ન સ્યાત્ । વ્રજ્ઞઃ । ડીનઃ શ્રિતઃ । લઘઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ડી (ગ.૪/1249), શિ (મ.-1/997) અને એદેત્ (એ-ફૂ હોય તેણ) ધાતુને લાગેલ કત-ક્તવતુ પ્રત્યયની આદિમાં હટ થાય નહીં

0 ડી→ડી+કત=ડીન: ઉડેતો (ના સૂત્રથી હટ નિષેધ સૂચત્વાચો ૪/૧/૭૦ થી ન)

0 શિ* - (૧) સૂચત્વાચો ૪/૧/૭૦ થી ત નો ન (૨) યજાદિ વચ્ચે: કિતિ ૪/૧/૭૬ થી યજૂર થયાનાં રીધંમ-વોડન્યમ્ થી દીધં શૂનઃ, શૂનશ્ચ તથો

0 એદિત્ (ત્રીચ્)ત્વ+કત=ત્વત: ત્રાહ પામેયો- નોલસ્ત્રોહ -લજ્ + કત = લનઃ - લાગેલો

★ અનુવૃત્તિ :-(૧) ન વૃદ્ધ્ય: ૪/૧/૫૧ થી ન (૨) હટ શિજાશિષો: ૪/૪/૩૬ થી હટ

❧ વિશેષ :- 0 ડીય - રા નિદેશ્ય એથા ગણનો ડી લેવો

0 કતયો: કેમ કહ્યું ?

ડી + ત્વ = ડી + ઇ + ત્વ = હસ્તિ થયું

0 કૃતોચ્, કૃતોચ્ વગેરેમાં વેદ્ય હતું પણ કતયો: થી હટ નો પ્રતિષેધ થતો હતો છતાં અહીં એદેત્ કહ્યું તે ૧૬૫૫નંતમાં પણ આ સૂત્રના મહત્વ માટે

[2297]

(૮૨) વોટોડપત: ૪/૪/૬૨

★ સૂત્રપૃથક :- વા-હટ: મ-તત:

★ વૃત્તિ :- પતિ વર્જનાત્ કવચિક્લ્પેષાતેરેકસ્વરાદ પરયો: કતયોદિ ન સ્યાત્ નશીચ્ નાસો નશ: । અપત્તિ કિમ્ । પતિત: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પત્ (બાદિ-982) જિવાય ને ધાતુને ક્યારેક નિષ્કલ્પે હટ ઉમેરાતે હોય તેના એકરવરી ધાતુને લાગેલ કત-ક્તવતુ પ્રત્યયની આદિ-૧ હટ તથા ૧ 0 નશીચ્-નશ્+કત=નશ્+ક=નષ્ટ:-નાશ પામેયો (અહીં ઓ-હટ છે માટે ધુગોદિત: થી નિષ્કલ્પે હટ થાય હેમજ નશ્ ના શૂ નો પ્ -યજસુત્તમુજ ૦ થી થયો તેના યોમે ત નો ટ થયો)

0 અપત: કેમ કહ્યું ?

પતિત: = પત્ + કત = હટ લાગ્યે

★ અનુવૃત્તિ :-(૧) એકસ્વરાત્ ૪/૪/૫૬(૨) ડી રશ્ચિ ...કતયો: ૪/૧/૬૧ થી કતયો: (૩) ન વૃદ્ધ્ય: થી ન

• • • • •
* પ્રક્રિયામાં શિવ: કેમ થયું તે ખેડું છે - અહરવૃત્તિ-મધ્યમવૃત્તિમાં પણ શિવ: નથી શૂન: છે.

❧ વિશેષ :- 0 એકસ્વરાત્ કેમ કહ્યું ?
દરિદ્રિત:=દરિદ્રા+ઇ+કત - અનેક રવરી છે માટે હટ થયો

[2296]

(૮૩) ન ડીહરીપૂઢઃ ધૃષિદિવદિસ્વિદિ મિદ: ૪/૩/૨૦

★ સૂત્રપૃથક :- ન ડીહ - શીહ - પૂહ - ધૃષિ - દિવદિ સ્વિદિ - મિદ:

★ વૃત્તિ :- અમ્ય: સપ્તમ્ય: પરી સેટો ક્તૌ કિદ્વન્ન સ્યાતામ્ । હયિત: । શયિત: । પવિત: ડીહ મ્નાદિક:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ડી, શી, પૂ, ધૃષ, દિવદ્, સ્વિદ્, મિદ્ એ જ્ઞાત ધાતુઓને લાગેલા સેટ કત-ક્તવતુ પ્રત્યયો કિત્વત્ ન સમજવા 0 ડી+ઇ+કત=હયિત: ઉડેતો 0 શી+ઇ+કત=શયુ+ઇ+કત=શયિત:=સુતેતો 0 પૂ+ઇ+કત=પવિત:=પવિત્ થયેલો 0 ડીહ બાદિકનો સમજવો

★ અનુવૃત્તિ :-(૧) ઉત્તિ શર્વહ...ક્તૌ ૪/૩/૨૬ થી ક્તૌ ૨. ફળ્યસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ થી કિત્વત્ ૪. ૪/૩/૨૪ થી સેદ્

❧ વિશેષ :- 0 સેટ કેમ કહ્યું ?

ડીન:=ડી+કત-અનિદ્ થી ડીન: થયું (પુ)ઓ સૂત્ર: ડીવશ્ચે દિત: ૪/૪/૬૧)

0 શ્લિષશીહ...૫/૧/૯ થી કત

0 પૂહ કિલશિમ્યો ૪/૪/૪૫ થી વિહલ્પે હટ

0 નવાડડરમ્ ૪/૪/૧૨ થી વિહલ્પે હટ

[2296]

(૮૪) ઉત્તિ શર્વહાદિમ્ય: ક્તૌ ભાવારમ્ ૪/૩/૨૬

★ સૂત્રપૃથક :- ઉત્તિ શર્વ-મહં મદ્મ્ય: ક્તૌ આરમ્ ૦

★ વૃત્તિ :- અયુપાન્ત્યે સત્તિ શર્વહેં મ્યોડ્ઞાદિમ્યશ્ચ પરી ભાવારમ્ ૦ કતવત્ સેટો વા કિદ્વત્ સ્યાતામ્ સદિશં । રોદિતમેભિ: । પ્રયુતિત:, પ્રયોતિત: । પ્રદિત: । શર્વહાદિમ્ય: કિત્વ કિમ્ । પ્રયુતિત: કિત્વદિ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપાન્ત્યમાં ઉવાળા અને શર્વ (કર્તૃર્ગનદમ્ય: શર્વ) પ્રત્યયને યોગ્ય એવા ધાતુઓ તેમજ મધ્ય: ૨ અદાદિ ના ધાતુઓને લાગેલા લાઘવ અર્થના અને આરંભ અર્થના સ્વયં સેદ્ કત - કતવતુ પ્રત્યયો નિષ્કલ્પે કિત્વત્ થાય છે

0 અદાદિ :- 1 ભાવ :- રુદિતમ્ પશ્ચે રોદિતમ્ - અમિ: - એઓ વડે રહાયું નિષ્કલ્પે કિત્વત્ થતાં નિષ્કલ્પે મુખ્ય થયો

રુદ્+ઇ+કત 2 આરંભ :- (પ્ર) રુદિત્ (પ્ર) રોદિત: પ્ર+રુદ્ + કત - રુડવાને આરંભ કરનાર

0 ઉપાન્ત્ય-ઉ-પ્રયુતિત: પશ્ચે પ્રયોતિત: દીપરાનો આરંભ કર્યો (ધાતુ મ્નાદિ-937)

૦ શત્રુ - અહં કેમ કહ્યું ?

ગુપ્ત-પ્રગુહિત: રેષે બરાયેલો (મથુ: ૯ કુદાદિ એ શત્રુ ને યોગ્ય નથી માટે કિત્વ અજ્ઞાન થયો-ગુપ્ત ન થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કુદાદિ વાગાત ૦ ૪/૩/૨૬ થી કિદ્વ (૨) ૪/૩/૨૪ થી સેદ

❧ વિશેષ :- ૦ ઉપાન્ત્ય ૩ કેમ કહ્યો ?

શ્રવિતિ તમ્ એમિ: એઓ વડે ધેળા ધરાયું અહીં ઉપાન્ત્ય ૩ નથી

૦ માવારમ્મ કેમ કહ્યું ?

રુચિત: મમેલો-કમ્ અથ'નો "ક" પ્રત્યય છે

૦ સેદ કેમ કહ્યું ?

રુદમ્ - ઉમેલો રુદ્+કત - અનિદ છે માટે વિકલ્પે કિત્વ ન થતાં નિત્ય કિદ્વ થાય

[૧૧૭૦]

(૮૫) આદિત: ૪/૪/૭૧

★ સૂત્રપૃથક :- માત્ર - હત:

★ વૃત્તિ :- આદિતો ધાતો: પર્યો: કતયોરિદ્ નસ્થાત્ (મિચ:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આ - હત્ હેય તેશ ધાતુએને

બાગેલા કત-કતવતુ પૂર્વે" હદ ન થાય ૦ મિચ = મિદ્ + કત = (રદાદમૂઝ ૦ ૪/૨/૧૯ થી દ્ નો ન્, ત્ નો ન્ થતાં) મિચ + ન થયું) મિદ્ માં મૂળ ધાતુ જિમિશ્ચ માં આ-હત્ છે તેથી આ સૂત્ર લાગ્યું

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) હીય શ્રિવ... કતયો: ૪/૪/૧૧ (૨) ન વૃદ્ધ્ય: ૪/૪/૫૫ થી ન (૩) હદ શિજાશિવો ૪/૪/૩૩ થી હદ

❧ વિશેષ :- ૦ વેટાડવત્ ૪/૪/૧૩ થી નિત્ય

હદ નો પ્રતિષેધ મિદ્ ન હોતો છતાં જુદું સૂત્ર જનાન્યું તે ન્-ય-ય માટે છે

[૧૧૭૨]

(૮૬) નવાડનયો: ૪/૪/૭૨

★ સૂત્રપૃથક :- નવા-અનયો: (મૂળ-નશ માશઆરમ્મે)

★ વૃત્તિ :- માવારમ્મયો: કતે તુ વા (મિન્ન, મેદિતમ્)

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (મા-હત્ હો તેવા ધાતુએને) કાલ

અને આરંભ અર્થમાં કત - કતવતુ બાગેલા હેય ત્યારે પ્રત્યય પૂર્વે" (વિકલ્પે હદ થાય

૦ મિદ્+કત=મિન્નમ્ પક્ષે (હદ) મેદિતમ્-ચીકાચરાણું થયેલ

* ન્યાય :- ચદુરાધેર્વિમાષા તદુપાધે: પ્રતિષેધ

૦ કતવતુ :- મિન્નવાન પક્ષે મેદિતવાન

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) આદિત: ૪/૪/૭૧

(૨) હીય શ્રિવ... કતયો: ૪/૪/૧૧ થી કતયો:

(૩) હદ શિજાશિવો ૪/૪/૩૬ થી હદ

❧ વિશેષ :- ૦ મૂળ સૂત્ર નવામાવારમ્મે છે

પણ પ્રાક્યાકારે નશનયો: ક્યું

૦ આદિત્ કેમ કહ્યું ?

પ્રવિદિત: અણ્વેન-વિદિતમ્ અતેન-પ્ર+વિદ્+કત

૦ આદિત: સૂત્રથી નિત્ય અનિદ ધાતુને આ સૂત્રથી

વિકલ્પે હદ થાય છે.

[૧૧૭૨]

(૮૭) અસજપવમરુષત્વરસંધુષાસ્વન્તામ: ૪/૪/૭૫

★ સૂત્રપૃથક :- સ્વસ જપ-વમ-રુષ-ત્વર-સંધુષ - આસ્વન - અમ:

★ વૃત્તિ :- વષામષાનાં કતયોરિદ્ શ સ્થાત્ (સ્વસ્ત: (સ્વસિત: (જપ્ત: જપિત: (અહન્યજ્ઞપસ્યેતિ શીષે", વાન્તા વમિત: (રુષ, રુષિત: (તૂર્ણ: ત્વરિત: સંધુષ, સંધુષિત: આસ્વાન્તા, માસ્વાનિત: (અમ્યાન્તા, અમ્યમિત: (

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વસ વગેરે માટે ધાતુએને કત

કતવતુ પ્રત્યય લાગે ત્યારે હદ વિકલ્પે થાય છે

૦ સ્વસ્ - સ્વસ્ત: પક્ષે સ્વસિત: - શ્વાસ યુક્ત

૦ જપ્ - જપ્ત: પક્ષે જપિત: - જપ્ત કરેલો

૦ રુષ - રુષ્ટ: પક્ષે રુષિત: - રે.પ બાળો

૦ વમ - વાન્તા: પક્ષે વમિત: - વમેલ

(અહીં વ નો વા થયો તે અહન્યજ્ઞપ ૦ ૪/૧/૧૦૭)

૦ ત્વર - તૂર્ણ પક્ષે ત્વરિત: - ત્વગિત

૦ સંધુષ-સંધુષ: પક્ષે સંધુષિત: - જ્ઞાતીરીતે અવાજ કરનાર

૦ આસ્વાન - આસ્વાન્તા: પક્ષે માસ્વનિત: અદાબવાળો

૦ અમિ+અમ્ - અમ્યાન્તા: પક્ષે અમ્યમિત: - સામે મેયેલો

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) નવામાવામારમ્મે ૪/૪/૭૨ થી નવા

(૨) હદ શિજાશિવો ૪/૪/૬૧ થી હદ

(૩) હીય શ્રિવ... કતયો: ૪/૪/૧૧

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વપ્

[૧૧૭૩]

(૮૮) આ: સ્વનિસનિજન: ૪/૪/૯૦

★ વૃત્તિ :- સ્વાત: (સાત: જાત:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (નોંધ :- આ સૂત્ર યજ્ઞલુક્ત માં

* યજ્ઞલુક્ત સૂત્ર: ૪, અર્ચન સૂત્ર ૧૦૬૦ જુઓ

આવી ગયેલકં અહીં ફરીથી આપેલ છે-પશુ વૃત્તિ નથી)

સ્વન્ સન્-જન્ ને ધુદ્ કિન્ પૂર્વે અન્યનો આ થાયછે

0 સ્વન્ + કત = સ્વાતઃ = ખોદેલો

0 સન્+કત=સાતઃ= આપેલો 0 જન્-કત=જાતઃ=જન્-મેલો

★ અનુવૃત્તિ :- (યમિરમિ)...ધુટિ કિહતિ ૪/૨/૫૫

❧ વિશેષ :- 0 ધુદ્દાદિ કમ કહ્યું ?

જનિત્વા-જન્+ઈ+ત્વા - અહીં પૂર્વે ઇ છે ધુદ્દાદિ નથી.

[૨૨૭૪]

(૮૯) જો દાન્તશાન્તપૂર્ણદસ્તસ્પષ્ટછન્ન સપ્તમ ૪/૪/૭૪

★ સૂત્રપૃથક :- જો-દાન્ત-શાન્ત-પૂર્ણ-દસ્ત-સ્પષ્ટ-છન્ન-સપ્તમ

★ વૃત્તિ :- એતે જો કતાન્તા વા નિપાત્યન્તે દાન્તઃ, દમિતઃ । શાન્તઃ, શમિતઃ । પૂર્ણઃ, પૂરેતઃ । દસ્તઃ, દાસિતઃ । સ્પષ્ટઃ, સ્પશિતઃ । છન્નઃ, છાદિતઃ । સપ્તઃ, સાપિતઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જિ હોતે છેતે દમ્ વગેરે (ધાતુઓ)

ક્ત અન્તવાળા (દાન્તઃ વગેરે) નિહલે નિપાત કરવાછે

0 દમ્ - દાન્તઃ પક્ષે દમિતઃ દમાયેલ

0 શમ્ - શાન્તઃ પક્ષે શમિતઃ - શમન કરાવેલ

0 પૂ - પૂર્ણઃ પક્ષે પૂરિતઃ - ભરવેલ

0 દામ્ - દસ્ત પક્ષે દાસિતઃ - અપાયેલ

0 સ્પશ્ - સ્પષ્ટઃ પક્ષે સ્પશિતઃ - ચઢવું કરેલ

0 છદ્ - છન્ન પક્ષે છાદિતઃ - ઢાકેલો

❧ વિશેષ :- 0 દાન્ત વગેરે મનિદ્ નિપાતન

કરાયાછે જેરનિટિ ૪/૨/૮૩ થી જિ લોપ થયોછે

[૨૨૭૫]

(૯૦) સેદ્ કતયોઃ ૪/૩/૮૪

★ સૂત્રપૃથક :- સેદ્ - કતયોઃ

★ વૃત્તિ :- સેદ્કતયોઃ પરચોળેકું સ્વાત્ । કારિતઃ । ગણિતઃ, ગણિતવાન્ ।

■ સ્ફાયઃ સ્ફી વા । સ્ફીતઃ । સ્ફાતઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સેદ્ કત-કત્વતુ પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે જિ નો લોપ થાયછે

0 કુ + જિ + કા = કાર્ + જિ+ઈ+કા = કાર્ + ઇ = કારિતઃ કરાવેલો (આ સૂત્રથી જિ લોપ થયો)

0 કત → ગણ્ = ગણિતઃ = ગણવેલો

0 કત્વતુ → ગણિતવાન્ = તેણે ગણેલું

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) જેરનિટિ ૪/૩/૮૧

(૨) ૪/૩/૭૦ થી લુક્

❧ વિશેષ :- 0 ચુરદિમ્બો જિન્ થી જિ 0 સેદ્ કરવાનો હેતુજ લોપ આટોનો છે અન્યથા અનુરંભાર થી હદ ન લાગે જેમકે હુકુંગ કરણે

■ શેષવૃત્તિ :- (૨૪) સ્ફાયઃ સ્ફીવા ૪/૧/૮૪ કત-કત્વતુ પ્રત્યય લાગે ત્યારે સ્ફાય્ ને બદલે સ્ફી બિહલે થાય સ્ફાય્+ક્ત=સ્ફાતઃ પક્ષે સ્ફીતઃ વધેલો [૫૬૩]

[૨૨૭૬]

(૯૧) ક્તયોઅનુપસર્ગસ્ય ૪/૧/૮૨

★ સૂત્રપૃથક :- કતયોઃ અનુપસર્ગસ્ય

★ વૃત્તિ :- અનુપસર્ગસ્ય પ્વાયઃ કતયોઃ પીઃ સ્વાત્ । પીનદ્ । પીનકસુલ્લદ્ । અનુપસર્ગસ્યેતિ કિમ્ । પ્રપ્ચનો મેષઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપસર્ગ રહિત એવા પ્વાય્ ધાતુને કત કત્વતુ લાગે ત્યારે પી થાયછે 0 પ્વાય્+કત=પીનદ્ 0 પ્વાય્+ક્ત્વતુ=પીનત્વત્=પીનવદ્ સુલ્લવ - પુષ્ટ મુખ 0 અનુપસર્ગ કમ કહ્યું ?

પ્રપ્ચાનઃ મેષઃ ખૂબ ચડેલો મેષ પ્ર+પ્વાય્ છે પી ન થાય

★ અનુવૃત્તિ :- પ્વાયઃ પીઃ ૪/૧/૮૧

❧ વિશેષ :- 0 કત પ્રત્યય-સર્વર્થાકર્મક પિવધુતેઃ ૫/૧/૧૧ 0 સૂત્રસ્યાઓ ૪/૨/૭૦ થી ત નો ન 0 પ્રપ્ચાનઃ માં પ્વાય નાં ય્ નો લોપ ૪/૪/૧૨૧ રજોઃ પ્વય્યજ્જને લુક્ થી થયો અને તેનો ન-સૂત્રસ્યાઓ ૪/૨/૭૦ થી થયો

[૨૨૭૭]

(૯૨) પ્રાદાગસુત્ત આરમ્બે કતે ૪/૪/૭

★ સૂત્રપૃથક :- પ્રાત્-દાગઃ ત્તઃ આરમ્બે કતે

★ વૃત્તિ :- આરમ્બાર્થસ્ય પ્રપૂર્ણસ્ય દાગઃ કતે પરે ત્ વા સ્વાત્ । પ્રદાતુમારમ્બઃ પ્રત્તઃ પક્ષે દત્ત આદેશઃ । પ્રદત્તઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આરમ્બ અર્થવાળા પ્ર પૂર્ણ દાગ્ ધાતુને કત લાગે ત્યારે દા ને બદલે ત્ બિહલે થાયછે 0 પ્ર+દા+ક્ત= । પ્ર+ત્+ત્=પ્રત્તઃ પક્ષે 2 પ્રદત્તઃ= આપવાને આરમ્બેલો

❧ વિશેષ :- 0 1 પ્રત્તઃ માં પ્ર+ત્+ત્ છે - ધુટોધુટિસ્તેર્વા ૧/૩/૪૮ થી ત્ લોપ 2 પ્રદત્ત માં દત્ત ૪/૪/૧૦ સૂત્રથી દા નો દત્ત આદેશ થયેલો

0 દા-હુદાંક દાને - આપવું (ગણ્ઃ ૩)

0 આરમ્બે ૫/૧/૧૦ થી કત પ્રત્યય

પ્રાત્ કમ કહ્યું ? - પરીતમ્-પરિ+દા છે માટે આ સૂત્રથી બિહલે ત્ ન થાય પશુ સ્વાત્ ઉપસર્ગાત્ ૪/૪/૬ થી નિત્ય ત્ થાય અને હરિત ૩/૨/૮૮ થી ઇ ઊર્ધ્વ થાય

૦ * એ ત્ત કારવાળો આદેશ કવને સ્થાને કરવા માટે છે અન્યથા ષષ્ઠયાડન્યસ્ય થી માત્ર અન્યનોજ આદેશ થાય વળી બેચડા ત્ત કારથી પ્રક્રિયા લાખવ બને છે અન્યથા અધોષે પ્રથમો ૦ થી નિદત્તમ હતું

[૧૧૭૮]

(૯૩) નિવિસ્વન્વ વાન્ ૪/૪/૮

★ મૂત્રપૃથક :- નિ-વિ-સુ-મ્નુ-મવાન્

★ વૃત્તિ :- ઇચ્છો દાગઃ કતે સ્તો વા સ્થાન્

❧ વૃત્યર્થ :- નિ-વિ-સુ-મ્નુ કે મરપુરંક દા ને કત લાગે ત્યારે દા નો ત્ત વિહત્તમે થાય (ઉદા મત્રઃ ૯૪ મા જુઓ)

★ અનુવૃત્તિ :- પ્રાન્-દાગઃ કતે ૪/૪/૭ થી દાગઃ ત્ત કતે

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વગદુપસર્ગાદિ... અઘઃ ૪/૪/૮ થી ત્ત આદેશ નિત્ય પ્રાપ્ત હોતો તે અહીં વિહત્તમે થયે

[૧૧૭૯]

(૯૪) દક્ષિ ૩/૨/૮૮

★ વૃત્તિ :- દો યસ્તાવિગદેશસ્તસ્મિન્ પરે નામ્યનઃ સ્યોવસ-ગંસ્ય દીર્ઘઃ સ્થાત્ નીતં વીત્તં, વિદત્તમ્ । સૂત્તં, સુદત્તમ્ અનુત્તં, અનુદત્તમ્ । અવત્તં, અવદત્તમ્ ।

❧ વૃત્યર્થ :- દા નો જે ત્ત કારાદિ આદેશ થાય તે પંખાં (ઉનરપદમાં) હોય ત્યારે ઉપસર્ગનો નામી સ્વરનો દીર્ઘ થાય છે. નિન+દા+કત=(૧) નીત્તમ્ નિર્નંતર આપેલું-દા નો ત્ત-ઉપરેકા મત્રઃ ૯૩ થી, આ સૂત્રથી ઉપસર્ગનો સ્વર દીર્ઘ થયો પક્ષે (૨) નિદત્તમ્-મત્રઃ ૯૬ દત્ત થી દા નો દત્ત આદેશ થયો

૦ વિન+દા+કત = વિત્તમ્ પક્ષે વિદત્તમ્

૦ સુન+દા+કત = સૂત્તમ્ પક્ષે સુદત્તમ્

૦ અનુન+દા+કત = અનુત્તમ્ પક્ષે અનુદત્તમ્

૦ અવન+દા+કત = અવત્તમ્ પક્ષે અવદત્તમ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ૩/૨/૭... થી દીર્ઘઃ

(૨) ૩/૨/૮૬ થી ઉપસર્ગસ્ય (૩) ૩/૨/૮૭... થી નામિન્

❧ વિશેષ :- ૦ દા કેમ હતું ?

વિતીર્ણમ્-વિન+ત્ત+કત-અહીં ત્ત છે

૦ ત્ત કેમ હતું ?

સુઃત્તમ્-અહીં ત્ત આદેશ નથી થયો માટે સુ દીર્ઘ ન થયો

૦ નામિન્ કેમ હતું ?-પ્રત્તમ્ પ્રન+દા માં પુરં સ્વર નામિ નથી

[૧૧૮૦]

* દ્વિસ્તકાર ૦ મુદ્ધવૃત્તિ આ ૨ ન્યા ૩ ૫-૧૭૨

(૯૫) સ્વગદુપસર્ગાદિ દક્ષિણત્યઃ ૪/૪/૯

★ મૂત્રપૃથક :- સ્વગદ્ ઉપસર્ગાદિ દઃ તિ કિતિ અઘઃ

★ વૃત્તિ :- સ્વગદાનુપસર્ગાપરસ્યધાવર્જસ્ય દા સંજ્ઞકસ્ય તાદૌ કિતિ ત્ત નિત્યં સ્થાત્ । પ્રત્તઃ

❧ વૃત્યર્થ :- સ્વગદાનુ ઉપસર્ગ પછી ધા વર્જિત

દા અંગક પાતુઓને ત્ત કારાદિ કિન્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે દા નો ત્ત નિત્ય થાય છે.

૦ પ્રત્તઃ આપનાર પ્રન+દા+કત=પ્રન+ત્ત+ત=(ધુટોધુટિસ્વેર્વા)પ્રત્તઃ

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વગદ્ કેમ હતું ?

નિર્નંતમ્-નિર્ન+દા+કત-અન્યન થી પર દા છે

૦ ઉપસર્ગાદિ કેમ હતું ? - દત્તમ્ -ઉપસર્ગથી પર નથી

૦ કિન્ કેમ હતું ? - પ્રદાતા - પ્રન+દા+ત્ત-કિન્ નથી

૦ મઘઃ કેમ હતું ? - ધાન્ - નિદિતઃ થયું

[૧૧૮૧]

(૯૬) દત્ત ૪/૪/૧૦

★ વૃત્તિ :- અધો દા સંજ્ઞસ્ય તાદૌ કિતિ દત્ત સ્થાત્ । દત્તઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ધા રૂપ ધિવાયતા દા અંગક પાતુ-

ઓને ત્ત કારાદિ કિન્ પ્રત્યય લાગતા દત્ત થાય છે દા+કત=દત્ત +ત= દત્તઃ દીર્ઘ

★ અનુવૃત્તિ :- (સ્વગદ્...) દઃ તિ કિતિ અઘઃ ૪/૪/૯

❧ વિશેષ - ૦ અ-ધઃ કેમ હતું ?

ધીતઃ = ધાવેધો - ધા + કત - દત્ત ન થયું

[૧૧૮૨]

(૯૭) દોસોમાલ્થ ઇઃ ૪/૪/૧૧

★ વૃત્તિ :- ઇષાં તાદૌ કિતિ ઇઃ સ્થાત્ । નિર્દિતઃ ।

સિતઃ । સ્મિતઃ । સ્નિતઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- દો-સો-મા-સ્થા પાતુને ત્ત કારાદિ

કિન્ પ્રત્યય લાગ્યો હોયતો (અન્યસ્વરનો) ઇ થાય છે

૦ નિર્દિતઃ - ઠાપી નાખેલ - નિર્ન+દો+કત=નિર્ન+વિ+ત

૦ સિતઃ - આંત કરેલ સોન+કત=સિ+ત

૦ સ્મિતઃ - માખેલ - મા+કત=મિ+ત

૦ સ્નિતઃ - ઉભો રહેલ - સ્થા+કત=સ્થિ+ત

★ અનુવૃત્તિ :- (સ્વગદ્...) દઃ તિ કિતિ અઘઃ ૪/૪/૯ થી તિ કિતિ

❧ વિશેષ :- ૦ ષષ્ઠયાડન્યસ્ય અન્ય સ્વરનો

...હ થાય ૦ આમાન્યથી મા નિદેશથી માંક-માને, માંક

માન ચન્દ્રોઃ, મેઢૂ પ્રતિદાને પ્રહણ થયું

[૧૧૮૩]

(૯૮) છાશોર્વા ૪/૪/૧૧

★ સૂત્રપૃથક :- છા - શોઃ વા

★ વૃત્તિ :- છો શો હચેતયોસ્તાદૌ કિતિ પ્રત્યયે હ વા સ્થાત્ । અવચ્છિતઃ, અવચ્છાતઃ । નિશિતઃ, નિશાતઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- છો-શો ધાતુને ત કારાદિ કિત્ પ્રત્યય

લાગ્યા હોય ત્યારે અન્ય સ્વરનો હ વિઠ્ઠપે થાય

0 અવ+છો+ક્ત=અવ+છિ+ત વિઠ્ઠપે હ થતાં-(૧)સ્વરેમ્યઃ

૧/૩/૩૦ થી છૂ નો ચ્ઞ-મવચ્છિતઃ પક્ષે (૨) આત્સન્ધ્ય-

ક્ષરસ્ય ૪/૨/૧ - અવચ્છાતઃ

0 શો - નિશિતઃ પક્ષે નિશાતઃ - અભવેષ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) (સ્વરાદ્...)તિ કિતિ

(૨) દો સો મા...હઃ ૪/૪/૧૧

❧ વિશેષ :- 0 કતવતુ માં અવ+છો +તવતુ

= (૧) અવચ્છિતવાન્ પક્ષે અવચ્છાતવાન્

[૨૨૮૪]

(૯૯) ધાગઃ ૪/૪/૧૫

★ વૃત્તિ :- તાદૌ કિતિ હિઃ સ્થાત્ । વિહિતઃ । વિહિતઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- ત કારાદિ કિત્ પ્રત્યય લાગ્યા હોય

તો ધાગ (ધા) ધાતુને જલે હિ થાયછે વિ+ધા+ક્ત=વિ+હિ+ત=વિહિતઃ વિધાન કરેલ [વિહિતઃ સૂત્રઃ ૧૦૦નું ઉત્તર છે]

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) (સ્વરાદ્...) તિ કિતિ

૪/૪/૪૬ (૨) હાકઃ હિઃ ૪/૪/૧૪ થી હિઃ

❧ વિશેષ :- 0 ધાગ મા ગ્ કાર મુશ્વાથી

રૂપે ધાતુને આ નિયમ લાગે

[૨૨૮૫]

(૧૦૦) વાડગ્રાણ્યોસ્તત્ત્રિકી ધાગ્નર્હોરપિ ૩/૨/૧૫૬

★ સૂત્રપૃથક :- વા અવ-વપ્થોઃ તન્નિ-ક્રી ધાગ-નહોઃ વ-પી

★ વૃત્તિ :- અવસ્યોપસર્ગસ્ય તન્નિક્રીણાત્યોઃ પરયોરપિ શન્દસ્ય ધાગ્નહોઃ પરયોર્થાશસહજવં વપી હચાદેશો વા સ્વા-તામ્ । અવતંસઃ, વતંસઃ । અવક્રયઃ, વક્રયઃ । અપિધાનમ્, પિધાનમ્ । અપિનદ્વમ્, પિનદ્વમ્ ।

❧ વૃત્યર્થ :- અવ ઉપસર્ગ પછી તન્ કે ક્રી ધાતુ

આવે અને અપિ ઉપસર્ગ પછી ધા કે નહ ધાતુ આવે તો

(ઉપસર્ગનો) અનુક્રમેવ અને પિ આદેય રિઠ્ઠપે થાયછે

(અવ નો વ, અપિ નો પિ)

0 તન્ 1 અવતંસઃ પક્ષે વતંસઃ = ઊઘ્યં

0 ક્રી 2 અવક્રયઃ પક્ષે વક્રયઃ = વહેરે

0 ધા 3 અપિધાનમ્ પક્ષે પિધાનમ્ પક્ષે સ્ત્રઃ ૯૯ થી ધા નો હિ-વિહિતમ્ = હાકેલું

0 નહ 4 અપિનદ્વમ્ પક્ષે પિનદ્વમ્ = વહેરેલું

❧ વિશેષ :- 0 1 અવતંસઃ = અવ+તન્+સં =

(શિદ્ધહેડનુસ્વારઃ) અવતંસઃ 2 અવક્રયઃ = અવ+ક્રી + અલ્ =

યુવર્ણ...વૃદ્...મદ્ઃ ૫/૩/૨૮ થી અલ્ = (યુષ્ઠ થતાં)

અવ+ક્રય+અ 3 અપિધાનમ્ = અપિ+ધા+મનદ્

4 અપિધાનમ્ = અપિ+નહ+ત = નહાદેશવંતો થી અપિ+નધ્+ત =

(અવશ્યતુર્યાન્) અપિ+નધ્+ધ = અપિન્ + ધ = અપિનદ્

[૨૨૮૬]

(૧૦૧) યપિ ચાડો જગ્ ૪/૪/૧૬

★ સૂત્રપૃથક :- યપિ ચ-અદઃ જગ્

★ વૃત્તિ :- તાદૌ કિતિ યપિ ચાદો જગ્ સ્થાત્ । જગઃ ।

■ યજાદિ વચેરિતિ યૃતિ, ઇષ્ટં, ઊઠં, ઊક્તં, ઊપિતં આહુતઃ, ઊતઃ, ઊપતઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ત કારાદિ કિત્ પ્રત્યય અને ચ્ઞ

પ્રત્યય લાગ્યા હોય ત્યારે ચ્ઞ ને બદલે જગ્ ૩૫ આદેયધાન

0 અદ્ + ક્ત = જગ્ + ત = (ત નો ધ, પૂર્વનો ધ લોપ

થતાં) જગઃ

★ અનુવૃત્તિ :- (સ્વરાદ્...) તિ કિતિ ૪/૪/૬

❧ વિશેષ :- 0 કતવતુ - જગ્ધાન

0 યર્ - પ્રજગ્ધવ - આહને - પ્ર+અદ્+ક્ત

0 યર્ - તિ કેમ હાલું ?

અદિમ-હું આહિ છું -મિ પ્રત્યય અચાત્-અદ્+ક્ત્યાત્ તિ તથી

■ શપ્થૃતિ :- યજાદિ વચેઃ કિતિ ૪/૧/૭૨ થી યૃત્

- યજ+તમ્ = ઇષ્ટમ્ પૂર્વે (ય નો હ) (જૂ નો ધ)

0 ચ્ઞ + ત = ઊપતમ્ (ચ નો ઊ) વાવેલો

0 વહ્ + ત = ઊઠમ્ = વહેલો

0 વચ્ + ત = ઊક્તમ્ = કહેલું

0 વસ્ + ત = ઊપિતમ્ = પહેલો

0 આહો + ત = આહુતમ્ = ખેંચાવેલો

[૨૨૮૭]

(૧૦૨) તત્ર વચ્ચુક્તાતૌ તદ્વન ૫/૨/૨

★ સૂત્રપૃથક :- તત્ર વચ્ચુ-કાનો તદ્-વન

★ વૃત્તિ :- પેરોક્ષાયાં વિષયે ધાતોઃ વચ્ચુ-કાનો સ્થાતાં

તૌ ચ પેરોક્ષાવત્ । ચક્રવાન્, ચક્રાણઃ ।

* સ પ્રત્યય - વ્યકામ્પ્રાંતનેરીવ્યવેઃ ઉક્તાદિ સૂત્રઃ ૫૬૫ (૫૪ : ૪૬) થી સ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પરાક્ષ મૂલકાગના ત્રિપથમાં પાતુને કવસુ (વસ્) અને કાન (માન) પ્રત્યય થાય છે તે ન-ને પરાક્ષા જેના મણુય છે (પરાક્ષાને આ પાને થતું તમામ કાપ અહીં થાય છે)

ક+કવસુ (વસ્) = (દિવ) કકુ = (કરોડ) કકુ = (કકશ્વ) ચકુ = કકુદેવ: ૧/૪/૭૦ થી ન ના ૧૧-ચકુનસ્ = (ન્સ મહો: ૧/૪/૮૬) ચકુનસ્ = (૧૬-૧ ૨/૧/૮૬ થી) સ્ લોપ ચકુવાન

0 ક+કાન = (ઉપર મુજબ) ચકુ+કાન (માન = ચકાણ: = જેણે ક્યું છે તેવો

★ અનુવૃત્તિ :- શ્રુતદસમ્પ: ૦ ૫/૮/૧ થી પરાક્ષા

❧ વિશેષ :- 0 કવસુ પ્રત્યય પરસ્પરે પદી હોવાથી (શત્રુસ્વસ્ ચ રસમ્ પદમ્ ૩/૩/૯ (૧) કર્તરે માં અને કાન આત્મને પદી (પરાણિ કાનાનથી ચાત્મને પદમ્ ૩/૩/૨૯) હોવાથી કર્તમાં આ પ પાતુને તથા માન-કમણીમાં તમામને થાય છે

0 ક હાર કિન્ કાપ માટે,

0 ઉ હાર ક્તુ છે તે ન આશ્મ મટે

0 તત્ત્વ કાપથી પરાક્ષાનું મહત્ત્વ કરેલ છે

[૨૨૮૮]

(૧૦૩) ઘસેકસ્વાત: કસો: ૪/૬/૮૨

★ મુતપૃથો :- વસ્-ચકુસ્-માત: કસો:

★ વૃત્તિ :- પ્રપેરેક સ્વાદાસ્ત્રાચ ધનો: પરસ્પર કસો-ચિદ સ્વાત્. જક્ષિવાન્. માદિવાન્. ચયિવાન્. પેચિવાન્. પેવાન: ૧

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વસ્ પાતુ એકસરી પાતુ આ કારાન પાતુને કવસુ પ્રત્યય (રે) હા થાય) વસ્+કવસુ = જક્ષિવાન્ (૧) દિવ :- વસ્ (૨) દિવિર-તુર્મયો: ૦ ગવસ્ (૩) ગદોર્જ: - જવસ્ (૪) થા મુર (૧) હર-જવસ્ + હર+વસ્ (પ્રત્યય છે) (૫) ગમહન જન ૦ ૧/૨/૪૪ ઉપા-ત્ત્ય લોપ-જવસ્ (૬) મયોલેપમો-ચકુસ્ (૭) ચલ્લવ: ૨/૩/૩૬ -જચ્ચ+હ+વસ્ (૮) ન મામય સ્ લોપ દીર્ઘત્વ જક્ષિવાન્

0 એકસરી :- માદ+વસ્ = માદ+હ + વસ્ = માદિવાન્ = ન-મેનો (મહાદેવ પરાક્ષાયામ્ ૪/૧/૧૮ થી અ નો આ

0 આ કારાન :- યા+વસ્ = ચયિવાન્ મપેનો (૧) દિવ-ગાગ (૨) હર+ગાગ+હ+વસ્ (૩) ક્ષેત્રુસેવાતોકુ

ચ્ચ+હ+વસ્ (૪) ઉપર મુજબ - ચયિવાન્

0 પેચિવાન્ - જેણે રાંધ્યું છે તેવો- પચ્+વસ્ = ધના-દેશરેક ૪/૧/૨૪ થી પચ્ નું પેચ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્કસુવમ્... પરાક્ષાયા: ૪/૪/૮૧ થી પરાક્ષાયા: (૨) કકુચે... હર ૪/૪/૮૦ થી હર

❧ વિશેષ :- 0 પરાક્ષા કેમ હતું ?

વિદ્વાન્ અહીં વિદ્+કવસુ (વસ્) રત્માનાનો છે તેવી હર ન લાગે

0 કવસો કેમ હતું ?

વિવિદિવ=વિદ્+વ પરાક્ષા ૫.૫ દિવ. વસ્ નથી

[૨૨૮૮]

(૧૦૬) ગમહનવિદ્લવિશદ્દશો વા ૪/૪/૮૩

★ મુતપૃથો :- ગમ-હન-વિદ્લ-વિશ-દશ: વા

★ વૃત્તિ :- ણ્ણાં પશ્ચાતાં કસોરિદ્ધિ વા સ્યાત્. જગિમવાન્, જગન્વાન્. જઘનવાન્, જઘન્વાન્. વિવિદિવાન્, વિવિદ્વાન્. વિવિશિવાન્, વિવિશ્વાન્. દદશિવાન્, દદશ્વાન્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ગમ, હન, વિદ્લ (મણુ: ૬/૧૩૨૨) વિશ્ અને દશ પાતુ આને લાભેલા કવસુ પૂર્વે વિહરે હર થાય

0 ગમ + વસ્ (કવસુ) = (૧) દિવ (૨) ગદોર્જ: થી જ (૩) હર જે તો ગમહન જન ૪/૨/૪૪ થી ઉપાન્ત્ય મ લોપ વિહરે હર ન લે તો મોનોમ્વોશ્ચ ૨/૧/૧૭ થી મ નો ન → જગિમવાન્ પક્ષે જગન્વાન્

0 હન+વસ્ - જઘનિવાન્ પક્ષે જઘન્વાન્

(૧) દિવ (૨) ગમહન જન ૦ ૪/૨/૪૪ થી મ લોપ

(૩) હનો હો ધ્વ: ૨/૧/૧૧૨ થી ધ્વ (૪) હનો જ-જવ્ +હ+વસ્ = જઘનિવાન્ પક્ષે (૧) દિવ (૨) અહોત્ હનો ૪/૧/૩૪ થી હ નો વ (૬) ગદોર્જ: થી પૂર્વે હ નો જ જવ્ + વસ્ = જઘન્વાન્ એ-ન-રી-તે વિવિદિવાન્ પક્ષે વિવિદ્વાન્ લાખ પામનાર

0 વિવિશિવાન્ પક્ષે વિવિશ્વાન્ લાખ પામનાર

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઘસેકસ્વાત ૦ ૪/૪/૮૮ થી કસો: (૨) કકુચે ૦ ૪/૪/૮૦ થી હર

❧ વિશેષ :- 0 હ હાર વાળો વિદ્ પાતુ મહત્ત્વ કરવાથી 'મેળવણુ' અપનાવો વિદ્ ન લેવો- જાન અપમાં તો વિવિદ્વાન્ ન થાય -

અર્થા-વિચારણુ અર્થ' લાભા માંતો આત્મનેપાથી વસ્તુ લાભેજ નહીં - "જેમ વિદ્યુ નું સાદ્યય" છે તેમ હવેનું પશુ સહયય' છે તેથી અદાસિ-વિદુ લેવે. કે અન્ન-અદાસિ એથી અંમના નિવારણ માટે વિરલ મુ.યું

[૧૧૮૦]

(૧૦૫) અન્નપ્રાપ્તિયતિ તુ સત્યો ૫/૨/૨૦

★ સુત્રપૃથક :- ચતુ-આનયો-અપ્યતિ તુ સત્યો

★ પુરિ :- વર્તમાને યાત્રી અન્નપ્રાપ્તિ સ્વાત્મ્ય । મવિ-પ્રકાસે તુ તે સત્યો । ચાત્ર । ચાન । ચાસ્ત્ર ।

❧ પૃથક :- વર્તમાનામાં પાતુને ચતુ (મત્)

આનય (ના) પ્રત્યય યાત્ર અને અવિય ઠાળ માં સ્વ પૂર્વક આ પ્રત્યયો યાત્ર (સ્વત્, સ્વાનય)

૦ ચા+ચતુ=ચાત્ર નો છો - ચા+મત્=(કુદુરિતઃ

૧/૪/૭૦ થી નુ આગમ) ચા+ન+ત્=પદસ્વ ૨/૧/૮૬ થી લોપ-ચાત્ર

૦ ચી+આનય=અચાનઃ - ચી+મત્ લોપ-આન=અચ+આન =અતો છો ચીહ્વ ઇઃ સિતિ થી હ નો ઇ

પાને વર્તમાન કુદન્તા ઉદાહરણ છે.

૦ અવિષ્ય કુદન્તા :- ચા+સ્વત્+ચાસ્ત્ર (નુ આગમ-ત્ લોપ) પછી જનારો

★ અનુવૃત્તિ :- સતિ ૫/૨/૧૯ (વર્તમાના)

❧ વિશેષ :- ૦ ચતુ-આનય માં ચુ ઠાર ચિત્

કાર માટે છે. કુ ઠાર નુ આગમ માટે છે

૦ ચિત્ છે માટે જે-તે ગણના (વિશરણ) પ્રત્યયો પશુ લાભથી જેમકે ગચ્છતા ગચ્+ચતુ (મત્)=ગચ્+ચતુ (મ) + મત્ મયું - એટલે કે ગચ્ઃ ૧ નો વિશરણ લાભો

૦ અપ્યતિ થી અવિષ્યન્તિ અર્થ લેવો

૦ ચતુ - પરસ્પૃષ્ઠમાં, આનય - આત્મનેપામાં યાત્ર

[૧૧૮૧]

(૧૦૬) અતો મ જ્ઞાને ૪/૬/૧૧૪

★ પુરિ :- યાત્રો વિદિતે યાત્રોડતો યોડન્તઃ સ્વાત્ । પચમાનઃ અધિષ્ઠમાણઃ ।

■ આસીનઃ । નિપાતોડયમ્ ।

❧ પૃથક :- યાત્રો વિદિત એવો આન પ્રત્યય અકારાન્ત યાત્રને લાભતા મ થી પર મ આગમ યાત્રે (અવિષ્ય કુદન્તા :-) ચી+સ્વ+આનય=ચી+સ્વ+

આન=ચી+સ્વ+સ્વ+આન=(આ સુત્રથી મ થી પર મ)

ચી+સ્વ+આન=અધિષ્ઠમાણઃ હવે પછી સનારો

૦ (વર્તમાન કુદન્તા) પચ+ચતુ+આનય=પચમાનઃ રાંધતો

❧ વિશેષ :- ૦ અતઃ કેમ કહ્યું ?

ચી + આન = અચાનઃ અહીં હ થી પર છે

૦ આન કેમ કહ્યું ?

પચ + મ + મત્ = પચમ રાંધતો

■ શેષવૃત્તિ :- (૨૫) આસીનઃ ૪/૬/૧૧૫ આસ્પાપુનું

આન પ્રત્યયના બાસીનઃ ૧૫ નિપાતન કરાય છે [૫૬૪]

[૧૧૮૨]

(૧૦૭) અવર્ણન્તાદગ્નોડન્તો વાડતુરીહયોઃ ૨/૧/૧૧૫

★ સુત્રપૃથક :- અવર્ણન્તાત્ અગ્નઃ અન્તઃ વા અતુઃ હિ - હ્યોઃ

★ પુરિ :- આવર્ણન્તાદગ્નોડન્તો વાડતુરીહયોઃ પરયોરન્તો વા સ્વાત્ । તુદતી, તુદન્તી । માતી, માન્તી ।

■ રચન્ત્યથ નિરવ્યઃ । લીગ્યન્તી । પચન્તી ।

❧ પૃથક :- આ ચિવાવના અ વર્ણન્તાથી

પર મત્ પ્રત્યય પછી હિ અથવા લી પ્રત્યય હોયતો તે મત્ નો મત્ આદેશ વિકલ્પે યાય

૦ તુદતી પછે તુદન્તી-તુદ+મ+મત+હી (હિ)=(લુગ્ધ્યા ૦ ૨/૧/૧૧૪ થી મ લોપ) તુદ+મત+હિ=તુદતી પછે વિકલ્પે મત્ યાયતો તુદન્તી પીઠા કરતી રી

૦ માતી પછે માન્તી - મા+અત+હિ = (નપુ. દિ વ. માં હિ) = શોભતાં એ કુળ

❧ વિશેષ :- ૦ અ વર્ણન્તાથી પર કેમ કહ્યું ?

અત્+મત્+હી=મત્તી = આતી અહીં દ થી પર મત્ છે માટે મત્ ન થય

૦ અન્તઃ કેમ કહ્યું ?

લગતિ-લગ્ના (ન) + મત્+હી રના પ્રત્યય છે માટે સુત્ર ન લાગે

૦ અતુઃ એટલે મત્ (ચતુ) પ્રત્યયનો પછી એ.વ. યાય

૦ હી (હિ) નારીભતિ સ્વયં

૦ હિ - નપુ લિંગ - દિ. વ. (ભોરીઃ થી)

■ શેષવૃત્તિ :- (૨૬) રચન્ત્યઃ ૨/૧/૧૧૬ (મયુઃ ૪ નો) રચ અને (મયુઃ ૧ નો) ચત્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે જે

હિ-હી પરમાં હોતો મત્ નો મત્ આદેશ નિત્ય યાય

૦ લીગ્યન્તી - કીઠા કરતી રી દિવ્+ય+મત્+હી

૦ પચન્તી - રાંધતા એ કુળે પચ+મ+મત્+હી [૫૬૫]

[૧૧૮૩]

* યથા વિચિન્તા ૦ મુદ્દવૃત્તિ મા. ૨ ન્યા સ, ૫. ૧૯૮

(૧૦૮) તૌ માઝ-યાક્રોશેષુ ૫/૨/૨૧

★ સુત્રપૃથક :- તૌ માઝિ આક્રોશેષુ:

★ વૃત્તિ :- માઝયુપપદે આક્રોશે ગમ્યે તૌ શત્રવનશૌ સ્યા-
તામ્ । મા પચન્ જાલ્મો જ્ઞાસ્યતિ । મા પચમાન :

■ વા વેત્તે ક્વસુર્વર્તમાને । ત્વાં વિદ્વાન્, વિદ્વાન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- આક્રોશ અર્થ જાણતો હોય અને
પાતુ સાથે મા નો સંયોગ હોયતો (પાતુને) શત્રુ અને
આનન્દ પ્રત્ય થાય છે.

0 મા પચન્ જાલ્મઃ જ્ઞાસ્યતિ-ગંધતો નહીં-લુચ્ચે બાપુએ
-અહીં પચન્ + પચ્+શવ્+શત્રુ પ્રત્યય છે કદુચિત્:
થા ન આગમ થઈ પદસ્ય થા ત્ લેપ થયો

0 મા પચમાન :- ન રાધતો - પચ્+માનન્ પચ્+મ
+માન (મતે મ માને થી જ પર મ આગમ થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- શત્રવનશૌ... (સહ્યૌ) ૫/૨/૨૦

❧ વિશેષ :- 0 આક્રોશેષુ ૫ વ. નો વર્તમાન
શાળ ઉપરાંત અન્ય કાળેમાં પણ આ પ્રત્યયો આગશે
તેમ સમજવું

■ શેષવૃત્તિ :- (૨૭) વા વેત્તે ક્વસુ: ૫/૨/૨૨
વિદ્ ને વર્તમાના માં વિદ્યે ક્વસુ પ્રત્યય થાય વિદ્+
વસ્=વિદ્વાન્ પછે (શત્રુ) વિદ્વાન્ [૫૬૬]

[૧૧૮૪]

(૧૦૮) વયઃ શક્તિ શીલે ૫/૨/૨૪

★ વૃત્તિ :- એષુ ગમ્યેષુ સર્વથે વર્તમાનાદ્ધાતોઃ જ્ઞાનઃ સ્યાત્
વયઃ કતીહ શિલ્પઙ્ઢ વહમાનાઃ । શક્તિઃ કતીહ સ્ત્રિયં ગચ્છ-
માનાઃ । શીલં કતીહ પરન્ નિન્દમાનાઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વય-ઉમર, શક્તિશીલ-સ્વભાવ
અર્થ જાણતો હોયતો પાતુને વર્તમાન કાળમાં જ્ઞાન
(જ્ઞાન) પ્રત્યય થાય છે

૧૫ :- કતીહ શિલ્પઙ્ઢ વહમાનાઃ કેટલાંક માથા પર વાળ
ના જૂલકાં રાખનારા

શક્તિ :- 1 કતીહ સ્ત્રિયં ગચ્છમાનાઃ કેટલાંક સ્ત્રિ પાસે
જનારાઓ

સ્વભાવ :- કતીહ પરન્ નિન્દ માનાઃ કેટલાંક ખીલાની
નિન્દા કરનારા (પ્રત્યય-માન છે અતો મ માને થી આન
તું માન થયું છે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) પૂજ યજ જ્ઞાનઃ ૫/૨/૨૩ થી જ્ઞાનઃ
(૨) સતિ ૫/૨/૨૬

❧ વિશેષ :- 0 1 નોધ :- અહીં જે શક્તિનું

ઉપાસણ મળાવેલ પ્રેતે શિલ્પેષ વ્યા. માં વચનું મળ્યા-
વેલ છે સ્ત્રિયં ગચ્છમાનાઃ સ્ત્રિ પાસે જનાર એ ઉમરને
આજને જ ઉચિત કાળે છે શક્તિ અર્થના ઉદાહરણમાં
સમજનાનાઃ સારી પેઠે ખાનાર (સમ+અર્થ+ના+માન)

[૧૧૮૫]

(૧૧૦) ધારીકોઽકુચ્છેઽતુશ્ચ ૫/૨/૨૫

★ સુત્રપૃથક :- ધારિ-ફઃ અ-કુચ્છે અતુશ્ચ

★ વૃત્તિ :- દુલ્લભાધેઽર્થે વર્તમાનધારનયોગતુશ્ચ સ્યાત્ ।
ધારવજ્ઞાચારામપ્ મધીયંસ્ત્રવાશ્મ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સુખેથી આવી શકાય એવા અર્થ
માં ઘર પાતુને તથા ફઃ પાતુને વર્તમાન કાળના અર્થમાં
કતુશ્ચ (અતુ) પ્રત્યય જાએ છે ધારવન્ ધારાગ્રહપ્ -
આચારાગ નામક સૂત્રને સુખેથી ધારણ કરતો ધાર+ફ
+શવ્+અત્ = ધારય્+મત્=(ન આગમ ત્ લેપ થતાં)
ધારવન્

0 મધીયંસ્ત્રવાશ્મ-તત્વાધને મળ્યો મધિ+ફ+મ (શવ્)
+અત્ (ધારોરિવર્ણો વર્ણવ્યે થી ફ્ય) મધીય્ + અત્ =
અધીયન્ (ઉપર મુજબ)

★ અનુવૃત્તિ :- સતિ ૫/૨/૧૮

❧ વિશેષ :- 0 અકુચ્છ કેમ કહ્યું ?
કુચ્છેણ ધારયતિ યતિ ધર્મમ્-યતિ-ધર્મને દુઃખેથી ધારણ
કરે છે.

* ફઃ જોડે આત્મનેપદી છે છતાં અત્રે વિધાન સામર્થ્યથી
શત્રુ (અતુશ્ચ) પ્રત્યય થાય અને ધાર ને ફળવાન કર્તા
માં અકુચ્છ અર્થમાં જ શત્રુ (અતુશ્ચ) થાય તેમ નિયમ
ને માટે આ સૂત્ર છે.

[૧૧૮૬]

(૧૧૧) ત્વ શીલ ધર્મ સાધુષુ ૫/૨/૨૭

★ વૃત્તિ :- શીલાલિપુ સદર્શાદાતોસ્તુત્ સ્યાત્ । કર્તા
કર્મ । શીલાલિ સદર્શોઽધિકાર સમાપ્તિ યાવદનુવર્તતે ।

* ફઃ...પૃષ્ઠવૃત્તિ ભા. ૨, ન્યા. સ. ૫. ૨૫૮

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શીલ (સ્વભાવ), ધર્મ (કુળાચાર) સાધુ (સાડુ) અર્થ સ્વચારનો હોયનો પાતુને વર્તમાન કાળના અર્થમાં તૃ (તુર) પ્રત્યય થાય છે. જેમકે :- કર્તા કરત્વ સાદરી કરનાર - કર્તાત્વ=(પ્રથમ) કર્તાત્વ+સિ=(સેડો) કર્તા+કા=કર્તા+પા=કર્તા
 ૦ શીલધર્મ સાધુ અભિનવ ૫/૨/૮૬ મત સુત્રી અને અહીં પ્રક્રિયામાં મત ૧૨૬ સુત્રી અનુવર્તે છે
 ★ અનુવૃત્તિ :- સતિ ૫/૩/૯

❧ વિશેષ :- ૦ શીલાદિ અર્થમાં શું ? કર્તા કરત્વ સાદરીનો કર્તા - અહીં શીલાદિ અર્થમાંને બદલતો ૫/૧/૪૮ થી તૃચ્ચ થયે છે. સત્તમાં સાધુ એવું બ વ. કમ ? પત્રીના સત્ત સત્-મેશા શંસેર. ૫/૨/૬૦ માં યજ્ઞસંલેખન થાય તે માટે
 ૦ નત્ત-નેષ્ટ-વત્-દોત્-વોત્ આ પદમાં ઉચ્ચારિ પ્રત્યયાન્ત કહે છે તે તુ પ્રત્યયાન્ત નહીં.

[૧૧૮૭]

(૧૧૨) બ્રાજલ ક્ષાણિકામૂવદેરુચેરુતેરુચિ ચરિ પ્રજનાપત્રપ્ત ઇણુ: ૫/૨/૨૮

★ સૂત્રપૃથક :- બ્રાજિ-મલક્ર-નિરાક્ર-મૂ-સહિ રુચિ-વૃત્તિ-વૃચિ-ચરિ-પ્રજના બ્રા ત્રપ ઇણુ:

★ વૃત્તિ :- એમ્પ એકાદશમ્ય ઇણુ: સ્યાત્ । બ્રાજતે હત્યે-વંશીકે બ્રાજિણુ: । મલકરેણુ: । નિરાકરેણુ: । મવિણુ: સહિણુ: । રોચિણુ: । વૃચિણુ: । ચરિણુ: । પ્રજનિણુ: । અપત્રવિણુ: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શીલાદિ અર્થમાં વર્તતા બ્રાજ વગેરે ૧૧ પાતુઓને ઇણુ પ્રત્યય થાય છે - બ્રાજિણુ: સ્વભાવથી ભામતો બ્રાજતે હતિ એવં શીલ: = બ્રાજ+ઇણુ મોંપ :- દરેક ઉદાહરણમાં સ્વભાવથી, કુળાચારથી, સારી રીતે ત્રણે અર્થ લેવા -

- ૦ મલકરેણુ: મલકૃત થનારો - કૃતો પુષ્પ થયો
- ૦ નિરાકરેણુ: નિરાકરેણુ થનારો - નિરાક + ઇણુ
- ૦ મવિણુ: થનારો મૂ+ઇણુ
- ૦ સહિણુ: સહનારો મદ્+ઇણુ
- ૦ રોચિણુ: વધનારો રચ્+ઇણુ
- ૦ વૃચિણુ: રુચિવાળો વૃચ્+ઇણુ
- ૦ પ્રજનિણુ: પેદા થનારો પ્રજ+ઇણુ
- ૦ અપત્રવિણુ: કરનારો અપ+ત્રપ+ઇણુ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

[૧૧૮૮]

(૧૧૩) ઉદ: પચિપતિ પદિ મદે: ૫/૧/૨૯

★ સૂત્રપૃથક :- ઉદ: પચિ-પતિ-પદિ-મદે:

★ વૃત્તિ :- ઉત્પ્રેમ્ય એમ્પ ઇણુ: સ્યાત્ । ઉત્પચિણુ: ।
 ■ મૂજે: ણુક્ । મૂણુ: જિણુ: । સ્થાગલામ્લા પચિપરિમૂજિલ્લે: સ્તુ/સ્થાસ્તુ: ગ્લાસ્તુ: , મ્લાસ્તુ: । પક્ષુ: , પરિમાક્ષુ: , લેણુ: । ત્રસિગૃધિ ધૃષિ ક્ષિપ: ક્તુ: । ત્રસ્તુ: , ગૃધ્તુ: , ધૃણુ: , ક્ષિપ્તુ: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઝ ૫૧૪ પચ્-પત્-પદ્-મદ્ પાતુઓને (શીલાદિ અર્થમાં વર્તમાના માં) ઇણુ પ્રત્યય થાય
 ૦ ઉત્પચિણુ: રાંધનારો - ઉત્પચતિ હતિ
 ૦ ઉત્પતિણુ: ઉત્પત્ત થવું - ઉત્પત્ત+ઇણુ

★ અનુવૃત્તિ :- બ્રાજલ ક્ષાણિકામૂવદેરુચેરુતેરુચિ ચરિ પ્રજનાપત્રપ્ત ઇણુ: ૫/૨/૨૮ થી ઇણુ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

■ શૈવવૃત્તિ :- (૨૮) મૂજે: ણુક્ ૫/૨/૩૦ મૂ અને જિ પાતુને ણુક્ પ્રત્યય થાય મૂ+ણુક્=મૂણુ થનારો જિ+ણુક્=જિણુ: - જ્ઞ પામનારો [૫૬૭]

(૨૯) સ્થા ગ્લામ્લા પચિ પરિમૂજિ-લ્લે: સ્તુ: ૫/૧/૩૧ સ્થા વગેરે ૭ પાતુને સ્તુ પ્રત્યય થાય. સ્થા+સ્તુ=સ્થાસ્તુ:

સ્થિર રહેનારો - તિષ્ઠતે હતિ એવં શીલં

૦ ગ્લાસ્તુ: = ગ્લા + સ્તુ - આનિ પામનારો

૦ મ્લાસ્તુ: = મ્લા+સ્તુ - મ્લાન થનારો

૦ પક્ષુ: = પચ્+સ્તુ - રાંધનારો

૦ પરિમાક્ષુ: = પરિમૂજ+સ્તુ - ખાઈ કરનારો [૫૬૮]

(૩૦) ત્રસિ-ગૃધિ-ધૃષિ ક્ષિપ: ક્તુ: ૫/૨/૩૨ ક્ત્, ગૃધ્, ધૃષ્, ક્ષિ પાતુઓને ક્તુ પ્રત્યય થાય છે

૦ ક્ત્ + ક્તુ = ત્રસ્તુ: - કરનારો

૦ ગૃધ્તુ: = લાલચ્યું ગૃધ્ + ક્તુ

૦ ધૃણુ: = ખેદરમ - ધૃ+સ્તુ

[૫૬૯]

[૧૧૮૯]

(૧૧૪) સન્ મિલ્લા શંસેરુ: ૫/૨/૩૩

★ વૃત્તિ :- સન્નતાદિમિલ્લાશંસિમ્ભ્યાં ચ ડ: સ્યાત્ ।

લિપ્તુ: । મિદુ: ।

■ શૂન્નદેરાક. । વિચારક. । કન્દાર: શીલ્લબ્રહ્મા નિદ્રા તન્દ્રાદિપતિગૃધિ સ્પૃહેરાલુ: । શયાલુ: । આમન્તાલ્લાભ્યેત્સ્ય ચાદેરો પતયાલુ: । સ્પૃહયાલુ: ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સન્ અંતે હોય તેવા પાતુઓને મિલ્લ પાતુને આ + શંસ્ (મિલ્લા અર્થવાળા)

ધાતુને ઉ પ્રત્યય થાય છે (શીલોદિ અર્થમાં-વર્તમાનામાં હોય તે)

૧) લિપ્તુ - લાભ ઇચ્છનારો લઘુમ્મ ઇચ્છતે હિત - ભમ્ + સ્વ + ઉ = (રમણમશક... ૪/૧/૨૧ થી મ નો હ અને દિત્તનિષેવા-લિપ્તુ + સ્વ + ઉ = (મનેવે મનેમોશી મ નો વ) લિપ્તુ

૦ મિશ્રુ : = મિશ્ર + ઉ = (મિશ્રા લેનારો)

૦ આશસુ : = આ + શસ + ઉ = ઇચ્છા કરનારો

❖ વિશેષ :- ૦ શસ ધાતુ આદિ શસુદ્ ઇચ્છા-

યામ - જાદિ - આત્મનેપદ બે લેવા

૦ સન્ - તુમહાદિચ્છાયાં સન્ ૩/૪/૨૧

■ શેષવૃત્તિ :- (૩૧) શૂન્દેરાસુ : ૫/૨/૩૫ શૂ અને વન્દ ધાતુને આર પ્રત્યય થાય વિશારસુ = વિ + શૂ + આર = નાશવત

વન્દારસુ : = વન્દ + આર = વન્દન કરનાર [૫૭૦]

(૩૨) શીદ-શ્રદ્ધા-નિદ્રા-તન્દ્રા દયિ પતિ મુદ્ધિ મુદ્ધેરાલુ : ૫/૨/૩૭ શીદુ વ્યેરેને આલુ પ્રત્યય થાય શેવ હિત - શાયલુ : સનારો શી + આલુ = (યુષ્મ વચ્ચે) શાય + આલુ

૦ પતયાલુ : મતિ કરનાર પત + પિ + માલુ = (આમતાલુ આચ્ય ૦ ૪/૩/૮૫ થી પિ નો અર્થ) વત + મય + માલુ

૦ સ્પૃહયાલુ : સ્પૃહા કરનાર સ્પૃહ + પિ + માલુ [૫૭૧]

[૧૨૦૦]

(૧૧૫) હૌ સાસહિં વાવહે વાચલેમાપતિ : ૫/૨/૩૮

★ સૂત્રપૃથક :- હૌ સાસહિં-વાવહ-વાચલિ-પાપતિ :

★ વૃત્તિ :- એતે હ્યન્તા નિપાતા :

■ સત્તિચક્રિદધિ જજિ નેમિ : ૫/૨/૩૯ શૂકમગમહનવૃષ-મૂલ્લ ઉકળુ લવપતપદસ્તથા । શારુકઃ કામુકઃ । અમિલાપુકઃ

❖ વૃત્ત્યર્થ :- ચક્ર પ્રત્યય વાળા હિ (હ) પ્રત્ય-યાન્ત એવા સાસહિં : ખૂમ કે વારંવાર સહન કરનારો વાચલિ : ખૂમ ચાલનારો પાપતિ : વારંવાર પડનારો નિપાતાન કરાય છે

❖ વિશેષ :- ૦ સાસચેડે હિત દર્શ શીલો = સાસહિં :

૦ વાવહ્યેતે = વાવહિ : ૦ વાચલ્યેતે = વાચલિ :

■ શેષવૃત્તિ :- * (૩૨) સત્તિ ચક્રિ દયિ જજિ નેમિ : ૫/૨/૩૮ આ ચપ્પે હિ અન્તવાળા શીલોદિ અર્થમાં નિપાતાન કરાયા છે

સત્તિ : ધાતુ કે વારંવાર કરનારો - સરતિ હિતિ એવં શીલ :

૦ ચક્રિ : ધાતુ કરનારો ૦ દયિ : વારંવાર ધારણ કરનારો

.....

* શેષવૃત્તિ - હેમપ્રકાશ ઉત્તરાધ - ૫. ૮૭૬

૦ જજિ : ધાતુ નમનારો

૦ નેમિ : ધાતુ નમનારો [૫૭૨]

(૩૪) શૂકમગમહનવૃષમૂલ્લ ઉકળુ ૫/૨/૪૦ શૂ-કમ-ગમ-હન-વૃષ-મૂ-લ્લ-આ ધાતુઓને ઉકળુ (ઉક) પ્રત્યય થાય છે (વર્તમાનામાં)

૦ શૂ-શારુકઃ નાથ કરનારો - શૂ + ઉકળુ

૦ કમ-કામુકઃ = કમ + ઉકળુ [૫૭૩]

(૩૫) લવપતપદઃ ૫/૨/૪૧ લર્-વર્-પદ ધાતુઓને ઉકળુ પ્રત્યય થાય

૦ અમિલાપુકઃ - અભિલાષ કરનારો

અમિ + લર્ + ઉકળુ [૫૭૪]

[૧૨૦૧]

(૧૧૬) દ્રમકમો યઃ ૫/૨/૪૬

★ સૂત્રપૃથક :- દ્રમ - કમઃ યઃ :

★ વૃત્તિ :- યદન્તામ્યાંમામ્યામનઃ સ્યાત્ । દન્દ્રમણઃ । ચહ્કમણઃ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- યદન્ત એવા દ્રમ અને કમ ધાતુઓને મન પ્રત્યય થાય છે

૦ દન્દ્રમણઃ = વાહુ આધનારો - કુટિલ દ્રમણે હિતિ એવં શીલ - દ્રમ + યહ્ = દ્રમનુ = ય = મુરતોડુનુ ૪/૧/૫૧ થી મુ-તો મુમો થી મ નો વ દન્દ્ર + ય + અન = (અતઃ ૪/૩/૮૨ થી મ લેવા મોડસિતિ ૪/૪/૮૦ થી મ લેવા) દન્દ્રમન નુ નો નુ । પ્ર. એવ. દન્દ્રમણઃ

૦ ચહ્કમણઃ = વાહુ કરનારો કમ + યહ્ = કમકમ + ય + મન = ચમ્કમ + ય + મન = ચહ્કમન + અન = ચહ્કમણઃ

★ અનુવૃત્તિ :- મૂળા કોધાર્ય ૦ થી મન

❖ વિશેષ :- ૦ યહ્ પ્રત્યય :- (૧) ગમ્યકર્ત્તિ

કુટિલે ૩/૧/૧૧ થી યહ્ (૨) મુરતોડુનુનાધિ અસ્ય ૪/૧/૫૧ થી મ આગમ-આ સુત્રથીલ્લ કમ, દ્રમ માં પૂર્વે મ આગમ

૦ તો મુમો ૧/૩/૧૪ થી મ નો રા અનુનાયિક લેના નુ કે હ

૦ યદન્ત અર્થ કેમ લેવો ।

પ્રત્યય પ્રકાશાર્થે થી પ્રત્યય પ્રકૃતિનું વિશેષજન્યેતે ઉ વિશેષજ મન્તઃ થી અન્તનું પ્રકૃત્ત્વ થાય છે માટે યદન્ત

[૧૨૦૨]

(૧૧૭) યજિ જપિ દંશિ વદાદુકઃ ૫/૨/૪૭

★ સૂત્રપૃથક :- યજિ-જપિ-દંશિ-વદાદુ-ઝકઃ

★ વૃત્તિ :- યદન્તેમ્ય ઇમ્યશ્ચતુર્મ્ય ઝકઃ સ્યાત્ । યાચજુકઃ ચહ્કજુકઃ । દન્દ્રશુકઃ વાવદુકઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- રૂઢ પ્રત્યયબાળા યજ્, જપ્, દંશ્, વદ્ ધાતુઓને ઝક પ્રત્યય થાયછે (શીલાદિબુ-વર્તમાનામાં)
 ૦ યજ્ :- પુન પુનઃ યજતિ=યાયજૂઃ વારંવાર પૂજનારો
 (૧) યજ્+યજ્=(૨) દ્વિત્વ-યયજ્ (૩) આ ગુણવન્ધ્યાદેઃ
 આ ય નો યાયજ્-(૪) આ યત્પી ઝક-યાયજ્+ય+
 ઝક (૫) અતઃ, યોડશિલ્-ય લેતો યાયજ્+ઝક=યાયજૂઃ
 ૦ જપ્ જઙ્ગપૂઃ=મૃશં-પુનર્પુનર્થ જપતિ- ધણું અથવા
 વારંવાર જપેછે જપ્+યજ્-દ્વિત્વ-અનાદિ નો લેતો
 જઙ્ગપૂ+ય=(જયજમ૦ ૪/૧/૫૭ થી યાગમ જ ના યોગે
 વ્) જઙ્ગપૂ + ય = જઙ્ગપૂઃ
 ૦ દંશ્ દન્દશૂઃ = વારંવાર દંશ દેનાર
 ૦ વદ્-વાવદૂઃ = બહુ બોલનારો

★ અનુક્રાંતિ :- દ્રમકમોર્ઢઃ ૫/૨/૪૬ થી રૂઢઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

[૨૨૦૩]

(૧૧૮) જાગુઃ ૫/૨/૪૮

★ વૃત્તિ :- તસ્માદુકઃ સ્વાત્ । જાગરુકઃ

■ શમષ્ટકાનુજાદિમ્પશ્ચ ધિનળ વક્તવ્યઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જાગૃ ધાતુને ઝક પ્રત્યય થાયછે (વર્તમાનામાં)

૦ જાગરુકઃ = જાગનારો-સાચ્યેન જાગર્તિ ઇતિ એવં શીલઃ
 = જાગ+ઝક=(જાગુઃ કિતિ ૪/૩/૬ થી યુજ્) જાગર+ઝક

❧ અનુવૃત્તિ :- યજિજવિ૦ ૫/૨/૪૭ થી ઝકઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૪

■ શોષવૃત્તિ :- (૩૬) શમ્ અઘટકાત ધિનળ
 ૫/૨/૬૯ અઘઠ એશ શમ્-દમ્-તમ્-શ્રમ્-ધ્રમ્ -
 ક્ષમ્-મદ્-વલમ્ આઠ ધાતુઓને (વર્તમાનામાં) ધિનળ
 (ફન્) પ્રત્યય થાયછે

૦ શમ્+ધનળ=શમ્+ફન્=(પ્ર એ.વ.) શમી-(અઢી મો
 ... યમિરમિનમિ૦ ૪/૩/૫૫ થી વૃદ્ધિ નિષેધ છે.

૦ દનન્ધનળ=(ફન્) = દમી [૫૭૫]

[૨૨૦૪]

(૧૧૯) ક્તેડનિટશ્ચજોઃ કગૌ ધિતિ ૫/૨/૬૯

★ સૂત્રપૃથઃ :- કત્ અનિટા ચ-જોઃ ક-ગૌ ધિતિ

★ વૃત્તિ :- ક્તેડનિટો ધાતોશ્ચજોઃ ધિતિ પ્રત્યયે પરે કગૌ
 સ્થાતામ્ । શમી, યોગી, મોગી । કત્ ઇતિ કિમ્ । મર્ચ્યઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કત પ્રત્યય લાગતા એ અનિદ્
 -(રૂઢ ન લેતા) ધાતુઓ હોય તેના ધાતુઓને વ-હત્

હોય તેના પ્રત્યય લાગતા ચૂ નો ક અને જૂ નો ગૂ ધાયછે
 (શમી* - આ ઉદાહરણ ઉપરોક્ત સૂત્રની રીતે રૂઢિતું હોય
 ત્યાં નોંધેલ છે.)

૦ યોગી - યુનક્તિ ઇતિ - યુજ્ + ધિનળ

[૩૬] યુજ-મુજ-ત્યજ-રજ્-દ્વિજ-દુવ-દુહ-દુહાઃ
 ર્યાહનઃ ૫/૨/૫૦ યુજ વગેરેને શીલાદિ અર્થમાં વર્તમા-
 નામાં ધિનળ પ્રત્યય થાયછે. [૫૭૬]

= (પ્રસ્તુત સૂત્રથી જ નો ગૂ થતાં અને યુજ્ થતાં)

યોગ+ફન્ = (પ્ર એ.વ. થી) યોગી એ-ન્-રી-તે

મુજ + ધિનળ = મોગી

૦ કતે કેમ ફળું ?

અર્ચ્ય = અર્ચ્ય - અર્ચ્+ધ્યળ્=મર્ચ્ય-(ફવર્ણઃપઞ્જનાદ્
 ધ્યળ્ ૫/૧/૧૭ થી ધ્યળ્) - અર્ચ્ ધાતુ વા પર છતાં
 સેદ્ છે અર્ચિતઃ મતે ધ્યળ્ લાગતા ચૂ નો ક ન થયો

❧ વિશેષ :- ૦ અનિટાઃ કેમ ફળું ?

સંકોચ=સમ+કુચ્+ઘજ્- અહીં કત લાગતા રૂઢ લે છે
 માટે ચૂ નો ક ન થાય.

૦ યુજ, મુજ, મજ, ત્યજ વગેરે નમાં એકરારી-અન્-વનાન્ત
 અનિદ્ ધાતુઓ છે તેથી આ નિયમ લાગે

[૨૨૦૫]

(૧૨૦) વૃદ્-મિશ્વિલુપિટ જલ્પિકુદ્રાદ્ ૫/૨/૭૦

★ સૂત્રપૃથઃ :- વૃદ્-મિશ્વિ-લુપિટ-જલ્પિ-કુદ્રાદ્ ટાકઃ

★ વૃત્તિ :- સ્પષ્ટમ્ । વરાકઃ । મિશ્વાકઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વૃદ્ (ક્યાદિ ગણઃ ૯) મિશ્વ,
 લુપ્, જલ્પ, કુદ્ ધાતુઓને ટાક (માક) પ્રત્યય થાયછે.
 (શીલાદિ અર્થમાં-વર્તમાનામાં)

૦ વરાકઃ = નિચારો-વૃણીતે ઇતિ એવં શીલં -વૃ+ટાક
 =(યુજ્) વર+માક

૦ મિશ્વાકઃ = મિશ્વારી મિશ્વ+ટાક

૦ લુપ્ટાકઃ = લુપારો ૦ જલ્પાકઃ = બોલનારો

❧ વિશેષ :- ૦ ર-હત્ હેવાથી સ્ત્રીલિંગે
 હી થાય (મગ્ગોથે૦ ૨/૪/૨૦ થી હી) વરાક+હી-વરાકી
 - દાસી (મસ્યદ્વયં લુક થી વરાક + હી)

[૨૨૦૬]

.....

* શમી વગેરેની ને ધ-અહીં કરી તરી - કેમકે પ્રક્રિયાકારે
 ધિન્ ની અનુવૃત્તિ ધિનળ ના સંજ્ઞામાં કરીછે - પશુ શમ
 વગેરેમાં પ્રાપ્તિ જ નથી

(૧૨૧) સ્વપ્રસ્યદો મરક ૫/૨/૭૩

★ સૂત્રપૃથક :- સ્-વપ્ર-અદઃ મરક

★ વૃત્તિ :- સ્મરઃ । વસ્મરઃ । અદ્મરઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્-વપ્ર અને અદ્ ધાતુઓને મરક (મર) પ્રત્યય થાય છે (શીલાદિ અર્થમાં-વર્તમાનામાં)

0 સ્મરઃ = સ્મર કરનાર સરતિ રૂપે શીલા = સ્+મરક

0 વસ્મર = ખાનાર - વસ્+મરક

0 અદ્મર = ખાનાર - અદ્+મરક

❧ વિશેષ :- ૦ મરક માં ક-ઈ છે તેથી ગુણ ન થાય માટેજ સ્ નો ગુણ ન થયો

[૨૨૦૭]

(૧૨૨) મઙ્ગિમાસિમિદો ધુરઃ ૫/૨/૭૪

★ સૂત્રપૃથક :- મઙ્ગિ-માસિ-મિદઃ ધુરઃ

★ વૃત્તિ :- મઙ્ગુરમ્, માસુરમ્, મેદુરમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મઙ્, માસ, મિદ્ ધાતુઓને (શીલાદિ અર્થમાં-વર્તમાનામાં) ધુર (ઊર) પ્રત્યય થાય છે.

0 મઙ્ગુરમ્ = નાશ પામનારું મઙ્+ધુર=(વતેડનિદશ્વજોઃ ૪/૧/૧૧૩ થી જૂનો ગૂ, ગૂ ના યોગે હ થયો) મઙ્ગ+ધુર=

0 માસુરમ્ = તેજસ્વી માસ + ધુર

0 મેદુરમ્ = હર્ષિત - મિદ્ + ધુર

❧ વિશેષ :- ૦ વ ધાર મુઠ્ઠા તે ચૂ નો ક અને જૂ નો ગૂ કરવા માટે છે

[૨૨૦૮]

(૧૨૩) વેત્તિચ્છિમિદઃ કિત્ ૫/૨/૭૫

★ સૂત્રપૃથક :- વેત્તિ-ચ્છિ-મિદઃ કિત્ ધુરઃ

★ વૃત્તિ :- વિદુરઃ, છિદુરઃ, મિદુરઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વિદ્, છિદ્, મિદ્ ધાતુઓને કિત્-ધુર પ્રત્યય થાય છે

0 વિદુરઃ = બહુનાર - વેત્તિ રૂપે વિદ્+ધુર - કિત્ દોવાથી ગુણ ન થયો

0 છિદુરઃ = છેદનાર - છિદ્ + ધુર

0 મિદુરઃ = મેદનાર - મિદ્ + ધુર

❧ વિશેષ :- ૦ શિદ્દેમ વ્યા. માં સૂત્ર સાથે ધુર અન્ધ નથી પણ ઉપરોક્ત સૂત્રની અનુરૂપિતા દ્વારા પ્રક્રિયાકારે સાથેજ આપેલ છે.

0 વેત્તિ થી વિદક્-જ્ઞાને જ લેવું અન્ધ વિદ્ ધાતુ નહીં.

0 કિત્ થવાથી ગુણ થાય નહીં.

[૨૨૦૯]

(૧૨૪) મિયોરુકલુકમ્ ૫/૨/૭૬

★ સૂત્રપૃથક :- મિયઃ રુ રુક લુકમ્

★ વૃત્તિ :- મીરઃ । મીરકઃ । મીલુકઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મી ધાતુને રુ, રુક, લુક પ્રત્યયો થાય છે ૦ વિમેતિ રૂપે મી+રુ=મીરઃ ૫/૧/૧૧૩ પક્ષે મી+રુક=મીરકઃ ૫/૧/૧૧૩ પક્ષે મી+લુક=મીલુકઃ

★ અનુવૃત્તિ :- વેત્તિ ચ્છિમિદઃ કિત્ ૫/૨/૭૫ થી કિત્

❧ વિશેષ :- ૦ કિત્ દોવાથી ગુણ ન થાય માટે મી નો મે ન થયું

[૨૨૧૦]

(૧૨૫) સ્ત્રીગૂનશબ્દવર ૫/૨/૭૭

★ સૂત્રપૃથક :- સ્-ત્રિ-ણ્ નશઃ દ્વરપ્

★ વૃત્તિ :- દ્વરપ્ કિત્ દ્વરપ્ સ્થાત્ । પ્રસૂત્વરઃ, જિત્વરઃ । હૃત્વરઃ, નશ્વરઃ

❧ ગત્વરઃ । નિપાતોડવપ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્, ત્રિ, ણ્, (શ), નશ ધાતુને કિત્ સંજ્ઞા દ્વરપ્ (વર) પ્રત્યય થાય છે - પ્રસૂત્વરઃ આલનાર. પ્રસરતિ રૂપે પ્ર+સ્+દ્વરપ્ (વર)=(હૃસ્વર્યમ તઃ પિત્ કૃતિ ૪/૪/૧૧૩ થી ત્) પ્ર+સ્+ત્+વર

0 જિત્વરઃ = જય પામનાર-જિ+દ્વરપ્

0 હૃત્વરઃ = ગતિ કરનાર (હ-રૂપે ગતૈ)

0 નશ્વરઃ = નાશ પામનાર - નશ્+વર (વ્યંજનાન્ત છે માટે ત્ આભમ ન થાય)

★ અનુવૃત્તિ :- વેત્તિ-ચ્છિ મિદઃ કિત્ ૫/૨/૭૫ થી કિત્

❧ વિશેષ :- ૦ દ્વરપ્ પ્રત્યયમાં દ્ સ્ત્રીલિંગે ફો ની પ્રાપ્તિ માટે છે જેમકે નશ્ચરી - નાશ પામનારી પ્ - પિત્ થાય માટે છે માટે ત્ આભમ

❧ શેષવૃત્તિ :- (૩૮) ગત્વરઃ ૫/૨/૭૮ ગમ્ ધાતુનું દ્વરપ્ પ્રત્યયાન્ત ગત્વર એવું રૂપ નિપાતન કરાય છે [૫૭૭]

[૨૨૧૧]

(૧૨૬) સ્મયજસહિસદીપકમ્પકમનમો રઃ ૫/૨/૭૯

★ સૂત્રપૃથક :- સ્મિ-અજસ-હિસ-દીપ-કમ્પ-કમ-નમઃ રઃ

★ વૃત્તિ :- સ્મય સ્વપ્રસ્યદો રઃ સ્થાત્ । સ્મરઃ । અજસમ્ હિસઃ । દીપઃ । કમ્પઃ । નમઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્મિ-અજેરે સાત ધાતુઓને ર પ્રત્યય થાય છે. સ્મયતિ રૂપે સ્મિ+ર= (ગુણ) સ્મ+ર=સ્મરઃ = નિહસિત

0 અજસમ્ = આતપ્ય - અ + જસ + ર

૦ હિસા = હિસા કરનાર - હિસ + ર

૦ દીપ્ત = દીપનાર - દીપ્તવતે હિતિ

૦ કમ્પ = કમ્પનાર - કમ્પ + ર

❧ વિશેષ :- ૦ બહુલમ અધિકારથી ઇર્ષ્યામાં
પણ ર થાય છે

[૧૨૧૨]

(૧૧૭) તૃષિધૃષિસ્વપો નજિહ- ૫/૨/૮૦

★ સૂત્રપૃથક :- તૃષિ-ધૃષિ-સ્વપઃ નજિહ

★ વૃત્તિ :- ઇમ્યો નજિહ પ્રત્યયઃ સ્યાત્ । તૃણક ।
ધૃણક । સ્વપ્નક ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- તૃષ્-ધૃષ્ સ્વપ્ ધાતુઓને નજિહ
=તૃષ્+નજ્=(સ્વર્ણાન્નો યી ન્નો નૂ, ચન્નઃ કમ્પ ૨/૧/
૮૬ થી જૂનો ગ્, વિરામે વા ૧/૩/૫૩ થી કુ સ્થિ પ્રત્યય
લોપ થતા - તૃષ્ + નજ્ - તૃષ્ણાવાનો

૦ ધૃણક = ધૃષ્+નજિહ (દ્રિ વ...ધૃપજી)

૦ સ્વપ્નક = સ્વપ્ + નજિહ = સ્વપ્ રહેનાર

❧ વિશેષ :- ૦ નજિહ મા હુ ડિગ દાય* માટે છે
તેથી ગુણ ન થાય - હ કાર ઉચ્ચારણ માટે છે

[૧૨૧૩]

(૧૨૮) સ્થેશભાસપિસકસો વરઃ ૫/૨/૮૧

★ સૂત્રપૃથક :- સ્થા-ઈશ-માસ-પિસ - કસઃ વરઃ

★ વૃત્તિ :- સ્પષ્ટમ્ । સ્થાવરઃ । ઈશ્વરઃ । માસ્વરઃ । પેસ્વરઃ
વિકસ્વરઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્થા વગેરે ધાતુઓને વર પ્રત્યય
તિષ્ઠતિ હિતિ એવં શીલઃ=સ્થા+વર=સ્થાવર=સ્થિર રહેનાર

ઈશ્વરઃ=ઈષ્ટે હિતિ એવં શીલઃ ઈશ્વ+વરઃ= ઈશ્વર

૦ માસ્વરઃ = માસ્ + વર - દીપનાર

૦ પેસ્વરઃ = પિસ્ + વરઃ - આલનાર

૦ વિકસ્વરઃ = વિકસ્ + વર - વિદ્યનાર

❧ વિશેષ :- ૦ સ્ત્રીલિંગે જાત પ્રત્યય લાગી
સ્થાવગ વગેરે થઈ શકે

૦ ઈશ્વરી કેમ થયું ?

ઈશ્વ+વાદી પ્રત્યય લાગી થયું આ સૂત્રથી વર પ્રત્યય
લાગીને નહીં

[૧૨૧૪]

(૧૧૯) શંસંસ્વયંવિપ્રાદ્ મુવો હુઃ ૫/૨/૮૪

★ સૂત્રપૃથક :- શન્-સમ્-સ્વયમ્-વિ-પ્રાત્ મુવઃ હુઃ

* વરી-પ્રવેશીચ્છાદેઃ ઉચ્ચાદિ સૂત્રઃ ૪૪૧

★ વૃત્તિ :- ઇમ્યઃ પરાદ્ મુવો હુઃ સ્વાત્ શમ્મુઃ । શમ્મુઃ ।
સ્વયમ્મુઃ । વિમ્મુઃ । પ્રમ્મુઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શમ્-સમ્-સ્વયમ્-વિ અથવા પ્ર
પૂર્વક મૂ ધાતુને (શીલાદિ અથો વર્તમાનામાં) હુ (ઉ)
પ્રત્યય થાય છે

૦ શમ્મુઃ=શમ્ મરણિ શમ્+મૂ+હુ=શમ્+મ્+ઉ-જેનાથી
મુખ થાય તે - (મદાદેર)

૦ સમ્મુઃ = સમ્+મૂ+હુ = સારી રીતે થનાર

૦ સ્વયમ્મુઃ = સ્વયં થનાર-પ્રભા

૦ વિમ્મુઃ = વિ+મૂ+હુ ૦ પ્રમ્મુઃ = પ્ર+મૂ+હુ

❧ વિશેષ :- ૦ હુ હુ અન્ય સ્વરાદિના
લોપ માટે છે

[૧૨૧૫]

સૂત્રઃ ૧૧૧ થી ૨૧૨ થયેલ શીલ-ધર્મ-સાધુષુ ની
અનુવૃત્તિ અમાત

(૧૩૦) ડગાદયઃ ૫/૨/૮૬

★ વૃત્તિ :- સદર્શદ્વાતોરણાદયો વહુલં સ્યુઃ । કારઃ । વાયુઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ધાતુઓને વર્તમાન કાળના અર્થ
માં ડગ વગેરે પ્રત્યયો વહુલમ્ (બહુલતાએ) લાગે છે

૦ કારઃ કરોતિ હિતિ-ક્ર+ડગ્ (ઉ) = કાર્+ઉ=કરનાર

૦ વાયુઃ વાયતિ હિતિ = વાંકુ (ગા) + ડગ્ = (ગાત
રેઃ ૪/૧/૫૩) વૈ+ઉ=વાયુ+ઉ

❧ વિશેષ :- ૦ વહુલમ્ અધિકારથી ક્યારેક
સૂત્ર લાગે ક્યારેક ન લાગે ક્યારેક વિદ્યે લાગે-ક્યારેક
અન્ય પ્રવૃત્તિ થાય

(૧) સામાન્યથી સંજ્ઞા (નામ) હોય તો આ પ્રત્યય લાગે છતાં
અસંજ્ઞા (નામ ન હોય તો પણ) આ પ્રત્યય લાગે છે

(૨) વર્તમાન કાળ વિદિત હોવા છતાં ક્યારેક જૂનકાળમાં
પણ પ્રત્યય લાગે છે જેમકે મરણિ નહિતિ મરમ્

નોંધ :- * ડગ્ વગેરે પ્રત્યયો અંગે ૧૦૦૬ સૂત્રોમાં
“ઉચ્ચાદિ શબ્દો વિવચ્છુ” ના નકલ આપ્યું ચાલેલ
પ્રકરણ છે. વ્યાકરણના પાંચ અંગોમાં આ એક
ચાલેલ અંગ છે તિગ્ના સુચે તે અર્થ ખાસ જણે

૦ ડગ્ વગેરે પ્રત્યયો :- ડગ્-મ-મ્ક ટિદ્ ક
માકુ હક હક ઉક ઉક મદક હદક મવિદક ઇલક મારુક

* ડગાદિ બલ્ય-વિરરણ્ય-ગ્રહદરૂતિ આ. ૨ ને અન્તે-કેમ
પ્રકાશ મહાવ્યાકરણના ઉત્તરાશ્રમાં પૃ ૮૮૫ થી ૯૧૦ માં
છે તેમજ મનોહરવિભવચંનું અલગ પુસ્તક પણ છે.

આળક આનક રૂનક...બગેરે ડગાદિ ગળવિવૃત્તિ માં તેની અનુક્રમણિકા આપેલ છે-વિસ્તારભયથી અને નોંધેલ નથી

[૧૨૨૬]

(૧૩૧) ક્રિયાયાં ક્રિયાર્થયાં તુમ્ જનકચ્ મવિષ્યન્તી ૫/૩/૧૩

★ સૂત્રપૃથક :- ક્રિયાયાં ક્રિયાર્થયાં તુમ્ જનકચ્ મવિષ્યન્તી

★ વૃત્તિ :- ચસ્માદ ધાતોસ્તુમાલિવિધિ સ્તદ્વાચ્યા ક્રિયા-ડયઃ પ્રયોજનં યસ્યાસ્તસ્યાં ક્રિયાયામુપરદે ચત્સીરધદ્વાતો સ્તુમાદયા સ્યુઃ । કતુમ્ કારકઃ કારિષ્યામીતિ યાતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જે ધાતુથી તુમ્-જનકચ્-મવિષ્યન્તી કરવા યોગ્ય છે તેનાથી વાચ્ય એવી ક્રિયા છે પ્રયોજન જેને એવી ક્રિયા ઉપપદમાં હોતે છે તે બવિષ્ય અર્થમાં વર્તતા ધાતુથી તુમ્ બગેરે પ્રત્યયો થાય છે (સ ક્ષેપમાં) → ત્યાં એક ક્રિયા બીજી ક્રિયાના હેતુરૂપ બનવાતી હોય ત્યાં પ્રથમ ક્રિયા સ્વયંક ધાતુને બવિષ્યકાળના અર્થમાં (તુમ્ જનકચ્ (અક) અને મવિષ્યન્તી ના પ્રત્યયથી થાય છે

0 કતુમ્ - ક+તુમ્=કર+તુમ્ - કરવા માટે (નામિનો ગુણો થી પ્રયુજ)

0 કારકઃ- ક+જનકચ્ (અક) = નામિનો કલિ છે થી રૂદિ = કાર + અક

કારિષ્યામિ-ક+શ્યામિ (ભવિ. પ.પુ. એ વ.) = કર+ (હતુવ્ સ્વયં થી હટ) હટ+શ્યામિ=કરે+શ્યામિ

અહીં ઉપપદમાં “વા”-જવાની ક્રિયા છે તેનું પ્રયોજન “ક” કરવાની ક્રિયા છે અને તે બવિષ્ય મર્થમાં છે માટે ‘તુમ્’ બગેરે પ્રત્યયો થયા

★ અનુવૃત્તિ :- ૫/૩/૧ થી વર્તયોતે

❧ વિશેષ :- 0 ક્રિયાયાં કેમ કહ્યું ?

મિશિષ્ણે इति अस्य जटाः नहीं लटा तिसायां हेतुरूपे पक्ष कियारूप नथी

0 ક્રિયાર્થયાં કેમ કહ્યું :

ધાવતસ્તે પતિષ્યતિ વાસઃ દેહતાં તાર્ કપડું પરી જશે - અહીં દેહતાની ક્રિયા કપડું પડવાના હેતુરૂપ નથી

[૧૨૨૭]

(૧૩૨) તુમશ્ચ કામે ૩/૧/૧૪૦

★ સૂત્રપૃથક :- તુમઃ ચ કામે

★ વૃત્તિ :- તુમસમેર્મનસે કામે ચ રરે રહ્યુ સ્યાત્ મોક્તુમનાઃ । ગન્તુકામઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- તુમ્ અને સમ્ ના મ નો મન્ત્ અને કામ શબ્દ ઉત્તરપદમાં હોય ત્યારે દે.પ થાય છે. -

મોક્તુમનાઃ=જવા માટે મનવાળો મોક્તુમ મનોડસ્વ=મોક્તુમ +મનાઃ (મન્ત્ હું મનમા એ.વ) = (આ સૂત્રમાં મ લે.૫)

મોક્તુ + મનાઃ

0 ગન્તુકામઃ=જવા માટે મનવાળો ગન્તુમ્+કામ=ગન્તુ+કામ

અનેના પૂર્વપદમાં “તુમ્” પ્રત્યય ક્રિયાયાં...મવિષ્યન્તિ

૫/૩/૧૩ થી થયો છે

0 સુર+તુમ્=(સુજ-જૂનો ગૃધ્ર કૃત્તા) મોક્તુ+તુમ્ થયું

0 ગમ્+તુમ્ = (મ્નાં છુડ્ વર્ગે) ગમ્ + તુમ્

★ અનુવૃત્તિ :- સમસ્તરૂઢિતેવા ૩/૨/૧૩૯ થી સમઃ

❧ વિશેષ :- 0 સકામઃ = સમ્ + કામ=

સ + કામ = કરી મનવાળો

[૧૨૨૮]

(૧૩૩) કવાતુમમમાવે ૫/૧/૧૩

★ સૂત્રપૃથક :- કરવા તુમ્-અમ માવે

★ વૃત્તિ :- અને જ્ઞાતવ્ય માવે સ્યુઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- (જે અર્થમાં ધાતુ હોય તે અર્થ માં) ધાતુના અર્થમાંજ કરવા (રવા), તુમ અને અમ પ્રત્યયો થાય છે - ‘માવે’ ક્રિયા સ્વયં છે. (ઉદાહરણ સૂત્રઃ ૧૩૪ માં જુઓ)

❧ વિશેષ :- 0 ઉદાહરણ :- કરવા

[૧૨૨૯]

(૧૩૪) શકવૃષજારમલમસહાર્થે ગ્લા ઘટાન્તિ સમર્થાએ ચ તુમ્ ૫/૪/૯૦

★ સૂત્રપૃથક :- શક વૃષ-જા-રમ-લમ-સહ-મહ-ગ્લા-ઘટ-ઘટિત-સમર્થાએ ચ તુમ્

★ વૃત્તિ :- શકશક્ત્યેષુ ઇન્દ્રિયેષુ ચ ધાતુષુ સમર્થાએ ચ નામસૂત્રરૂપે કર્મમુતાદ્ધાતોસ્તુમ્ સ્યાત્ । શક્તેતિ પારચતિ વા મોક્તુમ્ ઇન્દ્રિયે પંથિતુમ્ સમર્થો મહીતુમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- શક-વૃષ-જા રમ્-લમ્-સહ-મહ-ગ્લા-ઘટ-મ્-અર્થવાળા ધાતુ એને તેમજ મનવા અર્થવાળા અને સમર્થ અર્થવાળા ધાતુઓ ઉપપદમાં હોતેછે કમંભૂત ધાતુઓને તુમ થાય છે

0 શક્તેતિ - પારચતિ ના મોક્તુમ્ ભોજન કરવા માટે સક્રિયમાન છે.

અહીં શક ધાતુ અને તેનો સમાનાર્થી પાર અને લાપા છે.

- ૦ ઇચ્છાથી :- ઇચ્છતે-ગઠેતુ - જણા માટે ઇચ્છ
 છે (અમાનાર્થી) વાચ્છુ = વાચ્છી
 ૦ સમય :- સમયો પ્રગીયુ = મહત્વ કરવા સમય છે
 ★ અનુચારો :- ૫/૪/૮૯ થી કર્યા: ઇચ્છાર્થે

❧ વિશેષ :- ૦ અન્ય ઉદાહરણ :-

- ૦ જ્ઞા-જ્ઞાતાત અમાનાર્થી - વેત્તે - વાચ્છી
 ૦ લમ્-લમતે અમાનાર્થી - વિન્તે = મેળવે છે.
 ૦ રમ્-મારમતે " પ્રકમતે
 ૦ અમ્-મસ્તે " મસ્તિ - થયું હોયું

[૨૨૨૦]

(૧૩૫) કાલેલા સમયે તુમ્ વાડારે ૫/૮/૩૩

- ★ સૂત્રપૃથક :- કાલ-વેલા-સમયે- તુમ્ વા મવસરે
 ★ વૃત્તિ :- એક વિપ્રસાદેધસરે ગમ્યે ધાતાસ્તુમ્ વા સ્વાત્
 કાલો મોક્તુમ્ । વેલો મોક્તુમ્ । સમયો મોક્તુમ્ । પછે
 કાલોમોજનસ્ય ।

❧ વૃત્ત્યથ :- કાલ વેલા અને સમય ત્રણમતિ
 કેઈ (શબ્દ) ઉપરમાં હોય અને અવસર અર્થ ગમ્ય
 માન હોયતો ધાતુથી તુમ્ પ્રત્યય વિઠેયે થયે છે.

- ૦ કાલ; મોક્તુમ્ = જમવાનો કાળ
 ૦ વેલા મોક્તુમ્ = જનવાની વેળા
 ૦ સમય - મોક્તુમ્ = જમવાનો સમય

ત્રણમાં અવસર અર્થ છે માટે તુમ્ પ્રત્યય જાગી મુજ
 તું મોક્તુમ્ થયું પછે કાલો મોજનસ્ય એમ પછી વિમ-
 ક્તિ થી વાઠય અને છે

❧ વિશેષ :- ૦ મવસરે કેમ હતું ?

કાલ: પવતે મૂતાનિ કાળ-પ્રાણી માત્રને પકવે છે અહીં કાલ
 અવસર અર્થમાં નથી માટે વચ્ચે તે તુમ્ ન લાગે
 ૦ પ્રૌઞા-મનુજા ૫/૪/૨૬ થી તુમ્ પ્રત્યયની પ્રાપ્તિ
 હતી તે અહીં વિઠેયે થઈ છે એટલે લોકકરણ-સુજન-
 ત્વય + (પ્રાણીનો) સ્ય

[૨૨૨૧]

(૧૩૬) પરસ્તવિશ્વશો વચ્ચ ૫/૩/૧૬

- ★ સૂત્રપૃથક :- પર-વચ-વેશ-સ્વર્ગ: વચ્ચ
 ★ વૃત્તિ :- અપ્રશ્નર્થો વચ્ચ । વચ્ચેડાદે પેદે વા
 વાદ: । વચ્ચે રોગ:; વેશ: સ્વર્ગ: ।

❧ વૃત્ત્યથ :- વ્, વચ્, વિશ્, સ્વર્ગ ધાતુઓને

* પ્રૌઞાડનુજા ૦ મુદ્દવૃત્તિ આ. ૨, નં. ૫. ૪૧૮

વચ્ (વ) પ્રત્યય થાય છે (હત્તીમાં-વચ્ચે મળમાં) જેમકે
 પવતે-અપાવિ-પેદે વા (ચિકદેમ વ્યા. આ પવતે વચ્ચ
 લખ્યું છે) = વાદ: = વચ વચ્ + વચ્ (વ) = વચ્ચે અર્થમાં ઘસે
 મતિ કરે છે પૂર્વે મતિ કરેલી, મતિ કરેલી એ-વ-રી-તે
 વચ્ + વચ્ = રોગ: = રોગ કરતો હતો - જે પીડા કરે છે તે
 ૦ વેશ: = વિશ્ + વચ્ - વિશ્તિ હતે = નોખવ (વેશ પવિત્ર ન
 સ્થળ) વચ

૦ સ્વર્ગ: = સ્વર્ગ - સ્વર્ગ + વચ્

❧ વિશેષ :- ૦ વચ્ (અ) પ્રત્યય તુ નો ક
 જ નેત્ર કરવા માટે છે. જ માર દષ્ટિ માટે છે

૦ અપાવિ લખ્યું તે અપવિત્રીતું ૧૫ છે અને પેદે પરાક્ષાતું
 ૧૫ છે.

[૨૨૨૨]

(૧૩૭) આવાડકર્તો ૫/૩/૧૮

★ સૂત્રપૃથક :- માત્ર વ - કર્તો:

★ વૃત્તિ :- માત્રે કર્તૃવર્જિતે ચ કારકો ધાતોર્વાજ
 સ્વાત્ । વાક: । રથગ: । દાવ: । વાય: । માવ:

❧ વૃત્ત્યથ :- આવ (ક્રિયા કે ધાત્વથ) અર્થ
 અર્થને સૂચવવા અને કર્તા બિરામના કારક (કર્મ -
 કરણ -સંપ્રદાન-અપાદાન-અનિરક્ષણ: અર્થને સૂચ-
 વવા માત્રને વચ્ પ્રત્યય થાય છે

૦ આવ :- વાક: = વચ્ચ વચ્ + વચ્ (વ) (વર્તેડ વિઠશ્વજો:

૪/૧/૧૧ થી વચ્ચે નો કુ, જિગિતિ થી અ નો આ વાક:

૦ રથગ: = રથગુરુવચ્ચ = રથગુરુ + વચ્ચ અર્થનિષા ઉપરમુજા ૧)

૦ દાવ: = દાવ + વચ્ચ = માલ લે કુઠી (દાવ નો દા) દો + અ
 = દાવ + અ

૦ માવ: = આવ + વચ્ચ = આવ + અ = આવું

૦ માત્ર: = માત્ર + વચ્ચ = માત્ર + અ = માત્ર + અ

★ અનુચારો :- વચ્ચેવિશ્વ ૦ ૫/૪/૧૧ થી વચ્ચ

❧ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્ર અધિકાર સૂત્ર છે
 આવ અને અર્તા કરક (અર્થ કરવાનું પાંચ) ની અનુ-
 વૃત્તિ ૫/૩/૧૨૨ વાંચે પુસ્તક ચ સુધી લખ જવાની છે.
 એટલે લઘુપ્રક્રિયા સૂત્ર: ૧૫૯ વર્ણવા... વાક: સુધી
 અહીં જ્યાં તેમાં માત્ર જાગુરશ્વ ૫/૩/૧૦૪ (સૂત્ર: ૧૫૩
 ની શીષવૃત્તિ માં આવ, કર્મ કરવા, વચ્ચ અર્થમાં સમજવું
 બાકી કરકમાં નહીં

[૨૨૨૩]

(૧૩૮) મૂઝવદોડલ્ ૫/૩/૧૩

★ સૂત્રપૃથક :- મૂ. શ્રિ. મદ્. ઘડ્.

★ વૃત્તિ :- દમ્યઃ સોપવર્ગેભ્યો માળાડકર્તોલ્લ સ્વાત્.

પ્રમથઃ । સંશ્રયઃ । વિધસઃ.

❧ વિશેષ :- કાલ્પશ્ચં સહિત મૂ, શ્ર અને ઘડ્ ધાતુઓને બાળ અને ખડ્ડ શરૂમાં મલ્ (મ) પ્રત્યય થાય છે.

૦ બાળ :- પ્રમાઃ=પતું પ્રમથગમ્ - પ્ર+મૂ+મલ્ (વ) = પ્ર+મવ્+મ

૦ અધાર :- સંશ્રયઃ=અધા લોકો આશ્રય લે છે તે - સંશ્રીયતે લોકૌ. અવસા અમ્ + શ્રિ + અ

૦ વિધસઃ=વિધ્ય ધાતુ - વિશેષેણ અદનમ્ = વિ+અડ્= (વચ્છવ્ ૪/૪/૧૭ થી અડ્ ને પડ્ લે વચ્છવિ+અવ્+મ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માળાકર્તો.

(૨) ૫/૩/૨૨ થી ઉપસર્ગાત્

❧ વિશેષ :- ૦ સોપવર્ગ કેમ કહ્યું ?

માળા=મૂ+વચ્છ (માળાડકર્તો ૫/૩/૧૮ થી વચ્છ

૦ મૂ. શ્રિ-મદ્ ને ઉપસર્ગ રહિતજ મલ્ થાય તે નિયમને માટે આ સૂત્ર છે.

૦ ત્રિહક્કેમમાં સૂત્ર ૫/૩/૫૩ ઉદઃ શ્રે સુધી મલ્ પ્રત્યય નો અધિકાર છે.

[૧૨૨૪]

(૧૩૯) યુર્ણવૃદ્ધવશણગમૃદ્ મહઃ ૫/૩/૨૮

★ સૂત્રપૃથક :- ર્. ડ વર્ણ વૃ-ડ વજા-રણ-મર્-ઘડ્ મહઃ.

★ વૃત્તિ :- ર્. વર્ણો લગ્નસેભ્યો ઘડ્. ડેડ્. ડમ્યેભ્યો મહેશ્વ માળાકર્તોલ્લ સ્વાત્. વજાઃ । અથઃ । રજાલવાઃ વજાઃ । આદરઃ

❧ વર્ણાદયઃ કઠીવેડલ્લા નિપાતાઃ । સંમદમપરી હર્વે નિપા - નિપાતિયથિ । નિપાદ્વોડપ્થવમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ર્. ડ ધર્ણાન્ત, ડ વર્ણાન્ત ધાતુઓ વૃ, ઢ, વજા, રણ, ગમ્, મર, ધાતુ તથા ડીર્ વૃદ્ધ શરૂમાં ધાતુઓને છાલ્ પ્રત્યય લાગે.

(૩) વિ-વજાઃ સંમદ વજાનમ્ વિ+અડ્=વજ્-મ (યુર્ણપથે)

(૩) ક્રી ક્રવઃ પરીદયુઃ - ક્રી + અડ્

(૩) ર-રવઃ અવાજ - ર + અલ્

(૩) લ્-લવા યોડો ભાગ - લ્ + અલ્

(૩) વરઃ=વર્ણ વિવેકે દસિ - વૃ + અલ્

(૩) આ + ઢ = આદરઃ = આદર

(૩) વજાઃ = વજા, (રણ) રણઃ = અદાન

★ અનુવૃત્તિ :- મૂઝવદોડલ્ ૫/૩/૧૩ થી છાલ્

❧ વિશેષ :- ૦ વૃ તુ વારઃ કેમ રહ્યું ?

ખડુલમ અધિકારથી વચ્છ પ્રત્યય લાગ્યો.

❧ શેષવૃત્તિ :- (૩૯) વર્ણાદયઃ કઠીવે ૫/૩/૨૯ વર્ણ વગેરે શબ્દો મલ્ પ્રત્યયાન્ત નિપાતન કરાય છે અને તે નપુંસક લિંગે વપરાય છે વર્ણમ્, મયમ્, ધનમ્, વનમ્ [૫૬૮]

(૪૦) સંમદ પ્રમારી હર્વે ૫/૩/૩૩ હર્વે અર્થમાં સંમદઃ અને પ્રમાઃ અને મલ્ પ્રત્યાન્ત નિપાતન થાય છે [૫૬૯]

(૪૧) નિષોદ્ધ સદ્-વોદ્ધ નાપધનોપધન નિપાત પ્રશસ્ત ગણાડ્યાવાનજ્ઞાસન્નમ્ ૫/૩/૩૬ નિષ સપ્થ નિમિત્ત અર્થમાં, ઉદ્ધ પ્રશસ્ત અર્થમાં, સજ્ઞાસુધ અર્થમાં ઉદ્ધવન અત્યાધાત અર્થમાં અપધન શરીરના કોષ ભાગ અર્થમાં, ઉપધન તથા કે નચ્છતું અર્થમાં મલ્ પ્રત્યાન્ત નિપાતન કરાય છે ૦ નિષઃ વૃજાઃ સપ્થ વસે. [૫૮૦]

[૧૨૨૫]

(૧૪૦) મૂર્તિનિષિતાડમ્નો વનઃ ૫/૩/૩૭

★ સૂત્રપૃથક :- મૂર્તિ-નિષિત-અમ્નો વનઃ

★ વૃત્તિ :- મૂર્તિઃ કાઠિયમ્, નિષિતઃ નિસ્તરમ્, અમ્નો મેવાઃ, અમ્નોર્ણુ હર્ષોલ્લ વનાદેશશ્ચ । દનિવનઃ વનઃ કેશાઃ ઘનો મેવઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મૂર્તિઃ કઠણ પદાર્થ નિષિત-નિસ્તર, અમ્નો મેવ યે અર્થમાં હવ્ ધાતુને મલ્ પ્રત્યય લાગીને વચ્છ આદેશ થાય છે

૦ દનિ વનઃ કેશાઃ કઠી યેના કઠણ (પદ) વાળા - હવ્+મલ્ = ઘનઃ

૦ ઘનો મેવઃ ઘન મેવ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મૂઝવદોડલ્ ૫/૩/૨૩ થી છાલ્ (૨) ૫/૩/૩૪ થી છાલ્

❧ વિશેષ :- ૦ ર્પથ

[૧૨૨૬]

(૧૪૯) વેરઘવ્યે પ્રથમે ૫/૩/૬૯

★ સૂત્રપૃથક :- વેઃ અ - ઘવ્યે પ્રથમે

★ વૃત્તિ :- વેઃ પરાત્ સ્તુનાતેરશ્વદ્વિવયે નિસ્તીર્ણવે વચ્છ સ્વાત્ । વિસ્તારઃ પટસ્ય । શબ્દે વૃ નિસ્તલઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વિ સહિત સ્તુ ધાતુને અઘવ્ય નિપથમાં વિસ્તાર અર્થમાં ઘચ્ પ્રત્યય લાય છે.

૦ વિસ્તારઃ પટસ્ય - ઘપડાને, ફેલાવ - વિ + સ્તુ+ ઘચ્ = વિ + સ્તાડ્ + અ

૦ અ-શબ્દ કેમ હશે ?

શબ્દમાં ઘઙ ન આવે એમકે વિસ્તારઃ ધાતુનું જાણ-
વિ+સ્તુ+અલ

★ અનુવૃત્તિ :- યુ પૂ દ્રોઃ ઘઙ ૫/૩/૫૪ થી ઘઙ

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૯

[૧૨૨૭]

(૧૪૨) દિવતોઽયુઃ ૫/૩/૮૩

★ સૂત્રપૃથક :- ટુ-હતઃ અયુઃ

★ વૃત્તિ :- દિવતો ધાતોર્માવાકર્જોરયુઃ સ્યાત્ । વેપયુઃ ।
વમયુઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ટુ-હત્ હોય તેના ધાતુઓને આવ
અને આત્માં અર્થમાં અયુ પ્રત્યય થાય

૦ વેપયુઃ = વેપ + મયુ (ટુવેપ્ હ ચલને-વેપ)

૦ વમયુઃ = વમ + મયુ (ટુવમુડિગરણે-વમ)

★ અનુવૃત્તિ :- માવાઽકર્જોઃ ૫/૩/૧૮

❧ વિશેષ :- ૦ મસરૂ હોવાથી ઘઙ, મલ
૫૫ થાય. વેપઃ વેપ+ઘઙ છુ+મલ = ધવઃ

[૧૨૨૮]

(૧૪૩) દિવતસ્ત્રિમક્ તત્કૃત્તમ્ ૫/૩/૮૪

★ સૂત્રપૃથક :- ટુ-હતઃ ત્રિમક્ તત્ કૃત્તમ્

★ વૃત્તિ :- દિવતો ધાતોર્માવાકર્જોસ્ત્રિમક્ તેન કૃત્તમ્સ્યે
પાકેન કૃત્તં પક્ ત્રિમમ્ । કૃત્તેમમ્ । દાગસ્તાદેશે પરીત્રિમમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ટુ-હત્ હોય તેના ધાતુઓને આવ
અને આત્માં અર્થમાં ત્રિમક્ (ત્રિમ) પ્રત્યય થાય છે એ તેના
ના "અર્થ"થી કરેલું" એવો અર્થ હોયતો -

૦ પક્ ત્રિમમ્ = પક્ + ત્રિમમ્ પાકેન કૃત્તમ્ = પક્ + ત્રિમમ્ : પક્ + ત્રિમ
(હુપવિષ્ પાકે થી પક્)

૦ કૃત્તેમમ્ = કૃ + ત્રિમમ્ - કિત્ પ્રત્યય હોવાની યુક્તિ ન
થાય (હુકંગ્ કરણેથી કૃ ધાતુ)

૦ પરીત્રિમમ્ = દાનથી થયેલું - પરિ + ત્રા + ત્રિમમ્ = (સ્વરુદ્ધ
સર્ગાદ૦ ૪/૪/૯ થી દા નો ત્ત) પરિ + ત્રા + ત્રિમમ્ = (ધુટોધુટી
સ્વેવા થી) પરિ + ત્રા + ત્રિમમ્ દક્ષિણ ૩/૨/ થી દીધ - પરી +
ત + ત્રિમમ્ - (હુદાગ્ કૃ દાને નો દા)

★ અનુવૃત્તિ :- માવાઽકર્જોઃ ૫/૩/૧૮

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રત્યયમાં કૃ કરા કિન્ ૨૫ માટે
છે તેથી યુક્તિ નિષેધ થશે

[૧૨૨૯]

(૧૪૪) યજિસ્વપિરશ્ચિયતિપ્રચ્છી ના ૫/૩/૮૫

★ સૂત્રપૃથક :- યજિ-સ્વપિ-રશ્ચિ-યતિ પ્રચ્છી ના

★ વૃત્તિ :- અયો ભાવાકર્જો ન સ્યાત્ । યજા સ્વપ્નઃ
રક્ષણઃ । યત્નઃ । પ્રશ્નઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- યજ્, સ્વપ્, રક્ષ, યત્, પ્રચ્છ
ધાતુઓને આવ અને અર્થમાં ન પ્રત્યય થાય છે.

૦ યજઃ = યજ - યજ્ + ન = યજ્ + જ = યજઃ

૦ સ્વપ્નઃ = સ્વપ્ - સ્વપ્ + ન = સ્વપ્ + ન

૦ રક્ષણઃ = રક્ષણ - રક્ષ + ન = રક્ષ + જ

૦ યત્નઃ = પ્રયાસ - યત્ + ન

૦ પ્રશ્નઃ = પ્રશ્ન - પ્રશ્ન + ન = (અનુનાસિકે ઞ્ઞઃ શૂટ થી
ચ્છ નો ર્ પ્રશ્ + ન

★ અનુવૃત્તિ :- માવાઽકર્જોઃ ૫/૩/૧૮

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૯

[૧૨૩૦]

(૧૪૫) ઉપસર્ગાદઃ કિઃ ૫/૩/૮૭

★ સૂત્રપૃથક :- ઉપસર્ગાદઃ કિઃ

★ વૃત્તિ :- ઉપસર્ગાદઃ । સર્ગાદઃ કિઃ સ્યાત્ આદિઃ । નિષિઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપસર્ગાદઃ સર્ગાદઃ કિઃ સ્યાત્ આદિઃ । નિષિઃ
ધાતુઓને કિ (કિ) પ્રત્યય થાય છે આદિઃ = આરંભ માં
દા + કિ (કિ) = (કિટુસિ જાતો લુક્) માં + દ + કિ = આદિઃ

૦ નિષિઃ ભંડાર - નિ + ષા + કિ

❧ વિશેષ - ૦ કિન્ - મા કરના ભેદ માટે

૦ - કિટુસિ જાતો લુક્ ૪/૩/૯૪

૦ દા સર્ગા - અર્થે દાથી દા સૂત્રથી દામ્, દેહ, દામ્,
દોન્, દ્વે, ધામ્ થેના

૦ દે અને ષે નો ધારણાચક્રસ્ય ૪/૨/૧ થી આ કરવો

[૧૨૩૧]

(૧૪૬) વ્યાપ્યાદાધારે ૫/૩/૮૮

★ સૂત્રપૃથક :- વ્યાપ્યાદાધારે

★ વૃત્તિ :- વ્યાપ્યપૂર્ગદાસર્ગાદઃ કિઃ સ્યાત્ । જલધિઃ

■ અન્તર્ધિઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કમ્ પછી આવેલા દા સર્ગા
ધાતુઓને આધાર અર્થમાં કિ (કિ) પ્રત્યય થાય છે.

૦ જલધિઃ = સમુદ્ર જલ ધીરતે ડહિમ્ન હિતિ જલ + ધા +
કિ = જલ + ધ્ + કિ

www.jainelibrary.org

(૧૫૦) ક્રુઃ શ ચ વા ૫/૩/૧૦૦

★ વૃત્તિ :- ક્રુઃ માવાકર્ત્રોઃ શઃ કચ્ વા સ્વાતાઢ્ર ક્રિયા, કૃત્યા, કૃતિઃ

❧ વૃત્તયથ :- ક્રુઃ (ક) ધાતુને ભાવ અને અર્ક્તા ઠારક અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે શ (મ) અને કચ્ વિઠલ્પે થાયછે (શ, -ક્રિયા=ઠરું-કુ+અ (શ)+મા=(રિઃ શકયા-શીર્થ ૪/૩/૧૧૦ થી) કિ+મા=(સંયોગાર્ ૨/૧/૫૨થી) કિયુ+મા (કચ્) કૃત્યા=ઠરું કુ+કચ્+મા=(હ્રસ્વસ્ય ટઃ પિઠ્કૃતિ થી) કુ+ત્+ય+મા=કૃત્યા (કિત) કૃતિઃ = ઠરું કુ + કિત

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ત્રોઃ ૫/૩/૧૮
(૨) સ્ત્રિયાં કિત ૫/૩/૮૧ (૩) માસ્વટિવ્રજઃ ૫/૩/૬૭ થી કચ્

❧ વિશેષ :- ૦ ચ ઠાર થી કચ્ નું મહણુ થાયછે
૦ આ - માત્ર ૨/૪/૧૮ થી થયે
[૧૨૩૫]

૧૫૧) મૃગયેચ્છાયાચ્ચાતૃગ્ગાકૃવાભાશ્રદ્ધાડન્તદ્વા ૫/૩/૧૦૧

★ સૂત્રપૃથઃ :- મૃગયા-ઈચ્છા-યાચ્ચા-તૃગ્ગા-કૃવા-મા શ્રદ્ધા-અન્તદ્વા

★ વૃત્તિ :- એતે સ્ત્રિયાં નિપારયાઃ

❧ વૃત્તયથ :- મૃગયા વગેરે શબ્દો સ્ત્રીલિંગે નિપાતન ઠરય છે

૦ મૃગયા - શિઠાર (શ પ્રત્યય)
૦ ઈચ્છા = ઇચ્છા (શ) ૦ યાચ્ચા = યાચન (ન)
૦ તૃગ્ગા = તૃગ્ગા (ન) ૦ કૃવા = કૃપા (મઙ્)
૦ મા = તેજ (મઙ્) ૦ શ્રદ્ધા = શ્રદ્ધા (મઙ્)
૦ અન્તદ્વા = અન્તર્ધાન થવું (મઙ્)

❧ વિશેષ :- ૦ ઈચ્છા શબ્દ માત્ર ભાવ અર્થમાં અને બીજા અર્થમાં ભાવ તથા અર્ક્તા ઠારક અર્થમાં અમળવા
૦ વ્યુત્પત્તિ :- મૃગયતેઃ શઃ મૃગયા વગેરે

[૧૨૩૭]

(૧૫૨) પરેઃ સુચરેઃ ૫/૩/૧૦૨

★ સૂત્રપૃથઃ :- પરેઃ સુ-ચરેઃ યઃ

★ વૃત્તિ :- માશ્વાં પરિપૂર્ણમાં યઃ સ્વાત્ પરિવર્ણા ।
૦ પરિવર્ણા ।

❧ વૃત્તયથ :- પરિ પૂર્વક સુ અને ચર ધાતુને ભાવ અને અર્ક્તા-ઠારક અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે ય પ્રત્યય થાય
૦ પરિ + ચર + ય + આ = પરિવર્ણા - ગમન ઠરું

૦ પરિ + ચર + ય + મા = પરિવર્ણા = સેવા

❧ વિશેષ :- ૦ પરેઃ ઇમ ઠલું ?

[૧૨૩૮]

(૧૫૩) વાડાદ્યાત્ ૫/૩/૧૦૩

★ સૂત્રપૃથઃ :- વા મડાદ્યાત્

★ વૃત્તિ :- મટે યંજ્ઞનાદ્ વા યઃ । મડાદ્યા અડાટા ।
■ જાગુરશ્ચ । જાગર્તા । જાગરા । શંસિ પ્રત્યયાત્ । આશંસા ગોપાયા । ક્તેટો ગુરોર્વજ્ઞનાદઃ સ્વાત્ । રૂઠા, ડૂઠા ।

❧ વૃત્તયથ :- યદ્ પ્રત્યયાન્ત એવા મડ ધાતુને ભાવ અને અર્ક્તા ઠારક અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે ય વિઠલ્પે થાય અડાદ્યા પક્ષે મડાટા=મૂળ કે વારંવાર આથઠવું-મડન યદ્ (મડ્યર્થિઃ ૩/૪/૧૦ થી યદ્) = (સ્વાદે દ્વિતીયઃ ૪/૧/૪ થી મડ્યદ્ય) = (વ્યજ્ઞનસ્વાનાદેઃ ૪/૧/૪૮ માગુણ વ્યાદેઃ થી મા) મડાદ્ય = (અતઃ ૪/૩/૮૨, યોડશિતિ ૪/૩/૮૦ થી ય લોપ) મડાદ્ય = (૧) શંસિ પ્રત્યાત્ ૫/૩/૧૦૫ થી અ = મડાટા પક્ષે (૨) આપ્ત થી ય-મડાદ્યા

★ અનુવૃત્તિ :- પરેઃ સુચરેઃ યઃ ૫/૩/૧૦૨ થી યઃ

❧ વિશેષ :- ૦ સ્ત્રીલિંગ હોવાથી માત્ર સ્ત્ર ગગાડી અન્ત્ય આ થયેછે.

■ શેષવૃત્તિ :- (૪૫) જાગુરશ્ચ ૫/૩/૧૦૪ જાગુ ધાતુને ભાવ અને અર્ક્તા ઠારક અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે શ અને ય પ્રત્યય થાયછે. (ય) જાગુ+ય+મા=જાગર્તા પક્ષે (શ) જાગુ+શ+મા = જાગરા = જાગરણ [૫૮૪]
(૪૬) શંસિ પ્રત્યયાત્ ૫/૩/૧૦૫ શંસુ ધાતુ અને અન્તે પ્રત્યયગણા ધાતુને ભાવ અને અર્ક્તા ઠારક અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે શ પ્રત્યય થાયછે.

૦ માશંસા = મા+શંસ+મા = આશંસા

૦ ગોપાયા-ગુપ્+માપ્+શ+મા = રક્ષણ

(માપ્ પ્રત્યયાન્ત છે.)

[૫૮૫]

(૪૭) ક્તેટો ગુરોર્ વજ્ઞજ્ઞનાત્ ૫/૩/૧૦૬ ક્ત પછી હટ આવતી હોય એવા ધાતુ જે ગુર અક્ષરવાળો અને વ્યંજનાન્ત હોયતો તેને ભાવ અને અર્ક્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે શ પ્રત્યય થાય

૦ રૂઠા = રૂઠા - રૂઠ+શ+મા (મઙ્) રૂઠ ગુર અક્ષર છે, હ વ્યંજનાન્ત છે

૦ ડૂઠા = ડારણ

[૫૮૬]

[૧૨૩૯]

(૧૫૬) પિતૌડહ: ૫/૩/૧૦૭

★ સૂત્રપ્રથમ :- વિદ્યો મદ્

★ વૃત્તિ :- વિદ્યો ધાતુઓ માવાકર્ષો: સ્વિજામદ્ સ્વાત્ પદ્મા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- વિ (વિ-સ્વ કોપ તેમ) ધાતુઓ ને સાવ અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે મદ્ (અ) પ્રત્યય થાય પદ્મા=રશ્વુ - પદ્ + મદ્ + આ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ષો: ૫/૩/૧૮
(૨) સ્વિજાં કિત: ૫/૩/૯૧

❧ વિશેષ :- ૦ પૂ માર હં રતે !
હુમ્વિં પૂ પાકે માં પૂ હર નાળી પદ્મા માતુ છે.
૦ હ માર હિં હાપં માટે છે.

[૧૨૪૦]

(૧૫૫) મિદાદય: ૫/૩/૧૦૮

★ વૃત્તિ :- એ મવાકર્ષો: સ્વિજામદ્ સ્વાત્ પદ્મા : મિદા । હિજા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- મિદા વગેરે અપ્પો ભાર અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગ સયક મદ્ પ્રત્યયાન્ત નિપાતન કરાયા
૦ મિદા = મેવુ મિદ્ + મદ્ + આ
૦ હિદા = હેવુ હિદ્ + મદ્ + આ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ષો: ૫/૩/૧૮
(૨) સ્વિજાં કિત: ૫/૩/૯૧ થી સ્વિજાં
(૩) પિતૌડહ ૫/૩/૧૦૭ થી મદ્

❧ વિશેષ :- ૦ મિદાદય: = મિદા, હિદા ભદા, મૃજા, હિજા, દયા, રજા, ચુગ, પૃઠ્ઠા... વગેરે

૦ અર્થ વિશેષ મિદા વગેરે અપ્પો અન્યત્ર કિત પ્રત્યયાન્ત મિદિ: પદ્માય

૦ અ.વ. મુખ્યુ તે આદૃતિ મધુને માટે છે તેમથી ચૂડાં વગેરે સિદ્ધ થાય છે

૦ વિશેષથી વ્યુત્પત્તિ એવા માટે-મધ્યમવૃત્તિ-અચરિ
જા. ૨-પૂ ૨૨૫-૨૬, અદ્દહૃતિ-પદ્યોડધ્યાય જા. ન્યા. પૂ. ૨૨૦-૨૨ એવા-ક્રમકે * નિપાતનથી ત્રણ વસ્તુ સિદ્ધ છે (૧) નિપાતનથી હિજા (૨) પ્રાપ્તિમાં આપન (૩) અધિક અર્થની વિવક્ષા

[૧૨૪૧]

* પદ્માય ક્રિયાવેદ, પ્રાપ્તિવોચનવેદ વ અધિકાર્ય વિવક્ષાચ જામે જોવાતાર - અદ્દહૃતિ જા. ૨, પૂ. ૨૯૬

(૧૫૬) કુસંપદાદય: કિવ્ ૫/૩/૧૧૪

★ સૂત્રપ્રથમ :- કુસંપદ-આદિમા: કિવ્

★ વૃત્તિ :- કુસં. સંપદ
❧ મવાદિમા વા । મી: મીલો:

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપસર્ગ રહિત એવા કુસં વગેરે ધાતુઓ તથા સમ્ વગેરે ઉપસર્ગ પૂર્વક પદ્ વગેરે ધાતુઓને સાવ અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે કિવ્ થાય છે.
૦ કુ-કુસં+કિવ્=કોપ (કિવમે વા ૧/૩/૫૦ થી રૂ)
૦ સંપદ = સ પદ - સપ્+વદ્+કિવ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ષો: ૫/૩/૧૮
(૨) સ્વિજાં કિત: ૫/૩/૯૧ થી સ્વિજાં (૨) ઉત્તારાદ્ ૫/૩/૧૧૦

❧ વિશેષ :- ૦ કુસંદિ ગમ્યુ :- કુસં, સુસં, હુસં, વુસં, રુસં, ફુસં, ઘુસં મુસં, મુસં, ગી, વા; સ્વક, સ્વક... (પદ્) સંપદ, ભિવ્, માર્, ગ્યાર, પ્રવેસ, સંપર ઉત્તાર, પરિવ્, ઉપવિવ, ઉપશુર, પ્રવશુર, ઉપાવર, પ્રવર, સીવર, સંપર, સમર
૦ અપ્પોતી વ્યુત્પત્તિ એવા માટે અદ્દહૃતિ પદ્યોડધ્યાય જા. ન્યા. પૂ. ૨૨૪

❧ સંપદવૃત્તિ :- (૬૯) મવાદિમા વા ૫/૩/૧૧૫ થી વગેરે ધાતુઓને સાવ અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે કિવ્ રિહરે બાળે છે
૦ મી: પક્ષે મીલો: = સપ મીનકિવ્ પક્ષે મીનકિત
-૦- મીલિ, દ્વિલિ, દ્વિલિ, મુલિ, કૃલિ, હિલિ, વલિ, દલિ: પક્ષે સર્વ કિવ્ થી મી: દ્વી, દ્વ: વગેરે

[૧૨૪૨]

(૧૫૭) નજોડનિ: જાપે ૫/૩/૧૧૭

★ સૂત્રપ્રથમ :- નજ. જનિ: જાપે

★ વૃત્તિ :- નજરજાલો: જાપે જાપે માવાકર્ષો: સ્વિજામદ્ સ્વાત્ પદ્મા : જનિ: સ્વાત્ । અજનનિ: સ્વાત્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નજ પૂર્વક ધાતુને જાપે અર્થે જાપાતો દેવો ભાર અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે જાપે પ્રત્યય થાય છે.

અજનનિ: તે સૂચક - તારો જન્મ ન થાયો

અજનન-અનિ=અજનન: = ન જન્મે, અજન

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ષો: ૫/૩/૧૮
(૨) સ્વિજાં કિત: ૫/૩/૯૧

❧ વિશેષ :- ૦ નવ્ કેમ કહ્યું ?

મૃતિસ્તે જાલમ મૂયાત્ । હે લુપ્ત્યા તાદૃ મોત યામો - શાપ
અર્થ છે પણ નવ્ અર્થ નથી

૦ શાપે કેમ કહ્યું ?

અકૃતિઃ પટસ્ય કપડું ન કરવું - અહીં શાપ અર્થ નથી

[૨૨૪૩]

(૧૫૮) ગ્લહાગ્નયઃ ૫/૩/૧૧૮

★ સૂત્રપૃથક :- ગ્લા - હા - ગ્વા

★ વૃત્તિ :- એગ્નોડનિઃ સ્યાત્ । ગલનિઃ । હાનિઃ । ગ્વાનિઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ગ્લા, હા, ગ્વા ધાતુઓને જાવ

અને અક્ષર્તા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગ સૂચક અગ્નિ પ્રત્યય થાય છે.

૦ ગ્લાનિઃ = ગ્લાનિ - ગ્લા + અનિ

૦ હાનિઃ = હાનિ ૦ ગ્વાનિઃ = ક્ષય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ત્રોઃ ૫/૩/૧૮

(૨) સ્ત્રિયાં કિતઃ ૫/૩/૯૧ થી સ્ત્રિયાં

(૩) નગ્નોડનિઃ ૫/૩/૧૧૭ થી અગ્નિઃ

❧ વિશેષ :- ૦ ગ્લે ધાતુ - યાત્ સ્વરસ્ય
૪/૨/૧ થી એ નો આ

[૨૨૪૪]

(૧૫૯) પર્યાયાહર્ણોત્પતૌ ચ ણકઃ ૫/૩/૧૧૦

★ સૂત્રપૃથક :- પર્યાય-અર્હ-ક્રણ-ઉત્પતૌ ચ ણકઃ

★ વૃત્તિ :- સ્પષ્ટ્વ । મક્ત માસિકા । ઇન્દુમસિકા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પર્યાય-ક્રમ-અર્હ-યોગ્યતા, ક્રણ
દેવું ઉત્પતિ જન્મ તથા ચ કારણી પ્રપ્ત અને જન્મભ્રમ
જન્મોત્થાનો હોયતો ધાતુને જાવ અને અક્ષર્તા અર્થમાં
સ્ત્રીલિંગે ણક પ્રત્યય થાય છે.

૦ પર્યાય :- મન્ત માસિકા=તમારો બેઠવાનો ક્રમ (વારો)
આસન+ણક+આ = (અસ્વાત્ ૨/૪/૧૧૧ થી અ નો દ
થતો) આસિકા

૦ અર્હ :- ઇન્દુ મસિકામ્ તું કૈરડી ખાવાને યોગ્ય છે (અર્હ સિ)

૦ ઉત્પતિ - ઇન્દુમસિકા મેં ઉદગારિ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવાકર્ત્રોઃ ૫/૩/૧૮

(૨) સ્ત્રિયાં કિતઃ ૫/૩/૯૧ થી સ્ત્રિયાં

(૩) પ્રખ્યાત્થાને ૫/૩/૧૧૯

❧ વિશેષ :- ૦ બહુવચ્ચ અધિકારથી ક્યારેક ણક
ન થાય વુમુક્ષા મેં ઉદગારિ-મને સુખ ઉત્પન્ન થયું (અહીં
શંકિ પ્રત્યયાત્ ૫/૩/૧૦૫ થી જ પ્રત્યય થયો છે.)

[૨૨૪૫]

(૧૬૦) માવે ૫/૩/૧૨૨

★ વૃત્તિ :- વાવર્ધનિદેશે માવે સ્ત્રિયાં ચાતોર્ણકઃ સ્યાત્ ।
ચાયિકઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જાવ અર્થમાં સ્ત્રીલિંગે ણક
પ્રત્યય થાય. સ્ત્રી+ણક = (૧૬૬) સ્ત્રી+મન્ = (અસ્વાત્ ૨/૪/૧૧૧)
સ્ત્રી+મન્=ચાયિક્+મા=ચાયિકા

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) સ્ત્રિયાં કિતઃ ૫/૩/૯૧ થી સ્ત્રિયાં
(૨) પર્યાયાહર્ ૫/૩/૧૨૦ થી ણક

❧ વિશેષ :- ૦ અહીં મક્તો કારક અધિકાર
સમાપ્ત થયો છે. માત્ર માવે અધિકાર ચાલુ રહેશે.

૦ બહુવચ્ચ અધિકારથી રૂંદા ક્રહા વગેરેમાં જ પ્રત્યય થશે

[૨૨૪૬]

(૧૬૧) કલીવે ક્તઃ ૫/૩/૧૨૩

★ વૃત્તિ :- નપુંસકે માવે ક્તઃ સ્યાત્ । તથા હસિતમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જાવ અર્થમાં ધાતુને નપુંસક
લિંગે ક્ત પ્રત્યય થાય છે.

૦ તથા હસિતમ્ તાડું હાસ્ય-હસ+ત-સેદ્ દોવાથી હસ+ઇ+ત

★ અનુવૃત્તિ :- માવે ૫/૩/૧૨૨

❧ વિશેષ :- ૦ કલીવે કેમ કહ્યું ?

હાસઃ = હસતું - હસ+જ્ઞ - પુલ્લિંગ ચિવક્ષામાં જ્ઞ
પ્રત્યય થાય છે.

[૨૨૪૭]

(૧૬૨) અનદ ૫/૩/૧૪

★ વૃત્તિ :- માવેડને કલીવે ધાતોરનદ સ્યાત્ । ગમનમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જાવ અર્થમાં ધાતુને નપુંસક
લિંગે અનદ (અન) પ્રત્યય થાય છે.

૦ ગમનમ્ - ગમ+અનદ - જવું

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) માવે ૫/૩/૧૨૨

(૨) કલીવે ૫/૩/૧૨૩

❧ વિશેષ :- ૦ પ્રત્યયમાં દ કાર હી પ્રત્યય
માટે ક્યોં છે (એકે આ સૂત્રમાં તેનું પ્રયોજન નથી.)

[૨૨૪૮]

(૧૬૩) કરણાધારે ૫/૩/૧૨૯

★ સૂત્રપૃથક :- કરણ - આધારે

★ વૃત્તિ :- અનયોરથયોર્વાતોરનદ સ્યાત્ । ઇષળી ।
સ્તુતુધાની ।

■ રમ્યાદિભ્યઃ કર્ત્રીવે અનદ્ । રમણી । કર્ત્રીવેદન પ્રત્યયસમ્બન્ધિતો નકારસ્થ વચ્ચોગાં જાણી નક્કરગમ્ય ! મેહુમ્ય મેહુમન્ ।

■ **પ્રત્યય** :- ક્રજ્જ અને આધાર અર્થમાં ધાતુ ને અનદ્ (અન) પ્રત્યય થાય છે.

0 ઇવળી - જે વડે તથાસ થાય તે - ઇવ+અનદ્+હી = ઇવ્યતેડનયા

0 સ્વતુધાની - જેમાં સાચવે રખાય તે કામ - સ્વતુ+ધા+અનદ્+હી

★ અનુવૃત્તિ :- અનદ્ ૫/૩/૧૨૪

■ **વિશેષ** :- 0 હી પ્રત્યય - અણકોવેકળુ નવ્ સ્તવ્ ટિલાય ૨/૪/૨૦ થી થયો

■ **શેષવૃત્તિ** :- (૫૦, રમ્યાદિભ્યઃ કર્ત્રી ૫/૩/૧૨૪ રમ્ યગેરે ધાતુઓને કર્તાના અર્થમાં અનદ્ થાય

રમણી રમણી રમ્+અનદ્+હી [૫૮૯]

0 ક્યારેક અન્ પ્રત્યય સ્થાપિ ન હારે તો અપાસન જાણ થાય છે. જેમકે :-

(૫૧) નામ્યાદેરેવ ને ૨/૩/૮૬ દુર સિધાયનો ઉપસર્ગ માં રહેવર-પૂ, કવચ્ચી પર ન અગમ હોતેછતે નામ્યાદિ ધાતુથી પર કૃત પ્રત્યય ધિયના ન્ નો જ્ થાય છે. - પ્રેજ્જગમ્ = પ્ર+રેજ્જ્+અનદ્=પ્રેજ્જ્+અગ એ-અ-રી-તે પ્રેજ્જગમ્ = જનું [૫૯૦]

[૧૨૪૯]

(૧૬૬) પુનંનામિ ધઃ ૫/૩/૧૩૦

★ મુત્રપૃથો :- પુમ્ નામિ ધઃ

★ **વૃત્તિ** :- ધાતોઃ કરણાધારયોગી સ્યાત્ । પુલિ । દન્તચ્છદઃ ।

■ એકોપસર્ગસ્ય ચ વે ૪/૨/૩૪ હિતિ હ્રસ્વઃ । આકરઃ । વ્યજ્જનાદ્ ધ્વઃ વસ્યાપવાદઃ । લેખઃ । રાગઃ પ્રવાત્ સ્તુભ્વામ્ । અવતારઃ, અવસ્તારઃ । ડઙ્કસ્તોયે । આનાથો જાતિ ।

■ **પ્રત્યય** :- ક્રજ્જ અને આધાર અર્થમાં ધ (અ) પ્રત્યય થાય છે. (પુલિ→) તૈયાર થયેર ક્રજ્જ કે છ નરખતિ યાળા પદાધ્રાનું નામ હોયતે -

0 દન્તચ્છદઃ = હેઠનું વિશેષ નામ છે દન્ત+ 1 હદ્+વ (અ) - દન્તાં છાયતે ચેન

0 આકરઃ ખાજી - દત્ત કુર્વન્તે યસ્મિન્-ધા+ કૃ+ ધ = આકર + અ

★ અનુવૃત્તિ :- કરણાધારે ૫/૩/૧૨૯

■ **વિશેષ** :- 0' હદ્-છાન્ વંચરણે ચુરાધિચ્ચો

નિન્ ૩/૪/૧૭ થી નિન્-છાન્- (વંચ) હદ્ નિન્ વ પ્રત્યય લાગતાં નિ લેખ થયો, એકોપસર્ગસ્ય (જુઓ શેષવૃત્તિ) થી હસ્ત થતાં - હદ્ નન્યું

0 ધ હાર એકોપસર્ગસ્ય ના વિશેષ અર્થ માટે છે.

0 નામિ કેમ મહું !

પ્રહરણો દ્વઙ્ઙઃ - અર્ધી ધ ન બાગ્યો

0 * વહુલ અધિકારથી ક્યારેક ધ ન પછી લાગે જેને પ્રમાણતઃ - અર્ધી ગિગત્ થી અનદ્ પ્રત્યય લાગ્યો છે.

■ **શેષવૃત્તિ** :- (૫૨) એકોપસર્ગસ્ય ચ વે ૪/૨/૩૪ નિ પ્રત્યયથી ધ વ બાગ્યો હેયતો માત્ર ઉપસર્ગ રહિત હદ્ ધાતુને દીર્ઘરૂપે હસ્ત થાય છે (હદ્ નો હદ્) [૫૯૧]

(૫૩) અણકોવેકળુ પ્રમાણ ૫/૩/૧૩૩ અવ્ રુદ્ ધ અને સ્તુ ધાતુને નરખતિનું કેર્મનામ હોયતો અણ અને આધાર અર્થમાં ધ્વઃ પ્રત્યય થાય અવતારઃ અવતાર અવ+અન+ધ્વઃ, અવસ્તારઃ ઓછાક - અવ+સ્તુ+ધ્વઃ [૫૯૨]

(૫૪) વ્યજ્જનાદ્ ધ્વઃ ૫/૩/૧૩૨ વ્યજ્જનાન્ત ધાતુને ક્રજ્જ અને આધાર અર્થમાં ધ્વઃ (અ) પ્રત્યય થાય છે.

0 લિન્+ધ્વઃ=લેખઃ લેખ- જે વડે લખાય તે

0 રાગઃ = રાગ - રજ્જ+ધ્વઃ=વર્ણિ માવકરણે ૪/૨/૫૨ થી રાગવ્ય ન્ લેખ - રજ્જ+ધ્વઃ=(રજ્જિય - ૪/૧/૧૧૧ થી જ્ નો ન્) રાગઃ [૫૯૩]

(૫૫) રુદ્કોડતોયે ૫/૩/૧૩૫ રુદ્ વર્ણ અણ્ ધાતુને ક્રજ્જ અને આધાર અર્થમાં ધ્વઃ પ્રત્યયાન્ત નિષાતન કરાય છે

0 ડઙ્કઃ જેમકે તૈયોદ્કઃ = તેમ કરવાનું ચાલડાનું આધન [૫૯૯]

(૫૬) આનાથો જાલમ્ ૫/૩/૧૩૬ આનાની ધાતુને ક્રજ્જ અને આધાર અર્થમાં ધ્વઃ પ્રત્યયાન્ત આનાથઃ નિષાતન થાય છે. આનાની+ધ્વઃ=આનાય્+ધ્વઃ=આનાયઃ = માછલા પકડવાની બળ [૫૯૯]

[૧૨૫૦]

* પ્રમાણતઃ - બૃહદ્વૃત્તિ ભા. ૨, વ્યા સ, પ. ૩૦૧

(૧૬૫) ગોચર સંચર વહ વ્રજ ઝવજ લઘાવણ નિગમ
વક મગકષાકષ નિકવમ્ ૫/૩/૧૩૧

★ વૃત્તિ :- એતે * ઘવન્તા (વાન્તા) નિભાર્યાઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ગોચરે વગેરે શબ્દો ઘ (ઝ)

પ્રત્યય વાળા કરજી-આધાર અર્થમાં નિપાતન કરાય છે
જેમકે :- ગોચરઃ આ પદાર્થ આખનો વિષય છે.

ગો + ચર + ઘ (ઝ) એ-જ-રી-તે

૦ સંચરઃ = શરીર ૦ વહઃ = બળદની ખાંધ

૦ વ્રજઃ = માયેનું પ્રજ ૦ ઝવજઃ = પંખો

૦ લઘઃ = ખળું ૦ આવણઃ = દુશન

૦ નિગમઃ = રસો ૦ વકઃ = જમણો

૦ મગઃ = યોનિ ૦ કષઃ = કસોટી પત્થર

૦ આકષઃ = આકર્ષ ૦ નિકવઃ = નિકષ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) પુનાગ્નિ ઘઃ ૫/૩/૧૩૦

(૨) કરણાધારે ૫/૩/૧૨૯

❧ વિશેષ :- ૦ રપટ-વ્યુત્પત્તિ ખા. જોવી

[૧૨૫૧]

(૧૬૬) ન્યાયાડવાયાડધ્યોયચાવસંહારાવ

હારાધારદાર જારમ્ ૫/૩/૧૩૪

★ સુત્રપૃથઃ :- ન્યાય-મચાય-અન્યાય-અચાવ-સંહાર-અવહાર-માધાર-દાર-જારમ્

★ વૃત્તિ :- એતે ઘવન્તા નિભાર્યાઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ન્યાય વગેરે શબ્દો કરજી-આધાર

અર્થમાં ઘજ (ઝ) અન્તવાળા નિપાતન કરાય છે

૦ ન્યાય = ન્યાય ૦ અવાયઃ = રજકરની શાળા

૦ અન્યાયા = અખ્યાય ૦ અચાવઃ = ૫૨ પાત્ર

૦ સંહારઃ = પ્રથયકાળ ૦ માધારઃ = આધાર

૦ અવહારઃ = રિયાજ પ્રાણી ૦ દારઃ = ત્રી

૦ જારઃ = જાર પુષ્પ

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કરણાધારે ૫/૩/૧૨૯

(૨) વ્યવજનાદ્ ૫/૩/૧૩૨ થી ઘજ

❧ વિશેષ :- ૦ વ્યુત્પત્તિ માટે બૃહદ્વૃત્તિ ખા. જોવી

જોવી - જેમકે દીર્ઘાંતે ઇમિઃ; ઇતિ - દારાઃ

[૧૨૫૨]

(૧૬૭) ઇકિરિતવ્ સ્વરૂપાર્થો ૫/૩/૧૩૯

★ સુત્રપૃથઃ :- ઇ-કિ-રિતવ્ સ્વરૂપાર્થો

★ વૃત્તિ :- ઘાતોઃ સ્વરૂપેડર્થો ચ વાચ્યે એતે સ્યુઃ ।
મઙ્ગિઃ, કુષ્ઠિઃ, વેતિઃ, મુજિઃ ક્રિયતે, પચતિઃ પરિવૃત્તઃ

❧ વૃત્યર્થ :- ધાતુનું સ્વરૂપ કં અર્થ સૂચ

વનો હોય ત્યારે ઇ, કિ (ઈ) રિતવ્ (તિ) પ્રત્યયો લાગે છે

૦ ધાતુનું સ્વરૂપ :- ૦ મઙ્ગ+ઈ = મઙ્ગિઃ મઙ્ગ ધાતુ.

૦ કુષ્ઠ+કિ (ઈ)=કુષ્ઠઃ કુષ્ઠ ધાતુ ૦ વેતિઃ=વિદ્+રિતવ્

૦ ધાતુનો અર્થ :- મુજિઃ ક્રિયતે - બોળન કરાય છે -

મુજ્ + કિ -

પચતિઃ પરિવૃત્તઃ પાઠ રસોડા થવી પચ્+રિત્+વ્=પચ્+મન્+તિ

❧ વિશેષ :- ૦ * પચતિ - મહુલતા એ

અહીં ભાવ અર્થમાં પચ્ શબ્દ થાય છે કય નહીં

૦ કિ - ક - કિન્ કાય માટે

૦ રિતવ્ - ર-વ્-રન્ છે તે રિત્+રિન્ કાય માટે છે

[૧૨૫૩]

(૧૬૮) દુઃ સ્વીષતઃ કૃચ્છા કૃચ્છાર્યાનિ ચલ્ ૫/૩/૧૩૯

★ સુત્રપૃથઃ :- દુઃ સુ-ઈષતઃ કૃચ્છ ઇ-કૃચ્છ-
અર્થાત્ ચલ્

★ વૃત્તિ :- કૃચ્છાર્યાદિ દુરોડકૃચ્છાર્યામ્યાં સ્વીષદમ્યાં ચ
પરાધાતોઃ ચલ્ સ્થાત્ । દુઃ કરઃ કટઃ । સુજયે મુકરઃ
ઈષચ્છય ઈષત્કરઃ ।

❧ વૃત્યર્થ :- કૃચ્છ (કૃષ્ટ) અર્થવાળા દુર

શબ્દ અને અકૃચ્છ (અકૃષ્ટ) અર્થવાળા સુ અને ઈષત્

શબ્દ પછી ધાતુને ચલ્ પ્રત્યય થાય છે (અમ્+ક ધાતુને

ભાવ અર્થમાં અને સમ્+ક ધાતુને કમ્ અર્થમાં)

કમ્ :- દુઃ કરઃ કટમ્ દુર+ક+ચલ્ - કટમ્ કામ

(દુષ્કર જ થાય)

ભાવ :- સુજયમ્-સુમે સુવું-સુ+શી+ચલ્=સુ+શય+જ

કમ્ :- મુકરઃ=સુમે જરી સમાજ તેનું દુ+ક+ચલ્ = કુ+

કર + મ

ભાવ :- ઈષચ્છયમ્-અકૃષ્ટ સુવું-ઈષત્+શી+ચલ્=ઈષચ્છય

+ મ

કમ્ :- ઈષત્કરઃ સુમે જરી સમાજ તેનું-ઈષત્+ક+ચલ્

❧ વિશેષ :- ૦ અકૃચ્છ કેમ કહ્યું ?

ઈષત્ત્વમ્ ધનમ્ - થોડા શ્રમે મેળવવા જેવું ધન અહીં

અકૃચ્છ અર્થ નથી માટે ૫/૧/૧૭ થી ધ્યન થયો ઈષત્ +

લ્ + ધ્યન્ -લ્ કાર મુશ્કેલી તે મ્ આગમ માટે છે.

[૧૨૫૪]

* પ્રક્રિયાની વૃત્તિમાં ઘજ પ્રત્યયાન્ત લખ્યું તે સ્ત્રઃ ૧૬૬
માટે છે - અહીં તે ઘ પ્રત્યયાન્ત જ છે

* પચતિ - બૃહદ્વૃત્તિ ખા. ૨ - ન્યા. સ ૫. ૩૦૩

(૧૬૯) શાસિયુધિદશિ ધૃષ્ટિપ્રવાતેડન: ૫/૩/૧૪૧

★ સૂત્રપ્રથમ :- શાસિયુધિ દશિ-ધૃષ્ટિ મુવ-અન: અન:

★ વૃત્તિ :- કૃત્ઞીકૃત્ઞ્યર્થે દુ: સ્વીકૃત્વેન્મદ: અમ્ય માદ-
ત્વાચ ધાતોરન: સ્યાવ । દુ: શાસન, સુશાસન, ઈષ્ચાસન:
દુર્ગોચન: । દુર્દર્શન: દુર્ધર્મણ: । દુર્મર્મણ, દુસ્ત્યાનમ્ ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- કૃત્ઞ્ય અર્થમાં દુર શબ્દ પછી
અકૃત્ઞ્ય અર્થમાં સુ અને ઈષ્ટ શબ્દ પછી આવેલા શાસ્-
-યુધ-દશ-ધૃષ્ટ-મૃષ્ટ અને આ કારણે ધાતુઓને અન
પ્રત્યય થાયછે.

0 દુ: શાસન: દુ:ખેથી સમજતી સહાય તેવો દુર+શાસ્+અન

0 સુ:શાસન: સુખેથી સમજતી સહાય તેવો

0 ઈષ્ચાસન: શ્રેયમાં સુખેથી સમજતી સહાય તેવા-ઈષ્ટ
+શાસ્+અન (પ્રથમાદ્યુષ્ટિ શબ્દ: સ્વીચ નો ક્ષ થયોછે)

0 દુર્ગોચન: જોની સાથે દુ:ખેથી જીવી સહાય તેવો દુર
+ યુધ્ + અન

0 દુર્દર્શન-દુ:ખેથી જોઈ સહાય તે - દુર+દશ+અન

0 દુર્ધર્મણ: દુ:ખેથી સામનો કરી સહાય તે દુર+ધૃષ્ટ+અન

0 દુર્મર્મણ: દુ:ખેથી સહન કરી સહાય તે

0 દુસ્ત્યાનમ્-દુ:ખેથી ઉડવું - દુર+અન+સ્થા+અન

★ અનુવૃત્તિ :- દુ: સ્વીકૃત: કૃત્ઞા કૃત્ઞીયાત્

❖ વિશેષ :- 0 સિદ્ધહેમ વ્યા. મુળ્ય આ
સૂત્ર લાવ અને ક્રમ અર્થમાં લાગેછે

0 ઈષ્ટ દરિદ્ર: કેમ કહ્યું ?

-0 દરિદ્રા ધાતુના આ કારણે લોપ થાય કેમકે આશર્યસ્
૪/૩/૭૭ માં “અશિલિ” વિષય સાતમીએ આ સૂત્રથી અન
લાગ્યાપૂર્વેજ આવેલા પથાય અનન લાગતા સ્વલ્ પ્રત્યયજ લાગે
અશિલ્યસ ૪/૩/૭૭ થી અશિર્ પ્રત્યય વિષયમાં કાર લોપ

[૧૨૫૫]

(૧૭૦) પ્રાકકાલે ૫/૪/૪૭

★ વૃત્તિ :- પરકાલેન ધારવર્થેન તુલ્યકત્વકે પ્રાકકાલેડર્થે
વર્તમાનાદ્ધાતો: સમ્પન્ને ક્ત્વા વા સ્યાત્ । આભિત્વા મુદ્ધતે ।

■ હાકો હિ: કિત્વ: । હિત્વા । ઉવર્ગાદિતીઙ્ નિષેધે મૂત્વા ।
ઈર્ગજ્ઞનેડયપીતિ । પીત્વા । ગીરવા અપિ તુ નિપાય ।

❖ વૃત્ત્યર્થ :- પર કાલવાળા ધાતુના અર્થથી
સમાન કર્તાવાળા એવા પ્રાક કાલ અર્થમાં વર્તતા ધાતુથી
ધાતુનો સંબંધ હોતે છતે ક્ત્વા પ્રત્યય લાગેછે (સંક્ષેપ

માં-સંબંધ કૃત્કૃત્-તમાં ક્ત્વા પ્રત્યય થાયછે પ્રયોગમાંની
એ ક્રિયામાં પૂર્વકાળની ક્રિયા - પરકાળની ક્રિયા સાથે
સંબંધિત હોયતો સમાન કર્તાવાળા પૂર્વકાળની ક્રિયાને
ક્ત્વા ધાયછે)

0 આભિત્વા મુદ્ધતે - એમીને ખાયછે અહીં એમવું-ખાવું
એ ક્રિયાએ પ્રથમ એસેછે પછી ખાયછે કર્તા એકજ છે
માટે પૂર્વ ક્રિયાને ક્ત્વા લાગ્યો

★ અનુવૃત્તિ :- (૨) નિષેધે અલ્પ... ક્ત્વા ૫/૪/૪૪
થી કરતા (૨) તુલ્યકત્વકે ૫/૪/૪૧

❖ વિશેષ :- 0 ક્ત્વા ન લાગે ત્યારે આસ્યહે
મોકતુમ્-ખાવા માટે એસેછે-હેતુ દર્શાવેા માટે તુલ્ય પ્રત્યય
0 મુદ્ધતે - ખાયછે - અહીં કાળ વિવક્ષા છે ક્રિયા
સંબંધ નથી માટે સૂત્ર ન લાગે

■ શપ્તવૃત્તિ :- (૫૭) હાકો હિ: કિત્વ ૪/૬/૧૪
ત કારણિ કિત્ -ક્ત્વા પ્રત્યય લાગ્યો હોયતો હાકુ ધાતુ
ના હા નો હિ થાયછે.

0 હા+ક્ત્વા=હિ+ક્ત્વા=હિત્વા= હોમીને [૫૮૬]

0 સ્વર્ણાત્ ૪/૪/૫૮ સળંગ સૂત્ર: ૧૧૬૫ - ઉવર્ગુ
હોય તેવા ધાતુઓમાં કીર સંજ્ઞ: પ્રત્યય પુર્વે દ્રઢ થતો
નથી મૂ+ક્ત્વા=મૂત્વા=મૂધને (દ્રઢ ન લાગ્યો)

0 ઈર્ગજ્ઞનેડયપિ ૪/૩/૮૭ કિદ્-હિત્ અશિર્ પ્રત્યય
લાગતા ગા-પા-સ્થા-લા-દા-મા-હા - ના અન્ય આ
નો ઈ લાયછે - યપ્ પ્રત્યયને વળને (જુઓ સળંગ
સૂત્ર ૧૦૫૨) પા-પીત્વા - પીને

ગા-ગીત્વા - ગાધને (ગે નું ગા થયુંછે જો યપ્ પ્રત્યય
લાગ્યો હોયતો લિસાવ=નિ+વા+સ્થા=નિ+વા+થપ્ (ય) માં
આ નો ઈ ન થયે

[૧૨૫૬]

(૧૭૧) જૃ વ્રજ્ઞ: ક્ત્વ: ૪/૪/૪૧

★ વૃત્તિ :- આમ્યાં પરસ્ય ક્ત્વા દ્રઢ સ્યાત્ । જરિત્વા ।
વ્રશ્ચિત્ત્વા ।

■ ઉદિતો વા દ્રઢ । દાન્તવા, દમિત્વા । ક્ષુધવસ્તેવામિતીરિ
ક્ષુધિત્વા, ઉષિત્વા ।

લુપ્તજ્ઞચેરિતિ । લુપ્તિવા, અસ્તિવા પૂર્વકલિશિમ્બો નવેટિ વેટ ।
પૂર્વા પવિત્વા કિલ્પવા, કિલ્પિત્વા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- જૂ વ્રશ્ચ થી ૫૨ કરવા પ્રત્યય લાગેલા હોયતો હ્રદ થાયછે

૦ જૂનકરવા = જૂ + હ + કરવા = જરિત્વા

૦ વ્રશ્ચ + કરવા + વ્રશ્ચ + હ + કરવા = વ્રશ્ચિત્વા પામીને

★ અનુવૃત્તિ :- હ્રદ સિજાશિષો ૪/૪/૩૬ થી હ્રદ

❧ વિશેષ :- ૦ જૂ માં ઋ વર્ણશ્રૂત ૪/૪/૫૮ થી નિષેધમા અને વ્રશ્ચ માં ધુગૌદિતઃ ૪/૪/૩૮ થી વિરૂપમાં હ્રદ થતી હતી તે બન્નેને આ સૂત્રથી નિત્ય હ્રદ ૦ જૂ પાતુ કયાવિ ગણને અને વ્રશ્ચ વુદાદિ ગણને મહર્ષુ કરવે

૦ સેદ - કરવા થવાથી ચતુ પદ ન થાય

■ શેષવૃત્તિ :- (૫૮) ઋદિતો વા ૪/૪/૪૨ દીપ્ ઋ-હ્રદ હોય તેવા પાતુને કરવા લાગે ત્યારે પુર્વે હ્રદ વિરૂપે હમેરાયછે દમૂચ્ (દમ્) -દમિત્વા પદ્મે દાન્તવા ઇમન ઠરીને-(મહન્ પચ્ચમસ્ય થી દ નો દા થયેછે) મ્નાં ધુદ્ઠ વર્ગે થી મ નો ન) [૫૯૭]

૦ ક્ષુધવસઃ તેષામ્ ૪/૪/૪૬ અળંગ સૂત્ર ૧૧૬૨-ક્ષુધ્ અને વસ્ પાતુને કત-કતવતુ-કરવા પુર્વે હ્રદ થાયછે ક્ષુધ્-ક્ષુધિત્વા-શુખ્યો થઇને વસ્ - ઉચિત્વા (ચતુ થતા) ૩) રહીને

૦ લુપ્તજ્ઞચેવિમોહાર્ચો ૪/૪/૪૪ અળંગ સૂત્ર ક્રમાંઠઃ ૧૧૬૩ લુપ્ અને અચ્ પાતુને અનુક્રમે વિમોહન તથા પૂર્ણ અર્થમાં કત કતવતુ અને કરવા પુર્વે હ્રદ થાયછે.

૦ લુપ્ - લુપિત્વા - વિમોહ પામીને

૦ અચ્ - અચિત્વા - પુછને

૦ પૂર્વકલિશિમ્બો નવા ૪/૪/૪૫ અળંગ સૂત્ર ૧૧૬૬ પૂર્વ અને કિલ્પ પાતુને કત-કતવતુ-કરવા પ્રત્યયો પુર્વે હ્રદ વિરૂપે થાયછે પૂ પૂર્વા પદ્મે પવિત્વા-પવિત થઇને કિલ્પ-કિલ્પવા પદ્મે કિલ્પિત્વા રૂપે પામીને

[૧૨૫૭]

(૧૭૨) કરવા (ધાતોઃ) ૪/૩/૨૯

★ વૃત્તિ :- ધાતો કરવા સેદ કિદ્વજ સ્યાત્ । દેવિત્વા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પાતુને લાગેલ સેદ કરવા-કિત્વત્ ન થાય દેવિત્વા-દિવ્+હ+કરવા-રમીને (કિત્વત્ ન થવાથી) શુષ્ થયે।

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ઇન્ધ્યસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ થી

કિત્વત્ (૨) જ-નશઃ... કરવા ૪/૩/૨૩ થી કરવા

(૩) નડીદ્દશીદ્ ૪/૩/૨૭ થી ન

(૪) ઋતૃષમૃષ ૪/૩/૨૪ થી સેદ

❧ વિશેષ :- ૦ સેદ ન ઇમ ઠર્ષુ ?

કરવા ઠરીને સેદ નથી માટે કિત્વત્ થતાં શુષ્ ન થયે

[૧૨૫૮]

(૧૭૩) સ્કન્દ સ્યન્દઃ ૪/૩/૩૦

★ વૃત્તિ :- આમ્માં કરવા કિદ્વજ સ્યાત્ । સ્કન્તવા સ્યન્તવા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્કન્દ અને સ્યન્દ પાતુઓને લાગેલા ત્ ઠારાદિ કરવા પ્રત્યયને કિત્વત્ ન સમજવે

સ્કન્દ - સ્કન્તવા - જઇને સ્યન્દ - સ્યન્તવા - ઝરીને

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કરવા ૪/૩/૩૦ (૨) ન ડીદ્દ શીદ્ ૪/૩/૨૭ થી ન (૩) ઇન્ધ્યસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ થી કિત્વત્

❧ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્ર જનેદ્ માટે છે.

જે સેદ હોયતો સ્યન્દિત્વા જ થાય

[૧૨૫૯]

(૧૭૪) ક્ષુધકિલ્પકુષ્ણગુધમૃદમૃદવદ વસઃ ૪/૩/૩૧

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષુધ-કિલ્પ-કુષ્ણ-ગુધ-મૃદ-મૃદ-વદ-વસઃ

★ વૃત્તિ :- એવામઘાનાં સેદ્ કરવા કિત્ સ્યાત્ । ક્ષુધવસ ઇતિ ઇટિ ક્ષુધિત્વા, ઉચિત્વા, ઉચિત્વા ।

■ રુદવિદમુપેતિ કરવાઃ કિત્વે, રુદિત્વા મુષિત્વા, ગૃહિત્વા, મુપ્ત્વા, પૃષ્ટવા । વૌ વ્યજ્જનાદેરિતિ વા કિત્વે, યુતિત્વા, યોતિત્વા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ષુધ્ વગેરે આઠ પાતુને લાગેલ

સેદ્ કરવા-કિત્વત્ સમજવે

૦ ક્ષુધ્-ક્ષુધિત્વા - શુખ્યો થઇને

૦ વદ - ઉચિત્વા = યોદીને

૦ વસ્ - ઉચિત્વા = વસીને

૦ કિલ્પ - કિલ્પિત્વા - રૂપેશ ઠરીને

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કરવા ૪/૩/૨૯

(૨) ઇન્ધ્યસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ થી કિત્વત્

(૩) ઋતૃષમૃષ ૪/૩/૨૪ થી સેદ

❧ વિશેષ :- ૦ કિદ્વત્ થવાથી ક્ષુધાદિ માં

શુષ્ ન થાય તેમજ વદ, વસ્, યજાદિ વચ્ચે થી ચતુ થયા

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ રુદ્ધિદમુવપદ સ્વપ્રવચ્છઃ સ ન્ ચ
૪/૩/૨૨ સળંગ સુત્રઃ ૧૦૧૪ ક્રાદિ ધાતુઓને લાગેલ
ક્રવા અને સન્ બંને કિદ્ ન સમજવા.

૦ રુદ્-રુદિત્વા - રાખને ૦ મુપ્-મુપિત્વા - ચોરીને
પ્રદ્-પ્રદિત્વા - પ્રહસ્ય કરીને, ૦ પ્રવ્દ-પ્રવ્દિત્વા - પૂછીને
૦ સ્વપ્-સ્વપિત્વા - સમને

૦ વૌ વ્યજનાદેઃ સન્ ચ અઘ્વઃ ૪/૩/૨૫ સળંગ સુત્ર
૧૦૨૧ બ્યંજનાદિ અને ઉપાન્ત્ય હ કે ઉવાળા ધાતુને
લાગેલ સેદ્ ક્રવા વિશેષે કિદ્ સમજવો.

૦ મુપ્-મુપિત્વા પક્ષે ચોતિત્વા - ટીપીને - કિદ્ ન થાય
તો ગુણ થાય.

[૧૨૫૦]

(૧૭૫) જનશોન્યુપાન્ત્યે તાદિઃ ક્રવા ૪/૩/૧૩

★ સુત્રપૃથક :- જ-નશઃ નિ-ઉપાન્ત્યે તાદિઃ ક્રવા

★ વૃત્તિ :- જનાવજોશ્વ ન્યુપાન્ત્યે તાદિઃ તાદિઃ ક્રવા બિદ્વા
સ્વાત્ રક્ત્વા, રજ્જ્વા, નાદ્વા, નંદ્વા

■ શ્રુત્યર્થ :- જ કારાન્ત ધાતુ તથા નજ ધાતુને
નુ ઉપાન્ત્યમાં હોતે છતે ત કારાદિ ક્રવા પ્રત્યય લાગ્યો
હોયતો તેને વિશેષે કિદ્ સમજવો.

૦ રજ્-રજ્જ્વા - રંગીને પક્ષે રક્ત્વા - રજ્જ્વા - રજ્જ્
ક્ત્વા = ચત્રકાપૂ પીત્, દિગમેશ પી કુ, કના સયોગે ન
નો હ - થતાં રજ્જ્વા પક્ષે રક્ત્વા માં નો વ્યજનસ્વાં
પો ઉપાન્ત્ય નુ નો લોપ.

૦ નજ્+ક્ત્વા-નજ્વા પક્ષે નંદ્વા નાથ પામીને નશોપુટિ
૪/૪/૧૦૮ પી નુ આગમ -યજવૃત્તવૃત્ત ૦ પી છનો પૂ થયો.

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) હ્યંચસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ પી
કિદ્ (૨) સ્વજ્ઞેના ૪/૩/૨૨ પી નશ

■ વિશેષ :- ૦ ન્યુપાન્ત્યે કેમ હયું

૦ મુજ્વા - આખને મુજ્+ક્ત્વા - ઉપાન્ત્ય નુ નથી
નિજ્વા - નિજ્ + ક્રવા

૦ ત કારાદિ કેમ હયું ?

નિમજ્-નિમજ્+યપ્-નિમાશ કરીને અર્ધી ક્રવા નો ચપ્
આદેશ થયો છે - અજિત્વા - આખને અજ્જ+ક્ત્વા છે

[૧૨૫૧]

(૧૭૬) કૃત્વમ્પ્રકૃશવજ્જલુચ્ચ થપા સેદ્ ૪/૩/૨૪

★ સુત્રપૃથક :- કૃ-ત્વ-મુશ-કૃશ-વજ્-લુચ્-
ચ - પાઃ સેદ્

★ વૃત્તિ :- યથાસંભવ ન્યુપાન્ત્યે સત્યેભ્યઃ સેદ્ ક્રવા કિદ્વા
સ્વાત્ કષિત્વા, અશિત્વા, ટુષિત્વા, ધિષિત્વા । મૃષિત્વા
મપિત્વા । કૃષિત્વા, કશિત્વા । વચિત્વા, વજિત્વા । લુચિત્વા,
લુજિત્વા । શ્લષિત્વા, શ્લન્ધિત્વા । ગ્રથિત્વા, ગ્રન્ધિત્વા ।
ગુપિત્વા, ગુપિત્વા ।

■ શ્રુત્યર્થ :- જત્ વગેરે ધાતુઓને તથા ન
ઉપાન્ત્યવાળા ચ કારાન્ત અને ક કારાન્ત ધાતુઓને સેદ્
ક્રવા વિશેષે કિદ્ થાય

૦ જત્-જતિત્વા પક્ષે અશિત્વા - બંધને

૦ ત્ષ - ત્ષિત્વા પક્ષે તપિત્વા - તરખીને

૦ મૃષ - મૃષિત્વા પક્ષે મપિત્વા - ચક્રત કરીને

૦ કૃષ - કૃષિત્વા પક્ષે કશિત્વા - પાતળું કરીને

૦ વજ્ - વજિત્વા પક્ષે વચિત્વા - બંધને

૦ લુચ્ - લુચિત્વા પક્ષે લુચિત્વા - દુર કરીને

૦ શ્લષ - શ્લન્ધિત્વા પક્ષે શ્લષિત્વા - શિથિલ થઈને

૦ ગ્રથ્ - ગ્રન્ધિત્વા પક્ષે ગ્રથિત્વા - ગૂંચને

૦ ગુપ્ - ગુપિત્વા પક્ષે ગુપિત્વા - ગૂંચીને

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) જનશોન્યુ ૪/૩/૨૩ પી
ન્યુપાન્ત્યે, ક્રવા (૨) સ્વજ્ઞેઃ ૪/૩/૨૨ પી નશ
(૩) હ્યંચસંયોગાત્ ૪/૩/૨૧ પી કિદ્વા

■ વિશેષ :- ૦ કિત્વ થાયતો ગુણ ન થાય
અને કિદ્ ન થાય તો ગુણ થાય

૦ કિદ્ થાય તો વ્યજનસ્વાં પી નુ લોપ થાય જેમાં
હ્યંચ નુ વચિત્વા

૦ ન - ઉપાન્ત્ય કેમ હયું ?

કેષિત્વા-ધિષા કરીને કૃષ્ ચ કારા, છે પણ ઉપાન્ત્યમાં નુ
નથી

૦ સેદ્ કેમ હયું ?

વજ્-વજ્જ્વા - બંધને - હદ ન લાગેતો ક્રવા લાગી
ઉપાન્ત્ય નુ લોપ થાય

[૧૨૫૨]

(૧૭૭) અનજઃ ક્રવો ચપ્ ૩/૨/૧૫૪

★ વૃત્તિ :- નજ્ વર્જીત્ પ્રવૃત્તમાત્ પરં ચક્રત્તપદં તદવચસ્વ
ક્રવો ચપ્ સ્વાત્ । પ્રકૃત્ય, પ્રશય । અનજ હ્યંચ કિપ્ સકૃત્વા

■ શ્રુત્યર્થ :- નજ્ સિચાળના અન્યથ વાળા
પૂર્વપદમાં પર જે ઉત્તરપદ ક્રવા પત્યય લાગું હોય તે
ક્રવા નો ચપ્ થાય છે.

૦ પ્રકૃત્ય-પ્રકરોગ કૃત્વા-પ્ર+કૃ+ત્વા=પ+કૃ+ત્+યપ્-પ્રસ્તુત કરીને

અહીં પ્ર-પૂર્વપદ છે - ઉત્તરપદમાં કૃ ને કર્તા લાગ્યો છે માટે આ સૂત્રથી ત્વ નો ચપ્ આદેશ થયો-અને પૂ-ફલ હોવાથી દ્રુવસ્ય તઃ પિતૃકૃતે ૪/૪/૧૧૩થી ત્ આગમ
૦ પ્રદાય-પ્રદાન કરીને-પ્ર+દા+ત્વા=પ્ર+દા+ય
૦ અ - નચ કેમ કહ્યું
અકૃત્વા-ન કૃત્વા હિતિ અકૃત્વા નહીં કરીને - નચ પૂર્વપદ છે માટે ચપ્ ન થયો

❧ વિશેષ :- ૦ અન્યપ કેમ કહ્યું ?

પરમકૃત્વા - ઉત્તમ કરીને અહીં પરમ્ એ અન્યપ નથી માટે ત્વા નો ચપ્ ન થાય.
૦ અલંકૃત્વા- કરીને શું ? (નહીં કરીને) અહીં સમાસ નથી માટે પૂર્વપદ-ઉત્તરપદ ન થાય તેથી ત્વા નો ચપ્ પશ્ય ન થાય - મૂષાદરક્ષેપે મલં ૦ ૩/૧/૪ થી ગતિ સંજ્ઞા ન થતાં સમાસ ન થાય

[૨૨૬૩]

(૧૭૮) લઘોર્ચપિ ૪/૩/૮૬

★ સૂત્રપૃથક :- લઘોઃ ચપિ

★ વૃત્તિ :- લઘોઃ પરસ્ય જેર્ચક્ય સ્યાત્ । પ્રશમય્ય ।

❧ વૃત્યર્થ :- લઘુ અક્ષર પછી આવેલા જિ નો ચપ્ પર છતાં અચ્ થાય છે.

૦ પ્રશમય્ય - શાંત કરીને પ્રશમ્+જિ+ચપ્=પ્રશમ્+અચ્+ચ =પ્રશમય્ય (મોડકમિયમિ ૦ ૪/૩/૫૫ થી શમ્ ના ઉપાન્ત્ય અ ની વૃદ્ધિ ન થાય)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) મામન્તાલુ ૦ ૪/૩/૮૫ થી અચ્
(૨) જેરનિટિ ૪/૩/૮૩ થી જેઃ

❧ વિશેષ :- ૦ લઘોઃ કેમ કહ્યું ?

પ્રતિપાદ્ય-પ્રતિપાદન કરીને પ્રતિપદ્+જિ+ચપ્- પ્રતિપાદિ - (જિણિ ૪/૩/૫૦ થી ઉપાન્ત્ય અ નો આ) આ થી પર જિ છે અને આ લઘુ અક્ષર નથી માટે જિ નો અચ્ ન થતાં જેરનિટિ થી જિ લેપ

૦ * લઘુ અક્ષરથી પર દહે છે - પશ્ય શમ્+જિ માં તો અ થી પર ન્ છે પછી જિ છે છતાં સત્ર લાગ્યું તે * વચન સામર્થ્ય થી થયું

[૨૨૬૪]

(૧૭૯) વાડ્ડત્તોઃ ૪/૩/૮૭

★ સૂત્રપૃથક :- વા - આત્તોઃ

★ વૃત્તિ :- આત્તોઃ પરસ્ય જેર્ચક્ય વા સ્યાત્ । પ્રાપય્ય । પ્રાપ્ય ।

મેહો વા પિત્ ચપિ । અપમિત્ય, અપમાય ક્ષેઃ ક્ષીઃ પ્રક્ષીય । ચપિ વાદો જગ્મ્ । પ્રજગ્ધ

❧ વૃત્યર્થ :- આત્તોઃ (માપ્-મણ્-૫/1307) પાતુથી પર જિ નો પરમાં ચપ્ આવે તો અચ્ વિદ્યે થાય છે.
૦ પ્રાપય્ય પક્ષે પ્રાપ્ત=પ્રાપ્ત કરાવીને-પ્ર+પ્રાપ્+અચ્+ચ =પ્રાપય્ય પક્ષે પ્ર+પ્રાપ્+જિ+ચપ્=(જેરનિટિ થી જિ લેપ) પ્રાપ્ય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) લઘોર્ચપિ ૪/૩/૮૬ થી ચપિ
(૨) મામન્તાલુ ૦ ૪/૩/૮૫ થી અચ્ (૩) જેરનિટિ થી- જેઃ

❧ વિશેષ :- ૦ આત્તોઃ કેમ કહ્યું ?

અપ્યાપ્-અપ્યાપીને અચિ+અ+જિ=(જીક્ષીજીઠઃ ૪/૨/૧૦ થી રહ નો મા, અર્ધિરીલી ૦ ૪/૨/૨૧ થી પૂ અપ્યમ અચિ+અપ્+જિ+ચપ્-(અહીં આપ્ પાતુ નથી પશ્ય આ +પ્ છે માટે સત્ર ન લાગે) જિ લેપ થઈ અપ્યાપ્ય થયું

★ શેષવૃત્તિ :- (૫૯) મેહો વા મિત્ ૪/૩/૮૮ ચપ્ લાગતા મેહ (મણ્ ૧/૬૦૩) નું મિત્ વિદ્યે થાય અપ્ +મે+ચ=(૧) અપ્+મિત્+ચ=અપમિત્ય પક્ષે (૨) અપ્+મા +ચ (આત્ત્યચ્ચરસ્ય થી ઇ નો આ) અપમાય પદે આપીને [૫૯૮]

(૬૦) ક્ષેઃ ક્ષીઃ ૪/૩/૮૯ ચપ્ લાગતા (મણ્-૧/10) ક્ષિ નું ક્ષી એવું દીધું ૩૫ થાય-પ્ર+ક્ષિ+ચપ્=પ્રક્ષીય - ક્ષીય થઈને [૫૯૯]

૦ ચપિ વાદો જગ્ધઃ ૪/૪/૧૬ ચપ્ પ્રત્યય લાગતા અચ્ નું અચ્ થાય (જુઓ અર્ણવ સૂત્ર ૧૧૮૭) પ્ર+અચ્+ચ=પ્ર+અચ્ + ચ = પ્રજગ્ધ - આપીને

[૨૨૬૫]

(૧૮૦) ચપિ ૪/૨/૫૬

★ વૃત્તિ :- યચ્ચાદીનાં ચપિ લુક સ્પાત્ । પ્રહત્ય ।

❧ વૃત્યર્થ :- (ચમ્-રમ્-નર્-ગમ્) હન્-મન્-વન્ અને તનાદિ મણ્-૯ ના પાતુઓને ચપ્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે (અન્ત્ય વ્યંજનનો) લેપ થાય છે

૦ પ્રહત્ય-હણીને પ્ર+હન્+ચપ્=પ્ર+હન્+ચ=પ્રહત્ય થયું (અહીં હન્ ના ન્ નો આ સૂત્રથી લેપ, પિત્ પ્રત્યય થી ત્ આગમ થયો) એ-ન-રી-તે

૦ મન્ - પ્રમત્ય, વન્ - પ્રવત્ય જગેરે થાય.

* વચન સામર્થ્યદિકેન...બૃહદ્વૃત્તિ ભા. ૨, પૃ. ૧૬૩

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) યમિરમિતમેગમે ૪/૨/૫૫
(૨) ગમહનજન...લુક્ ૪/૨/૪૪

❧ વિશેષ :- ૦ આ સૂત્ર ન્ કારાન્ત પાતુનેજ લાગુ પડે છે કેમકે વા મઃ ૪/૨/૧૭ સૂત્ર સી મ્ કારાન્ત પાતુને તે નિઃસ્વે લાગુ પડે છે - જુઓ સૂત્ર ૧૮૧
૦ યપ્ કેમ કહ્યું ?
હન્યતે - અહીં કય છે માટે ન્ ભોપ ન થાય.

[૧૨૫૬]

(૧૮૧) વાડમ. ૪/૨/૫૭

★ સૂત્રપૃથક :- વા અમઃ

★ વૃત્તિ :- યમ્વાદીનામમન્તાનાં યપિ વા લુક્ । પ્રત્યય, પ્રયમ્યા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- યમ્, રમ્, નમ્, ગમ્, અને તનાદિ ના મ્ કારાન્ત પાતુએને યપ્ પ્રત્યય લાગે ત્યારે મ્ નો ભોપ વિઠ્ઠલે થાય છે.

૦ યમ્-પ્રત્યય પહે પ્રયમ્ય વિશેષ અટકાવે-યમ્-મ્ કારા છે તેથી ભોપ થાયતો (હ્રસ્વસ્વ તઃ) યીત્ આગમ થશે એ-જ-રી-તે (રમ્) વિરમ્ય પહે વિરમ્ય વગેરે થાય

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) યમિરમિતમિમિ...તનાદેઃ ૪/૨/૫૫ (૨) ગમહનજન...લુક્ ૪/૨/૪૪ (૩) યપિ ૪/૨/૫૬

❧ વિશેષ :- ૦ યમાદિ અનુવૃત્તિ આગુ છે પણ મ્ કારાન્ત કહેતા સી ન્ કારા. પાતુ સી અનુવૃત્તિ સીવેક નથી

[૧૨૫૭]

(૧૮૧) નિમીશ્યાદિમેઙ્ઠલુલ્પકર્ત્ત્વે ૫/૬/૪૬

★ સૂત્રપૃથક :- નિમીશ્યાદિ-મેઙ્ઠઃ તુલ્પકર્ત્ત્વે

★ વૃત્તિ :- તુલ્પો વાર્ત્તવાર્ત્તિરેગ કર્તા યસ્ય તદ્વૃત્તિમ્યો નિમીશ્યાદિમ્યો મેઙ્ઠશ્ચ વાર્તાઃ સમ્બન્ધે કર્તા વા સ્યાત્ । આશ્વિગી નિમીશ્વ હસતિ । મુખાં વ્યાદાય સ્વપિતિ । અપમિત્ય યાચતે । આનાતુ પ્રતિદાતુ યાચતે ઇત્યર્થા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- તુલ્ય કર્તાના અર્થમાં વર્તતા એવા નિમીશ્વ વગેરે પાતુએ તેવજ મેઙ્ઠ પાતુ સી પર સંબંધમાં કર્તા પ્રત્યય વિઠ્ઠલે થાય છે (સંજ્ઞેપમાં કર્તા સંબંધક સૂત્રકુદન્ત છે-મે ક્રિયાએનો સમાન કર્તા હોય ત્યારે પરસ્પર સંબંધિત ક્રિયામાં પૂર્વક્રિયાને કર્તા થાય) ૦ અશ્વિગી નેમીશ્વ હસતે - આખે નો સી હપે નિમીશ્વ+કર્તા મનઃ કર્તા યપ્ ૭/૨/૧૫૪ થી યપ્ (ય) = નિમીશ્વ + ય = નિમીશ્વ

૦ મુખાં વ્યાદાય સ્વપિતિ - મુખ પહોળું કરીને સુવે છે. વ્યા + દા + કર્તા

૦ અપમિત્ય યાચતે - બદલામાં આપીને માગે છે. અપ + મેઙ્ઠ+કર્તા=(મેઙ્ઠે ચામિત્ ૪/૩/૮૮ થી મિત્ આદેશ થતો) અપ+મિત્+ય=ત્ આગમથી-અપમિત્ય

૦ કર્તા ન થાય અને હેતુ સૂચવતી ક્રિયા હોય ત્યારે તુમ્-અપમાતુ યાચતે - બદલામાં આપવા માટે માગે છે અપ+મેઙ્ઠ+તુમ્ - એ-જ-રી-તે - પ્રતિદાતુ

★ અનુવૃત્તિ :- નિવેધે અલમ્ ૫/૪/૪૪ થી કર્તા

❧ વિશેષ :- ૦ તુલ્ય કર્તા કેમ કહ્યું ?
વૈત્રસ્ય અશ્વિનિમિલને મૈત્રઃ હસતિ વૈત્રની આખ મીચાય છે -મૈત્ર હસે છે અને કર્તા બિન છે માટે કર્તા ન થાય

[૧૨૫૮]

(૧૮૩) નિવેધેડલં ચલ્લોઃ કર્તા ૫/૪/૪૪

★ સૂત્રપૃથક :- નિવેધે અલ - ચલ્લોઃ કર્તા

★ વૃત્તિ :- નિવેધાર્થયોરલં ચલ્લોઃપદયોર્વાર્તાઃ કર્તા સ્યાત્ અલં કર્તા । ચલુકર્તા ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નિવેધ અર્થવાળા અલમ્-ચલ્લ ઉપપદમાં હોય ત્યારે પાતુને કર્તા પ્રત્યય વિઠ્ઠલે થાય છે ૦ અલં કર્તા - કરીને શું ? (ન કરવું એવો અર્થ) અલમ્ +ક્ર+કર્તા એ-જ-રી-તે - ચલુકર્તા - કરીને શું ?

❧ વિશેષ :- ૦ પદ્યે-વાક્ય અલં કલિતેન - રડીને શું ? -કૃતાચ્છેઃ ૨/૨/૪૭ થી વૃત્તિયા

૦ નિવેધ કેમ કહ્યું ?

અલંકારઃ=અર્થકાર-અલં+ક્ર+અર્થ છે નિવેધ અર્થ નથી

[૧૨૫૯]

(૧૮૪) પરાવરે ૫/૪/૪૫

★ સૂત્રપૃથક :- પર - અવરે

★ વૃત્તિ :- અમિત્ ગમ્યે કર્તા વા સ્યાત્ । અતીત્ય અપ્રાપ્ય નદી ગિરિઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- પર અને અવર અર્થ જણાતો હોય તો કર્તા વિઠ્ઠલે થાય છે (પર) અતીત્ય નદી ગિરિઃ નદીથી પર પવંત અતિક્રમ્ય - નદી એળંગીને (અવર) અપ્રાપ્ય નદી ગિરિઃ નદીને પહોંચ્યા પૂર્વે પવંત (કર્તા નો ય થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- નિવેધે મલમ્ ૦ ૫/૪/૪૪ થી કરવા

❧ વિશેષ :- ૦ ૨૫૯

[૨૨૭૦]

(૧૮૫) રૂમ્ ચામીક્ષ્યે ૫/૬/૪૮

★ સુત્રપૃથક :- રૂમ્ ચ આમીક્ષ્યે

★ વૃત્તિ :- ચામીક્ષ્યે પરકાઠેન તુલા કટુંકે પ્રાક કાલેઽર્થે ધાતોઃ રૂમ્ કર્તા ચ સ્યાત્ । મેઝં મેઝં યતિ મુરજા મુરજા વ્રજતિ ।

■ ઘટારેતિ ના લીધે ઘાટઘટપ/ઘટમ્ ઘટમ્ । આમીક્ષ્યવ્યક્તય દિર્ઘાચનમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ચામીક્ષ્ય - વારંવાર અર્થમાં પરકાળની તુલ્યતા વાળા એવા પ્રાક કાલ અર્થમાં વર્તતા ધાતુથી ધાતુનો સંબંધ હોતોછો રૂમ્ અને કર્તા પ્રત્યય થાયછે (સંક્ષેપમાં મે ક્રિયા હે.૫-૫.૨૫૨ સંબંધ હે.૫-સમાન કર્તા હે.૫-પૂર્વકાળની ક્રિયા વારંવાર થતી હે.૫ તેને રૂમ્ અને કર્તા થાય) મેઝં મેઝં યતિ વારંવાર ખાંડને ભજી-મુજ-રૂમ્=મેઝમ્

મુજ એ પ્રાકકાલની ક્રિયા છે-યા જવું એ પરકાળની ક્રિયા છે રૂમ્ માં જમ્ છે કર્તાતુમ્ થી અન્ય થતાં વિભક્તિ લેાપ થશે (અપ્યવસ્ય)

મુક્તા મુરજા વ્રજતિ - વારંવાર ખાંડને ભજી-મુજ + કર્તા = મુજ + ર્તા

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) પ્રાકકાલે ૫/૪/૪૭

(૨) નિમીલ્યાદિ ૦ ૫/૪/૪૬ થી તુલ્યકટુંકે

(૩) નિવેધે મલમ્... ૫/૪/૪૪ થી કરવા

❧ વિશેષ :- ૦ ચ કારથી કર્તા ની અનુવૃત્તિ લીધી છે

■ શેષવૃત્તિ :- ૦ ઘટારે દ્વિત્વઃ ૪/૨/૨૪ થી દ્વિત્વ ઘટમ ઘટમ પક્ષે ઘટમ ઘટમ

૦ આમીક્ષ્યની અભિન્યક્તિમાં મે વ્યવથાય છે મૃશા-મીક્ષ્ય મલિચ્છદ્ દ્વિઃ ૭/૪/૪૩ થી મે વપત મે વપમ

[૨૨૭૧]

(૧૮૬) અન્યથૌર્ગમ્યમિયમઃ ક્રોધોઽનર્થકાત્ ૫/૬/૫૦

★ સુત્રપૃથક :- અન્યથા-એવમ્-કથમ્-ઇથમ્ ક્રોધઃ અનર્થકાત્

★ વૃત્તિ :- અન્યથા-એવમ્-કથમ્-ઇથમ્ પરતુલા કર્તાત્ ક્રોધોઽનર્થકાત્ ધાતોઃ સમ્યગ્ રૂમ્ ના સ્યાત્ । અન્યથાકારં, એવંકારં કથંકારં, ઇથંકારં મુદ્ધકતે ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અન્યથા-એવમ્-કથમ્-ઇથમ્ અર્થ

થી ૫૦ : હેમાં તુલ્ય કર્તાંક અર્થવાળા અનર્થક ક્રાતુ થી ધાતુનો સંબંધ હોતોછો રૂમ્ પ્રત્યય વિદ્યે થાય (અન્યથા બજેરે ચારેમાં ક્રાતુનો અર્થ સમાવિષ્ટ હોવાથી ક્રાતુ અનર્થક થશે)

૦ અન્યથાકારં મુદ્ધકતે - ઉદ્ધ (માથું) કરીને ખાયછે

૦ એવંકારં - એમ કરીને ૦ કથંકારં - કેમ કરીને

૦ ઇથંકારં - આમ કરીને -

અન્યથા+ક્રા+રૂમ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) રૂમ્ ૦ ૫/૪/૪૮ થી રૂમ્ (૨) નિમીલ્યાદિ ૦ ૫/૪/૪૬ થી તુલ્યકટુંકે (૩) પ્રાકકાલે ૫/૪/૪૭

❧ વિશેષ :- ૦ રૂમ્ પ્રત્યય છે આમીક્ષ્ય અર્થ નથી માટે દિવ્યત ન થાય

૦ રૂમ્ ન થાયતે પક્ષે કર્તા - અન્યથા કર્તા

૦ અનર્થક કેમ કરું ?

અન્યથા કર્તા શિરો મુદ્ધકતે - ઉદ્ધ કરીને માથું ખાયછે અહીં ક્રોધો સંબંધ માથા સાથે છે માટે રૂમ્ ન થાય

[૨૨૭૨]

(૧૮૭) સ્વાદુર્થાદ દીર્ઘાત્ ૫/૬/૫૩

★ સુત્રપૃથક :- સ્વાદુ અર્થાત્ અ-દીર્ઘાત્

★ વૃત્તિ :- સ્વાદુર્થાદ દીર્ઘાત્ વ્યાપ્યાત્ પરસ્માત્પ્રત્યક્-ત્વંકાર્ ક્રોધો ધાતોઃ સમ્યગ્ રૂમ્ ના સ્યાત્ । સ્વાદુક્કારં મૃદુક્કારં મુદ્ધકતે । પક્ષે સ્વાદુ કર્તા

■ વિદુર્મુખ્યઃ કાતસ્ત્યેજમ્ । અતિથિ વેદં મોજયતિ । કન્યાદર્શ વરયતિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- સ્વાદિષ્ટ અર્થવાળા એવા અને અન્ટે દીર્ઘસ્વર વચરના ક્રમથી પરતુલ્ય કર્તાંક અર્થવાળા ક્રાતુથી ધાતુનો સંબંધ હોતો છે રૂમ્ વિદ્યે થાયછે. સ્વાદુક્કારં મુદ્ધકતે - સ્વાદિષ્ટ કરીને ખાયછે-સ્વાદુક્+ક્રા+રૂમ્ વિદ્ પ્રત્યય છે માટે વિવ્યવચયા થી ન આભય=સ્વાદુક્+કાર+અમ્ પક્ષે સ્વાદુ કર્તા (કર્તા પ્રત્યય) ૦ મૃદુક્કારં મુદ્ધકતે

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) શામે વ્યાપ્યાત્ ૫/૪/૫૨ થી વ્યાપ્યાત્ (૨) રૂમ્ ચામીક્ષ્યે ૫/૪/૪૮ થી રૂમ્ (૩) અન્યથા એવમ્ ૦ ૫/૪/૫૦ થી ક્રોધઃ

❧ વિશેષ :- ૦ સ્વીકૃતિ કેમ કરું ?

સ્વાદી કૃત્વા યથા મુક્તે સ્વાદિષ્ટ રીતે રાખી આપણે અહીં યથામૂલ્ય ધીરંરાર છે માટે પ્રાકટલે થી કૃત્વા થયો (સ્વાદી - સ્વીકૃતિ હી લાગીને થયું છે)

❧ શબ્દવૃત્તિ :- (૬૧) વિદ્વદ્ગમ્યઃ કાલસન્ધેનમ્ ૫/૪/૫૪ ક્રમાંથી પર વિદ્ અને દશને નમ્ પ્રત્યયવૃત્તિ અર્થ માં વિદ્વદ્ગમે થાય છે - અતિથિ વેદ મોજવતે અતિથિ જાણીને જમાડે છે (જે-જે અતિથિ છે તે સર્વને) - વિદ્+નમ્=વેદમ્ ૦ કન્યાદર્શ વરવતિ - કન્યા જાણીને પરજીવે છે (જેને જેને કન્યા રૂપે જુએ તે સર્વને) દશ+નમ્=દશમ્ [૬૦૦]

[૧૨૭૩]

(૧૮૮) વ્યાપ્યાચ્છેચાત્ ૫/૪/૭૧

★ સૂત્રપૃથક :- વ્યાપ્યાત્ ચ દ્વાત્

★ વૃત્તિ :- વ્યાપ્યાત્ કૃત્વોપમાનાત્ પરાદ્ ધાતોસ્ત્થૈવ સમ્પન્ને નમ્ વા સ્યાત્ । સુવર્ણલેખાયં નિહિતઃ । કાકનાશં નષ્ટઃ

❧ એવં યાવજીવમ્વીતે । શુક્રમેળં વિનષ્ટિ । જીવમ્ગ્રહં ગૃહ્ણતે દશ્યાદશ્યાદયાડપિ યથાયોગં નમ્ પ્રત્યયાન્તા જોયા

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ઉપમાનાથી ક્રમાં અને ઉપમાના વાળી ક્રમાંથી પર ધાતુનેજ તેજ ધાતુનો સંબંધ હોતોછતે નમ્ પ્રત્યય વિકલ્પે થાય છે.

(ક્રમં) સુવર્ણ લેખાયં નિહિતઃ સોનાની પેઠે સ્થાપિત ક્યેયો નિહિતમ્ - નિ+ધા=(ધાવાઃ ૪/૪/૧૫ થી) હિ=નિહિતઃ (નિ+ધા+નમ્)

(કર્તા) કાક નાશં નષ્ટઃ કાકમાની પેઠે નાસી ગયો નશ્+નમ્

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) કૃત્વઃ જીમુસ્વાત્ ૫/૪/૬૬ થી કૃત્વઃ (૨) વિદ્વદ્ગમ્યઃ ૫/૪/૫૪ થી નમ્

❧ વિશેષ :- ૦ હવ એટલે ઉપમાના

❧ શેષવૃત્તિ :- (૬૨) યાવતો વિન્દ જીવઃ ૫/૪/૫૫ અતિથયતા સ્વયઃ ક્રમંરપ યાવત્ પછી વિન્દ અને જીવ ધાતુઓને નમ્ પ્રત્યય તુલ્યકર્તા અર્થમાં થાય છે

૦ યાવજીવમ્ અધીતે - જ્યાં સુધી જીવે ત્યાં સુધી જીવે છે - જિવ્-નમ્ [૬૦૧]

૧૩) શુક્ર-ચૂર્ણ-રુક્ષાન્ પિવત્સન્યૈવ ૫/૪/૧૦ ક્રમાં વારક રપ શુક્ર-ચૂર્ણ અને રુક્ષ શબ્દોથી પર વિધાતુ ને નમ્ વિકલ્પે થાય છે.

૦ શુક્રમેળં વિનષ્ટિ શુક્ર થાય તે રીતે (વરુને) પિત્તેષે વિષ્ + નમ્ [૬૦૨]

(૬૬) કૃમ્મ મહઃ અકૃત્-જીવાત્ ૫/૪/૬૧ ક્રમાં મહઃ અકૃત્ અર્થમાં પર ક્ર ધાતુ અને જીવ અર્થમાં પર ગ્રહ ધાતુ હોય અને તેજ ધાતુ અર્થે સંબંધ હોય તો નમ્ વિકલ્પે થાય જીવમ્ગ્રહં ગૃહ્ણતિ-જીવતો પકડે છે. ગ્રહ+નમ્ [૬૦૩]

કૃત્વાદિ અધિકાર સમાપ્ત

[૧૨૭૪]

લાવ-ક્રમંભુ; પાંચ કૃત્ય પ્રત્યયો

સક્રમંક ધાતુને ક્રમં અર્થમાં અને અક્રમંક ધાતુને લાવે અર્થમાં કૃત્ય પ્રત્યય લાગી કૃત્ય (વિવરથ) ફક્ત થાય છે સ્વઃ - તે કૃત્યાઃ ૫/૧/૪૭ થી ધ્યન્ તત્ત્વ-અતીત-ય-ક્યપ્ ની કૃત્ય કરા

(૧૮૮) ક્ર વર્ણ વ્યજ્જનાદ્ ધ્યન્ ૫/૧/૧૭

★ વૃત્તિ :- ક્ર વર્ણનાદ્ વ્યજ્જનાન્તાઞ્ચ ધાતેઃ ધ્યન્ સ્યાત્ કાર્યમ્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ક્ર વર્ણનાન્ત અને વ્યજ્જનાન્તા ધાતુવ ધ્યન્ (ય) પ્રત્યયે થાય છે

૦ કૃ+ધ્યન્=કાર+ય=કાર્યમ્ - કરવા જેવું

❧ વિશેષ :- ૦ ન હાર-કરેડનિટ ૪/૧/૧૧ ના વિશેષ અર્થમાં છે જેમકે પચ્+ધ્યન્=પાકવમ્-રાંધવાજેવું ૦ ન હાર વૃદ્ધિ માટે છે - (ઙિગતિ)

[૧૨૭૫]

(૧૬૦) વચોડશ્વદ્ નામિન ૪/૧/૧૧૯

★ સૂત્રપૃથક :- વચઃ અ શ્વદ્ નામિન

★ વૃત્તિ :- અશ્વદ્સંજ્ઞાયાં વચેઽર્ધ્વણિકો ન સ્યાત્ । વાચ્યમ્ । શ્વદ્સંજ્ઞાયાં તુ વાચ્યમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- અશ્વદની કેમ પ્રકરણી જાણ ના અર્થને ન સૂચવતું એવું વચ્ ધાતુથી બનેલ ધ્યન્ પ્રત્યયાન્ત નામ હોયતો જ નો કૃ થાય નહીં

૦ વાચ્યમ્-વચ્ + ધ્યન્ = કહેવાતું

૦ અશ્વ સંજ્ઞામાં વાચ્યમ્ થાય વચ્+ધ્યન્ તું વાક્+ય થયું - વાક્ય અશ્વ બને

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) વતેડનિટ વચોઃ કમો વિતિ ૪/૧/૧૧૧ થી વચઃ કઃ (૨) ન તજ્ઞા ગતૌ ૪/૧/૧૩ થી ન (૩) ૪/૧/૧૧૫ થી ધ્યન્

❧ વિશેષ :- ૦ વાક્ય-સંક્ષિપ્તજનમ્ । ક્યારે વાક્યમ્

[૧૨૭૬]

(૧૯૧) નિપ્રાલુજઃ શક્યે ૪/૧/૧૧૬

★ સૂત્રપૃથક :- નિ-પ્રાદ્ યુજઃ શક્યે

★ વૃત્તિ :- આમ્નાં યુજઃ શક્યે ગમ્યે ધ્વણિ ગો ન સ્થાત્ । નિયોજ્યઃ પ્રયોજ્યઃ શક્યઃ ઇતિ કિમ્ । નિયોજ્ય

❧ વૃત્ત્યર્થ :- નિ અને પ્ર પછી આવેલા યુજ્ઞ ધાતુને 'શક્ય' અર્થે જણાવેલો હોય ત્યારે ધ્વણ પ્રત્યય ભાગતા જ નો ગૂ ન થાય

0 નિયોજ્ય = નિ+યુજ્+ધ્વણ્ = નિ+યોજ્+ય = જોડાવાને શક્ય એ-જ-રી-તે પ્રયોજ્યઃ = પ્રયોજવાને શક્ય

0 શક્ય કેમ કહ્યું ?

નિયોગ્યઃ = નિ+યુજ્+ધ્વણ્ = હુકમ આપવાને યોગ્ય-શક્ય અર્થે નથી માટે જ નો ગૂ થયો

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ક્તેડનિટ ચ્જોઃ કમ્પો ધિતિ ૪/૧/૧૧૧ થી જા ગઃ (૨) ન વચ્ચેઃ ૪/૧/૧૧૩ થી ન (૩) ઇ ણિ ૪/૧/૧૧૫

❧ વિશેષ :- 0 શકતાદેઃ કૃત્યાશ્ચ ૫/૪/૩૫ થી ધ્વણ પ્રત્યય

[૨૨૭૭]

(૧૯૨) મુજો મક્ષ્યે ૪/૧/૧૧૭

★ વૃત્તિ :- મક્ષ્યેડર્થે મુજો ધ્વણિ ગો ન સ્થાત્ । મોજ્યં પયઃ । અપક્ષ્યે તુ મોગ્યા મૂઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- 'લક્ષ્ય' અર્થવાળા મુજ્ઞ ધાતુને 'ધ્વણ' પ્રત્યય જણાવેલો હોય ત્યારે જ નો ગૂ ન થાય

0 મોજ્યં પયઃ ખાવા લાયક હુકમ મુજ્ઞ + ધ્વણ

0 અમક્ષ્ય અર્થમાં ગૂ થાય મોગ્યા મૂઃ મોગ્યવા લાયક પૃથ્વી-મુજ્ઞ+ધ્વણ્=મોગ્ય+ય (મુ નો યુજ્ઞ, જ નો ગૂ થયો)

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ક્તેડનિટ ચ્જોઃ કમ્પો ધિતિ ૪/૧/૧૧૧ થી જા ગઃ (૨) ન વચ્ચેઃ ૪/૧/૧૧૩ થી ન (૩) ઇ ણિ ૪/૧/૧૧૫

❧ વિશેષ :- 0 રપટ

[૨૨૭૮]

(૧૯૩) ત્યજ્યજપ્રવચઃ ૪/૧/૧૧૮

★ સૂત્રપૃથક :- ત્યજ્ઞ યજ્ઞ પ્ર - વચઃ

★ વૃત્તિ :- એમાં ધ્વણિ કમ્પો ન સ્થાતામ્ ત્યાજ્યં, યાજ્યં, પ્રવચ્યઃ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- ત્યજ્ઞ, યજ્ઞ, પ્ર+વચ્ઞ ધાતુને ધ્વણ પ્રત્યય ભાગતા જ નો ક અને જ નો ગૂ ન થાય

0 ત્યાજ્યમ્-ત્યજ્ઞ+ધ્વણ્=ત્યાજ્+ય=તજવાને લાયક

એ-જ-રી-તે યાજ્યમ્=યજ્ઞ+ધ્વણ્=પૂજવા લાયક

★ અનુવૃત્તિ :- (૧) ક્તેડનિટઃ ચ્જોઃ કમ્પો ધિતિ ૪/૧/૧૧૧ થી ચ્જોઃ કમ્પો (૨) ન વચ્ચેઃ ૪/૧/૧૧૩ થી ન (૩) ઇ ણિ ૪/૧/૧૧૫

❧ વિશેષ :- 0 પ્રવચ્ચિ કેમ ?

અવચ્ચિ સંજ્ઞાને ઉપસર્ગના નિયમને માટે પ્ર પૂર્વે રનો વચ્ચે હોયતો જ ક ન થાય અન્ય ઉપસર્ગોમાં નિષેધ છે

0 ઙિણિ થી ઉપાન્ત્ય મ ની વૃદ્ધિ થઈ

[૨૨૭૯]

(૧૯૪) ઉવર્ણાદાવચ્ચકે ૫/૧/૧૯

★ સૂત્રપૃથક :- ઉવર્ણાદ્ આવચ્ચકે

★ વૃત્તિ :- અવચ્ચકે માટે ચોટ્યે ઉવર્ણાદ્ ધાતોર્ધ્વણ્ સ્થાત્

❧ વૃત્ત્યર્થ :- 'અવચ્ચક' અર્થે અવચ્ચક વર્ણના અર્થે જણાવેલો હોયતો ઉવર્ણાદ્ ધાતુને ધ્વણ પ્રત્યય થાય (ઉદા સૂત્રઃ ૧૯૫ માં)

★ અનુવૃત્તિ :- કઠર્ણજ્ઞાતાદ્ ધ્વણ્ ૫/૧/૧૭ થી ધ્વણ

❧ વિશેષ :- 0 ઉદા સૂત્રઃ ૧૯૫ માં જેમકે લઘ્યમ્-લ્+ધ્વણ્=લો+ય=લઘ્યમ્ અવચ્ચક લઘ્વા જેવું-એ-જ-રી-તે લ્+ય=લઘ્યમ્

0 આવચ્ચકે કેમ કહ્યું ?

લઘ્યમ્ - લ્ + ય (ય એન્તાઃ ૫/૧/૨૮)

[૨૨૮૦]

(૧૯૫) કૃત્યેડવચ્ચમો લુક ૩/૨/૧૩૮

★ સૂત્રપૃથક :- કૃત્યે અવચ્ચમો લુક

★ વૃત્તિ :- કૃત્યાન્તે ઉત્તરપદેડવચ્ચમો લુક સ્થાત્ ।

અવચ્ચલઘ્યમ્ ।

❧ ધ્વગાવચ્ચકે ચ્જોઃ કમ્પો ન સ્થાતામ્ અવચ્ચવાચ્ચ અવચ્ચવચ્ચન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કૃત્ય પ્રત્યયાન્ત ઉત્તરપદે હોય ત્યારે અવચ્ચમ ના મૂ નો લોપ થાય છે.

0 અવચ્ચ લઘ્વાચ્ચ-લઘ્વા જેવું - અવચ્ચમ્=લ્+ધ્વણ્ (અહીં - ૫/૧/૧૯ થી ધ્વણ થયો છે)

❧ વિશેષ :- 0 કૃત્ય પ્રત્યયોઃ :- ધ્વણ તન્વ

અનીય, ચ કયપ્

0 કૃત્ય કેમ કહ્યું ?

અવચ્ચમ્ લઘ્વાચ્ચઃ અવચ્ચ માં ન રો અવચ્ચ+લ્+ધ્વણ્-કૃત્ય પ્રત્યય નથી માટે મૂ લોપ ન થયો

0 પઠ્ઠાડન્વસ્ય પરિભાષા ભાગીને મૂ લોપ થયો છે

■ **શેષવૃત્તિ :-** (૬૫) ધ્યણ્યાવશ્યકે ૪/૧/૧૧૫ અવશ્ય કરવું એવા અર્થ સાથે સંનિવિત ધ્યણ પ્રત્યય લાગ્યો હોય ત્યારે જ જ નો કગ ન થાય.

0 અવશ્ય યાચ્યમ્-અવશ્યમ્+યાચ્+ધ્યણ (૫/૧/૧૭ થી) = (૩/૨/૧૨૮ મૂ લોપ) અવશ્ય+યાચ્ય=અવશ્ય યાચ્યમ્ અવશ્ય માંગવા જેવું

0 અવશ્ય રજ્ઞ્યમ્-અવશ્ય રંજવા જેવું રજ્ઞ+ધ્યણ [૬૦૪]

[૧૨૮૧]

(૧૬૬) તત્ત્વાડનીયૌ ૫/૧/૨૭

★ સૂત્રપૃથક :- તત્ત્વ જ્ઞનીયૌ

★ વૃત્તિ :- ઘાતોરેતો સ્તઃ । કર્તવ્યઃ, કરણીયઃ કટઃ ।

■ **વૃત્ત્યર્થ :-** વાતુને તત્ત્વ-જ્ઞનીય પ્રત્યય થાય છે.

0 કર્તવ્યઃ=કૃ+તત્ત્વ=કર+તત્ત્વ = કરવા યોગ્ય

0 કરણીયઃ કટઃ = કાઠડી કરવા યોગ્ય છે કૃ+જ્ઞનીય - કર + જ્ઞનીય

■ **વિશેષ :-** 0 ૨૫૪

[૧૨૮૨]

(૧૯૭) ય એન્નાતઃ ૫/૧/૨૮

★ સૂત્રપૃથક :- ય એન્ ચ્ આતઃ

★ વૃત્તિ :- સ્વરાન્તાદ્ઘાતોર્યઃ સ્યાત્ । જ્ઞાત એન્ચ । ચેયમ્, દેયમ્ ।

■ **વૃત્ત્યર્થ :-** સ્વરાન્ત વાતુને “ય” પ્રત્યય થાય છે આ કારાન્ત વાતુના આ નો દ થાય છે - ચેયમ્-ચિ+ય = (યુષ) ચે+ય - જંમ્બ કરવા યોગ્ય

0 દેયમ્ - દા+ય = (આ સૂત્રથી) દે+ય = દેવા યોગ્ય

■ **વિશેષ :-** 0 ઋષર્ણ વ્યજ્ઞનાદ્ ધ્યણ ૫/૧/૧૭ થી ઋવર્ણાન્ત વાતુને ધ્યણ થાય છે માટે આક્રીની સ્વરાન્ત વાતુને ય પ્રત્યય થાય તેમ સમજવું

0 લૂ નું લ્લદમ્ કેમ થયું

વ્યક્તે ૧/૧/૨૫ થી અવ્ આદેશ થતા લૂ+ય=લ્લ+ય થયું

[૧૨૮૩]

(૧૯૮) શક્તિ કિચકિયતિશસિસહિયજિમ્મજિ પવર્ગાન્ ૫/૧/૨૯

★ સૂત્રપૃથક :- શક્તિ-તક્તિ-ચતિ-યતિ-શસિ-સહિ-યજિ-મ્મજિ પ-વર્ગાન્

★ વૃત્તિ :- એન્થોડષ્ટાશ્ચઃ પવર્ગાન્તાચ્ચઃ સ્યાત્ । શક્ય ગમ્યમ્ ।

■ **વૃત્ત્યર્થ :-** શક્-તક્ (હમ્બું), ચત્ (માંગું)

ચત્ (પ્રમાસ), શમ્ (પ્રશંસા), સહ (સહેવું) યજ્ (પૂજવું) મજ્ (ભજવું) વાતુઓને તથા પવર્ગાન્-ત વાતુઓને ‘ય’ પ્રત્યય થાય છે.

0 શક્યમ્ - શક્ + ય = શક્ય

0 ગમ્યમ્=ગમ્+ય (વર્ગાન્ત વાતુએ) ગમન કરવા યોગ્ય એ-જ-રી-તે તક્ચમ્, ચત્યમ્ બગેરે થાય

★ અનુવૃત્તિ :- ય એન્નાતઃ ૫/૧/૨૮ થી ય

■ **વિશેષ :-** 0 પવર્ગાન્ત-પ, ફ, ષ, મ્, મ્ અન્તે હોય તે

0 ધ્યણ પ્રત્યયનો અપવાદ કરે છે

0 બહુલતાએ ક્યારેક ધ્યણ પશ્ચ થાય જેમકે રજ્ઞ - જ્ઞાજ્યમ્ - પૂજવા યોગ્ય

[૧૨૮૪]

(૧૯૯) યમમદગદોડનુપસર્ગાન્ ૫/૧/૩૦

★ સૂત્રપૃથક :- યમ-મદ-ગદોડ અનુપસર્ગાન્

★ વૃત્તિ :- એન્થોડનુપસર્ગેન્થો યઃ સ્યાત્ । યમ્, મદ્, ગદ્યમ્

■ **વૃત્ત્યર્થ :-** ઉપસર્ગ રહિત એવા યમ, મદ, ગદ વાતુઓને ય પ્રત્યય થાય છે

0 યમ્યમ્ - યમ્ + ય = નિવૃત્તિને યોગ્ય

0 મદ્યમ્ - મદ્ + ય - મદ

0 ગદ્યમ્ - ગદ્ + ય = ગદ

★ અનુવૃત્તિ :- ય એન્નાતઃ ૫/૧/૨૮ થી ય

■ **વિશેષ :-** 0 અનુપસર્ગ કેમ કહ્યું

આયામ્યમ્ - લાંબુ કરવા યોગ્ય - આ+યમ્+ધ્યણ-ઉપસર્ગ રહિત ધ્યણ પ્રત્યય થાય.

0 બહુલમ્ અધિહારથી ક્યારેક ઉપસર્ગ રહિત વાતુને પશ્ચ ય લાગે 0 નિયમ્યમ્ નિ+ચમ્+ય

0 * અનુપસર્ગથી ૫૨ વાતુને યમ્ લાગ્યો એ ક્રોધ વિપરીત નિયમ નથી પશ્ચ-અહીં શક્તિ તર્કિ ૦ ૫/૧/૨૯ નું ઉપસર્ગ વાળા બગરના બન્નેને ય લાગતો હતો તેનું ૫૫ મહજ્ કરવાનું નથી માટે માત્ર નિયમને માટે સૂત્ર છે કે ઉપસર્ગ રહિત વાતુને ય લાગે - * છતાં નિયમ્યમ્ થયું તે બહુલા અધિહારથી સમજવું

[૧૨૮૫]

(૨૦૦) ક્ષય્યજય્યૌ શક્તૌ ૪/૩/૯૦

★ સૂત્રપૃથક :- ક્ષય-જય્યૌ શક્તૌ

• • • • •

* 1 પવર્ગાન્ત ૦ શ્રુહૃવૃત્તિ ભા. ૨. ન્યાસ પ. ૨૧૫

* 2 નિયમ્યમ્ - પંચમોડષ્ટાય ન્યાસ પ. ૨૧

★ **વૃત્તિ** :- શક્તૌ ગમ્યાયામેતૌ નિપાતૌ ક્ષયૌ વ્યાધિઃ
જયઃ શત્રુઃ

■ **ક્રયઃ ક્રયર્થો** । ક્રયાય પ્રચારિતઃ ક્રયોડયઃ

❧ **વૃત્યર્થ** :- “શક્તૌ” શબ્દ અર્થ ગમ્યમાન
હોય ત્યારે જિ અને જિ ધાતુને ય પ્રત્યય લાભતા ક્ષય
અને જય નિપાતન કરાયછે

0 જિ+ય=ક્ષય - ક્ષીણ કરી શબ્દ વ્યાધિ

0 જિ+ય=જય - જિતવે શબ્દ હોય તેવા શત્રુ

❧ **વિશેષ** :- 0 અન્ત્ય ઇ નો અર્થ આદેશ
નિપાતન કર્યો છે

0 ય એચાતા ૫/૧/૨૮ થી ય પ્રત્યય

0 શક્તાદેઃ ક્રયાશ્ચ ૫/૧/૩૫ થી ય

0 શક્તૌ કેમ કહ્યું ?

અદેઃ લેયમ્ - ચૌડ્યતા અર્થમાં મય્ આદેશ ન થય

■ **શેષવૃત્તિ** :- (૬૬) ક્રયઃ ક્રયર્થો ૪/૩/૯૧ ક્રી
ધાતુને ય લાગે ત્યારે વેચનાના અર્થમાં અન્ત્યનો મય્
આદેશ થાયછે. - ક્રી+ય=ક્રય+ય=ક્રયઃ. [૧૦૫]

[૨૨૮૪]

(૨૦૧) નામ્નો વદઃ કયપ્ ચ ૫/૧/૩૫

★ **સૂત્રપૃથક** :- નામ્નઃ વદઃ કયપ્ ચ

★ **વૃત્તિ** :- અનુપસર્ગાન્નામ્નઃ પરાદ્વદેઃ કયપ્થૌ સ્વાતામ્
બ્રહ્મોચમ્, બ્રહ્મવચમ્ ।

❧ **વૃત્યર્થ** :- ઉપસર્ગ સ્વિકારના નામથી પર વદ
ધાતુને કયપ્ અને ય પ્રત્યયો થાયછે

0 બ્રહ્મોચમ્-બ્રહ્મ વચન બ્રહ્મ+વદ્+કયપ્=(યનાદિ વચેઃ થી
ચત્) બ્રહ્મ+વદ્+ય થશે.

0 બ્રહ્મ + વદ્ + ય = બ્રહ્મવચમ્

★ **અનુવૃત્તિ** :- (૧) યમમદગદો ૦ ૫/૧/૩૦ થી
અનુપસર્ગાત્ (૨) ય એચાતાઃ થી ય

❧ **વિશેષ** :- 0 અનુપસર્ગ કેમ કહ્યું ?

0 પ્રજાચમ્-પ્રજ્ઞે-પ્રોજવા જેવું - ઉપસર્ગના માટે ઘણું થયો

0 નામ્નઃ કેમ કહ્યું ?

વાચમ્ = વાચ, નામથી પા નથી માટે ઘણું

[૨૨૮૭]

(૨૦૨) હત્યામૂયં માવે ૫/૧/૩૬

★ **વૃત્તિ** :- અનુપસર્ગાન્નામ્નઃ પરાવેતૌ માવે કયવન્તૌ
નિપાતૌ । બ્રહ્મહત્યા, દેવમૂયં ગતઃ

❧ **વૃત્યર્થ** :- ઉપસર્ગ રહિત એવા નામથી પર

હત્યા તથા મૂય શબ્દો ભાવ અર્થમાં કયપ્ પ્રત્યયાન્ત નિપાતન
કરાયા છે

0 હત્યા - હત્યા - હન્+કયપ્ (જ નો ત્ થયો)

0 દેવમૂયં ગતઃ - દેવપણું પામે - દેવ+મૂ+કયપ્

★ **અનુવૃત્તિ** :- (૧) નામ્નઃ (વદઃ) કયપ્

(૨) યમમદગદો ૦ ૫/૧/૩૦ થી અનુપસર્ગાત્

❧ **વિશેષ** :- 0 માવે કેમ કહ્યું ?

અષ્ટાત્યા-તેણી કુતરા વડે હણવા થોડા છે (દ.ણ) જ્ઞ+હન્
+ઘણ (ઙિગિતિ ધાત્ ૪/૩/૧૦ થી ધાત્) કમ્ છે માટે કયપ્
ન લાગે

0 અનુવ્રમ અધિનામથી હન્ ને માવ અર્થમાં ઘણું ન થય

0 નામ :- અષ્ટાતુવિમક્તિ વાક્યમર્થક્રત્તમ

[૨૨૮૮]

(૨૦૩) અગ્નિચિત્યાલેયમૃષોઘો ૫/૧/૩૭-૩૮

★ **સૂત્રપૃથક** :- માગ્નચિત્યા (કય) લેયમૃષોઘો (૩૮)

★ **વૃત્તિ** :- એતે નિપાત્યાઃ

❧ **વૃત્યર્થ** :- અગ્નિચિત્યા ૫/૧/૩૭-અગ્નિ
શબ્દથી પર ચિ ધાતુને સ્ત્રીરૂપ ભાવ અર્થમાં કયપ્ પ્રત્યયા-
ન્ત નિપાતન કરાયછે. અગ્નિ+ચિ+કયપ્ - અગ્નિનો અગ્રહ

■ **શેષવૃત્તિ** :- (૬૭) લેયમૃષોઘો ૫/૧/૩૮ લ્લન્ ધાતુ
નો લેય અને મૃષા થી પર વદ્ ધાતુનો મૃષોઘ શબ્દ કયપ્
પ્રત્યયાન્ત નિપાતન કરાયછે

0 નિલેયમ્-ખોડવા થોડા 0 મૃષોઘઃ-ખોડું ખોડવું [૬૦૬]

★ **અનુવૃત્તિ** :- નામ્નો વદઃ થી કયપ્

❧ **વિશેષ** :- 0 કિત્વ થવાથી અગ્નિ ચિત્યા માં

ચિ નો યજ્ઞ ન થયો

0 લેયમૃષોઘો-અહીં ૫/૧/૩૫ થી મૃષોઘના માટે હતું પક્ષ
વિહત્વને જાહેર નિત્ય કયપ્ કરવા આ સૂત્ર બન્યું

[૨૨૮૯]

(૨૦૪) કુપ્યમિધોષ્યસિધ્યતિષ્યપુષ્યયુગ્યસૂર્ય
નામ્નિ ૫/૧/૩૯

★ **સૂત્રપૃથક** :- કુપ્ય-મિધ-ઉષ્ય-સિધ્ય-ઉષ્ય-પુષ્ય
યુગ્ય-સૂર્ય-સૂર્ય નામ્નિ

★ **વૃત્તિ** :- એતે કયવન્તાઃ સંજ્ઞાયાં નિપાત્યાઃ

❧ **વૃત્યર્થ** :- કુપ્ય નગેરે શબ્દો સંજ્ઞા વિષય
માં કયપ્ પ્રત્યયાન્ત નિપાતન કરાય છે.

• • • • •
* **વિશેષ** :- બૃહદ્વૃત્તિ-પંચમોડખાય શ ન્યા ૫. ૩૦

- ૦ કુપ્યન્ - ૫૧ - મોઝાવતે તદ્દ્વિ કુપ્યન્
૦ મિયઃ - કાઠા તોડી નાખે તેજા નહ-અરેવર
૦ સિધ્ધઃ, પૂયા, તિષ્ઠઃ - તથે નક્ષત્રો
૦ યુગ્ય - કાથી ઘેઠા વગેરે વાહન

★ અનુવૃત્તિ :- નામ્નો વદઃ ૫/૧/૩૫

❧ વિશેષ :- ૦ ઉપરોક્ત યોગ્ય અર્થમાં જાણી ના વિષયમાં આપવા કબ્જે નિષાતન કરવા છે. * અત્પતિ માટે યુદ્ધરતિ - ૫/૫/૩૫ - આપ જોવો

[૧૨૮૦]

(૨૦૫) દૃઢપત્તુજુષેતિ શાસઃ ૫/૧/૪૦

★ સુતપૃથઃ :- દ-વૃત્ત-સ્તુ-જુષ-એતિ શાસઃ

★ વૃત્તિ :- એવઃ કપ્પ, માતૃત્વઃ, માદૃત્વઃ, સુતૃત્વઃ, જુષઃ । એતિ ઇળિકેપ્રાંદણમ્ હવઃ, મંધીત્વઃ । શાસઃ, શિષ્યા । માસાસેસ્તુ આસ્યન્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- દ-વૃત્ત-સ્તુ-જુષ-દ અને શાસ ધાતુઓને કપ્પ થાય છે

૦ માદૃત્વઃ = આદરવા યોગ્ય માત+દ+કપ્પ=માત+દ+ત્વ+ય (ત્ આશ્રમ સ્વૈ)

૦ માતૃત્વઃ = માવવા યોગ્ય માત+ત્+કપ્પ

૦ સુતૃત્વઃ = સુતૃત્વ - સ્તુ+કપ્પ

૦ જુષઃ = પ્રીતિ કરવા યોગ્ય - જુષ + કપ્પ

૦ એતિ થી દગ્-રુદ્ધ બ-ને પ્રકૃત કરવા - હવઃ જવા યોગ્ય, મંધીત્વઃ બહુલા યોગ્ય

શાસ+કપ્પ=શિષ્યા = અનુશાસન યોગ્ય (દસાવઃ શાસેડદ્ ૪/૪/૧૧૮ થી જા નો હ)

૦ મા+શાસ તું માસાસ્યમ્ = ધન્યતા યોગ્ય

★ અનુવૃત્તિ :- નામ્નો વદઃ ૫/૧/૩૫ થી કપ્પ

❧ વિશેષ :- ૦ એતિ કથું તેથી રૂદ્ધ પ્રકૃત ન થાય અત્યેયમ્ - મધિ+દ+ય (ય એવાલઃ થી ય પ્રત્યય, હ નો યુલુ ઇ)

[૧૨૮૧]

(૨૦૬) ઋદુપાત્યાદકુપિ વૃદ્ધઃ ૫/૧/૪૧

★ સુતપૃથઃ :- ક્વ ઉપાસ્યશ્ચ ક્વ-કુપિ વૃદ્ધઃ કવઃ

★ વૃત્તિ :- કુપ્યાદિ વર્ગોદુપાત્યાન્ કપ્પ સ્વાત્ । કુપ્યન્ કુપ્યાદિ વર્ગનાત્ કલ્પમ્

.....
* અનુવૃત્તિ :- એકે સિવ્યતે વદેન્ન કાર્ણમેતિ સિપ્+ + કપ્પ = સિધ્ધઃ

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કુપ-વૃત્ત-ઋદ્ધ ધાતુઓને વળંગે

ઋદ્ધ ઉપાત્યામાં હોય તેવા ધાતુઓને કપ્પ પ્રત્યય થાય છે

૦ વૃત્ત્યર્થ - વર્તવા યોગ્ય વૃ+કપ્પ

૦ કુપ્યાદિ વર્ગના કૅમ કથું ?

કુપ્+ય=કપ્+ય=(ર નો લ) કલ્પ+ય=કલ્પમ્ કલ્પવાયેગ્ય

★ અનુવૃત્તિ :- નામ્નો વદઃ ૫/૧/૩૫ થી કપ્પ

❧ વિશેષ :- ૦ કુપ્+ય (અકિતકિં ૦ ૫/૧/૨૯ થી ય, નામિનો ગુણો થી યુલુ ઋદ્ધલં ૦ ૨/૩/૬૯ થી ર નો લ) કલ્પ થયું

[૧૨૮૨]

(૨૦૭) કૃત્વિમૃજિશ્ચિસિગુહિદુહિ જયો વા ૫/૧/૪૨

★ સુતપૃથઃ :- કૃ-વૃષિ-મૃજિ-ચંચિ-ગુહિ-દુહિ વપઃ વા

★ વૃત્તિ :- એવઃ સપ્તમ્ઃ કપ્પ વા સ્વાત્ । કૃત્વં, કાર્યં વૃષ્યં, વૃષ્યં, મૃજ્યં, માર્ગ્યં, ચંચ્યં, ગૃહ્યં, મોદ્યં, દુહ્યં, દોહ્યં જગ્યં, જાપ્યમ્ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કૃ-વૃષ્ વગેરે ધાતુને કપ્પ વિઠાવે થાય છે. ૦ કૃ+કપ્પ=કૃત્વમ્= કરવા યોગ્ય પદે કૃ+વ્યજ્=કાર્યમ્

૦ મૃજ્-મૃજ્યમ્ પદે માર્ગમ્ - આર કરવા યોગ્ય (કતેડનિટો ૪/૧/૧૧૧ થી જ નો ગ, મૃજેડસ્ય વૃદ્ધિઃ ૪/૪/૪૩ થી મા

૦ ચંચ્-ચંચ્યમ્ પદે ચંચ્યમ્ - (નાવ્યજ્ઞનસ્યા ૦ ૪/૨/૪૫ થી ન્ લોપ)

૦ ગૃહ-ગૃહ્યમ્ પદે ગોહ્યમ્ = ગૃપ્ત રાખવા જેવું

૦ દુહ-દુહ્યમ્ પદે દોહ્યમ્ - દોહવા યોગ્ય

૦ જપ્-જપ્યમ્ પદે જાપ્યમ્ = જપવા યોગ્ય

★ અનુવૃત્તિ :- નામ્નો વદઃ ૦ ૫/૧/૩૫ થી કપ્પ

❧ વિશેષ :- ૦ કપ્પ પદે વ્યજ્ સમજવું

[૧૨૮૩]

(૨૦૮) ચક્તાડહે કૃત્યાશ્ચ ૫/૪/૩૫

★ સુતપૃથઃ :- ચક્ત-અહે કૃત્યાઃ ચ

★ વૃત્તિ :- ચક્તેડહે ચ કર્તૃરિ ગમ્યે ધાતોઃ કૃત્યાઃ સપ્તમી ચ સ્તુઃ । મવતા લઘુ મારો વાહ્યઃ । મશાન્ હિ ચક્તઃ । મવતા લઘુ કૃત્યા વાહ્યા । મશાનેન્ન વદેન્તિ ।

❧ વૃત્ત્યર્થ :- કર્તા 'ચક્ત' અર્થવા 'યોગ' બહુલો હોયતો ધાતુને કૃત્ય પ્રત્યયો અને સપ્તમી (૫મ) થાય

૦ ચક્ત-(કૃત્ય) મવતા લઘુ માર વાહ્યઃ આપ વડે માર વહવા કરવો જોઈએ વહ+વ્યજ્ = વાહ્ય પદે (સપ્તમી) મશાન્ માર વહેન્, મશાન્ હિ ચક્તઃ આપ માર વહવા કરો કેમકે આપ ચક્ત છે-વહ+ઈત્ સપ્તમી ત્રી. પુ. એ. વ.

૦ યોગ:- (કચ) મલતા લલુ કન્યા વાહ્યા આપ વડે કન્યા
પંચુરી જોમએ પક્ષે (સ્વમી) મલતા લલુ કન્યા વહેત
માવાનેવ દદહંતિ આપ કન્યાને વહે (પરણો) કેમકે આપ
જ તેને યોગ છે

★ અનુવૃત્તિ :- સ્વમીયદિ ૫/૨/૪૪ થી સ્વમી

❧ વિશેષ :- ૦ કૃત્યા એવું બ વ મુદ્યુ તે

યથાસક્ષ્યમ ને અટકાવવા માટે છે

૦ કૃત્યાઃ ધ્યનુ. ત્વચ, છત્રીય, ચ, કચ

૦ સ્વમી ૩/૩/૭ રૂત રૂચતામ રૂચ વગેરે

[૧૨૮૪]

(૨૦૬) ગ્યાપ્યે ધુર કેલિમ કૃષ્ટ-પચ્યમ ૫/૧/૪

★ સૂત્રપૃથક :- ગ્યાપ્યે ધુર-કેલિમ-કૃષ્ટ-પચ્યમ

★ વૃત્તિ :- ધુર-કેલિમો પ્રાચ્યો કૃષ્ટાચ્ય શબ્દશ્ચ પ્રચ્યે કર્તરિ
સ્યુ । સ્વચ્છ મજ્જતે રૂત મજ્જુર કાઠમ । પચેલિમા માષાઃ ।
કૃષ્ટ પચ્યા શાલયઃ

❧ વૃત્તપથ :- ધુર (૩૨) કેલિમ (ઇલિમ) બન્ને

પ્રત્યયો તથા કૃષ્ટ પચ્ય શબ્દ ક્રમ-રૂતમાં થાય છે

૦ મજ્જુર કાઠમ-સ્વચ્છ મજ્જતે અપોઆપ માંમતુ ભાંકુ
મજ્જુર (૩૨) = વેત્તેડિટ ૦ ૪/૧/૧૧ થી જ નો ગુ,
તેના યોગે ન (જ) નો કુ (માં ધુદ્ધવે ૦ ૧/૩/૪૬) થી
થયો - મજ્જુર-૩૨

૦ પચેલિમા માષાઃ આપોઆપ પાઠવા યોગ્ય અણય-પચ
+ કેલિમ (ઇલિમ) = પચેલિમ - (બ વ) પચેલિમા

૦ કૃષ્ટ પચ્યાઃ શાલયઃ - ખેડાયેલા ખેતરમાં આપમેલે
પાકતા યોખા

★ અનુવૃત્તિ :- કર્તરિ ૫/૧/૩

❧ વિશેષ :- ૦ ગ્યાપ્યે કર્તરિ-ક્રમ-૩૫ કર્તરિ

૦ ધુર પ્રત્યય - મજ્જિમાણિ મિદો ધુર - ૫/૨/૭૪

૦ કેલિમ - ઉચ્ચાદિ સૂત્રા વિહાવિશાળચિ મિચાદો
કેલિમ સૂત્રઃ ૪૫૪

૦ કૃષ્ટ પચ્યાઃ વચનથી વ પ્રત્યય છે (ક્રમ-કર્તરિ નિષાતન ચ)

[૧૨૮૫]

પૂ. મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી રચિત કૃદન્ત પ્રકરણનો .... પૂ. ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવ શ્રી
આનંદ સાગર સૂરીયજીના સમુદાયવર્તી પૂ. તપસ્વી પંન્યાસ શ્રી મુશીલસામરજી મણિવર્ધ
ના નિદર વક્તા પૂ. મુનિરાજ શ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. ના શિષ્ય મુનિ દીપરત્નસાગર
(M. Com. M. Ed) કરેલ ગુજરાતી અનુવાદ તથા સસંદર્ભ વિવરણ સમાપ્ત

“અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા” ભાગ : ૪ સમાપ્ત

ભાગ : ૧ — સંજ્ઞા-પરિભાષા-સન્ધિ-પદ્ધિમ-અવ્યય

ભાગ : ૨ — સ્ત્રીપ્રત્યય - કારક - સમાસ - તાદ્દત

ભાગ : ૩ — આખ્યાત પ્રક્રિયા દશે ગણ-કર્તારિરૂપો

ભાગ : ૪ — પ્રક્રિયાઓ લિગન્ત સનન્ત યદન્ત-યદ્લુગન્ત-
નામધાતુ ભાવે-કર્મણીકૃદન્ત

તદુપરાંત :-

(૧) નામ રૂપાવલી (૨) સાતે પ્રક્રિયાની ધાતુ રૂપાવલી ૩) કૃદન્ત માળા (૪) અકારાદિ
સૂત્રક્રમ (૫) સિદ્ધહેમ સૂત્રક્રમ (૬) સંદર્ભ સૂચિ (૭) સેટ અનિટ કારિકા ૮ અનુબંધ
રૂપ (૯) વૃત્ત ગણરૂપ (૧૦) ધાતુ સંખ્યાસમુચ્ચય વગેરે પરિશિષ્ટોથી શોધતું...

— “હેમ લઘુપ્રક્રિયાનું” સમાંગ વિવરણ સમાપ્ત —

આ અભિનવ લઘુપ્રક્રિયાના ચારે ભાગના સર્જન અનુવાદ - વિશદ વિવેચન યુક્તની
સંપાદિત ગુજરાતી ટીકાના પઠન પાઠન પૂર્વક સાસ્ત્રાભ્યાસ પ્રાપ્ત ગતિ કરી વિશુદ્ધ
આચરણની દૃષ્ટિ પૂર્વક સાધના માર્ગના ધ્યેયની સફળતા પામે — મુનિ દીપરત્ન સાગર

॥ અથ ગિગન્તપ્રક્રિયા ॥

૧ । મૂ સત્તાયામ્ ।

વ.	માવયતિ	માવયતઃ	માવયન્તિ
	માવયસિ	માવયથઃ	માવયથ
	માવયામિ	માવયાવઃ	માવયામઃ
ઘ.	માવયેત્	માવયેતામ્	માવયેયુઃ
	માવયેઃ	માવયેતમ્	માવયેત
	માવયેયમ્	માવયેવ	માવયેમ ।
ઙ.	માવયતુઃ/માવયતાત્	માવયતામ્	માવયન્તુ
	માવય/	માવયતમ્	માવયત
	માવયાનિ	માવયાવ	માવયામ ।
ઞ.	અમાવયત્	અમાવયતામ્	અમાવયન્
	અમાવયઃ	અમાવયતમ્	અમાવયત
	અમાવયમ્	અમાવયાવ	અમાવયામ ।
અ.	અવીમવત્	અવીમવતામ્	અવીમવન્
	અવીમવઃ	અવીમવતમ્	અવીમવત
	અવીમવમ્	અવીમવાવ	અવીમવામ ।
ઇ.	માવયાઞ્ચકાર	માવયાઞ્ચક્રતુઃ	માવયાઞ્ચક્રુઃ
	માવયાઞ્ચકર્થ	માવયાઞ્ચક્રયુઃ	માવયાઞ્ચક્ર
	માવયાઞ્ચકાર/કર	માવયાઞ્ચક્રવ	માવયાઞ્ચક્રમ ।
	માવયામ્બભૂવ ।	માવયામાસ	
આ.	માઘ્યાત્	માઘ્યાસ્તામ્	માઘ્યાસુઃ
	માઘ્યાઃ	માઘ્યાસ્તમ્	માઘ્યાસ્ત
	માઘ્યાસમ્	માઘ્યાસ્વ	માઘ્યાસ્મ ।
ઇ.	માઘ્યિતા	માઘ્યિતારી	માઘ્યિતારઃ
	માઘ્યિતાસિ	માઘ્યિતાસ્યઃ	માઘ્યિતાસ્ય
	માઘ્યિતાસિ	માઘ્યિતાસ્વઃ	માઘ્યિતાસ્મઃ ।
ઇ.	માઘ્યિષ્યતિ	માઘ્યિષ્યતઃ	માઘ્યિષ્યન્તિ
	માઘ્યિષ્યસિ	માઘ્યિષ્યથઃ	માઘ્યિષ્યથ
	માઘ્યિષ્યામિ	માઘ્યિષ્યાવઃ	માઘ્યિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	અમાઘ્યિષ્યત્	અમાઘ્યિષ્યતામ્	અમાઘ્યિષ્યન્
	અમાઘ્યિષ્યઃ	અમાઘ્યિષ્યતમ્	અમાઘ્યિષ્યત
	અમાઘ્યિષ્યમ્	અમાઘ્યિષ્યાવ	અમાઘ્યિષ્યામ ।
ઘ.	માઘ્યેતે	માઘ્યેતે	માઘ્યેન્તે
	માઘ્યેસે	માઘ્યેથે	માઘ્યેધ્વે
	માઘ્યે	માઘ્યેવહે	માઘ્યેમહે ।

સ.	માવયેત	માવયેયાતામ્	માવયેરન્
	માવયેથાઃ	માવયેયાથામ્	માવયેધ્વમ્
	માવયેય	માવયેવહિ	માવયેમહિ ।
૧.	માવયતામ્	માવયેતામ્	માવયન્તામ્
	માવયસ્વ	માવયેથામ્	માવયધ્વમ્
	માવયૈ	માવયાવહે	માવયામહે ।
ઘ.	અમાવયત	અમાવયેતામ્	અમાવયન્ત
	અમાવયથાઃ	અમાવયેથામ્	અમાવયધ્વમ્
	અમાવયે	અમાવયાવહિ	અમાવયામહે ।
ઇ.	અવીમવત	અવીમવેતામ્	અવીમવન્
	અવીમવથાઃ	અવીમવેથામ્	અવીમવધ્વમ્
	અવીમવે	અવીમવાવહિ	અવીમવામહે ।
૧.	માવયાઞ્ચક્રે	માવયાઞ્ચક્રાતે	માવયાઞ્ચક્રિરે
	માવયાઞ્ચક્રે	માવયાઞ્ચક્રાથે	માવયાઞ્ચક્રુવે
	માવયાઞ્ચક્રે	માવયાઞ્ચક્રુવે	માવયાઞ્ચક્રમહે ।
	માવયામ્બભૂવ ।	માવયામાસ	
આ.	માવયિષીષ્ટ	માવયિષીયાસ્તામ્	માવયિષીરન્
	માવયિષીષ્ટાઃ	માવયિષીયાસ્તામ્	માવયિષીધ્વમ્
			માવયિષીધ્વમ્
	માવયિષીય	માવયિષીવહિ	માવયિષીમહિ ।
ઇ.	માવયિતા	માવયિતારૌ	માવયિતારઃ
	માવયિતાસે	માવયિતાસાયે	માવયિતાધ્વે
	માવયિતાહે	માવયિતાસ્વહે	માવયિતાસ્મહે ।
મ.	માવયિષ્યતે	માવયિષ્યેતે	માવયિષ્યન્તે
	માવયિષ્યસે	માવયિષ્યેથે	માવયિષ્યધ્વે
	માવયિષ્યે	માવયિષ્યાવહે	માવયિષ્યામહે ।
ક્રિ.	અમાવયિષ્યત્	અમાવયિષ્યેતામ્	અમાવયિષ્યન્ત
	અમાવયિષ્યથાઃ	અમાવયિષ્યેથામ્	અમાવયિષ્યધ્વમ્
	અમાવયિષ્યે	અમાવયિષ્યાવહિ	અમાવિષ્યામહે ।

૨ પાં [પા] પાને ।

વ.	પાયયતિ	પાયયતઃ	પાયયન્તિ
	પાયયસિ	પાયયથઃ	પાયયથ
	પાયયામિ	પાયયાવઃ	પાયયામઃ ।
સ.	પાયયેત્	પાયયેતામ્	પાયયેયુઃ
	પાયયેઃ	પાયયેતમ્	પાયયેત
	પાયયેયમ્	પાયયેવ	પાયયેમ ।

૧.	પાયથતુ/પાયથતાત્ પાયથતામ્	પાયથન્તુ
	પાયથઃ , , પાયથતમ્	પાયથત
	પાયથાનિ પાયથાવ	પાયથામ ।
દ્વ.	અપાયથત્ અપાયથતામ્	અપાયથન્તુ
	અપાયથઃ અપાયથતમ્	અપાયથત
	અપાયથમ્ અપાયથાવ	અપાયથામ ।
અ.	અપીપ્યન્ અપીપ્યતામ્	અપીપ્યન્તુ
	અપીપ્યઃ અપીપ્યતમ્	અપીપ્યત
	અપીપ્યમ્ અપીપ્યાવ	અપીપ્યામ ।
૫.	પાયયાઞ્ચકાર પાયયાઞ્ચક્રતુઃ	પાયયાઞ્ચક્રુઃ
	પાયયાઞ્ચક્રર્થ પાયયાઞ્ચક્રથુઃ	પાયયાઞ્ચક્ર
	પાયયાઞ્ચકાર/કર પાયયાઞ્ચક્રવ	પાયયાઞ્ચક્રમ
	પાયયામ્બભૂવ । પાયયામાસ	
આ.	પાચ્યાત્ પાચ્યાસ્તામ્	પાચ્યાસુઃ
	પાચ્યાઃ પાચ્યાસ્તમ્	પાચ્યાસ્ત
	પાચ્યાસમ્ પાચ્યાસ્વ	પાચ્યાસ્મ ।
અ.	પાયચિતા પાયચિતારૌ	પાયચિતારઃ
	પાયચિતાસિ પાયચિતાસ્યઃ	પાયચિતાસ્થ
	પાયચિતાસ્મિ પાયચિતાસ્વઃ	પાયચિતાસ્મઃ ।
મ.	પાયચિષ્યતિ પાયચિષ્યતઃ	પાયચિષ્યન્તિ
	પાયચિષ્યઃ પાયચિષ્યથઃ	પાયચિષ્યથ
	પાયચિષ્યામિ પાયચિષ્યાવઃ	પાયચિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	અપાયચિષ્યત્ અપાયચિષ્યતામ્	અપાયચિષ્યન્તુ
	અપાયચિષ્યઃ અપાયચિષ્યતમ્	અપાયચિષ્યત
	અપાયચિષ્યમ્ અપાયચિષ્યાવ	અપાયચિષ્યામ ।
વ.	પાચ્યતે પાચ્યેતે	પાચ્યન્તે
	પાચ્યસે પાચ્યેથે	પાચ્યધ્વે
	પાચ્યે પાચ્યાઽહે	પાચ્યામહે ।
સ.	પાયચેત પાયચેતામ્	પાયચેરન્
	પાયચેથાઃ પાચ્યેથામ્	પાયચેધ્વમ્
	પાયચેથ પાયચેઽવહિ	પાયચેમહિ ।
૧	પાયચતામ્ પાયચેતામ્	પાયચન્તામ્
	પાયચસ્વ પાયચેથામ્	પાયચધ્વમ્
	પાયચૈ પાયચાઽવૈ	પાયચામૈ ।
દ્વ.	અપાયચન્ અપાયચેતામ્	અપાયચન્ત
	અપાયચથાઃ અપાયચેથામ્	અપાયચધ્વમ્
	અપાયચૈ અપાયચાઽવહિ	અપાયચામહિ ।

અ.	અપીપ્યત અપીપ્યેતામ્	અપીપ્યન્ત
	અપીપ્યથાઃ અપીપ્યેથામ્	અપીપ્યધ્વમ્
	અપીપ્યે અપીપ્યાવહિ	અપીપ્યામહિ ।
૫.	પાયયાઞ્ચક્રે પાયયાઞ્ચક્રાતે	પાયયાઞ્ચક્રિરે
	પાયયાઞ્ચક્રષ્ણે પાયયાઞ્ચક્રાથે	પાયયાઞ્ચક્રહ્વે
	પાયયાઞ્ચક્રે પાયયાઞ્ચક્રવહે	પાયયાઞ્ચક્રમહે
	પાયયામ્બભૂવ । પાયયામાસ	
આ.	પાયચિષીઘ્ટ પાયચિષીયાસ્તામ્	પાયચિષીરન્
	પાયચિષીઘ્ઠાઃ પાયચિષીયાસ્થામ્	પાયચિષીદ્વમ્
		પાયચિષીધ્વમ્
	પાયચિષીય પાયચિષીવહિ	પાયચિષીમહિ ।
અ.	પાયચિતા પાયચિતારૌ	પાયચિતારઃ
	પાયચિતાસે પાયચિતાસાથે	પાયચિતાધ્વે
	પાયચિતાહે પાયચિતાસ્વહે	પાયચિતારમહે ।
મ.	પાયચિષ્યતે પાયચિષ્યેતે	પાયચિષ્યન્તે
	પાયચિષ્યસે પાયચિષ્યેથે	પાયચિષ્યધ્વે
	પાયચિષ્યે પાયચિષ્યાઽવહે	પાયચિષ્યામહે ।
ક્રિ.	અપાયચિષ્યત અપાયચિષ્યેતામ્	અપાયચિષ્યન્ત
	અપાયચિષ્યથાઃ અપાયચિષ્યેથામ્	અપાયચિષ્યધ્વમ્
	અપાયચિષ્યે અપાયચિષ્યાઽવહિ	અપાયચિષ્યામહિ

૩ ટ્રાં [ઘ્રા] ગન્થોપાદાને

વ.	ઘ્રાપયતિ ઘ્રાપયતઃ	ઘ્રાપયન્તિ
	ઘ્રાપયસિ ઘ્રાપયથઃ	ઘ્રાપયથ
	ઘ્રાપયામિ ઘ્રાપયાવઃ	ઘ્રાપયામઃ ।
સ.	ઘ્રાપયેત્ ઘ્રાપયેતામ્	ઘ્રાપયેયુઃ
	ઘ્રાપયે ઘ્રાપયેતમ્	ઘ્રાપયેત
	ઘ્રાપયેયમ્ ઘ્રાપયેવ	ઘ્રાપયેમ ।
૧.	ઘ્રાપયતુ/ઘ્રાપયતાત્ ઘ્રાપયતામ્	ઘ્રાપયન્તુ
	ઘ્રાપય/ , , ઘ્રાપયતમ્	ઘ્રાપયત
	ઘ્રાપયાણિ ઘ્રાપયાવ	ઘ્રાપયામ ।
દ્વ.	અઘ્રાપયન્ અઘ્રાપયતામ્	અઘ્રાપયન્
	અઘ્રાપયઃ અઘ્રાપયતમ્	અઘ્રાપયત
	અઘ્રાપયમ્ અઘ્રાપયાવ	અઘ્રાપયામ ।
અ.	અજિઘ્રવન્ અજિઘ્રવતામ્	અજિઘ્રવન્
	અજિઘ્રવઃ અજિઘ્રવતમ્	અજિઘ્રવત
	અજિઘ્રવમ્ અજિઘ્રવાવ	અજિઘ્રવામ ।
	અજિઘ્રવત્ અજિઘ્રવાવ	અજિઘ્રવામ ઇ ।

प.	प्रापयाञ्चकार	प्रापयाञ्चक्रतुः	प्रापयाञ्चक्रुः
	प्रापयाञ्चकर्ष	प्रापयाञ्चक्रथुः	प्रापयाञ्चक्र
	प्रापयाञ्चकार/कर	प्रापयाञ्चकृव	प्रापयाञ्चकृम ।
	प्रापयाञ्चभूव ।	प्रापयामास	
भा.	प्राप्यात्	प्राप्यास्ताम्	प्राप्यासुः
	प्राप्याः	प्राप्यास्तम्	प्राप्यास्त
	प्राप्यासम्	प्राप्यास्व	प्राप्यास्म ।
श.	प्रापयिता	प्रापयितारौ	प्रापयितारः
	प्रापयितासि	प्रापयितास्यः	प्रापयितास्य
	प्रापयितास्मि	प्रापयितास्वः	प्रापयितास्मः ।
भ.	प्रापयिष्यति	प्रापयिष्यतः	प्रापयिष्यन्ति
	प्रापयिष्यसि	प्रापयिष्यथः	प्रापयिष्यथ
	प्रापयिष्यामि	प्रापयिष्यावः	प्रापयिष्यामः ।
क्रि.	अप्रापयिष्यत्	अप्रापयिष्यताम्	अप्रापयिष्यन्
	अप्रापयिष्यः	अप्रापयिष्यतम्	अप्रापयिष्यत
	अप्रापयिष्यम्	अप्रापयिष्याव	अप्रापयिष्याम ।
व.	प्रापयते	प्रापयेते	प्रापयन्ते
	प्रापयसे	प्रापयेथे	प्रापयध्वे
	प्रापये	प्रापयावहे	प्रापयामहे ।
स.	प्रापयेत	प्रापयेयाताम्	प्रापयेरन्
	प्रापयेथाः	प्रापयेथाम्	प्रापयेध्वम्
	प्रापयेय	प्रापयेवहि	प्रापयेमहि ।
प.	प्रापयताम्	प्रापयेताम्	प्रापयन्ताम्
	प्रापयस्व	प्रापयेथाम्	प्रापयध्वम्
	प्रापयौ	प्रापयावहे	प्रापयामहे ।
झ.	अप्रापयत	अप्रापयेताम्	अप्रापयन्त
	अप्रापयथाः	अप्रापयेथाम्	अप्रापयध्वम्
	अप्रापये	अप्रापयावहि	अप्रापयामहि ।
झ.	अजिघ्रपत	अजिघ्रपेताम्	अजिघ्रपन्त
	अजिघ्रपथाः	अजिघ्रपेथाम्	अजिघ्रपध्वम्
	अजिघ्रपे	अजिघ्रपावहि	अजिघ्रपामहि ।
	अजिघ्रपत	अजिघ्रपेताम्	अजिघ्रपन्त इ.
प.	प्रापयाञ्चक्रे	प्रापयाञ्चक्राथे	प्रापयाञ्चक्रिरे
	प्रापयाञ्चकृषे	प्रापयाञ्चक्रथे	प्रापयाञ्चकृद्वे
	प्रापयाञ्चक्रे	प्रापयाञ्चकृवहे	प्रापयाञ्चकृमहे
	प्रापयाञ्चभूव	प्रापयामास	

भा.	प्रापयिषीष्ट	प्रापयिषीयास्ताम्	प्रापयिषीरन्
	प्रापयिषीष्टाः	प्रापयिषीयास्थाम्	प्रापयिषीद्वम्
	प्रापयिषीय	प्रापयिषीवहि	प्रापयिषीमहि ।
श.	प्रापयिता	प्रापयितारौ	प्रापयितारः
	प्रापयितासे	प्रापयितासाथे	प्रापयिताध्वे
	प्रापयिताहे	प्रापयितास्वहे	प्रापयितास्महे ।
भ.	प्रापयिष्यते	प्रापयिष्येते	प्रापयिष्यन्ते
	प्रापयिष्यसे	प्रापयिष्येथे	प्रापयिष्यध्वे
	प्रापयिष्ये	प्रापयिष्यावहे	प्रापयिष्यामहे ।
क्रि.	अप्रापयिष्यत	अप्रापयिष्येताम्	अप्रापयिष्यन्त
	अप्रापयिष्यथाः	अप्रापयिष्येथाम्	अप्रापयिष्यध्वम्
	अप्रापयिष्ये	अप्रापयिष्यावहि	अप्रापयिष्यामहि ।

5 छं [स्था] गतिनिवृत्तौ ।

व.	स्थापयति	स्थापयतः	स्थापयन्ति
	स्थापयसि	स्थापयथः	स्थापयथ
	स्थापयामि	स्थापयावः	स्थापयामः ।
स.	स्थापयेत्	स्थापयेताम्	स्थापयेयुः
	स्थापयेः	स्थापयेतम्	स्थापयेत
	स्थापयेयम्	स्थापयेव	स्थापयेम ।
प.	स्थापयतु/स्थापयतात्	स्थापयताम्	स्थापयन्तु
	स्थापय	स्थापयतम्	स्थापयत
	स्थापयानि	स्थापयाव	स्थापयाम ।
झ.	अस्थापयत्	अस्थापयताम्	अस्थापयन्
	अस्थापयः	अस्थापयतम्	अस्थापयत
	अस्थापयम्	अस्थापयाव	अस्थापयाम ।
झ.	अतिष्ठिपत्	अतिष्ठिपताम्	अतिष्ठिरन्
	अतिष्ठिपः	अतिष्ठिपतम्	अतिष्ठिपत
	अतिष्ठिपम्	अतिष्ठिपाव	अतिष्ठिपाम ।
प.	स्थापयाञ्चकार	स्थापयाञ्चक्रतुः	स्थापयाञ्चक्रुः
	स्थापयाञ्चकर्ष	स्थापयाञ्चक्रथुः	स्थापयाञ्चक्र
	स्थापयाञ्चकार/कर	स्थापयाञ्चकृव	स्थापयाञ्चकृम
	स्थापयाञ्चभूव ।	स्थापयामास	॥
भा.	स्थाप्यात्	स्थाप्यास्ताम्	स्थाप्यासुः
	स्थाप्याः	स्थाप्यास्तम्	स्थाप्यास्त
	स्थाप्यासम्	स्थाप्यास्व	स्थाप्यास्म ।

શ.	સ્થાપયિતા	સ્થાપયિતારૌ	સ્થાપયિતારઃ
	સ્થાપયિતાસિ	સ્થાપયિતાસ્થઃ	સ્થાપયિતાસ્થ
	સ્થાપયિતાસ્મિ	સ્થાપયિતાસ્વઃ	સ્થાપયિતાસ્મઃ ।
મ	સ્થાપયિષ્યતિ	સ્થાપયિષ્યતઃ	સ્થાપયિષ્યન્તિ
	સ્થાપયિષ્યસિ	સ્થાપયિષ્યસ્થઃ	સ્થાપયિષ્યસ્થ
	સ્થાપયિષ્યામિ	સ્થાપયિષ્યાવઃ	સ્થાપયિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	અસ્થાપયિષ્યન્	અસ્થાપયિષ્યતામ્	અસ્થાપયિષ્યન્
	અસ્થાપયિષ્યઃ	અસ્થાપયિષ્યતમ્	અસ્થાપયિષ્યત
	અસ્થાપયિષ્યમ્	અસ્થાપયિષ્યાવ	અસ્થાપયિષ્યામ
વ.	સ્થાપયેતે	સ્થાપયેતૈ	સ્થાપયન્તે
	સ્થાપયસે	સ્થાપયેયૈ	સ્થાપયધ્વૈ
	સ્થાપયે	સ્થાપયાવહે	સ્થાપયામહે ।
સ.	સ્થાપયેત	સ્થાપયેયાતામ્	સ્થાપયેરન્
	સ્થાપયેથાઃ	સ્થાપયેથામ્	સ્થાપયેધ્વમ્
	સ્થાપયેથ	સ્થાપયેવહિ	સ્થાપયેમહિ ।
પ.	સ્થાપયતામ્	સ્થાપયેતામ્	સ્થાપયન્તામ્
	સ્થાપયસ્વ	સ્થાપયેથામ્	સ્થાપયધ્વમ્
	સ્થાપયૈ	સ્થાપયાવહૈ	સ્થાપયામહૈ ।
જ.	અસ્થાપયત	અસ્થાપયેતામ્	અસ્થાપયન્ત
	અસ્થાપયથાઃ	અસ્થાપયેથામ્	અસ્થાપયધ્વમ્
	અસ્થાપયે	અસ્થાપયાવહિ	અસ્થાપયામહિ ।
અ.	અતિષ્ઠિપત	અતિષ્ઠિપેતામ્	અતિષ્ઠિપન્ત
	અતિષ્ઠિપથાઃ	અતિષ્ઠિપેથામ્	અતિષ્ઠિપધ્વમ્
	અતિષ્ઠિપે	અતિષ્ઠિપાવહિ	અતિષ્ઠિપામહિ ।
પ.	સ્થાપયાઞ્ચક્રે	સ્થાપયાઞ્ચક્રાતે	સ્થાપયાઞ્ચક્રિરે
	સ્થાપયાઞ્ચક્રુષે	સ્થાપયાઞ્ચક્રાયૈ	સ્થાપયાઞ્ચક્રુદ્વૈ
	સ્થાપયાઞ્ચક્રે	સ્થાપયાઞ્ચક્રુવહે	સ્થાપયાઞ્ચક્રૂમહે
	સ્થાપયામ્બભૂવ	સ્થાપયામાસ	
આ.	સ્થાપયિષીષ્ટ	સ્થાપયિષીયાસ્તામ્	સ્થાપયિષીરન્
	સ્થાપયિષીષ્ટાઃ	સ્થાપયિષીયાસ્થામ્	સ્થાપયિષીદ્વમ્
			સ્થાપયિષીધ્વમ્
	સ્થાપયિષીય	સ્થાપયિષીવહિ	સ્થાપયિષીમહિ
મ.	સ્થાપયિતા	સ્થાપયિતારૌ	સ્થાપયિતારઃ
	સ્થાપયિતાસે	સ્થાપયિતાસાયૈ	સ્થાપયિતાધ્વૈ
	સ્થાપયિતાહે	સ્થાપયિતાસ્વહે	સ્થાપયિતાસ્મહે
મ.	સ્થાપયિષ્યતે	સ્થાપયિષ્યેતે	સ્થાપયિષ્યધ્વૈ
	સ્થાપયિષ્યસે	સ્થાપયિષ્યેયૈ	સ્થાપયિષ્યન્તે
	સ્થાપયિષ્યે	સ્થાપયિષ્યાવહે	સ્થાપયિષ્યામહે ।

ક્રિ.	અસ્થાપયિષ્યત	અસ્થાપયિષ્યેતામ્	અસ્થાપયિષ્યન્ત
	અસ્થાપયિષ્યથાઃ	અસ્થાપયિષ્યેથામ્	અસ્થાપયિષ્યધ્વમ્
	અસ્થાપયિષ્યે	અસ્થાપયિષ્યાવહિ	અસ્થાપયિષ્યામહિ

11. [૬] ગતૌ ।

વ.	આયયતિ	આયયતઃ	આયયન્તિ
	આયયસિ	આયયસ્થઃ	આયયસ્થ
	આયયામિ	આયયાવઃ	આયયામઃ ।
સ.	આયયેત્	આયયેતામ્	આયયેયુઃ
	આયયેઃ	આયયેતમ્	આયયેત
	આયયેયમ્	આયયેવ	આયયેમ ।
પ.	આયયતુ/આયયતાત્	આયયતામ્	આયયન્તુ
	આયય/	આયયતમ્	આયયત
	આયયાનિ	આયયાવ	આયયામ ।
જ.	આયયન્	આયયતામ્	આયયન્
	આયયઃ	આયયતમ્	આયયત
	આયયમ્	આયયાવ	આયયામ ।
અ.	આયિયત્	આયિયતામ્	આયિયન્
	આયિયઃ	આયિયતમ્	આયિયત
	આયિયમ્	આયિયાવ	આયિયામ ।
પ.	આયયાઞ્ચક્રાર	આયયાઞ્ચક્રુઃ	આયયાઞ્ચક્રુઃ
	આયયાઞ્ચક્રયૈ	આયયાઞ્ચક્રુયુઃ	આયયાઞ્ચક્ર
	આયયાઞ્ચક્રાર/ચક્ર	આયયાઞ્ચક્રુવ	આયયાઞ્ચક્રૂમ
	આયયામ્બભૂવ	આયયામાસ	
આ.	આય્યાન્	આય્યાસ્તામ્	આય્યાસુઃ
	આય્યાઃ	આય્યાસ્તમ્	આય્યાસ્ત
	આય્યાસમ્	આય્યાસ્વ	આય્યાસ્મ ।
મ.	આયયિતા	આયયિતારૌ	આયયિતારઃ
	આયયિતાસિ	આયયિતાસ્થઃ	આયયિતાસ્થ
	આયયિતાસ્મિ	આયયિતાસ્વઃ	આયયિતાસ્મઃ ।
પ.	આયયિષ્યતિ	આયયિષ્યતઃ	આયયિષ્યન્તિ
	આયયિષ્યસિ	આયયિષ્યસ્થઃ	આયયિષ્યસ્થ
	આયયિષ્યામિ	આયયિષ્યાવઃ	આયયિષ્યામઃ
ક્રિ.	આયયિષ્યન્	આયયિષ્યતામ્	આયયિષ્યન્
	આયયિષ્યઃ	આયયિષ્યતમ્	આયયિષ્યત
	આયયિષ્યમ્	આયયિષ્યાવ	આયયેષ્યામ
વ.	આયયતે	આયયેતૈ	આયયન્તે
	આયયસે	આયયેયૈ	આયયધ્વૈ
	આયયે	આયયાવહે	આયયામહે ।

स.	आययेत	आययेताताम्	आययेरन्
	आययेथाः	आययेथाताम्	आययेध्वम्
	आययेथ	आययेवहि	आययेमहि ।
प.	आययताम्	आययेताम्	आययन्ताम्
	आययस्व	आययेथाम्	आययध्वम्
	आययै	आययथावहै	आययामहै ।
झ.	आययत	आययेताम्	आययन्त
	आययथाः	आययेथाम्	आययध्वम्
	आयये	आययावहि	आययामहि ।
अ.	आयियत	आयियेताम्	आयियन्त
	आयियथाः	आयियेथाम्	आयियध्वम्
	आयिये	आयियावहि	आयियामहि ।
प.	आययाञ्चके	आययाञ्चकाते	आययाञ्चकिरे
	आययाञ्चकुपे	आययाञ्चक्राथे	आययाञ्चकृदवे
	आययाञ्चके	आययाञ्चकृवहे	आययाञ्चकूमहे
	आययाम्बभूव । आययामास		
आ.	आययिषीष्ट	आययिषीयास्ताम्	आययिषीरन्
	आययिषीष्टाः	आययिषीयास्ताम्	आययिषीद्वम्-ध्वम्
	आययिषीय	आययिषीवहि	आययिषीमहि ।
अ.	आययिता	आययितारौ	आययितारः
	आययितासे	आययितासाथे	आययिताध्वे
	आययिताहे	आययितास्वहे	आययितास्महे ।
म.	आययिष्यते	आययिष्येते	आययिष्यन्ते
	आययिष्यसे	आययिष्येथे	आययिष्यध्वे
	आययिष्ये	आययिष्यावहे	आययिष्यामहे ।
क्रि.	आययिष्यत	आययिष्येताम्	आययिष्यन्त
	आययिष्यथाः	आययिष्येथाम्	आययिष्यध्वम्
	आययिष्ये	आययिष्यावहि	आययिष्यामहि

18 स्मृ [स्मृ] चिन्तायाम्

व.	स्मारयति	स्मारयतः	स्मारयन्ति
	स्मारयसि	स्मारयथः	स्मारयथ
	स्मारयामि	स्मारयावः	स्मारयामः ।
स.	स्मारयेत्	स्मारयेताम्	स्मारयेयुः
	स्मारयेः	स्मारयेतम्	स्मारयेत
	स्मारयेयम्	स्मारयेव	स्मारयेम ।
प.	स्मारयतु/स्मारयतात्	स्मारयताम्	स्मारयन्तु
	स्मारय/	स्मारयतम्	स्मारयत
	स्मारयाणि	स्मारयाव	स्मारयाम ।

व.	अस्मारयत्	अस्मारयताम्	अस्मारयन्
	अस्मारयः	अस्मारयतम्	अस्मारयत
	अस्मारयम्	अस्मारयाव	अस्मारयाम ।
अ.	असस्मरत्	असस्मरताम्	असस्मरन्
	असस्मरः	असस्मरतम्	असस्मरत
	असस्मरम्	असस्मराव	असस्मराम ।
प.	स्मारयाञ्चकार	स्मारयाञ्चक्रतुः	स्मारयाञ्चक्रैः
	स्मारयाञ्चकथं	स्मारयाञ्चकथुः	स्मारयाञ्चक
	स्मारयाञ्चकार/चकर	स्मारयाञ्चकृव	स्मारयाञ्चकूम
	स्मारयाम्बभूव । स्मारयामास		
आ.	स्मार्यात्	स्मार्यास्ताम्	स्मार्यासुः
	स्मार्याः	स्मार्यास्तम्	स्मार्यास्त
	स्मार्यासम्	स्मार्यास्व	स्मार्यास्म ।
अ.	स्मारयिता	स्मारयितारौ	स्मारयितारः
	स्मारयितासि	स्मारयितास्थः	स्मारयितास्थ
	स्मारयितास्मि	स्मारयितास्वः	स्मारयितास्मः ।
म.	स्मारयिष्यति	स्मारयिष्यतः	स्मारयिष्यन्ति
	स्मारयिष्यसि	स्मारयिष्यथः	स्मारयिष्यथ
	स्मारयिष्यामि	स्मारयिष्यावः	स्मारयिष्यामः ।
क्रि.	अस्मारयिष्यत्	अस्मारयिष्यताम्	अस्मारयिष्यन्
	अस्मारयिष्यः	अस्मारयिष्यतम्	अस्मारयिष्यत
	अस्मारयिष्यम्	अस्मारयिष्याव	अस्मारयिष्याम
व.	स्मारयते	स्मारयेते	स्मारयन्ते
	स्मारयसे	स्मारयेथे	स्मारयध्वे
	स्मारये	स्मारयावहे	स्मारयामहे ।
स.	स्मारयेत	स्मारयेताताम्	स्मारयेरन्
	स्मारयेथाः	स्मारयेथाताम्	स्मारयेध्वम्
	स्मारयेय	स्मारयेवहि	स्मारयेमहि ।
प.	स्मारयताम्	स्मारयेताम्	स्मारयन्ताम्
	स्मारयस्व	स्मारयेथाम्	स्मारयध्वम्
	स्मारयै	स्मारयावहै	स्मारयामहै ।
झ.	अस्मारयत	अस्मारयेताम्	अस्मारयन्त
	अस्मारयथाः	अस्मारयेथाम्	अस्मारयध्वम्
	अस्मारये	अस्मारयावहि	अस्मारयामहि
अ.	असस्मरत	असस्मरेताम्	असस्मरन्त
	असस्मरथाः	असस्मरेथाम्	असस्मरध्वम्
	असस्मरे	असस्मरावहि	असस्मरामहि ।

૧.	સ્મારયાઞ્ચક્રે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃષ્ણે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃદ્વે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃમહે સ્મારયામ્બભૂવ સ્મારયામાસ	સ્મારયાઞ્ચક્રાતે સ્મારયાઞ્ચક્રાથે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃદ્વે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃમહે સ્મારયામાસ	સ્મારયાઞ્ચક્રિરે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃદ્વે સ્મારયાઞ્ચક્રકૃમહે સ્મારયામાસ
આ.	સ્મારયિષીષ્ટ સ્મારયિષીષ્ઠાઃ	સ્મારયિષીયાસ્તામ્ સ્મારયિષીયાસ્થામ્	સ્મારયિષીરન્ સ્મારયિષીદ્વમ્ સ્મારયિષીધ્વમ્ સ્મારયિષીમહિ
અ.	સ્મારયિષીય સ્મારયિષીય	સ્મારયિષીવહિ સ્મારયિષીવહિ	સ્મારયિષીમહિ સ્મારયિષીમહિ
શ.	સ્મારયિતા સ્મારયિતાસે સ્મારયિતાહે	સ્મારયિતારૌ સ્મારયિતાસાથે સ્મારયિતાસ્વહે	સ્મારયિતારઃ સ્મારયિતાધ્વે સ્મારયિતાસ્મહે
ખ.	સ્મારયિષ્યતે સ્મારયિષ્યતે સ્મારયિષ્યે	સ્મારયિષ્યેતે સ્મારયિષ્યેથે સ્મારયિષ્યાવહે	સ્મારયિષ્યન્તે સ્મારયિષ્યધ્વે સ્મારયિષ્યામહે
ક્રિ.	અસ્મારયિષ્યત અસ્મારયિષ્યથાઃ અસ્મારયિષ્યે	અસ્મારયિષ્યેતામ્ અસ્મારયિષ્યેથામ્ અસ્મારયિષ્યાવહિ	અસ્મારયિષ્યન્ત અસ્મારયિષ્યધ્વમ્ અસ્મારયિષ્યામહિ

આધ્યાને ઘટાદિત્વાસ્મરયતીત્યાદિ ।

26 ક્ [ક્ર] પ્રાપ્તે ચ । ચક્રાદિત્વૌ

વ.	અપંયતિ અપંયસિ અપંયામિ	અપંયતઃ અપંયથઃ અપંયાવ	અપંયન્તિ અપંયથ અપંયામ ।
ઘ.	અપંયેન્ અપંયેઃ અપંયેયમ્	અપંયેતામ્ અપંયેતમ્ અપંયેવ	અપંયેયુઃ અપંયેત અપંયેમ ।
પ.	અપંયતુ/અપંયતાત્ અપંય/અપંયતાત્ અપંયાણિ	અપંયતામ્ અપંયતમ્ અપંયાવ	અપંયન્તુ અપંયત અપંયામ ।
ઙ.	અપંયન્ અપંયઃ અપંયમ્	અપંયતામ્ અપંયતમ્ અપંયાવ	અપંયન્ અપંયત અપંયામ
ઞ.	આર્પિપત્ આર્પિપઃ આર્પિપમ્	આર્પિપતામ્ આર્પિપતમ્ આર્પિપાવ	આર્પિપન્ આર્પિપત આર્પિપામ ।
ટ.	અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર/ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયામ્બભૂવ ।	અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયામાસ	અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયાઞ્ચક્રકાર અપંયામાસ

આ.	અપંયાત્ અપંયાઃ અપંયાસમ્	અપંયાસ્તામ્ અપંયાસ્તમ્ અપંયાસ્વ	અપંયાસુઃ અપંયાસ્ત અપંયાસ્મ ।
શ.	અપંયિતા અપંયિતાસિ અપંયિતાસ્મિ	અપંયિતારૌ અપંયિતાસ્યઃ અપંયિતાસ્વઃ	અપંયિતારઃ અપંયિતાસ્ય અપંયિતાસ્મઃ ।
ખ.	અપંયિષ્યતિ અપંયિષ્યસિ અપંયિષ્યામિ	અપંયિષ્યતઃ અપંયિષ્યથઃ અપંયિષ્યાવઃ	અપંયિષ્યન્તિ અપંયિષ્યથ અપંયિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	આપંયિષ્યત્ આપંયિષ્યઃ આપંયિષ્યમ્	આપંયિષ્યતામ્ આપંયિષ્યતમ્ આપંયિષ્યાવ	આપંયિષ્યન્ આપંયિષ્યત આપંયિષ્યામ ।
વ.	અર્પયતે અર્પયસે અર્પયે	અર્પયેતે અર્પયેથે અર્પયાવહે	અર્પયન્તે અર્પયધ્વે અર્પયામહે ।
સ.	અર્પયેત અર્પયેથાઃ અર્પયેવ	અર્પયેયાતામ્ અર્પયેયાથામ્ અર્પયેવહિ	અર્પયેરન્ અર્પયેધ્વમ્ અર્પયેમહિ ।
૧.	અર્પયતામ્ અર્પયસ્વ અર્પયૌ	અર્પયેતામ્ અર્પયેથામ્ અર્પયાવહે	અર્પયન્તામ્ અર્પયધ્વમ્ અર્પયામહે ।
ઙ.	આર્પયત આર્પયથાઃ આર્પયે	આર્પયેતામ્ આર્પયેથામ્ આર્પયાવહિ	આર્પયન્ત આર્પયધ્વમ્ આર્પયામહિ ।
ઞ.	આર્પિપત આર્પિપથાઃ આર્પિપે	આર્પિપેતામ્ આર્પિપેથામ્ આર્પિપાવહિ	આર્પિપન્ત આર્પિપધ્વમ્ આર્પિપામહિ ।
ટ.	અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયામ્બભૂવ અર્પયામાસ	અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયામાસ	અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયાઞ્ચક્રકાર અર્પયામાસ
આ.	અર્પયિષીષ્ટ અર્પયિષીષ્ઠાઃ અર્પયિષીય	અર્પયિષીયાસ્તામ્ અર્પયિષીયાસ્થામ્ અર્પયિષીવહિ	અર્પયિષીરન્ અર્પયિષીદ્વમ્-ધ્વમ્ અર્પયિષીમહિ ।
શ.	અર્પયિતા અર્પયિતાસે અર્પયિતાહે	અર્પયિતારૌ અર્પયિતાસાથે અર્પયિતાસ્વહે	અર્પયિતારઃ અર્પયિતાધ્વે અર્પયિતાસ્મહે ।

म.	अर्णयिष्यते	अर्णयिष्येते	अर्णयिष्यन्ते
	अर्णयिष्यसे	अर्णयिष्येथे	अर्णयिष्यध्वे
	अर्णयिष्ये	अर्णयिष्यावहे	अर्णयिष्यामहे ।
क्रि.	अर्णयिष्यत	अर्णयिष्येताम्	अर्णयिष्यन्त
	अर्णयिष्यथाः	अर्णयिष्येथाम्	अर्णयिष्यध्वे
	अर्णयिष्ये	अर्णयिष्यावहि	अर्णयिष्यामहि

47 ओवै [वै] शोषणे

व.	बापयति	बापयतः	बापयन्ति
	बापयसि	बापयथः	बापयथ
	बापयामि	बापयावः	बापयामः
स.	बापयेत्	बापयेताम्	बापयेयुः
	बापयेः	बापयेतम्	बापयेत
	बापयेयम्	बापयेव	बापयेम ।
प.	बापयतु/बापयतात्	बापयताम्	बापयन्तु
	बापय/	बापयतम्	बापयत
	बापयानि	बापयाव	बापयाम ।
ह्य	अवापयत्	अवापयताम्	अवापयन्
	अवापयः	अवापयतम्	अवापयत
	अवापयम्	अवापयाव	अवापयाम ।
अ.	अवीवपत्	अवीवपताम्	अवीवपन्
	अवीवपः	अवीवपतम्	अवीवपत
	अवीवपम्	अवीवपाव	अवीवपाम ।
प.	वापयाञ्चकार	वापयाञ्चक्रुः	वापयाञ्चक्रुः
	वापयाञ्चकथं	वापयाञ्चक्रुः	वापयाञ्चक्रु
	वापयाञ्चकार/चकर	वापयाञ्चक्रुव	वापयाञ्चक्रुम
	वापयाम्बभूव ।	वापयामास	
आ.	वाप्यात्	वाप्यास्ताम्	वाप्यासुः
	वाप्याः	वाप्यास्तम्	वाप्यास्त
	वाप्यासम्	वाप्यास्व	वाप्यास्म
अ.	वापयिता	वापयितारौ	वापयितारः
	वापयितासि	वापयितास्यः	वापयितास्य
	वापयितास्मि	वापयितास्वः	वापयितास्मः ।
भ.	वापयिष्यति	वापयिष्यतः	वापयिष्यन्ति
	वापयिष्यसि	वापयिष्यथः	वापयिष्यथ
	वापयिष्यामि	वापयिष्यावः	वापयिष्यामः ।
क्रि.	अवापयिष्यत्	अवापयिष्यताम्	अवापयिष्यन्
	अवापयिष्यः	अवापयिष्यतम्	अवापयिष्यत
	अवापयिष्यम्	अवापयिष्याव	अवापयिष्याम ।

व.	वापयते	वापयेते	वापयन्ते
	वापयसे	वापयेथे	वापयध्वे
	वापये	वापयावहे	वापयामहे ।
स.	वापयेत	वापयेयाताम्	वापयेरन्
	वापयेथाः	वापयेयाथाम्	वापयेध्वम्
	वापयेथ	वापयेवहि	वापयेमहि ।
प.	वापयताम्	वापयेताम्	वापयन्ताम्
	वापयस्व	वापयेथाम्	वापयध्वम्
	वापयै	वापयावहे	वापयामहे
ह्य	अवापयत	अवापयेताम्	अवापयन्त
	अवापयथाः	अवापयेथाम्	अवापयध्वम्
	अवापये	अवापयावहि	अवापयामहि
अ.	अवीवपत	अवीवपेताम्	अवीवपन्त
	अवीवपथाः	अवीवपेथाम्	अवीवपध्वम्
	अवीवपे	अवीवपाव	अवीवपाम ।
प.	वापयाञ्चक्रे	वापयाञ्चक्रते	वापयाञ्चक्रिरे
	वापयाञ्चकृषे	वापयाञ्चक्राथे	वापयाञ्चकृद्वे
	वापयाञ्चक्रेः	वापयाञ्चकृवहे	वापयाञ्चकृमहे
	वापयाम्बभूव ।	वापयामास	
आ.	वापयिषीष्ट	वापयिषीयास्ताम्	वापयिषीरन्
	वापयिषीष्ठाः	वापयिषीयास्थाम्	वापयिषीद्वम्-ध्वम्
	वापयिषीथ	वापयिषीवहि	वापयिषीमहि ।
श्व.	वापयिता	वापयितारौ	वापयितारः
	वापयितासे	वापयितासाथे	वापयिताध्वे
	वापयिताहे	वापयितास्वहे	वापयितास्महे ।
भ.	वापयिष्यते	वापयिष्येते	वापयिष्यन्ते
	वापयिष्यसे	वापयिष्येथे	वापयिष्यध्वे
	वापयिष्ये	वापयिष्यावहे	वापयिष्यामहे ।
क्रि.	अवापयिष्यत	अवापयिष्येताम्	अवापयिष्यन्त
	अवापयिष्यथाः	अवापयिष्येथाम्	अवापयिष्यध्वम्
	अवापयिष्ये	अवापयिष्यावहि	अवापयिष्यामहि

137 व्रजु [व्रज्] गतौ ।

व.	व्राजयति	व्राजयतः	व्राजयन्ति
	व्राजयसि	व्राजयथः	व्राजयथ
	व्राजयामि	व्राजयावः	व्राजयामः
म.	व्राजयेत्	व्राजयेताम्	व्राजयेयुः
	व्राजयेः	व्राजयेतम्	व्राजयेत
	व्राजयेयम्	व्राजयेव	व्राजयेम ।

૧.	રાજયતુ/રાજયતાત્	રાજયતામ્	રાજયન્તુ
	રાજય/ „	રાજયતમ્	રાજયત
	રાજયાનિ	રાજયાવ	રાજયામ ।
બ.	અરાજયત્	અરાજયતામ્	અરાજયન્
	અરાજયઃ	અરાજયતમ્	અરાજયત
	અરાજયમ્	અરાજયાવ	અરાજયામ ।
અ.	અવિવ્રજત્	અવિવ્રજતામ્	અવિવ્રજન્
	અવિવ્રજઃ	અવિવ્રજતમ્	અવિવ્રજત
	અવિવ્રજમ્	અવિવ્રજાવ	અવિવ્રજામ ।
૧.	રાજયાઞ્ચકાર	રાજયાઞ્ચક્રતુઃ	રાજયાઞ્ચક્રુઃ
	રાજયાઞ્ચકર્થ	રાજયાઞ્ચક્રથુઃ	રાજયાઞ્ચક્ર
	રાજયાઞ્ચકાર/ચકર	રાજયાઞ્ચક્રવ	રાજયાઞ્ચક્રમ
	રાજયામ્બભૂવ	રાજયામાસ	
આ.	રાજ્યાત્	રાજ્યાસ્તામ્	રાજ્યાસુઃ
	રાજ્યાઃ	રાજ્યાસ્તમ્	રાજ્યાસ્ત
	રાજ્યાસમ્	રાજ્યાસ્વ	રાજ્યાસ્મ ।
શ.	રાજયિતા	રાજયિતારૌ	રાજયિતારઃ
	રાજયિતાસિ	રાજયિતાસ્થઃ	રાજયિતાસ્થ
	રાજયિતાસ્મિ	રાજયિતાસ્વઃ	રાજયિતાસ્મઃ
મ.	રાજયિષ્યતિ	રાજયિષ્યતઃ	રાજયિષ્યન્તિ
	રાજયિષ્યસિ	રાજયિષ્યથઃ	રાજયિષ્યથ
	રાજયિષ્યામિ	રાજયિષ્યાવઃ	રાજયિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	અરાજયિષ્યત્	અરાજયિષ્યતામ્	અરાજયિષ્યન્
	અરાજયિષ્યઃ	અરાજયિષ્યતમ્	અરાજયિષ્યત
	અરાજયિષ્યમ્	અરાજયિષ્યાવ	અરાજયિષ્યામ
વ.	રાજયતે	રાજયેતે	રાજયન્તે
	રાજયસે	રાજયેયે	રાજયધ્વે
	રાજયે	રાજયાવહે	રાજયામહે ।
ઘ.	રાજયેત	રાજયેયાતામ્	રાજયેરન્
	રાજયેયાઃ	રાજયેયાથામ્	રાજયેધ્વમ્
	રાજયેય	રાજયેવહિ	રાજયેમહિ ।
૧.	રાજયતામ્	રાજયેતામ્	રાજયન્તામ્
	રાજયસ્વ	રાજયેથામ્	રાજયધ્વમ્
	રાજયૌ	રાજયાવહે	રાજયામહે ।
ઙ.	અરાજયત	અરાજયેતામ્	અરાજયન્ત
	અરાજયયાઃ	અરાજયેયામ્	અરાજયધ્વમ્
	અરાજયે	અરાજયેવાહિ	અરાજયેમહિ ।

અ.	અવિવ્રજત	અવિવ્રજેતામ્	અવિવ્રજન્ત
	અવિવ્રજથાઃ	અવિવ્રજેથામ્	અવિવ્રજધ્વમ્
	અવિવ્રજે	અવિવ્રજાવહિ	અવિવ્રજામહિ
૧.	રાજયાઞ્ચક્રે	રાજયાઞ્ચક્રાતે	રાજયાઞ્ચક્રિરે
	રાજયાઞ્ચક્રુષે	રાજયાઞ્ચક્રાથે	રાજયાઞ્ચક્રદ્ભવે
	રાજયાઞ્ચક્રે	રાજયાઞ્ચક્રુવહે	રાજયાઞ્ચક્રુમહે
	રાજયામ્બભૂવ	રાજયામાસ	
આ.	રાજયિષીષ્ટ	રાજયિષીયાસ્તામ્	રાજયિષીરન્
	રાજયિષીષ્ઠાઃ	રાજયિષીયાસ્થામ્	રાજયિષીદ્ભવમ્-ધ્વમ્
	રાજયિષીય	રાજયિષીવહિ	રાજયિષીમહિ
શ.	રાજયિતા	રાજયિતારૌ	રાજયિતારઃ
	રાજયિતાસે	રાજયિતાસાથે	રાજયિતાધ્વે
	રાજયિતાહે	રાજયિતાસ્વહે	રાજયિતાસ્મહે
મ.	રાજયિષ્યતે	રાજયિષ્યેતે	રાજયિષ્યન્તે
	રાજયિષ્યસે	રાજયિષ્યેતે	રાજયિષ્યધ્વે
	રાજયિષ્યે	રાજયિષ્યાવહે	રાજયિષ્યામહે
ક્રિ.	અરાજયિષ્યત	અરાજયિષ્યેતામ્	અરાજયિષ્યન્ત
	અરાજયિષ્યથાઃ	અરાજયિષ્યેથામ્	અરાજયિષ્યધ્વમ્
	અરાજયિષ્યે	અરાજયિષ્યાવહિ	અરાજયિષ્યામહિ

૩૨૦ ષિધૂ [સિધૂ] ગત્યામ્

૧.	સેધયતિ	સેધયતઃ	સેધયન્તિ
	સેધયસિ	સેધયથઃ	સેધયથ
	સેધયામિ	સેધયાવઃ	સેધયામઃ
૨.	સેધયેત્	સેધયેતામ્	સેધયેયુઃ
	સેધયેઃ	સેધયેતમ્	સેધયેત
	સેધયેયમ્	સેધયેવ	સેધયેમ ।
૩.	સેધયતુ/સેધયતાત્	સેધયતામ્	સેધયન્તુ
	સેધય/ „	સેધયતમ્	સેધયત
	સેધયાનિ	સેધયાવ	સેધયામ ।
૪.	અસેધયત્	અસેધયતામ્	અસેધયન્
	અસેધયઃ	અસેધયતમ્	અસેધયત
	અસેધયમ્	અસેધયાવ	અસેધયામ ।
અ.	અસીષિધત્	અસીષિધતામ્	અસીષિધન્
	અસીષિધઃ	અસીષિધતમ્	અસીષિધત
	અસીષિધમ્	અસીષિધાવ	અસીષિધામ ।
૫.	સેધયાઞ્ચકાર	સેધયાઞ્ચક્રતુઃ	સેધયાઞ્ચક્રુઃ
	સેધયાઞ્ચકર્થ	સેધયાઞ્ચક્રથુઃ	સેધયાઞ્ચક્ર
	સેધયાઞ્ચકાર/ચકર	સેધયાઞ્ચક્રવ	સેધયાઞ્ચક્રમ
	સેધયામ્બભૂવ	સેધયામાસ	

નોંધ :- વ્ર ન હોવાથી ર નેડોક્ષર કરેલ છે.

આ.	સેધ્યાત્ સેધ્યાઃ સેધ્યાસમ્	સેધ્યાસ્તામ્ સેધ્યાસ્તમ્ સેધ્યાસ્વ	સેધ્યાસુઃ સેધ્યાસ્ત સેધ્યાસ્મ
શ્વ.	સેધયિતા સેધયિતાસિ સેધયિતાસ્મિ	સેધયિતારૌ સેધયિતાસ્થઃ સેધયિતાસ્વઃ	સેધયિતારઃ સેધયિતાસ્થ સેધયિતાસ્મઃ
મ.	સેધયિષ્યતિ સેધયિષ્યસિ સેધયિષ્યામિ	સેધયિષ્યતઃ સેધયિષ્યથઃ સેધયિષ્યાવઃ	સેધયિષ્યન્તિ સેધયિષ્યથ સેધયિષ્યામઃ ।
ક્રિ.	અસેધયિષ્યન્ અસેધયિષ્યન્ અસેધયિષ્યમ્	અસેધયિષ્યતામ્ અસેધયિષ્યતમ્ અસેધયિષ્યાવ	અસેધયિષ્યન્ અસેધયિષ્યત અસેધયિષ્યામ
વ.	સેધયતે સેધયસો સેધયે	સેધયેતે સેધયેયે સેધયાવહે	સેધયન્તે સેધયધ્વે સેધયામહે ।
સ.	સેધયેત સેધયેયાઃ સેધયેય	સેધયેયાતામ્ સેધયેયાથામ્ સેધયેવહિ	સેધયેરન્ સેધયેધ્વમ્ સેધયેમહિ ।
પ.	સેધયતામ્ સેધયસ્વ સેધયૈ	સેધયેતામ્ સેધયેથામ્ સેધયાવહૈ	સેધયન્તામ્ સેધયધ્વમ્ સેધયામહૈ ।
હ.	અસેધયત અસેધયથાઃ અસેધયે	અસેધયેતામ્ અસેધયેથામ્ અસેધયાવહિ	અસેધયન્ત અસેધયધ્વમ્ અસેધયામહિ ।
અ.	અસીષિષત અસીષિષથાઃ અસીષિષે	અસીષિષેતામ્ અસીષિષેથામ્ અસીષિષાવહિ	અસીષિષન્ત અસીષિષધ્વમ્ અસીષિષામહિ
પ.	સેધયાઞ્ચક્રે સેધયાઞ્ચક્રે સેધયાઞ્ચક્રે સેધયામ્ભૂત	સેધયાઞ્ચક્રાતે સેધયાઞ્ચક્રાથે સેધયાઞ્ચક્રાદે સેધયામ્ભૂત	સેધયાઞ્ચક્રિરે સેધયાઞ્ચક્રદ્વે સેધયાઞ્ચક્રમહે સેધયામાસ
આ.	સેધયિષીઠ સેધયિષીઠાઃ સેધયિષીય	સેધયિષીઠાસ્તામ્ સેધયિષીઠાસ્થામ્ સેધયિષીવહિ	સેધયિષીરન્ સેધયિષીઢ્વમ્-ધ્વમ્ સેધયિષીમહિ
શ્વ.	સેધયિતા સેધયિતાસો સેધયિતાદે	સેધયિતારૌ સેધયિતાસથે સેધયિતાસ્વદે	સેધયિતારઃ સેધયિતાધ્વે સેધયિતાસ્મદે

મ.	સેધયિષ્યતે સેધયિષ્યસો સેધયિષ્યે	સેધયિષ્યેતે સેધયિષ્યેયે સેધયિષ્યાવહે	સેધયિષ્યન્તે સેધયિષ્યધ્વે સેધયિષ્યામહે ।
ક્રિ.	અસેધયિષ્યત અસેધયિષ્યથાઃ અસેધયિષ્યે	અસેધયિષ્યેતામ્ અસેધયિષ્યેથામ્ અસેધયિષ્યાવહિ	અસેધયિષ્યન્તસે અસેધયિષ્યધ્વમ્ અસેધયિષ્યામહિ

૩૨૮ વન [વન્] શબ્દે ।

વ.	વાનયતિ વાનયસિ વાનયામિ	વાનયતઃ વાનયથઃ વાનયાવઃ	વાનયન્તિ વાનયથ વાનયામઃ ।
શ્વ.	વાનયેત્ વાનયેઃ વાનયેયમ્	વાનયેતામ્ વાનયેતમ્ વાનયેવ	વાનયેયુઃ વાનયેત વાનયેમ ।
પ.	વાનયતુ/વાનયતાત્ વાનય/ ,, વાનયાનિ	વાનયતામ્ વાનયતમ્ વાનયાવ	વાનયન્તુ વાનયત વાનયામ
હ.	અવાનયત્ અવાનયઃ અવાનયામ્	અવાનયતામ્ અવાનયતમ્ અવાનયાવ	અવાનયન્ અવાનયત અવાનયામ ।
અ.	અવીવનત્ અવીવનઃ અવીવનમ્	અવીવનતામ્ અવીવનતમ્ અવીવનાવ	અવીવનન્ અવીવનત અવીવનામ ।
પ.	વાનયાઞ્ચકાર વાનયાઞ્ચકર્થ વાનયાઞ્ચકાર/ચકર વાનયામ્ભૂત	વાનયાઞ્ચક્રતુઃ વાનયાઞ્ચક્રથુઃ વાનયાઞ્ચક્રકુવ વાનયામાસ	વાનયાઞ્ચક્રુઃ વાનયાઞ્ચક્ર વાનયાઞ્ચક્રમ વાનયામાસ
આ.	વાન્યાત્ વાન્યાઃ વાન્યાસમ્	વાન્યાસ્તામ્ વાન્યાસ્તમ્ વાન્યાસ્વ	વાન્યાસુઃ વાન્યાસ્ત વાન્યાસ્મ ।
શ્વ.	વાનયિતા વાનયિતાસિ વાનયિતાસ્મિ	વાનયિતારૌ વાનયિતાસ્થઃ વાનયિતાસ્વઃ	વાનયિતારઃ વાનયિતાસ્થ વાનયિતાસ્મઃ ।
મ.	વાનયિષ્યતિ વાનયિષ્યસિ વાનયિષ્યામિ	વાનયિષ્યતઃ વાનયિષ્યથઃ વાનયિષ્યાવઃ	વાનયિષ્યન્તિ વાનયિષ્યથ વાનયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અવાનયિષ્યત્ અવાનયિષ્યઃ અવાનયિષ્યામ્	અવાનયિષ્યતામ્ અવાનયિષ્યતમ્ અવાનયિષ્યાવ	અવાનયિષ્યન્ અવાનયિષ્યત અવાનયિષ્યામ

વ.	વાનયતે વાનયસે વાનયે	વાનયેતે વાનયેયે વાનયાવહે	વાનયન્તે વાનયધ્વે વાનયામહે
ઘ.	વાનયેત વાનયેયાઃ વાનયેય	વાનયેતામ્ વાનયેયાથામ્ વાનયેવહિ	વાનયેરન્ વાનયેધ્વમ્ વાનયેમહિ ।
પ.	વાનયતામ્ વાનયસ્વ વાનયૈ	વાનયેતામ્ વાનયેથામ્ વાનયાવહૈ	વાનયન્તામ્ વાનયધ્વમ્ વાનયામહૈ ।
ઙ.	અવાનયત અવાનયશઃ અવાનયે	અવાનયેતામ્ અવાનયેથામ્ અવાનયેવહિ	અવાનયન્ત અવાનયધ્વમ્ અવાનયામહિ
ચ.	અવીવનત અવીવનથાઃ અવીવને	અવીવનેતામ્ અવીવનેથામ્ અવીવનાવહિ	અવીવનન્ત અવીવનધ્વમ્ અવીવનામહિ
પ.	વાનયાઞ્ચક્રે વાનયાઞ્ચક્રૃષે વાનયાઞ્ચક્રે વાનયામ્ભૂવ	વાનયાઞ્ચક્રાતે વાનયાઞ્ચક્રાથે વાનયાઞ્ચક્રવહે વાનયામાસ	વાનયાઞ્ચક્રિરે વાનયાઞ્ચક્રદ્વે વાનયાઞ્ચક્રમહે
આ.	વાનયિષીષ્ટ વાનયિષીષ્ઠાઃ વાનયિષીય	વાનયિષીયાસ્તામ્ વાનયિષીયાસ્થામ્ વાનયિષીવહિ	વાનયિષીરન્ વાનયિષીદ્વમ્-ધ્વમ્ વાનયિષીમહિ
ઘ.	વાનયિતા વાનયિતાસે વાનયિતાહે	વાનયિતારૌ વાનયિતાસાથે વાનયિતાસ્વહે	વાનયિતારઃ વાનયિતાધ્વે વાનયિતાસ્મહે
મ.	વાનયિષ્યતે વાનયિષ્યસે વાનયિષ્યે	વાનયિષ્યેતે વાનયિષ્યેયે વાનયિષ્યાવહે	વાનયિષ્યન્તે વાનયિષ્યધ્વે વાનયિષ્યામહે
ક્ષિ.	અવાનયિષ્યત અવાનયિષ્યથાઃ અવાનયિષ્યે	અવાનયિષ્યેતામ્ અવાનયિષ્યેથામ્ અવાનયિષ્યેવહિ	અવાનયિષ્યન્ત અવાનયિષ્યધ્વમ્ અવાનયિષ્યાવહિ

339 ચપ [ચપ] સાન્ત્વને

વ.	ચાપયતિ ચાપયસિ ચાપયામિ	ચાપયતઃ ચાપયથઃ ચાપયાવઃ	ચાપયન્તિ ચાપયથ ચાપયામઃ
ઘ.	ચાપયેત્ ચાપયેઃ ચાપયેદમ્	ચાપયેતામ્ ચાપયેતમ્ ચાપયેવ	ચાપયેયુઃ ચાપયેત ચાપયેમ ।

પ.	ચાપયતુ/ચાપયતાત્ ચાપય/ચાપયતાત્ ચાપયાનિ	ચાપયતામ્ ચાપયતમ્ ચાપયાવ	ચાપયન્તુ ચાપયત ચાપયામ ।
ઙ.	અચાપયત્ અચાપયઃ અચાપયમ્	અચાપયતામ્ અચાપયતમ્ અચાપયાવ	અચાપયન્ અચાપયત અચાપયામ ।
અ.	અચીચપત્ અચીચપઃ અચીચપમ્	અચીચપતામ્ અચીચપતમ્ અચીચપાવ	અચીચપન્ અચીચપત અચીચપામ ।
પ.	ચાપયાઞ્ચકાર ચાપયાઞ્ચકર્થે ચાપયાઞ્ચકાર/ચકર	ચાપયાઞ્ચક્રતુઃ ચાપયાઞ્ચક્રધુઃ ચાપયાઞ્ચક્રવ	ચાપયાઞ્ચક્રુઃ ચાપયાઞ્ચક્ર ચાપયાઞ્ચક્રમ
આ.	ચાપ્યાત્ ચાપ્યાઃ ચાપ્યાસમ્	ચાપ્યાસ્તામ્ ચાપ્યાસ્તમ્ ચાપ્યાસ્વ	ચાપ્યાસુઃ ચાપ્યાસ્ત ચાપ્યાસ્મ
ઘ.	ચાપયિતા ચાપયિતાસિ ચાપયિતાસ્મિ	ચાપયિતારૌ ચાપયિતાસ્થઃ ચાપયિતાસ્વઃ	ચાપયિતારઃ ચાપયિતાસ્થ ચાપયિતાસ્મઃ ।
મ.	ચાપયિષ્યતિ ચાપયિષ્યસિ ચાપયિષ્યામિ	ચાપયિષ્યતઃ ચાપયિષ્યથઃ ચાપયિષ્યાવઃ	ચાપયિષ્યન્તિ ચાપયિષ્યથ ચાપયિષ્યામઃ ।
ક્ષિ.	અચાપયિષ્યત્ અચાપયિષ્યઃ અચાપયિષ્યમ્	અચાપયિષ્યતામ્ અચાપયિષ્યતમ્ અચાપયિષ્યાવ	અચાપયિષ્યન્ અચાપયિષ્યત અચાપયિષ્યામ
વ.	ચાપયતે ચાપયસે ચાપયે	ચાપયેતે ચાપયેથે ચાપયાવહે	ચાપયન્તે ચાપયધ્વે ચાપયામહે ।
ઘ.	ચાપયેત ચાપયેથાઃ ચાપયેય	ચાપયેતામ્ ચાપયેથામ્ ચાપયેવહિ	ચાપયેરન્ ચાપયેધ્વમ્ ચાપયેમહિ ।
પ.	ચાપયતામ્ ચાપયસ્વ ચાપયૈ	ચાપયેતામ્ ચાપયેથામ્ ચાપયાવહૈ	ચાપયન્તામ્ ચાપયધ્વમ્ ચાપયામહૈ ।
ઙ.	અચાપયત અચાપયથાઃ અચાપયે	અચાપયેતામ્ અચાપયેથામ્ અચાપયાવહિ	અચાપયન્ત અચાપયધ્વમ્ અચાપયામહિ

અ.	અચીચપત	અચીચપેતામ્	અચીચપન્ત
	અચીચપથા:	અચીચપેથામ્	અચીચપધ્વમ્
	અચીચપે	અચીચપાવહિ	અચીચપામહિ
પ.	ચાપયાઞ્ચક્રે	ચાપયાઞ્ચક્રાતે	ચાપયાઞ્ચક્રિરે
	ચાપયાઞ્ચક્રુષે	ચાપયાઞ્ચક્રાથે	ચાપયાઞ્ચક્રુદ્વે
	ચાપયાઞ્ચક્રે	ચાપયાઞ્ચક્રુવહે	ચાપયાઞ્ચક્રુમહે
	ચાપયામ્બભૂવ	ચાપયામાસ	
આ.	ચાપયિષીઘ્ર	ચાપયિષીયાસ્તામ્	ચાપયિષીરન્
	ચાપયિષીઘ્રા:	ચાપયિષીયાસ્થામ્	ચાપયિષીઘ્રવમ્
	ચાપયિષીય	ચાપયિષીવહિ	ચાપયિષીમહિ ।
શ.	ચાપયિતાં	ચાપયિતારૌ	ચાપયિતાર:
	ચાપયિતાસે	ચાપયિતાસાથે	ચાપયિતાધ્વે
	ચાપયિતાહે	ચાપયિતાસ્વહે	ચાપયિતાસ્મહે
ખ.	ચાપયિષ્યતે	ચાપયિષ્યેતે	ચાપયિષ્યન્તે
	ચાપયિષ્યસે	ચાપયિષ્યેથ	ચાપયિષ્યધ્વે
	ચાપયિષ્યે	ચાપયિષ્યાવહે	ચાપયિષ્યામહે
ક્રિ.	અચાપયિષ્યત	અચાપયિષ્યેતામ્	અચાપયિષ્યન્ત
	અચાપયિષ્યથા:	અચાપયિષ્યેથામ્	અચાપયિષ્યધ્વમ્
	અચાપયિષ્યે	અચાપયિષ્યાવહિ	અચાપયિષ્યામહિ

૩૯૬ ગમ્લ્ [ગમ્] ગતૌ

ઘ.	ગમયતિ	ગમયત:	ગમયન્તિ
	ગમયસિ	ગમયથ:	ગમયથ
	ગમયામિ	ગમયાવ:	ગમયામ:
ચ.	ગમયેત્	ગમયેતામ્	ગમયેયુ:
	ગમયે:	ગમયેતમ્	ગમયેત
	ગમયેયમ્	ગમયેવ	ગમયેમ
પ.	ગમયતુ/ગમયતાત્	ગમયતામ્	ગમયન્તુ
	ગમય/ „	ગમયતમ્	ગમયત
	ગમયાનિ	ગમયાવ	ગમયામ
ઙ.	અગમયત્	અગમયતામ્	અગમયન્
	અગમય:	અગમયતમ્	અગમયત
	અગમયમ્	અગમયાવ	અગમયામ
ઞ.	અજીગમત્	અજીગમતામ્	અજીગમન્
	અજીગમ:	અજીગમતમ્	અજીગમત
	અજીગમમ્	અજીગમાવ	અજીગમામ
ટ.	ગમયાઞ્ચકાર	ગમયાઞ્ચક્રતુ:	ગમયાઞ્ચક્રુ:
	ગમયાઞ્ચક્રથે	ગમયાઞ્ચક્રથુ:	ગમયાઞ્ચક્ર
	ગમયાઞ્ચકાર/ચકર	ગમયાઞ્ચક્રુવ	ગમયાઞ્ચક્રમ
	ગમયામ્બભૂવ	ગમયામાસ	

આ.	ગમ્યાત્	ગમ્યાસ્તામ્	ગમ્યાસુ:
	ગમ્યા:	ગમ્યાસ્તમ્	ગમ્યાસ્ત
	ગમ્યાસમ્	ગમ્યાસ્વ	ગમ્યાસ્મ
શ.	ગમયિતા	ગમયિતારૌ	ગમયિતાર:
	ગમયિતાસિ	ગમયિતાસ્થા	ગમયિતાસ્થ
	ગમયિતાસ્મિ	ગમયિતાસ્વ:	ગમયિતાસ્મ:
ખ.	ગમયિષ્યતિ	ગમયિષ્યત:	ગમયિષ્યન્તિ
	ગમયિષ્યસિ	ગમયિષ્યથ:	ગમયિષ્યથ
	ગમયિષ્યામિ	ગમયિષ્યાવ:	ગમયિષ્યામ;
ક્રિ.	અગમયિષ્યત્	અગમયિષ્યતામ્	અગમયિષ્યન્
	અગમયિષ્ય:	અગમયિષ્યતમ્	અગમયિષ્યત
	અગમયિષ્યમ્	અગમયિષ્યાવ	અગમયિષ્યામ
ચ.	ગમયતે	ગમયેતે	ગમયન્તે
	ગમયસે	ગમયેથે	ગમયધ્વે
	ગમયે	ગમયાવહે	ગમયામહે
પ.	ગમયેત	ગમયેયાતામ્	ગમયેરન્
	ગમયેથા	ગમયેયાથામ્	ગમયેધ્વમ્
	ગમયેય	ગમયેવહિ	ગમયેમહિ
ઙ.	અગમયત	અગમયેતામ્	અગમયન્ત
	અગમયથા:	અગમયેથામ્	અગમયધ્વમ્
	અગમયે	અગમયાવહિ	અગમયામહિ
ઞ.	અજીગમત	અજીગમેતામ્	અજીગમન્ત
	અજીગમથા:	અજીગમેથામ્	અજીગમધ્વમ્
	અજીગમે	અજીગમાવહિ	અજીગમામહિ
ટ.	ગમયાઞ્ચક્રે	ગમયાઞ્ચક્રાતે	ગમયાઞ્ચક્રિરે
	ગમયાઞ્ચક્રુષે	ગમયાઞ્ચક્રાથે	ગમયાઞ્ચક્રુદ્વે
	ગમયાઞ્ચક્રે	ગમયાઞ્ચક્રુવહે	ગમયાઞ્ચક્રુમહે
	ગમયામ્બભૂવ	ગમયામાસ	
આ.	ગમયિષીઘ્ર	ગમયિષીયાસ્તામ્	ગમયિષીરન્
	ગમયિષીઘ્રા:	ગમયિષીયાસ્થામ્	ગમયિષીઘ્રવમ્-ધ્વમ્
	ગમયિષીય	ગમયિષીવહિ	ગમયિષીમહિ ।
શ.	ગમયિતા	ગમયિતારૌ	ગમયિતાર:
	ગમયિતાસે	ગમયિતાસાથે	ગમયિતાધ્વે
	ગમયિતાહે	ગમયિતાસ્વહે	ગમયિતાસ્મહે

મ.	ગમયિષ્યતે ગમયિષ્યસે ગમયિષ્યે	ગમયિષ્યેતે ગમયિષ્યેયે ગમયિષ્યાવહે	ગમયિષ્યન્તે ગમયિષ્યધ્વે ગમયિષ્યામહે
ક્રિ.	અગમયિષ્યત અગમયિષ્યથા: અગમયિષ્યે	અગમયિષ્યેતામ્ અગમયિષ્યેથામ્ અગમયિષ્યાવહિ	અગમયિષ્યન્ત અગમયિષ્યધ્વમ્ અગમયિષ્યામહિ

588 ડીઙ્ [ડી] વિહાયસાં ગતૌ

વ.	હાયયતિ હાયયસિ હાયયામિ	હાયયતઃ હાયયથઃ હાયયાવઃ	હાયયન્તિ હાયયથ હાયયામઃ
સ.	હાયયેત્ હાયયેઃ હાયયેચમ્	હાયયેતામ્ હાયયેતમ્ હાયયેવ	હાયયેયુઃ હાયયેત હાયયેમ
૧.	હાયયતુ/હાયયતાત્ હાયય/ „ હાયયાનિ	હાયયતામ્ હાયયતમ્ હાયયાવ	હાયયન્તુ હાયયત હાયયામ
અ.	અહાયયત્ અહાયયઃ અહાયયમ્	અહાયયતામ્ અહાયયતમ્ અહાયયાવ	અહાયયન્ અહાયયત અહાયયામ
અ.	અહીહયત્ અહીહયઃ અહીહયમ્	અહીહયતામ્ અહીહયતમ્ અહીહયાવ	અહીહયન્ અહીહયત અહીહયામ
૧.	હાયયાઞ્ચકાર હાયયાઞ્ચકર્થ હાયયાઞ્ચકાર/ચકર હાયયામ્બભૂવ	હાયયાઞ્ચક્રતુઃ હાયયાઞ્ચક્રથુઃ હાયયાઞ્ચક્રવ હાયયામાસ	હાયયાઞ્ચક્રુઃ હાયયાઞ્ચક્ર હાયયાઞ્ચક્રમ હાયયામાસ
આ.	હાયાત્ હાયાઃ હાયાસમ્	હાયાસ્તામ્ હાયાસ્તમ્ હાયાસ્વ	હાયાસુઃ હાયાસ્ત હાયાસ્મ
અ.	હાયયિતા હાયયિતાસિ હાયયિતાસ્મિ	હાયયિતારૌ હાયયિતાસ્થઃ હાયયિતાસ્વઃ	હાયયિતારઃ હાયયિતાસ્થ હાયયિતાસ્મઃ
મ.	હાયયિષ્યતિ હાયયિષ્યસિ હાયયિષ્યામિ	હાયયિષ્યતઃ હાયયિષ્યથઃ હાયયિષ્યાવઃ	હાયયિષ્યન્તિ હાયયિષ્યથ હાયયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અહાયયિષ્યત્ અહાયયિષ્યઃ અહાયયિષ્યમ્	અહાયયિષ્યેતામ્ અહાયયિષ્યેથામ્ અહાયયિષ્યાવહિ	અહાયયિષ્યન્ત અહાયયિષ્યધ્વમ્ અહાયયિષ્યામહિ

વ.	હાયયતે હાયયસે હાયયે	હાયયેતે હાયયેયે હાયયાવહે	હાયયન્તે હાયયધ્વે હાયયામહે
૧.	હાયયેત હાયયેથાઃ હાયયેય	હાયયેયાતામ્ હાયયેયાથામ્ હાયયેવહિ	હાયયેરન્ હાયયેધ્વમ્ હાયયેમહિ
૧.	હાયયતામ્ હાયયસઃ હાયયૈ	હાયયેતામ્ હાયયેથામ્ હાયયાવહે	હાયયન્તામ્ હાયયધ્વમ્ હાયયામહે
અ.	અહાયયત અહાયયથાઃ અહાયયે	અહાયયેતામ્ અહાયયેથામ્ અહાયયાવહિ	અહાયયન્ત અહાયયધ્વમ્ અહાયયામહિ
મ.	અહીહયત અહીહયથાઃ અહીહયે	અહીહયેતામ્ અહીહયેથામ્ અહીહયાવહિ	અહીહયન્ત અહીહયધ્વમ્ અહીહયામહિ
૧.	હાયયાઞ્ચક્રે હાયયાઞ્ચક્રૃષે હાયયાઞ્ચક્રે હાયયામ્બભૂવ	હાયયાઞ્ચક્રાતે હાયયાઞ્ચક્રાથે હાયયાઞ્ચક્રવહે હાયયામાસ	હાયયાઞ્ચક્રિરે હાયયાઞ્ચક્રદ્વે હાયયાઞ્ચક્રમહે હાયયામાસ
આ.	હાયયિષીષ્ટ હાયયિષીષ્ટાઃ હાયયિષીય	હાયયિષીયાસ્તામ્ હાયયિષીયાસ્થામ્ હાયયિષીવહિ	હાયયિષીરન્ હાયયિષીધ્વમ્-ધ્વમ્ હાયયિષીમહિ
અ.	હાયયિતા હાયયિતાસે હાયયિતાહે	હાયયિતારૌ હાયયિતાસાયે હાયયિતાસ્વહે	હાયયિતારઃ હાયયિતાધ્વે હાયયિતાસ્મહે
મ.	હાયયિષ્યતે હાયયિષ્યસે હાયયિષ્યે	હાયયિષ્યેતે હાયયિષ્યેયે હાયયિષ્યાવહે	હાયયિષ્યન્તે હાયયિષ્યધ્વે હાયયિષ્યામહે
ક્રિ.	અહાયયિષ્યત અહાયયિષ્યથાઃ અહાયયિષ્યે	અહાયયિષ્યેતામ્ અહાયયિષ્યેથામ્ અહાયયિષ્યાવહિ	અહાયયિષ્યન્ત અહાયયિષ્યધ્વમ્ અહાયયિષ્યામહિ

661 બ્રાજિ [બ્રાજ્] દીપ્તૌ

વ.	બ્રાજયતિ બ્રાજયસિ બ્રાજયામિ	બ્રાજયતઃ બ્રાજયથઃ બ્રાજયાવઃ	બ્રાજયન્તિ બ્રાજયથ બ્રાજયામઃ
મ.	બ્રાજયેત્ બ્રાજયેઃ બ્રાજયેચમ્	બ્રાજયેતામ્ બ્રાજયેતમ્ બ્રાજયેવ	બ્રાજયેયુઃ બ્રાજયેત બ્રાજયેમ

अ.	अविभ्रजत	अविभ्रजेताम्	अविभ्रजन्त
	अविभ्रजथाः	अविभ्रजेथाम्	अविभ्रजध्वम्
	अविभ्रजे	अविभ्रजावहि	अविभ्रजामहि
	अव्रभ्राजत	अव्रभ्राजेताम्	अव्रभ्राजन्त इ.
प.	भ्राजयाञ्चक्रे	भ्राजयाञ्चक्राते	भ्राजयाञ्चक्रिरे
	भ्राजयाञ्चकृषे	भ्राजयाञ्चक्राथे	भ्राजयाञ्चकृदवे
	भ्राजयाञ्चक्रे	भ्राजयाञ्चकृवहे	भ्राजयाञ्चकृमहे
	भ्राजयाम्बभूव	भ्राजयामास	
भा.	भ्राजयिषीष्ट	भ्राजयिषीयास्ताम्	भ्राजयिषीरन्
	भ्राजयिषीष्ठाः	भ्राजयिषीयास्याम्	भ्राजयिषीद्वम्-ध्वम्
	भ्राजयिषीय	भ्राजयिषीवहि	भ्राजयिषीमहि
श्व.	भ्राजयिता	भ्राजयितारौ	भ्राजयितारः
	भ्राजयितासे	भ्राजयितासाथे	भ्राजयिताश्वे
	भ्राजयिताहे	भ्राजयितास्वहे	भ्राजयितास्महे
भ.	भ्राजयिष्यते	भ्राजयिष्येते	भ्राजयिष्यन्ते
	भ्राजयिष्यसे	भ्राजयिष्येथे	भ्राजयिष्यश्वे
	भ्राजयिष्ये	भ्राजयिष्यावहे	भ्राजयिष्यामहे
क्रि.	अभ्राजयिष्यत	अभ्राजयिष्येताम्	अभ्राजयिष्यन्त
	अभ्राजयिष्यथाः	अभ्राजयिष्येथाम्	अभ्राजयिष्यध्वम्
	अभ्राजयिष्ये	अभ्राजयिष्यावहि	अभ्राजयिष्यामहि

670 चेष्टि [चेष्ट] चेष्टायाम्

व.	चेष्टयति	चेष्टयतः	चेष्टयन्ति
	चेष्टयसि	चेष्टयथः	चेष्टयथ
	चेष्टयामि	चेष्टया १:	चेष्टयामः
स.	चेष्टयेत्	चेष्टयेताम्	चेष्टयेयुः
	चेष्टयेः	चेष्टयेतम्	चेष्टयेत
	चेष्टयेयम्	चेष्टयेव	चेष्टयेम
प.	चेष्टयतु/चेष्टयतात्	चेष्टयताम्	चेष्टयन्तु
	चेष्टय/	चेष्टयतम्	चेष्टयत
	चेष्टयानि	चेष्टयाव	चेष्टयाम
झ	अचेष्टयत्	अचेष्टयताम्	अचेष्टयन्
	अचेष्टयः	अचेष्टयतम्	अचेष्टयत
	अचेष्टयम्	अचेष्टयाव	अचेष्टयाम
भ.	अचिचेष्टत्	अचिचेष्टताम्	अचिचेष्टन्
	अचिचेष्टः	अचिचेष्टतम्	अचिचेष्टत
	अचिचेष्टम्	अचिचेष्टाव	अचिचेष्टाम
	अचचेष्टत्	अचचेष्टताम्	अचचेष्टन् इ

प.	चेष्टयाञ्चकार	चेष्टयाञ्चक्रतुः	चेष्टयाञ्चक्रुः
	चेष्टयाञ्चकर्थ	चेष्टयाञ्चक्रथुः	चेष्टयाञ्चक्र
	चेष्टयाञ्चकार/चकर	चेष्टयाञ्चकृव	चेष्टयाञ्चकृम
	चेष्टयाम्बभूव	चेष्टयामा	

भा.	चेष्टयात्	चेष्टयास्ताम्	चेष्टयासुः
	चेष्टयाः	चेष्टयास्तम्	चेष्टयास्त
	चेष्टयासम्	चेष्टयास्व	चेष्टयास्म

घ.	चेष्टयिता	चेष्टयितारौ	चेष्टयितारः
	चेष्टयितासि	चेष्टयितास्थः	चेष्टयितास्थ
	चेष्टयितारिम	चेष्टयितारस्वः	चेष्टयितारम्

भ.	चेष्टयिष्यति	चेष्टयिष्यतः	चेष्टयिष्यन्ति
	चेष्टयिष्यसि	चेष्टयिष्यथः	चेष्टयिष्यथ
	चेष्टयिष्यामि	चेष्टयिष्यावः	चेष्टयिष्यामः

क्रि.	अचेष्टयिष्यत्	अचेष्टयिष्यताम्	अचेष्टयिष्यन्
	अचेष्टयिष्यः	अचेष्टयिष्यतम्	अचेष्टयिष्यत
	अचेष्टयिष्यम्	अचेष्टयिष्याव	अचेष्टयिष्याम

व.	चेष्टयते	चेष्टयेते	चेष्टयन्ते
	चेष्टयसे	चेष्टयेथे	चेष्टयध्वे
	चेष्टये	चेष्टयावहे	चेष्टयामहे

ष.	चेष्टयेत	चेष्टयेताताम्	चेष्टयेरन्
	चेष्टयेथाः	चेष्टयेथाथाम्	चेष्टयेध्वम्
	चेष्टयेथ	चेष्टयेवहि	चेष्टयेमहि

१.	चेष्टयताम्	चेष्टयेताम्	चेष्टयन्ताम्
	चेष्टयस्व	चेष्टयेथाम्	चेष्टयध्वम्
	चेष्टयै	चेष्टयावहे	चेष्टयामहे

झ.	अचेष्टयत	अचेष्टयेताम्	अचेष्टयन्त
	अचेष्टयथाः	अचेष्टयेथाम्	अचेष्टयध्वम्
	अचेष्टये	अचेष्टयावहि	अचेष्टयामहि

झ.	अचिचेष्टत	अचिचेष्टेताम्	अचिचेष्टन्त
	अचिचेष्टथाः	अचिचेष्टेथाम्	अचिचेष्टध्वम्
	अचिचेष्टे	अचिचेष्टावहि	अचिचेष्टामहि
	अचचेष्टत	अचचेष्टेताम्	अचचेष्टन्त इ.

१.	चेष्टयाञ्चक्रे	चेष्टयाञ्चक्राते	चेष्टयाञ्चक्रिरे
	चेष्टयाञ्चकृषे	चेष्टयाञ्चक्राथे	चेष्टयाञ्चकृद्धवे
	चेष्टयाञ्चक्रे	चेष्टयाञ्चकृवहे	चेष्टयाञ्चकृमहे
	चेष्टयाम्बभूव	चेष्टयामास	

भा.	चेष्टयिषीष्ट	चेष्टयिषीयास्ताम्	चेष्टयिषीरन्
	चेष्टयिषीष्टाः	चेष्टयिषीयास्थाम्	चेष्टयिषीध्वम्
	चेष्टयिषीय	चेष्टयिषीवहि	चेष्टयिषीमहि

घ.	चेष्टयिता	चेष्टयितारौ	चेष्टयितारः
	चेष्टयितासे	चेष्टयितामाथे	चेष्टयिताध्वे
	चेष्टयिताहे	चेष्टयितास्वहे	चेष्टयितास्महे

भ.	चेष्टयिष्यते	चेष्टयिष्येते	चेष्टयिष्यन्ते
	चेष्टयिष्यसे	चेष्टयिष्येथे	चेष्टयिष्यध्वे
	चेष्टयिष्ये	चेष्टयिष्यावहे	चेष्टयिष्यामहे

क्रि.	अचेष्टयिष्यत्	अचेष्टयिष्येताम्	अचेष्टयिष्यन्त
	अचेष्टयिष्यथाः	अचेष्टयिष्येथाम्	अचेष्टयिष्यध्वम्
	अचेष्टयिष्ये	अचेष्टयिष्यावहि	अचेष्टयिष्यामहि

795 चयि [चय्] गतौ

व	चाययति	चाययतः	चाययन्ति
	चाययसि	चाययथः	चाययथ
	चाययामि	चाययावः	चाययामः

व.	चाययेत्	चाययेताम्	चाययेयुः
	चाययेः	चाययेतम्	चाययेत
	चाययेयम्	चाययेव	चाययेम

प.	चाययतु/चाययतात्	चाययताम्	चाययन्तु
	चायय/	चाययतम्	चाययत
	चाययानि	चाययाव	चाययाम

झ.	अचाययत्	अचाययताम्	अचाययन्
	अचाययः	अचाययतम्	अचाययत
	अचाययम्	अचाययाव	अचाययाम

अ.	अचीचयत्	अचीचयताम्	अचीचयन्
	अचीचयः	अचीचयतम्	अचीचयत
	अचीचयम्	अचीचयाव	अचीचयाम

प.	चाययाञ्चकार	चाययाञ्चक्रतुः	चाययाञ्चक्रुः
	चाययाञ्चकर्थ	चाययाञ्चक्रथुः	चाययाञ्चक्र
	चाययाञ्चकार/चकर	चाययाञ्चकृव	चाययाञ्चकृम
	चाययाम्बभूव	चाययामास	

भा.	चाय्यात्	चाय्यास्ताम्	चाय्यासुः
	चाय्याः	चाय्यास्तम्	चाय्यास्त
	चाय्यसम्	चाय्यास्व	चाय्यास्म

घ.	चाययिता	चाययितारौ	चाययितारः
	चाययितासि	चाययितास्थः	चाययितास्थ
	चाययितास्मि	चाययितास्वः	चाययितास्मः

મ	ચાયયિષ્યતિ	ચાયયિષ્યતઃ	ચાયયિષ્યન્તિ
	ચાયયિષ્યસિ	ચાયયિષ્યથઃ	ચાયયિષ્યથ
	ચાયયિષ્યામિ	ચાયયિષ્યાવઃ	ચાયયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અચાયયિષ્યત્	અચાયયિષ્યતામ્	અચાયયિષ્યન્
	અચાયયિષ્યઃ	અચાયયિષ્યતમ્	અચાયયિષ્યત
	અચાયયિષ્યમ્	અચાયયિષ્યાવ	અચાયયિષ્યામ
વ.	ચાયયતે	ચાયયેતે	ચાયયન્તે
	ચાયયસે	ચાયયેયે	ચાયયધ્વે
	ચાયયે	ચાયયાવહે	ચાયયામહે
સ.	ચાયયેત	ચાયયેતાતામ્	ચાયયેરન્
	ચાયયેથાઃ	ચાયયેથાથામ્	ચાયયેધ્વમ્
	ચાયયેય	ચાયયેવહિ	ચાયયેમહિ
પ.	ચાયયતામ્	ચાયયેતામ્	ચાયયન્તામ્
	ચાયયશ્વ	ચાયયેથામ્	ચાયયધ્વમ્
	ચાયૈ	ચાયયાવહે	ચાયયામહે
ઘ.	અચાયયત	અચાયયેતામ્	અચાયયન્ત
	અચાયયથાઃ	અચાયયેથામ્	અચાયયધ્વમ્
	અચાયયે	અચાયયાવહિ	અચાયયામહિ
અ.	અચીચયત	અચીચયેતામ્	અચીચયન્ત
	અચીચયથાઃ	અચીચયેથામ્	અચીચયધ્વમ્
	અચીચયે	અચીચયાવહિ	અચીચયામહિ
ચ.	ચાયયાઞ્ચક્રે	ચાયયાઞ્ચક્રાતે	ચાયયાઞ્ચક્રિરે
	ચાયયાઞ્ચક્રુષે	ચાયયાઞ્ચક્રાથે	ચાયયાઞ્ચક્રુદ્ધવે
	ચાયયાઞ્ચક્રે	ચાયયાઞ્ચક્રુવહે	ચાયયાઞ્ચક્રમહે
	ચાયયામ્બભૂય	ચાયયામાસ	
આ.	ચાયયિષીષ્ટ	ચાયયિષીયાસ્તામ્	ચાયયિષીરન્
	ચાયયિષીષ્ઠાઃ	ચાયયિષીયાસ્થામ્	ચાયયિષીદ્વમ્-ધ્વમ્
	ચાયયિષીય	ચાયયિષીવહિ	ચાયયિષીમહિ
ઇ.	ચાયયિતા	ચાયયિતારૌ	ચાયયિતારઃ
	ચાયયિતાસે	ચાયયિતાસાથે	ચાયયિતાધ્વે
	ચાયયિતાહે	ચાયયિતાસ્વહે	ચાયયિતાસ્મહે
ઋ.	ચાયયિષ્યતે	ચાયયિષ્યેતે	ચાયયિષ્યન્તે
	ચાયયિષ્યસે	ચાયયિષ્યેયે	ચાયયિષ્યધ્વે
	ચાયયિષ્યે	ચાયયિષ્યાવહે	ચાયયિષ્યામહે
ક્રિ.	અચાયયિષ્યત	અચાયયિષ્યેતામ્	અચાયયિષ્યન્ત
	અચાયયિષ્યથાઃ	અચાયયિષ્યેથામ્	અચાયયિષ્યધ્વમ્
	અચાયયિષ્યે	અચાયયિષ્યાવહિ	અચાયયિષ્યામહિ

803 ક્ષમાયૈઙ્ [ક્ષમાય] વિધૂનતે ।

વ.	ક્ષમાપયતિ	ક્ષમાપયતઃ	ક્ષમાપયન્તિ
	ક્ષમાપયસિ	ક્ષમાપયથઃ	ક્ષમાપયથ
	ક્ષમાપયામિ	ક્ષમાપયાવઃ	ક્ષમાપયામઃ
સ.	ક્ષમાપયેત્	ક્ષમાપયેતામ્	ક્ષમાપયેયુઃ
	ક્ષમાપયેઃ	ક્ષમાપયેતમ્	ક્ષમાપયેત
	ક્ષમાપયેથમ્	ક્ષમાપયેવ	ક્ષમાપયેમ
પ.	ક્ષમાપયતુ/ક્ષમાપયતાત્	ક્ષમાપયતામ્	ક્ષમાપયન્તુ
	ક્ષમાપય/	ક્ષમાપયતમ્	ક્ષમાપયત
	ક્ષમાપયાણિ	ક્ષમાપયાવ	ક્ષમાપયામ
ઘ.	અક્ષમાપયત્	અક્ષમાપયતામ્	અક્ષમાપયન્
	અક્ષમાપયઃ	અક્ષમાપયતમ્	અક્ષમાપયત
	અક્ષમાપયમ્	અક્ષમાપયાવ	અક્ષમાપયામ
અ.	અચિક્ષમન્	અચિક્ષમપતામ્	અચિક્ષમપન્
	અચિક્ષમપઃ	અચિક્ષમરતમ્	અચિક્ષમપત
	અચિક્ષમપમ્	અચિક્ષમવાવ	અચિક્ષમપામ
ચ.	ક્ષમાપયાઞ્ચકાર	ક્ષમાપયાઞ્ચક્રતુઃ	ક્ષમાપયાઞ્ચક્રુઃ
	ક્ષમાપયાઞ્ચકર્થ	ક્ષમાપયાઞ્ચક્રથુઃ	ક્ષમાપયાઞ્ચક્ર
	ક્ષમાપયાઞ્ચકાર/ચકર	ક્ષમાપયાઞ્ચક્રુવ	ક્ષમાપયાઞ્ચક્રમ
	ક્ષમાપયામ્બભૂય	ક્ષમાપયામાસ	
આ.	ક્ષમાપ્યાત્	ક્ષમાપ્યાસ્તામ્	ક્ષમાપ્યાસુઃ
	ક્ષમાપ્યાઃ	ક્ષમાપ્યાસ્તમ્	ક્ષમાપ્યાસ્ત
	ક્ષમાપ્યાસમ્	ક્ષમાપ્યાસ્વ	ક્ષમાપ્યાસ્મ
ઇ.	ક્ષમાપયિતા	ક્ષમાપયિતારૌ	ક્ષમાપયિતારઃ
	ક્ષમાપયિતાસિ	ક્ષમાપયિતાસથઃ	ક્ષમાપયિતાસથ
	ક્ષમાપયિતાસ્મિ	ક્ષમાપયિતાસ્વઃ	ક્ષમાપયિતાસ્મઃ
ઋ.	ક્ષમાપયિષ્યાતિ	ક્ષમાપયિષ્યતઃ	ક્ષમાપયિષ્યન્તિ
	ક્ષમાપયિષ્યાસિ	ક્ષમાપયિષ્યથઃ	ક્ષમાપયિષ્યથ
	ક્ષમાપયિષ્યામિ	ક્ષમાપયિષ્યાવઃ	ક્ષમાપયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અક્ષમાપયિષ્યત્	અક્ષમાપયિષ્યતામ્	અક્ષમાપયિષ્યન્
	અક્ષમાપયિષ્યાઃ	અક્ષમાપયિષ્યતમ્	અક્ષમાપયિષ્યત
	અક્ષમાપયિષ્યમ્	અક્ષમાપયિષ્યાવ	અક્ષમાપયિષ્યામ
વ.	ક્ષમાપયતે	ક્ષમાપયેતે	ક્ષમાપયન્તે
	ક્ષમાપયસે	ક્ષમાપયેયે	ક્ષમાપયધ્વે
	ક્ષમાપયે	ક્ષમાપયાવહે	ક્ષમાપયામહે
સ.	ક્ષમાપયેત	ક્ષમાપયેશાતામ્	ક્ષમાપયેરન્
	ક્ષમાપયેથાઃ	ક્ષમાપયેથાથામ્	ક્ષમાપયેધ્વમ્
	ક્ષમાપયે	ક્ષમાપયેવહિ	ક્ષમાપયેમહિ

प.	क्षमापयताम्	क्षमापयेताम्	क्षमापयन्ताम्
	क्षमापयस्व	क्षमापयेथां	क्षमापयध्वम्
	क्षमापयै	क्षमापयावहे	क्षमापयामहे
ह्य.	अक्षमापयत	अक्षमापयेताम्	अक्षमापयन्त
	अक्षमापयथाः	अक्षमापयेथां	अक्षमापयध्वम्
	अक्षमापये	अक्षमापयावहि	अक्षमापयामहि
अ.	अचिक्षमपत	अचिक्षमपेताम्	अचिक्षमपन्त
	अचिक्षमपथाः	अचिक्षमपेथां	अचिक्षमपध्वम्
	अचिक्षमपे	अचिक्षमपावहि	अचिक्षमपामहि
प.	क्षमापयाञ्चक्रे	क्षमापयाञ्चक्राते	क्षमापयाञ्चक्रिरे
	क्षमापयाञ्चकृषे	क्षमापयाञ्चक्राये	क्षमापयाञ्चकृद्वे
	क्षमापयाञ्चक्रे	क्षमापयाञ्चकृवहे	क्षमापयाञ्चकृमहे
	क्षमापयाञ्चभूव	क्षमापयामास	
आ.	क्षमापयिषीष्ट	क्षमापयिषीयास्ताम्	क्षमापयिषीरन्
	क्षमापयिषीष्टा	क्षमापयिषीयास्याम्	क्षमापयिषीद्वम्-ध्वम्
	क्षमापयिषीय	क्षमापयिषीवहि	क्षमापयिषीमहि
थ.	क्षमापयिता	क्षमापयितारौ	क्षमापयितारः
	क्षमापयितासे	क्षमापयितासाये	क्षमापयिताध्वे
	क्षमापयिताहे	क्षमापयितस्वहे	क्षमापयितारूमहे
भ.	क्षमापयिष्यते	क्षमापयिष्येते	क्षमापयिष्यन्ते
	क्षमापयिष्यसे	क्षमापयिष्येये	क्षमापयिष्यध्वे
	क्षमापयिष्ये	क्षमापयिष्यावहे	क्षमापयिष्यामहे
क्रि.	अक्षमापयिष्यत	अक्षमापयिष्येताम्	अक्षमापयिष्यन्त
	अक्षमापयिष्यथाः	अक्षमापयिष्येथां	अक्षमापयिष्यध्वम्
	अक्षमापयिष्ये	अक्षमापयिष्यावहि	अक्षमापयिष्यामहि

804 स्फायौङ् [स्फाय्] वृद्धौ ।

व.	स्फावयति	स्फावयतः	स्फावयन्ति
	स्फावयसि	स्फावयथः	स्फावयथ
	स्फावयामि	स्फावयावः	स्फावयामः
घ.	स्फावयेम्	स्फावयेताम्	स्फावयेयुः
	स्फावयेः	स्फावयेतम्	स्फावयेत
	स्फावयेयम्	स्फावयेव	स्फावयेम
ण.	स्फावयतु/स्फावयतात्	स्फावयताम्	स्फावयन्तु
	स्फावय/	स्फावयतम्	स्फावयत
	स्फावयानि	स्फावयाव	स्फावयाम
झ.	अस्फावयत्	अस्फावयताम्	अस्फावयन्
	अस्फावयः	अस्फावयतम्	अस्फावयत
	अस्फावयम्	अस्फावयाव	अस्फावयाम

अ.	अपिस्फवत्	अपिस्फवताम्	अपिस्फवन्
	अपिस्फवः	अपिस्फवतम्	अपिस्फवत
	अपिस्फवम्	अपिस्फवाव	अपिस्फवाम
१.	स्फावयाञ्चकार	स्फावयाञ्चक्रतुः	स्फावयाञ्चक्रिः
	स्फावयाञ्चकर्थे	स्फावयाञ्चक्रथुः	स्फावयाञ्चक्र
	स्फावयाञ्चकार/चकर	स्फावयाञ्चकृव	स्फावयाञ्चकृम
	स्फावयाञ्चभूव	स्फावयामास	
आ.	स्फाव्यात्	स्फाव्यास्ताम्	स्फाव्यासुः
	स्फाव्याः	स्फाव्यास्तम्	स्फाव्यास्त
	स्फाव्यासम्	स्फाव्यास्व	स्फाव्यास्म
थ.	स्फावयिता	स्फावयितारौ	स्फावयितारः
	स्फावयितासि	स्फावयितास्यः	स्फावयितास्थ
	स्फावयितास्मि	स्फावयितास्वः	स्फावयितास्मः
भ.	स्फावयिष्यति	स्फावयिष्यतः	स्फावयिष्यन्ति
	स्फावयिष्यसि	स्फावयिष्यथः	स्फावयिष्यथ
	स्फावयिष्यामि	स्फावयिष्यावः	स्फावयिष्यामः
क्रि.	अस्फावयिष्यत्	अस्फावयिष्यताम्	अस्फावयिष्यन्
	अस्फावयिष्यः	अस्फावयिष्यतम्	अस्फावयिष्यत
	अस्फावयिष्यम्	अस्फावयिष्याव	अस्फावयिष्याम
व.	स्फावयेते	स्फावयेते	स्फावयन्ते
	स्फावयसे	स्फावयेथे	स्फावयध्वे
	स्फावये	स्फावयावहे	स्फावयामहे
घ.	स्फावयेत	स्फावयेयाताम्	स्फावयेरन्
	स्फावयेथाः	स्फावयेयाथाम्	स्फावयेध्वम्
	स्फावयेय	स्फावयेवहि	स्फावयेमहि
प.	स्फावयताम्	स्फावयेताम्	स्फावयन्ताम्
	स्फावयस्व	स्फावयेथां	स्फावयध्वम्
	स्फावयै	स्फावयावहे	स्फावयामहे
झ.	अस्फावयत	अस्फावयेताम्	अस्फावयन्त
	अस्फावयथाः	अस्फावयेथां	अस्फावयध्वम्
	अस्फावये	अस्फावयावहि	अस्फावयामहि
अ.	अपिस्फवत	अपिस्फवेताम्	अपिस्फवन्त
	अपिस्फवथाः	अपिस्फवेथां	अपिस्फवध्वम्
	अपिस्फवे	अपिस्फवावहि	अपिस्फवामहि
१.	स्फावयाञ्चक्रे	स्फावयाञ्चक्राते	स्फावयाञ्चक्रिरे
	स्फावयाञ्चकृषे	स्फावयाञ्चक्राये	स्फावयाञ्चकृद्वे
	स्फावयाञ्चक्रे	स्फावयाञ्चकृवहे	स्फावयाञ्चकृमहे
	स्फावयाञ्चभूव	स्फावयामास	

आ.	स्फावयिषीष्ट	स्फावयिषीयास्ताम्	स्फावयिषीरन्
	स्फावयिषीष्ठाः	स्फावयिषीयास्याम्	स्फावयिषीद्वम्-ध्वम्
	स्फावयिषीय	स्फावयिषीवहि	स्फावयिषीमहि
इ.	स्फावयिता	स्फावयितारौ	स्फावयितारः
	स्फावयितासे	स्फावयितासाथे	स्फावयिताध्वे
	स्फावयिताहे	स्फावयितास्वहे	स्फावयितास्महे
उ.	स्फावयिष्यते	स्फावयिष्येते	स्फावयिष्यन्ते
	स्फावयिष्यसे	स्फावयिष्येथे	स्फावयिष्यध्वे
	स्फावयिष्ये	स्फावयिष्यावहे	स्फावयिष्यामहे
क्रि.	अस्फावयिष्यत	अस्फावयिष्येताम्	अस्फावयिष्यन्त
	अस्फावयिष्यथाः	अस्फावयिष्येथाम्	अस्फावयिष्यध्वम्
	अस्फावयिष्ये	अस्फावयिष्यावहि	अस्फावयिष्यामहि

888 डुकृङ् [कृ] करणे

व.	कारयति	कारयतः	कारयन्ति
	कारयसि	कारयथः	कारयथ
	कारयामि	कारयावः	कारयामः
स.	कारयेत्	कारयेताम्	कारयेयुः
	कारयेः	कारयेतम्	कारयेत
	कारयेयम्	कारयेव	कारयेम
प.	कारयतु/कारयतात्	कारयताम्	कारयन्तु
	कारय/	कारयतम्	कारयत
	कारयाणि	कारयाव	कारयाम
अ.	अकारयत्	अकारयताम्	अकारयन्
	अकारयः	अकारयतम्	अकारयत
	अकारयम्	अकारयाव	अकारयाम
अ.	अचीकरत्	अचीकरताम्	अचीकरन्
	अचीकरः	अचीकरतम्	अचीकरत
	अचीकरम्	अचीकराव	अचीकराम
ष.	कारयाञ्चकार	कारयाञ्चक्रतुः	कारयाञ्चक्रुः
	कारयाञ्चकथे	कारयाञ्चक्रथुः	कारयाञ्चक्र
	कारयाञ्चकार/चकर	कारयाञ्चकृव	कारयाञ्चकृम
	कारयाम्बभूव	कारयामास	
आ.	कार्यात्	कार्यास्ताम्	कार्यासुः
	कार्याः	कार्यास्तम्	कार्यास्त
	कार्यासम्	कार्यास्व	कार्यास्म
इ.	कारयिता	कारयितारौ	कारयितारः
	कारयितासि	कारयितासथः	कारयितासथ
	कारयितासि	कारयितास्वः	कारयितास्मः

म.	कारयिष्यति	कारयिष्यतः	कारयिष्यन्ति
	कारयिष्यसि	कारयिष्यथः	कारयिष्यथ
	कारयिष्यामि	कारयिष्यावः	कारयिष्यामः
क्रि.	अकारयिष्यत्	अकारयिष्यताम्	अकारयिष्यन्
	अकारयिष्यः	अकारयिष्यतम्	अकारयिष्यत
	अकारयिष्यम्	अकारयिष्याव	अकारयिष्याम
व.	कारयते	कारयेते	कारयन्ते
	कारयसे	कारयेथे	कारयध्वे
	कारये	कारयावहे	कारयामहे
ष.	कारयेत	कारयेयाताम्	कारयेरन्
	कारयेयाः	कारयेयाथाम्	कारयेध्वम्
	कारयेय	कारयेवहि	कारयेमहि
प.	कारयताम्	कारयेताम्	कारयन्ताम्
	कारयस्व	कारयेथाम्	कारयध्वम्
	कारये	कारयावहे	कारयामहे
अ.	अकारयत	अकारयेताम्	अकारयन्त
	अकारयथाः	अकारयेथाम्	अकारयध्वम्
	अकारये	अकारयावहि	अकारयामहि
अ.	अचीकरत	अचीकरेताम्	अचीकरन्त
	अचीकरथाः	अचीकरेथाम्	अचीकरध्वम्
	अचीकरे	अचीकरावहि	अचीकरामहि
ष.	कारयाञ्चक्रे	कारयाञ्चक्राते	कारयाञ्चक्रिरे
	कारयाञ्चकृषे	कारयाञ्चक्राथे	कारयाञ्चकृद्वे
	कारयाञ्चक्रे	कारयाञ्चकृवहे	कारयाञ्चकृमहे
	कारयाम्बभूव	कारयामास	
आ.	कारयिषीष्ट	कारयिषीयास्ताम्	कारयिषीरन्
	कारयिषीष्ठाः	कारयिषीयास्याम्	कारयिषीद्वम्-ध्वम्
	कारयिषीय	कारयिषीवहि	कारयिषीमहि
इ.	कारयिता	कारयितारौ	कारयितारः
	कारयितासे	कारयितासाथे	कारयिताध्वे
	कारयिताहे	कारयितास्वहे	कारयितास्महे
उ.	कारयिष्यते	कारयिष्येते	कारयिष्यन्ते
	कारयिष्यसे	कारयिष्येथे	कारयिष्यध्वे
	कारयिष्ये	कारयिष्यावहे	कारयिष्यामहे
क्रि.	अकारयिष्यत	अकारयिष्येताम्	अकारयिष्यन्त
	अकारयिष्यथाः	अकारयिष्येथाम्	अकारयिष्यध्वम्
	अकारयिष्ये	अकारयिष्यावहि	अकारयिष्यामहि

893 राजृग् [राज्] दीप्तौ ।

व.	राजयति	राजयतः	राजयन्ति
	राजयसि	राजयथः	राजयथ
	राजयामि	राजयावः	राजयामः
स.	राजयेत्	राजयेताम्	राजयेयुः
	राजयेः	राजयेतम्	राजयेत
	राजयेयम्	राजयेव	राजयेम
प.	राजयतु/राजयतात्	राजयताम्	राजयन्तु
	राजय/ , ,	राजयतम्	राजयत
	राजयानि	राजयाव	राजयाम
अ.	अराजयत्	अराजयताम्	अराजयन्
	अराजयः	अराजयतम्	अराजयत
	अराजयम्	अराजयाव	अराजयाम
अ.	अरराजत्	अरराजताम्	अरराजन्
	अरराजः	अरराजतम्	अरराजत
	अरराजम्	अरराजाव	अरराजाम
प.	राजयाञ्चकार	राजयाञ्चक्रुः	राजयाञ्चक्रुः
	राजयाञ्चकथं	राजयाञ्चक्रथुः	राजयाञ्चक्र
	राजयाञ्चकार/चकर	राजयाञ्चक्रव	राजयाञ्चक्रम
	राजयाम्बभूव	राजयामास	
आ.	राज्यात्	राज्यास्ताम्	राज्यास्तुः
	राज्याः	राज्यास्तम्	राज्यास्त
	राज्यासम्	राज्यास्व	राज्यास्म
ध.	राजयिता	राजयितारौ	राजयितारः
	राजयितासि	राजयितास्य	राजयितास्य
	राजयितास्मि	राजयितास्वः	राजयितास्मः
भ.	राजयिष्यति	राजयिष्यतः	राजयिष्यन्ति
	राजयिष्यसि	राजयिष्यथः	राजयिष्यथ
	राजयिष्यामि	राजयिष्यावः	राजयिष्यामः
क्रि.	अराजयिष्यत्	अराजयिष्यताम्	अराजयिष्यन्
	अराजयिष्यः	अराजयिष्यतम्	अराजयिष्यत
	अराजयिष्यम्	अराजयिष्याव	अराजयिष्याम
व.	राजयते	राजयेते	राजयन्ते
	राजयसे	राजयेथे	राजयन्थे
	राजये	राजयावहे	राजयामहे
स.	राजयेत	राजयेयाताम्	राजयेयन्
	राजयेथाः	राजयेयाथाम्	राजयेध्वम्
	राजयेथ	राजयेवहि	राजयेमहि

प.	राजयताम्	राजयेताम्	राजयन्ताम्
	राजयस्व	राजयेथाम्	राजयध्वम्
	राजयै	राजयावहे	राजयामहे
अ.	अराजयत	अराजयेताम्	अराजयन्त
	अराजयथाः	अराजयेथाम्	अराजयध्वम्
	अराजये	अराजयावहि	अराजयामहि
अ.	अरराजत	अरराजेताम्	अरराजन्त
	अरराजथाः	अरराजेथाम्	अरराजध्वम्
	अरराजे	अरराजावहि	अरराजामहि
प.	राजयाञ्चक्रे	राजयाञ्चक्राते	राजयाञ्चक्रिरे
	राजयाञ्चकृषे	राजयाञ्चक्राथे	राजयाञ्चकृद्वे
	राजयाञ्चक्रे	राजयाञ्चकृवहे	राजयाञ्चकृमहे
	राजयाम्बभूव	राजयामास	
आ.	राजयिषीष्ट	राजयिषीयास्ताम्	राजयिषीरन्
	राजयिषीष्टाः	राजयिषीयास्थाम्	राजयिषीद्वम्-ध्वम्
	राजयिषीय	राजयिषीवहि	राजयिषीमहि
ध.	राजयिता	राजयितारौ	राजयितारः
	राजयितासे	राजयितासाथे	राजयिताध्वे
	राजयिताहे	राजयितास्वहे	राजयितास्महे
भ.	राजयिष्यते	राजयिष्येते	राजयिष्यन्ते
	राजयिष्यसे	राजयिष्येथे	राजयिष्यध्वे
	राजयिष्ये	राजयिष्यावहे	राजयिष्यामहे
क्रि.	अराजयिष्यत	अराजयिष्येताम्	अराजयिष्यन्त
	अराजयिष्यथाः	अराजयिष्येथाम्	अराजयिष्यध्वम्
	अराजयिष्ये	अराजयिष्यावहि	अराजयिष्यामहि

932 असी [असृ] गत्यादानयोश्च

व.	आसयति	आसयतः	आसयन्ति
	आसयसि	आसयथः	आसयथ
	आसयामि	आसयावः	आसयामः
स.	आसयेत्	आसयेताम्	आसयेयुः
	आसयेः	आसयेतम्	आसयेत
	आसयेयम्	आसयेव	आसयेम
प.	आसयतु/आसयतात्	आसयताम्	आसयन्तु
	आसय/ , ,	आसयतम्	आसयत
	आसयानि	आसयाव	आसयाम
अ.	आसयत्	आसयताम्	आसयन्
	आसयः	आसयतम्	आसयत
	आसयम्	आसयाव	आसयाम

અ.	આસિસત્	આસિસતામ્	આસિસન્
	આસિસઃ	આસિસતમ્	આસિસત
	આસિસમ્	આસિસાવ	આસિસામ
૧.	આસયાઞ્ચકાર	આસયાઞ્ચક્રતુઃ	આસયાઞ્ચક્રુંઃ
	આસયાઞ્ચકર્થ	આસયાઞ્ચક્રથુઃ	આસયાઞ્ચક્ર
	આસયાઞ્ચકાર/ચક્ર	આસયાઞ્ચક્રુવ	આસયાઞ્ચક્રુમ
	આસયામ્બભૂવ	આસયામાસ	
આ.	આસ્યાત્	આસ્યાસ્તામ્	આસ્યાસુઃ
	આસ્યાઃ	આસ્યાસ્તમ્	આસ્યાસ્ત
	આસ્યાસમ્	આસ્યાસ્વ	આસ્યાસ
શ.	આસયિતા	આસયિતારૌ	આસયિતારઃ
	આસયિતાસિ	આસયિતાસ્યઃ	આસયિતાસ્થ
	આસયિતાસ્મિ	આસયિતાસ્વઃ	આસયિતાસ્મઃ
ખ.	આસયિષ્યતિ	આસયિષ્યતઃ	આસયિષ્યન્તિ
	આસયિષ્યસિ	આસયિષ્યથઃ	આસયિષ્યથ
	આસયિષ્યામિ	આસયિષ્યાવઃ	આસયિષ્યામઃ
ક્રિ.	આસયિષ્યન્	આસયિષ્યતામ્	આસયિષ્યન્
	આસયિષ્યઃ	આસયિષ્યતમ્	આસયિષ્યત
	આસયિષ્યમ્	આસયિષ્યાવ	આસયિષ્યામ
બ.	આસયતે	આસયેતે	આસયન્તે
	આસયસે	આસયેથે	આસયશ્વે
	આસયે	આસયાવહે	આસયામહે
ઘ.	આસયેત	આસયેયાતામ્	આસયેરન્
	આસયેથાઃ	આસયેયાથામ્	આસયેશ્વમ્
	આસયેય	આસયેવહિ	આસયેમહિ
૧.	આસયતામ્	આસયેતામ્	આસયન્તામ્
	આસયસ્વ	આસયેથામ્	આસયશ્વમ્
	આસયે	આસયાવહે	આસયામહે
ઘ.	આસયત	આસયેતામ્	આસયન્ત
	આસયથાઃ	આસયેથામ્	આસયશ્વમ્
	આસયે	આસયાવહિ	આસયામહિ
અ.	આસિસત	આસિસેતામ્	આસિસન્ત
	આસિસથાઃ	આસિસેથામ્	આસિસશ્વમ્
	આસિસે	આસિસાવહિ	આસિસામહિ
૧.	આસયાઞ્ચક્રે	આસયાઞ્ચક્રાતે	આસયાઞ્ચક્રિરે
	આસયાઞ્ચક્રુપે	આસયાઞ્ચક્રાથે	આસયાઞ્ચક્રુદે
	આસયાઞ્ચક્રે	આસયાઞ્ચક્રુવહે	આસયાઞ્ચક્રુમહે
	આસયામ્બભૂવ	આસયામાસ	

આ.	આસયિષીષ્ટ	આસયિષીયાસ્તામ્	આસયિષીસન્
	આસયિષીષ્ઠાઃ	આસયિષીયાસ્થામ્	આસયિષીદ્વમ્-શ્વમ્
	આસયિષીય	આસયિષીવહિ	આસયિષીમહિ
શ.	આસયિતા	આસયિતારૌ	આસયિતારઃ
	આસયિતાસે	આસયિતાસાથે	આસયિતાશ્વે
	આસયિતાહે	આસયિતાશ્વહે	આસયિતાસ્મહે
ખ.	આસયિષ્યતે	આસયિષ્યેતે	આસયિષ્યન્તે
	આસયિષ્યસે	આસયિષ્યેથે	આસયિષ્યશ્વે
	આસયિષ્યે	આસયિષ્યાવહે	આસયિષ્યામહે
ક્રિ.	આસયિષ્યત	આસયિષ્યેતામ્	આસયિષ્યન્ત
	આસયિષ્યથાઃ	આસયિષ્યેથામ્	આસયિષ્યશ્વમ્
	આસયિષ્યે	આસયિષ્યાવહિ	આસયિષ્યામહિ

935 ગૃહૌગ્ [ગૃહ] સંવરણે ।

૧.	ગૃહયતિ	ગૃહયતઃ	ગૃહયન્તિ
	ગૃહયસિ	ગૃહયથઃ	ગૃહયથ
	ગૃહયામિ	ગૃહયાવઃ	ગૃહયામઃ
૨.	ગૃહયેત્	ગૃહયેતામ્	ગૃહયેયુઃ
	ગૃહયેઃ	ગૃહયેતમ્	ગૃહયેત
	ગૃહયેયમ્	ગૃહયેવ	ગૃહયેમ
૩.	ગૃહયતુ/ગૃહયતાત્	ગૃહયતામ્	ગૃહયન્તુ
	ગૃહય/ , ,	ગૃહયતમ્	ગૃહયત
	ગૃહયાનિ	ગૃહયાવ	ગૃહયામ
૪.	અગૃહ્યાત્	અગૃહ્યતામ્	અગૃહ્યન્
	અગૃહ્યાઃ	અગૃહ્યતમ્	અગૃહ્યત
	અગૃહ્યમ્	અગૃહ્યાવ	અગૃહ્યામ
અ.	અજૂગૃહત્	અજૂગૃહતામ્	અજૂગૃહન્
	અજૂગૃહઃ	અજૂગૃહતમ્	અજૂગૃહત
	અજૂગૃહમ્	અજૂગૃહાવ	અજૂગૃહામ
૫.	ગૃહયાઞ્ચકાર	ગૃહયાઞ્ચક્રતુઃ	ગૃહયાઞ્ચક્રુંઃ
	ગૃહયાઞ્ચકર્થ	ગૃહયાઞ્ચક્રથુઃ	ગૃહયાઞ્ચક્ર
	ગૃહયાઞ્ચકાર/ચક્ર	ગૃહયાઞ્ચક્રુવ	ગૃહયાઞ્ચક્રુમ
	ગૃહયામ્બભૂવ	ગૃહયામાસ	
આ.	ગૃહ્યાત્	ગૃહ્યાસ્તામ્	ગૃહ્યાસુઃ
	ગૃહ્યાઃ	ગૃહ્યાસ્તમ્	ગૃહ્યાસ્ત
	ગૃહ્યાસમ્	ગૃહ્યાસ્વ	ગૃહ્યાસ
શ.	ગૃહયિતા	ગૃહયિતારૌ	ગૃહયિતારઃ
	ગૃહયિતાસિ	ગૃહયિતાસ્યઃ	ગૃહયિતાસ્થ
	ગૃહયિતાસ્મિ	ગૃહયિતાસ્વઃ	ગૃહયિતાસ્મઃ

મ.	ગૂહયિષ્યતિ	ગૂહયિષ્યતઃ	ગૂહયિષ્યન્તિ
	ગૂહયિષ્યસિ	ગૂહયિષ્યથઃ	ગૂહયિષ્યથ
	ગૂહયિષ્યામિ	ગૂહયિષ્યાવઃ	ગૂહયિષ્યામઃ

ક્રિ.	ગૂહયિષ્યત્	ગૂહયિષ્યતામ્	ગૂહયિષ્યન્
	ગૂહયિષ્યઃ	ગૂહયિષ્યતમ્	ગૂહયિષ્યત
	ગૂહયિષ્યમ્	ગૂહયિષ્યાવ	ગૂહયિષ્યામ

વ.	ગૂહયતે	ગૂહયેતે	ગૂહયન્તે
	ગૂહયસે	ગૂહયેયે	ગૂહયધ્વે
	ગૂહયે	ગૂહયાવહે	ગૂહયામહે

ઘ.	ગૂહ્યેત	ગૂહ્યેયાતામ્	ગૂહ્યેરન્
	ગૂહ્યેયાઃ	ગૂહ્યેયાથામ્	ગૂહ્યેધ્વમ્
	ગૂહ્યેય	ગૂહ્યેવહિ	ગૂહ્યેમહિ

પ.	ગૂહ્યતામ્	ગૂહ્યેતામ્	ગૂહ્યન્તામ્
	ગૂહ્યસ્વ	ગૂહ્યેથામ્	ગૂહ્યધ્વમ્
	ગૂહ્યૈ	ગૂહ્યાવહે	ગૂહ્યામહે

ઘ.	અગૂહ્યત	અગૂહ્યેતામ્	અગૂહ્યન્ત
	અગૂહ્યથાઃ	અગૂહ્યેયામ્	અગૂહ્યધ્વમ્
	અગૂહ્યે	અગૂહ્યાવહિ	અગૂહ્યામહિ

અ.	અજૂગુહત	અજૂગુહેતામ્	અજૂગુહન્ત
	અજૂગુહથાઃ	અજૂગુહેથામ્	અજૂગુહધ્વમ્
	અજૂગુહે	અજૂગુહાવહિ	અજૂગુહામહિ

પ.	ગૂહયાઞ્ચક્રે	ગૂહયાઞ્ચક્રાતે	ગૂહયાઞ્ચક્રિરે
	ગૂહયાઞ્ચક્રકૃષે	ગૂહયાઞ્ચક્રકાયે	ગૂહયાઞ્ચક્રકૃદ્ધવે
	ગૂહયાઞ્ચક્રે	ગૂહયાઞ્ચક્રકૃવહે	ગૂહયાઞ્ચક્રકૃમહે
	ગૂહયામ્બભૂવ	ગૂહયામાસ	

આ.	ગૂહયિષીષ્ઠ	ગૂહયિષીયાસ્તામ્	ગૂહયિષીરન્
	ગૂહયિષીઠાઃ	ગૂહયિષીયાસ્થામ્	ગૂહયિષીદ્ધવમ્-ધ્વમ્
	ગૂહયિષીય	ગૂહયિષીવહિ	ગૂહયિષીમહિ

ઇ.	ગૂહયિતા	ગૂહયિતારૌ	ગૂહયિતારઃ
	ગૂહયિતાસે	ગૂહયિતાસાયે	ગૂહયિતાધ્વે
	ગૂહયિતાદે	ગૂહયિતાસ્વહે	ગૂહયિતાસ્મહે

મ.	ગૂહયિષ્યતે	ગૂહયિષ્યેતે	ગૂહયિષ્યન્તે
	ગૂહયિષ્યસે	ગૂહયિષ્યેયે	ગૂહયિષ્યધ્વે
	ગૂહયિષ્યે	ગૂહયિષ્યાવહે	ગૂહયિષ્યામહે

ક્રિ.	અગૂહયિષ્યતં	અગૂહયિષ્યેતામ્	અગૂહયિષ્યન્ત
	અગૂહયિષ્યથાઃ	અગૂહયિષ્યેથામ્	અગૂહયિષ્યધ્વમ્
	અગૂહયિષ્યે	અગૂહયિષ્યાવહિ	અગૂહયિષ્યામહિ

955 વૃત્તઃ [વૃત્ત] વર્તને ।

વ.	વર્તયતિ	વર્તયતઃ	વર્તયન્તિ
	વર્તયસિ	વર્તયથઃ	વર્તયથ
	વર્તયામિ	વર્તયાવઃ	વર્તયામઃ
સ.	વર્તયેન્	વર્તયેતામ્	વર્તયેયુઃ
	વર્તયઃ	વર્તયેતમ્	વર્તયેત
	વર્તયેયમ્	વર્તયેય	વર્તયેમ
પ.	વર્તયત/વર્તયતાત્	વર્તયતામ્	વર્તયન્તુ
	વર્તય/	વર્તયતમ્	વર્તયત
	વર્તયાનિ	વર્તયાવ	વર્તયામ
ઘ.	અવર્તયત્	અવર્તયતામ્	અવર્તયન્
	અવર્તયઃ	અવર્તયતમ્	અવર્તયત
	અવર્તયમ્	અવર્તયાવ	અવર્તયામ
અ.	અવીવૃત્તત્	અવીવૃત્તતામ્	અવીવૃત્તન્
	અવીવૃત્તઃ	અવીવૃત્તતમ્	અવીવૃત્તત
	અવીવૃત્તમ્	અવીવૃત્તાવ	અવીવૃત્તામ
	અવવર્તત	અવવર્તતામ્	અવવર્તન્ ૩.

પ.	વર્તયાઞ્ચક્રાર	વર્તયાઞ્ચક્રાતુઃ	વર્તયાઞ્ચક્રૈઃ
	વર્તયાઞ્ચક્રર્થ	વર્તયાઞ્ચક્રથુઃ	વર્તયાઞ્ચક્ર
	વર્તયાઞ્ચક્રાર/ચક્રર	વર્તયાઞ્ચક્રવ	વર્તયાઞ્ચક્રમ
	વર્તયામ્બભૂવ	વર્તયામાસ	

આ.	વર્ત્યાત્	વર્ત્યાસ્તામ્	વર્ત્યાસુઃ
	વર્ત્યાઃ	વર્ત્યાસ્તમ્	વર્ત્યાસ્ત
	વર્ત્યાસમ્	વર્ત્યાસ્વ	વર્ત્યાસ્મ

ઇ.	વર્તયિતા	વર્તયિતારૌ	વર્તયિતારઃ
	વર્તયિતાસિ	વર્તયિતાસ્યઃ	વર્તયિતાસ્ય
	વર્તયિતાસ્મિ	વર્તયિતાસ્વઃ	વર્તયિતાસ્મઃ

મ.	વર્તયિષ્યતિ	વર્તયિષ્યતઃ	વર્તયિષ્યન્તિ
	વર્તયિષ્યસિ	વર્તયિષ્યથઃ	વર્તયિષ્યથ
	વર્તયિષ્યામિ	વર્તયિષ્યાવઃ	વર્તયિષ્યામઃ

ક્રિ.	અવર્તયિષ્યત્	અવર્તયિષ્યતામ્	અવર્તયિષ્યન્
	અવર્તયિષ્યઃ	અવર્તયિષ્યતમ્	અવર્તયિષ્યત
	અવર્તયિષ્યમ્	અવર્તયિષ્યાવ	અવર્તયિષ્યામ

વ.	વર્તયતે વર્તયસે વર્તયે	વર્તયેતે વર્તયેયે વર્તયાવહે	વર્તયન્તે વર્તયધ્વે વર્તયામહે
સ.	વર્તયેત વર્તયેથાઃ વર્તયેય	વર્તયેયાતામ્ વર્તયેયાથામ્ વર્તયેવહિ	વર્તયેરન્ વર્તયેધ્વમ્ વર્તયેમહિ
૧.	વર્તયતામ્ વર્તયસ્વ વર્તયૈ	વર્તયેતામ્ વર્તયેથામ્ વર્તયાવહે	વર્તયન્તામ્ વર્તયધ્વમ્ વર્તયામહે
ઘ.	અવર્તયત અવર્તયથાઃ અવર્તયે	અવર્તયેતામ્ અવર્તયેથામ્ અવર્તયાવહિ	અવર્તયન્ત અવર્તયધ્વમ્ અવર્તયામહિ
અ.	અવીવૃતત અવીવૃતથાઃ અવીવૃતે અવવર્તત	અવીવૃતેતામ્ અવીવૃતેથામ્ અવીવૃતાવહિ અવર્તેતામ્	અવીવૃતન્ત અવીવૃતધ્વમ્ અવીવૃતામહિ અવવર્તન્ત ઇ.
૫.	વર્તયાઞ્ચક્રે વર્તયાઞ્ચક્રણે વર્તયાઞ્ચક્રે વર્તયાઞ્ચભૂવ	વર્તયાઞ્ચક્રાતે વર્તયાઞ્ચક્રાથે વર્તયાઞ્ચક્રાવહે વર્તયામાસ	વર્તયાઞ્ચક્રિરે વર્તયાઞ્ચક્રદ્વે વર્તયાઞ્ચક્રમહે વર્તયામાસ
આ.	વર્તયિષીષ્ટ વર્તયિષીષ્ઠાઃ વર્તયિષીય	વર્તયિષીયાસ્તામ્ વર્તયિષીયાસ્થામ્ વર્તયિષીવહિ	વર્તયિષીરન્ વર્તયિષીધ્વમ્ વર્તયિષીમહિ
ઇ.	વર્તયિતા વર્તયિતાસે વર્તયિતાહે	વર્તયિતારૌ વર્તયિતાસાયે વર્તયિતાસ્વહે	વર્તયિતારઃ વર્તયિતાધ્વે વર્તયિતાસ્મહે
ખ.	વર્તયિષ્યતે વર્તયિષ્યસે વર્તયિષ્યે	વર્તયિષ્યેતે વર્તયિષ્યેયે વર્તયિષ્યાવહે	વર્તયિષ્યન્તે વર્તયિષ્યધ્વે વર્તયિષ્યામહે
ક્રિ.	અવર્તયિષ્યત અવર્તયિષ્યથાઃ અવર્તયિષ્યે	અવર્તયિષ્યેતામ્ અવર્તયિષ્યેથામ્ અવર્તયિષ્યાવહિ	અવર્તયિષ્યન્ત અવર્તયિષ્યધ્વમ્ અવર્તયિષ્યામહિ

૧૯૯૯ રમિ [રમ્] ક્રીડાયામ્ ।

વ.	રમયતિ	રમયતઃ	રમયન્તિ
	રમયસિ	રમયથઃ	રમયથ
	રમયામિ	રમયાવઃ	રમયામઃ

૫.	રમયેત્ રમયેઃ રમયેયમ્	રમયેતામ્ રમયેતમ્ રમયેવ	રમયેયુઃ રમયેત રમયેમ
૧.	રમયતુ/રમયતાત્ રમય/ ,, રમયાણિ	રમયતામ્ રમયતમ્ રમયાવ	રમયન્તુ રમયત રમયામ
ઘ.	અમરયત્ અમરયઃ અમરયમ્	અમરયતામ્ અમરયતમ્ અમરયાવ	અમરયન્ અમરયત અમરયામ
અ.	અરીરમત્ અરીરમઃ અરીરમમ્	અરીરમતામ્ અરીરમતમ્ અરીરમાવ	અરીરમન્ અરીરમત અરીરમામ
૧.	રમયાઞ્ચકાર રમયાઞ્ચકર્થ રમયાઞ્ચકાર/ચકર રમયાઞ્ચભૂવ	રમયાઞ્ચક્રતુઃ રમયાઞ્ચક્રથુઃ રમયાઞ્ચક્રુવ રમયામાસ	રમયાઞ્ચક્રુઃ રમયાઞ્ચક્ર રમયાઞ્ચક્રમ રમયામાસ
આ.	રમ્યાત્ રમ્યાઃ રમ્યાસમ્	રમ્યાસ્તામ્ રમ્યાસ્તમ્ રમ્યાસ્વ	રમ્યાસુઃ રમ્યાસ્ત રમ્યાસ્મ
ઇ.	રમયિતા રમયિતાસિ રમયિતાસ્મિ	રમયિતારૌ રમયિતાસ્થઃ રમયિતાસ્વઃ	રમયિતારઃ રમયિતાસ્થ રમયિતાસ્મઃ
ખ.	રમયિષ્યતિ રમયિષ્યસિ રમયિષ્યામિ	રમયિષ્યતઃ રમયિષ્યથઃ રમયિષ્યાવઃ	રમયિષ્યન્તિ રમયિષ્યથ રમયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અરમયિષ્યત્ અરમયિષ્યઃ અરમયિષ્યમ્	અરમયિષ્યતામ્ અરમયિષ્યતમ્ અરમયિષ્યાવ	અરમયિષ્યન્ અરમયિષ્યત અરમયિષ્યામ
વ.	રમયતે રમયસે રમયે	રમયેતે રમયેયે રમયાવહે	રમયન્તે રમયધ્વે રમયામહે
૧.	રમયેત રમયેથાઃ રમયેય	રમયેયાતામ્ રમયેયાથામ્ રમયેવહિ	રમયેરન્ રમયેધ્વમ્ રમયેમહિ
૫.	રમયતામ્ રમયસ્વ રમયૈ	રમયેતામ્ રમયેથામ્ રમયાવહે	રમયન્તામ્ રમયધ્વમ્ રમયામહે

૧.	અરમયત	અરમયેતામ્	અરમયન્ત
	અરમયથા:	અરમયેથામ્	અરમયધ્વમ્
	અરમયે	અરમયાઽહિ	અરમયામહિ
અ.	અરીરમત	અરીરમેતામ્	અરીરમન્ત
	અરીરમથા:	અરીરમેથામ્	અરીરમધ્વમ્
	અરીરમે	અરીરમાઽહિ	અરીરમામહિ
૫.	રમયાઞ્ચક્રે	રમયાઞ્ચક્રાતે	રમયાઞ્ચક્રિરે
	રમયાઞ્ચક્રષે	રમયાઞ્ચક્રાથે	રમયાઞ્ચક્રદ્વે
	રમયાઞ્ચક્રે	રમયાઞ્ચક્રઽવહે	રમયાઞ્ચક્રમહે
	રમયામ્બભૂવ	રમયામાસ	
આ.	રમયિષીષ્ટ	રમયિષીયાસ્તામ્	રમયિષીરન્
	રમયેષીષ્ઠા:	રમયિષીયાસ્થામ્	રમયિષીઢ્વમ્-ધ્વમ્
	રમયિષીય	રમયિષીઽહિ	રમયિષીમહિ
અ.	રમયેતા	રમયિતારૌ	રમયિતાર:
	રમયેતાસે	રમયિતાસાથે	રમયિતાધ્વે
	રમયિતાઽહે	રમયિતાસ્વહે	રમયિતાસ્મહે
મ.	રમયિષ્યતે	રમયિષ્યેતે	રમયિષ્યન્તે
	રમયિષ્યસે	રમયિષ્યેથે	રમયિષ્યધ્વે
	રમયિષ્યે	રમયિષ્યાઽવહે	રમયિષ્યામહે
ક્રિ.	અરમયિષ્યત	અરમયિષ્યેતામ્	અરમયિષ્યન્ત
	અરમયિષ્યથા:	અરમયિષ્યેથામ્	અરમયિષ્યધ્વમ્
	અરમયિષ્યે	અરમયિષ્યાઽવહિ	અરમયિષ્યામહિ

994 હ્વે'ગ્ [હ્વે] સ્પર્દાશિન્દયો: ।

વ.	હ્વાયયત	હ્વાયયત:	હ્વાયયન્તિ
	હ્વાયયસિ	હ્વાયયથ:	હ્વાયયથ
	હ્વાયયામિ	હ્વાયયાવ:	હ્વાયયામ:
સ.	હ્વાયયેત્	હ્વાયયેતામ્	હ્વાયયેયુ:
	હ્વાયે:	હ્વાયયેતમ્	હ્વાયયેત
	હ્વાયયેયમ્	હ્વાયયેવ	હ્વાયયેમ
૫.	હ્વાયયત્/હ્વાયતાત્	હ્વાયયતામ્	હ્વાયયન્તુ
	હ્વાયય/ „	હ્વાયયતમ્	હ્વાયયત
	હ્વાયયાનિ	હ્વાયયાવ	હ્વાયયામ
ઘ.	અહ્વાયયન્	અહ્વાયયતામ્	અહ્વાયયન્
	અહ્વાયયથ:	અહ્વાયયતમ્	અહ્વાયયત
	અહ્વાયયમ્	અહ્વાયયાવ	અહ્વાયયામ
અ.	અજૂહવત્	અજૂહવતામ્	અજૂહવન્
	અજૂહવ:	અજૂહવતમ્	અજૂહવત
	અજૂહવમ્	અજૂહવાઽન	અજૂહવામ
	અજુહાગત્	અજુહાગતામ્	અજુહાગન્

૨.	હ્વાયયાઞ્ચકાર	હ્વાયયાઞ્ચક્રતુ:	હ્વાયયાઞ્ચક્રુ:
	હ્વાયયાઞ્ચકર્થ	હ્વાયયાઞ્ચકથુ:	હ્વાયયાઞ્ચક્ર
	હ્વાયયાઞ્ચકાર/ચક્ર	હ્વાયયાઞ્ચક્રુઽન	હ્વાયયાઞ્ચક્રમ
	હ્વાયયામ્બભૂ	હ્વાયયામાસ	
આ.	હ્વાયયાત્	હ્વાયયાસ્તામ્	હ્વાયયાસુ:
	હ્વાયયા:	હ્વાયયાસ્તમ્	હ્વાયયાસ્ત
	હ્વાયયાસમ્	હ્વાયયાસ્વ	હ્વાયયાસ્મ
અ.	હ્વાયયિતા	હ્વાયયિતારૌ	હ્વાયયિતાર:
	હ્વાયયિતાસિ	હ્વાયયિતાસથ:	હ્વાયયિતાસથ
	હ્વાયયિતાસ્મિ	હ્વાયયિતાસ્વ:	હ્વાયયિતાસ્મ:
મ.	હ્વાયયિષ્યતિ	હ્વાયયિષ્યત:	હ્વાયયિષ્યન્તિ
	હ્વાયયિષ્યસિ	હ્વાયયિષ્યથ:	હ્વાયયિષ્યથ
	હ્વાયયિષ્યામિ	હ્વાયયિષ્યાવ:	હ્વાયયિષ્યામ:
ક્રિ.	અહ્વાયયિષ્યન્	અહ્વાયયિષ્યતામ્	અહ્વાયયિષ્યન્
	અહ્વાયયિષ્ય:	અહ્વાયયિષ્યતમ્	અહ્વાયયિષ્યત
	અહ્વાયયિષ્યમ્	અહ્વાયયિષ્યાવ	અહ્વાયયિષ્યામ
વ.	હ્વાયયતે	હ્વાયયેતે	હ્વાયયન્તે
	હ્વાયયસં	હ્વાયયેથે	હ્વાયયધ્વે
	હ્વાયયે	હ્વાયયાઽવહે	હ્વાયયામહે
સ.	હ્વાયયેત	હ્વાયયેતામ્	હ્વાયયેરન્
	હ્વાયયેથા:	હ્વાયયેથામ્	હ્વાયયેધ્વમ્
	હ્વાયયેય	હ્વાયયેઽવહિ	હ્વાયયેમહિ
૫.	હ્વાયયતામ્	હ્વાયયેતામ્	હ્વાયયન્તામ્
	હ્વાયયસ્વ	હ્વાયયેથામ્	હ્વાયયધ્વમ્
	હ્વાયયે	હ્વાયયાઽવહે	હ્વાયયામહે
ઘ.	અહ્વાયયત	અહ્વાયયેતામ્	અહ્વાયયન્ત
	અહ્વાયયથા:	અહ્વાયયેથામ્	અહ્વાયયધ્વમ્
	અહ્વાયયે	અહ્વાયયાઽવહિ	અહ્વાયયામહિ
અ.	અજૂહવત	અજૂહવતામ્	અજૂહવન્ત
	અજૂહવથા:	અજૂહવેથામ્	અજૂહવધ્વમ્
	અજૂહવે	અજૂહવાઽવહિ	અજૂહવામહિ
૫.	હ્વાયયાઞ્ચક્રે	હ્વાયયાઞ્ચક્રાતે	હ્વાયયાઞ્ચક્રિરે
	હ્વાયયાઞ્ચક્રષે	હ્વાયયાઞ્ચક્રાથે	હ્વાયયાઞ્ચક્રદ્વે
	હ્વાયયાઞ્ચક્રે	હ્વાયયાઞ્ચક્રઽવહે	હ્વાયયાઞ્ચક્રમહે
	હ્વાયયામ્બભૂવ	હ્વાયયામાસ	
આ.	હ્વાયયિષીષ્ટ	હ્વાયયિષીયાસ્તામ્	હ્વાયયિષીરન્
	હ્વાયયિષીષ્ઠા:	હ્વાયયિષીયાસ્થામ્	હ્વાયયિષીઢ્વમ્-ધ્વમ્
	હ્વાયયિષીય	હ્વાયયિષીઽહિ	હ્વાયયિષીમહિ

अ.	ह्राययिता ह्राययितासे ह्राययिताहे	ह्राययितारौ ह्राययितासाथे ह्राययितास्वहे	ह्राययितारः ह्राययिताभवे ह्राययितास्महे
भ.	ह्राययिष्यते ह्राययिष्यसे ह्राययिष्ये	ह्राययिष्येते ह्राययिष्येथे ह्राययिष्यावहे	ह्राययिष्यन्ते ह्राययिष्यध्वे ह्राययिष्यामहे
क्रि.	अह्राययिष्यत अह्राययिष्यथाः अह्राययिष्ये	अह्राययिष्येताम् अह्राययिष्येथाम् अह्राययिष्यावहि	अह्राययिष्यन्त अह्राययिष्यध्वम् अह्राययिष्यामहि

९९७ द्वौश्चि [धि] गतिवृद्धयोः ।

अ.	श्राययति श्राययसि श्राययामि	श्राययतः श्राययथः श्राययावः	श्राययन्ति श्राययथ श्राययामः
ब.	श्राययेत् श्राययेः श्राययेयम्	श्राययेताम् श्राययेतम् श्राययेव	श्राययेयुः श्राययेत श्राययेम
प.	श्राययतु/श्राययतात् श्रायय/ ” श्राययानि	श्राययतम् श्राययतम् श्राययाव	श्राययन्तु श्राययत श्राययाम
छ.	अश्राययत् अश्राययः अश्राययम्	अश्राययताम् अश्राययतम् अश्राययाव	अश्राययन् अश्राययत अश्राययाम
ज.	अश्रुश्रुवत् अश्रुश्रुवः अश्रुश्रुवम्	अश्रुश्रुवताम् अश्रुश्रुवतम् अश्रुश्रुवाव	अश्रुश्रुवन् अश्रुश्रुवत अश्रुश्रुवाम
झ.	अशिश्रवत् अशिश्रवः अशिश्रवम्	अशिश्रवताम् अशिश्रवतम् अशिश्रवाव	अशिश्रवन् अशिश्रवत अशिश्रवाम
ड.	श्राययाञ्चकार श्राययाञ्चकथं श्राययाञ्चकार/चकर	श्राययाञ्चक्रतुः श्राययाञ्चक्रथुः श्राययाञ्चकृव	श्राययाञ्चक्रुः श्राययाञ्चक्रुः श्राययाञ्चक्रुम
भा.	श्राययाञ्चभूव श्राययाञ्चभूव	श्राययाञ्चभूव श्राययाञ्चभूव	श्राययाञ्चभूव श्राययाञ्चभूव
म.	श्राययिता श्राययितासे श्राययिताहे	श्राययितारौ श्राययितासाथे श्राययितास्वहे	श्राययितारः श्राययिताभवे श्राययितास्महे
न.	श्राययिष्यति श्राययिष्यसि श्राययिष्यामि	श्राययिष्यतः श्राययिष्यथः श्राययिष्यावः	श्राययिष्यन्ति श्राययिष्यथ श्राययिष्यामः

क्रि.	अश्राययिष्यत् अश्राययिष्यः अश्राययिष्यम्	अश्राययिष्यताम् अश्राययिष्यतम् अश्राययिष्याव	अश्राययिष्यन् अश्राययिष्यत अश्राययिष्याम
व.	श्राययते श्राययसे श्रायये	श्राययेते श्राययेथे श्राययावहे	श्राययन्ते श्राययध्वे श्राययामहे
घ.	श्राययेत श्राययेथाः श्राययेय	श्राययेताम् श्राययेथाम् श्राययेवहि	श्राययेरन् श्राययेध्वम् श्राययेमहि
ङ.	श्राययताम् श्राययस्व श्रायये	श्राययेताम् श्राययेथाम् श्राययावहे	श्राययन्ताम् श्राययध्वम् श्राययामहे
च.	अश्राययत अश्राययथाः अश्रायये	अश्राययेताम् अश्राययेथाम् अश्राययावहि	अश्राययन्त अश्राययध्वम् अश्राययामहि
ज.	अश्रुश्रुवत् अश्रुश्रुवथाः अश्रुश्रुवे	अश्रुश्रुवेताम् अश्रुश्रुवेथाम् अश्रुश्रुवावहि	अश्रुश्रुवन्त अश्रुश्रुवध्वम् अश्रुश्रुवामहि
झ.	अशिश्रवत् अशिश्रवथाः अशिश्रुवे	अशिश्रुवेताम् अशिश्रुवेथाम् अशिश्रुवावहि	अशिश्रुवन्त अशिश्रुवध्वम् अशिश्रुवामहि
ड.	श्राययाञ्चक्रे श्राययाञ्चक्रुषे श्राययाञ्चक्रे	श्राययाञ्चक्राते श्राययाञ्चक्राथे श्राययाञ्चक्रुवहे	श्राययाञ्चक्रिरे श्राययाञ्चक्रुद्वे श्राययाञ्चक्रुमहे
भा.	श्राययिषीष्ट श्राययिषीष्टाः श्राययिषीथ	श्राययिषीष्टाम् श्राययिषीष्टाथम् श्राययिषीवहि	श्राययिषीरन् श्राययिषीध्वम् श्राययिषीमहि
म.	श्राययिता श्राययितासे श्राययिताहे	श्राययितारौ श्राययितासाथे श्राययितास्वहे	श्राययितारः श्राययिताभवे श्राययितास्महे
न.	श्राययिष्यते श्राययिष्यसे श्राययिष्ये	श्राययिष्येते श्राययिष्येथे श्राययिष्यावहे	श्राययिष्यन्ते श्राययिष्यध्वे श्राययिष्यामहे
क्रि.	अश्राययिष्यत अश्राययिष्यथाः अश्राययिष्ये	अश्राययिष्येताम् अश्राययिष्येथाम् अश्राययिष्यावहि	अश्राययिष्यन्त अश्राययिष्यध्वम् अश्राययिष्यामहि

१००० घटिष् [घट्] चोष्टायाम्

अ.	घटयति घटयसि घटयामि	घटयतः घटयथः घटयावः	घटयन्ति घटयथ घटयामः
----	--------------------------	--------------------------	---------------------------

સ.	ઘટયેત્ ઘટયેઃ ઘટયેયમ્	ઘટયેતામ્ ઘટયેતમ્ ઘટયેવ	ઘટયેયુઃ ઘટયેત ઘટયેમ
પ.	ઘટયતુ/ઘટયતાત્ ઘટય/ „ ઘટયાનિ	ઘટયતામ્ ઘટયતમ્ ઘટયાવ	ઘટયન્તુ ઘટયત ઘટયામ
ઘ.	અઘટયત્ અઘટયઃ અઘટયમ્	અઘટયતામ્ અઘટયતમ્ અઘટયાવ	અઘટયન્તુ અઘટયત અઘટયામ
અ.	અઝીઘટત્ અઝીઘટઃ અઝીઘટમ્	અઝીઘટતામ્ અઝીઘટતમ્ અઝીઘટાવ	અઝીઘટન્તુ અઝીઘટત અઝીઘટામ
ક.	ઘટયાઞ્ચકાર ઘટયાઞ્ચકર્થે ઘટયાઞ્ચકાર/ચકર ઘટયાઞ્ચક્રમ્	ઘટયાઞ્ચક્રતુઃ ઘટયાઞ્ચક્રથુઃ ઘટયાઞ્ચક્રકૃવ ઘટયાઞ્ચક્રમ	ઘટયાઞ્ચક્રુઃ ઘટયાઞ્ચક્ર ઘટયાઞ્ચક્રમ
આ.	ઘટયાત્ ઘટયાઃ ઘટયાસમ્	ઘટયાસ્તામ્ ઘટયાસ્તમ્ ઘટયાસ્વ	ઘટયાસુઃ ઘટયાસ્ત ઘટયાસ્મ
ખ.	ઘટયિતા ઘટયિતાસિ ઘટયિતાસ્મિ	ઘટયિતારૌ ઘટયિતાસ્થઃ ઘટયિતાસ્વઃ	ઘટયિતારઃ ઘટયિતાસ્થ ઘટયિતાસ્મઃ
મ.	ઘટયિષ્યતિ ઘટયિષ્યસિ ઘટયિષ્યામિ	ઘટયિષ્યતઃ ઘટયિષ્યથઃ ઘટયિષ્યાવઃ	ઘટયિષ્યન્તિ ઘટયિષ્યથ ઘટયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અઘટયિષ્યત્ અઘટયિષ્યઃ અઘટયિષ્યમ્	અઘટયિષ્યતામ્ અઘટયિષ્યતમ્ અઘટયિષ્યાવ	અઘટયિષ્યન્તુ અઘટયિષ્યત અઘટયિષ્યામ
વ.	ઘટયતે ઘટયસે ઘટયે	ઘટયેતે ઘટયેથે ઘટયાવહે	ઘટયન્તે ઘટયધ્વે ઘટયમહે
ઘ.	ઘટયેત ઘટયેથાઃ ઘટયેય	ઘટયેયાતામ્ ઘટયેયાથામ્ ઘટયેવાહિ	ઘટયેરન્ ઘટયેધ્વમ્ ઘટયેમહિ
પ.	ઘટયતામ્ ઘટયસ્વ ઘટયૈ	ઘટયેતામ્ ઘટયેથામ્ ઘટયાવૈ	ઘટયન્તામ્ ઘટયધ્વમ્ ઘટયામૈ

ઘ.	અઘટયત અઘટયથાઃ અઘટયે	અઘટયેતામ્ અઘટયેથામ્ અઘટયાવહિ	અઘટયન્ત અઘટયધ્વમ્ અઘટયામહિ
અ.	અઝીઘટત અઝીઘટથાઃ અઝીઘટે	અઝીઘટેતામ્ અઝીઘટેથામ્ અઝીઘટાવહિ	અઝીઘટન્ત અઝીઘટધ્વમ્ અઝીઘટામહિ
૧	ઘટયાઞ્ચક્રે ઘટયાઞ્ચક્રુષે ઘટયાઞ્ચક્રે ઘટયાઞ્ચક્રુવ	ઘટયાઞ્ચક્રાતે ઘટયાઞ્ચક્રાથે ઘટયાઞ્ચક્રુવહે ઘટયામાસ	ઘટયાઞ્ચક્રિરે ઘટયાઞ્ચક્રુધ્વે ઘટયાઞ્ચક્રમહે ઘટયામાસ
આ.	ઘટયિષીઘ ઘટયિષીઘઃ ઘટયિષીય	ઘટયિષીયાસ્તામ્ ઘટયિષીયાસ્થામ્ ઘટયિષીબહિ	ઘટયિષીરન્ ઘટયિષીઘ્વમ્-ધ્વમ્ ઘટયિષીમહિ
ખ.	ઘટયિતા ઘટયિતાસે ઘટયિતાહે	ઘટયિતારૌ ઘટયિતાસાથે ઘટયિતાસ્વહે	ઘટયિતારઃ ઘટયિતાધ્વે ઘટયિતાસ્મહે
મ.	ઘટયિષ્યતે ઘટયિષ્યસે ઘટયિષ્યે	ઘટયિષ્યેતે ઘટયિષ્યેથે ઘટયિષ્યાવહે	ઘટયિષ્યન્તે ઘટયિષ્યધ્વે ઘટયિષ્યામહે
ક્રિ.	અઘટયિષ્યત અઘટયિષ્યથાઃ અઘટયિષ્યે	અઘટયિષ્યેતામ્ અઘટયિષ્યેથામ્ અઘટયિષ્યાવહિ	અઘટયિષ્યન્ત અઘટયિષ્યધ્વમ્ અઘટયિષ્યામહિ

1088 ચિહ્નપંક્તિ [સ્વપ્] શયે ।

વ.	સ્વાપયતિ સ્વાપયસિ સ્વાપયામિ	સ્વાપયતઃ સ્વાપયથઃ સ્વાપયાવઃ	સ્વાપયન્તિ સ્વાપયથ સ્વાપયામઃ
ઘ.	સ્વાપયેત્ સ્વાપયેઃ સ્વાપયેયમ્	સ્વાપયેતામ્ સ્વાપયેતમ્ સ્વાપયેવ	સ્વાપયેયુઃ સ્વાપયેત સ્વાપયેમ
પ.	સ્વાપયતુ/સ્વાપયતાત્ સ્વાપય/ „ સ્વાપયાનિ	સ્વાપયતામ્ સ્વાપયતમ્ સ્વાપયાવ	સ્વાપયન્તુ સ્વાપયત સ્વાપયામ
ઘ.	અસ્વાપયત્ અસ્વાપયઃ અસ્વાપયમ્	અસ્વાપયતામ્ અસ્વાપયતમ્ અસ્વાપયાવ	અસ્વાપયન્ અસ્વાપયત અસ્વાપયામ
અ.	અસૂપુપત્ અસૂપુપઃ અસૂપુપમ્	અસૂપુપતામ્ અસૂપુપતમ્ અસૂપુપાવ	અસૂપુપન્ અસૂપુપત અસૂપુપામ

૫.	સ્વાપયાઞ્ચકાર સ્વાપયાઞ્ચકર્ય સ્વાપયાઞ્ચકાર/ચકર સ્વાપયાઞ્ચકુવ સ્વાપયાઞ્ચક્રમ	સ્વાપયાઞ્ચક્રતુઃ સ્વાપયાઞ્ચક્રથુઃ સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્રવ સ્વાપયાઞ્ચક્રમ	સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીઃ સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીઃ સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીઃ સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીઃ સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીઃ
આ	સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર	સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર	સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર સ્વાપયાઞ્ચક્ર
શ્વ	સ્વાપયિતા સ્વાપયિતાસિ સ્વાપયિતાસ્મિ	સ્વાપયિતારૌ સ્વાપયિતાસ્યઃ સ્વાપયિતાસ્વઃ	સ્વાપયિતારઃ સ્વાપયિતાસ્ય સ્વાપયિતારમઃ
ખ.	સ્વાપયિષ્યતિ સ્વાપયિષ્યસિ સ્વાપયિષ્યામિ	સ્વાપયિષ્યતઃ સ્વાપયિષ્યથઃ સ્વાપયિષ્યાવઃ	સ્વાપયિષ્યન્તિ સ્વાપયિષ્યથ સ્વાપયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અસ્વાપયિષ્યત અસ્વાપયિષ્યઃ અસ્વાપયિષ્યમ	અસ્વાપયિષ્યતામ અસ્વાપયિષ્યતામ અસ્વાપયિષ્યાવ	અસ્વાપયિષ્યન્ અસ્વાપયિષ્ય અસ્વાપયિષ્યામ
વ.	સ્વાપયતે સ્વાપયસે સ્વાપયે	સ્વાપયેતે સ્વાપયેયે સ્વાપયાવહે	સ્વાપયન્તે સ્વાપયધ્વે સ્વાપયામહે
ઘ	સ્વાપયેત સ્વાપયેયાઃ સ્વાપયેય	સ્વાપયેયાતામ સ્વાપયેયાથામ સ્વાપયેવહિ	સ્વાપયેરન્ સ્વાપયેધ્વમ સ્વાપયેમહિ
પ.	સ્વાપયતામ સ્વાપયસ્વ સ્વાપયૈ	સ્વાપયેતામ સ્વાપયેયામ સ્વાપયાવહે	સ્વાપયન્તામ સ્વાપયધ્વમ સ્વાપયામહે
ઙ.	અસ્વાપયત અસ્વાપયયાઃ અસ્વાપયે	અસ્વાપયેતામ અસ્વાપયેયામ અસ્વાપયાવહિ	અસ્વાપયન્ત અસ્વાપયધ્વમ અસ્વાપયામહિ
ચ.	અસૂપુપત અસૂપુપયાઃ અસૂપુપે	અસૂપુપેતામ અસૂપુપેયામ અસૂપુપાવહિ	અસૂપુપન્ત અસૂપુપધ્વમ અસૂપુપામહિ
૨.	સ્વાપયાઞ્ચક્રે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રે	સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રાતે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રાતે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રાતે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રાતે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રાતે	સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીરે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીરે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીરે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીરે સ્વાપયાઞ્ચક્રક્રીરે
આ.	સ્વાપયિષીઠ સ્વાપયિષીઠાઃ સ્વાપયિષીઠ	સ્વાપયિષીયાસ્તામ સ્વાપયિષીયાસ્તામ સ્વાપયિષીવાહિ	સ્વાપયિષીરન્ સ્વાપયિષીધ્વમ સ્વાપયિષીમહિ

શ્વ.	સ્વાપયિતા સ્વાપયિતાસે સ્વાપયિતાહે	સ્વાપયિતારૌ સ્વાપયિતાસાથે સ્વાપયિતાસ્વહે	સ્વાપયિતારઃ સ્વાપયિતાશ્વે સ્વાપયિતાસ્મહે
ખ.	સ્વાપયિષ્યતે સ્વાપયિષ્યસે સ્વાપયિષ્યે	સ્વાપયિષ્યેતે સ્વાપયિષ્યેયે સ્વાપયિષ્યાવહે	સ્વાપયિષ્યન્તે સ્વાપયિષ્યશ્વે સ્વાપયિષ્યામહે
ક્રિ.	અસ્વાપયિષ્યાત અસ્વાપયિષ્યાઃ અસ્વાપયિષ્યો	અસ્વાપયિષ્યેતામ અસ્વાપયિષ્યેયામ અસ્વાપયિષ્યાવહિ	અસ્વાપયિષ્યન્ત અસ્વાપયિષ્યધ્વમ અસ્વાપયિષ્યામહિ

1100 હનંક્ર [હન્] હિંસાગત્યોઃ ।

વ	ઘાતયતિ ઘાતયસિ ઘાતયામિ	ઘાતયતઃ ઘાતયથઃ ઘાતયાવઃ	ઘાતયન્તિ ઘાતયથ ઘાતયામઃ
૧.	ઘાતયેત ઘાતયેઃ ઘાતયેયમ	ઘાતયેતામ ઘાતયેતમ ઘાતયેઃ	ઘાતયેયુઃ ઘાતયેત ઘાતયેમ
૫.	ઘાતયતુ/ઘાતયતાત ઘાતય/ , ઘાતયાનિ	ઘાતયતામ ઘાતયતમ ઘાતયાવ	ઘાતયન્તુ ઘાતયત ઘાતયામ
ઙ.	અઘાતયત અઘાતયઃ અઘાતયમ	અઘાતયતામ અઘાતયતમ અઘાતયાવ	અઘાતયન્ અઘાતયત અઘાતયામ
ચ.	અઝીઘતત અઝીઘતઃ અઝીઘતમ	અઝીઘતતામ અઝીઘતતમ અઝીઘતાવ	અઝીઘતન્ અઝીઘતત અઝીઘતામ
૫.	ઘાતયાઞ્ચકાર ઘાતયાઞ્ચકર્ય ઘાતયાઞ્ચકાર/ચકર ઘાતયાઞ્ચકુવ ઘાતયાઞ્ચક્રમ	ઘાતયાઞ્ચક્રતુઃ ઘાતયાઞ્ચક્રથુઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ	ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ ઘાતયાઞ્ચક્રક્રીઃ
આ.	ઘાત્યાત ઘાત્યાઃ ઘાત્યાસમ	ઘાત્યાસ્તામ ઘાત્યાસ્તામ ઘાત્યાસ્ત	ઘાત્યાસુઃ ઘાત્યાસ્ત ઘાત્યાસ્ત
શ્વ.	ઘાતયિતા ઘાતયિતાસિ ઘાતયિતાસ્મિ	ઘાતયિતારૌ ઘાતયિતાસ્યઃ ઘાતયિતાસ્વઃ	ઘાતયિતારઃ ઘાતયિતાસ્ય ઘાતયિતાસ્મઃ
ખ.	ઘાતયિષ્યતિ ઘાતયિષ્યસિ ઘાતયિષ્યામિ	ઘાતયિષ્યતઃ ઘાતયિષ્યથઃ ઘાતયિષ્યાવઃ	ઘાતયિષ્યન્તિ ઘાતયિષ્યથ ઘાતયિષ્યામઃ

ક્રિ.	અધાતયિષ્યન્	અધાતયિષ્યતામ્	અધાતયિષ્યન્
	અધાતયિષ્યઃ	અધાતયિષ્યતામ્	અધાતયિષ્યન્
	અધાતયિષ્યમ્	અધાતયિષ્યાવ	અધાતયિષ્યામ
૧.	ધાતયતે	ધાતયેતે	ધાતયન્તે
	ધાતયસે	ધાતયેથે	ધાતયધ્વે
	ધાતયે	ધાતયાવહે	ધાતયામહે
૨.	ધાતયેત	ધાતયેતામ્	ધાતયેન્
	ધાતયેથાઃ	ધાતયેથામ્	ધાતયેધ્વમ્
	ધાતયેય	ધાતયેવાહિ	ધાતયેમહિ
૩.	ધાતયતામ્	ધાતયતામ્	ધાતયન્તામ્
	ધાતયસ્વ	ધાતયેયામ્	ધાતયધ્વમ્
	ધાતયૈ	ધાતયાવહે	ધાતયામહે
૪.	અધાતયત	અધાતયેતામ્	અધાતયન્ત
	અધાતયથાઃ	અધાતયેથામ્	અધાતયધ્વમ્
	અધાતયે	અધાતયાવહિ	અધાતયામહિ
૫.	અજીઘતત	અજીઘતેતામ્	અજીઘતન્ત
	અજીઘતથાઃ	અજીઘતેથામ્	અજીઘતધ્વમ્
	અજીઘતે	અજીઘતાવહિ	અજીઘતામહિ
૬.	ધાતયાઞ્ચક્રે	ધાતયાઞ્ચક્રાતે	ધાતયાઞ્ચક્રિરે
	ધાતયાઞ્ચક્રુષે	ધાતયાઞ્ચક્રાથે	ધાતયાઞ્ચક્રુદ્વે
	ધાતયાઞ્ચક્રે	ધાતયાઞ્ચક્રુવહે	ધાતયાઞ્ચક્રમહે
	ધાતયામ્વભૂવ	ધાતયામાસ	
૭.	ધાતયિષીષ્ટ	ધાતયિષીષ્ટાસ્તામ્	ધાતયિષીરન્
	ધાતયિષીષ્ટાઃ	ધાતયિષીષ્ટાસ્તામ્	ધાતયિષીરધ્વમ્-૫૧મ્
	ધાતયિષીય	ધાતયિષીવહિ	ધાતયિષીમહિ
૮.	ધાતયિતા	ધાતયિતારૌ	ધાતયિતારઃ
	ધાતયિતાસે	ધાતયિતાસાથે	ધાતયિતાધ્વે
	ધાતયિતાહે	ધાતયિતાસ્વહે	ધાતયિતામ્મહે
૯.	ધાતયિષ્યતે	ધાતયિષ્યેતે	ધાતયિષ્યન્તે
	ધાતયિષ્યસે	ધાતયિષ્યેથે	ધાતયિષ્યધ્વે
	ધાતયિષ્યે	ધાતયિષ્યાવહે	ધાતયિષ્યામહે
ક્રિ.	અધાતયિષ્યત	અધાતયિષ્યેતામ્	અધાતયિષ્યન્ત
	અધાતયિષ્યથાઃ	અધાતયિષ્યેથામ્	અધાતયિષ્યધ્વમ્
	અધાતયિષ્યે	અધાતયિષ્યાવહિ	અધાતયિષ્યામહિ

1143 વિષ્ણુક્રી [વિપ્] વ્યાપ્તૌ ।

૧.	વેષયતિ	વેષયતઃ	વેષયન્તિ
	વેષયસિ	વેષયથઃ	વેષયથ
	વેષયામિ	વેષયાવઃ	વેષયામઃ

૧.	વેષયેત્	વેષયેતામ્	વેષયેયુઃ
	વેષયેઃ	વેષયેતામ્	વેષયેત
	વેષયેયમ્	વેષયેવ	વેષયેમ
૨.	વેષયતુ/વેષયતાત્	વેષયતામ્	વેષયન્તુ
	વેષય/	વેષયતામ્	વેષયતા
	વેષયાણિ	વેષયાવ	વેષયામ
૩.	અવેષયત્	અવેષયતામ્	અવેષયન્
	અવેષયઃ	અવેષયતામ્	અવેષયતા
	અવેષયમ્	અવેષયાવ	અવેષયામ
૪.	અવીવિષત્	અવીવિષતામ્	અવીવિષન્
	અવીવિષઃ	અવીવિષતામ્	અવીવિષત
	અવીવિષમ્	અવીવિષાવ	અવીવિષામ
૫.	વેષયાઞ્ચકાર	વેષયાઞ્ચક્રતુઃ	વેષયાઞ્ચક્રુઃ
	વેષયાઞ્ચક્રથે	વેષયાઞ્ચક્રથુઃ	વેષયાઞ્ચક્ર
	વેષયાઞ્ચક્રાર/ચકર	વેષયાઞ્ચક્રવ	વેષયાઞ્ચક્રમ
	વેષયામ્વભૂવ	વેષયામાસ	
૬.	ગેષ્યાન્	ગેષ્યાસ્તામ્	ગેષ્યાસુઃ
	ગેષ્યાઃ	ગેષ્યાસ્તામ્	ગેષ્યાસ્તા
	ગેષ્યાસમ્	ગેષ્યાસ્વ	ગેષ્યાસમ
૭.	ગેષયિતા	ગેષયિતારૌ	ગેષયિતારઃ
	ગેષયિતાસિ	ગેષયિતાસ્થઃ	ગેષયિતારથ
	ગેષયિતારિમ	ગેષયિતાર્વઃ	ગેષયિતારામઃ
૮.	ગેષયિષ્યતિ	ગેષયિષ્યતઃ	ગેષયિષ્યન્તિ
	ગેષયિષ્યસિ	ગેષયિષ્યથઃ	ગેષયિષ્યથ
	ગેષયિષ્યામિ	ગેષયિષ્યાવઃ	ગેષયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અગેષયિષ્યન્	અગેષયિષ્યતામ્	અગેષયિષ્યન્
	અગેષયિષ્યઃ	અગેષયિષ્યતામ્	અગેષયિષ્યતા
	અગેષયિષ્યમ્	અગેષયિષ્યાવ	અગેષયિષ્યામ
૯.	ગેષયતે	ગેષયેતે	ગેષયન્તે
	ગેષયસે	ગેષયેથે	ગેષયધ્વે
	ગેષયે	ગેષયાવહે	ગેષયામહે
૧૦.	ગેષયેત	ગેષયેતામ્	ગેષયેન્
	ગેષયેથાઃ	ગેષયેથામ્	ગેષયેધ્વમ્
	ગેષયેય	ગેષયેવાહિ	ગેષયેમહિ
૧૧.	ગેષયતામ્	ગેષયેતામ્	ગેષયન્તામ્
	ગેષયસ્વ	ગેષયેયામ્	ગેષયધ્વમ્
	ગેષયૈ	ગેષયાવહે	ગેષયામહે

अ.	अगेणयत	अगेणयेताम्	अगेणयन्त
	अगेणयथाः	अगेणयेथाम्	अगेणयन्त्वम्
	अगेणये	अगेणयावहि	अगेणयामहि
अ.	अवीविणत	अवीविषेताम्	अवीविणन्त
	अवीविणथाः	अवीविषेथाम्	अवीविणन्त्वम्
	अवीविषे	अवीविणावहि	अवीविणामहि
ब.	गेणयाञ्चक्रे	गेणयाञ्चक्राते	गेणयाञ्चक्रिरे
	गेणयाञ्चकृपे	गेणयाञ्चक्रापे	गेणयाञ्चकृद्वे
	गेणयाञ्चक्रे	गेणयाञ्चकृवहे	गेणयाञ्चकृमहे
	गेणयाम्बभूव	गेणयामास	
आ.	गेणयिषीष्ट	गेणयिषीयास्ताम्	गेणयिषीरन्
	गेणयिषीष्टाः	गेणयिषीयास्थाम्	गेणयिषीरन्त्वम्
	गेणयिषीष	गेणयिषीवहि	गेणयिषीमहि
भ.	गेणयिता	गेणयितारौ	गेणयितारः
	गेणयितासे	गेणयितासाये	गेणयितासवे
	गेणयिताहे	गेणयितास्वहे	गेणयितास्महे
अ.	गेणयिष्यते	गेणयिष्येते	गेणयिष्यन्ते
	गेणयिष्यसे	गेणयिष्येथे	गेणयिष्यन्त्वे
	गेणयिष्ये	गेणयिष्यावहे	गेणयिष्यामहे
क्रि.	अगेणयिष्यत	अगेणयिष्येताम्	अगेणयिष्यन्त
	अगेणयिष्यथाः	अगेणयिष्येथाम्	अगेणयिष्यन्त्वम्
	अगेणयिष्ये	अगेणयिष्यावहि	अगेणयिष्यामहि

1209 दुष्णञ् [दुष्] नैकृत्ये ।

ब.	दूषयति	दूषयतः	दूषयन्ति
	दूषयसि	दूषयथः	दूषयथ
	दूषयामि	दूषयावः	दूषयामः
ब.	दूषयेत्	दूषयेताम्	दूषयेयुः
	दूषयेः	दूषयेतम्	दूषयेत
	दूषयेयम्	दूषयेव	दूषयेम
ब.	दूषयतु/दूषयतात्	दूषयताम्	दूषयन्तु
	दूषय/	दूषयतम्	दूषयत
	दूषयाणि	दूषयाव	दूषयाम
अ.	अदूषयत्	अदूषयताम्	अदूषयन्
	अदूषयः	अदूषयतम्	अदूषयत
	अदूषयम्	अदूषयाव	अदूषयाम
अ.	अदू दुष्त्	अदू दुष्ताम्	अदू दुष्न्
	अदू दुष्ः	अदू दुष्तम्	अदू दुष्त
	अदू दुष्म्	अदू दुष्वाव	अदू दुष्माम

१.	दूषयाञ्चकार	दूषयाञ्चक्रतुः	दूषयाञ्चक्रुः
	दूषयाञ्चकर्थ	दूषयाञ्चक्रथुः	दूषयाञ्चक्र
	दूषयाञ्चकार/चकर	दूषयाञ्चक्रव	दूषयाञ्चक्रम
	दूषयाम्बभूव	दूषयामास	
आ.	दूष्यात्	दूष्यास्ताम्	दूष्यासुः
	दूष्याः	दूष्यास्तम्	दूष्यास्त
	दूष्यासम्	दूष्यास्व	दूष्यास्म
ब.	दूषयिता	दूषयितारौ	दूषयितारः
	दूषयितासि	दूषयितास्थः	दूषयितास्थ
	दूषयितास्मि	दूषयितास्वः	दूषयितास्मः
भ.	दूषयिष्यति	दूषयिष्यतः	दूषयिष्यन्ति
	दूषयिष्यसि	दूषयिष्यथः	दूषयिष्यथ
	दूषयिष्यामि	दूषयिष्यावः	दूषयिष्यामः
क्रि.	अदूषयिष्यत्	अदूषयिष्यताम्	अदूषयिष्यन्
	अदूषयिष्यः	अदूषयिष्यतम्	अदूषयिष्यत
	अदूषयिष्यम्	अदूषयिष्याव	अदूषयिष्याम
ब.	दूषयते	दूषयेते	दूषयन्ते
	दूषयसे	दूषयेथे	दूषयन्त्वे
	दूषये	दूषयावहे	दूषयामहे
ब.	दूषयेत	दूषयेयाताम्	दूषयेरन्
	दूषयेथाः	दूषयेयाथाम्	दूषयेन्त्वम्
	दूषयेय	दूषयेवहि	दूषयेमहि
१.	दूषयताम्	दूषयेताम्	दूषयन्ताम्
	दूषयस्व	दूषयेथाम्	दूषयन्त्वम्
	दूषये	दूषयावहे	दूषयामहे
अ.	अदूषयत	अदूषयेताम्	अदूषयन्त
	अदूषयथाः	अदूषयेथाम्	अदूषयन्त्वम्
	अदूषये	अदूषयावहि	अदूषयामहि
अ.	अदूदूषत	अदूदूषेताम्	अदूदूषन्त
	अदूदूषथाः	अदूदूषेथाम्	अदूदूषन्त्वम्
	अदूदूषे	अदूदूषावहि	अदूदूषामहि
१.	दूषयाञ्चक्रे	दूषयाञ्चक्राते	दूषयाञ्चक्रिरे
	दूषयाञ्चकृपे	दूषयाञ्चक्रापे	दूषयाञ्चकृद्वे
	दूषयाञ्चक्रे	दूषयाञ्चकृवहे	दूषयाञ्चकृमहे
	दूषयाम्बभूव	दूषयामास	

भा.	दूषयिषीष्ट दूषयिषीष्ठाः दूषयिषीय	दूषयिषीयास्ताम् दूषयिषीयास्थाम् दूषयिषीबहि	दूषयिषीरन् दूषयिषीद्वम्-ध्वम् दूषयिषीमहि
घ.	दूषयिता दूषयितासे दूषयिताहे	दूषयितारौ दूषयितासाथे दूषयितास्वहे	दूषयितारः दूषयिताध्वे दूषयितास्महे
भ.	दूषयिष्यते दूषयिष्यसे दूषयिष्ये	दूषयिष्येते दूषयिष्येथे दूषयिष्यावहे	दूषयिष्यन्ते दूषयिष्यध्वे दूषयिष्यामहे
कि.	अदूषयिष्यत अदूषयिष्यथाः अदूषयिष्ये	अदूषयिष्येताम् अदूषयिष्येथाम् अदूषयिष्यावहि	अदूषयिष्यन्त अदूषयिष्यध्वम् अदूषयिष्यामहि

1248 लीङ्-च् [ली] श्लेषणे । लियो
नान्तः स्नेहद्रवे इति ने ।

व.	विलीनयति विलीनयसि विलीनयामि	विलीनयतः विलीनयथः विलीनयावः	विलीनयन्ति विलीनयथ विलीनयामः
घ.	विलीनयेत् विलीनयेः विलीनयेयम्	विलीनयेताम् विलीनयेतम् विलीनयेय	विलीनयेयुः विलीनयेत विलीनयेम
ङ.	विलीनयतु/विलीनयतात् विलीनय/ ,, विलीनयानि	विलीनयताम् विलीनयतम् विलीनयाव	विलीनयन्तु विलीनयत विलीनयाम
झ.	व्यलीनयत् व्यलीनयः व्यलीनयम्	व्यलीनयताम् व्यलीनयतम् व्यलीनयाव	व्यलीनयन् व्यलीनयत व्यलीनयाम
ञ.	व्यलीलिनत् व्यलीलिनः व्यलीलिनम्	व्यलीलिनताम् व्यलीलिनतम् व्यलीलिनाव	व्यलीलिनन् व्यलीलिनत व्यलीलिनाम
ट.	विलीनयाञ्चकार विलीनयाञ्चकथं विलीनयाञ्चकार/चकर विलीनयाम्बभूव	विलीनयाञ्चक्रतुः विलीनयाञ्चक्रथुः विलीनयाञ्चक्र विलीनयामास	विलीनयाञ्चक्रुः विलीनयाञ्चक्र विलीनयाञ्चक्रम् विलीनयामास
भा.	विलीनयात् विलीनयाः विलीनयासम्	विलीनयास्ताम् विलीनयास्तम् विलीनयास्व	विलीनयासुः विलीनयास्त विलीनयास्म

घ.	विलीनयिता विलीनयितासि विलीनयितास्मि	विलीनयितारौ विलीनयितास्थः विलीनयितास्वः	विलीनयितारः विलीनयितास्थ विलीनयितास्मः
भ.	विलीनयिष्यति विलीनयिष्यसि विलीनयिष्यामि	विलीनयिष्यतः विलीनयिष्यथः विलीनयिष्यावः	विलीनयिष्यन्ति विलीनयिष्यथ विलीनयिष्यामः
कि.	व्यलीनयिष्यत् व्यलीनयिष्यथाः व्यलीनयिष्यम्	व्यलीनयिष्येताम् व्यलीनयिष्येथम् व्यलीनयिष्याव	व्यलीनयिष्यन् व्यलीनयिष्यत व्यलीनयिष्याम
व.	विलीनयते विलीनयसे विलीनये	विलीनयेते विलीनयेथे विलीनयावहे	विलीनयन्ते विलीनयध्वे विलीनयामहे
घ.	विलीनयेत विलीनयेथाः विलीनयेय	विलीनयेताम् विलीनयेथाम् विलीनयेयहि	विलीनयेरन् विलीनयेध्वम् विलीनयेमहि
ङ.	विलीनयताम् विलीनयस्व विलीनये	विलीनयेताम् विलीनयेथाम् विलीनयावहे	विलीनयन्ताम् विलीनयध्वम् विलीनयामहे
झ.	व्यलीनयत व्यलीनयथाः व्यलीनये	व्यलीनयेताम् व्यलीनयेथाम् व्यलीनयावहि	व्यलीनयन्त व्यलीनयध्वम् व्यलीनयामहि
ञ.	व्यलीलिनत व्यलीलिनथाः व्यलीलिने	व्यलीलिनेताम् व्यलीलिनेथाम् व्यलीलिनावहि	व्यलीलिनन्त व्यलीलिनध्वम् व्यलीलिनामहि
ट.	विलीनयाञ्चक्रे विलीनयाञ्चकृषे विलीनयाञ्चक्रे विलीनयाम्बभूव	विलीनयाञ्चक्राते विलीनयाञ्चक्राथे विलीनयाञ्चकृबहे विलीनयामास	विलीनयाञ्चक्रिरे विलीनयाञ्चक्रुद्वे विलीनयाञ्चक्रुमहे विलीनयामास
भा.	विलीनयिषीष्ट विलीनयिषीष्ठाः विलीनयिषीय	विलीनयिषीयास्ताम् विलीनयिषीयास्थाम् विलीनयिषीबहि	विलीनयिषीरन् विलीनयिषीद्वम्-ध्वम् विलीनयिषीमहि
घ.	विलीनयिता विलीनयितासे विलीनयिताहे	विलीनयितारौ विलीनयितासाथे विलीनयितास्वहे	विलीनयितारः विलीनयिताध्वे विलीनयितास्महे
भ.	विलीनयिष्यते विलीनयिष्यसे विलीनयिष्ये	विलीनयिष्येते विलीनयिष्येथम् विलीनयिष्यावहे	विलीनयिष्यन्ते विलीनयिष्यध्वे विलीनयिष्यामहे

क्रि.	व्यलीनविध्यत	व्यलीनविध्येताम्	व्यलीनविध्यन्त
	व्यलीनविध्यथाः	व्यलीनविध्येथाम्	व्यलीनविध्यन्वम्
	व्यलीनविध्ये	व्यलीनविध्येवहि	व्यलीनविध्येमहि

॥ नागामभाणे ॥

व.	लाययति	लाययतः	लाययन्ति
	लाययसि	लाययथः	लाययथ
	लाययामि	लाययावः	लाययामः
६.	लाययेन्	लाययेताम्	लाययेयुः
	लाययेः	लाययेतम्	लाययेत
	लाययेयम्	लाययेव	लाययेम
७.	लाययन्तु/लाययतात्	लाययताम्	लाययन्तु
	लायय/	लाययतम्	लाययत
	लाययानि	लाययाव	लाययाम
८.	अलाययत्	अलाययताम्	अलाययन्
	अलाययः	अलाययतम्	अलाययत
	अलाययम्	अलाययाव	अलाययाम
९.	अलीलयन्	अलीलयताम्	अलीलयन्
	अलीलयः	अलीलयतम्	अलीलयत
	अलीलयम्	अलीलयाव	अलीलयाम
१०.	लाययाञ्चकार	लाययाञ्चक्रतुः	लाययाञ्चक्रुः
	लाययाञ्चकर्त्तुः	लाययाञ्चक्रथुः	लाययाञ्चक्र
	लाययाञ्चकार/चकर	लाययाञ्चक्रुव	लाययाञ्चक्रम
	लाययाम्भूव	लाययामास	
११.	लाय्यात्	लाय्यास्ताम्	लाय्यासुः
	लाय्याः	लाय्यास्तम्	लाय्यास्त
	लाय्यासम्	लाय्यास्व	लाय्यास्म
१२.	लाययिता	लाययितारौ	लाययितारः
	लाययितासि	लाययितास्य	लाययितास्य
	लाययितास्मि	लाययितास्व	लाययितास्मः
१३.	लाययिष्यति	लाययिष्यतः	लाययिष्यन्ति
	लाययिष्यसि	लाययिष्यथः	लाययिष्यथ
	लाययिष्यामि	लाययिष्यावः	लाययिष्यामः
क्रि.	अलाययिष्यत्	अलाययिष्यताम्	अलाययिष्यन्
	अलाययिष्यः	अलाययिष्यतम्	अलाययिष्यत
	अलाययिष्यम्	अलाययिष्याव	अलाययिष्याम

1291 धूर्द [धू] कम्पने

१.	धूनयति	धूनयतः	धूनयन्ति
	धूनयसि	धूनयथः	धूनयथ
	धूनयामि	धूनयावः	धूनयामः
२.	धूनयेत्	धूनयेताम्	धूनयेयुः
	धूनयेः	धूनयेतम्	धूनयेत
	धूनयेयम्	धूनयेव	धूनयेम
३.	धूनयन्तु/धूनयतात्	धूनयताम्	धूनयन्तु
	धूनय/	धूनयतम्	धूनयत
	धूनयानि	धूनयाव	धूनयाम
४.	अधूनयत्	अधूनयताम्	अधूनयन्
	अधूनयः	अधूनयतम्	अधूनयत
	अधूनयम्	अधूनयाव	अधूनयाम
५.	अदूधुनत्	अदूधुनताम्	अदूधुनन्
	अदूधुनः	अदूधुनतम्	अदूधुनत
	अदूधुनम्	अदूधुनाव	अदूधुनाम
६.	धूनयाञ्चकार	धूनयाञ्चक्रतुः	धूनयाञ्चक्रुः
	धूनयाञ्चकर्त्तुः	धूनयाञ्चक्रथुः	धूनयाञ्चक्र
	धूनयाञ्चकार/चकर	धूनयाञ्चक्रुव	धूनयाञ्चक्रम
	धूनयाम्भूव	धूनयामास	
७.	धून्यात्	धून्यास्ताम्	धून्यासुः
	धून्याः	धून्यास्तम्	धून्यास्त
	धून्यासम्	धून्यास्व	धून्यास्म
८.	धूनयिता	धूनयितारौ	धूनयितारः
	धूनयितासि	धूनयितास्य	धूनयितास्य
	धूनयितास्मि	धूनयितास्व	धूनयितास्मः
९.	धूनयिष्यति	धूनयिष्यतः	धूनयिष्यन्ति
	धूनयिष्यसि	धूनयिष्यथः	धूनयिष्यथ
	धूनयिष्यामि	धूनयिष्यावः	धूनयिष्यामः
क्रि.	अधूनयिष्यत्	अधूनयिष्यताम्	अधूनयिष्यन्
	अधूनयिष्यः	अधूनयिष्यतम्	अधूनयिष्यत
	अधूनयिष्यम्	अधूनयिष्याव	अधूनयिष्याम

1546 ज्ञांश् [ज्ञा] अवबोधने ।

१.	ज्ञापयति	ज्ञापयतः	ज्ञापयन्ति
	ज्ञापयसि	ज्ञापयथः	ज्ञापयथ
	ज्ञापयामि	ज्ञापयावः	ज्ञापयामः

૧.	જાપયેત્ જાપયેઃ જાપયેયમ્	જાપયેતામ્ જાપયેતમ્ જાપયેવ	જાપયેયુઃ જાપયેત જાપયેમ
૫	જાપયતુ/જાપયતાન્ જાપય/ „ જાપયાનિ	જાપયતામ્ જાપયતમ્ જાપયાવ	જાપયન્તુ જાપયત જાપયામ
૬	અજાપયત્ અજાપયઃ અજાપયમ્	અજાપયતામ્ અજાપયતમ્ અજાપયાવ	અજાપયન્ અજાપયત અજાપયામ
૭	અજિજ્ઞપત્ અજિજ્ઞપઃ અજિજ્ઞપમ્	અજિજ્ઞપતામ્ અજિજ્ઞપતમ્ અજિજ્ઞપાવ	અજિજ્ઞપન્ અજિજ્ઞપત અજિજ્ઞપામ
૮	જાપયાઞ્ચકાર જાપયાઞ્ચકર્થ જાપયાઞ્ચકાર/ચકર જાપયામ્બભૂવ	જાપયાઞ્ચક્રતુઃ જાપયાઞ્ચક્રથુઃ જાપયાઞ્ચક્રવ જાપયામાસ	જાપયાઞ્ચક્રુઃ જાપયાઞ્ચક્ર જાપયાઞ્ચક્રમ
આ.	જાપ્યાત્ જાપ્યાઃ જાપ્યાસમ્	જાપ્યાસ્તામ્ જાપ્યાસ્તમ્ જાપ્યાસવ	જાપ્યાસુઃ જાપ્યાસ્ત જાપ્યાસ
ઇ.	જાપયિતા જાપયિતાસિ જાપયિતાસ્મિ	જાપયિતારૌ જાપયિતાસ્થઃ જાપયિતાસ્વઃ	જાપયિતારઃ જાપયિતાર્થ જાપયિતાર્થમઃ
મ.	જાપયિષ્યતિ જાપયિષ્યમિ જાપયિષ્યામિ	જાપયિષ્યતઃ જાપયિષ્યથઃ જાપયિષ્યાવઃ	જાપયિષ્યન્તિ જાપયિષ્યથ જાપયિષ્યામઃ
ક્રિ.	અજાપયિષ્યત્ અજાપયિષ્યઃ અજાપયિષ્યમ્	અજાપયિષ્યતામ્ અજાપયિષ્યતમ્ અજાપયિષ્યાવ	અજાપયિષ્યન્ અજાપયિષ્યત અજાપયિષ્યામ
૧.	જાપયતે જાપયસે જાપયે	જાપયેતે જાપયેથે જાપયાવહે	જાપયન્તે જાપયધ્વે જાપયામહે
૫.	જાપયેત જાપયેથાઃ જાપયેય	જાપયેતામ્ જાપયેથામ્ જાપયેવહિ	જાપયેરન્ જાપયેધ્વમ્ જાપયેમહિ
૧.	જાપયતામ્ જાપયસ્વ જાપયૈ	જાપયેતામ્ જાપયેથામ્ જાપયાવહે	જાપયન્તામ્ જાપયધ્વમ્ જાપયામહે

ઇ.	અજાપયત અજાપયથાઃ અજાપયે	અજાપયેતામ્ અજાપયેથામ્ અજાપયાવહિ	અજાપયન્ત અજાપયધ્વમ્ અજાપયામહિ
અ.	અજિજ્ઞપત અજિજ્ઞપથાઃ અજિજ્ઞપે	અજિજ્ઞપેતામ્ અજિજ્ઞપેથામ્ અજિજ્ઞપાવહિ	અજિજ્ઞપન્ત અજિજ્ઞપધ્વમ્ અજિજ્ઞપામહિ
૧.	જાપયાઞ્ચક્રે જાપયાઞ્ચક્રુષે જાપયાઞ્ચક્રે જાપયામ્બભૂવ	જાપયાઞ્ચક્રાતે જાપયાઞ્ચક્રાથે જાપયાઞ્ચક્રવહે જાપયામાસ	જાપયાઞ્ચક્રિરે જાપયાઞ્ચક્રદ્વે જાપયાઞ્ચક્રમહે જાપયામાસ
આ.	જાપયિષીષ્ટ જાપયિષીષ્ટાઃ જાપયિષીય	જાપયિષીયાસ્તામ્ જાપયિષીયાસ્થામ્ જાપયિષીવહિ	જાપયિષીરન્ જાપયિષીદ્વમ્-ધ્વમ્ જાપયિષીમહિ
ઇ.	જાપયિતા જાપયિતાસે જાપયિતાહે	જાપયિતારૌ જાપયિતાસાથે જાપયિતાસ્વહે	જાપિતારઃ જાપયિતાધ્વે જાપયિતાર્થમહે
મ.	જાપયિષ્યતે જાપયિષ્યસે જાપયિષ્યે	જાપયિષ્યેતે જાપયિષ્યેથે જાપયિષ્યાવહે	જાપયિષ્યન્તે જાપયિષ્યધ્વે જાપયિષ્યામહે
ક્રિ.	અજાપયિષ્યત અજાપયિષ્યથાઃ અજાપયિષ્યે	અજાપયિષ્યેતામ્ અજાપયિષ્યેથામ્ અજાપયિષ્યાવહિ	અજાપયિષ્યન્ત અજાપયિષ્યધ્વમ્ અજાપયિષ્યામહિ

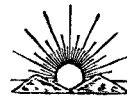
મારણતોષણનિશાને તુ જાપયતિ । અજિજ્ઞપત્ ।

1568 ચુરળ [ચુર] સ્તેયે ।

૧	ચોરયતિ ચોરયસિ ચોરયામિ	ચોરયતઃ ચોરયથઃ ચોરયાવઃ	ચોરયન્તિ ચોરયથ ચોરયામઃ
૬.	ચોરયેત્ ચોરયેઃ ચોરયેયમ્	ચોરયેતામ્ ચોરયેતમ્ ચોરયેવ	ચોરયેયુઃ ચોરયેત ચોરયેમ
૫.	ચોરયતુ/ચોરયતાન્ ચેરય/ „ ચોરયાણિ	ચોરયતામ્ ચોરયતમ્ ચોરયાવ	ચોરયન્તુ ચોરયત ચોરયામ
ઇ.	અચોરયત્ અચોરયઃ અચોરયમ્	અચોરયતામ્ અચોરયતમ્ અચોરયાવ	અચોરયન્ અચોરયત અચોરયામ

અ.	અચૂચુરત અચૂચુરઃ અચૂચુરમ્	અચૂચુરતામ્ અચૂચુરતમ્ અચૂચુરાવ	અચૂચુરન્ અચૂચુરત અચૂચુરામ
પ.	ચોરયાચ્ચકાર ચોરયાચ્ચકર્થ ચોરયાચ્ચકાર/ચકર	ચોરયાચ્ચકરુઃ ચોરયાચ્ચકરુઃ ચોરયાચ્ચકરુઃ	ચોરયાચ્ચક્રુઃ ચોરયાચ્ચક્રુઃ ચોરયાચ્ચક્રુઃ
ચારયામ્બભૂવ	ચોરયામાસ		
આ.	ચોર્યાત્ ચોર્યાઃ ચોર્યાસમ્	ચોર્યાસ્તામ્ ચોર્યાસ્તામ્ ચોર્યાસ્ત્વ	ચોર્યાસુઃ ચોર્યાસ્ત ચોર્યાસ્મ
ચ.	ચોરયિતા ચોરયિતાસિ ચોરયિતામ્મિ	ચોરયિતારૌ ચોરયિતાસ્યઃ ચોરયિતાસ્ત્વ	ચોરયિતારઃ ચોરયિતાસ્ય ચોરયિતાસ્મઃ
પ.	ચોરયિષ્યતિ ચોરયિષ્યસિ ચોરયિષ્યામિ	ચોરયિષ્યતઃ ચોરયિષ્યાવઃ ચોરયિષ્યથઃ	ચોરયિષ્યન્તિ ચોરયિષ્યામઃ ચોરયિષ્યથ
ક્રિ.	અચોરયિષ્યત્ અચોરયિષ્યઃ અચોરયિષ્યમ્	અચોરયિષ્યતામ્ અચોરયિષ્યતમ્ અચોરયિષ્યાવ	અચોરયિષ્યન્ અચોરયિષ્યત અચોરયિષ્યામ
ચ.	ચોરયતે ચોરયસે ચોરયે	ચોરયેતે ચોરયેથે ચોરયાવહે	ચોરયન્તે ચોરયધ્વે ચોરયામહે
પ.	ચોરયેત ચોરયેથાઃ ચોરયેય	ચોરયેયાતામ્ ચોરયેયાથામ્ ચોરયેવહિ	ચોરયેરન્ ચોરયેધ્વમ્ ચોરયેમહિ

૧.	ચોરયતામ્ ચોરયસ્વ ચોરયૈ	ચોરયેતામ્ ચોરયેથામ્ ચોરયાવહે	ચોરયન્તામ્ ચોરયધ્વમ્ ચોરયામહે
અ.	અચોરયત અચોરયથાઃ અચોરયે	અચોરયેતામ્ અચોરયેથામ્ અચોરયાવહિ	અચોરયન્ત અચોરયધ્વમ્ અચોરયામહિ
ચ.	અચૂચુરત અચૂચુરથાઃ અચૂચુરે	અચૂચુરેતામ્ અચૂચુરેથામ્ અચૂચુરાવહિ	અચૂચુરધ્વમ્ અચૂચુરન્ત અચૂચુરામહિ
૧.	ચોરયાચ્ચક્રે ચોરયાચ્ચક્રુષે ચોરયાચ્ચક્રે ચોરયામ્બભૂવ	ચોરયાચ્ચક્રાતે ચોરયાચ્ચક્રાથે ચોરયાચ્ચક્રુવહે ચોરયામાસ	ચોરયાચ્ચક્રિરે ચોરયાચ્ચક્રુદ્વે ચોરયાચ્ચક્રુમહે
આ.	ચોરયિષીષ્ટ ચોરયિષીષ્ટાઃ ચોરયિષીય	ચોરયિષીયાસ્તામ્ ચોરયિષીયાસ્થામ્ ચોરયિષીવહિ	ચોરયિષીરન્ ચોરયિષીદ્વમ્-ધ્વમ્ ચોરયિષીમહિ
ચ.	ચોરયિતા ચોરયિતાસે ચોરયિતાહે	ચોરયિતારૌ ચોરયિતાસાથે ચોરયિતાસ્વહે	ચોરયિતારઃ ચોરયિતાધ્વે ચોરયિતાસ્મહે
પ.	ચોરયિષ્યતે ચોરયિષ્યસે ચોરયિષ્યે	ચોરયિષ્યેતે ચોરયિષ્યેથે ચોરયિષ્યાવહે	ચોરયિષ્યન્તે ચોરયિષ્યધ્વે ચોરયિષ્યામહે
ક્રિ.	અચોરયિષ્યત અચોરયિષ્યથાઃ અચોરયિષ્યે	અચોરયિષ્યેતામ્ અચોરયિષ્યેથામ્ અચોરયિષ્યાવહિ	અચોરયિષ્યન્ત અચોરયિષ્યધ્વમ્ અચોરયિષ્યામહિ

સમ્ભવ પ્રક્રિયા

૧ મૂ સત્તાયામ્ । મ્ભવિતુમિચ્છતીતિ

- ૧ બુમૂષ- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ બુમૂષા- મિ વઃ મઃ
- ૨ બુમૂષે- ત્ તામ્ યુઃ : તમ્ ત યમ્ વ મ
- ૩ બુમૂષ-તુ તાત્ તામ્ નુ ” તાત્ તમ્ ત બુમૂષા-નિ વ મ
- ૪ અબુમૂષ- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્ અબુમૂષા- વ મ
- ૫ અબુમૂ- બીત્ શિષ્ટામ્ શિષુઃ શિષ્ટમ્ શિષ્ટ શિષમ્ શિષ્વ શિષમ્
- ૬ બુમૂષાઞ્ચ કાર કતુઃ કૃઃ કર્થ ક્રથુઃ ક્ર કાર કર કૃવ કૃમ

બુમૂષામ્ભૂવ બુમૂષામાસ

- ૭ બુમૂષ્યા- ત્ સ્તામ્ સુઃ : સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
- ૮ બુમૂષિતા- ” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
- ૯ બુમૂષિષ્ય- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ બુમૂષિષ્યા- મિ વઃ મઃ
- ૧૦ અબુમૂષિષ્ય- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્
(અબુમૂષિષ્યા- વ મ

૭ દામ્ [દા] દાને ।

- ૧ દિત્સ- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ દિત્સા- મિ વઃ મઃ
- ૨ દિત્સે- ત્ તામ્ યુઃ : તમ્ ત યમ્ વ મ
- ૩ દિત્સ-તુ તાત્ તામ્ નુ ” તાત્ તમ્ ત દિત્સા-નિ વ મ
- ૪ અદિત્સ- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્ અદિત્સા વ મ
- ૫ અદિત્- સીત્ શિષ્ટામ્ શિષુઃ સી. શિષ્ટમ્ શિષ્ટ શિષમ્ શિષ્વ શિષમ્
- ૬ દિત્સાઞ્ચ કાર કતુઃ કૃઃ કર્થ ક્રથુઃ ક્ર કાર કર કૃવ કૃમ

દિત્સામ્ભૂવ દિત્સામાસ

- ૭ દિત્સ્યા- ત્ સ્તામ્ સુઃ : સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
- ૮ દિત્સિતા- ” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
- ૯ દિત્સિષ્ય- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ દિત્સિષ્યા- મિ વઃ મઃ
- ૧૦ અદિત્સિષ્ય- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્
(અદિત્સિષ્યા- વ મ

૨૬ ક્કં [ક્ક] પ્રાપ્તે ।

- ૧ અરિરિષ-તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ અરિરિષા- મિ વઃ મઃ
- ૨ અરિરિષે- ત્ તામ્ યુઃ : તમ્ ત યમ્ વ મ
- ૩ અરિરિષ- તુ તાત્ તામ્ નુ ” તાત્ તમ્ ત
અરિરિષા- નિ વ મ
- ૪ અરિરિષ- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્ અરિરિષા- વ મ

૫ અરિરિ-બીત્ શિષ્ટામ્ શિષુઃ બીઃ શિષ્ટમ્ શિષ્ટ શિષમ્ શિષ્વ શિષમ્

૬ અરિરિષામ્ભૂ- વ વતુઃ વુઃ વિથ વથુઃ વ વ વિવ વિમ

અરિરિષાઞ્ચકાર અરિરિષામાસ

- ૭ અરિરિષ્યા- ત્ સ્તામ્ સુઃ : સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
- ૮ અરિરિષિતા- ” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
- ૯ અરિરિષિષ્ય- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ અરિરિષ્યા-મિ વઃ મઃ
- ૧૦ અરિરિષિષ્ય- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્
(અરિરિષિષ્યા- વ મ

૧૯૪ અટ [અટ] ગતૌ ।

- ૧ અટિટિષ-તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ અટિટિષા-મિ વઃ મઃ
  - ૨ અટિટિષે- ત્ તામ્ યુઃ : તમ્ ત યમ્ વ મ
  - ૩ અટિટિષ- તુ તાત્ તામ્ નુ ” તાત્ તમ્ ત
અટિટિષા- નિ વ મ
  - ૪ અટિટિષ- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્ અટિટિષા- વ મ
  - ૫ આટિટિ-બીત્ શિષ્ટામ્ શિષુઃ બીઃ શિષ્ટમ્ શિષ્ટ શિષમ્ શિષ્વ શિષમ્
  - ૬ અટિટિષામ્ભૂ- વ વતુઃ વુઃ વિથ વથુઃ વ વ વિવ વિમ
- અટિટિષાઞ્ચકાર અટિટિષામાસ
- ૭ અટિટિષ્યા- ત્ સ્તામ્ સુઃ : સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
  - ૮ અટિટિષિતા- ” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
  - ૯ અટિટિષિષ્ય- તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ અટિટિષિષ્યા-મિ વઃ મઃ
  - ૧૦ આટિટિષિષ્ય- ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્
(આટિટિષિષ્યા- વ મ

૨૧૩ પઠ [પઠ] વ્યક્તાયાં વાચિ ।

- ૧ પિપટિષ-તિ તઃ ન્તિ સિ થઃ થ પિપટિષા- મિ વઃ મઃ
  - ૨ પિપટિષે- ત્ તામ્ યુઃ : તમ્ ત યમ્ વ મ
  - ૩ પિપટિષ- તુ તાત્ તામ્ નુ ” તાત્ તમ્ ત
પિપટિષા- નિ વ મ
  - ૪ અપિપટિષ-ત્ તામ્ ન્ : તમ્ ત મ્ અપિપટિષા-વ મ
  - ૫ અપિપટિ-બીત્ શિષ્ટામ્ શિષુઃ બીઃ શિષ્ટમ્ શિષ્ટ શિષમ્ શિષ્વ શિષમ્
  - ૬ પિપટિષામ્ભૂ- વ વતુઃ વુઃ વિથ વથુઃ વ વ વિવ વિમ
- પિપટિષાઞ્ચકાર પિપટિષામાસ
- ૭ પિપટિષ્યા- ત્ સ્તામ્ સુઃ : સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ

८ पिपठिणिता- " रौ रः सि स्थः स्मि स्वः स्मः
९ पिपठिणिष्य- ति तः न्ति सि थः थ पिपठिणिष्या-
मि वः मः

१० अपिपठिणिष्य त ताम् नु : तम् त म्
(अपिपठिणिष्या- व म

३३० पन [सन्] भक्तौ ।

१ सिसनिष-ति तः न्ति सि थः थ सिसनिषा-मि वः मः
२ सिसनिषे- त ताम् युः : तम् त यम् व म
३ सिसनिष- तु/तात् ताम् नु " तात् तम् त

सिसनिषा- नि व म

४ असिसनिष-त ताम् नु : तम् त म् असिसनिषा-व म
५ असिसनि- पीत् पिष्टाम् पिषुः पीः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्

६ सिसनिषास्वभू- कार क्रतुः कृः कर्ष्य क्रथुः क कार कर कुव कृम्
सिसनिषास्वभू सिसनिषामास

७ सिसनिष्या- त ताम् सुः : स्तम् स्त सप् स्व स्म
८ सिसनिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ सिसनिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ सिसनिषिष्या-
मि वः मः

१० असिसनिषिष्य- त ताम् नु : तम् त म्
(असिसनिषिष्या- व म

३९६ गम्लू [गम्] गतौ

१ जिगमिष-ति तः न्ति सि थः थ जिगमिषा-मि वः मः
२ जिगमिषे- त ताम् युः : तम् त यम् व म
३ जिगमिष- तु/तात् ताम् नु " तात् तम् त
जिगमिषा- नि व म

४ अजिगमिष- त ताम् नु : तम् त म् अजिगमिषा-व म
५ अजिगमि-पीत् पीष्टाम् पिषुः पीः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्

६ जिगमिषास्वभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
जिगमिषास्वभू जिगमिषामास

७ जिगमिष्या- त ताम् सुः : स्तम् स्त सप् स्व स्म
८ जिगमिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ जिगमिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ जिगमिषिष्या-
मि वः मः

१० अजिगमिषिष्य- त ताम् नु : तम् त म्
(अजिगमिषिष्या- व म

ने.ध :- इ.क. 1074 ना ३५ गम भु.५५

७४१ मानि [मान्] पूजायाम्

विचारे-

१ मीमांसि-षते षेते षन्ते षसे षेये षध्वे षे षावहे षामहे
२ भीमांसिषे- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ मीमांसि-षताम् वेताम् षन्ताम् षस्व वेथाम् षध्वम् षै
षावहे षामहे

४ अमीमांसि- षत वेताम् षन्त थथाः वेथाम् षध्वम् षे
षायहि षामहि

५ अमीमांसिषि- ष्ट याताम् षत ष्टाः याथाम् इह्वम् ध्वम्
षि ष्वहि षमहि

६ मीमांसिषास्वभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
मीमांसिषास्वभू मीमांसिषामास

७ मीमांसिषिषी- ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
(य वहि महि

८ मीमांसिषिता- " रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे

९ मीमांसिषि- ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे

१० अमीमांसिषि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

८८६ भृग् [भृ] भरणे ।

१ विभरिष-ति तः न्ति सि थः थ विभरिषा-मि वः मः

२ विभरिषे- त ताम् युः : तम् त यम् व म

३ विभरिष- तु तात् ताम् नु " तात् तम् त
विभरिषा- नि व म

४ अविभरिष- त ताम् नु : तम् त म् अविभरिषा-व म

५ अविभरि- पीत् पिष्टाम् पिषुः पीः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्

६ विभरिषास्वभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
विभरिषास्वभू विभरिषामास

७ विभरिषिष्या- त ताम् सुः : स्तम् स्त सप् स्व स्म

८ विभरिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ विभरिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ विभरिषिष्या-मि
वः मः

१० अविभरिषिष्य- त ताम् नु : तम् त म्
अविभरिषिष्या- व म

पक्षे विभरि-स्थाने वुभूर-इति ज्ञेयम्

१ विभरि षते षेते षन्ते षसे षेये षध्वे षे षावहे षामहे

२ विभरिषे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ विभरि-षताम् वेताम् षन्ताम् षस्व वेथाम् षध्वम् षै षावहे षामहे

- ४ अविभरि- षत पेताम् षन्त षथाः षेथाम् षध्वम् वे
षावहि षामहि
- ५ अविभरिषि-ष्ट षाताम् षत षठाः षाथाम् इद्वम् ष्वम्
- ६ विभरिषाञ्च-क्रे काते क्रिरे कृषे काये कृद्वे क्रे कृद्वे कृमहे
विभरिषाम्बभूव विभरिषामास
- ७ विभरिषिषी-ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् ष्वम्
य वहि महि
- ८ विभरिषिता- " रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ विभरिषि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अविभरिषि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

८८८ डुकुंङ् [कृ] कणे

- १ चिकीर्ष- ति तः न्ति सि यः य चिकीर्षा-मि वः मः
- २ चिकीर्षे- त ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ चिकीर्ष- तु/तात् ताम् न्तु " तात् तम् त
चिकीर्षा- णि व म
- ४ अचिकीर्ष-त ताम् नः तम् त म् अचिकीर्षा- व म
- ५ अचिकीर्ष-षीत् षिष्ठाम् षिषुः षीः षिष्ठम् षिष्ट षिषम्
षिष्व षिषम्
- ६ चिकीर्षाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
चिकीर्षाञ्चकार चिकीर्षामास
- ७ चिकीर्षा-त स्ताम् सुः : स्तम् स्त सप् स्व स्म
- ८ चिकीर्षिता- " रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ चिकीर्षिष्य-ति तः न्ति सि यः य चिकीर्षिष्या-मि वः मः
- १० अचिकीर्षिष्य- त ताम् नः : तम् त म्
अचिकीर्षिष्या- व म

- १ चिकीर्ष- षत पेत षन्त षस षेथ षध्व वे षावहे षामहे
- २ चिकीर्षे-त याताम् रन् थाः याथाम् ष्वम् य वहि महि
- ६ चिकीर्ष-षताम् पेताम् षन्ताम् षस्व पेथाम् षध्वम् वै
षावहे षामहे
- ४ अचिकीर्ष- षत् पेताम् षन्त षथाः पेथाम् षध्वम् वे
षावहि षामहि
- ५ अचिकीर्षि-ष्ट षाताम् षत षठाः षाथाम् इद्वम् ष्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ चिकीर्षामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
चिकीर्षाञ्चक्रे चिकीर्षामास
- ७ चिकीर्षिषी- ष यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् ष्वम्
य वहि महि

- ८ चिकीर्षिता- " रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ चिकीर्षि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अचिकीर्षि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

९५५ वृत् [वृत्] वर्तने ।

- १ विवर्ति- षत पेते षन्ते षसे षेये षध्व वे षावहे षामहे
- २ विवर्तिषे- त याताम् रन् थाः याथाम् ष्वम् य वहि महि
- ३ विवर्ति-षताम् पेताम् षन्ताम् षस्व पेथाम् षध्वम् वै
षावहे षामहे
- ४ अविवर्ति- षत पेताम् षन्त षथाः पेथाम् षध्वम् वे
षावहि षामहि
- ५ अविवर्तिषि- ष षाताम् षत षठाः षाथाम् इद्वम् ष्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ विवर्तिषाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
विवर्तिषाञ्चक्रे विवर्तिषामास
- ७ विवर्तिषिषी-ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् ष्वम्
य वहि महि
- ८ विवर्तिषिता- " रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ विवर्तिषि- ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अविवर्तिषि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

- १ विवृत्स- ति तः न्ति सि यः य विवृत्सा- मि वः मः
- २ विवृत्से- त ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ विवृत्स- तु/तात् ताम् न्तु " तात् तम् त
विवृत्सा- नि व म
- ४ अविवृत्स-त ताम् नः तम् त त म् अविवृत्सा- व म
- ५ अविवृत्स-सीत् सिष्ठाम् सिषुः सीः सिष्ठम् सिष्ट सिषम्
सिष्व सिषम्
- ६ विवृत्साम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
विवृत्साञ्चकार विवृत्सामास
- ७ विवृत्स्या- त स्ताम् सुः : स्तम् स्त सप् स्व स्म
- ८ विवृत्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ विवृत्सिष्य-ति तः न्ति सि यः य विवृत्सिष्या-मि वः मः
- १० अविवृत्सिष्य- त ताम् नः : तम् त म्
अविवृत्सिष्या- व म

१०५९ अद् [अद्] भक्षणे

- १ जिघ्रस्- ति तः न्ति सि यः य जिघ्रत्सा- मि वः मः

- २ जिघत्से-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ जिघत्स- तु/तात् ताम् न्तु " /तात् तम् त
जिघत्सा- नि व म
- ४ अजिघत्स-त् ताम् न् : तम् त म् अजिघत्सा-व म
- ५ अजिघत्स- सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
सिष्व सिषम्
- ६ जिघत्सामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
जिघत्साञ्चकार जिघत्सामास
- ७ जिघत्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ जिघत्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ जिघत्सिष्य-ति तः न्ति सि थः थ जिघत्सिष्या-मि वः मः
- १० अजिघत्सिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अजिघत्सिष्या- व म

१०८० युक् [यु] मिश्रणे

- १ युयूष- ति तः न्ति सि थः थ युयूषा- मि वः मः
- २ युयूषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ युयूष- तु/तात् ताम् न्तु " /तात् तम् त
युयूषा- नि व म
- ४ अयुयूष- त् ताम् न् : तम् त म् अयुयूषा-व म
- ५ अयुयू- पीत् शिष्टाम् शिषुः पीः शिष्टम् शिष्ट शिषम्
शिष्व शिषम्
- ६ युयूषामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
युयूषाञ्चकार युयूषाम्भव
- ७ युयूष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ युयूषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ युयूषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ युयूषिष्या-मि वः मः
- १० अयुयूषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अयुयूषिष्या- व म

नोट - चिह्ने इद् बागे त्पारे यिचिचि अंगान्ती
यिचिचिपति नगेरे इपो थाय-क्रियारत्नरुमुच्यय पृ १५०
पक्षित १-२

१०८७ रुदृक् [रुद्] अश्रुविमोचने ।

- १ रुरुदिष- ति तः न्ति सि थः थ रुरुदिषा-मि वः मः
- २ रुरुदिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ रुरुदिष- तु/तात् ताम् न्तु " /तात् तम् त
रुरुदिषा- नि व म
- ४ अरुरुदिष- त् ताम् न् : तम् त म् अरुरुदिषा-व म

- ५ अरुरुदि- पीत् शिष्टाम् शिषुः पीः शिष्टम् शिष्ट शिषम्
शिष्व शिषम्
- ६ रुरुदिषाम्भव- व वतुः वु विथ वथुः व व चिव विम
रुरुदिषाञ्चकार रुरुदिषामास
- ७ रुरुदिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ रुरुदिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ रुरुदिषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ रुरुदिषिष्या-मि वः मः
- १० अरुरुदिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अरुरुदिषिष्या- व म

१०८८ चिस्वपंक [स्वप्] शये ।

- १ सुषुप्स- ति तः न्ति सि थः थ सुषुप्सा- मि वः मः
- २ सुषुप्से- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ सुषुप्स- तु/तात् ताम् न्तु " /तात् तम् त
सुषुप्सा- नि व म
- ४ असुषुप्स- त् ताम् न् : तम् त म् असुषुप्सा-व म
- ५ असुषुप्- सीत् शिष्टाम् शिषुः सीः शिष्टम् शिष्ट शिषम्
शिष्व शिषम्
- ६ सुषुप्सामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
सुषुप्साञ्चकार सुषुप्साम्भव
- ७ सुषुप्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ सुषुप्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ सुषुप्सिष्य-ति तः न्ति सि थः थ सुषुप्सिष्या-मि वः मः
- १० असुषुप्सिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
असुषुप्सिष्या- व म

११०० हनंक [हन्] हिंसागत्योः ।

- १ जिघांस- ति तः न्ति सि थः थ जिघांसा- मि वः मः
- २ जिघांसे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ जिघांस- तु/तात् ताम् न्तु " /तात् तम् त
जिघांसा- नि व म
- ४ अजिघांस- त् ताम् न् : तम् त म् अजिघांसा-व म
- ५ अजिघां- सीत् शिष्टाम् शिषुः सीः शिष्टम् शिष्ट शिषम्
शिष्व शिषम्
- ६ जिघांसामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
जिघांसाञ्चकार जिघांसाम्भव
- ७ जिघांस्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ जिघांसेता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ जिघांसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ जिघांसिष्या-मि वः मः

१० अजिघांसिष्य-त् ताम् नु : तम् त म्

अजिघांसिष्या- व म

११०४ इङ्क् [इ] अध्ययने ।

१ अधिजिगां सते सेते सन्ते ससे सेये सध्वे से सावहे सामहे

२ अधिजिगांसे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ अधिजिगां-सताम् सेताम् सन्ताम् सस्व सेथाम् सध्वम् सै
सावहे सामहे

४ अध्यजिगां-सत सेताम् सन्त सथाः सेथाम् सध्वम् से
सावहि सामहि

५ अध्यजिगांसि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्दवम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि

६ अधिजिगांसामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम

अधिजिगांसाञ्चकार अधिजिगांसाभ्वभूव

७ अधिजिगांसिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य
वहि महि

८ अधिजिगांसिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे रुहे

९ अधिजिगांसि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे

१० अध्यजिगांसि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

११२३ ऊणुगक् [ऊणु] आच्छादने । प्रपूर्वोऽयम्

१ प्रौणु-षते षेते षन्ते षसे षेये षध्वे षे षावहे षामहे

२ प्रौणु-षते त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ प्रौणु-षताम् षेताम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् सै
षावहे षामहे

४ प्रौणु-षत षताम् षन्त षथाः षेथाम् षध्वम् षे
षावहि षामहि

५ प्रौणु-षि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्दवम् /ध्वम्

६ प्रौणु-षाञ्च-क्रे काते क्रिरे कृषे काथे कृद्वे क्रेकृवहे कृमहे

प्रौणु-षाम्भूव प्रौणु-षामास

७ प्रौणु-षिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि

८ प्रौणु-षिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे रुहे

९ प्रौणु-षि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे

१० प्रौणु-षि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

पक्षे प्रौणु-स्थाने प्रौणु-स्थाने प्रौणु-नवि

प्रौणु-नवि प्रौणु-नुवि प्रौणु-नुवे इति ज्ञेयम्

१ प्रौणु-ष-ति तः न्ति सि थः थ प्रौणु-षा-मि वः मः

२ प्रौणु-षे-त् ताम् युः : तम् त यम् व म

३ प्रौणु-ष- तु/तात् ताम् नु " /तात् तम् त
प्रौणु-षा- णि व म

४ प्रौणु-ष-त् ताम् नु : तम् त म् प्रौणु-षा- व म

५ प्रौणु-ष- षीत् षिष्टाम् षिषुः षीः षिष्टम् षिष्ट षिष्टम्
षिष्व षिष्व

६ प्रौणु-षामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम

प्रौणु-षाञ्चकार प्रौणु-षाम्भूव

७ प्रौणु-षया-त् स्ताम् सुः स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ प्रौणु-षिता- " रौ रः सि स्थ स्थ स्मि स्वः स्मः

९ प्रौणु-षिष्य-ति तः न्ति सि थः थ प्रौणु-षिष्या-मि वः मः

१० प्रौणु-षिष्य-त् ताम् नु : तम् त म्

प्रौणु-षिष्या- व म

पक्षे प्रौणु-स्थाने प्रौणु-नुवि प्रौणु-नवि

प्रौणु-स्थाने प्रौणु-नुवि प्रौणु-नवि

११४४ दिवूक् [दिव्] क्रीडाजयेच्छापणितुः

तिस्तुतिगतिषु ।

१ दिदेविष-ति तः न्ति सि थः थ दिदेविषा मि वः मः

२ दिदेविषे-त् ताम् युः : तम् त यम् व म

३ दिदेविष- तु/तात् ताम् नु " /तात् तम् त
दिदेविषा- णि व म

४ अदिदेविष-त् ताम् नु : तम् त म् अदिदेविषा-व म

५ अदिदेवि- षीत् षिष्टाम् षिषुः षीः षिष्टम् षिष्ट षिष्टम्
षिष्व षिष्व

६ दिदेविषामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम

दिदेविषाञ्चकार दिदेविषाम्भूव

७ दिदेविषया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ दिदेविषिता- " रौ रः सि स्थ स्थ स्मि स्वः स्मः

९ दिदेविषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ दिदेविषिष्या-मि वः मः

१० अदिदेविषिष्य-त् ताम् नु : तम् त म्

अदिदेविषिष्या- व म

पक्षे दिदेवि-स्थाने दिवू-इति ज्ञेयम्

११५२ नृतौक् [नृत्] नर्तने ।

१ निनर्तिष-ति तः न्ति सि थः थ निनर्तिषा-मि वः मः

- २ निनर्तिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ निनर्तिष- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त
 निनर्तिषा- नि व म
 ४ अनिनर्तिष- त् ताम् न् : तम् त म् अनिनर्तिषा-व म
 ५ अनिनर्ति- भीत् षिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
 सिष्व सिषम्
 ६ निनर्तिषाञ्च- कार क्रतुः कृः कथं क्रथुः क कार/कर कृकृम
 निनर्तिषाम्बभूव निनर्तिषामास
 ७ निनर्तिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ निनर्तिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ निनर्तिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ निनर्तिषिष्या-मि
 वः मः
 १० अनिनर्तिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
 अनिनर्तिषिष्या- व म

- १ निनृत्स- ति तः न्ति मि थः थ निनृत्सा-मि वः मः
 २ निनृत्से- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ निनृत्स- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त
 निनृत्सा- नि व म
 ४ अनिनृत्स- त् ताम् न् : तम् त म् अनिनृत्सा-व म
 ५ अनिनृत्-सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
 सिष्व सिषम्
 ६ निनृत्साम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
 निनृत्साञ्चकार निनृत्सामास
 ७ निनृत्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ निनृत्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ निनृत्सिष्य- ति तः न्ति सि थः थ निनृत्सिष्या-मि
 वः मः
 १० अनिनृत्सिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
 अनिनृत्सिष्या- व म

११५६ राधं च [राध्] वृद्धौ ।

- १ रिरात्स- ति तः न्ति सि थः थ रिरात्सा-मि वः मः
 २ रिरात्से- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ रिरात्स- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त
 रिरात्सा- नि व म
 ४ अरिरात्स- त् ताम् न् : तम् त म् अरिरात्सा-व म
 ५ अरिरात्-सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
 सिष्व सिषम्

- ६ रिरात्साम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम

रिरात्सामास रिरात्साञ्चकार

- ७ रिरात्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ रिरात्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ रिरात्सिष्य- ति तः न्ति सि थः थ रिरात्सिष्या-मि
 वः मः
 १० अरिरात्सिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
 अरिरात्सिष्या- व म

११८६ ऋधूच [ऋध्] वृद्धौ ।

- १ अर्दिधिष- ति तः न्ति सि थः थ अर्दिधिषा-मि वः मः
 २ अर्दिधिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ अर्दिधिष- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त
 अर्दिधिषा-नि व म
 ४ आर्दिधिष- त् ताम् न् : तम् त म् आर्दिधिषा-वम
 ५ आर्दिधि- भीत् षिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
 सिष्व सिषम्
 ६ अर्दिधिषाम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
 अर्दिधिषाञ्चकार अर्दिधिषामास
 ७ अर्दिधिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ अर्दिधिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ अर्दिधिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ अर्दिधिषिष्या-मि
 वः मः
 १० आर्दिधिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
 आर्दिधिषिष्या-व म

- १ ईर्त्स- ति तः न्ति सि थः थ ईर्त्सा-मि वः मः
 २ ईर्त्से- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ ईर्त्स- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त
 ईर्त्सा- नि व म
 ४ ऐर्त्स- त् ताम् न् : तम् त म् ऐर्त्सा-व म
 ५ ऐर्त्- सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
 सिष्व सिषम्
 ६ ईर्त्साम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
 ईर्त्साञ्चकार ईर्त्सामास
 ७ ईर्त्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ ईर्त्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ ईर्त्सिष्य- ति तः न्ति सि थः थ ईर्त्सिष्या-मि वः मः
 १० ऐर्त्सिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
 ऐर्त्सिष्या- व म

१२४३ दीङ्-च् [दी] क्षये

- १ दिदी- षते षेते षन्ते षसे षेथे षध्वे षे षावहे षामहे
- २ दिदीषे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ दिदी- षताम् षेताम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् षे
षावहे षामहे
- ४ अदिदी- षत षेताम् षन्त षथाः षेथाम् षध्वम् षे
षावहि षामहि
- ५ अदिदीषि-ष्ट षाताम् षत् ष्टाः षाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ दिदीषाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
दिदीषाञ्चके दिदीषामास
- ७ दिदीषिषी- ष यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ दिदीषिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ दिदीषि- ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अदिदीषि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

- १ दिदा- षते सेते षन्ते षसे सेथे सध्वे से सावहे सामहे
- २ दिदासे- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ दिदा- षताम् सेताम् सन्ताम् सस्व सेथाम् सध्वम् से
सावहे सामहे
- ४ अदिदा- षत सेताम् सन्त सथाः सेथाम् सध्वम् से
सावहि सामहि
- ५ अदिदासि- ष्ट षाताम् षत् ष्टाः षाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ दिदासामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव स्मि
दिदासाञ्चके दिदासाम्बभू
- ७ दिदासिषी- ष यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ दिदासिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ दिदासि- ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अदिदासि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

१२८० शकींच् [शक्] मर्पणे ।

- १ शिकू- षते षेते षन्ते षसे षेथे षध्वे षे षावहे षामहे

- २ शिक्षे- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ४ शिकू- षताम् षेताम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् षे
षावहे षामहे
- ४ अशिकू- षत् षेताम् षन्त षथाः षेथाम् षध्वम् षे
षावहि षामहि
- ५ अशिक्षि- ष्ट षाताम् षत् ष्टाः षाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ शिक्षामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव स्मि
शिक्षाञ्चके शिक्षाम्बभू
- ७ शिक्षिषी- ष यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ शिक्षिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ शिक्षि- ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
- १० अशिक्षि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

- १ शिक्ष- ति तः न्ति सि य य शिक्षा- मि वः मः
- २ शिक्षे- त्ताम् युः तम् त यम् व म
- ३ शिक्ष- तु / तात्ताम् नु " / तात् तम् त
शिक्षा- णि व म
- ४ अशिक्ष- त्ताम् नः : तम् त म अशिक्षा-व म
- ५ अशिकू- षीत् णिष्ठाम् णिषुः षीः णिष्ठम् णिष्ट णिष्ठम्
णिष्व णिष्म
- ६ शिक्षाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
शिक्षाञ्चकार शिक्षामास
- ७ शिक्ष्या- त्ताम् सुः : स्तम् सम् स्व स्म
- ८ शिक्षिता- " री रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ शिक्षिष्य- ति तः न्ति सि यः य शिक्षिष्या- मि वः मः
- १० अशिक्षिष्य- त्ताम् नः : तम् त म
अशिक्षिष्या- व म

१२९० चिगाद् [चि] चयने

- १ चिची- षते षेते षन्ते षसे षेथे षध्वे षे षावहे षामहे
- २ चिचीषे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ चिची- षताम् षेताम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् षे
षावहे षामहे
- ४ अचिची- षत षेताम् षन्त षथाः षेथाम् षे
षावहि षामहि
- ५ अचिचीषि-ष्ट षाताम् षत् ष्टाः षाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि

- ६ चिचीषामा- स सतुः सुः सिथ सथुः सिव सिम
चिचीषाञ्चके चिचीषाम्बभूव
७ चिचीषिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
८ चिचीषिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ चिचीषि- ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येये ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
१० अचिचीषि- ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्ये ध्यावहि ध्यामहि
पक्षे चिची - स्थाने चिकी - इति ज्ञेयम्

- १ चिचीष- ति तः न्ति सि थः थ चिचीषा-मि वः मः
२ चिचीषे- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ चिचीष- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
चिचीषा- नि व म
४ अचिचीष- त्ताम् न् : तम् त म् अचिचीषा- व म
५ अचिची-प्रीत् षिष्टाम् षिपुः प्रीः षिष्टम् षिष्ट षिषम्
षिष्व षिषम्
६ चिचीषाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
चिचीषाञ्चकार चिचीषामास
७ चिचीष्या- त्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ चिचीषिता- " रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ चिचीषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ चिचीषिष्या-मि
वः मः
१० अचिचीषिष्य- त्ताम् न् : तम् त म्
अचिचीषिष्या- व म
पक्षे चिची-स्थाने चिकी-इति ज्ञेयम्

१२९४ वृग् [वृ] वरणे ।

- १ विवरि- षते षेते षन्ते षसे षेये षध्वे षे षावहे षमहे
२ विवरिषे- त्ताताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ विवरि- षताम् षेथाम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् षै
षावहे षामहे
४ अविवरि-षते षेताम् षन्त पथाः षेथाम् षध्वम् षे
षावहि षामहि
५ अविवरिषि-ष्ट षाताम् षत ष्टाः षाथाम् षध्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
६ विवरिषाञ्च के काते किरे कपे काथे कुढवे के कुवहे कुमहे
विवरिषाम्बभूव विवरिषामास

- ७ विवरिषिपी- ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
८ विवरिषिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ विवरिषि- ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येये ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
१० अविवरिषि-षत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्ये ध्यावहि ध्यामहि
पक्षे विवरि-स्थाने विवरी-इति वुवूर इति च ज्ञेयम्

- १ विवरिष ति तः न्ति सि थः थ विवरिषा- मि वः मः
२ विवरिषे- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ विवरिष- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
विवरिषा- नि व म
४ अविवरिष- त्ताम् न् : तम् त म् अविवरिषा- व म
५ अविवरि-प्रीत् षिष्टाम् षिपुः प्रीः षिष्टम् षिष्ट षिषम्
षिष्व षिषम्
६ विवरिषाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
विवरिषाञ्चकार विवरिषामास
७ विवरिष्या- त्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ विवरिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ विवरिषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ विवरिषिष्या- मि
वः मः
१० अविवरिषिष्य- त्ताम् न् : तम् त म्
अविवरिषिष्या- व म
पक्षे विवरि-स्थाने विवरी-इति वुवूर इति च ज्ञेयम्

१३०४ राधं [राध्] संसिद्धौ । राधं च्

११५६ इतिवर्द्धपम् । वधे तु—

- १ रिस्- ति तः न्ति सि थः थ रिस्सा- मि वः मः
२ रिस्ते- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ रिस्- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
रिस्सा- नि व म
४ अरिस्- त्ताम् न् : तम् त म् अरिस्सा- व म
५ अरिस्- सीत् सिष्टाम् सिपुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
सिष्व सिषम्
६ रिस्साञ्चकार कतुः कुः कथं क्रथुः क्र कार/कर कुव क्रम
रिस्साम्बभूव रिस्सामास
७ रिस्स्या- त्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ रिस्सिता- " रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

- ९ रित्सिष्य-ति तः न्ति सि थः थ रित्सिष्या-मि वः मः
१० अरित्सिष्य- त्ताम् नु : तम् त म
अरित्सिष्या- व म

१३०९ दम्भूट [दम्भू] दम्भे

- १ दिदम्भिष-ति तः न्ति सि थः थ दिदम्भिषा-मि वः मः
२ दिदम्भिषे- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ दिदम्भिष- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
दिदम्भिषा णि व म
४ अदिदम्भिष-त्ताम् नु : तम् त म अदिदम्भिषा व म
५ अदिदम्भि-पीटु विष्टाम् विष्टुः पी. विष्टम् विष्ट विष्टम्
णिव विष्टम्
६ दिदम्भिषामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
दिदम्भिषाञ्चकार दिदम्भिषाम्बभूव
७ दिदम्भिष्या- त्ताम् सुः स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ दिदम्भिषिता- " रै रः सि स्थः स्थ स्म स्वः स्मः
९ दिदम्भिषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ दिदम्भिषिष्या-
मि वः मः
१० अदिदम्भिषिष्य- त्ताम् नु : तम् त म
अदिदम्भिषिष्या- व म

- १ घीप्स-ति तः न्ति सि थः थ घीप्सा-मि वः मः
२ घीप्से- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ घीप्स- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
घीप्सा- नि व म
४ अघीप्स- त्ताम् नु : तम् त म अघीप्सा- व म
५ अघीप्स- सीत् सिष्टाम् सिष्टुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिष्टम्
सिष्व सिष्टम्
६ घीप्साम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
घीप्साञ्चकार घीप्सामास
७ घीप्स्या- त्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ घीप्सिता- " रै रः सि स्थः स्थ स्म स्वः स्मः
९ घीप्सिष्य-ति तः न्ति सि थः थ घीप्सिष्या-मि वः मः
१० अघीप्सिष्य- त्ताम् नु : तम् त म
अघीप्सिष्या- व म
पक्षे घीप् स्थाने धिप्-इति ज्ञेयम्

१३१६ भ्रज्जीत् [भ्रज्जु] पाके ।

- १ विभ्रज्जि- गते घेते गन्ते गसे घेथे गध्वे घे गावहे गामहे

- २ विभ्रज्जिषे-त याताम् रन्थाः याथाम् भवम् य वहि महि
३ विभ्रज्जि-गताम् घेताम् गन्ताम् गस्य वेथाम् गध्वम् गै
गावहे गामहे
४ अविभ्रज्जि-गत घेताम् गन्त गथाः वेथाम् गध्वम् घे
गावहि गामहि
५ अविभ्रज्जिणि-ष्ट गाताम् गत छाः गाथाम् द्वावम् /ध्वम्
णि घ्वहि ग्महि
६ विभ्रज्जिणाञ्च-क्रे क्राते क्तिरे कृषे क्राथे कृद्वे कृवहे कृमहे
विभ्रज्जिणाम्बभूव विभ्रज्जिणामास
७ विभ्रज्जिणिषी-ष्ट यास्ताम् रन्थाः यास्थाम् भवम्
य वहि महि
८ विभ्रज्जिणिषिता- " रै रः से माथे ध्वेहे स्वहे स्महे
९ विभ्रज्जिणि-ष्यते घ्येते घ्यन्ते घ्यसे घ्येथे घ्यध्वे घ्ये
घ्यावहे घ्यामहे
१० अविभ्रज्जिणि-ष्यत घ्येताम् घ्यन्त घ्यथाः घ्येथाम् घ्यध्वम्
घ्ये घ्यावहि घ्यामहि
पक्षे विभ्रज्जि-स्थाने विभ्रज्जि इति विभ्रज्जि-इति
विभ्रज्जि इति च ज्ञेयम्

- १ विभ्रज्जिष-ति तः न्ति सि थः थ विभ्रज्जिषा-मि वः मः
२ विभ्रज्जिषे- त्ताम् युः : तम् त यम् व म
३ विभ्रज्जिष- तु/तात्ताम् न्तु "/तात्ताम् त
विभ्रज्जिषा- णि व म
४ अविभ्रज्जिष-त्ताम् नु : तम् त म अविभ्रज्जिषा-व म
५ अविभ्रज्जि-पीटु गिष्टाम् गिष्टुः पीः गिष्टम् गिष्ट गिष्टम्
गिष्व गिष्टम्
६ विभ्रज्जिणाञ्च-कार क्तुः क्तुः कथे कथुः ककार/कर कृवकृम
विभ्रज्जिणाम्बभूव विभ्रज्जिणामास
७ विभ्रज्जिष्या-१ स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ विभ्रज्जिषिता- " रै रः सि स्थः स्थ स्म स्वः स्मः
९ विभ्रज्जिषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ विभ्रज्जिषिष्या-
मि वः मः
१० अविभ्रज्जिषिष्य- त्ताम् नु : तम् त म
अविभ्रज्जिषिष्या- व म
पक्षे विभ्रज्जि स्थाने विभ्रज्जि इति विभ्रज्जि-
इति विभ्रज्जि इति च ज्ञेयम्

१३२ मुच्छन्ती [मुच] मोक्षणे ।

- १ मुमुक्षु- गते घेते गन्ते गसे घेथे गध्वे घे गावहे गामहे
२ मुमुक्षे- त याताम् रन्थाः याथाम् भवम् य वहि महि

- ३ मुमुक्- णताम् वेताम् णन्ताम् णस्व वेताम् णस्वम् वै
णावहै णामहै
- ४ अमुमुक्- षत वेताम् षन्त षथाः वेथाम् षस्वम् वे
षावहि षामहि
- ५ अमुमुक्षि- छ वाताम् षत छाः वाथाम् इद्वम् /ध्वम्
पि स्वहि ममहि
- ६ मुमुक्षाञ्च-क्रे काते क्तिरे कृषे क्राथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
मुमुक्षाम्बभूव मुमुक्षामास
- ७ मुमुक्षिपि- छ यास्ताम् रन् छाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ मुमुक्षिता- " रौ रः से माथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ मुमुक्षि- ध्यन्ते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यस्वध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अमुमुक्षि-ध्यत ध्येताम् णन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यस्वध्वम्
ध्ये ध्यावहि ध्यामहि
- पक्षे मुमु स्थाने मो इति ज्ञेयम्

१३३६ लिखत् [लिख्] अक्षरविन्यासे

- १ लिलेखिष-ति तः न्ति सि थः थ लिलेखिषा-मि वः मः
- २ लिलेखिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ लिलेखिष- तु/तात् ताम् न्तु "तात् तम् त
लिलेखिषा- णि व म
- ४ अलिलेखि- त् ताम् न् : तम् त म् अलिलेखिषा-व म
- ५ अलिलेखि- पीत् पिष्टाम् पिषुः पीः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्
- ६ लिलेखिषाञ्च कार क्रतुः कृः कर्थ क्रथुः क कार/करकृवकृम
लिलेखिषाम्बभूव लिलेखिषामास
- ७ लिलेखिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ लिलेखिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ लिलेखिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ लिलेखिषिष्या-
मि वः मः
- १० अलिलेखिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अलिलेखिषिष्या- व म
- पक्षे लिले स्थाने लिङि-इति ज्ञेयम्

१३४७ प्रच्छन्त [प्रच्छ्] झीप्सायाम् ।

- १ पिपृच्छिष-ति तः न्ति सि थः थ पिपृच्छिषा-मि वः मः
- २ पिपृच्छिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ पिपृच्छिष- तु/तात् ताम् न्तु "तात् तम् त
पिपृच्छिषा- णि व म

- ४ अपिपृच्छिष-त् ताम् न् : तम् त म् अपिपृच्छिषा-वम
- ५ अपिपृच्छिष- पीत् पिष्टाम् पिषुः पीः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्
- ६ पिपृच्छिषाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
पिपृच्छिषाञ्चकार पिपृच्छिषामास
- ७ पिपृच्छिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ पिपृच्छिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ पिपृच्छिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ पिपृच्छिषिष्या-
मि वः मः
- १० अपिपृच्छिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अपिपृच्छिषिष्या- व म

१४५९ तनूयी [तन्] विस्तारे ।

- १ तितनिष- ति तः न्ति सि थः थ तितनिषा-मि वः मः
- २ तितनिषे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ तितनिष- तु/तात् ताम् न्तु "तात् तम् त
तितनिषा- णि व म
- ४ अतितनिष-त् ताम् न् : तम् त म् अतितनिषा-व म
- ५ अतितन- पीत् पिष्टाम् पिषुः पिष्टम् पिष्ट पिषम्
पिष्व पिषम्
- ६ तितनिषाञ्च-कार क्रतुः कृः कर्थ क्रथुः क कार/करकृवकृम
तितनिषाम्बभूव तितनिषामास
- ७ तितनिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ तितनिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ तितनिषिष्य- ति तः न्ति सि थः थ तितनिषिष्या-मि
वः मः
- १० अतितनिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म्
अतितनिषिष्या- व म

- १ तितंसे- ति तः न्ति सि थः थ तितंसा-मि वः मः
- २ तितंसे- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ तितंसे- तु/तात् ताम् न्तु "तात् तम् त
तितंसा- मि व म
- ४ अतितंसे- त् ताम् न् : तम् त म् अतितंसा- व म
- ५ अतितं- सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिषम्
सिष्व सिष्व
- ६ तितंसाञ्च-कार क्रतुः कृः कर्थ क्रथुः क कार/कर कृष कृम
तितंसास्वभूव तितंसामास
- ७ तितंस्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
- ८ तितंसिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ तितंसिष्य-ति तः त्ति सि थः य तितंसिष्या-मि वः मः
 १० अतितंसिष्य- त्ताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 अतितंसिष्या- व म
 पक्षे तितं स्थाने तितां-इति ज्ञेयम्

१ तितनि-गतं घेते गन्ते गसे घेये गध्वे घे गावहे गामहे
 २ तितनिषे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ तितनि- गताम् घेताम् गन्ताम् गस्व घेथाम् गध्वम् गै
 गावहे गामहे
 ४ अतितनि- गत घेताम् गन्त गथाः घेथाम् गध्वम् घे
 गावहि गामहि
 ५ अतितनिषि-ष्ट घाताम् घत घ्टाः घाथाम् इद्वम् /ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ तितनिषामा- स सतुः सुः सथुः स स सिव सिम
 तितनिषाञ्चक्रे तितनिषाम्बभूव
 ७ तितनिषिपी- ष्ट यास्ताम् रन् घ्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ तितनिषिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ तितनि षे ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
 ष्यावहे ष्यामहे
 १० अतितनिषिष्य-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
 ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

१ तितं-सतं सेते सन्ते ससे सेये सध्वे से सावहे सामहे
 २ तितंसे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ तितं- सताम् सेताम् सन्ताम् सस्व सेथाम् सध्वम् सौ
 सावहे सामहे
 ४ अतितं-सत सेताम् सन्त सथा सेथाम् सध्वम् से
 सावहि सामहि
 ५ अतितंसि-ष्ट घाताम् घत घ्टाः घाथाम् इद्वम् /ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ तितंसाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे क्राथे कृद्वे क्रे कृवहे क्रमहे
 तितंसाञ्चभूव तितंसाभामा
 ७ तितंसिपी- ष्ट यास्ताम् रन् घ्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ तितंसिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ तितंसि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
 ष्यावहे ष्यामहे
 १० अतितंसि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
 ष्ये ष्यावहि ष्यामहि
 पक्षे तितं-स्थाने तितां-इति ज्ञेयम्

१५०० षण्णयी [सन्] दाने ।

१ सिसनि- गते घेते गन्ते गसे घेये गध्वे गावहे गामहे
 २ सिसनिषे-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ सिसनि- गताम् घेताम् गन्ताम् गस्व घेथाम् गध्वम् गै
 गावहे गामहे
 ४ असिसनि-गत घेताम् गन्त गथाः घेथाम् गध्वम् घे
 गावहि गामहि
 ५ असिसनिषि-ष्ट घाताम् घत घ्टाः घाथाम् इद्वम् /ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ सिसनिषामा- स सतुः सुः सथुः स स सिव सिम
 सिसनिषाञ्चक्रे सिसनिषाम्बभूव
 ७ सिसनिषिपी-ष्ट यास्ताम् रन् घ्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ सिसनिषिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ सिसनिषि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
 ष्यावहे ष्यामहे
 १० असिसनिषि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
 ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

१ सिषा- सते सेते सन्ते ससे सेये सध्वे से सावहे सामहे
 २ सिषासे- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ सिषा- सताम् सेताम् सन्ताम् सस्व सेथाम् सध्वम् सौ
 सावहे सामहे
 ४ असिषा-सत सेताम् सन्त सथा सेथाम् सध्वम् से
 सावहि सामहि
 ५ असिषासि-ष्ट घाताम् घत घ्टाः घाथाम् इद्वम् /ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ सिषासाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे क्राथे कृद्वे क्रे कृवहे क्रमहे
 सिषासाञ्चभूव सिषासाभामा
 ७ सिषासिपी- ष्ट यास्ताम् रन् घ्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ सिषासिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ सिषासि-ष्यते ष्येते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये
 ष्यावहे ष्यामहे
 १० असिषासि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम्
 ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

१५१२ युगश्र [यु] बन्धने

१ यियवि-गते घेते गन्ते गसे घेये गध्वे गे गावहे गामहे
 २ यियषे- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ यियवि- गताम् घेताम् गन्ताम् गस्व घेथाम् गध्वम् गै
 गावहे गामहे

- ४ अयियवि षत वेताम् षन्त गथाः वेथाम् षध्वम्
षावहि षामहि
५ अयियविषि-ष्ट षाताम् षत ष्टाः षाथाम् इद्वम् / ध्वम्
षि षवहि षमहि
६ यियविषाम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
यियविषाञ्चक्रे यियविषामास
७ यियविषिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् ध्वम्
य वहि महि
८ यियविषिता- " रौ रः से माथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ यियविषि ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
१० अयियविषि- ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम्
ध्यध्वम् ध्ये ध्यावहि ध्यमहि
पक्षे यियवि-स्थाने युयू-इति ज्ञेयम्
परस्मैपदे तु युक् १०८० वद्रूपाणि

१५१७ ग्रहीश [ग्रह] उपादाने

- १ जिघृक्ष-ति तः न्ति सि थः थ जिघृक्षा-मि वः मः
२ जिघृक्षे- त् ताम् युः तम् त यम् व म
३ जिघृक्ष- तु/तात् ताम् न्तु " / तात् तम् त
जिघृक्षा- णि व म
४ अजिघृक्ष- त् ताम् न् : तम् त म अजिघृक्षा-व म
५ अजिघृक्ष-षीत् णिष्टाम् णिषुः षीः णिष्टम् णिष्ट णिष्टम्
षिष्ट णिष्टम्
६ जिघृक्षाञ्च कार क्रतुः कृः कथे क्रथुः क कार/करकृक्कम्
जिघृक्षाम्बभूव जिघृक्षामास
७ जिघृक्ष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ जिघृक्षिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ जिघृक्षिष्य-ति तः न्ति सि थः थ जिघृक्षिष्या-मि वः मः
१० अजिघृक्षिष्य- त् ताम् न् : तम् त म
अजिघृक्षिष्या- व म

- १ जिघृक्ष-षते षेते षन्ते षसे षेथ षध्वे षे षावहे षामहे
२ जिघृक्षे- त् थाताम् रन् थाः थाथाम् ध्वम् य वहि महि
३ जिघृक्ष-षताम् षेताम् षन्ताम् षस्व षेथाम् षध्वम् रौ
षावहे षामहे
४ अजिघृक्ष- षत वेताम् षन्त गथाः वेथाम् षध्वम् वे
षावहि षामहि
५ अजिघृक्षि-ष्ट षाताम् षत ष्टाः षाथाम् इद्वम् / ध्वम्
षि षवहि षमहि

- ६ जिघृक्षामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
जिघृक्षाञ्चक्रे जिघृक्षाम्बभूव
७ जिघृक्षिषी- ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् ध्वम्
य वहि महि
८ जिघृक्षिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ जिघृक्षि-ष्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
१० अजिघृक्षि-ष्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्ये ध्यावहि ध्यामहि

१७२० ज्ञाण [ज्ञा] मारणादिनियोजनेषु

- १ जिज्ञपयिष-ति तः न्ति सि थः थ जिज्ञपयिषा-मि वः मः
२ जिज्ञपयिषे- त् ताम् युः तम् त यम् व म
३ जिज्ञपयिष- तु/तात् ताम् न्तु " / तात् तम् त
जिज्ञपयिषा- णि व म
४ अजिज्ञपयिष- त् ताम् न् : तम् त म अजिज्ञपयिषा-व म
५ अजिज्ञपयि-षीत् णिष्टाम् णिषुः षीः णिष्टम् णिष्ट णिष्टम्
षिष्ट णिष्टम्
६ जिज्ञपयिषामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
जिज्ञपयिषाञ्चकार जिज्ञपयिषाम्बभूव
७ जिज्ञपयिष्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ जिज्ञपयिषिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ जिज्ञपयिषिष्य-ति तः न्ति सि थः थ जिज्ञपयिषिष्या-मि वः मः
१० अजिज्ञपयिषिष्य- त् ताम् न् : तम् त म
अजिज्ञपयिषिष्या- व म

- १ ज्ञीप्स- ति तः न्ति सि थः थ ज्ञीप्सा-मि वः मः
२ ज्ञीप्से- त् ताम् युः : तम् त यम् व म
२ ज्ञीप्स-तु/तात् ताम् न्तु " / तात् तम् त ज्ञीप्सा-णि व म
४ अज्ञीप्स-त् ताम् न् : तम् त म अज्ञीप्सा- व म
५ अज्ञीप्-सीत् सिष्टाम् सिषुः सीः सिष्टम् सिष्ट सिष्टम्
सिष्ठ सिष्ठम्
६ ज्ञीप्सामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
ज्ञीप्साञ्चकार ज्ञीप्साम्बभूव
७ ज्ञीप्स्या- त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
८ ज्ञीप्सिता- " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
९ ज्ञीप्सिष्य-ति तः न्ति सि थः थ ज्ञीप्सिष्या-मि वः मः
१० अज्ञीप्सिष्य-त् ताम् न् : तम् त म
अज्ञीप्सिष्या- व म

૪૬૦૯૮ પ્રક્રિયા

૧ મૂ - સત્તાયામ

- ૧ વોમૂ-યતે ચેતે યન્તે યસે ચેથે યધ્વે ચે યાવહે યામહે
- ૨ વોમૂયે-ત યાતામ રન્ થાઃ યાથામ ધ્વમ્ ય વહિ મહિ
- ૩ વોમૂ-યતામ ચેતામ યન્તામ યસ્વ ચેથામ યધ્વમ્ ચૈ
યાવહે યામહે
- ૪ અવોમૂ-યત ચેતામ યન્ત યથાઃ ચેથામ યધ્વમ્ ચે
યાવહિ યામહિ
- ૫ અવોમૂચિ-ષ્ટ ણાતામ ણત ણ્ઠાઃ ણાથામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
/દ્વમ્ ણિ ણ્વહિ ણ્મહિ
- ૬ વોમૂયાઞ્ચ-ક્રે ક્રાતે કિરે કૃષે ક્રાથે કૃદ્વે ક્રે કૃવહે ક્રમહે
વોમૂયામ્બૂવ વોમૂયામાસ
- ૭ વોમૂચિપી-ષ્ટ યાસ્તામ રન્ ણ્ઠાઃ યાસ્થામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
ય વહિ મહિ
- ૮ વોમૂચિતા- " રૌ રઃ સે સાથે ધ્વે હે સ્વહે સ્મહે
- ૯ વોમૂચિ-ઘ્યતે ઘ્યેતે ઘ્યન્તે ઘ્યસે ઘ્યેથે ઘ્યધ્વે ઘ્યે
ઘ્યાવહે ઘ્યામહે
- ૧૦ અવેમૂચિ-ઘ્યત ઘ્યેતામ ઘ્યન્ત ઘ્યથાઃ ઘ્યેથામ ઘ્યધ્વમ્
ઘ્યે ઘ્યાવહિ ઘ્યામહિ

૩ ઘ્રાં [ઘ્રા] ગન્ધાપાદાને

- ૧ જેઘ્રી-યતે ચેતે યન્તે યસે ચેથે યધ્વે ચે યાવહે યામહે
- ૨ જેઘ્રીયે-ત યાતામ રન્ થાઃ યાથામ ધ્વમ્ ય વહિ મહિ
- ૩ જેઘ્રી-યતામ ચેતામ યન્તામ યસ્વ ચેથામ યધ્વમ્ ચૈ
યાવહે યામહે
- ૪ અજેઘ્રી-યત ચેતામ યન્ત યથાઃ ચેથામ યધ્વમ્ ચે
યાવહિ યામહિ
- ૫ અજેઘ્રીચિ-ષ્ટ ણાતામ ણત ણ્ઠાઃ ણાથામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
/દ્વમ્ ણિ ણ્વહિ ણ્મહિ
- ૬ જેઘ્રીયામા-સ સતુઃ સુઃ સિથ સથુઃ સ સ સિવ સિમ
જેઘ્રીયાઞ્ચક્રે જેઘ્રીયામ્બૂવ
- ૭ જેઘ્રીચિપી-ષ્ટ યાસ્તામ રન્ ણ્ઠાઃ યાસ્થામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
ય વહિ મહિ
- ૮ જેઘ્રીચિતા- " રૌ રઃ સે સાથે ધ્વે હે હે સ્વહે સ્મહે
- ૯ જેઘ્રીચિ-ઘ્યતે ઘ્યેતે ઘ્યન્તે ઘ્યસે ઘ્યેથે ઘ્યધ્વે ઘ્યે
ઘ્યાવહે ઘ્યામહે
- ૧૦ અજેઘ્રીચિ-ઘ્યત ઘ્યેતામ ઘ્યન્ત ઘ્યથાઃ ઘ્યેથામ ઘ્યધ્વમ્
ઘ્યે ઘ્યાવહિ ઘ્યામહિ

૧૭ સ્મ્ [સ્મ] ચિન્તાયામ

- ૧ સાસ્મર-યતે ચેતે યન્તે યસે ચેથે યધ્વે ચે યાવહે યામહે
- ૨ સાસ્મર્યે-ત યાતામ રન્ થાઃ યાથામ ધ્વમ્ ય વહિ મહિ
- ૩ સાસ્મર-યતામ ચેતામ યન્તામ યસ્વ ચેથામ યધ્વમ્ ચૈ
યાવહે યામહે
- ૪ અસાસ્મર-યત ચેતામ યન્ત યથાઃ ચેથામ યધ્વમ્ ચે
યાવહિ યામહિ
- ૫ અસાસ્મરિ-ષ્ટ ણાતામ ણત ણ્ઠાઃ ણાથામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
/દ્વમ્ ણિ ણ્વહિ ણ્મહિ
- ૬ સાસ્મરાઞ્ચ-ક્રે ક્રાતે કિરે કૃષે ક્રાથે કૃદ્વે ક્રે કૃવહે ક્રમહે
સાસ્મરામ્બૂવ સાસ્મરામાસ
- ૭ સાસ્મરિપી-ષ્ટ યાસ્તામ રન્ ણ્ઠાઃ યાસ્થામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
ય વહિ મહિ
- ૮ સાસ્મરિતા- " રૌ રઃ સે સાથે ધ્વે હે સ્વહે સ્મહે
- ૯ સાસ્મરિ-ઘ્યતે ઘ્યેતે ઘ્યન્તે ઘ્યસે ઘ્યેથે ઘ્યધ્વે ઘ્યે
ઘ્યાવહે ઘ્યામહે
- ૧૦ અસાસ્મરિ-ઘ્યત ઘ્યેતામ ઘ્યન્ત ઘ્યથાઃ ઘ્યેથામ ઘ્યધ્વમ્
ઘ્યે ઘ્યાવહિ ઘ્યામહિ

૩૫ કં [ક] પ્રાપ્તે ।

- ૧ અરા-યતે ચેતે યન્તે યસે ચેથે યધ્વે ચે યાવહે યામહે
- ૨ અરા-યે-ત યાતામ રન્ થાઃ યાથામ ધ્વમ્ ય વહિ મહિ
- ૩ અરા-યતામ ચેતામ યન્તામ યસ્વ ચેથામ યધ્વમ્ ચૈ
યાવહે યામહે
- ૪ આરા-યત ચેતામ યન્ત યથાઃ ચેથામ યધ્વમ્ ચે
યાવહિ યામહિ
- ૫ આરા-ષ્ટ ણાતામ ણત ણ્ઠાઃ ણાથામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
/દ્વમ્ ણિ ણ્વહિ ણ્મહિ
- ૬ આરાઞ્ચ-ક્રે ક્રાતે કિરે કૃષે ક્રાથે કૃદ્વે ક્રે કૃવહે ક્રમહે
આરામ્બૂવ આરામાસ
- ૭ આરા-ષ્ટ યાસ્તામ રન્ ણ્ઠાઃ યાસ્થામ ણ્દ્વમ્ /ધ્વમ્
ય વહિ મહિ
- ૮ આરા- " રૌ રઃ સે સાથે ધ્વે હે હે સ્વહે સ્મહે
- ૯ આરા-ઘ્યતે ઘ્યેતે ઘ્યન્તે ઘ્યસે ઘ્યેથે ઘ્યધ્વે ઘ્યે
ઘ્યાવહે ઘ્યામહે
- ૧૦ આરા-ઘ્યત ઘ્યેતામ ઘ્યન્ત ઘ્યથાઃ ઘ્યેથામ ઘ્યધ્વમ્
ઘ્યે ઘ્યાવહિ ઘ્યામહિ

२६ तृ [तृ] प्लवनतरणयोः ।

- १ तेतीर- यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ तेतीर्ये- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ तेतीर- यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अतेतीर- यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अतेतीरि- ष्ट पाताम् षत षठाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् /द्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ तेतीराम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम तेतीराम्बभू तेतीराम्बभू
- ७ तेतीरिपी- ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् इद्वम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ तेतीरिता- " री रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ तेतीरि- ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये ष्यावहे ष्यामहे
- १० अतेतीरि- ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम् ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

२६ जै [जै] शब्दे

- १ जेगी- यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ जेगीये- त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ जेगी- यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अजेगी- यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अजेगीयि- ष्ट पाताम् षत षठाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् /द्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ जेगीयाम्बभू- व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम जेगीयाम्बभू जेगीयाम्बभू
- ७ जेगीयिपी- ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् इद्वम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ जेगीयिता- " री रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ जेगीयि- ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये ष्यावहे ष्यामहे
- १० अजेगीयि- ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम् ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

२५ वञ्च [वञ्च] गतौ ।

- १ वनीवञ्च-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

- २ वनीवञ्च्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ वनीवञ्च-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अवनीवञ्च-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अवनीवञ्चि-ष्ट पाताम् षत षठाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ वनीवञ्चामा- स सतुः सुः सिथ सथुः स स रिच सिम वनीवञ्चाञ्चके वनीवञ्चाम्बभू
- ७ वनीवञ्चिपी- ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
- ८ वनीवञ्चिता- " री रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ वनीवञ्चि- ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये ष्यावहे ष्यामहे
- १० अवनीवञ्चि- ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम् ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

१७९ अट [अट] गतौ ।

- १ अटाट-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ अटाट्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ अटाट-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ आटाट-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ आटाटि- ष्ट पाताम् षत षठाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ अटाटाञ्च-क्रो क्राते क्रिरे कृपे क्राथे कृद्वे क्रो कृवहे कृमहे अटाटाम्बभू अटाटामास
- ७ अटाटिपी-ष्ट यास्ताम् रन् षठाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
- ८ अटाटिता- " री रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ अटाटि- ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येथे ष्यध्वे ष्ये ष्यावहे ष्यामहे
- १० आटाटि- ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येथाम् ष्यध्वम् ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

३१० जप [जप्] व्यक्ते वचने ।

- १ जंजप्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ जंजप्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ जंजप्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे

- ४ अजंजप्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अजंजपि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ध्वहि धमहि
- ६ जंजपाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कुषे क्राथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
जंजपाम्बभूव जंजपामास
- ७ जंजपिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ जंजपिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ जंजपि-ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अजंजपि-ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

३५६ क्रम् [क्रम्] पादविक्षेपे ।

- १ चंक्रम-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ चंक्रम्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ चंक्रम-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् यै
यावहै यामहै
- ४ अचंक्रम-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अचंक्रमि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ध्वहि धमहि
- ६ चंक्रमाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कुषे क्राथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
चंक्रमाम्बभूव चंक्रमामास
- ७ चंक्रमिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ चंक्रमिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ चंक्रमि-ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अचंक्रमि-ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

३७६ चर [चर] भक्षणो च

- १ चंचूर-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ चंचूर्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ चंचूर-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् यै
यावहै यामहै
- ४ अचंचूर-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

- ५ अचंचूरि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम्
/द्वम् षि ध्वहि धमहि
- ६ चंचूरामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
चंचूराञ्चक्रे चंचूराम्बभूव
- ७ चंचूरिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् /ध्वम्
य वहि महि
- ८ चंचूरिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ चंचूरि-ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अचंचूरि-ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

८२० डुकृम् [कृ] कणे ।

- १ चेकी-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ चेकीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ चेकी-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् यै
यावहै यामहै
- ४ अचेकी-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अचेकीयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम्
/द्वम् षि ध्वहि धमहि
- ६ चेकीयामा-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
चेकीयाञ्चक्रे चेकीयाम्बभूव
- ७ चेकीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् इद्वम्
य वहि महि
- ८ चेकीयिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ चेकीयि-ध्यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अचेकीयि-ध्यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

८२३ डुपचीप् [पच्] पाके ।

- १ पापच-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ पापच्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ पापच-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् यै
यावहै यावहै
- ४ अपापच-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अपापचि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम्
षि ध्वहि धमहि

- ६ पापचाम्बभू-व वतुः सुः विष वथुः न व विव विम
पापचाञ्चके पापचामास
७ पापचिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् ध्वम्
य वहि महि
८ पापचिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
९ पापचि-ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
१० अपापचि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येयाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

८४८ चायुग् [चायु] पूजानिशामनयोः ।

- १ चेकी-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ चेकीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ चेकी-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अचेकी-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अचेकीयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् / ध्वम्
/द्वम् षि ष्वहि षमहि
६ चेकीयामा-स मनुः सुः स्थि सथुः स स सिव सिम
चेकीयाञ्चके चेकीयाम्बभूव
७ चेकीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् द्रवम् / ध्वम्
य वहि महि
८ चेकीयिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
९ चेकीयि-ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
१० अचेकीयि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येयाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

व्येग [व्ये] स वरणे ।

- १ वेवी-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ वेवीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ वेवी-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अवेवी-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अवेवीयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् / ध्वम्
/द्वम् षि ष्वहि षमहि
६ वेवीयाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे काथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
वेवीयाम्बभूव वेवीयामास

- ७ वेवीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् द्रवम् / ध्वम्
य वहि महि
८ वेवीयिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
९ वेवीयि-ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
१० अवेवीयि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येयाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि

५२३ द्वोश्चि [श्चि] गतिवृद्धयोः ।

- १ शेस्त्री-यने येते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ शेस्त्रीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ शेस्त्रि-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अशेस्त्री-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अशेस्त्रीयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् / ध्वम्
/द्वम् षि ष्वहि षमहि
६ शेस्त्रीयाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे काथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
शेस्त्रीयाम्बभूव शेस्त्रीयामास
७ शेस्त्रीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् द्रवम् / ध्वम्
य वहि महि
८ शेस्त्रीयिता- " री रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
९ शेस्त्रीयि-ष्यते ष्यते ष्यन्ते ष्यसे ष्येये ष्यध्वे ष्ये
ष्यावहे ष्यामहे
१० अशेस्त्रीयि-ष्यत ष्येताम् ष्यन्त ष्यथाः ष्येयाम् ष्यध्वम्
ष्ये ष्यावहि ष्यामहि
पक्षे शेस्त्रियते

१०१७ हनक् [हन्] हिंसागत्योः । वधे

- १ जेष्ठी-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ जेष्ठीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ जेष्ठी-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अजेष्ठी-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अजेष्ठीयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् / ध्वम्
/द्वम् षि ष्वहि षमहि
६ जेष्ठीयाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे काथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
जेष्ठीयाम्बभूव जेष्ठीयामास
७ जेष्ठीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्याम् द्रवम् / ध्वम्
य वहि महि

- ८ जेन्नीयिता " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ जेन्नीयि-ध्वते ध्वेते ध्वन्ते ध्वसे ध्वये ध्वध्वे ध्वे
 ध्यावहे ध्यामहे
 १० अजेन्नीयि-ध्वत ध्वेताम् ध्वन्त ध्वथाः ध्वेथाम् ध्वध्वम्
 ध्वे ध्यावहि ध्यामहि
 अन्यत्र जङ्-घञ्यते

१०१८ वशक् [वश्] कान्तौ ।

- १ वावश्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
 २ वावश्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ वावश्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
 यावहे यामहे
 ४ अवावश्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
 यावहि यामहि
 ५ अवावशि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्ङवम् / ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ वावशाञ्च-क्रे क्राते क्रिरे कृषे काथे कृद्धवे क्रे कृवहे कृमहे
 वावशाम्बभूव वावशामास
 ७ वावशिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ वावशिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्व स्महे
 ९ वावशि-ध्वते ध्वेते ध्वन्ते ध्वसे ध्वये ध्वध्वे ध्वे
 ध्यावहे ध्यामहे
 १० अवावशि-ध्वत ध्वेताम् ध्वन्त ध्वथाः ध्वेथाम् ध्वध्वम्
 ध्वे ध्यावहि ध्यामहि

१०२० शीङ्क् [शी] स्तुने ।

- १ शाशश्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
 २ शाशश्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ शाशश्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
 यावहे यामहे
 ४ अशाशश्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
 यावहि यामहि
 ५ अशाशयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्ङवम् / ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ शाशयाम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
 शाशयाञ्चक्रे शाशयामास
 ७ शाशयिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
 य वहि महि
 ८ शाशयिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे

- ९ शाशयि-ध्वते ध्वेते ध्वन्ते ध्वसे ध्वये ध्वध्वे ध्वे
 ध्यावहे ध्यामहे
 १० अशाशयि-ध्वत ध्वेताम् ध्वन्त ध्वथाः ध्वेथाम् ध्वध्वम्
 ध्वे ध्यावहि ध्यामहि
 यस्य सानुनासिकः शं शय्यते

१०३४ ऊर्णुक् [ऊर्ण] आच्छादने ।

- १ ऊर्णोन्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
 २ ऊर्णोन्-यते-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ ऊर्णोन्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
 यावहे यामहे
 ४ और्णोन्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
 यावहि यामहे
 ५ और्णोन्-यत पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्ङवम् / ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ ऊर्णोन्-यताम्-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
 ऊर्णोन्याञ्चक्रे ऊर्णोन्याम्बभूव
 ७ ऊर्णोन्-यिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् / ध्वम्
 य वहि महि
 ८ ऊर्णोन्-यिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ ऊर्णोन्-ध्वते ध्वेते ध्वन्ते ध्वसे ध्वये ध्वध्वे ध्वे
 ध्यावहे ध्यामहे
 १० और्णोन्-ध्वत ध्वेताम् ध्वन्त ध्वथाः ध्वेथाम् ध्वध्वम्
 ध्वे ध्यावहि ध्यामहि

१०३४ ष्टुङ्क् [स्तु] स्तुतौ ।

- १ तोष्टू-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
 २ तोष्टू-यते-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
 ३ तोष्टू-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
 यावहे यामहे
 ४ अतोष्टू-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
 यावहि यामहि
 ५ अतोष्टू-यत पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्ङवम् / ध्वम्
 षि ष्वहि ष्महि
 ६ अतोष्टू-यताम्-स सतुः सुः सिथ सथुः स स सिव सिम
 तोष्टूयाञ्चक्रे तोष्टूयाम्बभूव
 ७ तोष्टू-यिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् / ध्वम्
 य वहि महि
 ८ तोष्टू-यिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
 ९ तोष्टू-ध्वते ध्वेते ध्वन्ते ध्वसे ध्वये ध्वध्वे ध्वे
 ध्यावहे ध्यामहे

१० अतोहूयि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येयाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

१०६३ नृत्तैच [नृत्] नर्तने ।

- १ नरीनृत्-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ नरीनृत्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ नरीनृत्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहै यामहै
- ४ अनरीनृत्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अनरीनृत्ति-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्द्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ नरीनृताम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
नरीनृताञ्चक्रे नरीनृतामास
- ७ नरीनृतिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ नरीनृतिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ नरीनृति-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अनरीनृति-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येयाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

१२२४ पिचीत् [सिच] क्षरणे ।

- १ सेसिच-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ सेसिच्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ सेसिच-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहै यामहै
- ४ असेसिच-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ असेसिचि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्द्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ सेसिचाञ्च-क्रोक्राते क्रिरे कूपे क्राथे कुदथे क्रोक्रुवहे कुमहे
सेसिचाम्बभूव सेसिचामास
- ७ सेसिचिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ सेसिचिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ सेसिचि-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० असेसिचि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येयाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

१२३७ कृत् [कृ] विक्षेपे ।

- १ चेकीर-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ चेकीर्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ चेकीर-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहै यामहै
- ४ अचेकीर-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अचेकीरि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्द्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ चेकीराम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
चेकीराञ्चक्रे चेकीरामास
- ७ चेकीरिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् /ध्वम्
य वहि महि
- ८ चेकीरिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ चेकीरि-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अचेकीरि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येयाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

१२३८ गृत् [गृ] निगरणे । तत्र गह्वरे

- १ जेगिल-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ जेगिल्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ जेगिल-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहै यामहै
- ४ अजेगिल-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
- ५ अजेगिलि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् ङ्द्वम् /ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
- ६ जेगिलाम्बभू-व वतुः वुः विथ वथुः व व विव विम
जेगिलाञ्चक्रे जेगिलामास
- ७ जेगिलिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
- ८ जेगिलिता- " रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ जेगिलि-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये
ध्यावहे ध्यामहे
- १० अजेगिलि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येयाम् ध्यध्वम्
ध्यो ध्यावहि ध्यामहि

અણુબંધ પ્રક્રિયા

॥ ૧ મૂ સત્તાયામ્ ॥

૧.	વોમવિતિ/વોમોતિ વોમૂતઃ,	વોમુવતિ ।
	વોમવીણિ/વોમોણિ વોમૂયઃ,	વોમૂયઃ ।
	વોમવીમિ/વોમોમિ વોમૂવઃ,	વોમૂવઃ ।
૨.	વોમૂયાત્	વોમૂયાતામ્
	વોમૂયાઃ	વોમૂયાતમ્
	વોમૂયામ્	વોમૂયાવ
૩.	વોમવીત/વોમોત/વોમૂતાત્	વોમૂતામ્
	વોમૂહિ/વોમૂતાત્	વોમૂતમ્
	વોમવાનિ	વોમવાવ
૪.	અવોમવીત/અવોમોત્	અવોમૂતામ્
	અવોમવીઃ/અવોમોઃ	અવોમૂતમ્
	અવોમવમ્	અવોમૂવ
૫.	અવોમોત્,	અવોમોતામ્
	અવોમોઃ	અવોમોતમ્
	અવોમૂવમ્	અવોમોવ
કેચિ-ત્તુ અવોમૂવીત/અવોમોત્ અવોમૂતામ્ અવોમૂતઃ		
	અવોમૂવીઃ/અવોમોઃ	અવોમૂતમ્
	અવોમૂવમ્	અવોમૂવ
૬.	વોમવાચ્ચકાર	વોમવાચ્ચક્રતુઃ
	વોમવાચ્ચકર્ય	વોમવાચ્ચક્રયુઃ
	વોમવાચ્ચકાર/કર	વોમવાચ્ચક્રુવ
	વોમવાચ્ચમૂવ	વોમવાચ્ચમૂવતુઃ
	વોમવાચ્ચમૂવિય	વોમવાચ્ચમૂવયુઃ
	વોમવાચ્ચમૂવ	વોમવાચ્ચમૂવિવ
	વોમવામાસ	વોમવામાસતુઃ
	વોમવામાસિય	વોમવામાસયુઃ
	વોમવામાસ	વોમવામાસિવ
૭.	વોમૂયાત્	વોમૂયાસ્તામ્
	વોમૂયાઃ	વોમૂયાસ્તમ્
	વોમૂયાસમ્	વોમૂયાસ્વ
૮.	વોમવિતા	વોમવિતારૌ
	વોમવિતાસિ	વોમવિતાસ્યઃ
	વોમવિતાસિમ્	વોમવિતાસ્યમ્

૧.	વોમવિષયતિ	વોમવિષયતઃ	વોમવિષયન્તિ
	વોમવિષયસિ	વોમવિષયથઃ	વોમવિષયથ
	વોમવિષયામિ	વોમવિષયાવઃ	વોમવિષયામઃ
૨.	અવોમવિષયત્	અવોમવિષયતામ્	અવોમવિષયન્
	અવોમવિષયઃ	અવોમવિષયતમ્	અવોમવિષયત
	અવોમવિષયમ્	અવોમવિષયાવ	અવોમવિષયામ

૩૬૬ ગમ્લટ્ [ગમ] ગતૌ ।

- ૧ જ-જ્ઞમીતિ જ્ઞન્તિ જ્ઞતઃ જ્ઞમતિ જ્ઞમીષિ જ્ઞસિ જ્ઞથઃ
જ્ઞથ જ્ઞમીમ્ જ્ઞન્તિ જ્ઞન્વઃ જ્ઞન્મઃ
- ૨ જજ્ઞમ્-યાત યાતામ્ યુઃ, યાઃ યાતમ્ યાત યામ્ યાવ યામ
- ૩ જજ્ઞ-મિતુ શ્ચ તાત્, તામ મતુ હિ/તાત્
તમ્ ત, માનિ માત્ર મામ
- ૪ અજજ્ઞ-મીત્ ન તામ્, મુઃ મીઃ ન
તમ્ ત મમ ન્વ હન્મ
- ૫ અજજ્ઞમ્-ઈત્ ઇશમ્ ઇયુઃ, ઈઃ ઇષમ્ ઇષ્, ઇષમ્ ઇશ્વ ઇષ્મ
- ૬ જજ્ઞમા-ઞ્ચકાર હ । મ્વમ્વ ઇ । માસ ઇ ।
- ૭ જજ્ઞમ્યા-ત્ સ્તામ્ મુઃ, : સ્તમ્ સ્ત, સમ્ સ્વ સ્મ
- ૮ જજ્ઞમિતા-” રૌ રઃ, સિ સ્થઃ સ્થ, સિમ સ્વઃ સ્મઃ
- ૯ જજ્ઞમિષ્ય-અતિ અતઃ અન્તિ, અસિ અથઃ અથ
આમિ આવઃ આમઃ
- ૧૦ અજજ્ઞમિષ્ય-અત્ અતામ્ અન્, અઃ અતમ્ અત
અમ આવ આમ

૮૨૧ હુકુંગ [કુ] કરણે ॥

- ૧ ચરી-કરીતિ કર્તિ કૃતઃ, કરતિ કરીષિ કર્ષિ, કૃથઃ,
કૃથ કરીમિ કર્મિ કૃવઃ કૃમઃ
- ૨ ચરીકૃ-યાત યાતામ્ યુઃ, યાઃ યાતમ્ યાત, યામ્ યાવ યામ
- ૩ ચરી-કરીતુ કૃત્ કૃતાત્, કૃતામ્ કૃતુ કૃદિ, કૃતાત્
કૃતમ્ કૃત, કરાણિ કરાવ કરામ
- ૪ અચરી-કરીત્ કઃ કૃતામ્, કરઃ કરીઃ કઃ,
કૃતમ્ કૃત કરમ, કૃવ કૃમ
- ૫ અચરીકાર્-ઈત્ ઇશમ્ ઇયુઃ, ઈઃ ઇષમ્ ઇષ્,
ઇષમ્ ઇશ્વ ઇષ્મ
- ૬ ચરીકાર-ઞ્ચકાર હ । મ્વમ્વ ઇ । માસ ઇ ।
- ૭ ચરીક્રિયા-ત્ સ્તામ્ મુઃ, : સ્તમ્ સ્ત, સમ્ સ્વ સ્મ
- ૮ ચરીકરિતા-” રૌ રઃ, સિ સ્થઃ સ્થ, સિમ સ્વઃ સ્મઃ

९ चरीकरिष्य-अति भतः पति, असि अथः अथ

आमि आवः आमः

१० अचक्रीष्य-अत् अताम् अन् अः अतम् अत

अम् आव आम

पक्षे चरी-स्थाने 'चरी' इति 'चर' इति च ज्ञेयम्

८४४ बुध् [बुध्] बोधने ।

१ बो-बोद्धि बुधीति बुद्ध, बुधने बुधीषे भोक्ति

बुद्ध बुद्ध बुधीमि, बोधिम बुध्वः बुध्मः

२ बोबुध्-यात् याताम् युः याः यातम् यात याम् याव याम

३ बोबुध्/बोबु-धीतु द्यात् द्याम् धतु द्वि द्यात् द्यम्
द्व धानि धाव धाम

४ अबो-भोत् बुधीत् बुद्धाम् बुधुः बुधीः भोः भोम्

बुद्धम् बुद्ध बुधम् बुध्व बुध्म

५ अबोबोध्-ई इटम् इटुः ईः इटम् इट इषम् इष्व इषम्

६ बोबोधा-ञ्चकार इ । म्भूव इ । मास इ ।

७ बोबुध्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ बोबोधिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ बोबोधिष्य-अति भतः अन्ति असि अथः अथ

आमि आवः आमः

१० अबोबोधिष्य-अत् अताम् अन् अः अतम् अत

अम् आव आम

८४५ खनू [खन्] अवशरणे ।

१ खङ्-खनीति खन्ति खातः खन्ति खनीषि खंसे

खाथः खाथ खनीमि खन्मि खन्वः खन्मः

२ खङ्गन्-यात् याताम् युः याः यातम् यात याम् याव याम

३ खङ्-खनीतु खन्तु खातात् खाताम् खन्तु खाहि
खतात् खातम् खात खनानि खताव खनाम

४ अचङ्-खनीत् खन् खाताम् खतुः खनीः खन्

खतम् खन् खनम् खन्व खन्म

५ अचङ्गान्/अचङ्गन्-ई इटम् इटुः ईः इटम् इट
इषम् इष्व इषम्

६ चङ्गता-ञ्चकार इ । म्भूव इ । मास इ ।

७ चङ्ग्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ चङ्गनेता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ चङ्गनेष्य-अति भतः अन्ति अन्ति अथः अथ

आमि आवः आमः

१० अचङ्गनेष्य-अत् अताम् अन् अः अतम् अत

अम् आव आम

पक्षे चङ्-स्थाने चं इति ज्ञेयम्

१०६४ नृत्तैच् [नृत्त] नर्तने ।

१ नरी नृत्ति/नर्त्ति नृत्तः नृत्ति/नृत्तिषि नर्त्ति नृत्तः

नृत्त नृत्तिमि/नर्त्तिमि नृत्तः नृत्तः

२ नरीनृन्-यात् याताम् युः याः यातम् यात याम् याव याम

३ नरीनृन्/नरीनृ-तीतु द्यात् द्याम् धतु द्वि द्यात्

द्यम् द्व धानि धाव धाम

४ अनरी-नृत्ति नर् नृत्ताम् नृत्तुः नृत्तीः नर् नृत्तम्

नृत्त नृत्तम् नृत्त नृत्तम्

५ अनरीनर्-ई इटम् इटुः ईः इटम् इट इषम् इष्व इषम्

६ नरीनर्-ञ्चकार इ । म्भूव इ । मास इ ।

७ नरीनृया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ नरीनर्तिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ नरीनर्त्तिष्य/नरीनर्त्त्य-अति भतः अन्ति असि

अथः अथ आमि आवः आमः

१० अनरीनर्त्तिष्य/अनरीनर्त्त्य-अत् अताम् अन् अः

अतम् अत अम् आव आम

पक्षे नरी-स्थाने नरि इति नर् इति च ज्ञेयम्

क्रियारत्ने तु शेषं द्रव्यदित्युक्तमिति नरिनर्त्तिष्यतीत्येकमेव

तदभिप्रेतम्, परन्तु वैकल्पिकेद्राप्तेस्तच्चिन्त्यम् ॥

१०९६ गृध् [गृध्] अमिचाइक्षायाम् ।

१ जरी-गर्दि गृधीति गृद्धः गृधति गृधीषि गर्दि

गृद्धः गृद्ध गृधीमि गर्दिमि गृध्व गृध्मः

२ जरीगृध्-यात् याताम् युः याः यातम् यात याम् याव याम

३ जरीगृध्/जरीगृ-धीतु द्यात् द्याम् धतु द्वि द्यात्

द्यम् द्व धानि धाव धाम

४ अजरी-गर्त् गृधीत् गृद्धाम् गृधुः गृधीः धाः धत्

गृद्धम् गृद्ध गृधम् गृध्व गृध्म

५ अजरीगर्-ई इटम् इटुः ईः इटम् इट इषम् इष्व इषम्

६ जरीगर्धा-ञ्चकार इ । म्भूव इ । मास इ ।

७ जरीगृया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म

८ जरीगर्दिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ जरीगर्दिष्य-अति भतः अन्ति अमि अथः अथ

आमि आवः आमः

१० अजरीगर्दिष्य-अत् अताम् अन् अः अतम् अत

अम् आव आम

१२४७ पृच्छ [पृच्छ] क्षीप्सायाम्

१ परी-पृष्टि पृच्छीति पृष्टः पृच्छति पृच्छीषि पृष्टि

पृष्ट पृच्छीमि पृष्टिम पृच्छ्याः पृष्ट्यः पृष्ट्यः

- ૨ પરીપૃચ્છ-યાત્ર યાતામ્ યુઃ યાઃ યાતમ્ યાત્ર યામ્ યાવ યામ
૩ પરીપૃષ્ટુ/પરિપૃ-ચ્છીતુ ણાત્ર ણામ્ ચ્છીતુ દ્વિદ ણાત્ર
ષ્ટમ ષ્ટ ચ્છાનિ ચ્છાવ ચ્છામ
૪ અપરી-પદ્ પૃચ્છીત્ પૃષ્ટામ્ પૃચ્છુઃ પૃચ્છીઃ પદ્ પૃષ્ટમ્
પૃષ્ટ પૃચ્છમ્ પૃચ્છુવ પૃષ્વ પૃષ્વમ
૫ અપરીપૃચ્છ-ઈત્ ઇષ્ટામ્ ઇષુઃ ઈઃ ઇષ્ટમ્ ઇષ્ટ ઇષમ્ ઇષ્વ ઇષ્મ
૬ પરીપૃચ્છા-ચ્ચકાર ઇ. । મ્વમૂવ ઇ. । માસ ઇ.
૭ પરીપૃચ્છ્યા-ત્ સ્તામ્ સુઃ સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
૮ પરીપૃચ્છિતા-” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
૯ પરીપૃચ્છિષ્ય-અતિ અતઃ અન્તિ અસિ અથઃ અથ
આમિ આવઃ આમઃ
૧૦ અપરીપૃચ્છિષ્ય-મત્ અતામ્ અન્ અઃ અતમ્ અત
અમ્ આવ આમ
- પક્ષે પરી-સ્થાને પરિ ઇતે પર ઇતિ જ્ઞેયમ્
અન્યમતે-ગપ્ર-ચ્છીતિ ણિ ણ્ટઃ ઇત્યાદિ ।

૧૩૬૮ મિટ્ટી [મિટ્] વિદારણે ।

- ૧ વે-મેત્તિ/મિશીતિ મિત્તઃ મિદતિ મિશીવે/મેતિસ મિત્થઃ
મિત્થ મિશીમિ મેઙ્ગિ મિદ્ઃ મિઙ્ગઃ
૨ વેમિદ્-યાત્ર યાતામ્ યુઃ યાઃ યાતમ્ યાત્ર યામ્ યાવ યામ
૩ વેમેત્તુ/વેમિ-દીતુ/ત્તાત્ર તામ્ દતુ દ્વિ તત્ત તમ્ ત્ત
દાનિ દાવ દામ
૪ અવે-મેત્ત/મિદીત્ મિત્તામ્ મિદુઃ મિદીઃ મેત્ મેઃ
મિત્તમ્ મિત્ત મિદમ્ મિદ્ધ મિઙ્ગ
૫ અવેમેદ્-ઈત્ ઇષ્ટામ્ ઇષુઃ ઈઃ ઇષ્ટમ્ ઇષ્ટ ઇષમ્ ઇષ્વ ઇષ્મ
૬ વેમેદા-ચ્ચકાર ઇ. । મ્વમૂવ ઇ. । માસ ઇ.

- ૭ વેમિદ્યા-ત્ સ્તામ્ સુઃ સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
૮ વેમિદિતા-” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
૯ વેમિદેષ્ય-મતિ અતઃ અન્તિ અસિ અથઃ અથ
આમિ આવઃ આમઃ
૧૦ અવેમેદિષ્ય-મત્ અતામ્ અન્ અઃ અતમ્ અત
અમ્ આવ આમ

૧૪૦૪ જરીમ્ [જર્] ડગદાને ।

- ૧ જરી-ગૃહીતિ/ગર્દિ ગૃદઃ ગૃહિતિ ગૃહીવે/ગર્દિ
ગૃદઃ ગૃદ ગૃહીમિ/ગર્દિ ગર્દઃ ગર્દઃ
૨ જરીગૃહ-યાત્ર યાતામ્ યુ યાઃ યાતમ્ યાત્ર યામ્ યાવ યામ
૩ જરીગૃહુ/જરીગૃ-દીતુ દાત્ર દામ્ દતુ દ્વિ/દાત્ર દમ્
દ હાણિ હાવ હામ
૪ અજરી-વઃ/ગૃહીત્ ગૃદામ્ ગૃદુઃ ગૃહીઃ વદ્/ગૃદવ્
ગૃદ ગૃદમ્ ગર્દ ગર્દઃ
૫ અજરીગર્હ-ઈત્ ઇષ્ટામ્ ઇષુઃ ઈઃ ઇષ્ટમ્ ઇષ્ટ ઇષમ્ ઇષ્વ ઇષ્મ
૬ જરીગર્હ-ચ્ચકાર ઇ. । મ્વમૂવ ઇ. । માસ ઇ.
૭ જરીગૃહ્યા-ત્ સ્તામ્ સુઃ સ્તમ્ સ્ત સમ્ સ્વ સ્મ
૮ જરીગર્હિતા-” રૌ રઃ સિ સ્થઃ સ્થ સ્મિ સ્વઃ સ્મઃ
૯ જરીગર્હિષ્ય-અતિ અતઃ અન્તિ અસિ અથઃ અથ
આમિ આવઃ આમઃ
૧૦ અજરીગર્હિષ્ય-મત્ અતામ્ અન્ અઃ અતમ્ અત
અમ્ આવ આમ
- પક્ષે જરી-સ્થાને જરિ ઇતિ જર ઇતિ ચ જ્ઞેયમ્ ।
અન્યમતે જા-ગ્રહીતિ ગાદિ ગૃદઃ ઇત્યાદિ ।

અપ્રતિમ સંચમરાગી

જ્ઞાનપિપાસુ

પૂ ગચ્છાધિપતિ આ. દેવશ્રી

દેવે દ્રસામસ્તુરિય મ. સા.

જેઓ પીની નિશ્રામાં જનનગર
મુકામે પાઠશાળાના હોલમાં
“અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા”
આગ-૧ ના વિમોચનનો
જ્ઞાનદાર કાર્યક્રમ યોજાયો

नामधालु प्रक्रिया

इदम्, इमाम्, इम् वेच्छतीति इदं काम्यति ।

२ इदं काम्य-धातोरूपाणि ।

- १ इदं काम्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ इदं काम्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ इदं काम्य-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त नि णवः णमः
- ४ ऐदं काम्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम
- ५ ऐदं काम्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इषम्
- ६ इदं काम्या-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ इदं काम्या/इदं काम्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम
- स्व स्म
- ८ इदं काम्यिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ इदं काम्यिष्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- १० इदं काम्यिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम

पुत्रमिच्छतीति पुत्रीयति ।

१५ पुत्रीय - धातोरूपाणि ।

- १ पुत्रीय-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ पुत्रीये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ पुत्रीय- तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त नि णव णम
- ४ अपुत्रीय- त् ताम् न् : तम् त म् णव णम
- ५ अपुत्रीय् ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इषम्
- ६ पुत्रीया-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ पुत्रीया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम स्व स्म
- ८ पुत्रीयिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ पुत्रीयिष्य ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- १० अपुत्रीयिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम

२१ अशनाय-धातोरूपाणि ॥

- १ अशनाय-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ अशनाये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ अशनाय-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त नि णव णम
- ४ आशनाय-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम
- ५ आशनाय्-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इषम्
- ६ अशनाया-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ अशनाया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम स्व स्म
- ८ अशनायिता " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ अशनायिष्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः

१० आशनायिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम

मैथुने अश्वमिच्छतीति अश्वस्यति ।

२९ अश्वस्य-धातोरूपाणि ॥

- १ अश्वस्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ अश्वस्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ अश्वस्ये-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त नि णव णम
- ४ आश्वस्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम
- ५ आश्वस्य्/आश्वस्य्-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इषम्
- ६ अश्वस्या/अश्वसा-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ अश्वस्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम स्व स्म
- ८ अश्वस्यिता/अश्वसिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः

९ अश्वस्यिष्य/अश्वसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः

१० आश्वस्यिष्य/आश्वसिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम

अत्राश्वशब्दो मैथुने वर्तते - इति पूर्वमुक्तमेव ।

मैथुनमिन्नेच्छायाम्, अश्वमिच्छतीति अश्वीयात् ।

३० अश्वीय - धातोरूपाणि ।

- १ अश्वीय-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ अश्वीये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ अश्वीय-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् त नि णव णम
- ४ आश्वीय-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम
- ५ आश्वीय्-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इषम्
- ६ अश्वीया-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ अश्वीया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम स्व स्म
- ८ अश्वीयिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ अश्वीयिष्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- १० आश्वीयिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् णव णम

भोक्तुममिलाषातिरेके, दधि इच्छतीति

दधिस्यति, दध्यस्यति वा

४२ दधिस्य-धातोरूपाणि

- १ दधिस्य-ति तः न्ति सि थः थ य मि णवः णमः
- २ दधिस्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म

- ३ दधिस्य-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ अदधिस्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ अदधिस्य्/अदधिस्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट
 इषम् इष्व इष्म
 ६ दधिस्या/दधिसा-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ दधिस्य्या/दधिस्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ दधिस्यिता/दधिसिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ दधिस्यिष्य/दधिसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० अदधिस्यिष्य/अदधिसिष्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 भम् च लौट्ये ॥ ४।३।११५॥ इति स्ते दधिस्यति ॥

४३ दध्यस्य-धातोरूपाणि ।

- १ दध्यस्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 २ दध्यस्ते-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ दध्यस्य तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ अदध्यस्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ अदध्यस्य्/अदध्यस्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट
 इषम् इष्व इष्म
 ६ दध्यस्या/दध्यसा-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ दध्यस्य्या/दध्यस्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ दध्यास्थिता/दध्यसिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वा स्मः
 ९ दध्यस्यिष्य/दध्यसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० अदध्यस्यिष्य/अदध्यसिष्य-त् ताम् न् : तम् त
 म्।व।म।
 भम् च लौट्ये ॥ ४।३।११५॥ इति अस्मि दध्यस्यति ॥

गामिच्छतीति गव्यति ।

६० गव्य-धातोरूपाणि ।

- १ गव्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 २ गव्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ गव्य-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ अगव्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ अगव्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इष्म
 ६ गव्या-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ गव्य्या/गव्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ गव्यिता " रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ गव्यिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० अगव्यिष्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।

सन्निगतपरिभाषया क्यनो लुप्त भवति

तपः करोतीति तपस्यति ।

११८ तपस्य-धातोरूपाणि ॥

- १ तपस्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 २ तपस्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ तपस्य-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ अतपस्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ अतपस्य्/अतपस्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट
 इषम् इष्व इष्म
 ६ तपस्या/तपसा-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ तपस्य्या/तपस्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ तपस्यिता/तपसिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ तपस्यिष्य/तपसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० अतपस्यिष्य/अतपसिष्य-त् ताम् न् : तम् त म्
 ।व।म।

अर्चयाम्, नमः करोतीति नमस्यति ।

११९ नमस्य-धातोरूपाणि ।

- १ नमस्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 २ नमस्ये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ नमस्य-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ अनमस्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ अनमस्य्/अनमस्य-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट
 इषम् इष्व इष्म
 ६ नमस्या/नमसा-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ नमस्य्या/नमस्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ नमस्यिता/नमसिता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ नमस्यिष्य/नमसिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० अनमस्यिष्य/अनमसिष्य-त् ताम् न् : तम् त
 म्।व।म।

अश्व इवाचरतीति अश्वति ।

१७ अश्व-धातोरूपाणि ।

- १ अश्व-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 २ अश्वे-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ अश्व-तु/तात् ताम् न्तु "/तात् तम् तानि।व।म।
 ४ आश्व-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।
 ५ आश्व-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इष्व इष्म
 ६ अश्व-ञ्चकार इ.।म्बभूव इ.।मास इ.।
 ७ अश्व्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्व स्म
 ८ अश्विता-" रौ रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ अश्विष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि।व।म।
 १० आश्विष्य-त् ताम् न् : तम् त म्।व।म।

गल्भ इव प्रत्युत्पन्नमतिरिवाचरतीति गल्भते ।

१२४ गल्भ-धातेरूपाणि ॥

- १ गल्भ-भते एते भन्ते भसे एथे भध्वे ए भावहे आमहे
- २ गल्भे-त याताम् रन् थाः याथाम् भ्वम् य वहि महि
- ३ गल्भ-भताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अगल्भ-भत एताम् भन्त भथाः एथाम् भध्वम् ए आवहि यामहि
- ५ अगल्भि-ष्ट घाताम् घत घाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ गल्भा ञ्क्रे इ । म्भूव इ । मास इ ।
- ७ गल्भिनी-ष्ट यास्ताम् रन् घाः यास्थाम् भ्वम् य वहि महि
- ८ गल्भिना-” रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ गल्भिभ्य-अने एते भन्ते भसे एथे भध्वे ए भावहे आमहे
- १० अगल्भिभ्य-भत एताम् भन्त भथाः एथाम् भध्वम् ए आवहि यामहि

- १ अवगल्भते २ अवगल्भेत ३ अवगल्भताम्
- ४ अवगल्भत ५ अवगल्भिष्ट ६ अवगल्भाञ्क्रे/अवगल्भाम्भूव/अवगल्भामास ७ अवगल्भिनीष्ट
- ८ अवगल्भिना ९ अवगल्भिभ्यते १० अवगल्भिभ्यत

हंसा इवाचरतीति हंसायते वक्रः

१७ हंसाय-धातेरूपाणि ।

- १ हंसा-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ हंसाये-त याताम् रन् थाः याथाम् भ्वम् य वहि महि
- ३ हंसा-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अहंसा-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अहंसायि-ष्ट घाताम् घत घाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ हंसाया ञ्क्रे इ । म्भूव इ । मास इ ।
- ७ हंसायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् घाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ हंसायिता-” रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ हंसायि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येथे भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
- १० अहंसायि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि

एती कर्तुर्वर्णयुक्ता स्त्री,सा इवाचरतीति एतायते ।

२५ एताय-धातेरूपाणि ।

- १ एता-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ एताये-त याताम् रन् थाः याथाम् भ्वम् य वहि महि
- ३ एता-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ ऐता-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ ऐतायि-ष्ट घाताम् घत घाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ एताया- ञ्क्रे इ । म्भूव इ । मास इ ।
- ७ एतायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् घाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ एतायिता-” रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ एतायि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येथे भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
- १० एतायि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि

कण्डमानिपित्तद्धिते ॥३१५०॥ इति पुं वद्भावः । एवम्, इयेनी शुक्लवर्णयुक्ता स्त्री सेवाचरतीति इयेतायते । अत्रापि पुं वद्भावः ।

पितेवाचरतीति पित्रीयते

४२ पित्रीय-धातेरूपाणि ।

- १ पित्री-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ पित्रीये-त याताम् रन् थाः याथाम् भ्वम् य वहि महि
- ३ पित्री-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अपित्री-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अपित्रीयि-ष्ट घाताम् घत घाः पाथाम् इद्वम् /ध्वम् षि ष्वहि षमहि
- ६ पित्रीया- ञ्क्रे इ । म्भूव इ । मास इ ।
- ७ पित्रीयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् घाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ पित्रीयिता-” रौ रः से साये ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ पित्रीयि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येथे भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
- १० अपित्रीयि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि

कृतो रीः ॥ ४ । ३ । १०९ ॥ इति रीः

* मातेवाचरतीति मात्रीयते

पितृरिव पितृशब्दस्य ऋकार इवाचरतीति पितृयते ।

४३ पितृय-धातोरूपाणि ॥

- १ पितृ-यते येते यन्ते यस्य येये यध्वे ये यावहे यामहे
- २ पितृये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ पितृ-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अपितृ-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अपितृयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् षि ध्वहि धमहि
- ६ पितृया-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ पितृयिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ पितृयिता-” रै रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ पितृयि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येये भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
- १० अपितृयि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि

गौरिवाचरतीति गव्यते ।

४९ गव्य-धातोरूपाणि ।

- १ गव्-यते येते यन्ते यस्य येये यध्वे ये यावहे यामहे
  - २ गव्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
  - ३ गव् यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
  - ४ अगव् यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
  - ५ अगव्यि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् षि ध्वहि धमहि
  - ६ गव्या-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
  - ७ गव्यिषी ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
  - ८ गव्यिता-” रै रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
  - ९ गव्यि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येये भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
  - १० अगव्यि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि
- सन्निपातपरिभाषया क्यङो लुग्न भवति ।

ओजस्वीव आचरतीति ओजायते

९० ओजाय-धातोरूपाणि ।

- १ ओजा-यते येते यन्ते यस्य येये यध्वे ये यावहे यामहे
  - २ ओजाये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
  - ३ ओजा-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
  - ४ औजा-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
  - ५ औजयि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् षि ध्वहि धमहि
  - ६ ओजाया-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
  - ७ ओजायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
  - ८ ओजायिता-” रै रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
  - ९ ओजायि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येये भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
  - १० औजायि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि
- ओजोऽप्सरसः ॥३४॥२८॥ इति सल्लुक् ।

अप्सरा इवाचरतीति अप्सरायते

९१ अप्सराय-धातोरूपाणि ।

- १ अप्सरा-यते येते यन्ते यस्य येये यध्वे ये यावहे यामहे
- २ अप्सराये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ अप्सरा-यत येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ आप्सरा-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ आप्सरायि-ष्ट पाताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् षि ध्वहि धमहि
- ६ अप्सराया-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ अप्सरायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् द्रवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ अप्सरायिता-” रै रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ अप्सरायि-भ्यते भ्येते भ्यन्ते भ्यसे भ्येये भ्यध्वे भ्ये भ्यावहे भ्यामहे
- १० आप्सरायि-भ्यत भ्येताम् भ्यन्त भ्यथाः भ्येथाम् भ्यध्वम् भ्ये भ्यावहि भ्यामहि

ओजोऽप्सरसः ॥३४॥२८॥ इति सल्लुक् ।

पय इवाचरतीति पयायते पयस्यते ।

९२ पयस्य-धातोरूपाणि ।

- १ पयसू-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ पयस्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ पयसू-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अपयसू-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अपयस्यि-ष्ट पाताम् पत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् पि ध्वहि धमहि
- ६ पयस्या/पयसा-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ पयस्यिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् दृवम् य वहि महि
- ७ पयस्यिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
- ८ पयस्यिता/पयसिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ पयस्यि/पयसि-यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये ध्यावहे ध्यामहे
- १० अपयस्यि/अपयसि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम् ध्ये ध्यावहि ध्यामहि
से वा लुक् च ॥३॥४॥२॥॥ इति सलुग्भावपक्षे निरुक्तरूपाणि -सलुक्किरिमानि ।

९३ पयाय-धातोरूपाणि ॥

- १ पया-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ पयाये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ पया-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अपया-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अपयायि-ष्ट पाताम् पत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् पि ध्वहि धमहि
- ६ पयाया-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ पयायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् दृवम् /ध्वम् य वहि महि
- ८ पयायिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ पयायि-यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये ध्यावहे ध्यामहे
- १० अपयायि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम् ध्ये ध्यावहि ध्यामहि

मतान्तरेऽप्सरस एव सलोप इति अन्यत्र सकारविशिष्टान्येव 'पयस्यते' इत्यादिनिरूपाणि भवन्ति ।

अलोहिती लोहीती भवतीति लोहितायते । लोहितायति

२ लोहिताय-धातोरूपाणि ।

- १ लोहिताय-ति तः न्ति सि थः थामि वः मः
- २ लोहिताये-न् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ लोहिताय-तु/तात् ताम् न्तु ”/तात् तम् त निवाम
- ४ अलोहिताय-न् ताम् न् : तम् त म् इवाम
- ५ अलोहिताय-ईत् इष्टाम् इषुः ईः इष्टम् इष्ट इषम् इध्व इष्म
- ६ लोहिताया-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ लोहिताया-न् स्तात् सुः : स्तप् स्त सम स्व स्म
- ८ लोहितायिता-” रौ रः सि थ्यः स्थ स्मि स्वः स्मः
- ९ लोहितायिष्य-ति तः न्ति सि थः थामि वः मः
- १० अलोहितायिष्य-न् ताम् न् : तम् त म् इवाम

आत्ममेपदे

- १ लोहिता-यते येते यन्ते यस्य येथे यध्वे ये यावहे यामहे
- २ लोहिताये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
- ३ लोहिता-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये यावहे यामहे
- ४ अलोहिता-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि
- ५ अलोहितायि-ष्ट पाताम् पत ष्टाः पाथाम् इद्वम् /द्वम् /ध्वम् पि ध्वहि धमहि
- ६ लोहिताया-ञ्चक्रे इ । म्बभूव इ । मास इ ।
- ७ लोहितायिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
- ८ लोहितायिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
- ९ लोहितायि-यते ध्येते ध्यन्ते ध्यसे ध्येथे ध्यध्वे ध्ये ध्यावहे ध्यामहे
- १० अलोहितायि-यत ध्येताम् ध्यन्त ध्यथाः ध्येथाम् ध्यध्वम् ध्ये ध्यावहि ध्यामहि

अर्थमाचष्टे करोति वा इति अर्थापयति ।

३६ अर्थापि-धातोरूपाणि ।

- १ अर्थापय-ति तः न्ति सि थः थामि वः मः
- २ अर्थापये-न् ताम् युः : तम् त यम् व म
- ३ अर्थापय-तु/तात् ताम् न्तु ”/तात् तम् त निवाम
- ४ आर्थापय-न् ताम् न् : तम् त म् इवाम
- ५ आर्तिथप-न् ताम् न् : तम् त म् इवाम
- ६ अर्थापया-ञ्चकार इ । म्बभूव इ । मास इ ।

७ अर्थाप्या-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्त स्त
 ८ अर्थापयिता-” रो रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ अर्थापयिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि थवः थमः
 १० आर्थापयिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् तव तम
 “सत्यार्थवेदस्थाः” [३, ४, ४४] इत्याकारे पुंसि
 च अर्थापयति । मतान्तरं ५-भार्तयप-त् । “अर्त्तिरीळी
 ह्रीकनू यक्षमाय्यात पुः ॥ ४-२-२१-इत्यत्र बहुवचनस्य
 व्याख्येयत्वेन नाम्नोऽपि पूर्वधानम् । भार्तीयपदित्येके ।

पटुमाचष्टे करोति वा पटयति ।

१०८ पटि-धातोरूपाणि ॥

- १ पटय-ति तः न्तिसि थः थ मि थवः थमः
 २ पटये-त् ताम् युः : तम् त यम् व म
 ३ पटय-तु/तात् ताम् न्तु ”/तात् तम् त नि थव तम

४ अपटय-त् ताम् न् : तम् त म् तव तम
 ५ अपीपट-त् ताम् न् : तम् त म् तव तम
 ६ पटया-ञ्कार इ । म्बभूव इ । मास इ ।
 ७ पटया-त् स्ताम् सुः : स्तम् स्त सम् स्त स्त
 ८ पटयिता-” रो रः सि स्थः स्थ स्मि स्वः स्मः
 ९ पटयिष्य-ति तः न्ति सि थः थ मि थवः थमः
 १० अपटयिष्य-त् ताम् न् : तम् त म् तव तम
 “नामिनोऽकलिहलेः” [४, ३, ५१] इति वृद्धौ
 अन्त्यस्वरदिलोपे च पटयति । अपीपटत्, अत्र पूर्व-
 मेवे कारस्य वृद्धौ कृतायामन्त्यस्वरदिलोपे समानलोपामावात्
 “असमानलोपे” [४, १, ६३] इति सन्वद्भावः अन्ये
 तु नाम्नो वृद्धेमनिच्छन्तः समानलोपित्वान् सन्वद्भावाभावे
 -अपपटत् इति मन्वन्ते ॥

भाव-कर्मणो प्रक्रिया

१ भू सत्तायाम् ॥

भावे ३५

- १ वर्तमाना-भूयते
 २ सप्तमी/विध्यर्थ-भूयेत
 ३ पञ्चमी/आज्ञार्थ-भूयताम्
 ४ हास्तनी-भूयत
 ५ अद्यतनी-अभावि
 ६ परोक्षा-बभूवे
 ७ आशी-भाषीष्ट/भाविषीष्ट
 ८ श्वस्तनी-भाविता/भविता
 ९ भविष्यन्ती-भाविष्यते/भविष्यते
 १० क्रियातिपत्तिः-अभाविष्यत/अभविष्यत

भावे च युष्मद्स्मत्सम्बन्धिनोः कर्तृकर्मणोरभावात्
 प्रथममेव त्रयं भवति, तत्रापि साध्यरूपात्वात् संख्यायोगो
 नास्तीति औत्सर्गिकमेकव, तस्य संख्यानपेक्षत्वात् ।
 एवमन्यत्रापि ॥

निपाताश्चोपसर्गाश्च घातवश्चेत्यमी त्रयः

“नेकार्थाः स्मृताः सर्वे पाठ्येष्टां निदर्शनम् ॥ १ ॥

इत्यनेकार्थतायामर्थान्तरे कर्मणि—

कर्मणि ३५

१ वर्तमाना-

भूयते	भूयेते	भूयन्ते
भूयसे	भूयेये	भूयष्वे
भूये	भूयावहे	भूयामहे

२ सप्तमी/विध्यर्थ-

भूयेत	भूयेताम्	भूयेरन्
भूयेथाः	भूयेथाम्	भूयेष्वम्
भूयेथ	भूयेवहि	भूयेमहि

३ पञ्चमी/आज्ञार्थ-

भूयताम्	भूयेताम्	भूयन्ताम्
भूयस्व	भूयेथाम्	भूयष्वम्
भूये	भूयावहे	भूयामहे

४ हास्तनी-

अभूयत	अभूयेताम्	अभूयन्त
अभूयथाः	अभूयेथाम्	अभूयष्वम्
अभूये	अभूयावहि	अभूयामहि

५ अद्यतनी-

अभावि	अभाविषाताम् / अभविषाताम्	
	अभाविषत / अभविषत	
अभाविष्ठाः / अभविष्ठाः	अभाविषाथाम् / अभविषाथाम्	
अभाविद्धवम् / अभविद्धवम्	अभाविद्धवम् / अभविद्धवम्	
	अभविद्धवम् / अभविद्धवम्	

अभाविषि/अभविषि   अभाविष्यहि/अभविष्यहि
अभाविष्यमहि/अभविष्यमहि

६ परोक्ष-

बभूवे	बभूवाते	बभूविरे
बभूविषे	बभूवाथे	बभूविह्वे/बभूविध्वे
बभूवे	बभूविवहे	बभूविमहे

७ आशी:-

भाविषीष्ट/भविषीष्ट भाविषीयास्ताम्/भविषीयास्ताम्
भाविषीरन्/भविषीरन्
भाविषीष्टाः/भविषीष्टाः भाविषीयास्याम्/भविषीयास्याम्
भाविषीह्वम्/भाविषीध्वम्/भविषीह्वम्/भविषीध्वम्
भाविषीप/भविषीय भाविषीवहि/भविषीवहि
भाविषीमहि/भविषीमहि

८ श्वस्तनी-

भाविता/भविता भावितारौ/भवितारौ भावितारः/भवितारः
भावितारसे/भवितारसे भावितासथे/भवितारसथे
भाविताध्वे/भविताध्वे
भाविताहे/भविताहे भावितास्वहे/भवितास्वहे
भावितासहे/भवितासहे

९ भविष्यन्ति-

भाविष्यते/भविष्यते भाविष्येते/भविष्येते
भाविष्यन्ते/भविष्यन्ते
भाविष्यसे/भविष्यसे भाविष्येथे/भविष्येथे भाविष्यध्वे/भविष्यध्वे
भाविष्ये/भविष्ये भाविष्यवहे/भविष्यवहे

१० क्रि शान्तिपत्ति-

अभाविष्यत/अभविष्यत अभाविष्येताम्/अभविष्येताम्
अभाविष्यन्त/अभविष्यन्त
अभाविष्यथा/अभविष्यथाः अभाविष्येथाम्/अभविष्येथाम्
अभाविष्यन्वम्/अभविष्यन्वम्
अभाविष्ये/अभविष्ये अभाविष्यवहि/अभविष्यवहि
अभाविष्यमहि/अभविष्यमहि

७ दांम [दा] दाने ।

१ दी-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ दीये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ दी यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ मदी-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अदायि-” याताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम्/द्वम्
यि व्हि षमहि

अदायि/अदि-याताम् षत थाः पाथाम् इद्वम्/द्वम्
/ध्वम् यि व्हि षमहि

६ दद्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे

७ दायिषी-” याताम् रन् ष्टाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
य वहि महि

दासी-” याताम् रन् ष्टाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

८ दायिता/दाता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे

९ दायिष्/दास्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे

१० अदायिष्/अदास्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम्
यध्वम् ये यावहि यामहि

२१३ पठ [पठ्] व्यक्त्यां वाचि ॥

१ पठ्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ पठये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ पठ्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ अपठ्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

५ अदाठि/अपठि-याताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम्
/ध्वम् यि व्हि षमहि

६ पेठ्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे

७ पठिषी-” याताम् रन् ष्टाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

८ पठिता-” रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे

९ पठिष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

१० अपठिष्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४९५ दृश् [दृश्] प्रेक्षणे ।

१ दृश्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ दृश्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ दृश्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ अदृश्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

५ अदर्शि-” याताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम्/ध्वम्
यि व्हि षमहि

अदर्शि-अदृ-याताम् षत ष्टाः पाथाम् इद्वम्/गृद्वम्
यि व्हि षमहि

६ दृदृश्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे

- ७ दर्शिपी/दक्षी-ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम्
य वहि महि
८ दर्शिना-द्रष्टा-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ दर्शिप्/द्रक्ष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे
१० अदर्शिप्/अद्रक्ष्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम्
यध्वम् ये यावहि यामहि

७८६ डुलभिप् [लम्] प्राप्ता ॥

- १ लम्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ लभ्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ लभ्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अलम्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम्
यावहि यामहि
५ अलमि/अलभि/अल-याताम् यत थाः याथाम्
ध्वम्/द्वध्वम् णि ष्वहि ष्महि
६ लेम्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे
७ लसि-ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम् य वहि महि
८ लब्धा-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ लप्स्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
१० अलप्स्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

७८९ कमूङ् [कम्] कान्तौ ॥

- १ काम्-कम्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ काम्ये/कम्ये/त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ काम्/कप्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम्
ये यावहे यामहे
४ अकाम्-अकम्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम्
ये यावहि यामहि
५ अकामि,अकामयि-याताम् यत थाः याथाम्
द्वध्वम्/ध्वम् णि ष्वहि ष्महि
अकामि,अकामि-अकमि-याताम् यत थाः याथाम्
द्वध्वम्/द्वध्वम्/ध्वम् णि ष्वहि ष्महि
६ कामया-अके इ । म्बभूवे इ । माहे इ ।
चकम्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे
७ कामयिपी ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम्/ध्वम्
य वहि महि
कमिपी/कमिपी ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम्
ध्वम् य वहि महि

- ८ कामयिता/कामिता/कमिता-" रौ रः से साथे ध्वे
हे स्वहे स्महे
९ कामयिष्/कामिर्/कमिर्-यते येते यन्ते यसे येथे
यध्वे ये यावहे यामहे
१० अकामयिष्/अकामिर्/अकमिर्-यत येताम् यन्त
येथाम् यध्वम् ये यावहि यामहि

८८८ डुकृङ् [कृ] कणे ।

- १ क्रि-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ क्रिये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ क्रि-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अक्रि-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अकारि-" याताम् यत थाः याथाम् द्वध्वम्/ध्वम्
णि ष्वहि ष्महि
अकारि,अकृ-याताम् यत थाः याथाम् द्वध्वम्/ध्वम्
णि ष्वहि ष्महि
६ च-क्रे काते क्रिरे कृषे कथे कृद्वे क्रे कृवहे कृमहे
७ कारिपी-ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम्/ध्वम्
य वहि महि
कृपी-ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम् य वहि महि
८ कारिता-कर्ता-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ कारिष्-करिष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे
१० अकारिष्-अकरिष्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम्
यध्वम् ये यावहि यामहि

८९२ डुपचीप् [पच्] पाके ।

- १ पच्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ पच्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ पच्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अपच्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अपाचि,अप-आताम् यत यथाः याथाम् गृध्वम्/
गृध्वम् णि ष्वहि ष्महि
६ पेन्-ए आते इरे इषे आये इध्वे ए इवहे इमहे
७ पक्षी-ष्ट यास्ताम् रन् 'ठाः यास्ताम् ध्वम् य वहि महि
८ पक्ता-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे

९ पक्ष-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
१० अपक्ष-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

९१३ खन् [खन्] अवधारणे ।

१ खा/खन्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ खाये/खन्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ खा/खन्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अखा/अखन्-यत येताम् यन्ताम् यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अखानि,अखनि-षाताम् षत ष्टाः षाथाम् इद्वम् /
ध्वम् षि ष्वहि षमहि
६ चखन्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे
७ खनिपी ष यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
८ खमिता-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ खनिप्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
१० अखनिप्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

११०० हन् [हन्] हिंसागत्योः ।

१ हन्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ हन्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ हन्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अहन्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अधानि-" षाताम् षत ष्टाः षाथाम् इद्वम् /
ध्वम् षि ष्वहि षमहि
अधानि,अह साताम् सन थाः साथाम् ध्वम्/इद्वम्
षि स्वहि स्महि
अवधि-" षाताम् षत ष्टाः षाथाम् ध्वम्/इद्वम्
षि ष्वहि षमहि
६ जहन्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे
७ धानिपी/वधिपी ष यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम्
य वहि महि
८ धानिता/हन्ता-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ धानिप्/हनिप्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे

१० अधानिप्/अहनिप्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम्
यध्वम् ये यावहि यामहि

११२७ दुर्हीक् [दुह्] क्षरणे ।

१ दुह्-यते येते यन्ते यसे येते यध्वे ये यावहे यामहे
२ दुह्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ दुह्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अदुह्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अदेहि,अधु-क्षाताम् क्षन्त क्षथाः/अदुग्धाः अधुक्षाथाम्
अदुग्धम्/अधु-क्षध्वम् क्षि अदुह्वहि/अधुक्षा-वहि महि
६ दुदुह्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे
७ धुक्षी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
८ दोग्धा-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ धोक्ष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे
१० अधोक्ष्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

१२३० शम् [शम्] उपशमे ।

१ शम्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ शम्ये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ शम्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे
४ अशम्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि
५ अशभि-" षाताम् षत ष्टाः षाथाम् इद्वम्/ध्वम्
षि ष्वहि षमहि
६ शोम्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे
७ शमिपी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टाः यास्थाम् ध्वम् य वहि महि
८ शमिता-" रौ रः से साथे ध्वे हे स्वहे स्महे
९ शमिप्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
१० अशमिप्-यत येताम् यन्त यथाः येथाम् यध्वम्
ये यावहि यामहि

१२६५ जनैचि [जन्] प्रादुर्भावे ।

१ जन्/जा-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे
२ जन्ये/जाये-त याताम् रन् थाः याथाम् ध्वम् य वहि महि
३ जन्/जा-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम्
ये यावहे यामहे

४ अजन्/अजा-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम्
ये यावहि यामहि

५ अजनि-” षाताम् षत ष्टा: षाथाम् इद्वम्/ध्वम्
षि ष्वहि षमहि

६ जञ्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे

७ जनिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टा: यास्थाम् ध्वम् य वहि महि

८ जनिता-” रौ र: से साथे ध्वे हे स्वहे र्महे

९ जनिष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

१० अजनिष्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

१४८६ भञ्जोप् [भञ्ज] आसर्दने ।

१ भज्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ भज्ये-त याताम् रन् था: याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ भज्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ अभज्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

५ अभजि/अभञ्जि-भमङ् क्षाताम् क्षन्त क्था: क्षाथाम्
/ग्वम्/ग्वद्वम् क्षि क्ष्वहि क्षमहि

६ वभञ्ज्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे

७ भङ्गी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टा: यास्थाम् ध्वम् य वहि महि

८ भङ्गता-” रौ र: से साथे ध्वे हे स्वहे र्महे

९ भङ्गि-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

१० अभङ्गि-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

१५०० षण्णी [सन्] दाने ।

१ सन्/सा-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ सन्ये/साये-त याताम् रन् था: याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ सन्/सा-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ असन्/असा-यत येताम् यन्त यथा: येथाम्
यध्वम् यावहि यामहि

५ असानि असनि-षाताम् षत ष्टा: अषाथाम्/असथा:
असनि-षाथाम् इद्वम्/ध्वम् षि ष्वहि षमहि

६ सेन्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे

७ सनिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टा: यास्थाम् ध्वम् य वहि महि

८ सनिता-” रौ र: से साथे ध्वे हे स्वहे र्महे

९ सनिष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

१० असनिष्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

१४९९ तन्यू [तन्] विस्तारे ।

१ तन्/ता-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ तन्ये/ताये-त याताम् रन् था: याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ तन्/ता-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ अतन्/अता-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

५ अतानि,अतनि-षाताम् षत ष्टा: अतथा:/अतनि-
षाथाम् इद्वम्/ध्वम् षि ष्वहि षमहि

६ तेन्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे

७ तनिषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टा: यास्थाम् ध्वम् य वहि महि

८ तनिता-” रौ र: से साथे ध्वे हे स्वहे र्महे

९ तनिष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

१० अतनिष्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

१५१७ ग्रहीश् [ग्रह] उपादाने ।

१ गृह्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये यावहे यामहे

२ गृह्ये-त याताम् रन् था: याथाम् ध्वम् य वहि महि

३ गृह्-यताम् येताम् यन्ताम् यस्व येथाम् यध्वम् ये
यावहे यामहे

४ अगृह्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम् यध्वम् ये
यावहि यामहि

५ अग्राहि,अग्राहि/अग्रही-षाताम् षत ष्टा: अषाथाम्
इद्वम्/ध्वम् षि ष्वहि षमहि

६ अगृह्-ए आते इरे इषे आथे इध्वे ए इवहे इमहे

७ ग्राहिषी ग्रहीषी-ष्ट यास्ताम् रन् ष्टा: यास्थाम्

८ ग्राहिता/ग्रहीता-” रौ र: से साथे ध्वे हे स्वहे र्महे

९ ग्राहिष्/ग्रहीष्-यते येते यन्ते यसे येथे यध्वे ये
यावहे यामहे

१० अग्राहिष्/अग्रहीष्-यत येताम् यन्त यथा: येथाम्
यध्वम् ये यावहि यामहि

एगीशन्त, - सन्त, - यन्त, ५२-तुयन्त नामवातु अने आव-अभ्यो ७ प्रक्रियांनी इपावती अभास

ધાતુ રૂપાવલી અનુક્રમ

(ગિણાન્ત)	(સનન્ત)	(યજન્ત)	(યદલુવન્ત)	(નામધાતુ)	(ભાવકર્મણી)
અસ્ ૧૨૨	અદ્ ૧૩૬	અદ્ ૧૪૯	કૃ ૧૫૪	અપ્સરાય ૧૬૦	કમ્ ૧૬૪
ઈ ૧૦૮	અદ્ ૧૩૮	કળ્ ૧૫૨	સ્વ ૧૫૫	અર્થાણિ ૧૬૧	કૃ ૧૬૪
ક ૧૧૦	ઈદ્ ૧૪૦	ક ૧૪૮	ગમ્ ૧૫૪	અચનાય ૧૫૭	સ્વ ૧૬૫
કૃ ૧૨૧	કળ્ ૧૪૦	કૃ ૧૫૦	ગમ્ ૧૫૫	અચ્ચ ૧૫૮	ગ્રહ ૧૬૬
સ્માય્ ૧૧૦	ક ૧૩૬	કૃ ૧૫૩	ગ્રહ ૧૫૬	અચ્ચસ્ય ૧૫૭	જન્ ૧૬૫
ગમ્ ૧૧૫	કમ્ ૧૪૧	કૃ ૧૫૪	ગૃ ૧૫૫	અશ્વીય ૧૫૭	તન્ ૧૬૬
ગુહ ૧૨૩	કૃ ૧૩૮	કૃ ૧૫૪	ગૃ ૧૫૫	ઈદંક્રમ્ય ૧૫૭	દા ૧૬૭
મદ્ ૧૨૭	ગમ્ ૧૩૭	કમ્ ૧૫૦	ગૃ ૧૫૫	દાતાય ૧૫૯	દુહ ૧૬૫
મ્ ૧૦૬	ગ્રહ ૧૪૭	કૃ ૧૫૩	મિદ્ ૧૫૬	ઑજાચ ૧૬૦	દગ્ ૧૬૭
ચપ્ ૧૧૪	ચિ ૧૪૨	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	ગત્ ૧૫૯	પન્ ૧૬૪
ચપ્ ૧૧૮	જા ૧૪૭	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	ગત્ ૧૫૯	પદ્ ૧૬૭
ચર ૧૩૪	તન્ ૧૪૫	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	ગત્ ૧૬૦	મગ્ ૧૬૬
ચેષ્ ૧૧૭	દમ્ ૧૪૪	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	તપસ્ ૧૫૮	મૃ ૧૬૨
જા ૧૩૩	દા ૧૩૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	દધિસ્ ૧૫૭	લમ્ ૧૬૪
ઢી ૧૧૬	દી ૧૪૨	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	દધ્વસ્ય ૧૫૮	જા ૧૬૫
ડુષ્ ૧૩૧	દિવ્ ૧૪૦	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	નમસ્ ૧૫૮	સન્ ૧૬૬
ધૂ ૧૩૩	નૃ ૧૪૦	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પટિ ૧૬૨	હન્ ૧૬૫
ળ ૧૦૫	પદ્ ૧૩૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પયસ્ ૧૬૧	
મૃ ૧૦૫	પન્ ૧૪૫	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પયાય ૧૬૧	
ઞાજ ૧૧૬	મૃ ૧૩૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પિતૃય ૧૬૦	
ત્ ૧૨૫	મૃ ૧૩૭	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પિત્રીય ૧૫૯	
રાજ ૧૨૬	મત્ ૧૪૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	પુત્રીય ૧૫૭	
લી ૧૩૨	માન્ ૧૩૭	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪	લેહિતાય ૧૬૧	
જન્ ૧૧૩	મુચ્ ૧૪૪	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
વિષ્ ૧૩૦	યુ ૧૩૯	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
જુ ૧૨૪	યુ ૧૪૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
વૈ ૧૧૧	રાધ્ ૧૪૧	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
ઞજ ૧૧૧	રાધ્ ૧૪૩	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
શિ ૧૨૭	રુદ્ ૧૩૯	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
સિધ્ ૧૧૨	લિસ્ ૧૪૫	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
સ્થા ૧૦૭	વૃ ૧૪૩	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
સ્પાય્ ૧૨૦	જુ ૧૩૮	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
સ્મૃ ૧૦૯	શકૃ ૧૪૨	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
સ્વપ્ ૧૨૮	સન્ ૧૩૭	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
હન્ ૧૨૯	સન્ ૧૪૬	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		
હવે ૧૨૬	સ્વપ્ ૧૩૯	કૃ ૧૪૯	મૃ ૧૫૪		

DIVYAHAM 卐 DIVYAHAM 卐 DIVYAHAM 卐
કૃદન્ત મીલ
DIVYAHAM 卐 DIVYAHAM 卐 DIVYAHAM 卐

કૃદન્ત પ્રકાર	પ્રત્યય	ધાતુ	(૧) અદ્	(૨) અચૂં	(૩) અશ	(૪) અશ ગ-૯
(૧) કમંશિ ભૂ કૃ.	ક્ત	જગધ	અર્ચિત	અષ્ટ	અશિત	
(૨) કતંશિ ભૂ કૃ.	ક્તવત્	જગધવાન્	અર્ચિતવાન્	અષ્ટવાન્	અશિતવાન્	
(૩) સંખંધક ભૂ કૃ	ક્તવા	જગધ્વા	અર્ચિત્વા	અશ્વા/	અશિત્વા	
	—	—	—	અશિત્વા	—	
(૪) હેવથં કૃ.	તુમ્	અતુમ્	અર્ચિતુમ્	અશ્મ /	અશિતુમ્	
	—	—	—	અશિતુમ્	—	
(૫) પ. કાંશિ ભૂ કૃ.	ક્તસુ	જક્ષિવાન્	આનર્ચવાન્	—	આશિવસ	
		આદિવાન્	—	—	—	
(૬) પ.	કાન	—	—	આનશાન:	—	
(૭) પ. કમંશિ ..	કાન	જક્ષાણ /	આનર્ચાન	આનશાન	આશાન	
	—	આદાન	—	—	—	
(૮) અવિષ્ય કતંશિ	સ્યત્	અત્સ્યન્	અર્ચિષ્યન્	—	અશિષ્યન્	
(૯) ..	સ્યમાન	—	—	અશ્યમાણ/	—	
				અશિષ્યમાણ		
(૧૦) કમંશિ	સ્યમાન	અસ્યમાન	અર્ચિષ્યમાણ	.. / ..	અશિષ્યમાણ	
(૧૧) વિઘથં કૃ.	તવ્ય	અત્તવ્ય	અર્ચિતવ્ય	અશ્વ/ અશિતવ્ય	અશિતવ્ય	
(૧૨) ..	અનીય	અરનીય	અર્ચનીય	અશનીય	અશનીય	
(૧૩) ..	શ્યણ્-ય-ક-પ	આય	અર્ચ	આશય	આશય	
(૧૪) કતંસ્યક	ણક	આદક	અર્ચક	અશક	આશક	
(૧૫) ..	તૃચ્	અત્તા	અર્ચિતા	અષ્ટા / અશિતા	અશિતા	
(૧૬) ..	અચૂ-ડ-ક	અદ	અર્ચ	અશ	અશ	
(૧૭) કતંશિ વ કૃ.	શતૃ	અદન્	અર્ચન્	—	અશન્	
(૧૮) ..	આનશ	—	—	અશ્નુવાન	—	
(૧૯) કમંશિ	..	અશ્યમાનમ્	અર્ચ્યમાનમ્	અશ્યમાન:	અશ્યમાન:	
(૨૦) આનથક	ઘજ-મદ્	ઘાસ:	અર્ચ:	આશ:	આશ:	
(૨૧) ..	ક્તિ	જરિઘ:	અર્ચિતિ:	અષ્ટિ: / અશિતિ:	અશિતિ:	
(૨૨) ..	અનદ	અદનમ્	અર્ચનમ્	અશનમ્	અશનમ્	
(૨૩) શિતાઘથક	તૃત્	અત્તા	અર્ચિતા	અષ્ટા	અશિતા	
		અદ્મા:		અશિતા		

* કૃ - કૃદન્ત ભૂ - ભૂત સંખં - સંખંધક પ - પરોક્ષા વ - વર્તમાના અ - અવિષ્ય.

નોંધ :- આજ ૨૩ ક્રમાંક સુબળ કૃદન્તો નોંધેલ છે તેથી પ્રત્યયોની નોંધ હવે પછીના પૃષ્ઠોમાં કરેલ નથી.

ફક્ત પ્રકાર	(૫) અસ્	(૬) ઉદ્+ઈ	(૭) અધિ+ઈંક	(૮) અધિ+ઈંક	(૯) ઇષ્ક
[૧] ઠમંભિ ભૂં કૃ.	ભૂત:	ઉદિત:	અધીત:	અધીત:	હત:
[૨] ઠતંરિ	ભૂતવાન્	ઉદિતવાન્	અધીતવાન્	અધીતવાન્	હતવાન્
[૩] સંખંધક	ભૂત્વા	ઉદિત્ય	અધીત્ય	અધીત્ય	હત્વા
[૪] હેત્વથં કૃ.	ભવિતુમ્	ઉદેતુમ્	અધ્યેતુમ્	અધ્યેતુમ્	એતુમ્
[૫] પ. ઠતંરિ ભૂં કૃ	વભૂવાન્	ઉદીયિવાન્	અધીયિવાન્	—	ઈયિવાન્
[૬] . . .	—	—	—	અધીયાન:	—
[૭] પ ઠમંભિ	વભૂવાનમ્	ઉદીયાનમ્	અધીયાનમ્	અધીયાન:	ઈયાનમ્
[૮] ભવિષ્ય ઠતંરિ	ભવિષ્યન્	ઉદેષ્યન્	અધ્યેષ્યન્	—	એષ્યન્
[૯] . . .	—	—	—	અધ્યેષ્યમાન:	—
[૧૦] . ઠમંભિ	ભવિષ્યમાણન્	ઉદેષ્યમાણમ્	અધ્યેષ્યમાણમ્	અધ્યેષ્યમાણ:	એષ્યમાણ:
—	ભાવિષ્યમાણમ્	ઉદાવિષ્યમાણમ્	—	—	—
[૧૧] વિદ્યથં કૃ.	ભવિત્વ્યમ્	ઉદેત્વ્યમ્	અધ્યેત્વ્યમ્	અધ્યેત્વ્યમ્	એત્વ્યમ્
[૧૨] . . .	ભવનીયમ્	ઉદયનીયમ્	અધ્યયનીયમ્	અધ્યયનીયમ્	અયનીયમ્
[૧૩] . . .	માવ્યમ્ / મય્યમ્	ઉદેયમ્	અધ્યેયમ્	અધ્યેયમ્	હત્યમ્-એયમ્
[૧૪] ઠતંસુચક	માવક:	ઉદાયક:	અધ્યાયક:	અધ્યાયક:	આયક:
[૧૫] . . .	મવિતા	ઉદેતા	અધ્યેતા	અધ્યેતા	એતા
[૧૬] . . .	મવ:	ઉદય:	અધ્યય:	અધ્યય:	અય:
[૧૭] ઠતંરિ વતં.કૃ.	સન્	ઉદયન્	અધિયન્ / અધીયન્	—	યન્
[૧૮] . . .	—	—	—	અધીયાન:	—
[૧૯] ઠમંભિ	મૂયમાનમ્	ઉદીયમાનમ્	અધીયમાનમ્	અધીયમાન:	ઈયમાનમ્
[૨૦] આવથંક	મવ/માવ:	ઉદય:	અધ્યાય:	અધીત્	અથ:/ઈત્યા
[૨૧] . . .	મૂતિ:	ઉદિતિ:	અધીતિ:	અધીતિ:	હિતિ:
[૨૨] . . .	મવનમ્	ઉદયનમ્	અધ્યયનમ્	અધ્યયનમ્	અયનમ્
[૨૩] શીલાધથંક	મવિણુ:	ઉદેતા	અધ્યેતા	અધ્યેતા	એતા
..	મૂણુ /માવુક:	—	—	—	અયી/ઈત્વરઃ

॥ અર્હમ્ ॥

પરિશિષ્ટ : ધાતુ અને પ્રત્યયના અનુબંધનું ફળ - વિવેચન સહિત

અનુબંધની વ્યાખ્યા - ‘અનુબંધ્યંતે કાર્યાર્થે સંવચ્યંતે इत्यनुबन्धः’ એ વ્યુત્પત્ત્યને અનુસારે અમુક કાર્ય માટે જે યોગ્ય - જોડાય તે અનુબંધ અર્થાત્ ઉપદેશ અવસ્થામાં જે આપેલ હોય છતાં પ્રયોગ અવસ્થામાં જે ન દેખાતો હોય તે અનુબંધ કહેવાય છે.

અકાર કે અકારરૂપ અવર્ણ સંખ્યાની જે પ્રથમ અક્ષર તે ઉચ્ચારણમાં આવે છે અર્થાત્ અકાર અનુબંધ મુખાકારી ઉચ્ચારણ માટે જાણીવો. જેમકે તક (તક્) હસને ॥

આકાર છે તે ક્ત ને ક્તવતુ પ્રત્યયની આદિમાં હ્રદ્ પ્રત્યયના નિષેધમાં આવે છે. અર્થાત્ આકાર ક્ત-ક્તવતુ ની આદિમાં થતા હ્રદ્ ના ધકારનો નિષેધ છે. જેમકે-‘હુછા (હૂછ) કૌટિલ્ય’ એ ધાતુથી ક્ત-ક્તવતુ પ્રત્યય પર છતાં હ્રદ્ નો નિષેધ થવાથી હૂર્ણ: બેમજ હૂર્ણવાન્ પ્રયોગ શિદ્ધ થાય છે.

કૃત પ્રકાર	(૧૦) ઈક્ષ્	(૧૧) ઇષ્	(૧૨) કથ્	(૧૩) કૃ	(૧૪) કૃત્
(૧) ક્રમંણિ ભૂ કૃ.	ઈક્ષિત:	ઈષ્ટ:	કથિત:	કૃત:	કૃત્ત:
(૨) ક્રતંરિ ભૂ કૃ.	ઈક્ષિતવાન્	ઈષ્ટવાન્	કથિતવાન્	કૃતવાન્	કૃત્તવાન્
(૩) સંખંધક ભૂ કૃ	ઈક્ષિત્વા	ઈષ્ટ્વા	કથયિત્વા	કૃત્વા	કર્તિત્વા
—	—	ઈષિત્વા	—	—	—
(૪) હેત્વથં કૃ.	ઈક્ષિતુમ્	ઈષ્ટુમ્	કથયિતુમ્	કર્તુમ્	કર્તિતુમ્
(૫) પ. ક્રતંરિ ભૂ કૃ.	—	ઈષિવાન્	કથયાચ્ચક્રવાન્ /	ચક્રવાન્	ચકૃતવાન્
(૬) પ.	ઈક્ષાચ્ચક્રાણ:	—	કથયામ્બ્રમૂવાન્	ચક્રાણ:	ચકૃતાન:
—	ઈક્ષામ્બ્રમૂવાન્	—	—	—	—
—	ઈક્ષામાસિવાન્	—	—	—	—
(૭) પ. ક્રમંણિ ..	ઈક્ષાચ્ચક્રાણમ્	ઈષાણ:	કથયાચ્ચક્રાણ:	ચક્રાણ:	ચકૃતાન:
(૮) ભવિષ્ય ક્રતંરિ	—	ઈષિષ્યન્	કથયિષ્યન્	કરિષ્યન્	કર્ત્સ્યન્
—	—	—	—	—	કર્તિષ્યન્
(૯)	ઈક્ષિષ્યમાણ:	—	—	કરિષ્યમાણમ્	કર્ત્સ્યમાન:
—	—	—	—	—	/કર્તિષ્યમાણ:
(૧૦) .. ક્રમંણિ	ઈક્ષિષ્યમાણમ્	ઈવિષ્યમાણ:	કથયિષ્યમાણ:	કરિષ્યમાણમ્ /	કર્ત્સ્યમાન:
—	—	—	—	/કરિષ્યમાણમ્	/કર્તિષ્યમાણ:
(૧૧) વિઘથં કૃ	ઈક્ષિતવ્યમ્	ઈષિતવ્ય:	કથયિતવ્ય:	કર્ત્સ્યમ્	કર્તિતવ્ય:
(૧૨)	ઈક્ષણિયમ્	ઈષણીય:	કથનીય:	કરણીયમ્	કર્તનીય:
(૧૩)	ઈક્ષ્ય:	ઈષ્ય:	કથ્ય:	કૃત્યમ્ / કાર્યમ્	કૃત્ય:
(૧૪) કૃત્સ્યક	ઈક્ષક:	ઈષક:	કથક:	કારક:	કર્તક:
(૧૫) ..	ઈક્ષિતા	ઈષિતા	કથયિતા	કર્તા	કર્તિતા
(૧૬) ..	ઈક્ષ:	ઈષ:	કથ:	કર:	કૃત:/કર્તન:
(૧૭) ક્રતંરિ વતં કૃ.	—	ઈચ્છન્	કથચન્	કુર્વન્	કૃતન્
(૧૮)	ઈક્ષમાણ:	—	—	કુર્વાણ:	કૃન્તમાન:
(૧૯) ક્રમંણિ ..	ઈક્ષ્યમાણમ્	ઈષ્યમાણ:	કથ્યમાન	ક્રિયમાણમ્	કૃત્યમાન
(૨૦) ભાવાથંક	ઈક્ષા	ઈષા/ઈચ્છા	કથા	કાર:/કૃત્રિમમ્	કૃત્
—	—	—	—	ક્રિયા / કૃત્યા	—
(૨૧) ..	(?)	ઈષ્ટિ:	કથના	કૃત્તિ:	કૃતિ:
(૨૨) ..	ઈક્ષણમ્	ઈષણમ્	કથનમ્	કરણમ્	કર્તનમ્
(૨૩) શિક્ષાઘથંક	ઈક્ષિતા	ઈષિતા/ઈચ્છુ:	કથયિતા/કથક:	કર્તા/ચક્રિ:	કર્તિતા

ઈકાર થી આત્મનેપદ થાય છે. નેમકે - 'કકિ (કક) લૌલ્યે' અહિં ઈકાર ના પ્રતાપે આ પાતુ આત્મનેપદના પ્રત્યયો લે છે કકતે ધત્યાદિ.

ઈકાર થી ઉભય (પડી પ્રત્યયો) થાય છે. અર્થાત્ ઈકાર અનુમંધરાણો પાતુ ઉભયપદી ઠહેરાય છે. નેમકે - 'મજી (મજ) સેવાયામ્' અહિં ઈકાર હોવાથી પરમૈપડી તેમજ આત્મનેપદી (એમ ઉભયપદી) પ્રત્યયો થાય છે. મજતિ, મજતે ધત્યાદિ

ક્રિન્ત પ્રકાર	(૧૫) ક્રુ	(૧૬) કૃ	(૧૭) કૃ	(૧૮) કૃ	(૧૯) કલ્પ
[૧] ક્રમંચિ ભૂંડ	ક્રમ્:	કૃમ્:	કીર્ણ:	કીર્તિત:	કલ્પત:
[૨] ક્રમંચિ ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પતવાન
[૩] ક્રમંચિ ..	ક્રમ્વા	કૃમ્વા	કીર્ણવા	કીર્તિતવા	કલ્પતવા /
—	—	—	—	—	કલ્પિતવા
[૪] ક્રમંચિ કૃ	ક્રમ્ધુમ્	કૃમ્ધુમ્ /	કીર્ણધુમ્ /	કીર્તિતધુમ્	કલ્પધુમ્ /
—	—	કૃમ્ધુમ્	કીર્ણધુમ્	—	કલ્પિતધુમ્
[૫] પ. ક્રમંચિ ભૂંડ	ક્રુમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	—
[૬] ..	—	—	—	—	કલ્પવાન:
[૭] પ. ક્રમંચિ ..	ક્રુમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૮] ક્રમંચિ ક્રમંચિ	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
—	—	—	—	—	—
[૯] ..	ક્રુમ્વાન	—	—	—	કલ્પવાન:
—	—	—	—	—	કલ્પિતવાન
[૧૦] .. ક્રમંચિ	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
[૧૧] વિષય કૃ.	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
—	—	—	—	—	—
[૧૨] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૩] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૪] ક્રમંચિ	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૫] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૬] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૭] ક્રમંચિ વર્ત.કૃ.	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૮] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૧૯] ક્રમંચિ ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૨૦] ક્રમંચિ	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૨૧] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૨૨] ..	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
[૨૩] શીલાકથા	ક્રમ્વાન	કૃમ્વાન	કીર્ણવાન	કીર્તિતવાન	કલ્પવાન
—	—	—	—	—	—

અક્ષર કે તે. “અદિતાઃ સ્વરજ્ઞોતઃ” એ સ્વરથી અદિત્ થાને અક્ષર અનુપ્રધવાળા ધાતુના સ્વરથી પર ન આગમ કરવા માટે છે. અર્થાત્ અક્ષર ઉકાત સ્વરથી નક્ષર આગમ કરે છે એમકે - “તક્ષુ (તક્ષ) કૃષ્ણજીવને” આ અદિત્ હોવાથી ન આગમ થયે ‘તક્ષ-તક્ષ-તક્ષ’ અને છે. તક્ષતિ ઇત્યાદિ રૂપોની સિદ્ધિ થાય છે.

ક્રંત પ્રકાર	(૨૦) ક્રમ્	(૨૧) ક્રી	(૨૨) ક્રીડ્	(૨૩) વિલ્દ	(૨૪) ક્રુષ્
(૧) ક્રમ્ણિ ભૂ ક્ર.	ક્રાન્ત:	ક્રીત:	ક્રીહિત:	વિલ્દ:	ક્રુષિત:
(૨) ક્રત્તરિ ભૂ ક્ર.	ક્રાન્તવાન્	ક્રીતવાન્	ક્રીહિતવાન્	વિલ્દવાન્	ક્રુષિતવાન્
(૩) સંખ્યક ભૂ ક્ર.	ક્રાન્ત્વા	ક્રીત્વા	ક્રીહિત્વા	વિલ્દ્વા	ક્રુષિત્વા
—	— ક્રન્તવા	—	—	— વિલ્દિત્વા	—
—	— ક્રમિત્વા	—	—	— ક્રેલ્દિત્વા	—
(૪) હેત્વક ક્ર.	ક્રમિતુમ્	ક્રેતુમ્	ક્રીહિતુમ્	વલેદિતુમ્/વલેતુમ્	ક્રોદધુમ્
(૫) પ. ક્રત્તરિ ભૂ ક્ર.	ચક્રવાન્	ચિક્રીવાન્	ચિક્રીહાન:	ચિવિલ્દવાન્	ચુક્રુવાન્
(૬) પ. ..	—	ચિક્રિયાન:	—	ચિવિલ્દાન:	ચુક્રુવાન
(૭) પ. ક્રમ્ણિ ..	ચક્રમાણ:	ચિક્રિયાણ:	ચિક્રીહાન:	ચિવિલ્દાન:	ચુક્રુવાન
(૮) અભિય ક્રત્તરિ	ક્રમિષ્યન્	ક્રેષ્યન્	ક્રીહિષ્યન્	વલેદિષ્યન્	ક્રોત્સ્યન્
—	—	—	—	વલેત્સ્યન્	—
(૯)	કંત્યમાન:	ક્રેષ્યમાણ:	—	વલેદિષ્યમાણ:	ક્રોત્સ્યમાન
—	—	—	—	— વલેત્સ્યમાણ:	—
(૧૦) .. ક્રમ્ણિ	કંત્યમાનમ્	ક્રેષ્યમાણ:	ક્રીહિષ્યમાણમ્	વલેદિષ્યમાણ:	ક્રોત્સ્યમાન
—	—	— ક્રાયિષ્યમાણ:	—	— વલેત્સ્યમાણ:	—
(૧૧) વિષયક ક્ર.	ક્રમિયતવ્યમ્	ક્રેતવ્ય:	ક્રીહિતવ્યમ્	વલેદિતવ્યમ્	ક્રોદધવ્યમ્
—	—	—	—	— વલેત્તવ્યમ્	—
(૧૨)	ક્રમણીયમ્	ક્રયણીય:	ક્રીહનીયમ્	વલેદનીયમ્	ક્રોધનીયમ્
(૧૩)	ક્રામ્પા	ક્રેય:/ક્રમ્પા:	ક્રીહ્યમ્	વલેયમ્	ક્રોધ્યમ્
(૧૪) ક્રત્તરિ સ્વક	ક્રમક:	ક્રાયક:	ક્રીહક:	વલેદક:	ક્રોધક:
(૧૫) ..	ક્રમિતા	ક્રેતા	ક્રીહીતા	વલેદિતા/વલેતા	ક્રોદધા
(૧૬) ..	ક્રમ:	ક્રય:	ક્રીહ:	ચિવિલ્દ:	ક્રુષ:
(૧૭) ક્રત્તરિ વત્. ક્ર.	ક્રામન્	ક્રીણન્	ક્રીહન્	વિલ્દન્	ક્રુષન્
(૧૮)	ક્રમમાણ:	ક્રીણાન:	—	વિલ્દમાન:	ક્રુષમાન
(૧૯) ક્રમ્ણિ ..	ક્રમ્યમાણમ્	ક્રીયમાણ:	ક્રીહ્યમાણમ્	વિલ્દ્યમાણમ્	ક્રુષ્યમાન
(૨૦) આવાયક	ક્રમ:	ક્રય:/ક્રીત્રિમમ્	ક્રીહ:	વલેદ:	ક્રુષ
(૨૧) ..	ક્રાન્તિ:	ક્રીતિ:	ક્રીહિતિ:	વિલ્દિતિ:	ક્રુદિધ:
(૨૨) ..	ક્રમણમ્	ક્રયણમ્	ક્રીહનમ્	વલેદનમ્	ક્રોધનમ્
(૨૩) ક્રિયાવ્યક	ક્રમિતા	ક્રેતા	ક્રીહિતા	વલેદિતા	ક્રોદધા
—	—	—	આક્રીડી	— વલેતા	ક્રોધુક:

જકાર છે તે. વત્વા પ્રત્યયની આદિમાં ઇટ્ (નો ધકાર) વિષયે કરે છે. જેમકે-‘વજ્જૂ (વજ્જ) ગતૌ,’ આ ધાતુ ઝડિત્ હોવાથી “ઝડિતો વા” એ સૂત્રથી ઇટ્ વિષયે થાય છે ‘વજ્જૂ+વત્વા’ અર્થે ઇટ્ ન કરીએ ત્યારે વત્વા એવું રૂપ થાય અને ઇટ્ કરીએ ત્યારે (વત્વા વિષયે કિન્તુ થતો હોવાથી) ચચિત્વા અને વજ્જિત્વા એવા બે રૂપો થાય છે.

ઋકારથી ક પ્રત્યય (=ક પર ણિ પ્રત્યય) પર જતાં ઋદિત્ (=ઋ અનુષ્ઠવાણા) ધાતુઓના ઉપાન્ત્ય (સ્વર)નો હ્રસ્વ આદેશ થતો નથી જેમકે-‘ઓસ્ (ઓસ્) શેષણાલ્મર્થયો:’ આ ધાતુ ઋદિત્ હોવાથી, મા ભવાન્ ઓચિત્વન્. એ કેટલાંકે ક્ (પર ણિ) પર જતાં ઉપાન્ત્યનો હ્રસ્વ થયો નહિ; વળી તેથી ~ રીતે ‘રાસ્’ ધાતુના અસ્રાસ્ત્વ પ્રયોગમાં પણ થયેલ છે.

ક્રુત પ્રકાર	(૨૫) સ્થા	(૨૬) ગણ	(૨૭) ગમ્	(૨૮) ગૃ (ર)	(૨૯) ગૃ (લ)
[૧] કમંશ્ચિ ભૂ કૃ.	સ્થાતઃ	ગણિતઃ	ગતઃ	ગીર્ણઃ	—
[૨] કતંરિ ..	સ્થાતવાન્	ગણિતવાન્	ગતવાન્	ગીર્ણં ગાન્	—
[૩] સંયંધક ..	સ્થાત્વા	ગણયિત્વા	ગત્વા	ગીર્ત્વા	—
[૪] હેત્વથં કૃ	સ્થાતુષ્	ગણયિતુમ્	ગન્તુમ્	ગરીતુમ્ / ગરિતુમ્	ગલીતુમ્ / ગલિતુમ્
[૫] પ. કતંરિ ભૂ કૃ	ચલ્ચિવાન્	ગણયાચ્ચક્રવાન્	જગ્મિવાન્	જિગ્મીવાન્	—
—	—	ગણયામ્બભૂવાન્	જગન્વાન્	—	—
[૬]	—	ગણયામાસિવાન્	—	—	—
[૭] પ કમંશ્ચિ ..	ચલ્ચાનમ્	ગણયાચ્ચક્રાણઃ	જગ્માનમ્	જગિરાણઃ	જગિલાણઃ
[૮] અલિષ્ઠ કતંરિ	સ્થાત્થ્યન્	ગણયિષ્થન્	ગમિષ્થન્	ગરીષ્થન્	ગલીષ્થન્
—	—	—	—	ગરિષ્થન્	ગલિષ્થન્
[૯]	—	—	—	—	—
[૧૦] .. કમંશ્ચિ	સ્થાસ્યમાનઃ	ગણયિષ્યમાણઃ	ગંસ્યમાનમ્	ગરીષ્યમાણઃ	ગલીષ્યમાણઃ
—	સ્થાયિષ્યમાણમ્	—	—	ગરિષ્યમાણઃ	ગલિષ્યમાણઃ
—	—	—	—	ગારિષ્યમાણઃ	ગાલિષ્યમાણઃ
[૧૧] વિદ્યથં કૃ.	સ્થાતંથ્યમ્	ગણયિતંથ્યઃ	ગન્તંથ્યમ્	ગરિતંથ્યઃ	ગલિતંથ્યઃ
—	—	—	—	ગરીતંથ્યઃ	ગલીતંથ્યઃ
[૧૨]	સ્થાનીયમ્	ગણનીયઃ	ગમનીયમ્	ગરણીયઃ	ગલનીયઃ
[૧૩]	સ્થાયમ્	ગમ્યઃ	ગમ્યઃ	ગાર્યમ્	—
[૧૪] કતંમુયક	સ્થાયકઃ	ગણકઃ	ગમકઃ	ગારકઃ	ગાલકઃ
[૧૫] ..	સ્થાતા	ગણયિતા	ગન્તા	ગરિતા/ગરીતા	ગલિતા/ગલીતા
[૧૬] ..	સ્થાયઃ	ગણઃ	ગમઃ	ગીઃ/ગરઃ/ગિરઃ	ગલઃ / ગિલઃ
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	સ્થાન્	ગણયન્	ગચ્છન્	ગિરન્	ગિલન્
[૧૮]	—	—	—	ગિરમાણઃ	ગિલમાણઃ
[૧૯] કમંશ્ચિ ..	સ્થાયમાનમ્	ગમ્યમાનઃ	ગમ્યમાનમ્	ગીર્ચમાણઃ	—
[૨૦] આવાથંક	સ્થાયઃ	ગણા	ગમઃ	ગીરઃ/ગરઃ/નિગારઃ	ગલઃ/નિગાલઃ
[૨૧] ..	સ્થાતિઃ	ગણના	ગતિઃ	ગીર્ણિઃ	—
[૨૨] ..	સ્થાનમ્	ગણનમ્	ગમનમ્	ગરણમ્	ગલણમ્
[૨૩] શીલાદ્યથંક	સ્થાતા	ગણયિતા	ગન્તા	ગરીતા/ગલીતા	ગરિતા/ગલિતા
..	—	ગણકઃ	ગત્વરઃ/ગામુકઃ	—	—

ઋકારથી અહ્. નિષ્કલ્પે થાય છે, અર્થાત્ ઋ અનુસંધવાળા ધાતુઓથી અહ્- પ્રત્યય નિષ્કલ્પે થાય છે જેમકે—‘ચ્યુત્ (ચ્યુત્) આસેચને’ આ ધાતુ ઋદિત્ હોવાથી અચ્યુતત્ ને અચ્યોતીત્ એ અઘતાતીના બંને પ્રયોગમાં, પહેલામાં અહ્- થયેલ છે અને બીજામાં અહ્- થયેલ નથી તેથી એ રૂપો થયો છે.

લઠકારથી અહ્ પ્રત્યય આવે છે જેમકે—‘ગમ્લ’ (ગમ્) ગતૌ’ એ ધાતુ લઠિત્ હોવાથી “લઠિદ્-શુતાદિભ્યઃ” એ સૂત્રથી અહ્ પ્રત્યય આવી અગમત્ એવું રૂપ થાય છે.

ૃકાર છે તે, સિચ્ પ્રત્યય પર છતાં વૃદ્ધિનો નિષેધ કરે છે જેમકે—‘કટે (કટ્) વર્ષાવરણયોઃ’ અહિં ૫દિત્ ૫છું હોવાથી “વ્યજ્ઞનાદેર્વોપાન્ત્યસ્ય” એ સૂત્રથી પ્રાપ્ત વૃદ્ધિનો “ન-શ્ચિ-જાગૃ” એ સૂત્રથી નિષેધ થઈ અકટીત્ એવું રૂપ બનેલ છે.

ક્રમાંક પ્રકાર	(૨૬) ક્રદ	(૩૦) પ્રા	(૩૧) *ચક્ષુ	પદ્યે *કથા	પદ્યે રુચા
(૧) કમંચિ ભૂ કૃ.	ગૃહીતઃ	પ્રાતઃ/પ્રાણઃ	ચક્ષિતઃ	વચાતઃ	સ્વાતઃ
(૨) કતારિ ભૂ કૃ.	ગૃહીતવાન્	પ્રાતવાન્	ચક્ષિતવાન્	વચાતવાન્	સ્વાતવાન્
—	—	— પ્રાણવાન્	—	—	—
(૩) સંખંધક ભૂ કૃ	ગૃહિત્વા	પ્રાત્વા	ચક્ષિત્વા	વચાત્વા	સ્વાત્વા
(૪) હેતુચં કૃ	ગૃહિતુમ્	પ્રાતુમ્	ચક્ષિતુમ્	વચાતુમ્	સ્વાતુમ્
(૫) પ. કારિ ભૂ કૃ.	અગૃહવાન્	અગ્રિવાન્	—	અગ્રિવાન્	અગ્રિવાન્
(૬) પ. . . .	અગૃહાણઃ	—	અગ્રચાણઃ	અગ્રચાણઃ	અગ્રચાણઃ
(૭) પ. કમંચિ ..	અગૃહાણઃ	અગ્રાણમ્	અગ્રચાણમ્	અગ્રચાણમ્	અગ્રચાણમ્
(૮) ભાવિય કતારિ	અગ્રીણ્યન્	પ્રાણ્યન્	—	વચાણ્યન્	સ્વાણ્યન્
(૯)	અગ્રીણ્યમાણઃ	—	અગ્રીણ્યમાણઃ	વચાણ્યમાણઃ	સ્વાણ્યમાણઃ
(૧૦) .. કમંચિ	અગ્રીણ્યમાણઃ	પ્રાણ્યમાણમ્	અગ્રીણ્યમાણમ્	વચાણ્યમાણમ્	સ્વાણ્યમાણમ્
—	—અગ્રીણ્યમાણઃ	—પ્રાણ્યમાણમ્	—	—	—
(૧૧) વિચ્છં કૃ	અગ્રીતચ્ચઃ	પ્રાતચ્ચમ્	અગ્રીતચ્ચઃ	વચાતચ્ચઃ	સ્વાતચ્ચઃ
(૧૨)	અગ્રીણીયઃ	પ્રાણીયમ્	અગ્રીણીયઃ	વચાણીયઃ	સ્વાણીયઃ
(૧૩)	પ્રાણઃ / ગૃહાઃ	પ્રેયમ્	અગ્રચ્ચઃ	વચ્ચેયઃ	સ્વાચ્ચેયઃ
(૧૪) કૃત્પ્રચ્ચ	પ્રાણકઃ	પ્રાયકઃ	અગ્રચ્ચકઃ	વચાચ્ચકઃ	સ્વાચ્ચકઃ
(૧૫) ..	અગ્રીતા	પ્રાતા	અગ્રીતા	વચાતા	સ્વાતા
(૧૬) ..	પ્રહઃ / પ્રાહઃ	જિગ્રઃ	અગ્રચ્ચઃ	વચાચ્ચઃ	સ્વાચ્ચા
(૧૭) કતારિ વતં. કૃ.	ગૃહાન્	જિગ્રન્	અગ્રચાણઃ	—	—
(૧૮)	ગૃહાનઃ	—	—	—	—
(૧૯) કમંચિ ..	ગૃહ્યમાણઃ	પ્રાયમાણમ્	અગ્રચ્ચમાણઃ	વચાચ્ચમાણઃ	સ્વાચ્ચમાણઃ
(૨૦) ભાવાચ્ચ	પ્રહઃ	પ્રાયઃ	અગ્રચ્ચઃ	વચાચ્ચઃ	સ્વાચ્ચઃ
(૨૧) ..	ગૃહીતિઃ	પ્રાતિઃ	અગ્રીતિઃ	વચાતિઃ	સ્વાતિઃ
(૨૨) ..	પ્રાણમ્	પ્રાણમ્	અગ્રચાણમ્	વચાણમ્	સ્વાણમ્
(૨૩) ક્રિયાચ્ચક	અગ્રીતા	પ્રાતા	અગ્રીતા	વચાતા	સ્વાતા
—	—	—	અગ્રચાણઃ	—	—

* નોંધ :- ૫૭ : ૩૧ માં ઉપર ત્રણ વિકલ્પો આવેલા છે તે ઉપરાંત વિકલ્પ : ૪ ચલ્ના ૩૫૦ ચક્ષુ જેવા અને વિકલ્પ : ૫ રુચા ના ૩૫૦ કથા જેવા થશે

એકાર કને કવતુ પ્રત્યયની આદિમાં હ્રદ પ્રત્યયનો નિષેધ છે જેમકે - ‘કટૈ (કટ) ગતૌ’ અર્થે એદિન્ પદ્યું હોવાથી. “હીયસ્વૈદિતઃ કથોઃ” એ સૂત્રથી ક - કવતુ ની આદિમાં હ્રદ નો નિષેધ થવાથી કટઃ, કટવાન્ પ્રયોગ શિદ્ધ થાય છે.

ઓકાર નો અનુપંધમાં હોવા વે, ક - કવતુ ના તકારનો નકાર થાય છે. જેમકે - ‘ઓવૈ (વૈ) જોષણે’ અર્થે એદિન્ પદ્યું હોવાથી “સૂચ્યાદિ૦” એ સૂત્રથી ક - કવતુ ના તકારનો નકાર આવેલ થવાથી વાનઃ, વાનવાન્ પ્રયોગ બનેલ છે.

ક્રાન્ત પ્રકાર	(૩૨) ચર	(૩૩) ચુર	(૩૪) ચિ	(૩૫) જન	(૩૬) જાગ
[૧] કમંચિ ભૂ કૃ.	ચરિત:	ચોરિત:	ચિત:	જાત:	જાગરિત:
[૨] કતંરિ ..	ચરિતવાન્	ચોરિતવાન્	ચિતવાન્	જાતવાન્	જાગરિતવાન્
[૩] સંખધક ..	ચરિત્વા	ચોરયિત્વા	ચિત્વા	જનિત્વા	જાગરિત્વા
[૪] હેતવ્યં કૃ	ચરિતુમ્	ચોરયિતુમ્	ચેતુમ્	જનિતુમ્	જાગરિતુમ્
[૫] પ. કતંરિ ભૂ કૃ	ચેરિવાન્	ચોરયાચ્છકવાન્	ચિચિવાન્	—	—
—	—	—	— ચિકિવાન્	—	—
[૬]	—	—	ચિન્યાન:	અજ્ઞાન:	—
—	—	—	— ચિકિવાન:	—	—
[૭] પ કમંચિ ..	ચેરાણમ્	ચોરયાચ્છકાણ:	ચિન્યાન:/	અજ્ઞાનમ્	અજાગ્રાણ:
[૮] અવિષ્ય કતંરિ	ચરિષ્યન્	ચોરયિષ્યન્	ચેષ્યત્	—	જાગરિષ્યન્
[૯]	—	—	ચેષ્યમાણ:	અનિષ્યમાણ:	—
[૧૦] .. કમંચિ	ચરિષ્યમાણમ્	ચોરયિષ્યમાણ:	ચેષ્યમાણ:	અનિષ્યમાણમ્	—
—	—	—	— ચાચિષ્યમાણ:	—	—
[૧૧] વિધયં કૃ.	ચરિતવ્યમ્	ચોરયિતવ્ય:	ચેતવ્ય:	અનિતવ્ય:	જાગરિતવ્યમ્
[૧૨]	ચરણીયમ્	ચોરણીય:	ચયનીયા	અનનીય:	જાગરણીયમ્
[૧૩]	ચર્યન્	ચોર્ય:	ચેય:	અન્ય:	જાગર્યમ્
[૧૪] કતંચુચક	ચારક:	ચોરક:	ચાયક:	અનક:	જાગરક:
[૧૫] ..	ચરિતા	ચોરયિતા	ચેતા	અનિતા	જાગરિતા
[૧૬] ..	ચર:	ચોર:	ચય:	અન:	જાગર:
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	ચરન્	ચોરચન્	ચિન્વન્	—	જાગ્રન્
[૧૮]	—	—	ચિન્વાન:	અન્યમાન:	—
—	—	—	—	— જાચમાન:	—
[૧૯] કમંચિ ..	ચર્યમાણમ્	ચોર્યમાણ:	ચીચમાન:	જાચમાનમ્	જાગર્યમાણમ્
—	—	—	—	— અન્યમાનમ્	—
[૨૦] આવાથંક	ચાર:/ચર્યા	ચોર:/ચુરા	ચય:/કાય:	અન:	જાગરા
—	—	— ચોરણા	—	—	જાગર્યા
[૨૧] ..	ચુતિ:	—	ચિતિ:	જાતિ:	જાગરિતિ:
[૨૨] ..	ચરણમ્	ચોરણમ્	ચયનમ્	અનનમ્	જાગરણમ્
[૨૩] શીલાઘથંક	ચરિતા	ચોરયિતા	ચેતા	અનિતા/અનન:	જાગરિતા
—	ચરિણુ:	ચોરક:	—	પ્રજનિણુ:	જાગરૂક:

ઔકાર છે તે હ્રદ પ્રત્યયને વિશ્લેષ કરે છે. અર્થાત્ ઔ અનુષ્ઠાવાળા ધાતુ વેદ કહેવાય છે. જેમકે-
‘ઔસ્વૃ (સ્વૃ) શબ્દોપતાપયો:’ અહિં ઔદિત્ પશ્યું હોવાથી “ધૂગૌદિત:” એ સૂત્રથી વિશ્લેષે હ્રદ થય
સ્વર્ત્તા, સ્વરિતા; સુસ્વૂર્ષતિ, સિસ્વરિષતિ ઇત્યાદિ પ્રયોગો અને છે.

— મિન્દુરૂપ અનુસ્વાર ધાતુના અનિદ પશ્યને જણાવે છે. અર્થાત્ અનુસ્વાર અનુષ્ઠાવાળો ધાતુ
અનિદ્ મનાય છે. એટલે કે અનુસ્વારેત્ ધાતુથી હ્રદ પ્રત્યય થતો નથી. જેમકે-‘પાં (પા) પાને’ અહિં અનુસ્વાર
અનુષ્ઠા (હોવાથી અને તે) હ્રન્ હોવાથી, “સ્તાચશિતો” એ સૂત્રથી પ્રાપ્ત હ્રદ પ્રત્યયનો “અકસ્વારદનુસ્વારેત:”
એ સૂત્રથી નિષેધ થાય છે, અને તેથી પાતા, પાસ્યતિ ઇત્યાદિ રૂપોની શિદ્ધિ થાય છે.

લઘુકાર અને વિસર્ગ આ બંને અનુષ્ઠા થતા નથી.

ક્રમ-પ્રકાર	(૩૭) જ્ઞા	(૩૮) તક્ષ	(૩૯) તન્	(૪૦) તુદ	(૪૧) તૃષ્
(૧) કમંજિ ભૂ કં.	જ્ઞાત:	તષ્ટ:	તત:	તુઘ:	તૃષિત:
(૨) કતંરિ ભૂ કં.	જ્ઞાતવાન્	તષ્ટવાન્	તતવાન્	તુઘવાન્	તૃષિતવાન્
(૩) સંખંધક ભૂ કં	જ્ઞાત્વા	તષ્ટ્વા	તત્વા	તુઘ્વા	તૃષિત્વા
—	—	— તક્ષિત્વા	— તનિત્વા	—	— તૃષિત્વા
(૪) હેત્વથં કં.	જ્ઞાતુમ્	તષ્ટુમ્	તનિતુમ્	તોષ્ટુમ્	તૃષિતુમ્
—	—	— તક્ષિતુમ્	—	—	—
(૫) પ. કતંરિ ભૂ કં.	જજ્ઞિવાન્	તતસ્વાન્	તેનિવાન્	તુતુદાન્	તતૃષ્વાન્
(૬) પ.	જજ્ઞાન:	—	તેનાન:	તુતુદાન:	—
(૭) પ. કમંજિ . .	જજ્ઞાન:	તતક્ષાણમ્	તેનાન:	તુતુદાન:	તતૃષાણ:
(૮) અભિવ્ય કતંરિ	જ્ઞાસ્યત્	તક્ષિષ્યન્	તનિષ્યન્	તોત્સ્યન્	તૃષિષ્યન્
(૯)	જ્ઞાસ્યમાન:	—	તનિષ્યમાણ:	તોત્સ્યમાન:	—
(૧૦) . . કમંજિ	..	તક્ષિષ્યમાણમ્	તનિષ્યમાણ:	તોત્સ્યમાન:	તૃષિષ્યમાણમ્
(૧૧) વિઘથં કં.	જ્ઞાત્વથ:	તક્ષિતવ્યમ્	તનિતવ્ય:	તોત્તવ્ય:	તૃષિતવ્યમ્
(૧૨)	જ્ઞાનીય:	તક્ષણીયમ્	તનનીય:	તોદનીય:	તૃષણીયમ્
(૧૩)	જ્ઞેય:	તક્ષ્ય:	તાન્ય:	તોદ્યમ્	તૃષ્યમ્
(૧૪) કતૃસ્યક	જ્ઞાયક:	તક્ષક:	તાનક:	તોદક:	તૃષક:
(૧૫)	જ્ઞાતા	તક્ષિતા	તનિતા	તોત્તા	તૃષિતા
(૧૬)	જ્ઞ:	તક્ષ:	તાન:	તુદ:	તૃષ:
(૧૭) કતંરિ વતં. કં.	જ્ઞાનન્	તક્ષન્	તન્નન્	તુદન્	તૃષ્યન્
—	—	— તક્ષણુવાન્	—	—	—
(૧૮)	જ્ઞાનાન:	—	તન્વાન:	તુદમાન:	—
(૧૯) કમંજિ . .	જ્ઞાયમાન:	તક્ષ્યમાણમ્	તન્યમાન:	તુદ્યમાન:	તૃષ્યમાણમ્
—	—	—	— તાયમાન:	—	—
(૨૦) જ્ઞાવાથંક	પ્રજ્ઞા	તક્ષ:	તાન:	તોદ:/તુદ	તૃષ:/તૃદ
(૨૧)	જ્ઞાતિ:	તષ્ટિ:/તક્ષિતિ:	તતિ:	તુત્તિ:	—
(૨૨)	જ્ઞાનમ્	તક્ષણમ્	તનનમ્	તોદનમ્	તૃષણમ્
(૨૩) જ્ઞિધાઘથંક	જ્ઞાતા	તક્ષિતા	તનિતા	તોત્તા	તૃષિતા
—	જજ્ઞિ:	— તષ્ટા	—	—	તૃષ્ણક

કકાર જો ધાતુમાં હોય તો તે ધાતુ અદાદિ થાય છે. (=અદાદિગણ નો અર્થાય છે.) એવી રીતે કકાર જો પ્રત્યયમાં હોય તો, તે પ્રત્યય પર છતાં ધાતુ ગુણી થતો નથી, બાને તે ધાતુના સ્વરનો ગુણ થતો નથી. જેમકે-‘હનંક (હન્) હિંસાગત્યો:’ આ ધાતુને કિત્ કરવાથી અદાદિ પછું આવ્યું. અને તેથી “કર્ત્તર્યનદ્ભ્યઃ શવ્” એ સ્ત્રમાં અદાદિનું વળન કરેલ હોવાથી શવ્ પ્રત્યય થતો નથી, અને તેથી હન્તિ ઇત્યાદિ રૂપો સિદ્ધ થાય છે. આ ધાતુ સંજલ કકારનું ફળ પતાવ્યું. હવે પ્રત્યય સંજલ કકારનું ફળ પતાવીએ છીએ. જેમકે- ‘મૂ સત્તાયામ્’ એ ધાતુથી કયાત્ પ્રત્યય લાગ્યા, તે કિત્ હોવાથી, અને “નામિનો ગુણોઽક્રિતિ” એ સ્ત્રમાં કિત્નું વળન હોવાથી ગુણ થતો નથી, અને તેથી મૂયાન્ રૂપ તૈયાર થાય છે.

ક્રુદન્ત પ્રકાર	(૪૨) ત્યજ્	(૪૩) તૃ	(૪૪) ત્રસ્	(૪૫) દા (૧)	(૪૬) દા (૩)
[૧] કમંચિ બુ કૃ.	ત્યક્તા	તીર્ણ:	ત્રસ્ત:	દત્ત:	દત્ત:
[૨] કતંરિ ..	ત્યક્તવાન્	તીર્ણવાન્	ત્રસ્તવાન્	દત્તવાન્	દત્તવાન્
[૩] સંખંધક ..	ત્યક્તવા	તીર્ણવા	ત્રસ્તિવા	દત્તવા	દત્તવા
[૪] હેત્વથં કૃ	ત્યક્તુમ્	તરિતુમ્	તસિતુમ્	દાતુમ્	દાતુમ્
—	—	— તરીતુમ્	—	—	—
[૫] પ. કતંરિ બુ કૃ.	તત્યજ્વાન્	તિતીર્ણવાન્	ત્રેસિવાન્	દદિવાન્	દદિવાન્
—	—	—	— તત્રસ્વાન્	—	—
[૬]	—	—	—	—	દદાન:
[૭] પ કમંચિ ..	તત્યજાનમ્	તતિરાણમ્	ત્રેસાન:	દદાન:	દદાનમ્
—	—	—	— તત્રસાન:	—	—
[૮] બવિષ્ય કતંરિ	ત્યક્ષ્યન્	તરિષ્યન્	ત્રસિષ્યન્	દાસ્યન્	દાસ્યન્
—	—	— તરીષ્યન્	—	—	—
[૯]	—	—	—	દાસ્યમાન	દાસ્યમાન:
[૧૦] .. કમંચિ	ત્યક્ષ્યમાણમ્	તરીષ્યમાણમ્	ત્રસિષ્યમાણમ્	દાસ્યમાન	દાસ્યમાણમ્
—	—	— તરીષ્યમાણમ્	—	— દાયિષ્યમાણ:	દાયિષ્યમાણમ્
—	—	— તારિષ્યમાણમ્	—	—	—
[૧૧] વિદ્યથં કૃ.	ત્યક્તવ્યમ્	તરિતવ્યમ્	ત્રસિતવ્યમ્	દાતવ્ય:	દાતવ્યમ્
—	—	— તરીતવ્યમ્	—	—	—
[૧૨]	ત્યજનીયમ્	તરણીયમ્	ત્રસનીયમ્	દાનીય:	દાનીયમ્
[૧૩]	ત્યાજ્યમ્	તાર્યમ્	ત્રાસ્યમ્	દેય:	દેયમ્
[૧૪] કતૃંસુચક	ત્યજક:	તારક:	ત્રાસક:	દાયક:	દાયક:
[૧૫] ..	ત્યક્તા	તરિતા/તરીતા	ત્રસિતા	દાતા	દાતૃ
[૧૬] ..	ત્યજ:	તર:	ત્રસ:	દ: / દાય:	દ: / દાયક
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	ત્યજન્	તરન્	ત્રસન્ / ત્રસ્યન્	યચ્છત્	દદત્
[૧૮]	—	—	—	—	દદાન:
[૧૯] કમંચિ ..	ત્યાજ્યમાનમ્	તીર્થમાણમ્	ત્રસ્યમાણમ્	દીયમાન:	દીયમાણમ્
[૨૦] આવાથંક	ત્યાગ:	તર: / તારા	ત્રાસ:	પ્રદા	દીત્રિમમ્
[૨૧] ..	ત્યક્તિ:	તીર્ણિ:	ત્રસ્તિ:	દત્તિ:	દત્તિ:
[૨૨] ..	ત્યજનમ્	તરણમ્	ત્રસનમ્	દાનમ્	દાનમ્
[૨૩] શીલાઘથંક	ત્યક્તા	તરીતા/તરિતા	ત્રસિતા/ત્રસ્તુ:	દાતા	દાતા
—	ત્યાગી	—	અપત્રિષ્ણુ:	દારુ:	દારુ:

સ્વકાર પૂર્વને સુમાગમ કરે છે. મુમ્ એ મૂની પ્રાચીન સંગ્રહ છે, તેથી સુમાગમ એટલે મ્ આગમ સમજવો. સાર એ કે સ્વિત્ પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વ વચ્ચેને મ્ આગમ થાય છે. જેમકે-‘મનિન્ (મન્) જ્ઞાને’ એ ધાતુથી “કર્તુ: સ્વશ્” એ સૂત્રથી સ્વશ્ પ્રત્યય થયે છતાં “સ્વિત્યનવ્યય” એ સૂત્રથી મ્ આગમ થવાથી પટુમાત્માને મન્યતે એ અર્થમાં પટુમન્ય: એ પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે.

ક્રિદન્ત પ્રકાર	(૪૭) દિવ્	(૪૮) દુહ	(૪૯) દૃષ્ટ	(૫૦) દા	(૫૧) યુત્
(૧) કમંષિ ભૂ કં.	ચૂતઃ	દુગ્ધઃ	દૃષ્ટઃ	દિતઃ	ચોતિતઃ
—	—	—	—	—	ચુતિતઃ
(૨) કતંરિ ભૂ કં.	ચૂતવાન્	દુગ્ધવાન્	દૃષ્ટવાન્	દિતવાન્	ચોતિતવાન્
—	—	—	—	—	—ચુતિતવાન્
(૩) સંખંધક ભૂ કં	ચૂત્વા	દુગ્ધા	દૃષ્ટ્વા	દિત્વા	ચોતિત્વા/ચુતિત્વા
(૪) હેત્વથં કં	દેવિતુમ્	દોગ્ધુમ્	દ્રષ્ટુમ્	દાતુમ્	ચોતિતુમ્
(૫) પ. કતંરિ ભૂ કં.	દિદિવાન્	દુદુહવાન્	દદૃશ્વાન્	દદિવાન્	—
—	—	—	—દદૃશિવાન્	—	—
(૬) પ.	—	દુદુહાનઃ	—	—	દિદુશાનઃ
(૭) પ. કમંષિ . .	દિદિવાનઃ	દુદુહાનઃ	દદૃશાનમ્	દદાનઃ	દિદુશાનઃ
(૮) ભવિષ્ય કતંરિ	દેવિષ્યન્	દોગ્ધ્યન્	દ્રક્ષ્યન્	દાસ્યન્	—
(૯)	—	દોગ્ધ્યમાણઃ	—	—	ચોતિષ્યમાણઃ
(૧૦) . . કમંષિ	દેવિષ્યમાણઃ	દોગ્ધ્યમાણમ્	દ્રક્ષ્યમાણમ્	દાસ્યન્	—
—	—	—	—	—દાવિષ્યન્	ચોતિષ્યમાણઃ
(૧૧) વિઘથં કં.	દેવિત્વ્યઃ	દોગ્ધવ્યમ્	દ્રષ્ટવ્યમ્	દાતવ્યઃ	ચોતિત્વ્યમ્
(૧૨)	દેવનીયઃ	દોહનીયમ્	દર્શનીયમ્	દાનીયઃ	ચોતનીયમ્
(૧૩)	દેવ્યઃ	દુહ્યમ્/દોહ્યમ્	દૃદ્યઃ	દાયઃ	ચોર્યઃ
(૧૪) કત્સ્યક	દેવકઃ	દોહકઃ	દર્શકઃ	દાયકઃ	ચોતકઃ
(૧૫)	દેવિતા	દોગ્ધા	દ્રષ્ટા	દાતા	ચોતિતા
(૧૬)	દેવઃ	દુહઃ	દર્શઃ/દ્રક્	દાયઃ	ચુતઃ
(૧૭) કતંરિ વતં.કં.	દીવ્યન્	દુહન્	પદ્યન્	ચન્	—
(૧૮)	—	દુહાનઃ	—	—	ચોતમાનઃ
(૧૯) કમંષિ . .	દીવ્યમાનઃ	દુહ્યમાનમ્	દૃદ્યમાનમ્	દાયમાનમ્	ચુર્યમાનઃ
(૨૦) ભાવાથંક	દેવઃ	દોહાઃ	દૃક્/દર્શઃ	દાયઃ	ચોતઃ
(૨૧)	દ્યુતિઃ	દુગ્ધિઃ	દૃષ્ટિઃ	દિતિઃ	—
(૨૨)	દેવનમ્	દોહનમ્	દર્શનમ્	દાનમ્	ચોતનમ્
(૨૩) ક્ષિલાઘથંક	દેવિતા	દોગ્ધા	દ્રષ્ટા	દાતા	ચોતિતા
—	—	દોહી	—	દારઃ	ચોતનઃ/દિદ્યુન્

ગકાર અનુગ્ધથી ધાતુ ઉભયપદી કહેવાય છે. જેમકે-‘શ્રિન્ (શ્રિ) સેવાયામ્’ અહિં ગ્ અનુગ્ધ હોવાથી ફળવાન્ કત્તાં અર્થમાં “ઈગિતઃ” એ સૂત્રથી આત્મનેપદ અને અન્યત્ર “જોષાન્ પરસ્મે” એ સૂત્રથી પરસ્મેપદ થવાથી ઉભયપદ થાય છે. તેથી શ્રયતે, શ્રયતિ ઇત્યાદિ ઉભયપદી રૂપો બને છે.

ઘકાર જે અનુગ્ધ હોય તો જૂને જૂનો અનુક્રમે ક્રૂને ગ્ આદેશ થાય છે. જેમકે-‘હુપચિષ્ (પચ્) પાકે’ એ ધાતુથી ભાવમાં ઘજ્ પ્રત્યય (પચ્ + ઘજ્) કરવાથી પચનં પાકઃ શબ્દ બને છે, તેમાં ઘજ્ પ્રત્યય ઘિન્ હોવાથી ધાતુના જૂનો ક્રૂ આદેશ થયો છે. તથા યજીં (યજ્) ‘દેવપૂજાસંગતિકારણદાનેષુ’। યજનં (યજ્+ઘજ્) યાગઃ। ઉક્ત બન્ને પ્રયોગોમાં અહિં “ક્તેઽનિટશ્ચજોઃ ગતૌ ઘિતિ” એ સૂત્રથી જૂનો ક્રૂ અને જૂનો ગ્ થયેલ છે.

ક્રાન્ત પ્રકાર	(૫૨) દ્વિષ્	(૫૩) ઘા	(૫૪) ધૂ	(૫૫) ધૃ	(૫૬) ધે
[૧] ક્રમંચિ ભૂ કૃ.	દ્વિષ્ટ:	હિત:	ધૂન:	ધૃત:	ધીત:
[૨] ક્રતંરિ ..	દ્વિષ્ટવાન્	હિતવાન્	ધૂતવાન્	ધૃતવાન્	ધીતવાન્
[૩] ક્રમંચક ..	દ્વિષ્ટ્વા	હિત્વા	ધૂત્વા	ધૃત્વા	ધીત્વા
[૪] હેત્વથં કૃ	દ્વેષ્ટુમ્	ઘાતુમ્	ધૌતુમ્	ધૃતુમ્	ધાતુમ્
—	—	—	— ધવિતુમ્	—	—
[૫] ૫. ક્રતંરિ ભૂ કૃ	દિદ્વિષ્વાન્	દધિવાન્	દુધુષ્મ્	દધૃવાન્	દધિવાન્
[૬]	દિદ્વિષાણ:	દધાન:	દુધુવાન:	દધ્રાણ:	—
[૭] ૫ ક્રમંચિ ..	દિદ્વિષાણ:	દધાન:	દુધુવાન:	દધ્રાણમ્	દધાનમ્
[૮] ભવિષ્ય ક્રતંરિ	દ્વેષ્યન્	ધાસ્યન્	ધોષ્યન્	ધરિષ્યમ્	ધાસ્યન્
—	—	—	— ધવિષ્યન્	—	—
[૯]	દ્વેષ્યમાણ:	ધાસ્યમાન:	ધોષ્યમાણ:	ધરિષ્યમાણ:	—
—	—	—	— ધવિષ્યમાણ:	—	—
[૧૦] .. ક્રમંચિ	દ્વેષ્યમાણમ્	ધાસ્યમાનમ્	ધોષ્યમાણમ્	ધરિષ્યમાણમ્	ધાસ્યમાનમ્
—	—	— ધવિષ્યમાણમ્	— ધવિષ્યમાણમ્	—	— ધવિષ્યમાણમ્
[૧૧] વિદ્યથં કૃ.	દ્વેષ્ટવ્યમ્	ઘાતવ્યમ્	ધૌતવ્યમ્	ધૃત્તવ્યમ્	ધાતવ્યમ્
—	—	—	— ધોતવ્યમ્	—	—
[૧૨]	દ્વેષણીયમ્	ધાનીયમ્	ધવનીયમ્	ધરણીયમ્	ધાનીયમ્
[૧૩]	દ્વેષ્ય:	ધેયમ્	ધવ્યમ્ / ધાવ્યમ્	ધાર્યમ્	ધેયમ્
[૧૪] ક્રતુંસુચક	દ્વેષક:	ધાયક:	ધાવક:	ધારક:	ધાયક:
[૧૫] ..	દ્વેષ્ટા	ધાતા	ધૌતા/ધાતા	ધૃત્તા	ધાતા
[૧૬] ..	દ્વિષા/દ્વિષ્ટ	ધાય:	ધવ:	ધર:	ધય:
[૧૭] ક્રતંરિ વતં.કૃ.	દ્વિષન્	દધન્	ધુન્વન્	ધરન્	ધયન્
[૧૮]	દ્વિષાણ:	દધાન:	ધુન્વાન:	ધરમાણ:	—
[૧૯] ક્રમંચિ ..	દ્વિષ્યમાણમ્	ધીશમાનમ્	ધૃયમાનમ્	ધ્રિયમાણમ્	ધીયમાનમ્
[૨૦] ભાવાથંક	દ્વેષઃ/દ્વિષ્ટ	ધાયઃ/દ્વિષ્ટિમ્	ધવઃ	ધાર	પ્રધા
[૨૧] ..	દ્વિષ્ટિ:	હિતિ:	ધૃતિ:	ધૃતિ:	ધીતિ:
[૨૨] ..	દ્વેષણમ્	ધાનમ્	ધવનમ્	ધરણમ્	ધાનમ્
[૨૩] શીલાઘથંક	દ્વેષ્ટા	ધાતા	ધોતા/ધવિતા	ધૃત્તા	ધાતા
..	દ્વેષી	ધારઃ/દધિ:	—	—	ધારઃ/ધાત્રી

હકાર આત્મનેપદ માટે તેમજ યુજનો નિષેધ કાવા માટે છે. યાને હકાર અનુપંધથી આત્મનેપદી પ્રત્યયો આરે છે અને યુજનો નિષેધ યાય છે, જેમકે-‘ગાહ- (ગા) ગતૌ’ આ ધાતુ કિન્ હોવાથી “હકિતઃ” એ સૂત્રથી આત્મનેપદ પ્રત્યય થવાથી ગાતે પ્રત્યાદિ રૂપો શિદ્ધ થાય છે. તથા ‘ચુતે (ધુન્) દીતૌ’ એ ધાતુથી અઘતનીમાં (ધુન્ + અહ્-) કિન્ એવો અહ્- પ્રત્યય થાય છે, અને “નામિતો ગુણોઽક્રિતિ” એ સૂત્રમાં કિન્ વર્જિત હોવાથી યુજ થતો નથી, અને તેથી અચુત્ એવું રૂપ બને છે.

ચકાર બે અનુપંધ હોય તો દિવાદિગણ થાય છે, યાને જે ધાતુને ચ્ અનુપંધ હોય તે દિવાદિગણ નો ધાતુ બન્યો. જેમકે-‘કુચ્ (કુચ્) પૂતિભાવે’ આ ધાતુમાં ચ્ અનુપંધ હોવાથી દિવાદિ થયો, અને તેથી “દિવાદે” એ સૂત્રથી ઇય પ્રત્યય થઈને કુચ્યતિ રૂપ બને છે.

ક્રમ-ત પ્રકાર	(૫૭) ધ્મા	(૫૮) નશ	(૫૯) નિન્દ	(૬૦) ની	(૬૧) નુ
(૧) કર્ત્ત્વિ બૂ કૃ.	ધ્માત:	નષ્ટ:	નિન્દિત:	નીટ:	નૃત્તય
(૨) કર્ત્ત્વિ બૂ કૃ.	ધ્માતવાન્	નષ્ટવાન્	નિન્દિતવાન્	નીટવાન્	નૃત્તવાન્
(૩) સંજ્ઞા મેઠ બૂ કૃ	ધ્માત્વા	નષ્ટ્વા / નશિત્વા	નિન્દિત્વા	નીટ્વા	નૃત્તિત્વા
—	—	—	—	—	—
(૪) હેતુવથં કૃ	ધ્માતુમ્	નશિતુમ્	નિન્દિતુમ્	નીટુમ્	નૃત્તિતુમ્
—	—	— નંદુમ્	—	—	—
(૫) પ. કર્ત્ત્વિ બૂ કૃ.	દધ્મિતવાન્	નશિતવાન્	નિન્દિતવાન્	નિન્દિતવાન્	નૃત્તિતવાન્
(૬) પ. " " "	—	—	—	નિન્દિતવાન્	—
(૭) પ. કર્ત્ત્વિ " "	દધ્માન:	નશાનમ્	નિન્દિત્વાન:	નિન્દિતવાન્	નૃત્તિતવાન્
(૮) ભાષિત્ય કર્ત્ત્વિ	ધ્માત્વા	નશિત્વા	નિન્દિત્વા	નીટવાન્	નૃત્તિતવાન્
—	—	— નશિત્વા	—	—	— નૃત્તિતવાન્
(૯) " " "	—	—	—	નીટવાન્	—
(૧૦) " કર્ત્ત્વિ	ધ્માત્માનમ્	નશિત્માનમ્	નિન્દિત્માનમ્	નીટમાનમ્	નૃત્તિતમાનમ્
—	— ધ્માત્માનમ્	—	—	—	— નૃત્તિતમાનમ્
(૧૧) નિન્દિત્ય કૃ.	ધ્માત્વમ્	નશિત્વમ્	નિન્દિત્વમ્	નીટમ્	નૃત્તિત્વમ્
—	—	— નશિત્વમ્	—	—	—
(૧૨) " " "	ધ્માત્વીયમ્	નશિત્વીયમ્	નિન્દિત્વીયમ્	નીટીયમ્	નૃત્તિતીયમ્
(૧૩) " " "	ધ્મેયમ્	નાશ્યમ્	નિન્દ્યમ્	નીટ્યમ્	નૃત્ત્યમ્
(૧૪) કર્ત્ત્વિ સ્વયં	ધ્માયક:	નાશક:	નિન્દક:	નાયક:	નૃત્તક:
(૧૫) " "	ધ્માતા	નશ્તા / નશિતા	નિન્દિતા	નીટ	નૃત્તિતા
(૧૬) " "	ધમ:	નશ:	નિન્દ:	ના / ની:	નૃત્ત:
(૧૭) કર્ત્ત્વિ વર્ત. કૃ.	ધમન્	નશન્	નિન્દન્	નાન્	નૃત્તન્
(૧૮) " " "	—	નશમાન	—	નશમાન:	—
(૧૯) કર્ત્ત્વિ " "	ધ્માત્માનમ્	નશમાનમ્	નિન્દમાનમ્	નીટમાનમ્	નૃત્તમાનમ્
(૨૦) ભાષાથં	ધ્માય:	નાશ: / નક્	નિન્દા	નાય:	નૃત્ત:
(૨૧) " "	ધ્માતિ	નશિ:	નિન્દિત:	નીટિ:	નૃત્તિ
(૨૨) " "	ધ્માનમ્	નશનમ્	નિન્દનમ્	નાનમ્	નૃત્તનમ્
(૨૩) શિક્ષાથં	ધ્માતા	નશ્તા / નશિતા	નિન્દિતા	નીટા	નૃત્તિતા
"	—	નશ્ચર:	નિન્દક:	—	—

જકાર શ્લોકે છે અને જકારથી ઉપદક્ષિત જિ જે કોય તે ધાતુથી વર્તમાન અર્થમાં ક્ત પ્રત્યય થાય છે. જેમકે—‘શૂ સુત્તવાન્’ અતુ+ક+શૂ+વિન્ = સુત્તવાન્ । આ પ્રયોગમાં “કિયતિ” એ સ્વરથી વર્તક થયેલ છે. તથા ‘જિ ક્ષેપદા’ (દિવદ્) અગ્રકે શરે’ આ ધાતુમાં જકારથી ઉપદક્ષિત જિ હેતુથી “જાનેછાવર્ત” એ સ્વરથી વર્તમાન અર્થમાં ક્ત પ્રત્યય થયેલો (ક્ષિયતે એ અર્થમાં) ક્ષિયણ: પ્રયોગ સિધ્ધ થાય છે.

ક્રિસ્ત પ્રકાર	(૧૨) પ્ચ	(૧૩) પ્ત	(૧૪) પા	(૧૫) પુષ્	(૧૬) પ્
[૧] કમંચિ ભૂ કૃ.	પચ્ચ:	પતિત:	પીત:	પુષ્ટ:	પૃત:
[૨] કતંરિ ..	પચ્ચવાન્	પતિતવાન્	પીતવાન્	પુષ્ટવાન્	પૃતવાન્
[૩] સંચંચક ..	પચ્ચવા	પતિતવા	પીતવા	પુષ્ટવા	પૃતવા
[૪] હેત્વથં કૃ	પચ્ચતુમ્	પતિતુમ્	પીતુમ્	પુષ્ટુમ્	પૃતુમ્
[૫] પ. કતંરિ ભૂ કૃ.	પેચિવામ્	પેતિવાન્	પેપિવાન્	પેપુવાન્	પેપૃવાન્
[૬]	પેચાનમ્	—	—	—	—
[૭] પ કમંચિ ..	પેચાનમ્	પેતાન:	પેપાનમ્	પેપુષાણ:	પેપ્રાણમ્
[૮] અવિષ્ય કતંરિ	પચ્ચન્	પતિષ્યન્	પીચન્	પુષ્યન્	પૃષ્યન્
[૯]	પચ્ચમાણ:	—	—	—	—
[૧૦] .. કમંચિ	પચ્ચમાણ:	પતિષ્યમાણ:	પીચ્યમાનમ્	પુષ્યમાણ:	પૃષ્યમાણમ્
—	—	—	— પાચિષ્યમાનમ્	—	— પારિષ્યમાણમ્
[૧૧] વિઘથં કૃ.	પચ્ચત્થમ્	પતિત્થ:	પીત્થમ્	પુષ્ટત્થ:	પૃત્થમ્
[૧૨]	પાચનીયમ્	પતનીય:	પીનીયમ્	પુષ્ણીય:	પૃણીયમ્
[૧૩]	પાચ્યમ્	પાત્ય:	પીચ્ય	પુષ્ય/પુષ્ટ:	પૃષ્ય
[૧૪] કતંચુચક	પાચકઃ	પાતક:	પીચક:	પુષ્ક:	પૃચક:
[૧૫] ..	પચ્ચતા	પતિતા	પીતા	પુષ્ટા	પૃત્તા
[૧૬] ..	પચ્ચ/પક્	પત/પાત:	પા/પિચ:	પુષ્:	પૃ:
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	પચન્	પતન્	પિચન્	પુષ્યન્	પૃષ્યન્
[૧૮]	પચમાન:	—	—	—	—
[૧૯] કમંચિ ..	પચમાન:	પચમાનમ્	પીચમાનમ્	પુષ્યમાણ:	પૃષ્યમાણમ્
[૨૦] આવાથંક	પચા/પાકઃ	પાત:	પાપ:	પુષ્:	પૃ:
[૨૧] ..	પચિત:	પતિત:	પીતિ:	પુષ્ટિ:	પૃતિ:
[૨૨] ..	પચનમ્	પતનમ્	પીનમ્	પુષ્ણમ્	પૃણમ્
[૨૩] શીલાઘથંક	પચ્ચતા	પતિતા	પીતા	પુષ્ટા	પૃત્તા
..	પચ્ચણ:	પત્તિષ્ણુ:	—	—	—
—	—	પાતુક:	—	—	—

ટકાર અતુપંચ સ્વાદિપણુ જણાવે છે. જેમકે-‘પિંગ્ (સિ) અમિષ્કે’ એ ધાતુ ટિન્ હોવાથી સ્વાદિ થયો. અને તેથી “સ્વાદે: ઋનુ.” એ સૂત્રથી ઋનુ પ્રત્યય અને સિનુને પ્રયોગ નિષ્ક થયો. (પ્રયગોપાત જણાવવું જોઈએ કે-‘ટ: સ્વાદિષ્ઠુકારક:’ એ પાઠ અશુદ્ધ છે. કારણ કે-ટ અતુપંચ ઠાકપણુ ઠેઠાણે આવતો નથી. વળી શુકારક થી શુરૂપ કાપની પણ ઠાકપણુ ઠેઠાણે પ્રાપ્તિ નથી, તેથી ‘ટ: સ્વાદિષ્ઠુકારક:’ એ પાઠ હોવો જોઈએ અને તે સંગત થતો હોવાથી વ્યાજની પણ છે. એને અર્થ એ થાય છે કે-ટકાર જે એકલો હોય તો સ્વાદિ-પણુ જણાવે છે, અને હાથર સહિત હોય તો અણુ કરે છે.) જેમકે-‘દુવપીં (વપ્) વીજસન્તાને’ એ ધાતુથી “દ્વિતોડનુ:” એ સૂત્રથી અણુ થવાથી વપથુ: એ પ્રયોગ નિષ્ક થાય છે.

હકાર (હકાર થી ઉપવક્તિત હકાર=હુ) છે તે, ત્રિસહ પ્રત્યયને માટે આવે છે. જેમકે-‘હુપચીષ્ (પચ્) પાકે’ અહિ હિવન્ પણુ હોવાથી ત્રિસહ પ્રત્યય થઈ પાકેત સિવૃત્તમ્ એ અર્થમાં પચિત્તસમ્ પ્રયોગ અને છે

ક્રમ-પ્રકાર	(૬૭) પ્રચ્છ	(૬૮) બુધ્	(૬૯) ુ	(૭૦) મજ્	(૭૧) મજ્જ
(૧) ક્રમંચિ બૂ કૃ.	પૃષ્ઠ:	બુદ્ધ:	ઉક્ત:	મક્ત:	મગ્ન:
(૨) ક્રતંરિ બૂ કૃ.	પૃષ્ઠવાન્	બુદ્ધવાન્	ઉક્તવાન્	મક્તવાન્	મગ્નવાન્
(૩) સંખંધક બૂ કૃ.	પૃષ્ઠા	બુદ્ધા	ઉક્તવા	મક્તવા	મક્તવા
—	—	—	—	—	— મહ્તવા
(૪) હેત્વથં કૃ.	પ્રપ્તમ	બોદ્ધમ્	વક્તુમ્	મક્તુમ્	મહ્તુમ્
(૫) પ. ક્રતંરિ બૂ કૃ.	પપૃચ્છવાન્	—	ઠચિવાન્	મેજિવાન્	વમજ્જવાન્
(૬) પ.	—	બુધ્ધાનઃ	ઠવાનઃ	મેજાનમ્	—
(૭) પ. ક્રમંચિ ..	પપૃચ્છાનઃ	બુધ્ધાનઃ	ઠવાનમ્	મેજાનમ્	વમજ્જાનઃ
(૮) અભિધ્ય ક્રતંરિ	પ્રશ્યન્	—	વશ્યન્	મશ્યન્	મહ્શ્યન્
(૯)	—	મેત્સ્યમાનઃ	વશ્યમાણઃ	મશ્યમાણઃ	—
(૧૦) .. ક્રમંચિ	પ્રશ્યમાણઃ	મેત્સ્યમાનઃ	વશ્યમાયમ્	મશ્યમાણઃ	મહ્શ્યમાણઃ
(૧૧) વિઘ્નથં કૃ.	પ્રત્યયઃ	બોદ્ધઘ્યઃ	વક્તવ્યમ્	મક્તવ્યમ્	મહ્તવ્યઃ
(૧૨)	પ્રચ્છનીયઃ	બોધનીયઃ	વચનીયમ્	મજ્જનીયમ્	મજ્જનીયઃ
(૧૩)	પ્રચ્છ્યઃ	બોધ્યઃ	વાક્યમ્	માગ્યમ્	મજ્જ્યઃ
(૧૪) ક્રતૂંસ્યક	પ્રચ્છકઃ	બોધકઃ	વાચકઃ	માજકઃ	મજ્જકઃ
(૧૫) ..	પ્રપ્ત	બોદ્ધા	વક્તા	મક્તા	મહ્ક્તા
(૧૬) ..	પ્રચ્છઃ	બુધઃ	વચઃ	મજઃ	મજ્જઃ
(૧૭) ક્રતંરિ વતં.કૃ.	પૃચ્છન્	—	બ્રુવન્	મજ્જન્	મજ્જન્
(૧૮)	—	બુધ્યમાનઃ	બ્રુવાણઃ	મજ્જમાનઃ	—
(૧૯) ક્રમંચિ ..	પૃચ્છ્યમાનઃ	બુધ્યમાનઃ	ઉચ્યમાનમ્	મજ્જમાનઃ	મજ્જમાનઃ
(૨૦) આવાથંક	પ્રગ્નઃ/પૃચ્છા	બોધઃ	વાચઃ	માગઃ	મજ્જાઃ
(૨૧) ..	પૃષ્ઠિ:	બુદ્ધિઃ	ઉક્તિઃ	મક્તિઃ	મહ્ક્તિઃ
(૨૨) ..	પ્રચ્છનમ્	બોધનમ્	વચનમ્	મજ્જનમ્	મજ્જનમ્
(૨૩) ક્ષિલાઘ્નથંક	પ્રપ્ત	બોદ્ધા	વક્તા	મક્તા	મહ્ક્તા
”	—પ્રપ્ત	બોધનઃ	—વાક્	માગી	મજ્જગુરઃ

ળકાર ળે અનુપંધમાં હોય તો ધાતુ ચુરાદિ ળજુનો ળજાય છે. તેમજ વૃદ્ધિ કરનારો પણ મનાય છે. જેમકે - ‘વલ્કળ (વલ્ક) માષળે’ આ ધાતુ ળિત્ (=જ્ અનુપંધવાળો) હોવાથી ચુરાદિ ળથો અને તેથી “ચુરાદિળ્યઃ” એ સૂત્રથી ળિચ્ પ્રત્યય થઈ વલ્કયતિ પ્રયોગ જન્યો તથા ‘દું (દુ) ગતૌ’ એ ધાતુથી ળત્ પ્રત્યય લાગીએ ત્યારે તે ળિત્ હોવાથી વૃદ્ધિ થઈને દુદાવ પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે.

તકાર તુદાદિ પણ જણાવે છે. અર્થાત્ ત્ અનુપંધવાળો ધાતુ તુદાદિ ળજુનો ળજવો. જેમકે - ‘ક્ષિપીત્ (ક્ષિપ્) પ્રેળે’ એ ધાતુ તિત્ હોવાથી “તુદાદેઃ ળઃ” એ સૂત્રથી ળ પ્રત્યય થઈ ક્ષિપતિ પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે.

નકાર છે તે. “ઈચ્છાપુંસોઽનિત્કયાપરે” એ સૂત્રમાં વિશેષજ્ માટે છે. અર્થાત્ તે સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી છે. જેમકે - સ્વદિવકા, સ્વદશકા । અનિદિતિ કિપ્ । દુર્ગકા

કુદન્ત પ્રકાર	(૭૨) મિદ્	(૭૩) મી	(૭૪) મૂ	(૭૫) મૃ	(૭૬) અન્
[૧] કમંશ્ચિ કુ.કૃ.	મિત્ત:/મિત્ત:	મીત:	મૂત:	મૃત:	અન્ત:
[૨] કતંરિ ..	મિત્તવાન્	મીતવાન્	મૂતવાન્	મૃતવાન્	અન્તવાન્
[૩] સંખંધક ..	મિત્તવા	મીત્તવા	મૂત્તવા	મૃત્તવા	અન્તવા
—	—	—	—	—	— અમિત્તવા
[૪] હેત્વયં કૃ	મેત્તુમ્	મેતુમ્	મૃતુમ્	મૃતુમ્	અમિતુમ્
[૫] પ. કતંરિ કુ.કૃ	વિમિદાન્	વિમીવાન્	વમૂવાન્	વમૃવાન્	અવિમિવાન્
—	—	વિમરાશ્ચકુવાન્	—	—વિમરાશ્ચકુવાન્	—વઅમૃવાન્
[૬]	વિમિદાન:	વિમરામ્બમૂવાન્	—	વઅણ:	—
—	—	વિમરામાસિવાન્	—	વિમરાશ્ચકાણ:	—
[૭] પ. કમંશ્ચિ ..	વિમિદાન:	વિમ્યાન:	—	—	અમેાણ:
—	—	વિમયાશ્ચકાણ:	—	—	—વઅમ્યાણ:
[૮] અવિધ્ય કતંરિ	મેત્ત્યન્	મેષ્યન્	મૃવિષ્યન્	મૃવિષ્યન્	અમિષ્યન્
[૯]	મેત્ત્યમાન:	—	—	મૃવિષ્યમાન:	—
[૧૦] .. કમંશ્ચિ	મેત્ત્યમાન:	મેષ્યમાણમ્	મૃવેષ્યમાણમ્	મૃવિષ્યમાણમ્	અમિષ્યમાણમ્
—	—	—	માવિષ્યમાણમ્	માવિષ્યમાણમ્	—
[૧૧] વિદ્યયં કૃ.	મેત્તવ્ય:	મેતવ્ય:	મૃવિતવ્યમ્	મૃત્તવ્યમ્	અમિતવ્યમ્
[૧૨]	મેદનીય:	મયનીય:	મૃમનીયમ્	મૃમનીયમ્	અમનીય
[૧૩]	મિદ્ય:	મેય:	મૃવ્યમ્/મૃવ્યમ્	મૃત્ય/માર્થ્યમ્	અમ્યમ્
[૧૪] કૃતંમુયક	મેદક:	માવક:	માવક:	મારક:	આમક:
[૧૫] ..	મેત્તા	મેતૃ	મૃવિતા	મૃત્તા	અમિતા
[૧૬] ..	મિદ:	મય:	મૃવ:	મૃર:	અમ:
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	મિન્દન્	વિમ્યન્	મૃવન્	વિમ્રન્	અમન્/આમ્યન્
[૧૮]	મિન્દાન:	—	—	વિમ્રાણ:	—
[૧૯] કમંશ્ચિ ..	મિદમાન:	મીવમાનમ્	મૂવમાનમ્	મૃવિમાણમ્	અમ્વમાણમ્
[૨૦] જાવાયંક	મેદ:/મિદા	મયમ્/મી:	મૃવ:/માવ:	માર:/મૃત્યા	અમ:
—	—	—	—	/મૃવિમમ્	—
[૨૧] ..	મિત્તિ:	મીતિ:	મૂતિ:	મૃતિ:	અન્તિ:
[૨૨] ..	મેદનમ્	મયનમ્	મૃવનમ્	મૃવનમ્	અમનમ્
[૨૩] શીલાઘર્ષક	મેત્તા	મેતા/મીર:	મૃવિતા	મૃર્તા	અમિતા
—	— મિદુર:	મીરક:/મીલક:	મૃણુ:/માલુક	—	અમી
—	—	—	મૃવિષ્ણુ:	—	—

પ્રકાર અનુગ્રંથથી પાતું રુદાદિ ગણાય છે અને તેથી તે આશય થાય છે. જેમો-‘રિવૃંપી (રિવૃં) વિરેચને’ એ પાતુથી ‘રુદાં સ્વરાઠ’ એ સૂત્રથી આ પ્રત્યય સ્વરાથી રિણક્તિ પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે. [૫૨] ઉદાહરણમાં ‘રુદાદૌ તાગમે પો હિ’ છે. તેને બદલે ‘રુદાદૌ તાગમે પો હિ’ એવો પાઠ કરવામાં આવે તો વધુ શાસ્ત્ર. તેની વ્યત્પન્ના આ પ્રમાણે-પ્રકાર છે તે રુદાદિ વિષયક છે. અર્થાત્ પાતુ સંબંધ્ય પ્રકાર પાતુનું રુદાદિત્વ જણાવે છે અને પ્રત્યય સંબંધ્ય પ્રકાર તાગમનો પ્રયોગક છે જેમો-આદ્ય. આ પ્રયોગમાં આદ્ય ઉપસર્ગથી ૫૨ રહેલા ‘દ્વન્ (દ) આદરે’ એ પાતુથી ‘દ્વન્સ્તુતુપેતિશાસ:’ એ સૂત્રથી ક્યપ્ પ્રત્યય થઈ ‘દ્વન્સ્તુતુ ત: પિત્કૃતિ’ એ સૂત્રથી તે આશય થયેલો જણાય છે.

ક્રમ-પ્રકાર	(૭૭) મૂળ પદો વૈકલ્પિક૨૫	(૭૮) મુચ્	(૭૯) મુહ	(૮૦) યજ્	
(૧) કનંધિ બૂ ક.	મ્નટઃ	—	મુસ્તઃ	મૂદઃ/મુચઃ	મુહઃ
(૨) કનંધિ બૂ ક.	મ્નટવાન્	—	મુસ્તવાન્	મૂદવાન્/	મુહવાન્
—	—	—	—	મુચવાન્	—
(૩) સનંધિ બૂ ક.	મ્નટ્વા	—	મુસ્ત્વા	મુચ્વા/મૂદ્વા	મુહ્વા
(૪) હેત્વથં ક.	મ્નટ્વ	મ્નટ્વ	મોક્ત્વ	મોચ્વ/મોદ્વ	મોહ્વ
(૫) પ. કનંધિ બૂ ક.	મ્નટ્વજાન્	મ્નટ્વજાન્	મુસ્ત્વજાન્	મુચ્વજાન્	મુહ્વજાન્
(૬) પ. ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મુસ્ત્વજાનઃ	—	મુહ્વજાનઃ
(૭) પ. કનંધિ ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મુસ્ત્વજાનઃ	મુચ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ
(૮) અભિનવ કનંધિ	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોચ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
(૯) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	—	મોહ્વજાનઃ
(૧૦) .. કનંધિ	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોચ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
(૧૧) વિદ્યથં ક.	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોદ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
—	—	—	—	— મોગ્વજાનઃ	—
(૧૨) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
(૧૩) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
—	—	—	—	—	— યાજ્વજાનઃ
(૧૪) કનંધિ	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
(૧૫) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ/મોદ્વા	મોહ્વજાનઃ
(૧૬) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મુચ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ
(૧૭) કનંધિ વર્ત. ક.	મ્નટ્વજાનઃ	—	મુચ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ
(૧૮) ..	—	—	મુચ્વજાનઃ	—	મુહ્વજાનઃ
(૧૯) કનંધિ ..	મ્નટ્વજાનઃ	—	મુચ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ
(૨૦) આવાથં	મ્નટ્વજાનઃ	—	મોચ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
—	—	—	—	—	— યાજ્વજાનઃ
(૨૧) ..	મ્નટ્વજાનઃ	—	મુચ્વજાનઃ	મુહ્વજાનઃ/મૂદિઃ	મુહ્વજાનઃ
(૨૨) ..	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોચ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ	મોહ્વજાનઃ
(૨૩) કિલાવથં	મ્નટ્વજાનઃ	મ્નટ્વજાનઃ	મોક્ત્વજાનઃ	મોગ્વજાનઃ/મોદ્વા	મોહ્વજાનઃ
..	—	—	—	પરિમોહી	—

મ્નટ્વજાનઃ અને તે. “દામઃ સમ્પ્રદાનેઽધર્મવે” આત્મને ચ” એ સૂત્રમાં બિંદુપદ્ય માટે છે. અને ઉપયોગી છે જેમકે—દામ્યા સમ્પ્રયચ્છતે કામુકઃ । આ પ્રયોગમાં સમ્ ઉપચારથી પર રહેલા ‘દામ દાને’ એ મ્નટ્વજાનઃ ધારણા દા ધાતુથી અર્થમાં સંપ્રદાન અર્થમાં વર્તમાન (દાસી એ) નામથી તૃતીયા વિભક્તિ થઈ છે અને તેનાં સંનિયોગમાં આત્મનેપદ થયેલ જોવામાં આવે છે.

ચક્રાર તનાદિનો સ્વયં છે. અર્થાત્ ચ અનુપધવાળા ધાતુઓ તનાદિ મળુના બાધવા. જેમકે-ક્ષણીય (ક્ષણ) હિંસાયામ્ એ ધાતુથી “ક્રાન્તનાદેરુઃ” એ સૂત્રથી ડ થઈને ક્ષણોતિ, ક્ષણુને બગેરે પ્રયોગ અને છે.

ચક્રાર અનુપધ પુંવદ્ભાવ રૂપ અર્થનો સ્વયં છે. જેમકે-પટુજાતીયઃ । અહિં પટવી પ્રકારોઽસ્યાઃ એ અર્થમાં પટુ શબ્દથી “પ્રકારે જાતીયર” એ સૂત્રથી જાતીયર પ્રત્યય થઈ “રિતિ” એ સૂત્રથી પુંવદ્ભાવ થયેલ છે.

ક્રાંતિ પ્રકાર	(૮૧) યાચ	(૮૨) યુધ્	(૮૩) રજ્	(૮૪) રમ્	(૮૫) રદ્
[૧] ક્રમંશ્ચિ બુ.કૃ.	યાચિત:	યુદ્ધ:	રક્ત:	રત:	રુદિત:/રોદિત:
[૨] ક્રતંરિ ..	યાચિતવાન્	યુદ્ધવાન્	રક્તવાન્	રતવાન્	રુદિતવાન્
—	—	—	—	—	રોદિતવાન્
[૩] ક્રમંપ્રક ..	યાચિત્વા	યુદ્ધ્વા	રક્ત્વા	રત્વા	રુદિત્વા
—	—	—	— રદ્ધ્વા	—	— રોદિત્વા
[૪] હેત્વથં કૃ	યાચિતુમ્	યોદ્ધુમ્	રક્તુમ્	રન્તુમ્	રોદિતુમ્
[૫] પ. ક્રતંરિ બુ.કૃ	યચાચ્વાન્	—	રેજિવાન્	—	રુદ્ધાન્
[૬]	યચાચાન્	યુયુધાન્	રેજાન્	રેમાણઃ	—
[૭] પ. ક્રમંશ્ચિ ..	યચાચાન્	યુયુધાન્	રેજાન્	રેમાણઃ	રુદ્ધાન્
[૮] ક્રવિષ્ય ક્રતંરિ	યાચિષ્યત્	—	રદ્ધ્યન્	—	રોદિષ્યન્
[૯]	યાચિષ્યમાણઃ	યોત્સ્યમાન્	રદ્ધ્યમાણઃ	રંસ્યમાન્	—
[૧૦] .. ક્રમંશ્ચિ	યાચિષ્યમાણમ્	યોત્સ્યમાન્	રદ્ધ્યમાણમ્	રંસ્યમાન્	રોદિષ્યમાણમ્
[૧૧] વિઘ્નથં કૃ.	યાચિત્વ્યમ્	યોદ્ધવ્યઃ	રદ્ધ્યત્વ્યમ્	રન્ત્વ્યમ્	રોદિત્વ્યમ્
[૧૨]	યાચનીયમ્	યોધનીયઃ	રદ્ધનીયમ્	રમ્નીયમ્	રોદ્ધનીયમ્
[૧૩]	યાચ્યમ્	યોધ્યઃ	રદ્ધ્યમ્	રમ્યઃ	રોદ્યમ્
[૧૪] ક્રતંસુચક	યાચકઃ	યોધકઃ	રદ્ધકઃ	રમકઃ	રોદકઃ
[૧૫] ..	યાચિતા	યોદ્ધા	રદ્ધતા	રન્તા	રોદિતા
[૧૬] ..	યાચઃ	યુધઃ	રજ્ઃ	રમઃ/રામઃ	રુષઃ
—	—	—	—	રમ્ણઃ	—
[૧૭] ક્રતંરિ વર્ત.કૃ.	યાચન્	—	રજન્	—	રદન્
[૧૮]	યાચમાન્	યુધ્યમાન્	રજમાન્	રમ્માણઃ	—
[૧૯] ક્રમંશ્ચિ ..	યાચમાન્	યુધ્યમાન્	રદ્યમાન્	રમ્યમાણઃ	રદ્યમાન્
[૨૦] ક્રાવાથંક	યાચિત્રિમ્	યોધઃ	રાગઃ	રામઃ	રોદઃ
—	યાચ્મા	—	—	—	—
[૨૧] ..	નાસ્તિ	યુદ્ધિઃ	રક્તિઃ	રતિઃ	રોદિતિઃ
[૨૨] ..	યાચનમ્	યોધનમ્	રદ્ધનમ્	રમ્ણમ્	રોદનમ્
[૨૩] શીલાવથંક	યાચિતા	યોદ્ધા	રદ્ધતા	રન્તા	રોદિતા
..	—	યોધનઃ	રાગી	રમ્ણઃ	—

લકાર ક્રાંતિ અર્થમાં આવે છે. અર્થાત્ લ અનુપ્રધાની ક્રાંતિ થાય છે. જેમકે - જનનાં સમૂહો જનતા । અહિં તત્ પ્રત્યય લ-અનુપ્રધાનો હોવાથી ક્રાંતિ થયેલ છે. યાને ક્રાંતિ પ્રયોગ બન્યો છે.

વકાર અનુપ્રધાન “ઉત ઔર્વિતિ વરજનેડ્દે” એ સૂત્રમાં વિશેષણ ખાટે છે. યાને એ સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી છે જેમકે - ચૌતિ । અહિં હુંક (કુ) અનિગમને એ ધાતુના ઉદ્ધારને ચિન્ (ક અનુપ્રધાનો) વ્યંજનાદિ એવો તિવ્ પ્રત્યય પર છતાં ઔ આદેશ થયેલ છે.

શકાર અનુપ્રધાન ધાતુનું ક્ર્યાદિપણું જણાવે છે અને “ક્યશિતિ” એ સૂત્રમાં વિશેષણ ખાટે છે એટલે કે ઉપયોગી છે જેમકે - સિનાતિ । અહિં ‘શિગર્ (સિ) વચ્ચને’ એ ધાતુ શિત્ (=શ્ અનુપ્રધાનો) હોવાથી તેમથી ક્ર્યાદિપણું આવ્યું અને તેથી “ક્ર્યાદેઃ” એ સૂત્રથી આ પ્રત્યય થવાથી ઉક્ત પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે તથા મૂલ્યે એ પ્રયોગમાં “ક્યઃ શિતિ” એ સૂત્રથી ક્રાવકમ્ અર્થમાં વિદિત શિન્ પ્રત્યય પર છતાં ક્ય પ્રત્યય થયેલો. જેવામાં આવે છે.

ક્રમ-સંક્રાંતિ	(૮૬) રુધ	(૮૭) લમ્	(૮૮) લજ્	(૮૯) લમ્	(૯૦) વચ્
(૧) કમંચિ બૂ કં.	રુધઃ	લમ્ઃ	લજ્ઃ	લુધઃ	લુક્તઃ
(૨) કતંરિ બૂ કં.	રુધવાન્	લમ્વાન્	લજ્વાન્	લુધવાન્	લુક્તવાન્
(૩) સંચક બૂ કં	રુધવા	લમ્વા	લજ્વિત્વા	લુધવા	લુક્તવા
—	—	—	—	— લેમિત્વા	—
(૪) હેત્થ' કં	રોદ્ધુમ્	લમ્બુમ્	લજ્જિતુમ્	લેદ્ધુમ્	લુક્તુમ્
—	—	—	—	લેમિતુમ્	—
(૫) પ. કતંરિ બૂ કં.	રુદ્ધાન્	—	—	લુદ્ધવાન્	લુક્તિવાન્
(૬) પ.	રુધાન્	લેમાન્	લલ્લજ્જાન્	—	—
(૭) પ. કમંચિ . .	રુધાન્	લેમાન્	લલ્લજ્જાન્	લુદ્ધાન્	લુક્તાન્
(૮) જાણિયા કતંરિ	રોદ્ધ્યન્	—	—	લેમિદ્ધ્યન્	લુક્ત્યાન્
(૯)	રોદ્ધ્યમાન્	લપ્પ્યમાન્	લજ્જિત્ત્વમાન્	—	—
(૧૦) . . કમંચિ	રોદ્ધ્યમાન્	લપ્પ્યમાન્	લજ્જિત્ત્વમાન્	લેમિદ્ધ્યમાન્	લુક્ત્યમાન્
(૧૧) વિદ્યથ' કં	રોદ્ધ્યઃ	લપ્પ્યઃ	લજ્જિત્ત્વઃ	લેમિદ્ધ્યઃ	લુક્ત્યઃ
—	—	—	—	લેમિદ્ધ્યમ્	—
(૧૨)	રોધનીયઃ	લપ્પનીયમ્	લજ્જનીયમ્	લેમ્પનીયમ્	લુક્તનીયમ્
(૧૩)	રોધ્યઃ	લમ્પ્યમ્	લજ્જ્યમ્	લેમ્પ્યમ્/લુમ્પ્યમ્	લુક્ત્યમ્
(૧૪) કમંસ્યક	રોધકઃ	લમ્પકઃ	લજ્જકઃ	લેમ્પકઃ	લુક્તકઃ
(૧૫)	રોદ્ધા	લમ્વા	લજ્જિતા	લેમ્વા/લેમિતા	લુક્તુ
(૧૬)	રુધઃ	લમ્	લજ્જઃ	લુધઃ	લુક્તઃ
(૧૭) કતંરિ વતં. કં.	રુધન્	—	—	લુધન્	લુક્તન્
(૧૮)	રુધાન્	લમ્માન્	લજ્જમાન્	—	—
(૧૯) કમંચિ . .	રુધ્યમાન્	લમ્પ્યમાન્	લજ્જ્યમાન્	લુમ્પમાન્	લુક્ત્યમાન્
(૨૦) જાણિયા	રોધઃ	લમ્/લમા	લજ્જા	લેમ્:	લુક્તઃ
—	—	લમ્	—	—	—
(૨૧)	રુદ્ધિઃ	લધ્ધિઃ	લજ્જિતિઃ	લુદ્ધિઃ/લેમિતિઃ	લુક્તિઃ
(૨૨)	રોધનમ્	લમ્પનમ્	લજ્જનમ્	લેમ્પનમ્	લુક્તનમ્
(૨૩) શિલાલથ'ક	રોદ્ધા	લમ્વા	લજ્જિતા	લેદ્ધા	લુક્તિ
"	અરોધી	લમ્પનઃ	લજ્જનઃ	— લેમિતા	લુક્ત

ષકાર અનુપધ “વિતોડ્” એ સ્વત્તાં વિશેષપ્રાપ્ત છે, અને ઉપરથી છે. એમકે—‘લુપ્તચીષ્ (વચ્) પાકે’ એ ષ અનુપધવાળા ખાતુથી પચવતે અસૌ એ અર્થમાં વચ્ચા એ પ્રયોગ સિદ્ધ થાય છે.

સકાર અનુપધ પદવતો પ્રયોગ્ય છે. અર્થાત્ સ અનુપધ પરંપરાએ પદસંતાનું કારણ બને છે. એમકે—મવદીયઃ । અહિં મવત્ શબ્દથી “મવતોરિકપિયસૌ” એ સ્વત્તાં દ્વિત્વ પ્રત્યય થયેલો છે. તે સ અનુપધવાળો હોવાથી “નામ સિદ્ધ્યવ્યજ્ઞે” એ સ્વત્તાં પદસંતાન થઈ બને તેથી “ધુદ્ધવૃત્તીયઃ” એ સ્વત્તાં ન નો દ્વ આદેશ થઈને મવદીયઃ પ્રયોગ બનેલ છે.

કુદન્ત પ્રકાર	(૯૧) વહ	(૯૨) વસ્ (૧)	(૯૩) વસ્ (૨)	(૯૪) વહ	(૯૫) વિશ
[૧] કમંણિ ઊં.કૃ.	ઉદિત:	ઉષિત:	વસિત:	ઊઠ:	વિષ્ટ:
[૨] કતંરિ ..	ઉદિતવાન્	ઉષિતવાન્	વસિતવાન્	ઊઠવાન્	વિષ્ટવાન્
[૩] સંખંધક ..	ઉદિત્વા	ઉષિત્વા	વસિત્વા	ઊઠ્વા	વિષ્ટ્વા
[૪] હેલ્થં કૃ	વદિતુમ્	વસ્તુમ્	વસિતુમ્	વોહુમ્	વેષ્ટુમ્
[૫] પ. કતંરિ ઊં.કૃ	ઊદિશાન્	ઊષિશાન્	—	ઊઠિશાન્	વિવિશિશાન્
—	—	—	—	—	વિવિશિશાન્
[૬]	ઊઠાન:	—	વસાન:	ઊઠાન:	—
[૭] પ. કમંણિ ..	ઊઠાનમ્	ઊષાણમ્	વસાનમ્	ઊઠાન:	વિવિશાના
[૮] અવિષ્ય કતંરિ	વદિશાન્	વસ્તુશાન્	—	વેશાન્	વેષ્ટાન્
[૯]	વદિશ્યમાણ:	—	વસિશ્યમાણ:	વેશ્યમાણ:	—
[૧૦] .. કમંણિ	વદિશ્યમાણમ્	વસ્તુમાન:	વસિશ્યમાણમ્	વેશ્યમાણમ્	વેશ્યમાણ:
[૧૧] વિદ્યં કૃ.	વદિત્વમ્	વસ્તુત્વમ્	વસિત્વમ્	વોહત્વમ્	વેષ્ટત્વમ્
[૧૨]	વદનીયમ્	વસનીયમ્	વસતીયમ્	વેશનીયમ્	વેશનીય:
[૧૩]	વાચમ્	વાસમ્	વાસમ્	વાહમ્ / વાહમ્	વેશમ્
[૧૪] કતુંચ્યક	વાદક:	વાસક:	વાસક:	વાહક:	વેશક:
[૧૫] ..	વદિતા	વસ્તા	વસિતા	વોહા	વેષ્ટા
[૧૬] ..	વદ:	વસ:	વસ:	વહ:	વિશ:
[૧૭] કતંરિ વતં.કૃ.	વદન્	વસન્	—	વહન્	વિશન્
[૧૮]	વદમાન:	—	વસાન:	વહમાન:	—
[૧૯] કમંણિ ..	ઉચ્ચમાનમ્	ઉચ્ચમાનમ્	વસ્ચમાનમ્	ઉચ્ચમાનમ્	વિશ્યમાન
[૨૦] આવાયંક	વાદ:	વાસ:	વાસ:	વાહ:/વહ:	વેશ:
[૨૧] ..	ઉક્તિ:	ઉષ્ટિ:	વસિતિ:	ઊઠિ:	વિષ્ટિ:
[૨૨] ..	વદનમ્	વસનમ્	વસનમ્	વહનમ્	વેશનમ્
[૨૩] શીલાવયંક	વદિતા	વસ્તા	વસિતા	વોહા	વેષ્ટા
..	—	સંવાસી	વહન:	—	—

વાળી આ અનુમંધ કારિકામાં જે જે અક્ષરો અનુમંધરૂપે કહ્યા નથી, તે અનુમંધરૂપે થતા નથી એમ સમજવું. અનુમંધો તો આટલાં જ છે. અર્થાત્ કારિકામાં જે જે પ્રહસ કરેલા છે તેટલા જ અનુમંધો છે. પરંતુ અહિં અનુમંધો જે જે ફળ પતાવ્યું છે, તેથી ખીજા પ્રયોજનો (અન્ય ફળો) પણ ઉપરક્ષિત થાય છે. અર્થાત્ દર્શાવેલ ફળ અન્ય ફળનું ઉપરક્ષણ બને છે. દાખલા તરીકે-કારિકામાં ટકારતું પ્રયોજન (=ફળ) સ્વાદિપક્વ જ હતું છે, તો પણ 'દર્શે (વે) પાને' એ ધાતુમાં રહેલો (અનુમંધરૂપ) ટકાર જીવનમયથી વગેરે પ્રયોજનોમાં હી પ્રત્યયનો જનક બને છે. એવી રીતે હકાર અનુમંધ અન્ય સ્વસદિકોપ વગેરે પ્રયોજન પણ સ્વયુદ્ધિથી વિચારવું.

(પૂ. આ. દેવ વિજય દક્ષમૂર્તીય સંપાદિત લઘુવૃત્તિમાંથી સાહ્યાર સ્વીકાર.)

ક્રમ-પ્રકાર	(૯૬) વિદ્ (૨)	(૯૭) વિદ્ (૬)	(૯૮) વૃ	(૯૯) વૃત્	(૧૦૦) વૃજ્ઞ
(૧) ક્રમંશ્ચિ બૂ. કૃ.	વિદિતા	વિજ્ઞા/વિજ્ઞ	વૃત્તા	વૃત્ત:	વૃક્ષા:
(૨) ક્રતંરિ બૂ. કૃ.	વિદિતવાન્	વિજ્ઞવાન્	વૃત્તવાન્	વૃત્તવાન્	વૃક્ષવાન્
—	—	વિજ્ઞવાન્	—	—	—
(૩) સંખંધક બૂ. કૃ.	વિદિત્વા	વિજ્ઞવા	વૃત્તવા	વૃત્તવા/વર્તિ	વૃશ્ચિત્વા
(૪) હેત્વથં કૃ.	વેદિતુમ્	વેજ્ઞુમ્	વૃત્તિતુમ્	વૃત્તિતુમ્	વૃશ્ચુમ્
—	—	—	— વૃત્તિતુમ્	—	— વૃશ્ચિતુમ્
(૫) પ. ક્રતંરિ બૂ. કૃ.	વિવિદ્વાન્	વિવિદ્વાન્	વૃજ્ઞવાન્	—	વૃજ્ઞશ્ચવાન્
—	—	વિવિદિવાન્	—	—	—
(૬) પ.	—	વિવિદાન:	વૃજ્ઞાન:	વૃજ્ઞતાન:	વૃજ્ઞશ્ચાન:
(૭) પ. ક્રમંશ્ચિ ..	વિવિદાન:	વિવિદાન:	વૃજ્ઞાન:	વૃજ્ઞતાન:	વૃજ્ઞશ્ચાન:
(૮) અભિધ્ય ક્રતંરિ	વેદિષ્યન્	વેજ્ઞ્યન્	વૃત્તિષ્યન્	વૃત્તિષ્યન્	વૃશ્ચિષ્યન્
—	—	—	— વૃત્તિષ્યન્	—	— વૃશ્ચિષ્યન્
(૯)	—	વેત્તિષ્યમાન:	વૃત્તિષ્યમાન:	વૃત્તિષ્યમાન:	—
—	—	—	વૃત્તિષ્યમાન:	—	—
(૧૦) .. ક્રમંશ્ચિ	વેદિષ્યમાન	વેજ્ઞિષ્યમાન:	વૃત્તિષ્યમાન:	વૃત્તિષ્યમાન	વૃશ્ચિષ્યમાન:
—	—	—	— વૃત્તિષ્યમાન:	—	— વૃશ્ચિષ્યમાન:
(૧૧) વિદ્યથં કૃ.	વેદિત્વ્યમ્	વેજ્ઞિત્વ્ય:	વૃત્તિત્વ્ય:	વૃત્તિત્વ્યમ્	વૃશ્ચિત્વ્ય:
—	—	—	— વૃત્તિત્વ્ય:	—	— વૃશ્ચિત્વ્ય:
(૧૨)	વેદનીયમ્	વેદનીય:	વૃત્તનીય:	વૃત્તનીયમ્	વૃશ્ચનીય:
(૧૩)	વેદ્યમ્	વેદ્ય:	વૃત્ત્યમ્/વૃત્ત્ય	વૃત્ત્ય:	વૃશ્ચ્ય:
(૧૪) ક્રતંસ્યક	વેદક:	વેદક:	વૃત્તક:	વૃત્તક	વૃશ્ચક:
(૧૫) ..	વેદિતા	વેદિતા	વૃત્તિતા/વૃત્તિતા	વૃત્તિતા	વૃશ્ચિતા / વૃશ્ચિ
(૧૬) ..	વિદ:	વિદ:	વૃત્ત:	વૃત્ત:	વૃશ્ચ:
(૧૭) ક્રતંરિ વર્ત. કૃ.	વિદન્/વિદ્વાન્	વિદન્	વૃજ્ઞન્	—	વૃજ્ઞન્
(૧૮)	—	વિદ્માન:	વૃજ્ઞાન:	વૃત્તમાન:	—
(૧૯) ક્રમંશ્ચિ ..	વિદ્યમાનમ્	વિદ્યમાન:	વૃજ્ઞમાન:	વૃત્તમાનમ્	વૃશ્ચમાન:
(૨૦) બાવાથંક	વેદ: / વિદ્યા	વેદ: / વિત્	વૃત્ત:	વૃત્ત: / વૃત્તિ	વૃશ્ચ.
—	વિત્	—	—	—	—
(૨૧) ..	વિત્તિ:	વિત્તિ:	વૃત્તિ:	વૃત્તિ:	વૃજ્ઞિ:
(૨૨) ..	વેદનમ્	વેદનમ્	વૃજ્ઞનમ્	વૃત્તનમ્	વૃશ્ચનમ્
(૨૩) જિહ્વાથંક	વેદિતા	વેદિતા	વૃત્તિતા /	વૃત્તિતા/વૃત્તિ:	વૃશ્ચિતા /
..	વિદુર:	વિદુર:	— વૃત્તિતા	વૃત્તિષ્ણુ:	— વૃશ્ચિ

જિ - ધાતુ :- (૧) જિતઃ (૨) જિતવાન્ (૩) જિત્વા (૪) જેતુમ્ (૫) જિગીવાન્ (૬) — (૭) જિગ્યાન્ (૮) જેજ્યન્ (૯) — (૧૦) જેજ્યમાણમ્ / જાજિષ્યમાણમ્ (૧૧) જેત્વથમ્ (૧૨) જયનીયમ્ (૧૩) જેદઃ / જયઃ (૧૪) — (૧૫) જેતા (૧૬) જયઃ (૧૭) જયન્ (૧૮) — (૧૯) જીવમાનમ્ (૨૦) જયઃ (૨૧) જિતિઃ (૨૨) જયનમ્ (૨૩) જેતા/જિત્વર/જયી/જિણુઃ (ત્રેતીકે રૂપે ઉપરના ક્રમંશ્ચિ બૂ. કૃ. વગેરે ક્રમાનુસાર સમજવા.)

ક્રિત પ્રકાર	(૧૦૧) વ્યે	(૧૦૨) શક્	(૧૦૩) શમ્	(૧૦૪) આ+શાસ્	(૧૦૫) શી
[૧] કમંબિ કુ.કૃ.	વીત:	શક્ત:	શાન્ત:	આશાસ્ત:	શયિત:
[૨] કતારિ ..	વીતવાન્	શક્તવાન્	શાન્તવાન્	આશાસ્તવાન્	શયિતવાન્
[૩] કમંબક ..	વીત્વા	શક્ત્વા	શાન્ત્વા	આશાસિત્વા	શયિત્વા
—	—	—	— શમિત્વા	— આશાસ્ત્વા	—
[૪] હેવથં કૃ	વ્યાતુમ્	શક્તુમ્	શમિતુમ્	આશાસિતુમ્	શયિતુમ્
[૫] પ. કતારિ કુ.કૃ	કિવીવાન્	શેકિવાન્	શેમિવાન્	—	—
[૬]	કિવ્યાન:	—	—	આશાસાન:	શિદ્યાન:
[૭] પ. કમંબિ ..	કિવ્યાનમ્	શેકાનમ્	શેમિવ્યાનમ્	આશાશાસન:	શિદ્યાનમ્
[૮] બનિય કતારિ	વ્યાસ્યન્	શક્સ્યન્	શમિસ્યન્	—	—
[૯]	શાસ્યમાન:	—	—	આશાસિષ્યમાન:	શયિષ્યમાન:
[૧૦] .. કમંબિ	શાસ્યમાન:	શક્ષ્યામાન:	શમિષ્યમાનમ્	આશાસિષ્યમાન:	શયિષ્યમાનમ્
—	—	—	—	—	—
[૧૧] વિદ્યથં કૃ.	વ્યાતવ્યમ્	શક્તવ્યમ્	શમિતવ્યમ્	આશાસિતવ્યમ્	શયિતવ્યમ્
[૧૨]	વ્યાનીયમ્	શક્તનીયમ્	શમનીયમ્	આશાસનીયમ્	શયનીયમ્
[૧૩]	વ્યેયમ્	શક્ત્યમ્	શમ્યમ્	આશાસ્યમ્	શેયમ્
[૧૪] કતારિ કુ.કૃ	વ્યાયક:	શાકક:	શમક:	આશાસક:	શાયક:
[૧૫] ..	વ્યાતા	શક્તા	શમિતા	આશાસિતા	શયિતા
[૧૬] ..	વ્યાય: / વ્ય:	શક:	શમ:	આશાસ:	—
[૧૭] કતારિ વર્ત.કૃ.	વ્યન્	શક્તુવન્	શામ્યન્	—	—
[૧૮]	વ્યમાન:	—	શમ્યમાન:	આશાસન:	શયાન:
[૧૯] કમંબિ ..	વ્યમાનમ્	શક્ત્યમાન:	શમ્યમાનમ્	આશાસ્યમાનમ્	શય્યમાનમ્
[૨૦] આવાયક	વ્યાય:	શક:/શક્	શમ:	આશાસ:/આશી:	શય:/શમ્યા
[૨૧] ..	વીતિ:	શક્તિ:	શાન્તિ:	આશાસિત:	શયિતિ
[૨૨] ..	શક્ત	શક્તમ્	શમ્તમ્	આશાસનમ્	શયનમ્
[૨૩] શીલાવર્તક	શ્વાતા	શક્તા	શમિતા	આશાસિતા	શયિતા
..	—	—	શમી	આશાસન:	શયાહુ:

અદાદયઃ કાનુબન્ધાશ્રાનુબન્ધા દિવાદયઃ;

સ્વાદયઃપ્રાનુબન્ધા-સ્તાનુબન્ધાસ્તુદાદયઃ ॥ ૧ ॥

રુધાદયઃ પાનુબન્ધા યાનુબન્ધાસ્તનાદયઃ;

ક્રયાદયઃ શાનુબન્ધા જાનુબન્ધાશ્રુદય ॥ ૨ ॥

અર્થ :- ક્ અનુબંધવાળા પાતુઓ, અદાદિ કહેવાય છે. જ્ અનુબંધવાળા પાતુઓ દિવાદિ, દ અનુબંધવાળા સ્વાદિ, ત્ અનુબંધવાળા તુદાદિ, પ્ અનુબંધવાળા રુધાદિ, ય્ અનુબંધવાળા તનાદિ, શ્ અનુબંધવાળા ક્રયાદિ તથા જ્ અનુબંધવાળા જુદાદિ ગણના પાતુઓ ગણાય છે.

ક્રુદન્ત પ્રકાર	(૧૦૬) અન્	(૧૦૭) શ્રિ	(૧૦૮) શ્રુ	(૧૦૯) શ્રિષ્ટ	(૧૦૧) શ્રિવ
(૧) કમંચિ બૂ ક.	આન્તઃ	શ્રિતઃ	શ્રુતઃ	શ્રિલષ્ટઃ	શ્રુતઃ
(૨) કતંરિ બૂ ક.	આન્તવાન્	શ્રિતવાન્	શ્રુતવાન્	શ્રિલષ્ટવાન્	શ્રુતવાન્
(૩) સંખંધક બૂ ક.	આન્તવા	શ્રિતવા	શ્રુતવા	શ્રિલષ્ટવા	શ્રવિતવા
—	— શ્રમિતવા	—	—	—	—
(૪) હેતથં ક.	શ્રમિતુમ્	શ્રવિતુમ્	શ્રોતુમ્	શ્રેષ્ટુમ્	શ્રવિતુમ્
(૫) પ. કતંરિ બૂ ક.	શશ્રવાન્	શિશ્રિવાન્	શુશ્રવાન્	શિશ્રિલવાન્	શિશ્રિવાન્
—	—	—	—	—	શુશ્રવાન્
(૬) પ.	—	શિશ્રિયાણઃ	—	—	—
(૭) પ. કમંચિ ..	શશ્રમાણમ્	શિશ્રિવાણઃ	શુશ્રુવાણઃ	શિશ્રિલવાણમ્	શિશ્રિવાણમ્
—	—	—	—	—	શુશ્રવાણમ્
(૮) અભિષ્ય કતંરિ	શ્રમિષ્યન્	શ્રવિષ્યન્	શ્રોષ્યન્	શ્રેષ્યન્	શ્રવિષ્યન્
(૯)	—	શ્રવિષ્યમાણઃ	—	—	—
(૧૦) .. કમંચિ	શ્રમિષ્યમાણમ્	શ્રવિષ્યમાણઃ	શ્રોષ્યમાણઃ	શ્રેષ્યમાણમ્	શ્રવિષ્યમાણમ્
(૧૧) વિદ્યથં ક.	શ્રમિતવ્યમ્	શ્રવિતવ્યઃ	શ્રોતવ્યઃ	શ્રેષ્ટવ્યમ્	શ્રવિતવ્યમ્
(૧૨)	શ્રમણીયમ્	શ્રવણીયઃ	શ્રવણીયઃ	શ્રેષ્ઠણીયમ્	શ્રવણીયમ્
(૧૩)	શ્રમ્યમ્	શ્રવ્યઃ	શ્રવ્યઃ/શ્રવ્યઃ	શ્રેષ્યમ્	શ્રવ્યમ્
(૧૪) કતંધ્યક	શ્રમ્યકઃ	શ્રવ્યકઃ	શ્રવ્યકઃ	શ્રેષ્યકઃ	શ્રવ્યકઃ
(૧૫) ..	શ્રમિતા	શ્રવિતા	શ્રોતા	શ્રેષ્ટા	શ્રવિતા
(૧૬) ..	શ્રમઃ	શ્રવઃ	શ્રવઃ	શ્રેષ્ઠઃ	શ્રવઃ
(૧૭) કતંરિ વતં.ક.	શ્રામન્	શ્રવન્	શ્રુન્	શ્રિલવન્	શ્રવન્
(૧૮)	શ્રમ્યમાન	શ્રવમાણઃ	શ્રુમાન્	—	—
(૧૯) કમંચિ ..	શ્રમ્યમાણઃ	શ્રીવમાણઃ	શ્રૂવમાણઃ	શ્રિલવમાણમ્	શ્રૂવમાણમ્
(૨૦) ભાવાથંક	શ્રવઃ	શ્રવઃ/શ્રાવઃ	શ્રવઃ	શ્રેવઃ	શ્રવઃ/શ્રવણઃ
(૨૧) ..	શ્રાન્તિઃ	શ્રિતિઃ	શ્રુતિઃ	શ્રિલષ્ટિઃ	શ્રુતિઃ
—	—	—	— પ્રતિશ્રુતિ	—	—
(૨૨) ..	શ્રમણમ્	શ્રવણમ્	શ્રવણમ્	શ્રેવણમ્	શ્રવણમ્
(૨૩) કિલાલથંક	શ્રમિતા	શ્રવિતા	શ્રોતા	શ્રેષ્ટા	શ્રવિતા
..	શ્રમી	વિશ્રમી	—	—	—
—	શ્રમણઃ	શ્રીઃ	—	—	—

જાગૃ ધતુના ક્રુદન્તો :- (૧) જાગરિતઃ (૨) જાગરિતવાન્ (૩) જાગરિતવા (૪) જાગરિતુમ્ (૫) જજાગૃવાન્ (૬) — (૭) જજાગ્રાણઃ (૮) જાગરિષ્યન્ (૯) — (૧૦) જાગરિષ્યમાણમ્ (૧૧) જાગરિતવ્યમ્ (૧૨) જાગરણીયમ્ (૧૩) જાગર્યમ્ (૧૪) જાગરકઃ (૧૫) જાગરિતા (૧૬) જાગરઃ (૧૭) જાગ્ય્ (૧૮) — (૧૯) જાગર્યમાણમ્ (૨૦) જાગર/જાગર્ષી (૨૧) જાગર્ષિઃ (૨૨) જાગરણમ્ (૨૩) જાગરિતા-જાગરુકઃ (આ ૨૩ ક્રુદન્તો ઉપરના ક્રમાનુક્રમે સમજના)

ફક્ત પ્રકાર	(૧૧૧) સહ (1)	(૧૧૨) સહ (10)	(૧૧૩) સુ	(૧૧૪) સૂજ	(૧૧૫) સેવ
[૧] કમંચિ ભૂ.કં.	સોઢ:	સાહિત:	સુત:	સૃષ્ટ:	સેવિત:
[૨] કતારિ ..	સોઢવાન્	સાહિતવાન્	સુતવાન્	સૃષ્ટવાન્	સેવિતવાન્
[૩] સખંધક ..	સોઢવા/સહિતવા	સાહિતિવા	સુતવા	સૃષ્ટવા	સેવિતવા
[૪] હેતુચં કં.	સોઢુમ્ / સહિતુમ્	સાહિતિમ્	સોતુમ્	સૃષ્ટુમ્	સેવિતુમ્
[૫] પ કતારિ ભૂ.કં.	—	સાહયાશ્રક્રવાન્	સુપુવાન્	સસૃજવાન્	—
—	—	સાહયાશ્રમ્ભવાન્	—	—	—
—	—	સાહયામાશિવાન્	—	—	—
[૬]	સેહાન:	—	—	—	સિષેવાણ:
[૭] પ કમંચિ ..	સેહાસન:	સાહયાશ્રક્રાણ:	સુપુવાન:	સસૃજાન:	સિષેવાણ:
[૮] બનિષ્ય કતારિ	—	સાહિષ્યન્	સોષ્યન્	સશ્યન્	—
[૯]	સહિષ્યમાણ:	—	—	—	સેવિષ્યવાણ:
[૧૦] .. કમંચિ	સહિષ્યમાણમ્	સાહિષ્યમાણ:	સોષ્યમાણ:	સશ્યમાણ:	સેવિષ્યમાણ:
[૧૧] વિઘયં કં.	સોઢયમ્	સાહિતયમ્	સોઢયમ્	સૃષ્ટયમ્	સેવિતયમ્
—	— સહિતયમ્	—	—	—	—
[૧૨]	સહનીયમ્	સાહનીય:	સવનીયમ્	સર્જનીય:	સેવનીયમ્
[૧૩]	સહ્યમ્	સાહ્ય:	સવ્યમ્ / સાવ્યમ્	સર્વ્ય:	સેવ્યમ્
[૧૪] કતારિ મુચક	સાહક:	સાહક:	સાવક:	સર્વક:	સેવક:
[૧૫] ..	સોઢા / સહિતા	સાહિતા	સોતા	સૃષ્ટા	સેવિતા
[૧૬] ..	સહ: / સાહ:	સાહય:	સવ:	સૂજ:	સેવ:
—	સહન:	—	—	—	—
[૧૭] કતારિ વતં.કં.	—	સાહયન્	સુવન્	સૂજન્	—
[૧૮]	સહમાન:	—	—	—	સેવમાન:
[૧૯] કમંચિ ..	સહ્યમાન:	સાહ્યમાન:	સૂચમાનમ્	સૂચ્યમાનમ્	સેવ્યમાન:
[૨૦] બાવાયંક	સાહા	સાહના	સવઃ/સુરવા	સર્ગઃ/સર્વક	સેવા
[૨૧] ..	(૧)	સાહિતિ	આસુતિ:	સૃષ્ટિ:	સેવિતિ:
[૨૨] ..	સોઢા / સહિતા	સાહનમ્	સવનમ્	સર્વનમ્	સેવિતા
[૨૩] શીલાવયંક	સહન:	સાહક:	સવિતા	સૃષ્ટા	સેવન:
—	— સહિષ્ણુ	—	—	સંસર્જી	—

અનુબંધ ફળજાપક - કોડો

અનુબંધ નામ	અનુબંધનું ફળ	અનુબંધ નામ	અનુબંધનું ફળ
૧ અ	ઉચ્ચ:ભાષં છે.	૭ ક	હ (૧૨ મિ) ૫૨ છતાં ઉપાનત્ય સ્વરના
૨ આ	ક્ત અને ક્તવતુની આદિમાં હ્રદનો નિષેધ	૮ ક	હસ્ત આદેશનો નિષેધ કરે છે
૩ ઇ	આત્મનેપદ કરે છે	૯ ક	અહ-વિકલ્પે કરે છે
૪ ઈ	ઉભયપદ કરે છે	૧૦ લ	અહ-પ્રત્યય કરે છે
૫ ઉ	“ઉદિતઃ સ્વરાન્નોડન્તઃ” એ સૂચથી	૧૦ ઇ	સિચ્ પ્રત્યય ૫૨ છતાં ઇદિનો નિષેધ
૬ ઊ	સ્વરની ૫૨ નકાર આદિમાં કરે છે.	૧૧ ઇ	ક્તને ક્તવતુની આદિમાં હ્રદનો નિષેધ
૭ ઋ	ક્તવા પ્રત્યયની આદિમાં હ્રદ વિકલ્પે.	૧૨ ઓ	ક્તને ક્તવતુના તકારનો નકાર આદેશ

ક્રમ-પ્રકાર	(૧૧૬) સ્થા	(૧૧૭) સ્પૃશ	(૧૧૮) સ્ફાપ્	(૧૧૯) સ્મૃ	(૧૨૦) સ્વપ્
(૧) ક્રમંચિ બૂ. કે.	સ્થિત:	સ્પૃષ્ટ:	સ્ફાત:/સ્ફાપિત:	સ્મૃત:	સ્વપ્ત:
(૨) ક્રતંરિ બૂ. કે.	સ્થિતવાન્	સ્પૃષ્ટવાન્	સ્ફાતવાન્	સ્મૃતવાન્	સ્વપ્તવાન્
—	—	—	— સ્ફીતવાન્	—	—
(૩) સંભંધક બૂ. કે.	સ્થિત્વા	સ્પૃષ્ટ્વા	સ્ફાપિત્વા	સ્મૃત્વા	સ્વપ્ત્વા
(૪) હેતુથં કે.	સ્થાતુમ્	સ્પૃષ્ટુમ્	સ્ફાપિતુમ્	સ્મૃતુમ્	સ્વપ્તુમ્
(૫) પ. ક્રતંરિ બૂ. કે.	તસ્થિવાન્	પસ્પૃષ્ટવાન્	—	તસ્મૃતવાન્	તસ્વપ્તવાન્
(૬) પ.	—	—	પસ્ફાપાન:	—	—
(૭) પ. ક્રમંચિ ..	તસ્થાન:	પસ્પૃશન:	પસ્ફાપાનમ્	તસ્મ્રાણમ્	તસ્વપાનમ્
(૮) અભિધ્ય ક્રતંરિ	સ્થાસ્થ્યન્	સ્પૃશ્યન્/સ્પૃશ્યન્	—	સ્મરિયન્	સ્વપ્શ્યન્
(૯)	—	—	સ્ફાપિયમાણ:	—	—
(૧૦) .. ક્રમંચિ	સ્થાસ્થ્યમાનમ્	સ્પૃશ્યમાણ:	સ્ફાપિયમાણમ્	સ્મરિયમાણમ્	સ્વપ્શ્યમાણમ્
—	સ્થાપિયમાણમ્	—સ્પૃશ્યમાણ:	—	—સ્મરિયમાણમ્	—
(૧૧) વિશ્વથં કે	સ્થાતવ્યમ્	સ્પૃષ્ટવ્ય:/સ્પૃષ્ટવ્ય:	સ્ફાપિતવ્યમ્	સ્મૃતવ્યમ્	સ્વપ્તવ્યમ્
(૧૨)	સ્થાનીયમ્	સ્પૃશનીય:	સ્ફાપનીયમ્	સ્મરણીયમ્	સ્વપ્નીયમ્
—	—	—	—	— સ્મારણીયમ્	—
(૧૩)	સ્થેયમ્	સ્પૃશ્યમ્	સ્ફાપ્યમ્	સ્માર્થ્યમ્	સ્વપ્યમ્
(૧૪) ક્રતંચયક	સ્થાયકઃ	સ્પૃશક:	સ્ફાપક:	સ્મારક:	સ્વપક:
(૧૫) ..	સ્થાતા	સ્પૃષ્ટા/સ્પૃષ્ટા	સ્ફાપિતા	સ્મર્તા	સ્વપ્તા
(૧૬) ..	પ્રસ્થ:/સ્થાયી	સ્પૃશ:	સ્ફાપ:	સ્મર:	સ્વપ:
(૧૭) ક્રતંરિ વર્ત. કે.	તિષ્ઠન્	સ્પૃશન્	—	સ્મરન્	સ્વપન્
(૧૮)	—	—	સ્ફાપમાન:	—	—
(૧૯) ક્રમંચિ ..	સ્થીયમાનમ્	સ્પૃશ્યમાન:	સ્ફાપ્યમાન:	સ્મર્થમાણમ્	સ્વપ્યમાનમ્
(૨૦) આવાથંક	આસ્થા	સ્પૃક્/સ્પૃશ્ય:	સ્ફાપ:	સ્મર:/સ્માર:	સ્વપ:/સ્વપ્ત:
(૨૧) ..	સ્થિતિ:	સ્પૃષ્ટિ:	સ્ફાપિતિ:	સ્મૃતિ:	સ્વપ્તિ:
(૨૨) ..	સ્થાનમ્	સ્પૃશનમ્	સ્ફાપનમ્	સ્મરનમ્	સ્વપનમ્
(૨૩) વિશ્વાથંક	સ્થાતા	સ્પૃષ્ટા	સ્ફાપિતા	સ્મરિતા	સ્વપ્તા
—	સ્થાયુક:	— સ્પૃષ્ટા	સ્ફાપન:	—	સ્વપનક
—	સ્થાવરા/સ્થાસ્તુ:	—	—	—	—

અનુબંધ નામ

અનુબંધનુ ક્રમ

- ૧૩ ઔ હ્રદ્ વિશ્વથે કરે છે અર્થાત્ ધાતુને વેદ જનાવે
 ૧૪ = (અનુસ્વાર) ધાતુને અનિદ્ તરીકે ઓળખાવે
 ૧૫ ક્ નો ધાતુમાં હોય તો તે ધાતુ જદાદિ (મજ્જનો) મજ્જાય છે, અને પ્રત્યક્ષમાં હોય તો તે પ્રત્યક્ષ પર છતાં ધાતુના સ્વરનો ગુણ થનો નથી
 ૧૬ લ્ પૂવંને મુમ્ (=મ્) આશ્રય કરે છે
 ૧૭ ગ્ ધાતુને ઉભયપદી જનાવે છે.
 ૧૮ ઘ્ ચને જૂનો અનુક્રમ ક્રને ગ્ આદેશ કરે છે.

અનુબંધ નામ

અનુબંધનુ ક્રમ

- ૧૯ હ્ ધાતુને આત્મપદી જનાવે, ગુણનો નિષેધ કરે
 ૨૦ ચ્ દિવાદિ મજ્જનો ધાતુ જણાવે છે.
 ૨૧ જ્ શ્ચિ કરે છે અને જ્ ઉપલક્ષિત વિ જો હોય તો ધાતુથી વર્તમાન અર્થમાં ક્ પ્રત્યક્ષ કરે.
 ૨૨ દ્ ધાતુને ત્વાદિ મજ્જનો જણાવે છે અને ઉકાર બદલિત દ્ (ટુ) હોય તો અથુને કરે છે. તથા સ્ત્રીલિંગમાં છી કરે છે.
 ૨૩ હ્ (ઉકારથી ઉપલક્ષિત ઢકાર=હુ છે તે) ત્રિમજ્જ પ્રત્યક્ષ કરે છે તથા હ્ અંત્યસ્વરાદિનો લોપ.

ક્રિદન્ત પ્રકાર	(૧૨૧) હન્	(૧૨૨) હા	(૧૨૩) હા	(૧૨૪) હુ	(૧૨૫) હ
[૧] ક્રમંશ્ચિ ભૂ.કૃ.	હતઃ	હીનઃ	હાનઃ	હુતઃ	હતઃ
[૨] કર્તારિ ..	હતવાન્	હીનવાન્	હાનવાન્	હુતવાન્	હતવાન્
[૩] ક્રમંશ્ચિ ..	હત્વા	હિત્વા	હાત્વા	હુત્વા	હત્વા
[૪] હેતવથં કૃ.	હત્વમ્	હીત્વમ્	હાત્વમ્	હુત્વમ્	હત્વમ્
[૫] પ. કર્તારિ ભૂ.કૃ.	અધિવાન્	અહિવાન્	—	અહુવાન્	અહવાન્
—	— અવધવાન્	—	—	—	—
[૬]	—	—	અહાનઃ	અહવાન્	—
—	—	—	—	અહવાન્	અહવાન્
—	—	—	—	અહવાન્	—
[૭] પ. ક્રમંશ્ચિ ..	અધનાનઃ	અહાનમ્	અહાનમ્	અહવાનમ્	અહવાનમ્
[૮] અધિષ્ય કર્તારિ	હનિષ્યન્	હાસ્યન્	—	હૈષ્યન્	હરિષ્યન્
[૯]	—	—	હાસ્યમાનમ્	—	હરિષ્યમાનમ્
[૧૦] .. ક્રમંશ્ચિ	હનિષ્યમાણમ્	હાસ્યમાનમ્	હાસ્યમાનમ્	હૈષ્યમાણમ્	હરિષ્યમાણમ્
—	—	હાસ્યમાણમ્	હાસ્યમાણમ્	હૈષ્યમાણમ્	—
[૧૧] વિઘ્નથં કૃ.	હન્તવ્યમ્	હાતવ્યમ્	હાતવ્યમ્	હૈતવ્યમ્	હર્તવ્યમ્
[૧૨]	હનનીયમ્	હાનીયમ્	હાનીયમ્	હૈનીયમ્	હરનીયમ્
[૧૩]	ધાત્યમ્	દેયમ્	દેયમ્	દૈયમ્	હાર્યમ્
[૧૪] કર્તૃસુચક	ધાતકઃ	દાયકઃ	દાયકઃ	દાવકઃ	હારકઃ
[૧૫]	હન્તા	હાતા	હાતા	દૈતા	હર્તા
[૧૬]	ધનાધનઃ/હનઃ	દાયનઃ	દાયનઃ	દૈયઃ	હરઃ
[૧૭] કર્તારિ વર્ત.કૃ.	ધન્	અહન્	—	અહન્	હરન્
[૧૮]	—	—	અહિહાનઃ	—	હરમાણઃ
[૧૯] ક્રમંશ્ચિ ..	હન્યમાનમ્	દીપમાનમ્	દીપમાનમ્	દીપમાનમ્	દીપમાણમ્
[૨૦] આનાથક	વચઃ/ધાતઃ	હાનિઃ	દાયઃ	દૈયઃ	હૃતિઃ
[૨૧]	દેતિઃ/દૃતિઃ	નાસ્તિ	દૃતિઃ	દૃતિઃ	દૃતિઃ
[૨૨]	હનનમ્	હાનમ્	હાનમ્	હૈનમ્	હરણમ્
[૨૩] શીલાવચક	હન્તા	હાતા	હાતા	દૈતા	હર્તા
..	ધાતુકઃ/વિધાતી	—	—	—	—

અનુપંધ નામ

અનુપંધનું કૃણ

- ૨૪ પૂ તુલાદિ ગણના ધાતુને જણાવે છે અને વૃદ્ધિને કરે છે.
- ૨૫ તુ તુલાદિ ગણના ધાતુને જણાવે છે.
- ૨૬ નુ “હિચાસોડપુનિસ્કાપરે” એ સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી છે.
- ૨૭ પૂ રુઘાદિ ગણના ધાતુને બતાવે છે અને નુ આગમ કરે છે. વળી પ્રત્યયનો અનુપંધી નો પૂ હોય તો નુ આગમ પણ કરે છે.
- ૨૮ મુ “દામઃ સમ્પ્રદાનેઽ” એ સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી છે.

અનુપંધ નામ

અનુપંધનું કૃણ

- ૨૯ ચૂ તુલાદિ ગણના ધાતુને જણાવે છે.
- ૩૦ દૂ પુ વૃદ્ધિ આજીવિ અર્થને સૂચક છે.
- ૩૧ લૂ આજીવિ અર્થના આવે છે.
- ૩૨ વૂ “હત ઔર્વિતિ વપજનેડ્દે” એ સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી છે.
- ૩૩ શૂ ક્રિયાદિ ગણના ધાતુને સૂચક છે અને “કયઃ શિતિ” એ સૂત્રમાં ઉપયોગી છે.
- ૩૪ પૂ “વિતોડ્” એ સૂત્રના વિષયમાં ઉપયોગી
- ૩૫ સૂ પદવચને પ્રયોજક છે અર્થાત્ પદવચના ઠરવામાં નિમિત્તભૂત છે.

પરિશિષ્ટ : ૨ અકારાંક સૂત્રકમ

સૂત્ર	શિલ્પક્રમ	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	શિલ્પક્રમ	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
અગ્નિચિંતા	૫-૧-૩૭	૧૮૮૨	૧૦૨	આત એઃ કુઞ્જી	૪-૩-૫૩	૧૦૮૨	૪૫
અન્	૫-૧-૪૨	૧૦૬૦	૫૦	આ તુમેડરા...૧	૪-૧-૧	૧૦૮૭	૪૬
અચેતે ટકુ	૫-૧-૮૩	૧૧૦૬	૫૪	આતે હેડકાશમઃ	૫-૧-૭૬	૧૧૦૩	૫૩
અનાતેઃ પશ્ચાતઃ	૫-૧-૧૭૦	૧૧૪૬/૫૬૩	૬૫	આદિતઃ	૪-૪-૭૧	૧૧૭૧	૭૧
અજતેઃ શીઠે	૫-૧-૧૫૮	૧૧૪૧	૬૩	આધારાચોત...રે	૩-૪-૨૪	૧૦૬૫	૩૮
અદ્યતિસૂ...ર્ણી	૩-૪-૧૦	૧૦૪૪	૨૮	આનાયો જાલ૧	૫-૧-૧૩૬	૧૨૫૦/૫૬૫	૬૧
અગિકર્મ...તી	૩-૧-૮૮	૧૦૦૭	૧૩	આમનાલ્યાયે૦	૪-૩-૮૫	૯૭૭	૩
અગિનિગા બેક૦	૩-૩-૧૦૭	૧૦૦૮	૧૩	આયુધાદિમ્યો...દેઃ	૫-૧-૯૪	૧૧૧૨	૫૫
અતઃ	૪-૩-૮૨	૧૦૪૨	૨૮	આરમ્ભે	૫-૧-૧૦	૧૧૫૨	૬૬
અતો મ પાને	૪-૪-૧૧૪	૧૧૬૨	૭૬	આશિષિ હનઃ	૫-૧-૮૦	૧૧૦૪	૫૬
અનજઃ ક્ત્વો યપ્	૩-૨-૧૫૪	૧૨૬૩	૯૫	આસીનઃ	૪-૪-૧૧૫	૧૧૬૨/૫૬૪	૭૬
અનદ્	૫-૩-૧૨૪	૧૨૪૮	૯૦	આસ્પટિવ્રજઃ૦	૫-૩-૯૭	૧૨૫૩	૮૭
અનુસર્ગાઃ ક્ષીવો	૪-૨-૮૦	૧૧૬૧/૪૬૨	૬૮				
અનોર્જનેર્જઃ	૫-૧-૧૬૮	૧૧૪૮	૬૪	(ઙ)			
અન્નરૂઢિઃ	૫-૩-૮૯	૧૨૩૨/૫૬૧	૮૭	ઈકિ રિતવ્ સ્વસ્થાયે	૫-૩-૧૩૮	૧૨૫૩	૯૨
અન્નપ્રદાદેશઃ	૩-૨-૧૫૨	૧૧૩૭	૬૨	ઈદં કિમીરકીઃ	૩-૨-૧૫૩	૧૧૩૯	૬૨
અન્નયૌગંકય૦	૫-૪-૫૦	૧૨૭૨	૯૮	ઈરં મદઃ	૫-૧-૧૨૭	૧૧૨૫/૫૬૪	૫૯
અમાવ્યયાન્...ચ	૩-૪-૨૩	૧૦૬૩	૩૭	ઈશ્વર સનઃ	૪-૪-૪૭	૧૦૨૨	૨૦
અમોડકમ્મિચમઃ	૪-૨-૨૬	૧૧૦૪	૧૨				
અતિરીઘી...પુઃ	૪-૨-૨૧	૯૮૩	૫	(ઈ)			
અર્હોડ્ચ	૫-૧-૯૧	૧૧૧૦	૫૫	ઈર્ગ્યજ્ઞતેડપિ	૪-૩-૯૭	૧૦૫૨	૩૧
અવળાદશો...થોઃ	૨-૧-૧૧૫	૧૧૮૩	૭૬				
અવાતૃ...પ્	૫-૧-૧૩૩	૧૨૫૦/૫૬૨	૯૧	(ઊ)			
અપાપાસ્ય૦	૪-૧-૧૯	૧૦૩૬/૫૨૪	૨૫	ઊનાદયઃ	૫-૨-૯૩	૧૨૧૬	૮૨
અવમાનલેપે...હે	૪-૧-૬૩	૯૭૧	૨	ઊતિ શવર્હા...મે	૪-૩-૨૬	૧૧૭૦	૭૦
અસૂપોત...ક્તેઃ	૫-૧-૧૬	૧૦૮૭/૫૪૧	૪૯	ઊદઃ પચિ...રે	૫-૨-૨૯	૧૧૯૯	૭૮
અન્નગ્રાહ્ય દૃઢં	૫-૧-૧૨૬	૧૧૨૫/૫૬૬	૫૯	ઊદ્ઘ્રકોડતોયે	૫-૩-૧૩૫	૧૨૫૦/૫૬૪	૯૧
અન્નલેપે	૪-૩-૧૧૫	૧૦૭૫	૪૧	ઊપસર્ગાદઃ કિઃ	૫-૩-૮૭	૧૨૩૧	૮૭
અન્નચ્ચન્નસ્ય૦	૪-૧-૧૦૭	૧૧૦૧	૫૧	ઊપાન્તયે	૪-૩-૩૪	૧૦૧૫	૧૭
				ઊવર્ણાત્	૪-૪-૫૮	૧૧૬૫	૬૯
				ઊવર્ણાદાવશ્યકે	૫-૧-૧૯	૧૨૮૦	૧૦૦
				(ઊ)			
				ઊદિતો વા	૪-૪-૪૨	૧૨૫૬/૫૬૭	૯૩
				ઊદુલો ગૌ	૪-૨-૪૦	૧૦૦૧	૧૧
				(ક)			
				કૃતોતરીઃ	૪-૩-૧૦૯	૧૦૫૪	૩૨
(આ)							
આઃ લ નવનિજનઃ	૪-૨-૬૦	૧૦૬૦	૩૫				
		૧૧૭૪	૭૧				
આપુગાક્રમદેઃ	૪-૧-૪૮	૧૦૪૧	૨૭				
આઙઃ શીઠ	૫-૧-૨૬	૧૧૧૩/૫૪૬	૫૬				

સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
કત્તુ તૃપ્તમૃદુ	૪-૩-૨૪	૧૨૬૨	૯૫	નિહિતિ ચિ ચયુ	૪-૩-૧૦૫	૧૦૫૩	૩૧
કત્તુપાન્થયાદ...ચ	૫-૧-૪૧	૧૧૬૨	૧૦૩	ક્ત કતક્ત	૫-૧-૧૭૪	૧૧૫૦	૬૫
કઘ દૈવ	૪-૧-૧૭	૧૦૨૩	૨૦	ક્તયોદનુપર્માણ્ય	૪-૧-૬૨	૧૧૭૭	૭૨
કમતાં રી	૪-૧-૫૫	૧૦૫૫	૩૨	ક્તેટોગુરોર્થક્ષ્મ	૫-૩-૧૦૬	૧૨૩૬/586	૮૮
કર્ણગંગુક્ષ્મ	૫-૧-૧૩	૧૨૭૫	૧૦૦	ક્તેડનિટ...તિ	૪-૧-૧૧૧	૧૨૦૫	૮૦
ક્ષ યર્ણશ્ર્યુર્ણગ:	૪-૪-૫૭	૧૧૬૪	૬૯	ક્તવા (ધાતો:)	૪-૩-૨૯	૧૨૫૮	૯૪
ક્ષ્મિપૂજ્ઞશૌ	૪-૪-૪૮	૧૦૩૨	૨૩	ક્તવા તુમ્ વે	૫-૧-૧૩	૧૨૧૯	૮૩
ક્ષ્મીત્રાધ્રા...ર્વા	૪-૨-૭૬	૧૧૬૦	૬૮	ક્વ: શિતિ	૩-૪-૭૦	૧૦૭૯	૪૩
ક્ષ્ત્વ દેરે...પ્ર	૪-૨-૬૮	૧૧૫૫	૬૬	ક્વહ	૩-૪-૨૬	૧૦૬૭	૩૮
(ઇ)				ક્વહ્વો નશ	૩-૩-૪૩	૧૦૭૦	૪૦
ઐકધાતો કર્મ...યે	૩-૪-૮૬	૧૦૮૬	૪૭	ક્વનિ	૪-૩-૧૧૨	૧૦૬૪	૩૭
ઐકે પર્ગમ્ય ચ ધે	૪-૨-૩૪	૧૧૫૦/591	૯૧	ક્વય: ક્વયથે	૪-૩-૬૧	૧૨૮૬/605	૧૦૨
ઐજે:	૫-૧-૧૧૮	૧૧૨૩	૫૮	ક્વિયાં ક્વિયર્થા	૫-૧-૧૩	૧૨૧૭	૮૩
(ઓ)				ક્વિસંપદાશિમ્ય:	૫-૩-૧૧૪	૧૨૪૨	૮૯
ઔજોડ્વસર:	૩-૪ ૮૬	૧૦૭૬/533	૩૯	ક્લીચે ક્ત:	૫-૩-૧૨૩	૧૨૪૭	૯૧
ઔર્જાન્તસ્થા...ર્જે	૪-૧-૬૦	૧૦૨૫	૨૧	ક્લેશાદિમ્યો	૫-૧-૮૧	૧૧૦૫	૫૩
(ક)				ક્લચિત્	૫-૧-૧૩૧	૧૧૪૯/560	૬૫
કગેબનૂજે...રજ્ઞ:	૪-૨-૨૫	૧૦૦૩	૧૧	ક્લિપ્	૫-૧-૧૪૮	૧૧૩૪	૬૧
કરણાધારે	૫-૩-૧૨૯	૧૧૪૯	૯૦	ક્લ્પકૃતીશકતો	૪-૩-૯૦	૧૨૮૬	૧૦૧
કર્તારિ	૪-૧-૩	૧૦૮૮	૪૯	ક્લ્પુક્લ્પથે...મ	૪-૩-૧૧૩	૧૦૭૩	૪૧
કર્તુ: કિવપ્ કિ	૩-૪-૨૫	૧૦૬૬	૩૮	ક્લ્પવિલ્પ...સ	૪-૩ ૩૧	૧૨૬૦	૯૪
કર્તુ: સ્વય	૫-૧-૧૧૭	૧૧૨૨	૫૮	ક્લ્પવસ્તેષામ	૪-૪-૪૩	૧૧૬૨	૬૮
કર્તુર્ગિન	૫-૧ ૧૫૩	૧૧૪૦	૬૨	ક્લે: ક્ષી:	૪ ૩-૮૯	૧૨૬૫/૬99	૯૬
કર્મણોડ્ગ	૫-૧-૭૨	૧૧૦૨	૫૩	ક્લે: ક્ષી: ચાધ્યાય	૪ ૨-૭૪	૧૧૫૯	૬૮
કાલ્વેલાસમયે રે	૫-૪-૩૩	૧૨૨૧	૮૪	ક્લે: પ્રિય...લાળ	૫-૧-૧૦૫	૧૧૧૮	૫૭
ક્રિયત્તદ્વદોર:	૫-૧-૧૦૧	૧૧૧૬/547	૫૬	ક્લેષિપત્તે...વમ	૪-૨ ૭૮	૧૧૬૧	૬૮
કિત: સંશય પ્રતીકારે	૩-૪-૬	૧૦૩૮	૨૬	(લ)			
કુશ્મોદરા સ્તિ:	૫-૧-૯૦	૧૧૦૮	૫૪	ક્લિત્યનશ્વયા	૩-૨-૧૧૧	૧૧૦૬	૫૪
કુશ્મિદ્યો સ્તિ	૫-૧-૮૬	૧૨૯૦	૧૦૨	ક્લેમ્પોચે	૫-૧-૩૮	૧૨૮૯/606	૧૦૨
કુલાદુકુજોદ્વહ:	૫-૧-૧૨૨	૧૧૨૫/557	૫૯	ક્લમ્મ નાળીશ્વયે	૫-૪-૪૮	૧૨૭૧	૯૮
કુલ્પકરી...ષ:	૫-૧-૧૧૦	૧૧૧૯/551	૫૭	(મ)			
કૃગ લ્પતદ...ળે	૫-૧-૧૨૯	૧૧૨૭	૫૯	મત્તયર્થકર્મક-જે:	૫-૧-૧૧	૧૧૫૩	૬૬
કૃગ શ ચ વા	૫-૩-૧૦૦	૧૨૩૬	૮૮	મત્તયર્થક કુટિલે	૩-૪-૦૧	૧૦૪૫	૨૯
કૃગ: સુપુષ્ય...ત્	૫-૧-૧૬૨	૧૧૪૩	૬૩	મત્તયર્થ: ગુટિલે	૫-૨ ૭૮	૧૨૧૧/577	૮૧
કૃગ્મોદ...વાત્	૫-૪-૬૧	૧૨૭૪/603	૯૯	મત્તયર્થક વિદ્વ...વા	૪-૪ ૮૩	૧૧૯૦	૭૫
કૃગ્મોદ...વાત્	૩-૨-૧૩૮	૧૨૮૧	૧૦૦	મત્તયર્થક:	૫-૧-૬૬	૧૦૯૯	૫૧
કૃગ્મોદ...વાત્	૫-૧-૪૧	૧૨૯૩	૧૦૩	મત્તયર્થક: માલે	૫-૩-૯૫	૧૨૩૪/582	૮૭
				મત્તયર્થક: માલે	૩-૪-૫	૧૦૩૭	૨૫

સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
મૂલમસદ... મહુવે ^૦	૩-૪-૧૨	૧૦૪૭	૨૯	ટનપ્પ	૫-૧-૧૭	૧૦૬૬/542	૫૧
મોચરસેચર... ધમ્	૫-૩-૧૩૧	૧૨૫૧	૯૨	ટિવતોડયુઃ	૫-૩-૮૩	૧૨૨૮	૮૬
મહુગુહશ્ચ સનઃ	૪-૪-૫૯	૧૦૧૩	૧૬	(ક)			
મહાદિયોગિન	૫-૧-૫૩	૧૦૬૪	૫૧	ઢાત્વોહિતા ^૦	૩-૪-૨૦	૧૦૧૯	૪૧
મો યજ્ઞિ	૨-૩-૧૦૧	૧૦૪૭/525	૩૦	ઢીયમ્જ્યોદિતઃ	૪-૪-૬૧	૧૧૧૭	૬૯
મ્લાહાજયઃ	૫-૧-૧૧૮	૧૨૪૪	૯૦	ઢિવત્ત્રિમક ^૦	૫-૩-૮૪	૧૦૩૯	૮૬
(ગ)				(ખ)			
ઘટાદેહસ્વો... રે	૪-૨-૨૪	૯૭૮	૩	ઘક્તુચૌ	૫-૧-૪૮	૧૦૮૯	૪૯
ઘસેકસ્થરા... સો	૪-૪-૮૨	૧૧૮૬	૭૫	ઘસ્થરાધોષા... શ્ચ	૨-૪-૮	૧૧૪૬	૬૪
ઘાખ્માપાદ્ધે... શા	૫-૧-૫૮	૧૦૬૬	૫૧	ઘાશ્ચજ્ઞાને ગમુઃ	૪-૪-૦૪	૯૯૧	૮
ઘાખ્મોર્ચાશ્ચિ	૪-૩-૬૮	૧૦૫૨/527	૩૧	ઘિજ્ઞ વહલ... ધુ	૩-૪-૪૨	૧૦૭૬	૪૧
ઘ પાવશયકે	૪-૧-૧૧૫	૧૨૮૧/604	૧૦૧	ઘિસ્તોરેવાડખિ	૨-૪-૩૭	૧૦૨૯	૨૨
(ઙ)				ખો ખરીજીઢઃ	૪-૨-૧૦	૯૮૫	૬
ઙે પિવઃ પીષ્વ	૪-૧-૩૩	૯૯૮	૯	ખો ઙ સનિ	૪-૧-૮૮	૯૯૯	૧૦
ઙો સાસહિવાવઙ	૫-૨-૩૮	૧૨૦૧	૭૯	ખૌશ્ચાન્ત સમ્	૪-૪-૭૪	૧૧૭૫	૭૨
(ચ)				ખૌ મૂયારમ્ણે	૪-૨-૫૧	૧૦૦૩/523	૧૨
ચરકલામ્	૪-૧-૫૩	૧૦૪૮	૩૦	ખૌ સન્ ઙે વા	૪-૪-૨૭	૯૮૬	૬
ચત્યાહારાયે ^૦	૩-૩-૧૦૮	૧૦૦૯	૧૪	(ત)			
ચાયઃ કીઃ	૪-૧-૮૬	૧૦૫૬/531	૩૩	તત્ર સ્વસુક્ષ્મી ^૦	૫-૨-૨	૧૧૮૮	૭૪
ચિતે વા	૪-૨-૪૧	૧૦૦૨	૧૧	તસ્તાપ્યાનાપ્યા ^૦	૩-૩-૨૧	૧૦૭૮	૪૩
ચિ સ્ફુરોર્નવા	૪-૨-૧૨	૯૮૭	૭	તનઃ કથે	૪-૨-૬૩	૧૦૮૩/534	૭૨
(છ)				તનો વા	૪-૧-૧૦૫	૧૦૩૦	૨૩
છાશો વા	૪-૪-૧૨	૧૧૮૪	૭૪	તપસઃ કયન્	૩-૪-૩૬	૧૦૭૧	૪૬
(જ)				તપ્ત્વાનીયે	૫-૧-૨૭	૧૨૮૨	૧૦૧
જનશોમ્યુપાન્તયે ^૦	૪-૩-૨૩	૧૨૬૧	૯૫	તિસ્ફૂલી નામિન	૫-૧-૭૧	૧૧૦૦	૫૧
જપચ મદહદશ... શાઃ	૪-૧-૫૨	૧૦૫૦	૩૦	તિ ચોપાન્તવા દુઃ	૪-૧-૫૪	૧૦૪૯	૩૦
જાગુઃ	૫-૨-૪૮	૧૨૦૪	૮૦	તિઘટેઃ	૪-૨-૩૯	૯૮૯/517	૭
જાગુરશ્ચ	૫-૩-૧૦૪	૧૨૩૯/584	૮૮	તમર્હાદિચ્છાયાંઃ ^૦	૩-૪-૨૧	૧૦૧૦	૧૫
જિમ્તરેરિઃ	૪-૨-૩૮	૯૮૯	૭	તમશ્ચ મનઃ કામે	૩-૨-૧૪૦	૧૨૧૮	૮૩
જૃત્રશ્ચઃ કત્ત્વઃ	૪-૪-૪૧	૧૨૫૭	૯૩	ત્વ ધૌલચર્મસાધુપુ	૫-૨-૨૭	૧૧૬૭	૭૭
ઙપ્યાપો જીપીપ્	૪-૧-૧૬	૧૦૨૭	૨૨	તૃપિધૃષિસ્વપો ^૦	૫-૨-૮૦	૧૨૧૩	૮૨
જ્ઞાનેચ્છાર્ચાચ ^૦	૫-૨-૯૮	૧૧૫૪	૬૬	તૌ માક્ષ્ઢકોરેતુ	૫-૨-૨૧	૧૧૯૪	૭૭
ઞલહલ... વા	૪-૨-૩૨	૧૦૦૬	૧૨	ત્યજ્યત્ર પ્રવચઃ	૪-૧-૧૧૮	૧૨૭૯	૧૦૦
(ઝ)				ત્યદાચન્ધસમાઙ	૫-૧-૧૫૨	૧૧૩૬	૬૧
ઝિસ્થમો વા	૪-૪-૧૦૬	૧૦૮૫	૪૭	ત્રસ ગૃધિ સ્તુઃ	૫-૨-૩૨	૧૧૯૯/569	૭૮
ઝિમિ યાત્	૪-૩-૧૦૦	૧૦૦૦	૧૦	(ડ)			
(ટ)				દત્ત	૪-૪-૧૦	૧૧૮૨	૭૩

સૂત્ર	શિક્ષક	સૂત્રક્રમ	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	શિક્ષક	સૂત્રક્રમ	પૃષ્ઠાંક
દમોઃ ઘણીપુ	૪-૧-૧૮	૧૨૪	૨૧	નિપ્રાચુનઃ સકયે	૪-૧-૧૧૬	૧૨૭૭	૧૦૦
દસ્તિ	૩-૨-૮૮	૧૧૮૦	૭૩	નિમિલ્લાદિમેહ૦	૫-૪-૪૬	૧૨૬૮	૯૭
દિયુદ્ધજ્ઞઃ ષ	૫-૨-૮૩	૧૧૩૫	૬૧	નિર્ગોળમવાતે	૪-૨-૭૮	૧૧૬૧/561	૬૮
દીઠ સનિવા	૪-૨-૧	૧૦૩૬	૨૫	નિવિસ્ત્રવચાત	૪-૪-૮	૧૧૭૯	૭૩
દુઃસ્વીષતઃ... સ્વર	૫-૩-૧૩૯	૧૨૫૪	૯૨	નિવેષેડલંચકોઃ	૫-૪-૪૪	૧૨૬૯	૯૭
દુઃકુલ્લધઃ	૫-૧-૧૪૫	૧૧૩૦	૬૦	નુદેચહિ	૨-૩-૯૫	૧૦૫૫/529	૩૨
દમ્પ દશદક્ષે	૩-૨-૧૫૧	૧૧૩૮	૬૧	નુતુલનરજ્ઞઃ... દ	૫-૧-૬૫	૧૦૯૮	૫૧
દૃષ્ટિનાથાત્વશાવિઃ	૫-૧-૯૭	૧૧૧૩/546	૫૬	ન્યાયાવાયા	૫-૩-૧૩૪	૧૨૫૨	૯૨
દૃશ્વર્ગુ... સઃ	૫-૧-૪૦	૧૨૯૦	૧૦૨				
દશઃ કબન્નિપુ	૫-૧-૧૧૬	૧૧૪૫	૬૪	(પ)			
દેવવાતાદાવઃ	૫-૧-૯૯	૧૧૧૫	૫૬	પચિતુહે	૩-૪-૮૭	૧૦૮૬/538	૪૮
દોસોમાસ્થ દઃ	૪-૪-૧૧	૧૧૮૩	૭૩	પદરજ્ઞવિશ... ધણ	૫-૩-૧૬	૧૨૨૨	૮૪
દ્રેષક્રમો ચઢઃ	૫-૨-૪૬	૧૨૦૨	૭૯	પગવરે	૫-૪-૪૫	૧૨૭૦	૯૭
દ્વિતીયાયા કામ્પઃ	૩-૪-૨૨	૧૦૬૨	૩૭	પરિમાણાર્થ... ન	૫-૧-૧૦૯	૧૧૧૦/550	૫૭
દ્વિચિન્તપ પરન્તપૌ	૫-૧-૧૦૮	૧૧૧૯/549	૫૭	પરેઃ સુચરેચ્છ	૫-૩-૧૦૨	૧૨૩૮	૮૮
	(ધ)			પર્યાયાર્થગોત્વતી૦	૫-૩-૧૨૦	૧૨૪૫	૯૦
ધનુર્દણ્ડસર... હઃ	૫-૧-૬૨	૧૧૧૧	૫૫	પાણિકરાત્	૫-૧-૧૨૧	૧૧૨૫/557	૫૯
ધાગઃ	૪-૪-૧૫	૧૧૮૫	૭૪	પાતેઃ	૪-૨-૧૭	૯૯૫	૯
ધરતીરોડકુચ્છ૦	૫-૨-૨૫	૧૧૬૬	૭૭	પાશાચ્છા... યઃ	૪-૨-૨૦	૯૯૭	૯
ધૂમધીગોર્ન	૪-૨-૧૮	૯૯૫/519	૯	પુનામિન ધ	૫-૪-૧૩૦	૧૦૫૦	૯૧
	(ન)			પૂરુક્લિશિમ્બોત્તવા	૪-૪-૪૫	૧૧૬૬	૬૬
નં કયે	૧-૧-૨૨	૧૦૬૮	૩૯	પ્રયોક્તુરણપારેણિયુ	૩-૪-૨૦	૯૭૫	૨
ન ગૂળશુમ્ભવઃ	૩-૪-૧૩	૧૦૫૧	૩૧	પ્રકક્કાલે	૫-૪-૧૭	૧૦૫૬	૯૩
નગ્મપલિત... કયૌ	૫-૧-૧૨૮	૧૧૨૬	૫૯	પ્રાગ્વત	૩-૩-૭૪	૧૦૨૦	૧૮
નજોડનિઃ શાપે	૫-૩-૧૧૭	૧૨૪૩	૮૯	પ્રાદાગસ્ત અ... ક્તે	૪-૪-૭	૧૧૭૮	૭૨
ન ડીહચીહ૦... દઃ	૪-૩-૨૭	૧૧૬૯	૭૦	પ્રિયચચાદ્વદઃ	૫-૧-૧૦૭	૧૧૧૯/548	૫૭
ન તિક્તિ દીર્ઘશ્ર	૪-૨-૫૯	૧૧૦૧/543	૫૩				
નચ્ચાદિમ્બોડનઃ	૫-૧-૫૨	૧૦૯૩	૫૦	(વ)			
નમોઽવિવિશ્રિ૦	૩-૪-૩૭	૧૦૭૨	૪૦	ચતુલ્લંકુપુ	૩-૪-૧૪	૧૦૫૧	૩૩
નવા (ડનયો) માચારમ્મે૦	૪-૪-૭૨	૧૧૭૨	૭૧	ચતુલ્લંક	૫-૧-૨	૧૦૮૭/540	૪૯
ન વૃદ્ધિશ્રા... પે	૪-૪-૧૧	૧૦૫૯	૩૪	ચતુલ્લિધ્વક... દ	૫-૧-૧૨૪	૧૧૨૫/554	૫૯
નાઢી ધવી લારી... શ્ર	૫-૧-૧૨૦	૧૧૨૫	૫૮	ચતુલ્લિધ્વક... પુ	૫-૧-૧૬૧	૧૧૪૮	૬૧
નામિનોડનિદ્	૪-૩-૩૩	૧૦૬૬	૧૭	ચતુલ્લિધ્વક... પુ	૫-૧-૮૫	૧૧૦૭	૫૪
નામ્નેા ગમઃ... હઃ	૫-૧-૧૩૧	૧૧૨૮	૬૦	ચતુલ્લિધ્વક... પુ	૫-૧-૫૧	૧૦૯૨	૫૦
નામ્નેાવદઃ... ચ	૫-૧-૧૩૫	૧૨૮૭	૧૦૨				
નામ્પાદેરેકને	૨-૩-૮૬	૧૨૪૯/590	૯૧	(મ)			
નામ્પુપાન્ય... કઃ	૫-૧-૫૪	૧૦૯૫	૫૧	મજોલિયુ	૫-૧-૧૪૬	૧૧૩૧	૬૦
નિયોદ્ધસંવૌ જમ્	૫-૩-૩૬	૧૨૨૫/580	૮૫	મજોમાસમિદોયુર	૫-૨-૭૪	૧૨૦૮	૮૧
				મજોજીં વા	૪-૨-૪૮	૧૦૮૫/536	૪૭
				માવકર્મણોઃ	૩-૪-૬૮	૧૦૮૦	૪૪

સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	સિદ્ધાંત	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
માવાકર્ષો:	૫-૩-૧૮	૧૮૨૩	૮૪	(૨)			
માવે	૫-૩-૧૨૨	૧૨૪૬	૯૦	રજ: ફલે મલાદ૦	૫-૧-૯૮	૧૧૧૪	૫૬
મિદાદય:	૫-૩-૧૦૮	૧૨૪૧	૮૯	રદાદમૂર્છામ...ચ	૪-૨-૬૯	૧૧૫૬	૬૭
મિથો રુકલુકમ્	૫-૨-૭૬	૧૨૧૦	૮૧	રમલનશક...મિ૦	૪-૧-૨૧	૧૦૩૧	૨૭
મુજો મધ્યે	૪-૧-૧૧૭	૧૨૭૮	૧૦૦	રમ્યાદિમ્ય:	૫-૩-૧૨૬	૧૨૪૯/589	૯૧
મૂજે: ણુક	૫-૨-૩૦	૧૧૯૯/567	૭૮	રાજય:	૫-૧-૮૮	૧૧૦૭/544	૫૪
મૂશ્ર્યદોડલ્	૫-૩-૨૩	૧૨૨૪	૮૫	રાધેવધે	૪-૧-૨૨	૧૦૩૫	૨૫
મૂધાર્યસન્...કૌ	૩-૪-૯૩	૧૦૮૬/539	૪૫	રિરો ચ લુપિ	૪-૧-૫૬	૧૦૬૧	૩૫
મ્મદિમ્યો વા	૫-૩-૧૧૫	૧૨૪૨/587	૮૯	રુદવિદમુષ...ચ	૪-૧-૩૨	૧૦૧૪	૧૬
મ્મજાવામમાષ...નવા	૪-૨-૩૬	૯૮૧	૫	રુહ પ:	૪-૨-૧૪	૯૯૨	૮
મ્મજ્યલકૂમ્...ણુ:	૫-૨-૨૮	૧૧૯૮	૭૮				
(મ)				(૩)			
મન્શાગિન	૫-૧-૧૧૬	૧૧૨૧	૫૮	લ્લોધ્યપિ	૪-૩-૮૬	૧૨૭૪	૯૬
મન્વનસ્વનિ...ચિત્	૫-૧-૧૪૭	૧૧૩૨	૬૧	લ્લટ વાત...ક:	૫-૧-૧૨૫	૧૧૨૫/555	૫૯
મારણતોષણ...શ્ર	૪-૨-૩૦	૧૦૦૫	૧૨	લ્લપતપદ:	૫-૨-૪૧	૧૨૦૧/574	૭૯
મિમીમાદામિ...ર્ય	૪-૧-૨૦	૧૦૩૪	૨૪	લિથો નોડન્ત૦	૪-૨-૧૫	૯૯૨/518	૮
મુરતોડનુનાસિકસ્ય	૪-૧-૫૧	૧૦૪૬	૨૯	લિહાદિમ્ય:	૫-૧-૫૦	૧૦૯૧	૫૦
મૂર્તિનિચિતાષ્ટ૦	૫-૩-૩૭	૧૨૨૬	૮૫	લીહલિનોત્રા	૪-૨-૯	૯૯૩	૮
મુગયેચ્છાયાચ્છા૦	૫-૩-૧૦૧	૧૧૩૭	૮૮	લુપ્પચ્ચિમો૦	૪-૪-૪૪	૧૧૬૭	૬૯
મેધર્તિમગ...લ:	૫-૧-૧૦૬	૧૧૧૯	૫૭	લોલ:	૪-૨-૧૬	૯૯૪	૮
મેહો વા મિત	૪-૩-૮૮	૧૨૬૫/598	૯૬				
મોડકમિવમિ૦	૪-૩-૫૫	૧૦૮૪	૪૬	(વ)			
મોનોમ્વોશ્ર	૨-૧૬-૭	૧૦૫૯	૩૫	વ્વોડશન્દનામિ	૪-૧-૧૧૯	૧૨૭૬	૧૦૦
(ય)				વ્વલ્લંસખાંપ૦	૪-૧-૫૦	૧૦૫૬	૩૨
ય ઇચ્છાત:	૫-૧-૨૮	૧૨૮૩	૧૦૧	વ્વ્યાહ્વજ્જમસ્ય	૪-૨-૬૫	૧૧૩૩	૬૧
યજિજિર્દશિ૦	૫-૨-૪૭	૧૨૦૩	૭૯	વ્વય: શક્તિરીલિ	૫-૨-૪	૧૧૯૫	૭૭
યજિસ્વાપરાર્શ૦	૫-૩-૮૫	૧૨૪૦	૮૬	વ્વર્ષાદય વ્લીવે	૫-૩-૨૯	૧૨૨૫/578	૮૫
યપિ	૪-૨-૫૬	૧૨૬૬	૯૬	વ્વહામ્મલિહ:	૫-૧-૧૨૩	૧૧૨૫/553	૫૯
યપિ વાદો જગ્મ્	૪-૪-૧૬	૧૧૮૭	૭૪	વાટાદ્ધાત્	૫-૧-૧૦૩	૧૨૩૯	૮૮
યમમદગદોડનુ૦	૫-૧-૩૦	૧૨૮૫	૧૦૧	વાપ્તો:	૪-૩-૮૭	૧૨૬૫	૯૬
યાવતો વિન્દજીવ:	૫-૪-૫૫	૧૨૭૪/601	૯૯	વામ:	૪-૨-૫૭	૧૨૬૭	૯૭
યુજમુજમજ...ન:	૫-૨-૫૦	૧૨૦૫/576	૮૦	વાકાપ્યો...પી	૪-૨-૫૬	૧૧૮૬	૭૪
યુવર્ણવૃદ્ધશ...હ:	૫-૩-૨૮	૧૨૨૫	૮૫	વા વેત્તે કમ્મુ:	૫-૨-૨૨	૧૧૯૪/566	૭૭
યે નવા	૪-૨-૬૨	૧૦૮૩	૪૬	વા વેષ્ટ વેષ્ટ:	૪-૧-૬૬	૯૮૦	૪
યોડશિતે	૪-૩-૮૦	૧૦૪૩	૨૮	વિદ્દમ્મશ...મ્મ	૫-૪-૫૪	૧૨૭૩/600	૯૯
યેય: વ્યયુય૦	૪-૪-૧૨૧	૯૮૪	૫૬	વિય: પ્રજ્જને	૪-૨-૧૩	૯૮૮	૭
				વિશ્રમે વા	૪-૩-૫૬	૧૦૮૪/535	૪૭
				વૃદ્ધિમક્ષિલુપિ૦	૫-૨-૭૦	૧૨૦૬	૮૦
				વૃષાશ્વામૈયુને૦	૪-૩-૧૧૪	૧૦૭૪	૪૧
				વેટોડપત:	૪-૪-૬૨	૧૧૬૮	૭૦

सूत्र	सिद्धहेम	सूत्रांक	पृष्ठांक	सूत्र	सिद्धहेम	सूत्रांक	पृष्ठांक
वोत्तिच्छिदमिदः०	५-२-७५	१२०६	८१	(स)			
वेरशब्दे प्रथमे	५-३-१६	१२२७	८५	संख्याहर्दिवा...टः	५-१-१०२	१११७	५७
वो विधूतने जः	४-२-१६	६६१	६	संमदप्रमदौहर्ते	५-३-३३	१२२५/५७९	८५
वो व्यञ्जनादेः यवः	४-३-२५	१०२१	१६	सत्पार्थिवेदस्याः	३-४-४४	१०७७	४२
व्यञ्जनादेरेक०	३-४-६	१०४०	२७	सति	४-२-११	१०२८	२२
व्यञ्जनाद् घञ्	५-३-१३२	१२५०/५९३	८१	सनीलश्च	४-४-२५	१०१६	१८
व्यञ्जनान्तस्या०	४-२-७१	११५८	१७	सन्निश्चासंसेधः	५-२-३३	१२००	७८
व्याघ्याच्चेवात्	५-४-७१	१२७४	६६	सन्धश्च	४-१-३	१०११	१५
व्यापादाधारे	५-३-८८	१२३२	८७	सन्धस्य	४-१-५६	१०१२	१५
व्याप्ये घुरके०	५-१-४	१२६५	१०३	सप्तम्याः	५-१-११६	११४६	१४
व्येस्यमेर्यङि	४-१-८५	१०५१/५३०	३३	सर्वासहश्च	५-१-१११	११२०	५७
(श)				सस्त्रिचक्रिदवि...मि	५-२-३६	१२०१/५७२	७६
शंसंस्वच्यं...हुः	५-२-८४	१२१५	८२	सहाराज्यां...वे	५-१-१५७	११४७	१४
शंसिप्रत्ययम्	५-३-१०५	१२३६/५८५	८८	सातिहेतियू...ति	५-३-६४	१२३४	८७
शकधृषशारम...तुम्	५-४-६०	१२२०	८३	साहिसातिवे...त्	५-१-५६	१०६७	५१
शक्तिकि...त्	५-१-२६	१२८४	१०१	सिचोयङि	२-३-१०	१०५०/५२६	३१
शकुस्तम्भाद्०	५-१-१००	११११	५१	सिधयतेरज्ञाने	४-२-११	६६०	७
शकोऽजिज्ञासायाम्	३-३-७३	१०३३	२४	सू र्पाद्योदितः	४-२-७०	११५७	१७
शकताहे कृथाश्च	५-४-३५	१२६४	१०३	सूत्रस्यदेमरक	५-२-७३	१२०७	८१
शत्रानशवे...रुौ	५-२-२०	११६१	७१	सृजीगूनश...प्	५-२-७७	१२११	८१
शस्त्रिग-नै शात्	४-२-२१	६६६/५२२	१०	सेद् क्तयोः	४-३-८४	११७१	७१
शमष्टकात्...ण्	५-२-४६	१२०४/५७५	८०	सेवालुक न	३-४-२७	१०१७/५३२	३६
शान्दान्मान्घा०	३-४-७	१०३६	२१	स्कन्द स्यन्दः	४-३-३०	१२५६	६४
शासियुषिदशि...नः	५-३-१४१	१२५४	६३	स्त्रियां क्तः	५-३-६१	१२३३	८७
शीङ्गश्रद्धानिद्रा...लुः	५-२-३७	१२००/५७१	७६	स्थालाम्ल...स्तुः	५-२-३१	११६६/५६८	७८
शुनीस्तन...द्वेः	५-१-११६	११२४	५८	स्थेश भाश...रः	५-२-८१	१२१४	८२
शुक्चूर्ण...व	५-४-१०	१२७४/६०२	६६	स्थोवा	५-३-६१	१२३४/५९३	८७
शूकमगम...कण्	५-२-४०	१२०१/५७३	७६	स्फाय स्फाव्	४-२-२२	६६६/५२१	१०
शूकन्देराः	५-२-३५	१२००/५७०	७६	स्फाय स्फीरी	४-१-६४	११७१/५६३	००
शाकापनुद...के	५-१-१४३	११२६	१०	स्मृदुस्वर...रः	४-१-१५	६७६	४
श्यशवः	२-१-१११	११६३/५६५	७१	स्म्यजसहिम रः	५-२-७६	१२१२	८१
श्रुस्रुपु...र्वा	४-१-११	१०२१	२१	स्वपेयङ्गे च	४-१-८०	६८२	५
श्लेषशील...क्तः	५-१-६	११५१	१५	स्वपोणालुः	४-१-१२	१०१७	१७
स्वसजपम...म्	४-४-७५	११७३	७१	स्वग्रह दश...वा	३-४-१६	१०८१	४४
स्वेर्वा	४-१-८६	६६६/५२०	१०	स्वरदुहो वा	३-४-६०	१०८१/५३७	४८
(घ)				स्वर हन्मोः...टि	४-१-१०४	१०१८	१८
षितोऽङ्	५-३-१०७	१२४०	८६	स्वरादुपसर्गात्	४-४-६	११८१	७१
				स्वाद्व्यादि दीर्घात्	५-४-५३	१२७३	६८

સૂત્ર	સિદ્ધહેમ	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સૂત્ર	સિદ્ધહેમ	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
	(હ)			હાકો હિઃ કિરવ	૪-૪-૧૪	૧૨૫૭/536	૯૩
હરયા મૂયં માવે	૫-૧-૩૬	૧૨૮૮	૧૦૨	હ્યો વયોઽનુચમે	૫-૧-૯૫	૧૧૧૩	૫૫
હનો ધ્વી વૈવે	૪-૩-૬૯	૧૦૫૨/523	૩૧	હ્રસ્વસ્ય તઃ...તિ	૪ ૪-૧૧૩	૧૧૪૪	૬૩

ધાતુ ઉપસર્ગ સંબંધ નિરૂપણ

‘પ્ર, પરા, અપૂ, સપ, અનુ, અવ, નિર, દુર, અમિ, વિ, અધિ, સુ, હદ, અતિ, નિ, પ્રતિ, પરિ, અપિ, ઉપ, આહ્.’ આ ૨૦ ઉપસર્ગ કહેવાય છે.

આ ઉપસર્ગના સંબંધથી ધાતુ અનુભવના અનુરોધથી અર્થાન્તરમાં લાઇ જવાય છે, જેમ ‘હંગ્ હરણે’ આ ધાતુનો હરણ કરવું એવો અર્થ હોવા છતાં ઉપસર્ગના સંબંધથી અન્યાન્ય અર્થમાં વર્તે છે. જેમ-વિહાર=ક્રીડા અથવા સારું ગમન આહાર=ભોજન સંહાર=નાશ પ્રહાર=તાડન, પ્રતીદાર=દારપાળતું કામ

કોઇ ઉપસર્ગ ધાતુના અર્થનો ખાધ કરે છે. જેમકે-‘વિધૂ ગત્યામ, પ્રતિષેધતિ’, અહીં ગતિ અર્થનો ખાધ કરી નિષેધ અર્થને કહે છે.

કોઇક ઉપસર્ગ ધાતુના મૂળ અર્થને અનુસરે છે જેમકે-‘ઈંદ્રક અબ્યયને’ અધીતે, -અખ્યન કરે છે આ ધાતુ અધિની સાથે જ આવે છે. પરંતુ તેનો કોઇ અર્થ વિશેષ નથી.

કોઇક ઉપસર્ગ ધાતુના મૂળ અર્થને વિશેષિત કરે છે. જેમકે-‘હુપર્ચીવ પાકે’ પ્રપચતિ, -સારું પકાવે છે અહીં પ્ર ઉપસર્ગ પાકની વિશેષતા જણાવે છે.

કોઇ ઉપસર્ગ નકામો પ્રયોગ કરાય (વપરાય) છે. જેમકે-‘ગમ્લં ગતૌ’ અધિગચ્છતિ, -જાય છે, અધિનો અર્થ નથી તેમ અવશ્ય યોગવાળો પણ નથી.

પૂજ્ય પંચાસજી ગુરુદેવશ્રી સુશીલસાગરજી મ. સા.

પરિશિષ્ટ : ૩ સિદ્ધાંત સૂત્રક્રમ

સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
૧/૧ પડેલો અધ્યાય પડેલું પાઠ				૮૮	અણિકર્મ જે સ્વકર્તૃ	૧૦૦૭	૧૩
૨૨	નં કયે	૧૦૬૮	૪૯	૧૦૭	અણિગિ પ્રાણિકર્તૃકા	૧૦૦૮	૧૩
બીજો અધ્યાય પડેલું પાઠ				૧૦૮	સ્વરહારાદે... જન:	૧૦૦૯	૧૪
૧૭	મોનો મ્વાશ્ર	૧૦૫૬	૪૫	ત્રીજો અધ્યાય - ચોથું પાઠ			
૧૧૫	અવર્ગાદસ્તો... યો:	૧૧૬૩	૭૬	૫	મુદિજો ગદા... સ્વ	૧૦૨૭	૨૫
૧૧૬	દ્વયજ્ઞવ:	૧૧૬૩/૫૬૫	૭૬	૬	કિત: સંશયપરીકારે	૧૦૩૮	૨૬
બીજો અધ્યાય-ત્રીજું પાઠ				૭	શાન્ દાન્ માન... ચેત:	૧૦૩૮	૨૬
૩૭	ખિસ્તેરેજાડસ્વર૦	૧૦૫૬	૨૨	૯	બાજનાદેરેક... શા	૧૦૪૦	૨૭
૬૦	ખિચો યજિ	૧૦૫૦/૫૨૬	૩૧	૧૦	મદ્યપતિસૂત્રિ... જો:	૧૦૪૪	૨૮
૮૬	નામ્યાદેરેવને	૧૨૪૬/૫૯૦	૬૧	૧૧	ગમ્યર્થા કુટિલે	૧૦૪૫	૨૯
૯૫	નૃતેર્યજિ	૧૦૫૫/૫૨૯	૩૨	૧૨	મુલ્યસદચર... ગર્હર્થે	૧૦૪૭	૨૯
૧૦૦	ગ્રો યજિ	૧૦૪૭/૫૨૫	૩૦	૧૩	ન ગુણા શુભ સ્વ:	૧૦૫૧	૩૧
બીજો અધ્યાય - ચોથું પાઠ				૧૪	મતુલંકર	૧૦૫૭	૩૩
૪	ખસ્તરાવોષાદ શ્ર	૧૧૪૬	૬૪	૨૦	પ્રથાવત્સવ્યપારે ખિન્	૯૭૫	૨
ત્રીજો અધ્યાય-બીજું પાઠ				૨૧	તુમહાદિષ્ટાયાં સ્વ૦	૧૦૧૦	૧૫
૮૮	દસ્તિ	૧૧૮૦	૭૦	૨૨	હતીયાણ: કામ્ય:	૧૦૬૨	૩૭
૧૧૧	સ્તિયનમ્વયાર્થો	૧૧૦૯	૫૪	૨૩	અનામ્વયસત્ કમ્વ ચ	૧૦૬૩	૩૭
૧૩૮	કુત્યેડવશ્યમો લુક્	૧૨૮૧	૧૦૧	૨૪	અપારાજ્યોપમાનાદ૦	૧૦૬૫	૩૮
૧૪૦	તુમશ્ર મન: કામે	૧૨૧૮	૮૩	૨૪	કર્તુ: કિવર્ ... ડિન્	૧૦૬૬	૩૮
૧૫૧	દગ્ દશ દક્ષે	૧૧૩૮	૬૨	૨૬	કચ્	૧૦૬૭	૩૮
૧૫૨	અન્યસદાદેરા	૧૧૩૭	૬૨	૨૭	સેવા લુક્ ચ	૧૦૬૭/૫૩૨	૩૯
૧૫૩	ઇમેં કિમીત્કી	૧૧૩૯	૬૨	૨૮	બોલોડપારત	૧૦૬૭/૫૩૩	૩૯
૧૫૪	અનજ: કસ્વો યર્	૧૨૬૩	૯૫	૩૦	હન્ લેહિતાદિમ્ય: પિત્	૧૦૬૯	૪૦
૧૫૬	વાવાપ્યોસ્તનિકો	૧૧૮૬	૭૪	૩૬	રણત: કમ્વ	૧૦૭૧	૪૦
ત્રીજો અધ્યાય - ત્રીજું પાઠ				૩૭	તતો વરિકમ્ ... યે	૧૦૭૨	૪૦
૨૧	તસાપ્પાડનાપ્યાત૦	૧૦૭૮	૩૪	૪૨	ખન્ મતુલં ... દિપુ	૧૦૭૬	૪૧
૪૩	ક્યહવો નવા	૧૦૭૧	૪૦	૪૪	સમર્થે લેહસ્ત મ	૧૦૭૭	૪૨
૭૩	શકો જિજ્ઞાસાયામ્	૧૦૩૩	૨૪	૬૮	ખામ કર્મણો:	૧૦૮૦	૪૪
૭૪	પ્રાગ્વર્	૧૦૨૦	૧૮	૬૯	ક્યરમ્વ દશ... ના	૧૦૮૧	૪૪
				૭૦	કા સિતિ	૧૦૭૯	૪૩
				૮૬	અકધાતી... કિરે	૧૦૮૬	૪૭
				૮૭	વચિદુદે	૧૦૮૬/૫૩૮	૪૮
				૯૦	સ્વર દુદો બા	૧૦૮૬/૫૩૭	૪૮

સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
૯૩	મૂળાર્થસન્...વયૌ	૧૦૮૬/539	૪૮	૧૧૫	દ્યુગ્ધવદય કે	૧૨૮૧/604	૧૦૧
ચોથો અધ્યાય-પહેલું પાઠ				૧૧૬	નિપ્રાદ યુવ શસ્ત્રે	૧૨૭૭	૧૦૦
૩	સ્ન્ યદ્વશ્ચ	૧૦૧૧	૧૫	૧૧૭	મુજો મશ્વે	૧૨૭૮	૧૦૦
૧૬	જપ્થાપો શીપી...સનિ	૧૦૨૭	૨૨	૧૧૮	રયજ યજ પ્રવજ	૧૨૭૯	૧૦૦
૧૭	ઋધ ર્ન	૧૦૨૭	૨૦	૧૧૯	વચે/ડકચન્દ નામિ	૧૨૭૬	૯૬
૧૮	દમ્મો વિપ્ ધીપ્	૧૦૨૪	૨૧	ચોથો અધ્યાય-બીજું પાઠ			
૧૯	અન્યાપ્યસ્ય...વા	૧૦૩૬/524	૨૫	૧	દીઠ્ઠ સનિ વા	૧૦૩૬	૨૫
૨૦	મિમીમાદા...સ્વ	૧૦૩૪	૨૪	૬	લીઠ્ઠ લિનો વા	૯૯૩	૮
૨૧	રમલ વશક પદામિ:	૧૦૩૨	૨૩	૧૦	બૌ સ્ત્રીજીઠ્ઠ	૯૮૫	૬
૨૨	રાધેર્વધે	૧૦૩૫	૨૫	૧૧	સિદ્ધતેરજ્ઞાને	૯૯૦	૭
૩૩	હે પિવ પીપ્પૂ	૯૯૮	૯	૧૨	ચિત્તસ્ફુર્તેર્ન વા	૯૮૭	૭
૪૮	આ ગુણાન્યાદે:	૧૦૪૧	૨૭	૧૩	વિથ. પ્રક્ષે	૯૮૮	૭
૫૦	વજ્રધર્મસંગ્સ...ની:	૧૦૫૬	૩૨	૧૪	રુઠ્ઠ પ:	૯૯૨	૮
૫૧	મુરતોડનુનાસિકસ્વ	૧૦૪૬	૨૯	૧૫	લિયો નોડન્ત:...વે	૯૯૨/518	૮
૫૨	જપજમદહ...પશ:	૧૦૫૦	૩૦	૧૬	લો લ:	૯૯૪	૮
૫૩	ચરફલ્લમ્	૧૦૪૮	૩૦	૧૭	પાતે:	૯૯૫	૯
૫૪	તિ ચોપાન્ત્યા...ડ:	૧૦૪૯	૩૦	૧૮	ધુમ્ પ્રીગેર્ન:	૯૯૫/519	૯
૫૫	ઋમતાં રી:	૧૦૫૫	૩૩	૧૯	વો વિ-ધૂતને જ:	૯૯૬	૯
૫૬	રિ રૌ ચ લુપિ	૧૦૬૧	૩૫	૨૦	પા શા છા શા...ય:	૯૯૭	૯
૫૯	સન્યસ્ય	૧૦૬૨	૧૫	૨૧	જ્ઞાનિરીન્દ્રી હી...પુ:	૯૮૩	૫
૬૦	ઘોર્ષાડ્ઞતસ્થા...જે	૧૦૨૫	૨૧	૨૨	સ્ફય સ્ફાવ્	૯૯૯/521	૧૦
૬૧	શ્ચુસ્તુ...વા	૧૦૨૬	૨૧	૨૩	શશિરગતૌ શાત	૯૯૯/522	૧૦
૬૨	સ્વાપો નાહુ:	૧૦૧૭	૧૭	૨૪	ષ્ટાદે હૃસ્વો...પરે	૯૭૮	૩
૬૩	અસમાનલોપે...હે	૯૭૬	૨	૨૫	કગેવનજને...રજ્ઞ:	૧૦૦૩	૧૧
૬૪	સ્મુદુત્તર પ્રવગ્નસઃ	૯૭૯	૪	૨૬	અયોડક્રમ્યમિ ચમ:	૧૦૦૪	૧૨
૬૬	વા વેષ્ટ વેષ્ટ:	૯૮૦	૪	૩૦	મારણ લોપણ નેશાને ઋધ	૧૦૦૫	૧૨
૮૦	સ્વપેર્થદહે ચ	૯૮૨	૫	૩૧	વજ્રહલ હાલઃ	૧૦૦૬	૧૨
૮૫	મ્યે સ્યમોર્થઠિ	૧૦૫૬/530	૩૩	૩૪	એકોપર્સ્ય ચ વે	૧૨૫૦/591	૯૧
૮૬	નાય: કી:	૧૦૫૬/521	૩૩	૩૬	આત્રમાસમાષ...નવા	૯૮૧	૫
૮૮	ગૌ જસનિ	૯૯૯	૧૦	૩૮	જિવતેરિ:	૯૮૯	૭
૮૯	વે વા	૯૯૯/520	૧૦	૩૯	તિષ્ઠને:	૯૮૯/517	૭
૯૨	ક્તયોરુપર્સ્યસ્ય	૧૧૭૭	૭૨	૪૦	ઠદ્દુપો બૌ	૧૦૦૧	૧૧
૯૦	સ્ફાય સ્પીર્વા	૧૧૭૬/563	૭૨	૪૦	ચિત્તે વા	૧૦૦૨	૧૧
૧૦૪	સ્વર હનામોઃ સનિ શુટિ	૧૦૧૮	૧૮	૪૮	મજ્ઞે બૌ વા	૧૦૮૫/536	૪૭
૧૦૫	તનો વા	૧૦૩૦	૨૭	૫૧	ગૌ મુગરમણે	૧૦૦૩/523	૧૨
૧૦૭	અ હન્યજમસ્વઃ	૧૧૦૧	૫૧	૫૬	યપિ	૧૨૬૧	૯૬
૧૧૧	ક્તેડનિટ જ્ઞજોઃઃ	૧૨૦૫	૮૦	૫૭	વા મ:	૧૨૬૭	૯૬

सिध्दहेम	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक	सिध्दहेम	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक
५६	न लिङ्गि दीर्घश्च	११०१/५४३	५३	५५	मोऽकमिथमि...मः	१०८४	४९
६०	आः खने सनि जनः	१०९०	३५	५६	वि श्रमे वा	१०८४/५३५	४७
		११७४	७१	८०	योऽशिति	१०४३	२८
६१	सनि	१०२८	२२	८२	अतः	१०४२	२८
६२	ये नवा	१०८३	४६	८४	सेट्-कतयोः	११७६	७२
६३	तनः कथे	१०८३/५३४	४६	८५	आम् अन्ता...अयू	६७७	३
६५	बन्धाङ् पञ्चमस्य	११३३	६१	८६	लघोर्यपि	१२६४	६६
६८	ऋत्वादेरेषां...प्र	११५५	६६	८७	वापनोः	१२६५	६६
६९	रदादमुच्छं...च	११५६	६७	८८	मेडो वा मित्	१२६५/५९८	६६
७०	सूयत्याद्योदितः	११५७	६७	८९	क्षेः क्षीः	१२६५/५९९	६६
७१	व्यञ्जनान्तरथा...व्य	११५८	६७	९०	क्षय्य ज्यौ शक्नौ	१२८६	१०१
७४	क्षेः क्षी चाऽव्यर्थे	११५९	६८	९१	क्रय्यः क्रयर्थे	१२८६/६०५	१०२
७६	ऋ द्वी प्रा प्रा वा...वा	११६०	६८	९७	ई व्यञ्जनेऽयपि	१०५२	३१
७८	शौ शुषि पचो...म्	११६१	६८	९८	प्रा ध्मोर्यङि	१०५२/५२७	३१
७९	निर्वाणमवाते	११६१/५६१	६८	९९	हनो ध्नीर्वधे	१०५२/५२८	३१
८०	अनुपसर्गः क्षीवो	११६१/५६२	६८	१००	ङिगति घात्	१०००	१०

शेथो अध्याय - त्रीशुं पाद

११	न वृद्धिश्चाविति...पे	१०५९	३४
२३	जनशोन्युपान्त्ये०	१२६१	६५
२४	ऋत्तुषमृष...सेट	१२६२	६५
२५	नो व्यञ्जनादेः...व	१०२१	१९
२६	उलिशवर्हाद्व्यः...मे	११७०	७०
२७	न डीङ् शीङ् पूङ् ...मिदः	११६९	७०
२९	क्त्वा	१२५८	६४
३०	स्कन्द स्कन्दः	१२५९	६४
३१	क्षुध क्लिश...वसः	१२६०	६४
३२	रुदविदमुष...च	१०१४	१६
३३	नामिनोऽनिद्	१०१६	१७
३४	उपान्त्ये	१०१५	१७
५३	आत ऐः कृ औ	१०८२	४५

१०५	किङ्कति यि शयू	१०५३	३१
१०६	ऋतोरीः	१०५४	३२
११२	कयनि	१०६४	३७
११३	क्षुत्तुङ्गदे'...यम्	१०७३	४५
११४	वृषाऽववाद् मैथुने०	१०७४	४१
११५	अम् च लोत्ये	१०७५	४१

शेथो अध्याय - शेथुं पाद

७	प्रादागः तः...क्ते	११७८	७२
८	निविसु अनु अवात्	११७९	७३
९	स्वरादुपसर्गादि दः ति०	११८१	७३
१०	दत्	११८२	७३
११	दो सो मा स्यः इ	११८३	७३
१२	छा शो वा	११८४	७४
१४	हाको हिः कित्व	१२५६/५९६	६३

સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	સિદ્ધાંત	સૂત્ર	સૂત્રાંક	પૃષ્ઠાંક
૧૫	ધાગ:	૧૧૮૫	૭૪	૨	વહુલમ્	૧૧૮૭/540	૪૯
૧૬	યપિ ચાદો જગ્ધ્	૧૧૮૭	૭૪	૩	કર્તારિ	૧૦૮૮	૪૯
૨૪	જૌ અજ્ઞાને ગમુ:	૯૬૧	૮	૪	વ્યવૈ ધુરકેલિમ૦	૧૨૬૫	૧૦૩
૨૫	સનિ ફહશ્ચ	૧૦૧૯	૧૮	૬	શિલ્પશીરુષ્થા૦	૧૧૫૧	૧૫
૨૭	જૌ સન્-હે વા	૯૮૬	૬	૧૦	આરમ્મે	૧૧૫૨	૧૧
૪૧	જૂ વ્રજ્ઞ: કર્ત્વ:	૧૨૫૭	૯૩	૧૧	ગત્યર્થાકર્મક...જે	૧૧૫૩	૬૬
૪૨	ઠહિતો વા	૧૨૫૬/597	૯૪	૧૩	કર્તાતુમમ્ માવે	૧૨૧૬	૮૧
૪૩	હુધ વસસ્તેષામ્	૧૧૬૨	૬૮	૧૬	અસરૂપોડપવાદે...કતે:	૧૦૮૭/541	૪૯
૪૪	લુધ્યઙ્વેર્મિમાહાચે'	૧૧૬૩	૬૯	૧૭	ઋવર્ણવ્ય...ધવળ્	૧૨૭૫	૯૯
૪૫	પુદ્ગલિશિશ્યો નવા	૧૧૬૬	૬૯	૧૯	ઉવર્ણા દાવશ્યકે	૧૨૮૦	૧૦૦
૪૭	ફવૃધમ્મજ દમ્મશ્રિ૦	૧૦૨૨	૨૦	૨૭	તથાડનીયૌ	૧૨૮૨	૧૦૧
૪૮	ઋક્ષિપૂદ્ગલજ્ઞો૦	૧૦૩૨	૨૩	૨૮	ચ દ્વચાત:	૧૨૮૩	૧૦૧
૫૭	ઋવર્ણં શ્રિ...કિત:	૧૧૬૪	૬૯	૨૮	શક્તિકિચલિ૦	૧૨૮૪	૧૦૧
૫૮	ઉવર્ણાત્	૧૧૬૫	૬૯	૩૦	યમિમદિ ગદો...ત્	૧૨૮૫	૧૦૧
૫૯	ગ્રહ ગુહશ્ચ સન'	૧૦૧૩	૧૬	૩૫	નામ્ને વદ: કથર્ ચ	૧૨૮૭	૧૦૨
૬૧	હીયશૈદત: કર્ત્વો:	૧૧૬૭	૬૯	૩૬	હત્યા ભૂય' માવે	૧૨૮૮	૧૦૨
૬૨	વેટોડપત:	૧૧૬૮	૭૦	૨૭	અન્નિચિત્યા	૧૨૮૯	૧૦૨
૭૧	આદિત:	૧૧૭૧	૭૧	૩૮	ચેય મુરોચે	૧૨૮૯/606	૧૦૨
૭૨	નવા માવારમ્મે	૧૧૭૨	૭૧	૩૯	કુપ્યમિચોધ્યસિધ્ય૦	૧૨૯૦	૧૦૨
૭૪	જૌ દાન્ત શાન્ત...મ્	૧૧૭૫	૭૧	૪૦	દ વૃગ સ્તુ...શાસ:	૧૨૯૧	૧૦૨
૭૫	શ્વસજ્ઞપવમ...મ:	૧૧૭૩	૭૧	૪૧	ઋદુવાન્ત્યાદ...ઋવ:	૧૨૯૨	૧૦૩
૮૨	ધસેકસ્વરાત: કવસો.	૧૧૮૯	૭૬	૪૨	કુ વૃધિ મૃજે...વા	૧૨૯૩	૧૦૩
૮૩	ગમ્મહનવિદ્લ...વા	૧૧૯૦	૭૬	૪૮	ક્ષક તૃત્વી	૧૦૮૯	૪૯
૧૦૬	જિ-લ્લમો વા	૧૦૮૫	૭૪	૪૯	અચ્	૧૦૯૦	૫૦
૧૧૩	હૂસ્વસ્યત: પિત્તક્રિ	૧૧૪૪	૬૩	૫૦	લિહાદિમ્ય:	૧૦૯૧	૫૦
૧૧૪	અતો મ આને	૧૧૯૨	૭૬	૫૧	મુન્:	૧૦૯૨	૫૦
૧૧૫	આસીન:	૧૧૯૨/564	૭૬	૫૨	નન્ન-દિમ્મોડન:	૧૦૯૩	૫૦
૧૨૧	ચ્વો: પ્વયૂ...લુક્	૯૮૪	૬	૫૩	મ્મદિમ્મોણિત્	૧૦૯૪	૫૧
પાંચમે અધ્યાય-પહેલું પાઠ				૫૪	નામ્પુપન્ન્ય...ક:	૧૦૯૫	૫૧
				૫૬	ધા ધ્મા પા...શ:	૧૦૯૬	૫૧
				૫૯	સહિસાતિ...ત્	૧૦૯૭	૫૧
				૬૫	નુમ્ સન્ રજ્ઞ૦	૧૦૯૮	૫૧
૧	આ તુમોત્યાદિ: કુન્	૧૦૮૭	૪૯				

www.jainelibrary.org

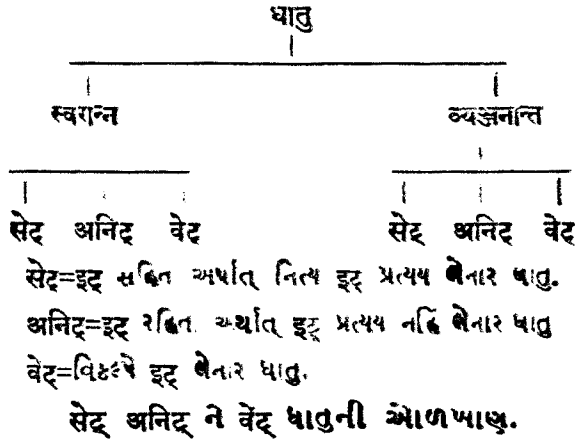
श्लोकसंख्या	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक	श्लोकसंख्या	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक
२०	शत्रानशा वेण्याति...थौ	११६१	७६	८१	स्था ईशू भास . बरः	१२०४	८२
२१	तौ माह्याक्रोशेषु	११६४	७७	८२	दिचुद्-दहद्...किवप्	११३५	६१
२२	वा वेत्तेः कवसुः	११६४/५६६	७७	८४	शम् शम् स्वयम् ...हुः	१२१५	८२
२४	वयः शक्ति शीले	११६५	७७	८२	ज्ञानेच्छार्थि...क्तः	११५४	६६
२५	धारी डोडकुच्छू०	११६६	७७	८३	उणादयः	१२१६	८२
२७	तृन् शील धर्म साधुषु	११६७	७७	पांशुभो अध्याय-त्रीण्यु पा६			
२८	भ्राजि-भलङ्कुम् ...णुः	११६८	७८				
२९	उदः पचिपति...देः	११६८	७८	१३	क्रियायां क्रियार्था०	१२१७	८३
३०	भूजेः णुकु	११६८/५६७	७८	१६	पदरुजविश...षक्	१२२२	८४
३१	स्था म्हा म्हा...स्तुः	११६८/५६८	७८	१८	भावाकर्षीः	१२२३	८४
३२	त्रसि गृधि...क्तुः	११६८/५६९	७८	२३	भूध्रदोऽल्	१२२४	८५
३३	सन् मिक्षा शंसेरः	१२००	७८	२८	युधर्षा वृष्ट वश...प्रहः	१२२५	८५
३५	शृ चन्देराहः	१२००/५७०	७८	२९	वर्षादयः किलवे	१२२५/५७१	८५
३७	शीङ् श्रद्धा निद्रा...लुः	१२००/५७१	७८	३३	संमद प्रमदी हरे	१२२५/५७९	८५
३८	हौ सासहि वावहि ...तिः	१२०१	७८	३६	निबोदघ संघा...ष	१२२५/५८०	८५
३९	सखि चक्रि दधि ...मिः	१२०१/५७२	७८	३७	मूर्ति निचिताग्रे घनः	१२२६	८५
४०	श कम गम...उकण्	१२०१/५७३	७८	६९	वेरशब्दे प्रथने	१२२७	८५
४१	लष पत पदः	१२०१/५७४	७८	८३	द्विक्तोऽधुः	१२२८	८६
४६	द्रम क्रमो यङः	१२०२	७८	८४	द्विक्तः त्रिमक्...तम्	१२२९	८६
४७	यजि जपि दंश...कः	१२०३	७८	८५	यजि स्वपि रक्षि...नः	१२३०	८६
४८	जागुः	१२०४	८०	८७	उपसर्गाद् किः	१२३१	८६
४९	शमष्टकाद् धिनण्	१२०४/५७५	८०	८८	ग्राप्यादाधारे	१२३२	८६
५०	पुज भुज मज...हनः	१२०५/५७६	८०	८९	अन्तर्भिः	१२३२/५८१	८७
७०	वृद्धमिक्षि लुण्टि...टाक	१२०६	८०	९१	स्त्रियां कितः	१२३३	८७
७३	सूयस्य दो मरक्	१२०७	८१	९४	लक्षि हेति यूति...तिः	१२३४	८७
७४	भञ्जे भासि मिदो घुरः	१२०८	८१	९५	गा पा पचो भावे	१२३४/५८२	८७
७५	चेत्तिच्छिद्भिदः किन्	१२०९	८१	९६	स्थावा	१२३४/५८३	८७
७६	मियो रु रुक लुकम्	१२१०	८१	९७	आस्वष्टि वज्ज...क्यप्	१२३५	८७
७७	स जीण् नशः दवरप्	१२११	८१	१००	कृमाः शः च वा	१२३६	८८
७८	गत्वरः	१२११/५७७	८१	१०१	सृगयेच्छा...अन्तर्था	१२३७	८८
७९	स्मयजसहिष...रः	१२१२	८२	१०२	परैः सूदरेर्यः	१२३८	८८
८०	तृषि धृषि स्वपः नजिह्	१२१३	८२	१०३	वाऽटादृशान्	१२३९	८८

सिद्धहेम	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक	सिद्धहेम	सूत्र	सूत्रांक	पृष्ठांक
१०४	जागुरश्च	१२४६/५८४	८८	१३६	आनायो जालम्	१२५०/५९५	८१
१०५	शंसि प्रत्ययात्	१२४६/५८५	८८	१३८	इकिदितव...पार्थे	१२५३	८२
१०६	कतेयो गुरोर्व्यञ्जनात्	१२४६/५८६	८८	१३९	दु. लुईपतः...खम्	१२५४	८२
१०७	बितोऽङ्	१२४०	८९	१४१	शाम्पुधि दधि...अनः	१२५५	८३
१०८	मिठादयः	१२४१	८९	पांशुभोऽभ्यास-शैलुं पाः			
११४	कुम्भं संगदादिभ्यः किवप्	१२४२	८९	३२	काल वेला समये...सरे	१२२१	८४
११५	भ्यादिभ्यो वा	१२४२/५८७	८९	३४	शकगर्हे कुर्याश्च	१२२४	१०३
११७	नजोऽनिः शोपे	१२४३	८९	४४	निषेधेऽलम् कत्वा	१२६६	८७
११८	ग्ला हा ज्यः	१२४४	९०	४५	परावरे	१२७०	८७
१२०	पर्यायार्ह...ऋण...णकः	१२४५	९०	४६	निनीत्यादि...तुंके	१२६८	८७
१२२	भवे	१२४६	९०	४७	प्राक्काले	१२५१	८८
१२३	कलीवे कतः	१२४७	९०	४८	खगम् चामिक्षण्ये	१२७१	८८
१२४	अनद	१२४८	९०	५०	अन्धैवम्...कात्	१२७२	८८
१२६	रम्भादिभ्यः कर्तारि	१२४८/५८९	९१	५३	रम्भादर्थार्थं भरीषीत्	१२७३	८८
१२९	करणाधारे	१२४९	९१	५४	दिद्-द्वयभ्यः...णम्	१२७३/६१०	८९
१३०	पुंनाग्नि घा	१२५०	९१	५५	वाक्तेो विन्दजीवः	१२७४/६११	८९
१३१	गोवर संवर वह...म्	१२५१	९२	६०	शुक् चूर्णं दूवात्...व	१२७४/६०२	८९
१३२	व्यञ्जनाद् घञ्	१२५०/५९३	९१	६१	इम् ग्रह...जीवात्	१२७४/६०३	८९
१३३	अवात्तृस्तृभ्याम्	१२५०/५९२	९१	७१	व्यप्यच्च इयत्	१२७४	९०
१३४	न्यायावायाध्या...म्	१२५२	९२	८०	शक घृण जारम्...र्धे	१२२०	८३
१३५	उदङ्कः अतोये	१२५०/५९४	९१				

પરિશિષ્ટ સેદ્ અનીદ્ કારિઠા

ધાતુઓના મુખ્ય બે વિષય છે સ્વરાન્ત ને વ્યંજનાન્ત તે જાનેના સેદ્ અનીદ્ ને વેદ એમ ત્રણ ત્રણ પ્રકાર છે જેમકે —

ધાતુપાઠમાં જે ધાતુને માથે મિદુરૂપ અનુસ્વાર (અનુમંધ) હોય તે ધાતુ અનીદ્ જાણવો. ધાતુપાઠમાં જે ધાતુને માથે ઔ અનુમંધ લાગેલો હોય તે ધાતુ વેદ જાણવો. અને જે ધાતુને અનુસ્વાર કે ઔ પૈકી એકેય અનુમંધ ન હોય તે ધાતુ સમજવો.

સેદ્ ધાતુ ને ઓળખનાર સૂત્ર—

“સ્તાદ્યશિતોઽન્ત્રોણાદેરિદ્” [૪/૪/૩૨]

આ સૂત્ર ધાતુને સેદ્ તરીકે ઓળખાવે છે. તેનો અર્થ એ છે કે—ધાતુથી પર રહેલા (શિત્, ઞ ને ણાદિ વર્જિત) સહારાદિ ને તહારાદિ પ્રત્યયોની આદિમાં હ્ર્ થાય છે. સાર એ આવ્યો કે—જે ધાતુ-ઓથી પર વિધાન કરાતા સહારાદિ ને તહારાદિ પ્રત્યયો પોતાની આદિમાં હ્ર્ પ્રત્યય લેતા હોય તે ધાતુઓ સેદ્ કહેવાય છે એટલે કે—“હ્ર્ પ્રત્યય લેનાર ધાતુ સેદ્ કહેવાય છે”

“અકસ્ત્રાનુસ્વારેતઃ” [૪/૪/૫૫]

આ સૂત્ર ધાતુને અનીદ્ તરીકે ઓળખાવે છે. તેનો અર્થ એ છે કે—એક સ્વરવાળા અને અનુસ્વારેત્ (=અનુસ્વાર અનુમંધવાળા) ધાતુથી પર વિધાન કરાયેલા શિત્ બિન્નસહારાદિ ને તહારાદિ પ્રત્યયની આદિમાં હ્ર્ થયો નથી એટલે કે—એક સ્વરવાળો તેમજ

અનુસ્વાર અનુમંધવાળો ધાતુ અનીદ્ મનાય છે અથવા હ્ર્ પ્રત્યયને નહિ લેનાર ધાતુ અનીદ્ કહેવાય છે.

વેદ ધાતુને ઓળખાવનાર સૂત્ર—

“ધૂગૌદિતઃ” [૪/૪/૩૮]

આ સૂત્ર ધાતુને વેદ તરીકે ઓળખાવે છે. તેનો અર્થ એ છે કે—ધૂગ્ ધાતુ અને ઔદિત્ (એટલે ઔ અનુમંધવાળા) ધાતુથી પર રહેલા (શિન્ બિન્ન) સહારાદિ ને તહારાદિ પ્રત્યયની આદિમાં હ્ર્ વિહ્લે થાય છે. એટલે કે, વિહ્લે હ્ર્ લેનાર ધૂ અને ઔદિત્ ધાતુઓ હ્ર્ કહેવાય છે.

દુઠમાં ધાતુથી પર રહેલા જે સહારાદિ કે તહારાદિ પ્રત્યયો પોતાની આદિમાં નિત્ય હ્ર્ લેતા હોય તે સેદ્, ન લેતા હોય તે અનીદ્, અને વિહ્લે લેતા હોય તે વેદ ધાતુઓ કહેવાય છે.

ધાતુના મુખ્ય બે ભાગ છે. સ્વરાદિ અને વ્યંજનાત. સ્વરાતમાં સ્વરાંત ધાતુઓના સેદ્વાઽનિદ્વાનું વિવેચન થઈ પછી વ્યંજનાન્ત ધાતુઓના સેદ્-અનીદ્ પણાનું વિવેચન કરે છે. તેમાં પણ મંથલાધવતી દષ્ટિએ સ્વરાંત વિભાગમાં સેદ્ ધાતુઓને જતાવી, જાણીનાને અનીદ્ તરીકે ઓળખાવે છે; અને વ્યંજનાન્ત વિભાગમાં અનીદ્ ધાતુઓ જતાવીને જાણીનાને સેદ્ તરીકે દર્શાવે

છે - (કુલ જ્ઞાત કારિકાઓ છે, તે પૈકી સરખાતની દેદ કારિકામાં સ્વરાન્ત વિભાગ છે અને આગળની કારિકાઓમાં વ્યંજનાન્ત વિભાગ છે, માટે દેદ કારિકા અલગ પાડી વિવેચ કરેલ છે.)

શ્ચિ-શ્રિ-ડી-શી-યુ-રુ-હુ-શ્ચુ, -ગુ-સ્તુ-મ્મયઃ વૃગો વૃઙઃ ।
ઉદ્દન્ત-યુજાદિભ્યઃ, સ્વરાન્તા ધાતવઃ પરે ॥ ૧ ॥
પાઠ એકસ્વારઃ સ્યુર્ગેડનુસ્વારે ઇમે સ્મૃતાઃ ।

વિવેચન-ધાતુપાઠમાં જે એક સ્વરવાળા હોય અને (અનુસ્વાર અનુપધવાળા) હોય તે અનિદ ધાતુઓ ગણવા. આ અનિદ ધાતુનું લક્ષણ સ્વરાન્ત કે વ્યંજનાન્ત બનનેને માટે કરખું છે. આ પ્રથમ કારિકામાં જાતવેલા તમામ સ્વરાન્ત ધાતુઓ સેદ છે તથા કરીને તે સિવાયના એક સ્વરવાળા અનુસ્વારેત સ્વરાન્ત જે જે ધાતુઓ હોય તે તમામ અનિદ ગણવા.

એ રીતે નાંચે (આગળની કારિકામાં) જતાવેલા એક સ્વરવાળા અનુસ્વારેત એવા વ્યંજનાન્ત ધાતુઓ અનિદ ગણવા અને તે સિવાયના વ્યંજનાન્ત ધાતુઓ સેદ ગણવા. આ બંને પ્રકારના પણ ધાતુઓ કે જે ઔદિત (=ઔ અનુપધવાળા) ન હોય તે લેવા, કારણ કે-ઔદિત ધાતુઓને અનુપધક્ષ પ્રતિપાદક પ્રકરણમાં વેદ કહેવા છે.

પ્રથમ કારિકામાં છેલ્લો શબ્દ પરે છે, તેને અર્થ ખીજ અથવા અન્વય થાય છે. 'શ્ચિ-શ્રિ-ડી-શી-યુ-રુ-હુ-ક્ષુ-ગુ-સ્તુ-મ્મયઃ, વૃગઃ, વૃઙઃ, ઉદ્દન્ત-યુજાદિભ્યઃ' એટલે વિશાળ છે. અર્થાત્ આટલા ધાતુઓ અન્વ-આનો વિરતૂત નાંચે મુજબ છે -

(સ્વરાન્ત સેદ ધાતુઓ)

શ્ચિ=૧૧૭ દ્વોશ્ચિ (શ્ચિ) યતિવૃદ્ધયોઃ । આ ધાતુ વચ્ચેથી હોવાથી માંગલિક છે, માટે સૌથી પહેલો લાધો છે.

શ્રિ=૮૮૬ શ્રિન્ (શ્રિ) સેગચામ્ ।

ડી=૫૮૮ ડીઙ્ (ડી) વિદ્વાદયાં ગતૌ ।
૧૨૪૯ ડીઙ્-ચ (ડી) ગતૌ ।

શી=૧૧૦૪ શીઙ્-ક (શી) સ્વપ્ને ।

યુ=૧૦૮૦ યુક્ (યુ) મિશ્રણે । અર્થિ યુ એ સામાન્ય નિદેશ છે. તે પણ રુને છુ ના સ્વરવાળી 'યુક્ મિશ્રણે' એ ધાતુ ન લેવો, પણ ૧૫૧૩ યુગ્શ્

(યુ) વન્ધને એ ધાતુ ન લેવો. વળી ૧૮૦૪ યુગિ (યુ) જુગપ્તચામ્ - આ ધાતુ તે જુગપ્ત ગણવો હોવાથી અનેક સ્વરત્વને લઈને સ્વરા સેદ છે ન.

રુ=૧૦૮૫ રુક્ (રુ) શવ્દે । અર્થિ રુ એ સામાન્ય નિદેશ હોવાથી બધી જાતના રુ ધાતુનું મલક થવું જોઈએ તે પણ છુ વગેરે ધાતુના સાહચર્યથી 'રુક્ શવ્દે' એ ધાતુ ન લેવો. '૫૧૯ રંઙ (રુ) રેણેવ ચ' એ ધાતુ ન લેવો.

હુ=૧૦૮૪ હુક્ષુ (હુ) શવ્દે । ૧૦૮૨ ક્ષુન્ક (ક્ષુ) તેજને ।

ગુ=૧૦૮૧ ગુન્ક (ગુ) સ્તુતૌ ।

સ્તુ=૧૦૮૩ સ્તુન્ક (સ્તુ) પ્રસ્તવને ।

વૃગો=૧૨૫૪ વૃગ્ (વૃ) ચરણે । ૧૧૪૭ વૃગ્ણઃ વૃ । આવરણે આ ધાતુનો યુજાદિ પાઠમાં ન લખાવેલ કરેલો છે.

વૃઙઃ=૧૫૬૭ વૃઙ્શ્ (વૃ) સમ્મતૌ ।

ઉદ્દન્ત=મૂ વગેરે તમામ દીર્ઘ ઉકારાન્ત ધાતુઓ તથા નૃ વગેરે તમામ દીર્ઘ ઋકારાન્ત ધાતુઓ.

*યુજાદિ=યુગ્મિ ગણમાં કહેલા (સ્વરાન્ત-૧) ધાતુઓ જેવા કે ૧૧૪૩ લીન્ (લી) દ્રવીકરણે । ૧૮૪૪ સીન્ (સી) મતૌ । ૧૧૪૫ પ્રીગ્ણ (પ્રી) તર્પણે । ૧૧૪૫ ધૂગ્શ્ (ધૂ) કમ્પને (આ ધાતુ ઉકારાન્ત હોવાથી પણ સેદ છે) । ૧૧૪૭ વૃગ્ણ (વૃ) આવરણે । ૧૧૪૮ જૂગ્ (જૂ) ચયોહાનૌ (આ ધાતુ ઋકારાન્ત હોવાથી પણ સેદ છે) ।

આ ઉપર જતાવેલા તમામ સ્વરાન્ત ધાતુઓ સેદ ગણવા, અને તે સિવાયના એક સ્વરવાળા અને અનુસ્વારધાતુ અનુપધવાળા સ્વરાન્ત સર્વ ધાતુઓ અનિદ સમજવા ॥ ૧ ॥

*યુજાદિ ધાતુઓને પિ કરીએ ત્યારે અનેક સ્વરપણું હોવાથી સેદ પણ છે ન. છતાં પિ ના અભાવમાં પણ એક સ્વર દેહમાં પણ યુજાદિ તમામ ધાતુઓ સેદ છે. તે ગણાવવા માટે યુજાદિનું મલક કરેલ છે. તેમાં દેહલક ધાતુઓને યુજાદિ પણ હોવાથી અને કેટલાક ધાતુઓને દીર્ઘ ઉકારાન્ત પણ હોવાથી એમ બંને રીતે સેદ પણ છે.

હવે વર્ણક્રમથી નામ લખને નીચેની સાડા પાંચ કારિકાઓ દ્વારા વ્યંજનાન્ત અનિદ્ધાતુઓને બતાવે છે.

દ્વિવિધોઽપિ શક્તિશ્ચૈવં, વચિ - ત્રિચિ - રિચી વચિઃ ॥ ૨ ॥

સિચ્છતિર્મુચિરોઽપિ પૃચ્છતિ-પ્રેમ્જિ-મન્જિ-મુજયો મુજિ-ર્યજિઃ ।

વ્યજિ-રજિ-રુજયો ણિજિ વિજૂ પજિ મજિ-મત્તયઃ સુજિ-ત્યજી ॥ ૩ ॥

સ્કન્દિ-વિદ્ય-વિદ્લ-વિન્તયો નુદિઃ વિચ્છતિઃ શદિ સદી-મિદિ-ચ્છદી ।

તુચદી પદી હૃદી ચિદી-હુદી રાધિ-વાધિ-શુધયો યુધિ-વ્યધી ॥ ૪ ॥

વન્ધિ-લુપ્ચ-રુવયઃ કુન્ધિ-હુધી સિન્ધિ-નિવદ્ધુર્જિત-મન્થતી ।

આપિના તપિ શપિ-ક્ષિપિ-ચ્છુગં લુપ્પતિઃ સુપિ-હિપી વપિ-સ્વપીઃ ॥ ૫ ॥

યમિ રમિ-લમિ-યમિ-રમિ-નમિ-ગમયઃ દૈશિ-લિશિ-રુશિ-રિશિ-દિશતિઃ ।

સ્પૃશિ મૃશતિ-વિશતિ-દૃશિ-શિષ્લ શુષ્ય-ન્થિવિ પિપિ-વિષ્લ-કૃપિ-તુપિ-દુપિ-પુષયઃ ॥ ૬ ॥

ચિલ્ષતિ દ્વિપિરો ઘસિ વસતી રોહિ-ર્લહિ-રિહી અનિદ્ધાદિતૌ ।

દોગ્ધ-દોગ્ધિ-લિહયો મિહિ-વહિ નહ્ચતિર્દિહિવિ સ્ફુટમટિ ॥ ૭ ॥

* દ્વિવિધોઽપિ શક્તિઃ = ૧૨૮૦ શક્તિં (શક્) મર્ષણે । ૧૨૦૦ શક્લંદ્ (શક્) શક્તૌ । (અહિ શક્તિ શબ્દથી શક્ ધાતુ જ લેવાનો છે માટે શક્ ધાતુ જ શક્તિઃ શબ્દથી કારિકામાં લખેલ છે.

વચિઃ=૧૦૯૬ વચંકૃ (વચ્) માપણે । ૧૧૩૪ 'વૂ'ગ્ક (વૂ) વ્યક્તાયાં વાચિ' એ વૂ ધાતુને જે વચ્ આદેશ થાય છે, તે જે ઠે લાક્ષણિક છે તે પછુ =હિ લેવો, એટલા જ કારણસર વૂ ધાતુને ઝકારાન્ત પછુ હોવાથી સેદ્ પછુની પ્રાપ્તિ તે બતાવે તે પછુ ધાતુપાઠમાં અનુસ્વાર સહિત નિદેશ હોવાથી વૂ ધાતુનું અનિદ્ધાતુ પ્રતિપાદન કરેલું છે. માટે વચિ થી વચ્ આદેશાળા વૂ ધાતુનું પછુ મહત્ત્વ થાય છે

૧૧૫૪ વચ્ણ (વચ્) માપણે આ ધાતુને યુજાદિ માં ૫૪ હોવાથી સેદ્ સમાવેલો.

વિચિ=૧૪૭૫ વિચુંપી (વિચ) પૃથગ્ભાવે ।
રિચી=૧૪૭૪ રિચુંપી (રિચ્) વિરેચને । ૧૧૫૩ રિચ્ણ (રિચ્) વિયોજને ચ-આ ધાતુ યુજાદિ-પઠિત હોવાથી સેદ્ છે. ('વિચિ-રિચી' અહિ જુદા એ ધાતુના ૬-૬ સમાસથી વિવચન થયેલ છે)

પચિઃ = ૮૯૨ હુપચીષ્ (પચ્) પાકે ॥ ૨ ॥

સિચ્છતિઃ = ૧૩૨૧ ચિચીન્ (ચિચ્) ક્ષરણે ।
(આ ધાતુનું સ્વરૂપમા શિવન્ પ્રત્યય હોવાથી સિચ્છતિ એવું રૂપ બનેલ છે.)

મુચિઃ = ૧૩૨૦ મુચ્છંતી (મુચ્) મોક્ષણે ।
'૧૭૩૧ મુચ્ણ (મુચ્) પ્રમોચને' એ ધાતુ તેા મુશદિના હોવાથી અન્યે સ્વરસાથે થાય છે માટે તે સેદ્ મનાય છે.

પૃચ્છતિઃ = ૧૩૪૭ પ્રહંત (પ્રચ્) હીપ્સાયમા ।

પ્રેમ્જિ = ૧૩૧૬ પ્રેમ્જીન્ (પ્રેમ્) પાકે ।

મન્જિ = ૧૩૫૨ મન્મજોન્ (મન્મ મન્જ) શુદ્ધૌ ।

મુજયો = ૧૩૫૧ મુજોન્ (મુજ્) કૌટિલ્યે ।

૧૪૮૭ મુજેષ્ (મુજ્) પાલનાભ્યવહારયોઃ । (અહિ પૂર્વના ધાતુઓ સાથે ૬-૬ સમાસથી બહુવચન આપેલ છે)

યુજિઃ = ૧૨૫૪ યુજિન્ (યુજ્) સમાધૌ ।

* શક્તિ એ ઝકારાન્ત શક્તિ શબ્દનું પ્રવચનાનું અર્થવ્યવસ્થા રૂપ છે. શક્ ધાતુથી જ પ્રત્યય આપીને શક્તિ બનેલ છે. આ જ પ્રત્યય ધાતુનું તે તે આનુકૂળિ વિશિષ્ટ જે શબ્દ સ્વરૂપ તેને જણાવવા માટે અથવા તે તે ધાતુને વાચ્ય જે અર્થ તેને જણાવવા માટે વપરાય છે. આ જ પ્રત્યયની જેમ 'કિ અને રિત્વ' એ એ પ્રત્યયો પછુ જણવા આ ત્રણેય પ્રત્યયોનું વિધાનક સૂત્ર "ઈ કિ-રિત્વ પુરુષાર્થો [૫/૩/૧૩૮]" એ છે પ્રસ્તુતમાં ધાતુના શબ્દ સ્વરૂપને જણાવવા માટે જ પ્રત્યય નોડાયેલ છે. આ રીતે આગળ ઉક્ત ત્રણ પૈકી કેઈ પછુ પ્રત્યય હોય ત્યાં સ્વયં વટના કરી લેવી.

૧૪૬૬ યુજ્ઞી (યુજ્) યોગે । '૧૪૪૨ યુજ્ઞ (યુજ્) સમ્પન્ને' એ ધાતુ યુજ્ઞને પડેલ હોવાથી સેદ છે.

યજિ=૧૧૧૧ યજી (યજ્) દેવદૂત-સંગતિ-કામ-દાનેષુ ।

ઘજિ=૧૪૭૧ ઘજિન્ (ઘજ્ઞ) સજ્ઞે ।

રજિ=૮૯૬ રજી (રજ્) રાગે । ૧૨૮૨ રજીચ્ (રજ્) રાગે ।

રજય=૧૩૧૦ રજોર્ (રજ્) મજ્ઞે । '૧૫૧૨ રજળ (રજ્) હિસાયામ્' - એ ધાતુ તે ચુરાદિનો હોવાથી અનેક સ્વરવાળો હોઈ સેદ છે. (બહુવચન પૂર્વના ધાતુઓ સાથેના સમાસથી થયેલ છે.)

ણિજિ=૧૧૪૧ ણિજૂકી (નિજ્) શૌચે ચ ।

વિજ્ઞ=૧૧૪૨ વિજૂકી (વિજ્) પૃથગભાવે । અહિં મારિકામાં (વિજ્) એવો ડીથઃ ઋદ્ધાન્ત પાઠ હોવાથી, આ પૃથગભાવ અર્થવાળાનું પ્રકરણ થાય છે. પરંતુ '૧૩૬૮ ઓવિજૈત્તે (વેર્) માર-ચઠનોગઃ' એ ધાતુનું તથા '૧૩૮૯ ઓવિજૈર્ (વિજ્) માર-ચઠનોગઃ' એ ધાતુનું પણ પ્રકરણ થતું નથી.

પજિ=૧૭૩ પજ્ઞ (સજ્ઞ) સજ્ઞે ।

મજિ=૧૪૮૬ મજોર્ (મજ્) આમર્દને ।

મજય=૮૯૫ મજી (મજ્) સેવાયામ્ ।

'૧૭૩૩ મજળ (મજ્) વિશ્રાગને' આ ધાતુ ચુરાદિ હોઈ અનેક સ્વરવાળો [બહુવચન સમાસથી થયેલ છે.]

સજિ=૧૨૫૫ સજિન્ (સજ્) વિસર્ગે ।

૧૩૪૯ સજર્ (સજ્) વિસર્ગે ।

ત્યજી=૧૭૨ ત્યજં (ત્યજ્) હાનો ।

(અહિં ૬-૬ સમાસ પ્રયુક્ત દિવચન છે.)

સ્કન્ધિ=૩૧૯ સ્કન્ધું (સ્કન્ધા) મતિ-શેષવાળોઃ ।

વિજ્ઞ=૧૨૫૮ વિદિન્ (વિદ્) સત્તાયામ્ । અહિં 'શ્ય' એ એવા નિષાદિ ગણનો વિદ્યમા પ્રત્યય છે, અને તે સહિત 'વિદ્ય' એવો નિદેશ જરૂર છે, તેથી વિવિધ ગણનો સનાયક વિદ્ ધાતુ જ લીધો છે.

વિદ્ઘલ=૧૩૨૨ વિદ્ઘલંતી (વિદ્) લામે । અહિં લ અનુપંચ સહિત નિદેશ હોવાથી લ અનુપંચવાળો ધાતુ લીધો છે.

વિન્તઃ=૧૪૯૭ વિદિન્ (વિદ્) વિચારણે । અહિં વિન્તઃ એ વિવિધનું બહુવચન છે અને વિન્તિ એ શ વિદ્યમા પ્રત્યયવાળો પાઠ છે, અને શ એ સાતમા રૂઢાદિ ગણનો વિદ્યમા પ્રત્યય છે તેથી રૂઢાદિ ગણીય વિદ્ ધાતુનું પ્રકરણ કરવામાં આવ્યું છે. (બહુવચન તે પૂર્વના ધાતુઓની સાથે કરેલા ૬-૬ સમાસને અંગે છે, આખળ પણ એમ જ સમાસનું.)

ઉપયુક્ત તથા પ્રકારના વિદ્ ધાતુનું વિશેષતઃ પ્રકરણ હોવાથી '૧૦૧૯ વિદ્ઘ્ (વિદ્) જ્ઞને' એ ધાતુનો અહિં નિષેધ થાય છે. અને '૧૮૦૯ વિદિન્ (વિદ્) ચેતનાસ્થાન-તિશાસેષુ' એ ધાતુ તે ચુરાદિ ગણનો હોવાથી અનેક સ્વરવાળો હોઈ, તેનું સેદ પ્રકરણ તે સતઃ સિદ્ધ છે. સાર એ આખો ૬-પાંચ પ્રકારનો વિદ્ ધાતુ છે તેવાથી 'દિવાદિ, તનાદિ ને રૂઢાદિ' એ ગણ ગણના અનિર્દ છે અને અનિર્દ તથા ચુરાદિ ગણના સેદ છે અર્થાત્ પાંચ પૈકી ત્રણ અનિર્દ ને બે સેદ છે.

-ઉક્ત પ્રકારના વિદ્ ધાતુના સેદત્વ અને અનિર્દત્વને બજાવનાર શ્લોક -

વેતેવિદિતં વિતોર્વિન્નં વિત્તં ચ વિદ્યતેવિન્નમ્

વિત્તં ઘને પ્રતીતે ચ વિન્દનેર્વિન્નમઃપચ ॥ ૧ ॥

નુદિ=૧૩૭૦ નુદન્ (નુદ) પ્રેણે ।

સ્વિદ્ઘિ= ૧૧૭૮ ધ્વિદાન્ (ધ્વિદ્) માત્રપ્રકરણે । અહિં શ્ય વિદ્યમા સહિત નિદેશ હોવાથી ઉક્ત દિવાદિનો ધાતુ જ લેવાનો છે. પરંતુ '૧૪૬ જિવિદાઙ્ (સ્વિદ્) મોચને ચ' એ ધાતુ લેવાનો નથી.

શદિ=૧૩૭ શદ્ઘલં (શદ્) જ્ઞાતને ।

સદી=૧૬૬ શદ્ઘલં (સદ્) વિશાળ-મત્સ્યવસ્તુ-દનેષુ । ૧૩૭૧ શદ્ઘલં (સદ્) જ્ઞાતસાદને । (અહિં ૬-૬ સમાસ પ્રયુક્ત દિવચન છે, આખળ પણ એમ જ સમાસનું.)

મિદિ=૧૪૭૭ મિદ્ઘી (મિદ્) વિદારણે ।

છિદી=૧૪૭૮ છિદ્ઘી (છિદ્) દ્વૈવીકરણે ।

તુચ્ચદી=૧૩૧૫ તુચ્ચીન્ (તુદ્) વ્યથને ।

૧૦૫૯ અર્દ્ઘ્ (અર્દ્) મશ્નણે ।

આ બે ધાતુઓ લેવા.

વન્ધિ=૧૫૫૨ વન્ધંશ્ (વન્ધ્) વન્ધને ।
 ‘૧૬૬૩ વન્ધણ્ (વન્ધ્) સંગમને’ એ ધાતુ યુરાદિ
 હોવાથી અનેક સ્વરવાળો હોઈ સેદ્ છે.

બુધ્ય=૧૨૬૨ બુધિચ્ (બુધ્) જ્ઞાને । અહિં
 ‘બુધ્ય’ એ રૂપ બિઠ્ઠા સહિત નિદેશ હોવાથી ઉક્ત
 ધાતુ ન લેવો, પરંતુ ‘૧૧૨ બુધૃગ્ (બુધ્) વોધને
 તથા ‘૧૬૮ બુધ (બુધ્) અવગમને’ એ એ ધાતુ
 ન લેવા.

પદિ=૧૨૫૭ પદિચ્ (પદ્) ગતૌ । ‘૧૯૩૩
 પદણિ (પદ્) ગતૌ એ ધાતુ તો યુરાદિ-ગણનો
 હોવાથી, અનેકસ્વરવાળો હોઈ સેદ્ છે.

હદી=૭૨૮ હદિં (હદ્) પુરીષોત્તરમે ।

સ્વિદિ=૧૨૫૯ સ્વિદિચ્ (સ્વિદ્) દૈન્યે ।
 ૧૩૨૬ સ્વિદંત્ (સ્વિદ્) પરિવાતે । ૧૪૯૬ સ્વિદિન્
 (સ્વિદ્) દૈન્યે ।

હુદી=૧૪૭૯ હુદૃપી (હુદ્) રૂપેવે ।

રાધિ=૧૧૫૬ રાધંચ્ (રાધ્) વૃદ્ધૌ । ૧૩૦૪
 રાધંદ્ (રાધ્) સંસિદ્ધૌ ।

સાધિ=૧૩૦૫ સાધંદ્ (સાધ્) સંસિદ્ધૌ ।

શુચયઃ=૧૧૮૩ શુચંચ્ (શુચ્) શૌચે ।

યુધિ=૧૨૬૦ યુધિચ્ (યુધ્) સમ્પ્રહારે ।

વ્યયી=૧૧૫૭ વ્યયંચ્ (વ્યય્) તાહને ।

રુઘયઃ=૧૪૭૩ રુઘૃપી (રુઘ્) આવરણે ।
 ૧૨૬૧ અનો રુધિય્ (અનુ-રુઘ્) કામે ।

ઋધિ=૧૧૮૪ ઋધંચ્ (ઋધ્) કેપે ।

હુચી=૧૧૮૨ હુચંચ્ (હુચ્) હુચુક્ષ્યામ્ ।

સિધ્યતિઃ=૧૧૮૫ સિધૃંચ્ (સિધ્) સંગઢૌ ।
 અહિં ‘સિધ્યતિ’ એ રૂપ બિઠ્ઠા સહિત નિદેશ
 હોવાથી ‘૩૨૦ સિધૃ (સિધ્) ગત્યામ્’ તથા ‘૩૨૧
 સિધૌ (સિધ્) શાસ્ત્ર - માત્રલયયોઃ’ એ એ ધાતુ ન
 લેવા પણ ઉક્ત ધાતુ લેવા.

તદનુ = ત્યાર બાદ

હન્તિ=૧૧૦૦ હનંક (હન્) હિંસાગત્યોઃ ।

મન્યતી=૧૨૬૩ મનિચ્ (મન્) જ્ઞાને । અહિં
 ‘મન્યતિ’ એવો રૂપ બિઠ્ઠા પ્રત્યય સહિત નિદેશ
 હોવાથી ઉક્ત ધાતુ ન લેવો, પરંતુ ‘૧૫૦૭ મનૃચિ

(મન્) વોધને’ એ ધાતુ ન લેવો. તથા ‘૧૮૧૦
 મનિણ્ (મન્) સ્તમ્ભે’ એ ધાતુ તો યુરાદિ-ગણનો
 હોઈ અનેક સ્વરવાળો હોવાથી સેદ્ ન છે.

આપિના=૧૩૦૭ આપ્લંદ્ (આપ્) વ્યાપ્તૌ ।
 ‘૧૯૭૩ આપ્લણ્ (આપ્) લમ્ભને’ એ ધાતુનો યુજાદિ
 ગણના પાઠ હોવાથી સેદ્ ન છે. અહિં ના એ તૃતીયા
 વિક્રિતનો હોવાથી - ‘તેનો સાથે યા સહિત’ એવો
 અર્થ લેવો. એટલે કે - ‘આપ્’ સહિત ખીલ આમળ
 ખતાવાતા ‘પઠારાન્ત ધાતુઓ’ એવો અર્થ સમજવો.

તપિ=૩૩૩ તપં (તપ્) સંતાપે । ૧૨૬૭
 તપિચ્ (તપ્) દેશ્વર્યે વા । ‘૧૯૭૧ તપિણ્ (તપ્)
 વાહે’ એ ધાતુ તો યુજાદિ પઠિત હોવાથી સેદ્ ન છે.

શપિ=૧૧૬ શપી (શપ્) આક્રોશે । ૧૨૮૩
 શપીચ્ (શપ્) આક્રોશે ।

ક્ષિપિ=૧૧૫૮ ક્ષિપંચ્ (ક્ષિપ્) પ્રેરણે ।
 ૧૩૨૭ ક્ષિપિન્ (ક્ષિપ્) પ્રેરણે ।

હુપઃ=૧૩૭૫ હુપંત્ (હુપ્) સ્પર્શે ।

લુમ્પતિઃ=૧૩૨૩ લુપ્લંતી (લુપ્) છેદને ।
 અહિં લુમ્પતિ એ માગમ સહિત નિદેશ હોવાથી ઉક્ત
 ધાતુ ન લેવો પણ ‘૧૧૯૫ લુપચ્ (લુપ્) વિમોહને ।
 એ ધાતુ ન લેવો.

સપિ=૩૪૧ સપ્લં (સપ્) ગતૌ । ૧૩૨૪
 લિપીચ્ (લિપ્) ઉપદેહે ।

વપિ=૧૧૫૫ દુવપી (વપ્) વીજસન્તાને ।

સ્વપી=૧૦૮૮ સ્વિષ્વપંક (સ્વપ્) શયે ॥ ૫ ॥

યમિ=૩૭૮ યમં (યમ્) મૈથુને ।

રમિ=રમિ (રમ્) રામત્યે ।

લમિ=૭૮૬ હુલમિચ્ (લમ્) પ્રાપ્તૌ ।

યમિ=૩૮૬ યમ્ (યમ્) ઉપરમે ।

રમિ=૧૮૯ રમિ (રમ્) ક્રીડાયામ્ ।

નમિ=૩૮૮ નમં (નમ્) પ્રહરંતે ।

ગમયઃ=૩૯૬ ગમ્લં (ગમ્) ગતૌ ।

(ગમયા એ ગમિન્) ગદુપચ્ચ રૂપ છે.)

કુશિ=૧૮૬ કુશં (કુશ્) આહનરોદનયોઃ ।

લિશિ=૧૨૭૭ લિશિચ્ (લિશ્) અપ્તવે ।

૧૪૧૭ લિશંત્ (લિશ્) ગતૌ ।

રુશિ=૧૪૧૩ રુશંત્ (રુશ) હિસાયામ્ ।

રિશો=રિશંત્ (રિશ) હિસાયામ્ ।

વિશતિ=૧૩૧૮ વિશીંત્ (વિશ) અતિસર્જને ।

વશયઃ=૪૯૬ વંશં (વંશ) વશને । (અહિં

વશયઃ એ વશિતું બહુવચન તુ રૂપ છે)

સ્વશિ=૧૪૧૨ સ્વશંત્ (સ્વશ) સંસ્પર્શે ।

મૃશતિ=૧૪૧૬ મૃશંત્ (મૃશ) આમર્શને ।

વિશતિ=૧૪૧૫ વિશંત્ (વિશ) પ્રવેશને ।

દશિ=૪૯૫ દશં (દશ) પ્રેક્ષણે ।

શિશ્લ=૧૪૯૨ શિશ્લંત્ (શિશ્) વિશેષણે ।

અહિં શિશ્લ એવા લ સહિત નિદેશ હોવાથી ઉક્ત ધાતુ ન લેવા, પરંતુ '૫૦૮ શિશ્ (શિશ્) હિસાયામ્' એ ધાતુ ન લેવા. વળી '૧૯૭૭ શિશ્ણ (શિશ્) અસર્વોપયોગે' એ ધાતુ તો યુગ્મદિ પડિત હોવાથી સેદ્ છે ન.

શુષયઃ=૧૨૦૮ શુષંત્ (શુષ) શોષણે । (શુષયઃ એ શુષિતું બહુવચન છે.)

ત્વિષિ=૯૩૦ ત્વિષીં (ત્વિષ્) દીપ્તૌ ।

પિષિ=૧૪૯૩ પિષ્લંત્ (પિષ્) સંચૂર્ણને ।

વિષ્લ=૧૧૪૩ વિષ્લંત્ (વિષ્) વ્યાપ્તૌ ।

અહિં લ સહિત મધ્ય હોવાથી ઉક્ત ધાતુ ન લેવા, પણ '૪૨૩ વિષ્ (વિષ્) સેવને' તથા '૧૫૬૦ વિષ્ણ (વિષ્) વિપ્રયોગે' એ ધાતુઓ ન લેવા.

કૃષિ=૫૦૬ કૃષં (કૃષ્) વિલેખને । ૧૩૧૯ કૃષીંત્ (કૃષ) વિલેખને ।

તુષિ=૧૨૯૩ તુષંત્ (તુષ) તુષ્ટૌ ।

દુષિ=૧૨૦૯ દુષંત્ (દુષ) વૈકૃત્યે ।

પુષયઃ=૧૨૭૫ પુષંત્ (પુષ) પુષ્ટૌ । દુષ્ ધાતુના સહચારથી (૧૧૭૫ મો) ઉક્ત ધાતુ ન લેવા, પરંતુ '૫૨૬ પુષ (પુષ) પુષ્ટૌ' તથા '૧૫૬૪ પુષ્ણ (પુષ) પુષ્ટૌ' એ ધાતુઓ લેવા નહિ, વળી '૧૭૫૫ પુષ્ણ (પુષ) ધારણે' એ ધાતુ યુગ્મદિ હોવાથી અનેક સ્વરનાળો હોઈ સ્વતઃ સેદ્ છે ન.

શ્લિષ્યતિ=૧૨૧૦ શ્લિષંત્ (શ્લિષ્) આલિંગને અહિં શ્વ વિષય સહિત નિદેશ હોવાથી ઉક્ત

દિનાદિ ગણનો ન ધાતુ લેવા, પરંતુ '૫૩૧ શ્લિષ્ (શ્લિષ્) દાદે' એ ધાતુ ન લેવા, અને '૧૭૦૪ શ્લિષ્ણ (શ્લિષ્) શ્લેષણે' એ ધાતુ તો યુગ્મદિ હોવાથી સ્વતઃ સેદ્ છે ન.

દ્વિષિ=૧૧૨૬ દ્વિષિક્ (દ્વિષ્) અપ્રીતૌ ।

[અતઃ = આથી આગળ]

વસિ=૫૪૪ વસંત્ (વસ) અવને ।

વસતી=૧૧૯૯ વસં (વસ) નિવાસે । અહિં વસતી એ 'વસતિ' સ્વદંત્ દિવચન છે, અને તેના શ્વ વિષય પ્રત્યય સહિત નિદેશ છે. તેથી ઉક્ત ધાતુ ન લેવા. પરંતુ '૧૧૧૭ વસિક્ (વસ) આચ્છાદને' તથા '૧૨૨૬ વસૂત્ (વસ) સ્તમ્ભે' એ ધાતુઓ ન લેવા. '૧૭૬૧ વસણ (વસ) સ્નેહ-છેદાવહરણેષુ' । એ ધાતુ તો યુગ્મદિ હોવાથી અનેક સ્વરનાળો હોઈ સ્વતઃ સેદ્ છે ન. આર એ છે કે-વસ ધાતુ આર ગણમાં આવે છે, તેમાંથી પહેલા ગણનો ન અનિદ્ છે અને બીજા સેદ્ છે એમ સમજવું.

રોહતિ=૧૧૮૮ રહં (રહ) જન્મનિ । અહિં રોહતિ એ શ્વ વિષય પ્રત્યય સહિત નિદેશ છે, તે શ્રીક સ્વતઃ પૂર્વો ન છે, અને પ્રયોજન નથી.

લુહિ-રિહી અનિદ્ ગદિતૌ = લુહ અને રિહ, આ એ ધાતુઓ અનિદ્ કલા છે. શરિકામાં કહેલા આ એ ધાતુઓ ધાતુ પાઠમાં દેખાતા નથી, તેથી એવી સંભાવના કાળ કે-ઉક્ત અને ધાતુઓ કાં તો છાન્દમ્ છે ને કાં તો મતાંતરીય છે.

દોગિધિ=૧૧૨૮ દિહીક (દિહ) લેપે ।

દોગિધિ=૧૧૨૭ દુહીક (દુહ) ક્ષરણે ।

લિહયઃ=૧૧૨૯ લિહીક (લિહ) આસ્વાદને । (લિહયઃ એ લિહિતું સમાજ પ્રયુક્ત બહુવચન છે.)

મિહિ=૫૫૧ મિહ (મિહ) સેવને ।

વહતી=૧૧૬૬ વહીં (વહ) પ્રાપણે । (અહિં વહતી એ વહતિતું સમ સદંત્ દિવચન છે.)

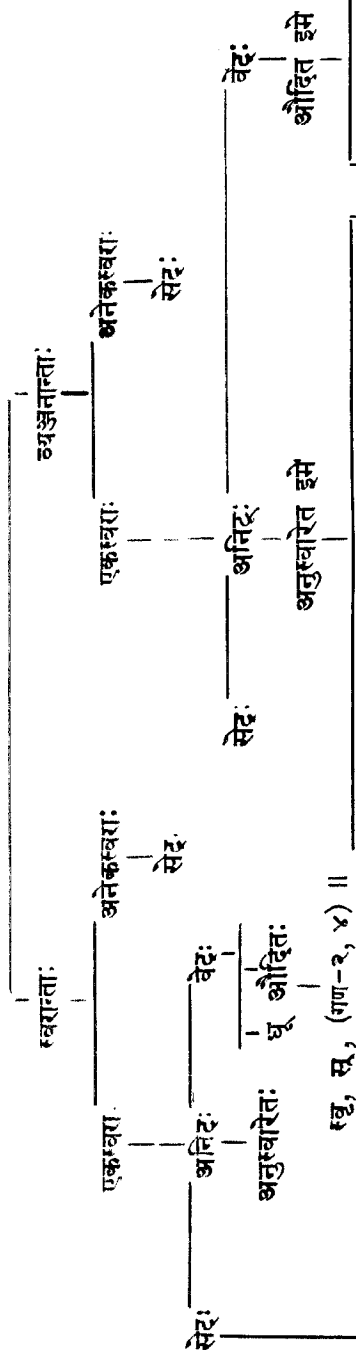
નહાતિ=૧૨૮૫ નહીંત્ (નહ) વચ્ચને ।

દહિઃ=૫૫૨ દહં (દહ) ભસ્મીકરણે ।

'ઇતિ સ્ફુટમનિદ્ = એ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા વ્યંજનાન્ત ધાતુઓ સ્પષ્ટ રીતે અનિદ્ છે આ શિવાયના બાકીના વ્યંજનાન્ત ધાતુઓ સેદ્ સમજવા

પૂ. આ. વિષય દક્ષસુરિય સંપાદિત સેદ્ અનિદ્ કારિકા સમાપ્ત.

हानि

शक् [क्रान्तः-१] । षच्, षिच्, रिच्, पच्, सिच्, मुच्
[क्रान्ताः-६] । प्रच् [क्रान्त-१] । भ्रज्, मज्, भुज्,
युज्, यज्, स्वज्, रज्, सज्, निज्, विज् (गण-३), सज्,
भज्, भृज्, भृज्, सृज्, सृज् [क्रान्ताः-१५] । स्कन्द, विद्
(गण-४, ६, ७), तुद्, विद् (गण-४), शद्, सद्, मिद्,
छिद्, तुद्, भद्, पद्, हद्, विद्, क्षुद् [क्रान्ताः-१४] ।
राध्, साध्, कुध्, युध्, बध्, बुध् (गण-४),
रुध्, कुध्, सिम् [क्रान्ता-११] । हच् मन् ।
(गण ४) [नान्तैः-२] । आप् तप् शप्, क्षिप् छुप् छृप्
(गण ६) सप् लिप्, वप्, स्वप् [क्रान्ताः-१०] । दम्,
लम् [क्रान्ताः-३] । यम् रम् नम् गम् [क्रान्ताः ४]
क्रिष् लिष् रक्ष् दिक्ष् दिश् दंश् स्पृश् मृश् बिष्, हृश्
[क्रान्ताः-१०] । क्षिप् गण-७) क्षुष्, क्षिष् पिष् रिष्
(गण-३), कृष् तुष् दुष् पुष् (गण-४) (स्लब् गण-४)
दिष् [क्रान्ताः-११] । घम्, वस् (गण-४) [सान्तौ-२] ।
हृद् लृद् रिद् मिद् दिद् दुह् लिह् मिह् नह् (गण-४), दह्
ह्यान्ताः-१०] ॥ शङ्खनान्तानिद्विधूनां सकला संलेशा १०० ॥

वृश्च [चान्ताः-१] ।
 मृश्च (गण २, १०),
 भञ्च, भञ्च,
 तञ्च [जान्ताः-४] ।
 स्यन्द, ह्रिद [दानौ-२] ।
 रध, विध [धानौ-२] ।
 वृष, वृष, वृष, वृष, वृष, वृष,
 [पान्ताः-५] । क्षभ
 [मान्ताः-१] । नय, अय
 क्षिप्र [यान्ताः ३] ।
 भञ्च,
 तक्ष, तक्ष [यान्ताः-३] ।
 मुह, मुह, मुह, मुह, मुह,
 गुह, गाह, गलह, वृह,
 वृह, वृह, वृह, वृह
 [हान्ता-११] ॥
 ॥ सर्वे-३२ ॥

सूचना-अस्मिन् ग्रन्थे स्वरान्तविभगे 'एकस्वर
ये घातवौ न दक्षिस्तास्तेऽनित्ये विदि-
तथा', व्यङ्गान्तरविभगे तु ये घातवौ
न दक्षिस्तास्ते सेत्या वेदितव्या इति ॥

सेट्-अनिट् संप्रया पृथक्करण

सेटः					अनिटः				
गणेषु	परमै०	आत्मने०	उभय०	सर्वे सेटः	परमै०	आत्मने०	उभय०	सर्वे अनिट	सर्वे मानवः
भवादिषु	५९५	३१२	४५	९५२	६८	२३	१५	१०६	१०५८
अदादिषु	२०	१७	१	३८	३१	४	१२	४७	८५
दिवादिषु	८१	१८	२	१०१	१७	२०	४	४१	१४२
स्वादिषु	९	२	२	१३	९	०	७	४६	२९
तुदादिषु	११५	६	०	१२१	२२	५	१०	३७	१५८
रूधादिषु	१०	१	२	१३	४	२	७	१३	२६
तनादिषु	०	२	७	९	०	०	०	०	९
क्रयादिषु	३३	१	९	४३	१०	०	७	१७	६०
चुरादिषु	२५०	५९	४	४१३	०	०	०	०	४१३
सर्वे	१२१३	४१८	७२	१७०३	१६१	५४	६२	२७७	१९८०
परमैपदिनः	१२१३				१६१				१३७४
आत्मनेपदिन	४१८				५८				४७२
उभयपदिन	७२				६२				१३४
सर्वे	१७०३				२७७				१९८०

ગણ અને અન્તર્ગત ગણનું ફળ નિરૂપણ

(૧) પહેલા બ્રહ્મિ ગણનું ફળ	‘શ્વ’
(૨) બીજા અઘ્મિ “ “	‘ઠ’
(૩) ત્રીજા દિવાદિ “ “	‘ચ’
(૪) ચોથા સ્વાદિ “ “	‘સ્તુ’
(૫) પાંચમા પુષ્પાદિ “ “	‘શ’
(૬) છઠા રુપાદિ “ “	‘જ’
(૭) સાતમા જનાદિ “ “	‘ઢ’
(૮) આઠમા ક્યાદિ “ “	‘શ્ચ’
(૯) નવમા ચુરાદિ “ “	‘ણિચ્’

વિશ્લેષ પ્રત્યય છે.

ઉપર જણાવેલા ગણમાં પશુ જે અન્તર્ગત-પેદાગણો બનાયા છે, તેનું પશુ શું ફળ છે ? તેને જણાવનારી કારિકાઓ આ છે.

(કૃત્ત્વગણકૃત્)

શુભારેવાન્યાં ચાક્ષત્ત્વેરદમેપતે ।

કૃત્ત્વદેવશ્ચકેમ્બો વા, સ્વ-તત્ત્વેરદમેપદમ્ ॥ ૧ ॥

જ્વલાદેર્ગો વિઠ્ઠરેત, યજ્ઞદોઃ સંવત્સરમ્ ।

ઘટાદીતાં મોદ્દહસ્વો, ગૌ પરેડ્ઝીઘટ્ સદા ॥ ૨ ॥

અગ્નિન્યાં પુષ્પાદિત્વાદ્દ પરત્ત્વેપદે મોદ્ ।

સ્વાદિત્વાચ્ કોસ્તય, નઠારઃ પ્રઠટો મોદ્ ॥ ૩ ॥

ત્વાદીતાં ગદોઃ હસ્વો, હારોઃ કોશ્ચ તો મોદ્ ।

યુગદોઃ વિઠ્ઠરેત, જ્ઞેયશ્ચુદિકે ગણે ॥ ૪ ॥

મુચ્ચદેર્નામઃ શે ચ, કુશ્પદિત્વા સિ ચે પરે ।

ગુગ-વૃદ્ધોઃ સ્વાચ્ચ, કથિતો દેવપૂરેણા ॥ ૫ ॥

અન્તાનાં તુળો વૃદ્ધિર્દેવ કુશ્પદેશ્ચ તો મોદ્ ।

સંક્ષેપેણ કઠં ચૈતરીપિત્તં વાતરેણ હિ ॥ ૬ ॥

[હિતે કૃત્ત્વગણકૃત્]

કૃત્ત્વગણકૃત્ = પેદા ગણના ફળને પ્રતિપાદન કરનારી ઉક્ત કારિકાઓનો સ્વરૂપ અર્થ —

(૧)

પ્રથમ ક્ષણાદિગણનો અન્તર્ગતો પાંચ છે.

૧. શુભારેવાન્યાં, ૨. કૃત્ત્વારેવાન્યાં, ૩. જ્વલાદિગણ, ૪. યજ્ઞારેવાન્યાં અને ૫. ઘટારેવાન્યાં. આ પાંચે બ્રહ્મિના પેદા ગણનાં ફળો ક્રમશઃ નીચે મુજબ છે —

૧. પહેલાં શુભારેવાન્યાં ફળ અન્તર્ગતી વિશ્લેષિત ૫૨ જતાં આત્મનેપદ અને હ નિઠ્ઠરેપે થશે તે છે, જેમકે — ‘શુભે દીપ્તૌ’ અશુભત્, અગોષિષ્ ।

૨. બીજા કૃત્ત્વારેવાન્યાં આ ગણ શુભારેવાન્યાં પશુ અન્તર્ગત છે, તેથી ઉપર જણાવેલ ફળ ઉપરાંત સ્વાદિ અને સન્ પ્રત્યયના વિષયમાં વિશ્લેષે આત્મનેપદ થાય છે. જેમકે — ‘કૃત્ત્વે વર્ત્તે’ અકૃત્ત્વત્, અવર્ત્તિષ્, વર્ત્તિષ્વતે, વર્ત્ત્યતિ, અવર્ત્તિષ્વત, અવર્ત્ત્યત્, વિષ્વતિ, વિવર્ત્તિષ્વતે ॥ ૧ ॥

(૨)

૩. ત્રીજા જ્વલાદિગણનું ફળ વિશ્લેષે ‘જ’ કરશે તે છે. જેમકે — ‘જ્વલ દીપ્તૌ’ જ્વાલ, જ્વલા ।

૪. ચોથા યજ્ઞારેવાન્યાં ફળ અન્તર્ગત-ચતુર્ [હ, ઢ, ણ] છે. જેમકે — ‘યજ્ઞે દેવપૂજાદૌ’ ઇયાજ્, ઈજે ।

૫. પાંચમા ઘટારેવાન્યાં ફળ જિ ૫૨ જતાં હસ્વ કરશે તે છે. જેમકે — ‘ઘટિષ્ પેષ્ટાયામ્’ ઘટયતિ, અઝીઘટ્ ॥ ૨ ॥

(૩)

બીજા અદારેવાન્યાં અન્તર્ગત હારેવાન્યાં છે.

જે જુદેત્વાદિ નામની પદ્ય મેળનાય છે. તેનું ફળ શિર પ્રત્યય પર છતાં રિમાં થવો તે છે જેમકે - 'હુંકુ દાનાદનપોઃ' જુદેતિ । આ નીના કારિકામાં નથી, છતાં ઉપદેશથી સમજી લેવી.

ત્રીજા દિવાદિગણના અન્તર્મનુ એ છે. તેમાં પહેલો પુષાદિ ને નીજે સ્વાદિ । પુષાદિગણનું ફળ પરસ્મૈ-પદમાં અગ્રાની પર છતાં 'અક્ર-' થવો એ છે. જેમકે - 'પુષવ્ પુટ્રૌ' અપુષ । ૨ સ્વાદિગણનું ફળ ક્ત અને કત્વના તો ન (આદેશ) કરવો એ છે. જેમકે - 'પૂઙૌવ પ્રાણેપત્રે' સૂતઃ, સૂતગત ॥૩॥

(૪)

આઠમા કવાદિગણના અન્તર્મનુ એ છે. ૧ વ્વાદિ અને ૨ લ્વાદિ । ૧ વ્વાદિગણનું ફળ હ્રસ્વ છે. જેમકે - 'પૂણ પત્રે' પુતાતિ, પુતીતે । ૨ લ્વાદિનો અન્તર્મનુ લ્વાદિ છે. તેનું હ્રસ્વ ફળ તો છેજ, તદુપાંત ક્ત, ક્તાતુ અને કિ ૫ તનો ન (આદેશ) થાય છે. જેમકે - 'લ્હાણ હેદને' હુતાતિ, હુતીતે, હૂતઃ, હૂતગત, હૂતેઃ । અહિં ક્તિ પ્રત્યય કારિકામાં નથી, છતાં ઉપદેશથી લેવાનો

છે, તથા પુરંથી તની અનુદતિ લેવા માટે ક્રમથી આજ્ઞા તુદાદિગણ ને પછી લેયો છે.

નવમા ચુરાદિગણના અન્તર્મનુ યજાદિગણનું ફળ વિહસ્વે ચુરાદિપક્ષ, એટલે કે વિહસ્વે 'ણિવ્' થવો એ છે. જેમકે - 'યુજણ સમ્પર્ચને' યોજયતિ, યોજતિ । ૪ ॥

(૫)

પાંચમા તુદાદિગણના અન્તર્મનુ એ છે. ૧ મુચાદિગણ અને ૨ કુટાદિગણ । મુચાદિગણનું ફળ ન આગમ છે. જેમકે - 'મુચ્છંતી મોક્ષણે' મુચ્છતિ । ૨ કુટાદિગણનું ફળ 'સિવ્' પર છતાં યુષ્ અને ષ્ઠિનો અભાવ છે. જેમકે - 'કુટૌ કૌટિલ્યે' અકુટીૌઃ 'પૂર સ્તવને' અનુવીત । ૫ ॥

(૬)

નવમા ચુરાદિગણમાં અદન્ત વિભાગ જે જુદો પાડેલ છે. તેનું ફળ યુષ્, ષ્ઠિ અને ષ્ઠનો અભાવ છે. જેમકે - 'સુલ્લ તત્કિયાયાવ' સુલ્લયતિ, 'રચણ પ્રતિયત્ને' રચયતિ, મૃશં પુનઃ પુનર્વા સુલ્લયતીતિ વાક્યમેવ ॥ ૬ ॥

પૂ. આ. વિજય દસપૂરિજ સંપાદિત પરિશિષ્ટોમાંથી સાહ્યાર સ્વીકાર.

સકર્મક અકર્મક નિરૂપણ

ફલ-વ્યાપારયોરેકનિષ્ઠાયામકર્મકા ।

ધાતુતયોર્ધર્મિભેદે, સકર્મક ઉદાહૃતઃ ॥ ૧ ॥

અકર્મક ધાતુનું લક્ષણ તથા રીતે કરી સહાય છે.

૧. ફળ અને વ્યાપાર બંને એકમાં રહે ત્યાં ધાતુ અકર્મક હોય છે.

૨. ફળના અધિકરણમાં રહેનાર ને વ્યાપાર, તેનો બોધક ને હોય તે અકર્મક ધાતુ કહેવાય છે.

૩. સમાનાધિકરણ ફળ જેમાં વિશેષણ છે, એવા વ્યાપારનો બોધક ને હોય તે અકર્મક કહેવાય છે.

જેમ-‘ચૈત્રસ્તિષ્ઠતિ’ આનો અર્થ-‘ગતિ-નિવૃત્ત્યનુકૂળવ્યાપારવાન્ ચૈત્રઃ’ એવો અર્થ થાય છે. અહીં ગતિની નિવૃત્તિરૂપ ને ફળ, તથા તેને અનુકૂળ ને વ્યાપાર, તે બંને ચૈત્રમાં રહે છે અને સમાનાધિકરણ પણ છે, માટે સ્થા ધાતુ અકર્મક છે.

સકર્મક ધાતુનાં પણ તથા રીતે લક્ષણ થાય છે-

૧. ફળ અને વ્યાપાર બુદ્ધિ બુદ્ધિ અધિકરણમાં હોય ત્યાં ધાતુ સકર્મક હોય છે.

૨. ફળના અધિકરણથી લિપ્તમાં રહેનાર વ્યાપારનો બોધક ને હોય તે સકર્મક ધાતુ કહેવાય છે.

૩. વ્યધિકરણ ફળ જેમાં વિશેષણ છે. એવા વ્યાપારનો બોધક ને હોય તે સકર્મક ધાતુ કહેવાય છે.

જેમ-‘દેવદત્તસ્તળુલાન્ પચતિ’ આનો અર્થ-‘તળુલનિષ્ઠ વેક્લ્લ્યનુકૂળવ્યાપારવાન્ દેવદત્તઃ’ એવો થાય છે. અહીં વિકૃતિ દીવાશરૂપ ને ફળ તે તંદુલમાં છે અને તંદુલકુળ વ્યાપાર દેવદત્તમાં છે અને વ્યધિકરણ પણ છે માટે પચ ધાતુ સકર્મક છે ॥ ૧ ॥

અર્થાન્તરમાં રત્તમાન ધાતુ અકર્મક હોય તો પણ સકર્મક બની જાય છે. જુઓ-‘જજાન મેઘવાર્મમ્’-છંદે મેઘનો અર્થ ઉત્પન્ન થયો

અકર્મક ધાતુઓ પણ કાંઈ અર્થવા જ્ઞાન અને દેશની અપેક્ષાએ વિહલ્યે સકર્મક બની શકે છે. જેમ-‘માસમસ્તે, કોશો ગુડયાનાભિર્મૂયતે, મોદાહં સ્વપિતિ, કુરુન્ શેતે ।’

સકર્મક ધાતુઓ પણ અર્થાન્તરાદિમાં વર્તતા હોય ત્યારે અકર્મક થાય છે. જુઓ નીચેની કારિકા-
“ધાતેરર્થાન્તરે વૃત્તેર્ધાત્શ્યેનોપસંપ્રદાત્ ।

પ્રસિદ્ધેરવિવક્ષતઃ કર્મણોઽકર્મિકા ક્રિયા ॥ ૨ ॥”

અર્થ :- (૧) અર્થાન્તરમાં ધાતુ વર્તેલો હોય ત્યારે સકર્મક પણ અકર્મક થાય છે. જેમ-‘નદી વહતી’ નદી વહે છે. અહીં સ્વરણરૂપ (એટલે વહેવા રૂપ) અર્થાન્તર છે.

(૨) ધાત્વર્થમાં જ જ્યાં કર્મ આવી જતું હોય ત્યાં પણ સકર્મક ધાતુ અકર્મક થઈ જાય છે. જુઓ-‘જીવ પ્રાણવાયણે’ જીવતિ, અહીં પ્રાણરૂપ કર્મ ધાત્વર્થમાં આવી જાય છે. માટે અકર્મક છે.

(૩) જ્યાં કર્મની પ્રસિધ્ધિ હોય ત્યાં પણ સકર્મક ધાતુ અકર્મક બની જાય છે. જેમ-‘દિવો વર્ષતિ’ મેઘ વર્ષે છે. મેઘ પાણીને જ વર્ષાવે છે, એ વાત પ્રસિધ્ધિ હોવાથી, જલરૂપ કર્મ પ્રસિધ્ધ છે, તેથી ‘વૃષ્ સેવતે’ એ ધાતુ અકર્મક થયો.

(૪) કર્મની વિવક્ષા નહીં રાખવાથી પણ ધાતુ અકર્મક બને છે. જેમકે-‘નેહ પચતે ॥ ૨ ॥’

પૂ. આ. વિજય દક્ષસુરિભ્ય સંપાદિતમાંથી સાભાર સ્વીકાર.

અનુસ્વરાદિ નિરૂપણ

નકારજાવનુસ્વાપચ્છનૌ છુટિ ચાતુષુ ।

સકારજઃ શકારશ્ચેર્વાદૃશર્ગસ્તવર્ગજઃ ॥ ૧ ॥

ખાતુમાં ધુસ્સંજક વર્મનો અક્ષર પર છતાં, જે અનુસાર કે વર્મનો પાંચમો મક્ષર દેખાતો હોય, તે નકારના સ્થાનમાં થયેલો સમજવો. જેમકે - 'દશં દશને' અહીં અનુસ્વાર નકારના સ્થાનમાં ગયેલ છે, તેથી તેને નકાર માનીને છુટ કરવાથી 'દશતિ' રૂપ થાય છે.

'તૃમ્ફન્ તૃપ્તૌ' અહીં નકારના સ્થાનમાં પંચમક્ષર મક્ષર થયેલ છે, તેથી તેને નકાર માનીને છુટ કરવાથી 'તૃફતિ' રૂપ થાય છે.

ચકાર પર છતાં શકાર, તે સકારના સ્થાનમાં થયેલ સમજવો. જેમકે - 'ચ્ચુતૃ ક્ષણે' અહીં

સકારના સ્થાનમાં ચકાર થયેલ છે, તેથી તેને ચકાર માનીને "સંયોગસ્યાદો સ્કોર્કુર્" એ સૂત્રથી છુટ કરવાથી 'સચુક્' પ્રયોગ બને છે. આ વાત મતાંતરને હિંદુશીને છે. સ્વમતમાં તો 'ચ્ચુતૃ' એવો જ પાઠ છે.

૨ અને પૂર્થી પર રહેલ જે ણકાર, તે જના સ્થાનમાં થયેલ સમજવો. જેમકે - 'ઝર્ણુગ્ક આચ્છાદને' ઝર્ણુનાવ, અહીં નકારના સ્થાનમાં છુટાર થયેલ છે, તેથી તેને નકાર સમજીને દિલાવમાં 'જ' કરેલ છે, નહિતર 'ઝર્ણુનાવ' એવો અતિષ્ઠ પ્રયોગ થઈ જતા.

જળી 'ઘાં ગલિનિવૃત્તૌ' તસ્યૌ, અહીં ઠકાર 'થ'ના સ્થાનમાં થયેલ છે, માટે હ્રસ્વ રૂપ સિદ્ધ થાય છે.

પૂ. આ. વિજય દક્ષમુરિછ સંપાદિત પરિશિષ્ટમાંથી સાબાર સ્વીકાર.

શુદ્ધિ પત્રક

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૧/૩૪	મૂમવિ	મુમવિ	૩૫	૨/૨૯	અકં'રીતિ	અકં'રીતિ
૨	૧/૨૪	પૂ ના	પુ ના	૩૮	૨/૩૨	પુન્દ'ભાવાવે	પુન્દ'ભાવે
૬	૧/૪	આધિર	અધિર:	૩૯	૧/૧૫	હતાં'સુત્રક	હતાં'સુત્રક
૧૦	૨/૩૦	ઘાત્ આદેશ	ઘત્ આદેશ	૪૦	૨/૩૫	દેવા: આપ	દેવા: અપિ
૧૬	૨/૧૨	ઋતોડત્	ઋતોડત્	૪૧	૧/૨	અચનાથ	અચનાથ
૧૮	૨/૯	શિદ્દે નું રબર:	શિદ્દેનુસ્વાર:	૪૩	૧/૨૧	વત સ્વલ્	વત સ્વલ્
૨૦	૧/૫	અષ્ટ વત્	અષ્ટ વત્	૪૫	૧/૫	સિચ્+મામ્	સિચ્+માતામ્
૨૦	૧/૧૬	પૂઢ્ કિલરા	પૂઢ્ કિલરા	૪૫	૧/૨૮	ઈવ્યઞ્નિવ	ઈવ્યઞ્નિ
૨૦	૨/૩૪	-અસ્જ	અસ્જ	૪૫	૧/૩૭	અદાચિષામ્	અદાચિષાતામ્
૨૧	૧/૩૩	યુયુ=દ્	યુયુ+દ્	૪૮	૨/૨૦	મૂષાર્થે	મૂષાર્થે
૨૧	૨/૧૩	૪/૧/૨૧	૪/૧/૬૧	૪૯	૨/૨૫	સહિવદ્દેરેતિ	સહિવદ્દેરેતિ
૨૨	૧૨૭	જ માં સ	જ માં જ	૪૯	૨/૩૧	કૃત્+હા	કૃત્+હા
૨૩	૧/૧૪	તિત્તનિષતિ	તિત્તનિષતિ	૫૦	૨/૮	મષી	મષી
૨૫	૧/૨૧	હુવાંગ્	હુવાંગ્	૫૦	૨/૯	ચેતિ	ચોતિ
૨૫	૧/૩૬	આરીરાસતિ	આરિરાસતિ	૫૧	૨/૩૫	વેદય:	વેદય:
૨૮	૧/૨	યંચ્યતે	યંચ્યતે	૫૨	૨/૩૪	વૃત્તહપિ	વૃત્તહપિ
૨૯	૨/૧૭	વ્યક્તનેસ્વૈ	વ્યક્તનેસ્વૈ	૫૩	૨/૩૦	હન્ ને	હન્ ને
૩૧	૨/૨૯	૧૦૫૧	૧૦૫૨	૫૪	૧/૨૭	૫/૧/૮૫ થી	૫/૧/૮૨ થી
૩૨	૨/૧૯	શુશુય+	શુશુય+તે=	૫૭	૧/૧૬	૫૨ થતાં	૫૬ થતાં
૩૨	૨/૨૮	વેવીયતે	વેવીયતે	૫૭	૧/૨૭	લેમક્કાર	લેમક્કાર:
૩૩	૨/૩૨	હયાંક	હયાંક	૫૭	૨/૨૩	મિન્ નલાત્	મિન્ નલાત્
૩૪	૧/૨૧	મૂ+ચદ્	મૂ+ચદ્=	૫૮	૧/૧૧	પણ્ડિમાની	પણ્ડિતમાની
૩૫	૧/૯	તરજાતીય હે	તરજાતીયમેજ	૬૨	૨/૮	સદક્ષ	સદક્ષ:
૩૫	૧/૧૩	ગદોજ:	ગદોજ:	૬૪	૧/૫	અમમ ન	અમમ ન
૩૫	૧/૨૮	અન્તે મ કે	અન્તે મ હોય લેવા	૬૬	૨/૯	મિન્	મિન્:
			ધાતુને મ કે	૬૭	૨/૨૫	વાડન્નસ્થા	વાડન્નસ્થા
૩૫	૨/૮	લ્લનિજનિ	લ્લનિસનિ	૬૮	૨/૩૪	હુચિત	હુચિત:

पृष्ठ	श्रीती	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	श्रीती	अशुद्ध	शुद्ध
६६	१/२५	ऋगर्णश्रुतु	ऋगर्णश्रुतु	८२	१/१०	स्वप्नक्	स्वप्नक्
७०	१/२	धातुने	धातुने	८२	१/२	शम्भुः	सम्भुः
७०	१/२१	वेटोऽपतः	वेटोऽपतः	८३	१/३१	होडवानीडिया	होडवानी डिया
७०	१/२७	उभेराते	उभेराते	८४	१/२०	भोततुम्	भोक्तुम्
७०	२/४	न डीइशीपुङ्	नडीङ् शीइपुङ्	८६	२/३	भावाकर्त्रो	भावाकर्त्रो
७२	१/१६	दस्त	दस्तः	८७	१/१६	जम्बिः	जम्बिः
७२	१/२१	छन्न	छन्न	८८	१/१८	-मा	-भा
७२	१/२७	परयोणैलुंक्	परयोणैलुंक्	८८	१/३७	परि+चर	परि+सु
७३	१/२५	आदेश थये	आदेश थये	८८	२/११	अटाय	अटाय
७३	१/२६	अवत्तं	अवत्तम्	८९	२/१	कुत्तं पदादिभ्यः	कुत्तं पदादिभ्यः
७४	१/२०	=विहितः	विहितः	९०	१/६	गलनिः	गलनिः
७४	१/२६	घागनहोबपि	घागनहोबपि	९३	१/१६	दुदर्शन	दुदर्शनः
७५	१/१५	होवाथी कर्तं	होवाथी कर्तं	९३	२/६	वत्ता	वत्ता
७५	२/३०	दिवश्चान्	विविश्चान्	९६	२/३५	व्रश्चित्वा	व्रश्चित्वा
७६	१/१६	शी+अन	शी+आन	९५	१/३	वत्ता	वत्ता
७६	१/१६	+वास्तन्	=वास्तन्	९५	१/२१	चक्रकगम्	चक्रः कगम्
७६	१/२६	विक्तरम्	विक्तरम्	९७	१/२८	आशिणी	आशिणी
७६	२/३१	+कर्त्तु+डी	+कर्त्तु+डी	९७	२/४	मेडोचामित्	मेडो वा मित्
७७	२/१०	धारयन्नाचाराङ्गम्	धारयन्नाचाराङ्गम्	९८	२/१	व्रजति	व्रजति
७७	२/१३	कतुश्च	कतुश्च	९८	२/१	कथन्	कथम्
७८	१/३३	भू+इण्	भू+इण्	९८	२/१६	अनर्थक	अनर्थक
७८	२/१५	यङन्ताभ्यां	यङन्ताभ्यां	९९	१/१८	इत्यादयादया	इत्यादय
७८	२/२५	चङ्क्रमन्	चङ्क्रम	९९	२/१६	धातुव	धातुने
७८	२/२७	गत्यर्थात्	गत्यर्थात्	९९	२/३१	सविशेषणम् । खयाते	सविशेषणमाख्यातं
८०	२/१२	अर्च्यः	अर्च्यः	१००	१/६	ध्यन्	ध्यन्
८०	२/२२	कुट्टात्	कुट्टात्	१००	१/२०	ध्यणि	ध्यणि
८१	१/६	सरस्वती	सरस्वती	१००	२/१	ध्यन्	ध्यन्
८१	१/७	घस्मरः	घस्मरः	१०२	१/१५	क्रयाये	क्रयाये
८१	१२४	वेत्तिच्छिदो	वेत्तिच्छिदो	१०२	२/६	अनुपसर्गात्	अनुपसर्गात्

અમિતલ હેમ લઘુપ્રક્રિયા વિષય પૃથક્કરણ

ક્રમ	વિષય	મૂળ સૂત્રો	અંતર્ગત સૂત્રો	કુલ સૂત્રો
—: ભાગ : ૧ :—				
૧	મંજા	૧૮	૧૦	૨૮
૨	પરિભાષા	૧૯	—	૧૯
૩	સન્ધિ (કુલ ૪ પ્રકરણોમાં)	૬૧	૨૨	૮૩
૪	પદ્ધતિગ (કુલ ૭ પ્રકરણોમાં)	૧૮૪	૪	૧૮૮
૫	અવ્યય	૬૦	૨૨	૮૨
—: ભાગ : ૨ :—				
૬	સ્ત્રી પ્રત્યયો	૨૬	૨૮	૫૪
૭	કારક	૫૮	૧૯	૭૭
૮	સમાસ	૯૦	૧૧૮	૨૦૮
૯	તદ્વિત	૧૩૫	૧૩૫	૩૭૦
—: ભાગ : ૩ :—				
૧૦	બ્વાદિ ગણ	૧૦૩	૪૦	૨૪૩
૧૧	અઙાદિ ગણ	૬૫	૫	૭૦
૧૨	ઙાદિ ગણ	૧૫	—	૧૫
૧૩	ઢિવાદિ ગણ	૧૩	૩	૧૬
૧૪	રઙાદિ ગણ	૬	—	૬
૧૫	ઠઙાદિ ગણ	૮	૫	૧૩
૧૬	રુઙાદિ ગણ	૫	—	૫
૧૭	તઙાદિ ગણ	૨	—	૨
૧૮	કઙાદિ ગણ	૬	૨	૮
૧૯	સ્વાયિક પ્રત્યય	૨	૭	૯
૨૦	ચુરાદિ ગણ	૮	—	૮
—: ભાગ : ૪ :—				
૨૧	શિગન્ત પ્રક્રિયા	૩૫	૭	૪૨
૨૨	સન્ પ્રક્રિયા	૩૦	૧	૩૧
૨૩	યજન્ત પ્રક્રિયા	૧૭	૭	૨૪
૨૪	યજ્-શિગન્ત પ્રક્રિયા	૫	—	૫
૨૫	નામ ધાતુ પ્રક્રિયા	૧૬	૨	૧૮
૨૬	ભાવ-કર્મણ પ્રક્રિયા	૯	૬	૧૫
૨૭	કૃદન્ત પ્રક્રિયા	૨૦૯	૬૭	૨૭૬
કુલ		૧૧૮૫	૬૦૬	૧૮૦૧

ધાતુ સંખ્યા સમુદાય

ગણ	પરસ્મે	આત્મને	ઉભય	કુલ	
૧	લ્વાદિ	૫૮૫	૨૬૭	૫૪	૩૬
--	દ્યુતાદિ	૦	૨૩	૦	૨૩
--	જવલાદિ	૨૯	૨	૦	૩૧
--	યજ્ઞદિ	૩	૦	૬	૯
--	ઘટ્ટાદિ	૪૬	૧૩	૦	૫૯
	કુલ				૧૦૫૮
૨	અદાદિ	૪૫	૧૯	૭	૭૧
૩	હવાદિ	૬	૨	૬	૧૪
૪	દિવાદિ	૩૧	૨૯	૬	
--	પુષાદય:	૬૭	૦	૦	
-- --	સામાન્ય	૫૫			
-- --	શમાદિ	૮			
-- --	મુહાદિ	૪			
--	સૂચ્યાદિ	૦	૦	૯	૧૪૨
૫	સ્વાદિ	૧૮	૨	૯	૨૯
૬	તુદાદિ	૯૮	૮	૫	
--	મુચ્યાદિ	૩	૦	૫	
--	કુટાદિ	૩૬	૩	૦	૧૫૮
૭	રૂધાદિ	૧૪	૩	૯	૨૬
૮	તનાદિ	૦	૨	૭	૯
૯	કયાદિ	૪૩	૧	૧૭	૬૦
--	સામાન્ય	(૨૭)	(૧)	(૧૦)	
--	વાદિ-પુ	(૦)	(૦)	(૧)	
	દવાદિ	(૧૬)	(૦)	(૫)	
૧૦	ચુરાદિ				
--	સામાન્ય	૧૫૨	૦	૦	
--	અર્થવિશેષ	૮૩	૧૧	૦	
--	અર્થાન્તરે	૦	૩૧	૦	
--	અદન્ત	૮૩	૧૧	૦	
--	ચુજાદિ	૪૨	૦	૦	૪૧૫
	કુલ				૧૯૮૨
	અન્ય કણવાદિ				૫૪

પરિશિષ્ટ - (૩) સંદર્ભ સૂચિ

(સમગ્ર ગ્રન્થમાં ઉપયોગમાં લીધેલ)

ક્રમ	સંદર્ભ ગ્રન્થનું નામ	સં/ક/વિ	નામ
૧	સિદ્ધહેમ શબ્દાનુશાસન - લઘુવૃત્તિ	સં	પૂ. આ. વિજયદક્ષસુરિજી મ. સા.
૨	,, ,, ,, અવચૂરિ	સં/વિ	,, મુનિશ્રી જિનેન્દ્રવિજયજી મ.
૩	,, ,, રહસ્યવૃત્તિ	સં	શ્રી શ્રેયસ્કરમંડળ પાઠશાળા, મહેસાણા
૪	,, ,, આનંદબોધિનીટીકા	સં/વિ	પૂ. આ. ચંદ્રસાગરસુરિજી મ. સા.
૫	,, ,, ખૃદ્દવૃત્તિ ન્યાયસમુદ્ધાર ભા ૧ સં.	સં	,, મુ. વજ્રસેન વિજયજી મ. સા.
૬	,, ,, ,, ભા ૨ સં	સં	,, ,, ,, ,, ,,
૭	,, ,, મધ્યમવૃત્તિ અવચૂરિ ભા ૧ સં	સં	,, પં. ક્ષમાવિજયજી મ. સા.
૮	,, ,, ,, ભા ૨ સં	સં	,, ,, રાજશેખર વિજયજી મ. સા.
૯	,, ,, ખૃદ્દવૃત્તિ ન્યાયસમુદ્ધાર પ્રતાકાર સં	સં	,, આ. વિજયનેમિસુરિજી મ. સા.
૧૦	,, ,, ,, ન્યાસયુક્ત પ્રથમોદયાય સં	સં	,, ,, વિજયલાવણ્યસુરિજી મ. સા.
૧૧	,, ,, ,, દ્વિતીયોદયાય	સં	,, ,,
૧૨	,, ,, ,, તૃતી. પાદ ૧	સં	,, ,,
૧૩	,, ,, ,, તૃતી. પાદ ૨, ૩	સં	,, ,,
૧૪	,, ,, ,, પંચમોદયાય	સં	,, ,,
૧૫	ખૃદ્દ લેખપ્રભા વ્યાકરણ	ક	,, આ. વિજયનેમિસુરિજી મ. સા.
૧૬	,, સિદ્ધપ્રભા ,,	ક	,, ,, આનંદસાગરસુરિજી મ. સા.
૧૭	,, ચંદ્રપ્રભા ,,	ક	,, પૂ. ઉપા. મેઘવિજયજી મ. સા.
૧૮	મંગલ દીપિકા	ક	,, મુનિશ્રી ધર્મવિજયજી મ. સા.
૧૯	લેખપ્રકાશ મહાવ્યાકરણ પૂર્વાર્ધ	ક	,, મહો. વિનયવિજયજી ગણિ.
૨૦	,, ,, ઉત્તરાર્ધ	ક	,, ,,
૨૧	સિદ્ધહેમ સરસ્વતી પદ્યાનુબદ્ધ	ક	,, આ. ધર્મધુરંધરસુરિજી મ. સા.
૨૨	,, દીપિકા પ્રકાશ ભા. ૧	ક	,, મહિમાપ્રભસુરિજી મ. સા.
૨૩	,, ,, ,, ભા. ૨	ક	,, ,,
૨૪	હેમશબ્દાનુશાસન સુત્રા ભા. ૧	ક/વિ.	,, સુશીલસુરિજી મ. સા.
૨૫	લઘુવૃત્તિ ભાષાન્તર ભા. ૧ અધ્યાય ૧ થી ૪	ક/વિ.	,, પંડિત બેચરદાસજી
૨૬	,, ,, ભા. ૨ ,, ૫ થી ૭	ક/વિ.	,, ,,

❖ આ નિશાની કરેલ સંદર્ભ ગ્રન્થનો ઉપયોગ આ ભાગમાં થયેલ નથી

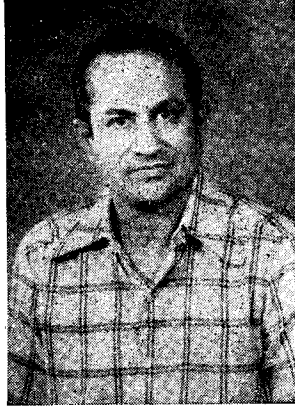
O મુખ્યત્વે રચયિતા કાલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્ય હેમચંદ્રસુરિજી હોવાથી તેમનો નામોલ્લેખ કર્યો નથી

O સં = સંપાદક O ક = કર્તા O વિ = વિવેચક

ક્રમ	સંદર્ભગ્રંથનું નામ	સ/ક/વિ	નામ
૨૭	શબ્દાનુશાસન	ક	પૂ. મલયગિરિજા મ. સા.
૨૮	ન્યાયસંગ્રહ	ક	હૈમહંસગણિજા
૨૯	વિવેચન યુક્ત	સં/વિ	આ. વિજય લાવણ્યસુરિજા મ. સા.
૩૦	બૃહત્ હૈમ પ્રક્રિયા	સં/કવિ	ગિરજાશંકર મયાશંકર શાસ્ત્રી
૩૧	❖ સમાસ સુખોધિકા	ક	પોખરાજજી પંડિત
૩૨	❖ સમાસ ચક્ર લઘુ પુસ્તિકા	—	—
૩૩	❖ ઉણાદિ ગણ વિવૃત્તિ	સં	પૂ. આ. વિજય હૈમચંદ્રસૂરિજા
૩૪	❖ અભિધાન ચિંતામણી નામમાલા	સં	,, ,, ,,
૩૫	કિયારતન સમુચ્ચય	ક	ગુણરતનસૂરિજા મ.
૩૬	❖ ધાતુરતન કર ભાગ ૧ કર્તરી રૂપો	ક	આ. વિજય લાવણ્યસુરિજા મ.
૩૭	,, ભાગ ૨ પ્રેરક રૂપો	ક	,, ,,
૩૮	,, ભાગ ૩ ઇચ્છાદર્શક રૂપો	ક	,, ,,
૩૯	,, ભાગ ૪ યદન્ત રૂપો	ક	,, ,,
૪૦	,, ભાગ ૫ યદ-લુપ્તન્ત રૂપો	ક	,, ,,
૪૧	,, ભાગ ૬ નામ ધાતુઓ	ક	,, ,,
૪૨	,, ભાગ ૭ ભાવે કર્મણિ રૂપો	ક	,, ,,
૪૩	,, ભાગ ૮ આત્મને-પરસ્મૈ પ્રક્રિયા	ક	,, ,,
૪૪	,, ધાતુપારાયણમ્	સં	મુનિચંદ્રવિજયજી મ.
૪૫	ધાતુપારાયણ-કણ્ડવાદિ પ્રકાશ	સં	આ. વિજય દક્ષસૂરિજા મ.
૪૬	હૈમ વિભ્રમ	ક	ગુણચંદ્રાચાર્યજી
૪૭	❖ સ્વાધર્થ પ્રકાશ	ક	આ. લાવણ્ય સુરિજા મ.
૪૮	❖ સ્વાધન્ત રતનાકર	ક	,, દક્ષસૂરિજા મ.
૪૯	❖ સ્વાદિ શબ્દ સમુચ્ચય	ક	અમરચંદ્રસૂરિજા મ.
૫૦	વાક્ય પ્રકાશ	ક	ઉદયધર્મવિર ગણિ
૫૧	❖ હૈમ ત્રિગાનુશાસન	સં	,, દક્ષાભદ્ર સૂરિજા
૫૨	,,	સં/વિ	લાવણ્ય સુરિજા મ.
૫૩	❖ સંસ્કૃત શબ્દ રૂપાવલી	સં	મોતીસાગરજી મ. સા.
૫૪	સંસ્કૃત ધાતુકોશ	ક	અમૃતલાલ સલોત
૫૫	હૈમસંસ્કૃત પ્રવેશિકા-પ્રથમા-મધ્યમા ઉત્તમા	ક	પંડિત શિવલાલજી
૫૬	ગુજરાતી વ્યાકરણ ધો. ૮-૯-૧૦	સં	પાઠ્ય પુસ્તક મંડળ ગુજરાત
૫૭	સંસ્કૃત પાઠ્ય પુસ્તક ધો. ૮-૯-૧૦	સં	,, ,,
૫૮	તત્ત્વ પ્રકાશિકા મહાર્ણવ ન્યાસ	સં	પંડિત ભગવાનદાસ
૫૯	કૃતપ્રત્યયાનાં મહાયન્ત્રમ્	ક	પૂ. આ. વિજયલાવણ્યસુરિજા

અભિનવ 'હેમ' લઘુપ્રક્રિયા (ભાગ ૧ થી ૪) સમયના આધુનિક માટેના રેકર્ડીનના દાતા

ભાનુકુમાર મગનલાલ દોશી

પ્રમુખશ્રી

શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જૈન સંઘ - જામનગર
ચેમ્પર ગ્રાફ કોમર્સ - જામનગર

શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જૈન સંઘ ટ્રસ્ટી મંડળ-જામનગરના દ્રવ્ય સહાયકો

જે-તીલાલ લક્ષ્મીચંદ મહેતા - ઉપપ્રમુખ
ભોગીલાલ મહેતા - સેક્રેટરી
દોશી પોપટલાલ હીરાચંદ હ. ધન્ડુભાઈ
મહેતા પરસોતમ મુળજી હ. જયસુખભાઈ
છાટુભાઈ દોશી
સુતરીયા રમણીકલાલ સવજીભાઈ (અશોક)
મહેતા ભોગીલાલ મણીલાલ
મહેતા બુદ્ધિલાલ રણછોડ (શાંતિલાલ)
સમરતબેન કુલચંદ ફોફરીયા - જોવાંતલાલ
વોરા લક્ષ્મીચંદ ખેતશી - હ. ચુનિલાલ
વોરા જયસુખલાલ હેમતલાલ
પારેખ છગનલાલ કરશનજી - હ. વળુભાઈ

સુખલાલ અમૃતલાલ મહેતા - સેક્રેટરી
હ. અરૂણભાઈ તથા ગુણવંતભાઈ
અફીણી નવજયંદ ખેંગારભાઈ
મહેતા હરકીશન પોપટલાલ
વોરા રતિલાલ ચુનિલાલ - વિજય
પાટલીયા મણીલાલ ઝવેરચંદ
તપસ્વિની વનિતાબેનના સ્મરણાર્થે
- સંઘવી સેવંતીલાલ વિઠલજી
ખજુરીયા હરખલાલ નારણજી
પાટલીયા હરસુખરાય મગનલાલ
દોશી છાટાલાલ ખેચરદાસ - (દારેસજામ)
હ. હરસુખલાલ મણીલાલ

જામનગર શહેરના વિવિધ ઉપાશ્રયો તથા મંડળો

શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જૈન સંઘ - જામનગર

શ્રી ઓશવાળ સ્વે. મુર્તિ, જૈન સંઘ
 પોપટલાલ ધારશીભાઈ જૈન બોર્ડીંગ
 હ. નગીનભાઈ
 શ્રી શાન્તિ ભુવન જૈન દહેરાસર - ઉપાશ્રય
 શ્રી મોરારબાગ શ્રાવિકા ઉપાશ્રય-જ્ઞાન ખાતું
 મોતીચંદ હેમરાજ ધર્મશાળા - કુલબાઈના
 ડેલા ઉપાશ્રય-જ્ઞાન ખાતું
 શ્રી જૈન દર્શક ઉપાસક સંઘ
 ,, અચલગચ્છ શ્રાવિકા જૈન ઉપાશ્રય
 ,, વિશા ઓશવાળ અચલગચ્છ જૈન સંઘ
 ,, સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ
 છગનલાલ જાદવજી દોશી સ્થા. જૈન ઉપાશ્રય

પૂ. મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા.

,, ,, ,,

પૂ. આ. દેવશ્રી જિનેન્દ્રસુરિજી મ. સા.

પૂ. સાધ્વીશ્રી લાવણ્યશ્રીજી

,, ,, નિરૂપમાશ્રીજી તથા

,, ,, નિલપદ્માશ્રી

,, મુનિરાજશ્રી દીપરતનસાગરજી મ. સા.

,, સાધ્વીશ્રી વસંતશ્રીજી

સ્વ. પૂ. મુનિશ્રી લબ્ધીસાગરજી મ. સા.

પૂ. જનકમુનિજી મ. સા.

,, મહાસતિશ્રી ધનકુંવરબાઈ સ્વામી

શ્રી ડેલી ફળી મિત્ર-મંડળ

,, ઘંટાકર્ણ મહાવીર યાત્રા મંડળ

,, પાર્શ્વ મહિલા મંડળ

,, મહાવીર જૈન યુવક મંડળ

શ્રી વિતરાગ મિત્ર મંડળ

,, પાર્શ્વ મિત્ર મંડળ

,, વિચક્ષણ મહિલા મંડળ

,, શાંતિજિન મહિલા મંડળ

જામનગર શહેરના ભાઈ-બહેનો તરફથી આવેલ સહાય

કોકિલાબેન પ્રભુલાલ શાહની સ્મૃતિમાં...હ. ભાનુભાઈ દોશી

તબોલી ત્રિભોવનદાસ તેજપાલ હ. હેમતભાઈ
 પાટલીયા અરૂણાબેન શરદચંદ્ર
 ,, ઉર્મિલાબેન સુભાષચંદ્ર
 મહેતા નરભેરામ વસનજી હ. ઈન્દુભાઈ
 ,, શૈલેષ છાત્રાલાલ
 શાહ ધારશીભાઈ ચત્રભુજ
 ૧ મુશ્રાવક હ. સવિતાબેન
 સુતરીયા મનમુખલાલ છગનલાલ
 નિપૂણાબેન
 વસા વૃજલાલ વિઠલજી હ. કાંતાબેન
 ચંદુલાલ માધવજી
 ચંદુલાલ રામજી મહેતા

મહેતા પ્રભુલાલ રામજી હ. જલુબેન
 નગીનદાસ વિઠલજી વસા
 સ્વ. ઝમુબેનના સ્મરણાર્થે હ. શાંતાબેન
 દલાલ બીપીનચંદ્ર ભગવાનજી
 સુતરીયા શશીકાંત છગનલાલ
 મહેતા ગોવિંદલાલ જોસંગભાઈ હ. જગદીશ
 વોરા લાલચંદ કપુરચંદ
 ચંદ્રપ્રભાબેનની સ્મૃતિમાં હ. પંકજ દોશી
 પંચારા હસમુખભાઈ
 સોલાણી વિનોદરાય
 સમીરકુમાર શાહ
 કામદાર નવલચંદ અમરચંદ હ. સુક્તાબેન

મહેતા ચંદુલાલ લક્ષ્મીચંદ
 મહેતા રતિલાલ માવજી
 હિમતલાલ ઝવેરચંદ
 મહેતા જયંતિલાલ ઝીણાભાઈ હ. ડા. અમિત
 ભણુશાહી મનસુખલાલ છગનલાલ
 ઠક્કર જીવરાજ જગજીવન
 કુંડલીયા ચીમનલાલ લઘુભાઈ
 મકીમ કલ્યાણજી અમરશી હ. શાંતાબેન
 વોરા દુર્લભજી કાલીદાસ
 ૧ સુશ્રાવક હ. વિનુભાઈ વોરા
 મહેતા ગુલાબરાય જેસંગલાલ હ. રજવંતીબેન
 શેઠ કાંતિલાલ પ્રજારામ
 કુંડલીયા ચુનીલાલ લઘુભાઈ
 મહેતા ભુદિલાલ રણછોડ હ. રમેશભાઈ
 સુતરીયા કમળાબેન છબીલદાસ હ. હસુભાઈ
 પરાગ ગુલાબચંદ શાહ
 મહેતા પ્રીતમલાલ હરજીવનદાસ
 ઝવેરી સુમતિલાલ મોહનલાલ હ. રંજનબેન
 સોલાણી કુલચંદ આંપશી
 મહેતા પોપટલાલ હેમચંદ હ. અમૃતભાઈ
 મહેતા હિરલ અશોકકુમાર
 કલ્પના એસ. માધાણી
 સ્વ. રાખી એચ. વોરા
 રતિલાલ અમૃતલાલ મહેતા
 ઠક્કર કાંતિલાલ લક્ષ્મીચંદ
 ,, તારાબહેન કાંતિલાલ
 ,, દિનેશચંદ કાંતિલાલ
 ,, દિવ્યાબહેન દિનેશચંદ
 ,, સેજલ દિનેશચંદ
 ,, શ્રેયાંશ દિનેશચંદ
 સોલાણી હંસાબહેન અનીલકુમાર
 દોશી ઇલાબહેન અરૂણકુમાર
 વોરા જ્વંતલાલ કપુરચંદ
 એક સુશ્રાવક - હ. દિનેશભાઈ
 વોરા કેશવલાલ સોમચંદ હ. જ્યાબેન
 સુતરીયા છબીલદાસ રણછોડભાઈ
 હાથીભાઈ વસરામ શેઠ હ. રાજવકુમાર
 મહેતા ભવસુખલાલ લક્ષ્મીચંદ

એક સુશ્રાવક - હ. ભાવિક દોશી
 શેઠ નેણશી સ્વજી હ. વસંતભાઈ
 ભણુશાહી હડીસંગ ટોકરસી હ. ચંદ્રકાંતભાઈ
 મહેતા જી. બી.
 દલાલ ડાસાલાલ હંસરાજ
 એક સુશ્રાવિકા હ. તારાબેન
 રૂક્મણીબેન ચમનલાલ
 વોરા લક્ષ્મીદાસ મનમોહનદાસ
 મહેતા આણંદજી શામજીના પુત્રવધુ—
 વિજયાબેનના સ્મરણાર્થે હ. જ્ઞેન્તિભાઈ
 પૂ. પ્રધાનવિજયજી મ. સા. ના ૬૮ ઉપવાસ
 નિમિત્તે ઝવેરી મનસુખલાલ ચુનીલાલ હ. કિશોર
 સુખડીયા ઓધવજીભાઈ તથા લાભકુંવર...
 બેનના વર્ષીતપ નિમિત્તે
 સુતરીયા રણછોડ નેમચંદ....હ. છેલભાઈ
 ઝવેરી જયંતિલાલ છગનલાલના સ્મરણાર્થે
 હ. વિજયાબેન
 મનસુખભાઈ કુંડલીયાના સ્મરણાર્થે
 હ. સતીષભાઈ કુંડલીયા
 કંચનબેન મનસુખલાલ કુંડલીયા હ. ભાનુબેન
 મગનલાલ મલુકચંદ સંઘવી
 મનહરલાલ જગજીવન ઝવેરી
 શેઠ આણંદલાલ પ્રજારામ હ. વનિતાબહેન
 એ. કે. ગુલગુડીયા
 કુંડલીયા ધીરજીલાલ ચુનીલાલ તરફથી —
 ચિ. રશ્મિના લગ્ન પ્રસંગે
 પૂ. સાધ્વી શ્રી રાજેન્દ્રશ્રીજીની ૧૦૦ આળીની
 પૂર્ણાહુતિ નિમિત્તે શાહ માણેકલાલ પોપટલાલ
 મહેતા ચુનીલાલ વિઠ્ઠલજી હ. કંચનબેન
 સુતરીયા પ્રાણુલાલ છગનલાલ
 મહેતા વિજયાબેન રંગીલદાસ
 ,, ચંચીબેન જયંતિલાલ
 રસિકભાઈ દીપચંદ
 ભણુશાહી મગનભાઈ હીરાચંદ હ. હેમતભાઈ
 દોશી મનસુખભાઈ પાનાચંદ
 મકીમ પ્રભુલાલ છગનલાલ તથા મુક્તિદૂત ગ્રાહક
 નં. ૫૩૯ તથા મકીમ શ્રદ્ધા જયેન્દ્રકુમાર
 મહેતા પોપટભાઈ સોમચંદ

શાહ માણિકલાલ પોપટલાલ
૧ સુશ્રાવક હ. ગુણવંતભાઈ
વસા પ્રભુદાસ પ્રાગજી હ. ધીરજીએન
વોરા શાંતિભાઈ ખેંગારભાઈ હ. કીરીટકુમાર
શાહ સોમચંદ હરખચંદના ધર્મપત્ની
ગુલાબબેન (ધોરીબહેન) ના આત્મ શ્રેયાર્થે
હ. નગીનદાસ સોમચંદ
જ્યાએન ચુનીભાઈ ખીરસરાવાળા
કે. એચ. મહેતા
મહેતા પ્રભુદાસ વિઠ્ઠલજી
મકીમ નટવરલાલ સોમચંદ
પારેખ હીરાભાઈ જીવરાજ
સંઘવી મનસુખભાઈ વિઠ્ઠલજી હ. ભરતકુમાર
કંદોઈ રતિલાલ કરશનજી હ. ચમનલાલ
૧ સુશ્રાવિકા હ. મંજુબેન
ઠક્કર મનસુખભાઈ ગલાલચંદ
આર. એમ. દોશી
એફ. એમ. દોશી
કે. ડી. કોઠારી
વી. એન શાહ
એચ. એન. મહેતા
ડી. કે. સુતરીયા
મહેતા રતિલાલ પોપટલાલ હ. વિનુભાઈ
મહેતા જમનાદાસ રામજી
સુતરીયા રમણીકલાલ છગનલાલ
કંદોઈ બાબુલાલ જેઠાલાલ હ. વિજ્યાબેન
મહેતા કસલચંદ ખેતશી

૧ સુશ્રાવક હ. કમળાબેન
કંદોઈ મનસુખભાઈ રતિલાલના સ્મરણાર્થે
વોરા ઈન્દ્રલાલ મણીભાઈ
પારેખ દિનેશચંદ મગનભાઈ
શેઠ પદમશી રવજી હ. જવાહર
વકીલ પ્રવિણભાઈ એચ. દોઢિયા
મહેન્દ્ર એમ. સંઘવી
પ્રવિણભાઈ દોશી
સી. એ. શાહ
દમચંતિબેન રતિભાઈ સંઘવી
શેઠ મંજુલાબેન રમેશચંદ
સ્વ. મકીમ (મેતા) જેસંગભાઈ ગોપાલજી
હ. પ્રવિણભાઈ
સ્વ મકીમ (મેતા) ડાહીબેન જેસંગભાઈ
મકીમ (મેતા) પ્રવિણચંદ જેસંગલાલ
મકીમ (મેતા) સુશીલાબેન પ્રવિણચંદ
મકીમ (મેતા) કમલ પ્રવિણચંદ
મકીમ (મેતા) ધર્મેન્દ્ર પ્રવિણચંદ
મકીમ (મેતા) પ્રજ્ઞા કમલકુમાર
મહેતા જયંતિભાઈ પોપટભાઈ
મહેતા બાબુભાઈ ત્રિભોવનદાસ
મહેતા પ્રભુભાઈ લક્ષ્મીચંદ
સોલાણી હરકીશન પોપટલાલ
સ્વ. મુક્તાબેન ઝવેરચંદ
સ્વ. સંતોકબેન ઝવેરચંદ
સ્વ. ઝવેરચંદ ખીમજી
સ્વ. શાન્તાબેન મણીલાલ

પૂ. આચાર્યાદિ મુનિરાજેના ઉપદેશથી આવેલ સહાય

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
શ્રી આદિત્યર મહારાજ જૈન દેરાસર અન્ડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ એક સદ્ગૃહસ્થ હ કૂલચંદ ખોરડીયા અમરીષભાઈ, અનોપચંદભાઈ તથા હર્ષદભાઈ	મુંબઈ મુંબઈ વાટકોપર મુંબઈ	ગરુડાધિપતિ પૂ આ. દેવશ્રી વિજયમેરૂપભસૂરિજી મ. સ. તથા પૂ. પં. ઈન્દ્રસેનવિજયજી મ.સ.

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
હીરજી લાલજી મારુ ક.વિ.ઓ.જૈનસંઘ થાણા		અંચલ ગચ્છાધિપતિ પૂ. આ. ગુણસાગરસૂરિજી
સહસ્ત્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથ જૈન		પૂ. આ. દેવશ્રી વિજય ભુવનભાનુસૂરિજી
દેરાસર ઉપાશ્રય દ્રસ્ત મુંબઈ ચોપાટી		,, આ. દેવશ્રી વિજય રૂચકચંદ્રસૂરિજી
ખાનપુર જૈન સંઘ અમદાવાદ		,, આ. દેવશ્રી વિજય રૂચકચંદ્રસૂરિજી
શ્રી વાડીલાલ સારાભાઈ દ્રસ્ત પ્રાર્થના સમાજ		,, આ. દેવશ્રી વિજય મિત્રાનંદસૂરિજી
શ્રી શ્વે. મૂર્તિ જૈન સંઘ ઇચ્છિકાંરજી		,, આ. દેવશ્રી પદ્મ સાગરસૂરિજી
શ્રી મહાવીર જૈન આરાધના કેન્દ્ર કોખા		,, આ. દેવશ્રી વિજય પ્રદ્યોતનસૂરિજી
ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ જૈન પાડીવ		,, આ. દેવશ્રી વિજય ખિલાનંદસૂરિજી
કીર્તી પ્રકાશન જૈન સંઘ સુરત		,, આ. દેવશ્રી વિજય સુશીલસૂરિજી
નેમિનાથ જૈન શ્વે. તીર્થ ફાલના		,, આ. દેવશ્રી વિનયચંદ્ર સૂરિજી
ચુનીલાલ ડાહ્યાલાલ કીશુમુ-આદિકા		,, આ. દેવશ્રી અભયદેવસૂરિજી મ. સા.
નગીનદાસ ચુનીલાલ જામનગર		,, આ. દેવશ્રી કીર્તીચંદ્રસૂરિજી
એક શૃહસ્થ અમદાવાદ		,, પંન્યાસજી અભયસાગરજી ગણિ.
કાંતીલાલ ડાયાભાઈ મશરૂવાળા પાટણ		,, અભયુદયસાગરજી પુ. પં. શ્રી નવરતન
શ્રી બાહુસુબાહુ શ્રમણ વૈયાવચ્ચ દ્રસ્ત		,, સાગરજી તથા પુ. મુનિ મુક્તિરતનસાગરજી
અમદાવાદ		,, પંન્યાસ હેમપ્રભાવિજય ગણિ.
શ્રી શ્વે. મૂર્તિ જૈન સંઘ પાદરડી		,, ,, નરદેવસાગરજી તથા તેમના શિષ્ય
ભારત આટો સર્વિસ ખેડા		પૂ. મુનિ શ્રી ચંદ્રકીર્તિસાગરજી મ. સા.
શ્રી ગાડીજી પાર્શ્વનાથ ટેમ્પલ દ્રસ્ત પૂના		પૂ. પંન્યાસ શ્રી ચંદ્રસેન વિજયજી મ. સા.
શાંતિલાલ ડી શાહ ખંભાત		,, ,, ગણિવચં શ્રી જીતેન્દ્રસાગરજી તથા
વિશા શ્રીમાળી જૈન સંઘ ઓરસદ		તેમના શિષ્ય પૂ. મુનિ શ્રી પુન્યપાલ સાગરજી
જયનગર મૂર્તિ શ્વે. જૈન સંઘ વાપી		,, ,, રતનભૂષણ વિજયજી તથા
શ્રી મૂર્તિ શ્વે. જૈન સંઘ ડોંઝા		,, ,, કુલભૂષણ વિજયજી
શ્રી મૂર્તિ શ્વે. જૈન સંઘ ઝીંકુવાડા		,, ,, સોમશેખર સાગરજી તથા
શ્રી વિશા શ્વે. મૂર્તિ જૈનસંઘ જોરાવરનગર.		,, ,, નયશેખર સાગરજી
શ્રી વિશા આશ. જૈન મહાજન નાની ખાખર		,, ,, મુનિચંદ્ર વિજયજી
આદિનાથ ભગવાન ભંડાર પેઢી ઘાણેરાવ		,, ,, પુણ્યવિજયજી
એક સદ્ શૃહસ્થ		,, ,, ભુવનચંદ્રજી
૧ સુશ્રાવક પાટણ		,, ,, દેવચંદ્રવિજયજી
શ્રી ઝવેરચંદ પી. સુપાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ મુંબઈ		,, ,, ચંદ્રયશ વિજયજી
જિન્તેષકુમાર નગીનદાસ જામનગર		,, ,, નરચંદ્રવિજયજી
શ્રી જૈન શ્વે. મૂર્તિ સંઘ ધનખાદ		,, ,, રવિન્દ્રસાગરજી મ. સા.
ચાણુસ્મા જૈન સંઘ ચાણુસ્મા		,, ,, અભયરતન વિજયજી
		,, ,, ભદ્રબાહુ વિજયજી
		,, ભક્તિસૂરિજીના સમુદાયના પુ. આ વિજય
		સુબોધસૂરિજીના શિષ્ય પુ. શાંતિચંદ્રવિજયજી મ.

પૂ. સાધ્વીજી મ. સા. ના ઉપદેશથી આવેલ સહાય

શ્રી લીડલજન પાર્શ્વનાથ જૈન
શ્વે. મૂર્તિ સંઘ નીમચ
શ્રી જૈન શ્વે. પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પેઢી રીછડ

પૂ. સાધ્વીશ્રી ચારૂવતાશ્રીજી

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
શ્રી આરાધના ભુવન લીવંડી જૈન સંઘ લીવંડી (થાણા)		પૂ. સાધ્વીશ્રી ગુણોદયાશ્રીજીના શિષ્યા
૧. સુશ્રાવિકા	શિરાના	સુનયજ્ઞાશ્રીજી
શ્રી જૈન શ્વે. મૂર્તિ. સંઘ	વેરાવળ	ગુણોદયાશ્રીજી તથા
મંજૂ દીપચંદની ધર્મશાળા જ્ઞાન ખાતું સુરત		મનોગુપ્તાશ્રીજી
મણીયારના ઉપાશ્રયતું જ્ઞાન ખાતું રાધનપુર		ગુણોદયાશ્રીજી તથા
જૈન શ્વે. મૂર્તિ. સંઘ	પ્રતાપગઢ	કદપલતાશ્રીજી
૧. સુશ્રાવક	વિજાપુર	મુગેન્દ્રશ્રીજી
શેઠ નંદલાલ ગોવિંદજી	ઔરંગાબાદ	નિરંજનાશ્રીજી
ચીમનલાલ મોહનલાલ	મહુવા	નિત્યાનંદશ્રીજી
પ્રભુલાલ ગોસલજી	ચેલા	આત્માનંદશ્રીજી
મંજુબેન તથા સુશીલાબેન	પાલીતાણા	પ્રમોદશ્રીજીના શિષ્યા
૧. સુશ્રાવિકા	પાલીતાણા	સુમિત્રાશ્રીજી
ગુણીબેન વિનોદચંદ્ર	મુંબઈ	પ્રશમનાશ્રીજી
વોરા ઉપેન્દ્રકુમાર સેવંતિલાલ	અમદાવાદ	શશીપ્રભાશ્રીજી
૧. સુશ્રાવક	અમદાવાદ	સૂર્યપ્રભાશ્રીજીના શિષ્યા
વોરા જસુદેવેન રમણલાલ	અમદાવાદ	પ્રભંજનાશ્રીજી
સંઘવી પ્રમોદકુમાર રાજેન્દ્રકુમાર	અમદાવાદ	નિરંજનીજી તથા મોક્ષજ્ઞાશ્રીજી
દશા પોરવાડ જૈન સંઘ	અમદાવાદ	નિરંજનીજી તથા જયજ્ઞાશ્રીજી
વાપી જૈન સંઘ	વાપી	રાજપ્રજ્ઞાશ્રીજી
એક સદગૃહસ્થ	વાપી	રાજપ્રજ્ઞાશ્રીજી
શ્રીમતી ગં. ભા. સરસ્વતીબહેન મોહનલાલ	આકોલા	મલયાશ્રીજી
શાહ જવાહરલાલ હીરાલાલ	આલાપુર	મલયાશ્રીજી
ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ જૈન સંસ્થાન આલાપુર		મલયાશ્રીજી
ડા. અરવીંદલાલ ટી. શાહ	આલાપુર	જિતેન્દ્રશ્રીજી
સરસપુર જૈન સંઘ	અમદાવાદ	પ્રવર્તીની હંસાશ્રીજી
		પ્રવર્તીની હંસાશ્રીજી
		સાધ્વીશ્રી પુષ્પદન્તાશ્રીજી
		સાધ્વીશ્રી પુષ્પદન્તાશ્રીજી
		સાધ્વીશ્રી પુષ્પદન્તાશ્રીજી
		લલિતપ્રભાશ્રીજી

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
ચંદુલાલ દલસુખભાઈ	અમદાવાદ	પૂ. સાધ્વીશ્રી પ્રવિણશ્રીજી
મણીયાર જૈન ઉપાશ્રયના બહેનો	રાજકોટ	સુચશાશ્રીજીના શિષ્યા
જૈન સંઘ જ્ઞાન ખાતું	મોરબી	કલ્પધર્માશ્રી વર્યતાશ્રી પુષ્પદંતાશ્રી
શાહ કંચનબેન જયંતિલાલ	અમદાવાદ	શુભંકરાશ્રીજી
શાંતાબેન ભોગીલાલ વલેરાવાળા	અમદાવાદ	પૂર્ણપ્રજ્ઞાશ્રીજી
એક સુશ્રાવિકા બહેન	અમદાવાદ	પૂર્ણપ્રજ્ઞાશ્રીજી
એક સુશ્રાવિકા બહેન	અમદાવાદ	મોહનતાશ્રીજી
એક સુશ્રાવિકા બહેન	અમદાવાદ	માર્દવતાશ્રીજી
રતનબહેન વિજયકુમાર શેઠ	ખાલાપુર	પુષ્પદંતાશ્રીજી
૧. મીઠાભાઈ કલ્યાણચંદ પેઢી	કપડવંજ	કેવલ્યશ્રીજી તથા
૨ વૃજલાલ હરિલાલ બેનોનો ઉપાશ્રય કપડવંજ		ભવ્યાનંદશ્રીજી
કિર્તિકુમાર વાઠીલાલ શાહ	અમદાવાદ	ભવ્યાનંદશ્રીજી
મહેન્દ્રકુમાર ધૂળાલાલ	અમદાવાદ	ભવ્યાનંદશ્રીજી
શ્રીમતી અરૂણાબેન હરીયા	જામનગર	અનંતપૂર્ણાશ્રીજી તથા
		અનંતદર્શિતાશ્રીજી
બહેનોનું જ્ઞાન ખાતું જૈન સંઘ	રાજગઢ	કલ્પધર્માશ્રીજી
સુર્યાબહેન બાબુલાલ	ઉણ	વિદ્યુતપ્રભાશ્રીજી તથા
		અમીરસાશ્રીજી
સ્વ. ઇબલબેન ચુનીલાલ કિસુમુ-આક્રિકા		જયશ્રીજી
મંજુબેન નગીનદાસ	જામનગર	લાવણ્યશ્રીજી
૧. રશ્મિબહેન જિતેશકુમાર	જામનગર	સોમયશાશ્રીજી
૨. પ્રતિક જિતેશકુમાર	જામનગર	સોમયશાશ્રીજી
બિન્દુબહેન પ્રદીપકુમાર	લંડન	હિતજ્ઞાશ્રીજી
નીતાબહેન શૈલેષકુમાર	મુંબઈ	કનકપ્રભાશ્રીજી
બિન્દેશ નગીનદાસ	જામનગર	શુભોદયાશ્રીજી
શાહ શરદકુમાર ભોગીલાલ	અમદાવાદ	મૃદુતાશ્રીજી
પારેખ સંજયકુમાર શશીકાન્ત	અમદાવાદ	અમીવર્ષાશ્રીજીના ટપમી
		ઝાળીના પારણા નિમિત્તે
મહેતા મનસુખલાલ લક્ષ્મીચંદ	જામનગર	મોક્ષાનંદશ્રીજી
ઝવેરી હીરાકુંવરબેન મનસુખલાલ	જામનગર	હેતશ્રીજી (જામનગરવાળા) ના
		પ્રશિષ્યા પૂ. સાધ્વીશ્રી લાવણ્યશ્રીજી
અફીણી કાંતિલાલ માણેકચંદ	જામનગર	ચંદાનનશ્રીજી
અફીણી રંભાબેન માણેકચંદ	જામનગર	ગુણજ્ઞાશ્રીજી
અફીણી કલાવંતિબેન કાંતિલાલ	જામનગર	દિવ્યયશાશ્રીજી
અફીણી નયનાબેન બીપીનચંદ્ર	જામનગર	મેરૂશીલાશ્રીજી
વોરા પ્રભુલાલ હરખચંદ	જામનગર	મેરૂશીલાશ્રીજી
મહેતા ધર્મેન્દ્ર લઘુભાઈના સ્મરણાર્થી	જામનગર	સુતારાશ્રીજી
હ. ભારતીબહેન		

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
મહાવીર એપાર્ટમેન્ટના શ્રાવિકા બહેનો સુરત		પૂ. સાધ્વીશ્રી ધર્મરત્નાશ્રીજી
દોશી મોહનલાલ પ્રાગજી હ. મહેન્દ્ર જામનગર		જયપ્રભાશ્રીજી
		પુન્યપ્રભાશ્રીજી
પ્રભુલાલ આણંદજી મહેતા	જામનગર	લાલિતરત્નાશ્રીજી
વોરા માનકુંવર હેમતલાલ	જામનગર	કૈરવપ્રજ્ઞાશ્રીજી
વોરા મધુકાન્ત હેમતલાલ	જામનગર	કલ્પપ્રજ્ઞાશ્રીજી
દલાલ લાલજી રામજી હ. બાબુભાઈ જામનગર		પુન્યવર્ધનાશ્રીજી
મહેતા લઘુભાઈ મણેકચંદ એન્ડ સન્સ જામનગર		અમીરસાશ્રીજી
શાહ માણેકલાલ પોપટલાલ	જામનગર	પ્રવિણશ્રીજીના શિષ્યા
		રાજેન્દ્રશ્રીજી
વોરા દીપકકુમાર જેવંતલાલ	જામનગર	મહાસતીજી મધુબાઈ સ્વામી
વારીયા શિવકુંવરબેન મોહનલાલ જામનગર		મંજુલાબાઈ સ્વામી
હ. દલપતભાઈ		
ઉર્મીલા આર. શાહ	ખીમાણા	સદગુણાશ્રીજી
કીરીટભાઈ ખી. શાહ	ડોંગા	સુલસાશ્રીજી
સરોજ કે. શાહ	ખીમાણા	હિતોદયાશ્રીજી
વસંતાબેન જે. શાહ	ડોંગા	શીલદર્શનાશ્રીજી
રાજેશ આર. પારેખ	ડોંગા	સંયમગુણાશ્રીજી
નવીનભાઈ જે. શાહ	ડોંગા	નિર્મલદર્શનાશ્રીજી

ધોરાજી તપગચ્છ જૈન સંઘ

પ્રેરણા :- પૂ. હેમશ્રીજીના પ્રશિષ્યા પૂ. સાધ્વીશ્રી પુન્યપ્રભાશ્રીજી તથા અમીરસાશ્રીજી

અનોપચંદ ચત્રભુજ	ભગવાનજી પોપટલાલ વોરા
પ્રતાપરાય જગજીવન દવાવાળા	ચીમનલાલ તારાચંદ શાહ
વ્રજલાલ મોતીચંદ વોરા	ચંદુલાલ નેમચંદ વોરા
મણીલાલ અભેચંદ મેતા	તલકચંદ ઝવેરચંદ વોરા
પ્રાણલાલ તારાચંદ શાહ	મગનલાલ અવિચળ પટવા
ભાલચંદ્ર શાંતિલાલ શાહ	શામળજી ફુલચંદ વસા-વંચલીવાળા
પ્રભુદાસ ઝવેરચંદ સુખડીયા	ન્યાલચંદ પરસોતમ
હીરાચંદ ભીમજી મેતા	જેચંદ ભાઈચંદ વસા
ગોરધનદાસ મોહનલાલ વસા	કેશરીચંદ નંદલાલ શાહ
શાંતિલાલ છગનલાલ શાહ	જશવંતરાય વ્રજલાલ શાહ
નરવરલાલ લક્ષ્મીચંદ સંઘવી	ઝખકબેન છોટાલાલ દેસાઈ
રમણીકલાલ પોપટલાલ શાહ	પ્રભાબેન મહાસુખલાલ વક્રીલ
શાંતિલાલ ધીરજલાલ શાહ	વ્રજકુંવરબેન ફુલચંદ શાહ
હરસુખભાઈ પ્રાણજીવન વોરા	જેન્તીલાલ પોપટલાલ

પ્રેરણા :- પૂ. સાધવીશ્રી અમીરસાશ્રીજી તથા હર્ષધરાશ્રીજી

ખીખીનચંદ્ર ડી. શાહ	નવનીતભાઈ શાહ
વસંતલાલ તારાચંદ	ભૂપતભાઈ શાહ
જેયંદભાઈ લાઠીયા	

પ્રેરણા :- સાધવીશ્રી સૂર્યપ્રભાશ્રીજી મ. સા. ના શિષ્યા શુભંકરાશ્રીજી

કંકુબેન મોતીલાલ	ઉણ	પુષ્પાબેન સેવંતીલાલ	કંબોધ
શારદાબેન દલપતલાલ	"	હર્ષાબેન ત્રંબકલાલ	મોરખી
જેઠાલાલ હુમચંદ	"	પ્રેમીલાબેન પ્રભુદાસ	
કેશીબેન જેઠાલાલ	"	મધુબેન હરગોવિન્દાસ	થરા
સવિતાબેન વર્ધીલાલ	ઉદરા	દેવીલાબેન બચુલાલ	"
વર્ધીલાલ મોહનલાલ	"	જમનાલાલ ચંદુલાલ	સરીચંદ
શીવલાલ મોહનલાલ	"	લીલાબેન જમનાદાસ	"
સુભદ્રાબેન શીવલાલ	"	જેઠાલાલ મોહનલાલ	બાદરપુરા
સેવંતીલાલ લહેરચંદ	થરા	મધુબેન જેઠાલાલ	"
શકરીબેન સેવંતીલાલ	"	જીવતીબેન રેવાશંકર દોશી	મોરખી
લીખીબેન આપુલાલ	"	ભાનુબેન મનુભાઈ દોશી	"
પુષ્પાબેન શંકરલાલ	"	મંજુલાબેન મંગળદાસ	થરા
સેવંતીલાલ જીવાચંદ	કંબોધ		

પૂ. મુનિરાજ શ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આવેલ સહાય

શ્રી ચંદ્રપ્રભુ જૈન દેરા. ટ્રસ્ટ સંઘના	શોભનાબેન મહેશકુમાર	અમદાવાદ
આરાધકો મુંબઈ	પરીખ લાલભાઈ લલ્લુભાઈ	"
પારેખ વેલજીભાઈ ખીમજીભાઈ	આરાધક સુશ્રાવકો	મહુવા
હ. છગનભાઈ	ઠક્કર નવલબેન લક્ષ્મીચંદ	જામનગર
કિરણ પ્રવિણચંદ	સંઘવી હરિલાલ દીપચંદ	"
ઉષાબેન રમેશચંદ	૧. સુશ્રાવક હ. વિનોદરાય	"
પ્રભાબેન ડાહ્યાલાલ	મહેતા શશીકાન્ત છગનલાલ	ભાવનગર
દિલીપકુમાર કાંતિલાલ મહેતા	સુષમા દોહિયા	નખાત્રાણા

જામનગર સિવાયના અન્ય ગામોના સહાયક

પૂ. મુનિરાજ સુધર્મસાગરજીની પ્રેરણાથી

નાનપુરા જૈન સંઘ	સુરત	બહેનોનું જ્ઞાન ખાતું હ. શાંતિભાઈ મંડાર	
હરિપુરા જૈન સંઘ	"	શ્રી તપગચ્છ જૈન સંઘ	
આદીધર ભગવાન જૈન દેરાસર ટ્રસ્ટ કઠોર		હ. જશુભાઈ	અત્રીયાબાડા
શ્રી શ્રવે. મૂર્તિ. જૈન સંઘ	શેગાંવ	મહેતા મુકુંદ કે.	"
ભાયાણી ચંદુલાલ નવલચંદ	"	મોહનલાલ જીવણદાસ	બુલઢાણા

જેકુંવરબેન નથુભાઈ	ભાણુવડ	શેઠ ગોવિંદજી ડાસાભાઈ	
પ્રેમચંદ કચરાભાઈ	,,	હ. અશોકભાઈ	ઔરંગાબાદ
જયંતિલાલ ડાહ્યાભાઈ	,,	શ્રી શ્વે. મૂર્તિ જૈન સંઘ	સુદાતાનપુર
મહેતા જેસંગલાલ પાનાચંદ	,,	છોટાલાલ વનમાળીદાસ	,,
દિનેશચંદ્ર તારાચંદ	માંગરોળ	દયાળજીભાઈ	જામવણચલી
રસિકલાલ અમીલાલ પારેખ	,,	શ્રી વાસુ પૂજ્ય સ્વામિ	
સંઘવી પ્રવિણકુમાર અમૃતલાલ	રાજકોટ	દેરાસર સંઘ	આરંભડા
હેમીબેન સાકરચંદ	ભાવનગર	મહેન્દ્ર પી. સોલાણી	વાંકાનેર
સી. જે. મહેતા	,,	સિદ્ધ ક્ષેત્ર મોટી ટોળી	પાલીતાણા
જયાબેન સી. મહેતા	,,	૧ સદગૃહસ્થ હ. દિનેશભાઈ	રાજકોટ
સંજયભાઈ સી. મહેતા	,,	શાહ ઉમેદલાલ મોનજી	સાંગલી
હેમાબહેન એસ. મહેતા	,,	શ્રી આરાધના ધામ હ. જયંતિભાઈ સિદ્ધજી	
અદ્યા એસ. મહેતા	,,	ચીતુભાઈ પી. શાહ પ્રમીલાબેનના	
નરેન્દ્રકુમાર સુપડાસા	ખાલાપુર	માસક્ષમણ નિમિત્રો	લુણાવાડા
રવિન્દ્રકુમાર મીડુલાલ	,,	રામચંદ ગોવિંદજી-સુશીલાબેન તથા	
શાહ સંજયકુમાર જયંતિલાલ	નવસારી	સીમાના ૧૬ ઉપવાસ નિમિત્રો	અમરાવતી
ગિરીશભાઈ નાગડા	શિરપુર	નટવરલાલ રાયચંદ	ઉપલેટા
એસ. કે. મહેતા હંસાબેનની		ચંદ્રકાન્ત શામજી	રાણપુર
જ્ઞાનપંચમીની આરાધના નિમિત્રો	રાજકોટ	અમૃતલાલ મોતીલાલ	,,
શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામિ જૈન		લલિતકુમાર વ્રજલાલ	જેતપુર
દેરાસર પેઢી	ભરૂચ		

અમદાવાદના સહાયકો

શ્રી ખુશાલજીવન જૈન સંઘ હ. મહેન્દ્રભાઈ	શાહ ચંદુલાલ કુલચંદ
શ્રી વિશ્વનંદિકર જૈન સંઘ	શાહ મણીબેન ચંદુલાલ
બચુભાઈ ભયુભાઈ હ. મહેન્દ્રભાઈ	શાહ અમલુખ ચંદુલાલ
સી. કે. શાહ હ. અજિતભાઈ	શાહ સુવર્ણાબેન અમલુખભાઈ
પન્નાલાલ જમનાદાસ સુતરીયા	ડીમ્પલના રમણાર્થે હ. તેજલ
દક્ષાબેન રમણીકલાલ ધીયા	કમલેશકુમાર લાલજી
પોપટલાલ રવચંદ	ચંદ્રકાંત શાંતિલાલ ખડાયતા
દોશી છોટાલાલ નરશીદાસ	પદમશી કેવળદાસ મહેતા
લવારની પોળ જૈન ઉપાશ્રય હ. જવાનમલજી	

શ્રી ગોડીજી માહારાજ જૈન ટેમ્પલ એન્ડ
ચેરિટીઝ જ્ઞાનખાતું - પાયધુની - મુંબઈ

મુંબઈના સહાયકો

રમણીકલાલ છગનલાલ હ. જસવંતીબેન
 ઝવેરી રમેશચંદ્ર શાંતિલાલ
 ઝવેરી સુલોચનાબેન
 સુવર્ણાબેન અમરકુમાર
 નેમચંદ તથા ધીરજલાલ નાગરદાસ
 કંચનબેન શાંતિલાલ હ. અમરીશભાઈ
 તથા પ્રફુલ્લાબેન
 ચુનીલાલ વિઠ્ઠલજી હ. કંચનબેન
 હર્ષદરાય જીવણલાલ
 પદ્મણી સુરેશચંદ્ર ગુલાબચંદ

શ્રી રતિલાલ મગનલાલ
 શ્રી અજીતકુમાર રતિલાલ
 ઝવેરી ધીરજલાલ જગજીવન
 મહાવીરનગર શ્રવે. મૂર્તિ જૈન સંઘ બાબુભાઈ
 શાહ મહેશકુમાર જયંતિલાલ
 શાહ નિરંજન હરિલાલ
 કાંતિલાલ ભાઈચંદ કામદાર
 દલસુખભાઈ ચત્રભુજ
 ડાહીબેન મનસુખાલલ વોરા
 ટોલીયા ધીરજબેન નાગરદાસ

નિરુપ્તહી તપસ્વી પૂ. પ. સુશીલસાગરજીના જીવનની આરાધનાની અનુમોદનાથે

મહુવાના સહાયકો

દોશી નરોત્તમદાસ ગીરધરલાલ
 લીલાવંતીબેન નરોત્તમદાસ
 વસંતરાય નરોત્તમદાસ
 મહેન્દ્રકુમાર નરોત્તમદાસ
 નાગરદાસ દેવચંદ ગાંધી
 મનસુખાલલ દેવચંદ ગાંધી
 રૂપલ મહેન્દ્રકુમાર
 પારસ કલોથ સ્ટોર્સ
 વસા નાનચંદ લક્ષ્મીચંદ
 છગનલાલ કમળશી દોશી
 હિંમતલાલ પ્રીતમલાલ ઓસવાળ
 ચુનીલાલ હંસરાજ દોશી

બાબુલાલ દેવચંદ ગાંધી
 ચાંદેબેન મહેન્દ્રકુમાર
 કેચુર મહેન્દ્રકુમાર
 સોનલ મહેન્દ્રકુમાર
 વસંતરાય ડાહ્યાભાઈ દોશી
 અરવિંદભાઈ દોરડાવાળા
 શાહ દલીચંદ હીરાચંદ
 જયંતિલાલ ભાયચંદ
 હર્ષદરાય દીર્ઘરાય
 શ્રી વર્ધમાન યુપ
 આરાધક સુશ્રાવિકાઓ

પોરબંદરના સહાયકો

હાહ નિર્મળાબેન મનસુખાલલ
 જેજા પ્રાર્થનાથ મંડળ
 સાણી જમનાદાસ જગજીવન
 ૧ સુશ્રાવિકા હ. જયુભાઈ
 સુખડીયા મોહનલાલ ધરમશી
 સુખડીયા ભાણીબેન વીરચંદ
 ૧ સુશ્રાવિકા હ. ભાણીબેન
 શાહ નિર્મલાબેન પ્રદુલાલ

શાહ તરલાબેન પ્રવિણચંદ્ર
 શાહ કલાબેન હરકીશનદાસ
 શાહ કુમુદબેન ભોગીલાલ
 પ્રભાત મેડીકલ સ્ટોર્સ
 કોઠારી તેજસ નટવરલાલ
 પ્રેમિલાબેન
 શાંતાબેન કોરડીયા
 ધીરજલાલ વનમાળીદાસ

ગોંડલના સહાયકો

<p>શ્રી તપગચ્છ જૈન સંઘ કાંતિલાલ દેવકરણ દોશી હ. મંજુલાબેન એચ. કે. વોરા જઠારાંકર માનસંગ દોમડીયા ચંદ્રિકાબેન હર્ષદરાય વોરા નગીનદાસ નીમચંદ સંઘવી જીગીષા હર્ષદરાય વોરા નીલેશ જયંતિલાલ દલીચંદ દામોદર મહેતા મુક્તાબેન નવલચંદ કોઠારી</p>	<p>જમુભાઈ કોઠારી ચંદુભાઈ કોઠારી છાટાલાલ મહાસુખભાઈ શેઠ નગીનભાઈ ગોડા કાંતિભાઈ આશરા કાંતિભાઈ મહેતા જયંતિલાલ જસરાજ ગોડા મણીયાર જયંતિલાલ ભગવાનજી સંઘવી હેમતલાલ પાનચંદ</p>
--	--

૩૧. પાંચ કે તેથી વધુ..... દ્રવ્ય સહાય કરનારની નામાવડી સમાપ્ત.

દ્રવ્ય સહાયક	ગામ	પ્રેરક/ઉપદેશક
વસંતરાય શાંતિલાલ પારેખ કાન્તાબેન કે. મહેતા ડો. મનુભાઈ એસ. શાહ	ભાવેનગર રાજકોટ રાજકોટ	પૂ. મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા. સાધ્વીજીશ્રી મહિમાશ્રીજીના શિષ્યા સાધ્વીશ્રી વિશ્વજયોતિશ્રીજી મ.

જોરાવરનગર જૈન સંઘ તરફથી આવેલ દ્રવ્ય સહાયમાં ચારેભાગમાં પ્રેરક તરીકે ભૂલથી
પૂ. પુણ્યવિજયજી મ. સા. નું નામ છપાયેલ છે આ રકમની પ્રેરણા
સાધ્વીશ્રી નિપુણાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી નિર્જરાશ્રીજીએ કરેલ છે

વંદનાવલી

પૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્ય દેવશ્રી આનંદસાગરસૂરિજી મ. સા.

પૂજ્ય ગરુડાધિપતિ આ. દેવશ્રી માણિક્યસાગરસૂરિજી મ. સા.

પૂજ્ય ગરુડાધિપતિ આ. દેવશ્રી હેમસાગરસૂરિજી મ. સા.

પૂજ્ય ગરુડા. આ. દેવશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરિજી મ. સા.

પૂ. ગરુડા. આ. દેવશ્રી ચિદાનંદસાગરસૂરિજી મ. સા.

પૂજ્ય ઉપાધ્યાયશ્રી ક્ષમાસાગરજી મ. સા.

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી લલિતસાગરજી મ. સા.

પૂજ્ય પંચાસજી સુશીલસાગરજી મ. સા.

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી સુધર્મસાગરજી મ. સા.

સર્વ પૂજ્યશ્રીના ચરણકમળમાં - દીપરત્નસાગર

માત્ર ચાર વર્ષના દીક્ષા પર્યાયમાં આ ગ્રંથ અનુવાદ સંપાદન કરનાર

પ. પૂ. મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજી (M.Com. M.Ed)

અપિજ્ઞ શ્રુત પ્રકાશન